VIIPURI
VYBORG

Historiallinen kaupunkikartasto
Historic Towns Atlas

Kimmo Katajala – Marjatta Hietala – Marjaana Niemi
– Pirjo Uino – Martti Helminen – Antti Härkönen
– Helena Hirvonen (toim./eds.)

Scandinavian Atlas of Historic Towns
New Series, No 3, Suomi-Finland

AtlasArt

Toimittajat | Editors
Kimmo Katajala, Marjatta Hietala, Marjaana Niemi, Pirjo Uino,
Martti Helminen, Antti Härkönen, Helena Hirvonen

Kirjoittajat | Writers
Piia Einonen, Martti Helminen, Marjatta Hietala, Antti Härkönen,
Petri Karonen, Kimmo Katajala, Rainer Knapas, Petri Neuvonen, Mar-
jaana Niemi, Jyrki Paaskoski, Pentti Paavolainen, Aleksandr Saksa,
Jussi Semi, Yury Shikalov, Mervi Suhonen, Pasi Tuunainen, Pirjo Uino

Karttatoimittaja | Map Editor
Antti Härkönen

Kääntäjä | Translator
Kate Sotejeff-Wilson

Ulkoasu ja taitto | Graphic Design
Timo Jaakola

Kustantaja | Publisher
Kustannusosakeyhtiö AtlasArt

Kansi | Cover
Timo Jaakola

ISBN 978-952-5671-92-6
© Kirjoittajat ja Kustannusosakeyhtiö AtlasArt, Helsinki 2020

Kirjapaino | Printer
Print Best, Viljandi, Viro, 2020

Etukannen kartta | Front cover map:
Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg 33.
(1742) Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigs-
arkivet i Stockholm

Takakannen kuva: Museovirasto, Lentokuva Vallas Oy
Back cover photo: Finnish Heritage Agency, Lentokuva Vallas Oy

VIIPURI
VYBORG

Historiallinen kaupunkikartasto
Historic Towns Atlas

Kimmo Katajala - Marjatta Hietala - Marjaana Niemi
- Pirjo Uino - Martti Helminen - Antti Härkönen
- Helena Hirvonen (toim./eds.)

Scandinavian Atlas of Historic Towns
New Series, No 3, Suomi-Finland

AtlasArt

SISÄLLYS | CONTENTS

6 Foreword

7 Saatteeksi | Preface

Kimmo Katajala
8 Viipurin kronologia | A Chronology of Vyborg

Aleksandr Saksa, Mervi Suhonen, Pirjo Uino
12 VIIPURI MAAN ALLA – keskiaikainen karttakuva ja arkeologinen aineisto
VYBORG UNDERGROUND – Medieval Map Image and Archaeological Finds

Kimmo Katajala
38 VIIPURIN KAUPUNKI 1500- JA 1600-LUVUILLA
THE TOWN OF VYBORG IN THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES

Petri Karonen
52 LINNAN VARJOSTA KAUPALLISEKSI KESKUKSEKSI – Viipurin väestö 1500- ja 1600-luvuilla
FROM THE SHADOW OF THE CASTLE TO THE COMMERCIAL CENTRE – the Population of Vyborg in the Sixteenth and Seventeenth Centuries

Jyrki Paaskoski
64 SIVIILIEN JA SOTILAIDEN VIIPURI 1710–1860 | CIVILIANS AND SOLDIERS IN VYBORG, 1710–1860

Piia Einonen, Antti Härkönen
82 VIIPURIN VÄESTÖ 1700–1940 | THE POPULATION OF VYBORG, 1700–1940

Jyrki Paaskoski
94 VIIPURIN LIIKENNEINFRASTRUKTUURI VUOTEEN 1939 | INFRASTRUCTURE IN VYBORG UP TO 1939

Marjaana Niemi, Jussi Semi
108 SUUNNITELTU JA ELETTY KAUPUNKI – Viipurin kaupunkitila 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle
A TOWN PLANNED AND LIVED IN – Urban Space in Vyborg from the mid-1800s to the 1930s

Marjatta Hietala
126 VIIPURI, KUKOISTAVA KOULUKAUPUNKI | VYBORG, A THRIVING CENTRE OF EDUCATION

Marjatta Hietala
148 Viipuri, innovatiivinen yrittäjien kaupunki | Vyborg, a Town of Innovative Entrepreneurs

Pentti Paavolainen
156 MONEN USKONTOKUNNAN VIIPURI | MULTIFAITH VYBORG

Pentti Paavolainen
166 VIIPURI KULTTUURIKAUPUNKINA | VYBORG'S CULTURAL SITES

Rainer Knapas
178 Monrepos

Pentti Paavolainen
182 MISTÄ RUOKAA JA RYYPPY? – Viipurin hotellit, ravintolat ja kahvilat
WHERE TO GO FOR A BITE AND A DRINK? – Vyborg's Hotels, Restaurants and Cafés

194 Yury Shikalov
KUIN ULKOMAILLA – kaupunki venäläisissä turistioppaissa 1800–1900-lukujen vaihteessa
VYBORG FOR RUSSIAN TOURISTS – the Town in Russian Tourist Guides
at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries

204 Petri Neuvonen
SUOMALAISMATKAILIJAT VIIPURISSA | FINNISH TOURISTS IN VYBORG

214 Pasi Tuunainen
VIIPURIN VARUSKUNTA MAAILMANSOTIEN VÄLISENÄ AIKANA
VYBORG'S GARRISON BETWEEN THE WORLD WARS

224 Antti Härkönen, Kimmo Katajala
Viipuri sisällissodassa 1918 | Vyborg in the Civil War, 1918

228 Pasi Tuunainen
VIIPURI SOTAVUOSINA 1939–1944 | VYBORG IN THE WAR YEARS, 1939–1944

236 Kimmo Katajala, Yury Shikalov
NEUVOSTOKAUPUNGISTA KESKIAIKAISEKSI TURISTIKAUPUNGIKSI
FROM SOVIET TOWN TO MEDIEVAL TOURIST TOWN

250 Martti Helminen
Viipuria Helsingissä 2000-luvulla | Vyborg Presence in Helsinki in the 2000s

255 Kartat, asemakaavat, teemakartat, taulukot ja kuviot
Maps, town plans, thematic maps, tables and figures

256 Viipurin kadunnimien muutoksia | Changing street names in Vyborg

258 Karttaliite | Map appendix

Kartta 1 | Map 1. Viipurin kaupunkikeskustan alueen topografia |
Topography of the Vyborg town center area
Kartta 2 | Map 2. Viipurin kaupungin keskusta 2019, mittakaava 1:5000 |
Vyborg town centre 2019, scale 1:5000
Kartta 3 | Map 3. Viipuri ympäristöineen noin vuonna 1840, mittakaava 1:25 000 |
Vyborg and its environs around the year 1840, scale 1:25 000
Pääkartta | Main map. Viipuri 1850-luvulla, korttelit, tontit ja julkiset rakennukset, mittakaava 1:2500 |
Vyborg around the 1850s, blocks, plots and public buildings, scale 1:2500

Foreword

The Town Atlas of Vyborg is a new and welcome addition to the prestigious series of Historic Towns Atlases published under the auspices of the International Commission for the History of Towns since 1969. The aim of the series has been to enhance understanding and appreciation of the history of European towns and to facilitate comparative urban studies in Europe. As of today, over 540 town atlases from 18 European countries (see the list of atlases: https://www.ria.ie/research-projects/irish-historic-towns-atlas/european-project) have been published.

In order to coordinate the atlas works better and to promote the use of the published atlases, the Commission established an Atlas Working Group in 1993. Two of the editors of the Vyborg Atlas, Professors Marjatta Hietala and Marjaana Niemi, are members of both the Commission and its Atlas Working Group.

This new town atlas, which is the third of the New Series of Scandinavian Historic Towns Atlases, makes an important and valuable contribution to the European project of historic town atlases. It examines and sheds light on the multiple historical layers of Vyborg: a border town which has belonged to Sweden, Russian Empire, Finland, the Soviet Union and now, again, to Russia.

Roman Czaja
President of the International Commission for the History of Towns

Saatteeksi

Viipurin historiallinen kaupunkikartasto on osa Kansainvälisen kaupunkihistoriallisen komission (*Commission Internationale pour l´histoire des villes, The International Commission for the History of Towns*) vuonna 1955 aloittamaa eurooppalaisten historiallisten kartastojen projektia. Tavoitteena oli tuolloin antaa kuva toisen maailmansodan hävittämien eurooppalaisten kaupunkien historiasta ja fyysisestä historiallisesta kehityksestä.

Kaikissa kansainvälisen projektin kartastoissa esitetään noin vuodelta 1850 oleva kartta (1:2500), jossa näkyvät korttelit, tontit ja niiden omistajat, maan käyttötarkoitus sekä julkiset rakennukset, noin vuodelta 1850 oleva kartta kaupungista ja sen ympäristöstä mittakaavassa 1:25 000 tai 1:100 000, sekä kaupungin nykykartta (1:5000). Tutkimuksen kannalta on tärkeää, että samojen kriteerien mukaan laadittuja historiallisia kartastoja vertailemalla voidaan ymmärtää eurooppalaisten kaupunkien yhteisiä juuria, topografista kehitystä, kaupunkien kerroksellisuutta, sosiaalista rakennetta ja eri toimintojen sijoittumista kaupunkitilaan pitkällä aikavälillä. Tässä eurooppalaisessa hankkeessa on laadittu arviolta 540 historiallista kaupunkikartastoa yhteensä 18 eri maasta. Pohjoismaista on olemassa tätä ennen yhteensä yksitoista kaupunkikartastoa, joista neljä tanskalaista, kolme ruotsalaista, Islannista on ilmestynyt Reykjavikin kartasto ja Suomesta on ilmestynyt neljä kartastoa: Turku, Porvoo, Kokkola ja Helsinki.

Suomen historiallisista kaupungeista seuraava kartastonsa ansaitseva oli Viipuri. Viipuri oli keskiajalta lähtien Ruotsin valtakunnan rajakaupunki, jonka keskustan kupeessa, pienellä kalliosaarella sijaitsevasta linnasta muodostui sen tunnusmerkki. Se oli ainoa Ruotsiin kuuluneen Suomen alueella, joka ympäröitiin kaupunginmuurilla. Viipuri oli kansainvälinen, monikulttuurinen kaupunki, jonka edullinen sijainti Suomenlahden rannalla loi siitä menestyvän satama- ja kauppakaupungin. Viipurin taloudellinen ja kulttuurinen nousu Suomen kakkoskaupungiksi alkoi 1800-luvulla, kun Suomi kuului autonomisena ruhtinaskuntana Venäjän keisarikuntaan ja kaupungin voimakas kasvu jatkui itsenäisessä Suomessa toiseen maailmansotaan saakka. Viipurin rikas ja monipolvinen poliittinen historia Ruotsin, Venäjän, autonomisen ja itsenäisen Suomen, Neuvostoliiton ja sitten uuden Venäjän yhteydessä tekee kaupungista erityisen mielenkiintoisen mutta myös haastavan tutkittavan.

Tässä kartastossa olemme halunneet valottaa kaupunkikehityksen muotoja monipuolisesti. Siksi kaupungin fyysisen muutoksen ohella tarkastelunsa saavat muun muassa varuskunnat, koulut, kulttuurikohteet, ravintolaelämä ja turismi. Teokseen kirjoittamiseen osallistui seitsemäntoista tutkijaa, kaikki Viipurin historian asiantuntijoita, joita kiitämme heidän panoksestaan kirjan valmistamisessa. Englanninkielisen käännöksen on tehnyt Kate Sotejeff-Wilson ja venäjänkieliset lyhennelmät on kääntänyt Yury Shikalov. Teoksen teemakartat on laatinut Antti Härkönen. Karjalan Kulttuurirahasto on ollut mukana kartaston valmistamisessa alusta alkaen niin aineellisena kuin henkisenäkin tukena. Kartaston artikkelien kirjoittamista ovat tukeneet myös Eevi ja Eemil Tanninen säätiö sekä Suoja-säätiö. Olemme näille rahastoille erittäin kiitollisia saamastamme tuesta.

Viipurin historiallisen kaupunkikartaston toimituskunta
Kimmo Katajala, professori, Itä-Suomen yliopisto
Marjatta Hietala, professori emerita, Tampereen yliopisto
Marjaana Niemi, professori, Tampereen yliopisto
Pirjo Uino, dosentti, Helsingin yliopisto
Martti Helminen, erikoistutkija, FM, Helsingin kaupunginarkisto
Helena Hirvonen, FT, Itä-Suomen yliopisto
Antti Härkönen, FM, Itä-Suomen yliopisto

Preface

The Historic Atlas of Vyborg is part of the European historical atlas project launched by the International Commission for the History of Towns (*Commission Internationale pour des villes l'histoire*) in 1955. The aim at the time was to chart the history and physical historical development of the European towns destroyed in the Second World War.

All of the atlases produced for the international project include a map (1:2500) from the 1850s showing the blocks, plots and their owners, the intended land use as well as public buildings, a map of the town and its environs around the year 1850 on a scale of 1:25,000 or 1:100,000, and a current map (1:5000). It is important for research that, by comparing historical maps drawn up according to the same criteria, we can understand the common roots of European cities, the topographic development of urban stratification, social structure and placement of the various activities into the urban environment in the long term. This European project has prepared an estimated 540 historical atlases of towns in a total of 18 different countries. Eleven of these has been produced for Nordic countries, including four Danish, three Swedish, and atlas of Reykjavik in Iceland, and four Finnish atlases: of Turku, Porvoo, Kokkola and Helsinki.

The next Finnish historical town to earn its atlas is Vyborg. From the Middle Ages, Vyborg was a border town of the Kingdom of Sweden, and the castle located on a small rocky island in its centre was its hallmark. It was the only walled town on the Finnish territory under Swedish rule. Vyborg was an international, multicultural town, whose advantageous location on the Gulf of Finland created a thriving port and trading centre. Vyborg's economic and cultural rise to become Finland's second city began in the 1800s, when Finland was an autonomous Grand Duchy in the Russian Empire, and the strong growth continued in independent Finland until the Second World War. Vyborg's rich and complex political history of contact with Sweden, Russia, autonomous and independent Finland, the Soviet Union and the new Russia makes the town a particularly interesting but also challenging research subject.

In this atlas, we wanted to shed light on urban development in diverse forms. Therefore, in addition to the physical change, we consider garrisons, schools, cultural sites, restaurants and tourism. Seventeen researchers, all experts in the history of Vyborg, contributed to this book, and which we thank them for their role in writing it. The English translation is by Kate Sotejeff-Wilson, the Russian abstracts have been translated by Yury Shikalov. The thematic maps were created by Antti Härkönen. The Karelian Cultural Foundation has been involved in producing the atlas from the outset, offering both tangible and moral support. The writing of the articles in this atlas has also been funded by Eevi and Eemil Tanninen Foundation and the Suoja-säätiö. We are most grateful for the support received from these foundations.

Historic Atlas of Vyborg editorial team
Kimmo Katajala, Professor, University of Eastern Finland
Marjatta Hietala, Professor emerita, University of Tampere
Marjaana Niemi, Professor, University of Tampere
Pirjo Uino, Adjunct Professor, University of Helsinki
Martti Helminen, Senior Researcher, MA, Helsinki City Archives
Helena Hirvonen, PhD, University of Eastern Finland
Antti Härkönen, MA, University of Eastern Finland

Viipurin kronologia

1200-luku

Tulevan Viipurin kaupungin paikalla, kallioisella niemellä, on jonkinlaista asutusta, ilmeisesti kalastajakylä. Myös salmessa olevalla saarella on rakennuksia. Myöhemmin arkeologit kiistelevät siitä, sijaitsiko saarella jo tuolloin jonkinlainen puolustusvarustus vai pelkästään kalastajien rakennuksia. Vuonna 1293 ruotsalaiset tekevät sotaretken Karjalankannakselle. Tällöin he rakentavat saarelle kivisen linnoituksen.

1300-luku

Eteläinen Suomen alue liitetään Ruotsin kuningaskunnan yhteyteen. Seurakuntien verkosto syntyy. Laatokan ja Nevan yhtymäkohdassa olevassa Pähkinäsaaressa Ruotsin ja Novgorodin välillä vuonna 1323 solmittu rauha vahvistaa ruotsalaisten hallinnan Karjalankannaksella. Ruotsalaisten rakentaman linnan viereiselle niemelle alkaa muodostua kauppapaikka ja kaupunkimaista asutusta.

1400-luku

Ruotsi on liittynyt Tanskan ja Norjan kuningaskuntien kanssa solmittuun Pohjoismaiseen unioniin vuonna 1397. Unioni on riitainen ja ajat levottomia niin Ruotsissa kuin muuallakin Euroopassa. Viipuri saa kaupunkioikeudet unionikuningas Eerik Pommerilaiselta vuonna 1403. Monet Ruotsin mahtimiehet ovat Viipurin linnanisäntinä ja hoitavat linnalääniä pikkuruhtinaiden tapaan. Aina Pohjoismaisen unionin vahvistuessa Viipuriin määrätään ruotsalaisten sijasta tanskalaisia linnanpäälliköitä. Yksi heistä on Viipurin kaupunkimuurilla 1470-luvulla ympäröinyt Erik Axelsson Tott. Muurien rakentamisen taustalla on Moskovan suuriruhtinaskunnan nousu Ruotsin naapuriksi ja sen mukanaan tuomat rajakiistat. Muureja koetellaankin vuosisadan lopulla Moskovaa vastaan käydyssä sodassa, jossa Viipurin piiritys päättyy myyttiseen Viipurin pamaukseen vuonna 1495. Tarinan mukaan kaupungista kuuluva valtava räjähdys saa venäläiset piirittäjät pakenemaan.

Ruotsalaiset perustivat Viipuriin linnan 1293. Vuonna 1323 Ruotsi solmi Novgorodin kanssa rauhan, jossa suuri osa Karjalankannasta ja samalla Viipuri sovittiin kuuluvaksi Ruotsiin. Raja määriteltiin tarkasti vain eteläisimmältä osaltaan, sisämaan osalta sovittiin vain muutama erillinen rajapaikka.

The Swedes founded Vyborg Castle in 1293. In 1323, Sweden signed a peace with Novgorod, according to which a large part of the Karelian Isthmus, including Vyborg, was agreed as belonging Sweden. Only the southern part of the border was defined precisely; inland, only a few isolated frontier points were agreed on.

Pitkälliset riidat rajan oikeasta kulusta Venäjän ja Ruotsin välillä johtivat 1400- ja 1500-luvuilla sotiin, joiden päätteeksi solmittiin rauha vuonna 1595. Raja sovittiin kulkevaksi vakiintunutta asutusrajaa myöten. Raja merkittiin tarkasti maastoon sen pohjoisinta osuutta lukuun ottamatta.

Lengthy disputes about the correct course of the border between Russia and Sweden led to several wars in the fifteenth and sixteenth centuries, concluding in the peace signed in 1595. It was agreed that the border would run according to the established settlement boundaries. The boundary was marked accurately on the terrain, except for the northernmost portion.

A Chronology of Vyborg

Thirteenth century

The future location of the town of Vyborg, on a rocky headland, is some kind of settlement, apparently a fishing village. There are also buildings on the island in the strait. Later, archaeologists debate whether the island had any sort of defences at the time, or merely fishing huts. In 1293 the Swedes undertake a military expedition to the Karelian Isthmus, and build a stone fortress on the island.

Fourteenth century

The southern part of Finland is annexed to the Kingdom of Sweden. A network of parishes is created. The peace between Sweden and Novgorod signed in 1323 at Pähkinäsaari, at the confluence of Lake Ladoga and the Neva River, strengthens Sweden's hold on the Karelian Isthmus. On the cape beside the Swedish-built castle, a trading and urban settlement begins to take shape.

Fifteenth century

The personal union of the Swedish, Danish and Norwegian crowns, the Nordic union, is contracted in 1397. The Union is disputed and times are troubled, both in Sweden and elsewhere in Europe. Vyborg receives town rights from Union King Erik of Pomerania in 1403. Many of Sweden's most powerful men are castellans of Vyborg and lord it over the fiefdom. As the Kalmar Union grows stronger, Danes instead of Swedes are appointed castellans of Vyborg. One of them is Erik Axelsson Tott, who gives Vyborg its town walls in the 1470s. This construction is motivated by the rise of the Grand Duchy of Moscow and the resulting border disputes with its Swedish neighbour. The walls are put to the test at the end of the century during the war against Moscow, which ends in the siege of Vyborg and the legendary Vyborg Bang in 1495. The story goes that Russian besiegers flee at the noise of the huge explosion.

1500-luku

Tanskan, Norjan ja Ruotsin muodostaman unionin yhteinen tanskalainen kuningas Kristian II panee Tukholmassa toimeen verilöylyn vuonna 1520. Tapahtuma saa ruotsalaiset nousemaan kapinaan. Kustaa Vaasan johtamana Ruotsi irtautuu pohjoismaisesta unionista. Kustaa valitaan ensin valtionhoitajaksi ja sitten kuninkaaksi vuonna 1523. Viipurissa vahvistetaan kaupunginmuureja ja rakennetaan Karjaportin suojaksi Pyöreä torni vuonna 1550. Vuosina 1555–1557 käydään Kustaa Vaasan Venäjän sota, jolloin Viipuri on keskeinen Ruotsin sotajoukkojen kokoamispaikka. Myös kuningas Kustaa tekee vierailun Viipuriin. Sota päättyy kuitenkin ratkaisemattomana. Kuningas Eerik XIV antaa vuonna 1562 määräyksen uuden linnoituksen rakentamisesta Viipuriin. Rakennustöitä hidastavat tautiepidemiat ja vuonna 1570 syttynyt 25-vuotinen sota. Vanhan kaupunginmuurin viereen rakennettu sarvilinnoitus eli Valli valmistuu vasta 1590-luvulla. Kun perimysjärjestyksessä syrjään jäänyt Kustaa Vaasan poika Kaarle syrjäyttää kuninkaaksi nousseen veljenpoikansa Sigismundin, hän valloittaa sotajoukkoineen myös Viipurin ja sen linnan syyskuussa 1599. Kaarle-herttuasta tulee vuonna 1604 kuningas Kaarle IX.

1600-luku

Ruotsin 1600-luvun alussa aloittamat sotatoimet Venäjän suunnalla menestyvät vaihtelevasti. Lopulta päädytään Stolbovan rauhaan vuonna 1617. Rauhanteossa Käkisalmen lääni ja Inkerinmaa liitetään Ruotsiin. Viipuri jää sisämaahan, eikä se ole enää rajakaupunki tai itäisin linnoitus. Viipurista muodostuu aiempaa leimallisemmin tärkeä satama- ja kauppakaupunki. Kaupunki saa 1640-luvulla ruutukaavaan perustuvan asemakaavan. Näissä rakennustöissä vanhat kiemurtelevat keskiaikaiset kadut ja polut katoavat suorien leveiden katujen tieltä. Nykyinen vanhankaupungin asemakaava perustuu paljolti tähän 1600-luvun ruutukaavaan. Tarpeettomiksi katsottujen puolustusmuurien annetaan rappeutua. Muurien ulkopuolelle muodostuu esikaupunkeja Siikaniemelle, Tervaniemelle ja Pantsarlahteen.

Ruotsalaiset sekaantuivat Venäjän sisäpolitiikkaan 1600-luvun alussa ja valloittivat Karjalasta ja Inkeristä alueita. Pitkien rauhanneuvottelujen tuloksena solmittiin vuonna 1617 rauha, jossa Venäjä luovutti Ruotsille Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan. Uudet rajat merkitsivät sitä, että Viipuri siirtyi kauas valtakunnan itärajasta.

The Swedes interfered in Russian internal politics in the early 1600s and conquered areas of Karelia and Ingria. After a long process, peace negotiations were concluded in 1617, in which Russia handed over Käkisalmi county and Ingria to Sweden. The new frontiers meant that Vyborg moved far from the eastern border of the kingdom.

Suuren Pohjan sodan (1700–1721) seurauksena solmittiin vuonna 1721 rauha, jossa Ruotsi luovutti Karjalankannaksen ja samalla Viipurin kaupungin Venäjälle. Venäjä tarvitsi Kannasta ja Viipuria uuden pääkaupunkinsa Pietarin suojaksi. Viipurista rakennettiin nyt linnoituskaupunki länttä vastaan.

The peace marking the end of the Great Northern War (1700–1721) was signed in 1721: Sweden ceded the Karelian Isthmus and town of Vyborg to Russia. Russia needed the isthmus and Vyborg to protect its new capital, St Petersburg. Vyborg was built as a fortress town for defence against the West.

Sixteenth century

The Danish king of the Union of Denmark, Norway and Sweden, Christian II, initiates the Stockholm massacre in 1520. The event causes the Swedes to rebel. Gustav Vasa leads Sweden to break away from the union of Nordic countries. Gustav is chosen first as regent and then as king in 1523. Vyborg's walls are reinforced and Round Tower is built to protect the Cattle Gate in 1550. In the period from 1555 to 1557, Gustav Vasa wages war with Russia, and the Swedish troops assemble at Vyborg. King Gustav also makes a visit to the town. However, the war remains unresolved. In 1562, King Erik XIV gives the order to build a new fortress at Vyborg. Construction works are slowed by epidemics and the 25-year war which begins in 1570. A bastion fort, or Valli, is built next to the old town wall in the 1590s. When Gustav Vasa's son Charles rises to take the throne from the former's nephew Sigismund, he and his armies also conquer Vyborg and its castle in September 1599. In 1604, Duke Charles becomes King Charles IX.

Seventeenth century

At the beginning of 1600s Swedish military action against Russia meets with varying degrees of success, concluding with the Treaty of Stolbova in 1617. In the peace negotiations, the Province of Käkisalmi and Ingria are annexed to Sweden. Vyborg is now in the interior; it is no longer a border town, or the easternmost fortress. Vyborg's significance as a port and trading town grows, and it gets a grid-based town plan in the 1640s. In the construction work, the old winding medieval streets and paths disappear to make way for straight broad streets. The current layout of the old town is largely based on this seventeenth-century grid plan. The defensive walls are now deemed redundant and allowed to crumble. Outside the walls, new suburbs take shape: Siikaniemi, Tervaniemi and Pantsarlahti.

1700-luku

Suuri Pohjan sota syttyy vuonna 1700. Venäjän tavoitteena on päästä Itämerelle, joten hyökkäys Viipuriin on odotettavissa. Siksi ruotsalaiset kunnostavat ja uudistavat Viipurin suojavarustuksia itään. Venäläisten hyökkäys tulee kuitenkin etelästä meren puolelta. Kesäkuussa 1710 venäläiset ottavat Viipurin haltuunsa. Uudenkaupungin rauhassa 1721 Viipuri jää länteen päin siirretystä rajasta itään, Venäjän puolelle. Nevajoen suulle on alettu vuonna 1703 rakentaa Venäjälle uutta pääkaupunkia, Pietaria. Viipurista tulee Pietarin kaupungin suojavarustus ja varuskuntakaupunki. Siikaniemelle rakennetaan 1730-luvulla länttä vastaan laaja linnoitusvarustus, Pyhän Annan kruunu. Myös Vallin kaupunginosa on armeijan hallussa ja suurelta osin kasarmina. 1770-luvulta lähtien Vallin kaupunginosaan aletaan rakentaa uutta kaupungin ja Viipurin kuvernementin hallintokeskusta. Uusia esikaupunkeja syntyy kaupunginmuurien ulkopuolelle Neitsytniemelle ja Pietarin esikaupunkiin, josta muodostuu myöhemmin Repola. Tulipalot vaivaavat kaupunkia useaan otteeseen. Aivan vuosisadan lopulla ydinkeskustaan rakennetaan tulipaloissa tuhoutuneiden raunioille uusia kaksikerroksisia taloja, joita on paikallaan vieläkin.

1800-luku

Napoleonin sotien yhteydessä Venäjä valloittaa Suomen ja Suomi liitetään autonomisena suuriruhtinaskuntana Venäjään 1809. Viipurin kuvernementti ja sen myötä Viipurin kaupunki liitetään Suomen suuriruhtinaskuntaan vuonna 1812 Viipurin läänінä. Viipurin elinkeinot alkavat vilkastua ja väkimäärä kasvaa 1850-luvulta alkaen. Uusi tilanne vaatii uudistuksia myös kaupunkisuunnittelussa ja vanhat kaupunginmuurit päätetään purkaa. Näin kaupunki saa uutta tilaa laajentua ja vuosisadan jälkipuoliskolla suunnitellaan ja rakennetaankin uusia kaupunginosia. Pietarin esikaupungista tulee Repolan kaupunginosa. Vuosisadan puolimaista lähtien Viipurin elinkeinot alkavat kehittyä nopeasti ja Viipuriin muuttaa paljon väkeä Suomesta. Suomalaisista tulee kaupungin väestön enemmistö. Teollisuus alkaa kehittyä.

Ruotsin aloittaman epäonnisen ns. Hattujen sodan (1741–1743) jälkeen solmittiin vuonna 1743 rauha, jossa Ruotsi luovutti Venäjälle lisää alueita itäisimmästä Suomesta. Raja tuli kulkemaan Kymijokea pitkin. Viipurin merkitys Pietarin puolustamisessa väheni, kun uusia linnoituksia rakennettiin lännemmäs, muun muassa Haminaan.

Sweden's 'Hats' party initiated an unsuccessful war with Russia (1741–1743) concluded with a peace treaty in Turku in 1743, according to which Sweden ceded more of the easternmost areas of Finland to Russia. The new border ran along the Kymi River. Vyborg's role in the defence of St Petersburg was reduced, and new fortifications were built further west, for example at Hamina.

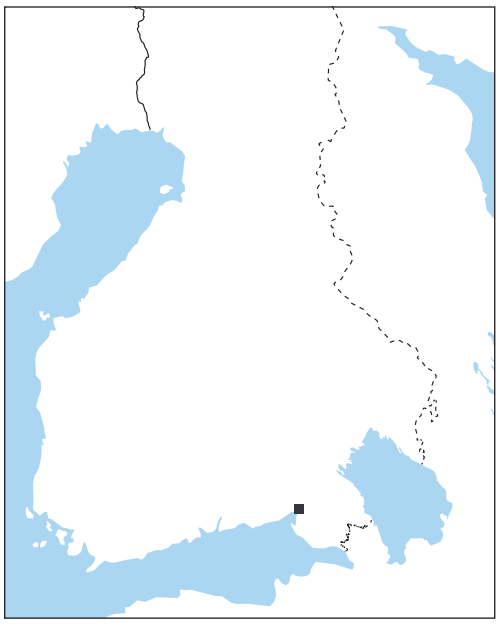

Ruotsin ja Venäjän välillä käytiin ns. Suomen sota (1808–1809), jossa Venäjä valtasi koko Suomen alueen. Haminan kaupungissa tehdyssä rauhassa Suomi liitettiin suuriruhtinaskuntana Venäjän keisarikunnan yhteyteen. Vuonna 1812 Ruotsin aiemmin Venäjälle luovuttamat Suomen alueet liitettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan. Näin Viipuri palasi taas Suomen alueen yhteyteen.

During the so-called Finnish War (1808–1809) between Sweden and Russia, the latter took over the whole territory of Finland. In the Peace of Hamina, Finland was annexed to Russia as a Grand Duchy of the Russian Empire. In 1812, Finnish areas which Sweden had previously ceded to Russia were annexed to the Grand Duchy of Finland, reconnecting Vyborg to the Finnish territory.

Eighteenth century

The Great Northern War breaks out in 1700. Russia's goal is to reach the Baltic Sea, so an attack on Vyborg is expected. Therefore the Swedes renovate and renew Vyborg's eastern defences. However, the Russians attack by the sea route from the south, and take possession of Vyborg in June 1710. When the border moves westwards in the Treaty of Uusikaupunki of 1721, Vyborg is left on the Russian side. At the mouth of the Neva River in 1703, work begins on building a new capital of Russia, St Petersburg. Vyborg becomes its defensive and garrison town. In the 1730s extensive fortifications are built on Siikaniemi Cape: St Anna's Crown. The army also dominates the Valli district, which is to a large extent a barracks. From the 1770s a new urban and provincial administrative centre begins to be built in the Valli district of Vyborg. New suburbs spring up outside the town walls, Neitsytniemi and Petersburg, which later join to form Repola. Fires ravage the town on several occasions. Right at the end of the century, new two-storey houses are built on the ruins of those destroyed in fires; these buildings are still standing today.

Nineteenth century

During the Napoleonic Wars, Russia conquers and annexes Finnish land to form the autonomous Grand Duchy of Finland in 1809. The region and town of Vyborg is incorporated into the Grand Duchy in 1812 as the Province of Vyborg. There is an upturn in economic activity and population growth from the 1850s onwards. The new situation requires reforms in urban planning and the decision is taken to dismantle the old town walls. Thus, in the second half of the century, the town gets a new space to expand; new neighbourhoods are planned and built. The St Petersburg suburb becomes the Repola district. From the mid-century the economy takes off and many Finns move to Vyborg. The majority of the town's population is now Finnish. Industry begins to develop.

1900-luku

Vuosisadan alussa Viipurin keskustassa rakennetaan paljon ja keskusta saa suurimman osan sille tyypillisistä vanhoista kivitaloista. Suomi itsenäistyy vuonna 1917, ja seuraavana vuonna sisällissodassa Viipuri on punaisen puolen vahva tukikohta, kunnes valkoiset valloittavat kaupungin ankarissa taisteluissa huhtikuun lopulla 1918. Suomen itsenäisyyden ensi vuosikymmeninä Viipuriin rakennetaan julkisia rakennuksia. Monet niistä edustavat suomalaista funktionalismia. Myös kaupungin alue laajenee, kun esikaupungit liitetään siihen. Talvisodassa 1939–1940 Viipuri vahingoittuu, mutta neuvostoarmeija ei saa sitä vallattua. Rauhansopimuksessa Viipuri jää kuitenkin Neuvostoliiton puolelle uutta rajaa. Suomalaiset muuttavat Viipurista pois ja kaupunkiin muuttaa uusi väestö eri puolilta Neuvostoliittoa. Jatkosodassa 1941–1944 suomalaiset valloittavat Viipurin takaisin, mutta sodan loppuvaiheessa suomalaiset siviilit ja sotilaat joutuvat pakenemaan ja peräytymään sieltä. Rauhansopimuksessa Viipuri ja Karjalankannas jäävät taas Neuvostoliiton puolelle rajaa ja jälleen uudet asukkaat eri puolilta Neuvostoliittoa asettuvat kaupunkiin. Viipurista aletaan rakentaa neuvostokaupunkia. Raunioituneisiin esikaupunkeihin rakennetaan uusia kerrostaloalueita, keskustassa yritetään korjata ja ylläpitää vanhoja rakennuksia. Neuvostoliitto romahtaa vuonna 1991, alkaa uuden Venäjän aika.

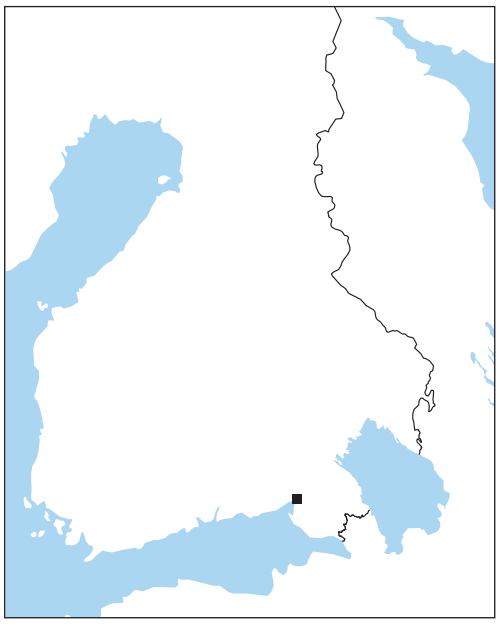

Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917, Suomen ja Neuvosto-Venäjän välillä solmittiin rauhansopimus vuonna 1920, jolloin autonomisen Suomen raja vahvistettiin itsenäisen Suomen ja Neuvosto-Venäjän väliseksi rajaksi.

After Finland became independent in 1917, it signed a peace agreement with Soviet Russia in 1920, which confirmed the border of the Grand Duchy as the boundary between the two states.

Twentieth century

At the beginning of the century there is a lot of new building in the centre of Vyborg, which gets most of its now typical old stone houses. Finland becomes independent in 1917 and, in the civil war the following year, Vyborg is a strong Red base until the Whites conquer the town in fierce battles at the end of April 1918. In the decades following Finland's independence, new public buildings are constructed in Vyborg, many in the Finnish functionalist style. The town expands when the suburbs are incorporated into it. Vyborg is damaged in the Winter War of 1939–1940, but the invading Soviet army does not conquer it. However, the peace treaty places Vyborg on the Soviet side of the new border. Finns move away from Vyborg and a new population moves in from all over the Soviet Union. In the Continuation War of 1941–1944 the Finns retake Vyborg, but in the final stages of the war Finnish civilians and soldiers are forced to flee and retreat. In the peace treaty, Vyborg and the Karelian Isthmus remain on the Soviet side of the border and again new residents from all over the Soviet Union settle there. Vyborg is rebuilt as a Soviet town. Ruined suburbs are rebuilt with blocks of flats, and attempts are made to repair and maintain old buildings in the centre. The collapse of the Soviet Union in 1991 is the beginning of a new Russia.

2000-luku

Suomalaiset turistit ”löytävät” Viipurin 1990-luvun lopulla ja matkailusta tulee tärkeä elinkeino Viipurissa. Turismiin liittyvät kielteiset ilmiöt kasvavat kuitenkin niin, että suomalaiset matkanjärjestäjät alkavat vuonna 2003 boikotoida Viipuria. Viipuri puhdistetaan turisteja ahdistelleesta rikollisesta aineksesta, mutta suomalainen turismi ei enää palaa Viipuriin entisessä mitassa. Viipurin matkailu suuntaa tarjontansa venäläisille turisteille. Viipurin vanhan kaupunkikeskustan rakennukset rappeutuvat 2000-luvun alussa pahoin. Uno Ullbergin suunnittelema Viipurin taidemuseo kunnostetaan vuonna 2010 Pietarin Eremitaasin filiaaliksi. Pitkään jatkunut suomalaisten ja venäläisten yhteishanke Alvar Aallon suunnitteleman Viipurin kirjaston pelastamiseksi päättyy, kun Venäjän valtio kohdentaa työhön varat ja entistetty kirjasto avataan vuonna 2013. Korjaus- ja kunnostustyöt sekä uudisrakentaminen jatkuvat vanhassa keskustassa 2010-luvun lopulla.

Talvisodan (1939–1940) seurauksena Suomen itärajaa siirrettiin tehdyssä rauhassa vuonna 1940 lännemmäksi ja Viipuri jäi Neuvostoliiton puolelle. Jatkosodassa (1941–1944) Suomi valloitti vielä Viipurin, mutta menetti sen sodan loppuvaiheessa. Jatkosodan jälkeen vuonna 1944 tehdyssä rauhassa Viipuri jäi Neuvostoliitolle.

As a result of the Winter War (1939–1940) the eastern border of Finland moved westwards in the peace of 1940, and Vyborg was left on the Soviet side. Finland reconquered Vyborg in the Continuation War (1941–1944), but lost it in the final stages of the war. In the 1944 peace settlement after the Continuation War, Vyborg remained in the Soviet Union.

Twenty-first century

Finnish tourists 'discover' Vyborg in the late 1990s, and tourism becomes an important industry for the town. However, the negative phenomena related to tourism increase so much that in 2003 Finnish tour operators begin to boycott Vyborg. Vyborg is cleared of the criminal elements which harassed tourists, but Finnish tourism does not return to Vyborg on its former scale. The focus of Vyborg tourist provision turns to Russian consumers. The buildings of the old town centre fall into serious disrepair in the early 2000s. Vyborg Art Museum, designed by Uno Ullberg, is renovated in 2010 and becomes a branch of the St Petersburg Hermitage. The long-standing Finnish-Russian joint venture to rescue Vyborg Library, which was designed by Alvar Aalto, ends when the Russian government allocates funds for the work. The restored library is opened in 2013. Repair and restoration work and new construction continue in the old centre to the end of the 2010s.

VIIPURI MAAN ALLA

– keskiaikainen karttakuva ja arkeologinen aineisto

VYBORG UNDERGROUND

– Medieval Map Image and Archaeological Finds

Viipurin linna, joka on mainittu ensimmäisen kerran kirjallisessa lähteessä vuonna 1293, on kaupungin ehdoton tunnusmerkki. Linnassa on kaksi eri-ikäistä tornia. Pyhän Olavin tornin perustukset ovat keskiaikaiset, mutta tornin ulkonäkö on myöhempien rakennusvaiheiden ja restaurointien tulos. Vasemmalla näkyvä pyöreä kulmatorni eli niin sanottu Paratiisitorni on 1400-luvulta.
Kuva: Kimmo Katajala 2007.

Vyborg Castle, first mentioned in a written source in 1293, is undoubtedly the town's most important landmark. The castle has two towers of different ages. The foundations of St Olof's Tower are medieval, but its appearance today is the result of subsequent construction phases and restoration. The circular corner tower on the left, called the Paradise Tower, dates from the fifteenth century.
Photo: Kimmo Katajala 2007.

Teemakartta | Thematic Map 1.

Keskiaikaiset ja muut ruutukaavaa vanhemmat rakennukset sekä keskeiset arkeologiset tutkimuskohteet keskiaikaisella kaupunkialueella

The medieval and other buildings dating from before the grid plan, as well as the main archaeological research subjects in the medieval urban area

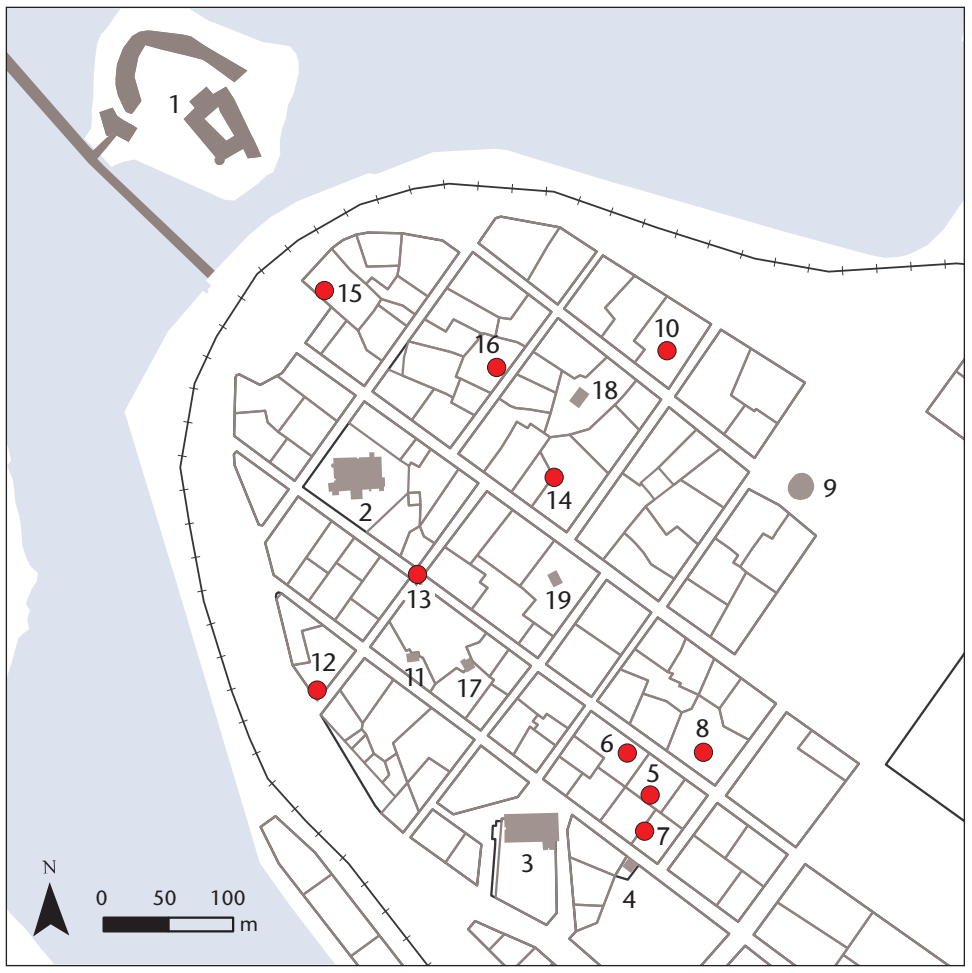

Keskiaikaiset rakennukset

1 Linnasaari, kaivauksia pää- ja esilinnan alueella
2 Kaupunginkirkon rauniot, kaivauksia kirkon sisällä ja ulkopuolella
3 Dominikaanikonventin kirkon rauniot, kaivauksia kirkon sisällä ja eteläpuolella
4 Raatitorni, vieressä kaivauksissa löytynyttä kaupunginmuuria

Muita arkeologisten kaivausten ja tutkimusten paikkoja

5 Kaivaushavaintoja kaupunginmuurista
6 Kaivauksia Vahtitorninkadun ja Possenkadun kulmatontilla
7 Kaivaushavaintoja kaupunginmuurista
8 Pyhän Andreaan tornin oletettu paikka
9 Pyöreä torni, kaivaus Karjaportin vaiheilla
10 Fransiskaanikonventin arvioitu sijainti
11 Kivitalo Luostarinkatu 8, kaivauksia talon edustalla
12 Kaivaus Uudenportinkadun ja Etelävallin kulmatontilla
13 Hopearahojen löytöpaikka Uudenportinkadun ja Vahtitorninkadun kulmassa
14 Holvikellareita Harmaidenveljestenkadun varrella
15 Weckroothin talo ja soikean kupurasoljen löytöpaikka rannan tuntumassa
16 Pyhän Hyacinthuksen kirkon tontti

Muut ruutukaavaa vanhemmat rakennukset

17 Kivitalo Luostarinkatu 10
18 Kivitalo Karjaportinkatu 7
19 Kivitalo Pamppalankatu 12

Medieval buildings

1 Castle Island, excavations in the main castle and bailey
2 Ruins of the town church, excavations inside and outside the church
3 Ruins of the Dominican Priory Church, excavations inside and on the south side of the church
4 Council Tower, town wall found in adjacent excavations

Sites of other archaeological excavations and investigations

5 Town wall detected in investigations
6 Excavations on the plot on the corner of Vahtitorninkatu and Possenkatu Streets
7 Town wall detected in investigations
8 Assumed site of St Andrew's Tower
9 Round Tower, excavation next to Cattle Gate
10 Approximate location of the Franciscan Priory
11 Stone house, 8 Luostarinkatu Street, excavations in front of the building
12 Excavation on the plot on the corner of Uudenportinkatu and Etelävalli Streets
13 Findspot of silver coins on the corner of Uudenportinkatu and Vahtitorninkatu Streets
14 Vaulted cellars on Harmaidenveljestenkatu Street
15 Weckrooth's House and findspot of oval tortoise brooch near the shore
16 Church of St Hyacinth plot

Other buildings dating from before the grid plan

17 Stone house, 10 Luostarinkatu Street
18 Stone house, 7 Karjaportinkatu Street
19 Stone house, 12 Pamppalankatu Street

Kartta ja kaivaukset täydentävät toisiaan

Suomeen keskiajalla perustetuista kuudesta kaupungista Viipuri on itäisin. Kaupunkihistoria ulottuu keskiaikaan myös Turussa, Porvoossa, Raumalla ja Naantalissa. Keskiajalla perustettua Ulvilaa ei enää kaupunkina ole olemassa (alue kuuluu Poriin). Samoin kuin Viipurissa myös Turussa, Raumalla, Naantalissa sekä Kökarilla (Ahvenanmaa) toimi kerjäläismunkkikonventti. Viipuri oli ainoa, johon asettuivat sekä dominikaanit että fransiskaanit, ja myös ainoa Suomen keskiajan kaupungeista, jota ympäröi muuri.

Keskiaikaiset asiakirjat valottavat Viipurin varhaisen historian suuria rakennushankkeita kuten linnan, kaupunginkirkon ja konventtien sekä niihin kuuluvien kirkkojen rakentamista sekä sitä, että kaupungin tontit suljettiin kivisen puolustusmuurin sisään. Nämä asiatiedot ovat olleet kuin paaluja, joihin Viipurin koko keskiajan kuva on kytketty.

Nykypäivän arkeologiset kaivaukset voivat eräissä kohdissa ottaa kantaa rakennusten historiaan. Maan alta löytyvä tieto täydentää sitä kaupunkihistorian tarinaa, jonka olemme voineet lukea historiantutkija Johan Wilhelm Ruuthin jo 1900-luvun alussa laatimasta[1] ja 1980-luvulla uudistetusta kaupunginhistoriateoksesta[2] sekä lukuisista kaupungin keskiaikaa käsittelevistä julkaisuista sen jälkeen. Oheisessa kartassa esiteään keskeisimpiä arkeologisia löytö- ja tutkimuspaikkoja Viipurin keskiaikaisella kaupunkialueella.[3]

Maps and excavations complement each other

Vyborg is the easternmost of the six towns founded in Finland in the Middle Ages. Four more of them are still in existence: Turku, Porvoo, Rauma and Naantali. Ulvila, the sixth, is no longer a separate town (it is part of Pori). As in Vyborg, mendicant orders were active in Turku, Rauma, Naantali and Kökar (Aland Islands). Vyborg was the only one where both Dominicans and Franciscans settled, and also the only Finnish medieval town to be surrounded by a wall.

Medieval documents shed light on the early history of major construction projects such as the Vyborg Castle, the town church and the priories with their churches, in addition to the stone defensive walls built around the town proper. These facts are like pillars supporting the whole picture of the medieval history of Vyborg.

Modern archaeological excavations may also be used to support the buildings' history. Findings from underground complete the story of the town, first told by historian Johan Wilhelm Ruuth in the early twentieth century,[1] then retold in the 1980s[2] and a number of publications on the medieval period thereafter. The map shows the most important archaeological and research sites in the medieval part of Vyborg.[3]

Eri-ikäiset kerrokset näkyvät kaivausalueen seinämässä Luostarinkatu 8:ssa. Keskiaika on alinna, missä maa on silmin nähden tummaa. Tutustumalla kaivauksiin tai jopa osallistumalla niihin moni kaupungin asukas on saanut aiempaa syvemmän kosketuksen Viipurin historiaan.
Kuva: Aleksandr Saksa 2012.

Layers of different ages are visible in the excavation wall at number eight Luostarinkatu Street. The lowermost layer, where the soil is visibly dark, is medieval. By learning about the excavations, or even participating in them, many residents of Vyborg have delved deeper into the history of the town.
Photo: Aleksandr Saksa 2012.

Kaupunkiarkeologian alku

Arkeologinen kulttuuriperintö on kaupunkihistorian arkisto jalkojemme alla. Kuten useimmissa vanhoissa kaupungeissa, myös Viipurissa ensimmäiset kurkistukset maanalaisiin historian kerroksiin olivat sattumaa, kun ”maa vesijohtoa kaivettaessa puhkesi”.[4] 1900-luvun alun arkeologisesta tutkimuksesta huomionarvoisin on arkeologi Juhani Rinteen tutkimus keskiaikaisen kaupunginkirkon sisätiloissa. Rinne etsi vastauksia kirkon rakennushistorian kysymyksiin ja julkaisi johtopäätöksensä tieteellisenä artikkelina.[5]

Vuosina 1918–1937 Viipurin arkeologisista löydöistä otti vastuun asemakaava-arkkitehti Otto-Iivari Meurman. Silloin tällöin esimerkiksi viemäröintitöissä kävi ilmi, että maakerrokset olivat yllättävän syviä ja niissä oli vanhoja hirsiä sekä esineitä. Meurman teki näistä kuopista muistiinpanoja sekä lähetti valokuvia ja satunnaisia löytöjä Muinaistieteelliselle toimikunnalle Helsinkiin. Hän myös teetti julkisivu-, pohja- ja leikkauspiirustukset kaikista Viipurin historiallisesti mielenkiintoisista rakennuksista.[6]

Neuvostoaikana Viipurin arkeologiasta vastasi Neuvostoliiton Tiedeakatemian Arkeologian instituutin Leningradin osasto. Tutkimusten kohteena oli aluksi nimenomaan Viipurin Linnasaari ja sen piha-alue.[7] Arkeologi Vjatšeslav Tjulenev teki kaupungin vanhassa keskustassa useita koekaivauksia, joiden perusteella hän päätteli, oliko tonteilla sellaisia säilyneitä kulttuurikerroksia, jotka tulisi tutkia järjestelmällisesti ennen kuin annettaisiin lupa rakentaa paikalle.[8] Kauppatorilla Tjulenevin kaivauksissa löytyi keskiaikaisen Karjaportin ja sen suojaksi rakennetun Pyöreän tornin välinen yhdysmuuri.[9] Nykyisin muurin paikka näkyy katukiveyksessä torniravintolan sisäänkäynnin luona.

Jälkikäteen on todettava, että koetutkimukset eivät kaikilla paikoilla ole olleet riittäviä, ja näin ollen tietoa muun muassa keskiajasta on tuhoutunut uusia taloja rakennettaessa.

The origins of the town’s archaeology

Archaeological heritage is a town archive underfoot. Like many old towns, the first glimpses into the underground layers of history in Vyborg were accidental, such as when “the ground split open when digging a water pipe”.[4] The most notable archaeological research in the early twentieth century was Juhani Rinne’s study of the interior of the medieval town church. He was interested in the building history of the church, and published his view in a scientific article.[5]

From 1918 to 1937, town planning architect Otto-Iivari Meurman took charge of archaeological finds in Vyborg. From time to time, such as during drainage projects, it became clear that the soil layers were surprisingly deep and contained old logs and objects. Meurman took notes about what was dug up and sent photographs and occasional finds to the Archaeological Commission in Helsinki. He also commissioned drawings of the façade, floor plan and cross-sections of all the buildings of historical interest in Vyborg.[6]

In the Soviet period, Vyborg archaeology was the responsibility of the Leningrad Branch of the Institute of Archaeology, Academy of Sciences USSR. Investigations initially focused on Castle Island and the courtyard.[7] Archaeologist Vyacheslav Tyulenev conducted several prospective excavations in the town centre and, based on these, he decided whether the preserved cultural layers should be investigated systematically before permission was granted to build on the site.[8] Tyulenev conducted excavations on the market square. These revealed the medieval Cattle Gate and the wall connecting it to the Round Tower.[9] Today the location of this wall is marked with cobbles at the entrance to the tower restaurant.

With hindsight it can be stated that the prospecting was insufficient in some places, which means that new buildings have sometimes destroyed traces of the medieval period.

Kulttuurikerrosten tutkimus uusin menetelmin

Kaupunkiarkeologia on 1980-luvulta lähtien kasvanut useissa Euroopan maissa monipuoliseksi tieteeksi, ja nykyisin arkeologiset kaivaukset ovat olennainen osa monia rakennushankkeita myös keskiaikaa nuoremmissa kaupungeissa. Vuonna 1998 aloitti toimintansa Pietarissa sijaitsevan Venäjän Tiedeakatemian Aineellisen kulttuurin historian instituutin uusi Viipurin arkeologinen ekspeditio Aleksandr Saksan johdolla.[10]

Työryhmän ensimmäinen tehtävä oli koetutkimus Raatitornin juurella. Odotuksenmukaisesti havaittiin, että maanalainen Viipuri on arkeologinen aarteisto. Etenkin keskiaikaisista kerroksista voitaisiin ottaa kiinnostavia maanäytteitä, teettää rakennushirsien puulustoajoituksia sekä saada talteen astioiden sekä puu-, luu- ja nahkaesineiden fragmentteja. Tiedeakatemia otti Viipurin arkeologian osaksi säännöllistä ohjelmaansa, ja Saksa käynnisti määrätietoisen asennemuokkauksen, jotta kaupungin ja Leningradin oblastin johto tulisivat tietoiseksi kulttuuriperinnön suojelun merkityksestä.

Vuoteen 2015 mennessä Saksan johdolla on tehty Viipurin keskusta-alueella tutkimuksia yhdeksässä osoitteessa.[11] Kaivausalueiden yhteenlaskettu pinta-ala on ollut noin 600 m². Arkeologista valvontaa on tehty noin 3 000 m² alalla, josta pääosa niin sanotun sarvilinnoituksen alueella eli Vallin kaupunginosassa.

Kulttuurikerros eli kaikki ne maakerrokset, jotka ovat vuosisatojen kuluessa muokkautuneet tai kokonaan syntyneet ihmisen toiminnan seurauksena, on Viipurissa paikoin kolmimetrinen. Siinä erottuu eri-ikäisen asumisen jälkiä ja näkyy aikoinaan kaivettuja kuoppia – jotka ovat myöhemmin täyttyneet – tai maan alle kauan sitten peittyneitä rakennusjätekasoja. Rakennushorisontilla tarkoitetaan aikatasoa, jolloin kaivauskohdalla on ollut taloja, pihoja tai muuta rakennustoimintaa. Sen jälkeen on samalle paikalle rakennettu uutta, minkä arkeologit toteavat nuorempana (puurakenne)horisonttina.[12]

Pääpiirteissään Viipurin kulttuurikerrostumat voidaan kuvailla neljänä aikatasona. Monin paikoin aikakerrostumia erottuu kaivauskuopan seinämässä eli profiilissa huomattavasti useampiakin.

Asfaltin alla on moderneja, sekoittuneita kerrostumia, joissa on vaihtelevasti hiekkaa, kiviä, rakennusjätettä ja muuta roskaa, kuten lasinsiruja.

Seuraava kerros on tasalaatuisempi. Sekaisin on kuivaa hiekkaa, tiilimurskaa ja laastikokkareita. Paikoin näkyy hiiliä ja nokea. Tässä kerroksessa on usein vanhanaikaisen pullolasin paloja sekä keraamisten vatien kappaleita, toisinaan rahoja tai muita metalliesineitä, kuten veitsi tai avain. Esineistö kertoo, että kerros on ajalta ennen Viipurin keskustan suurten kerrostalojen rakentamista.

Alempana on hiekan, tiilen, laastin ja eloperäisen aineksen sekoituksena ylempiä kerroksia kosteampaa ja tummempaa maata. Sekä tässä että edeltävässä kerroksessa on monesti tiilirakenteita, kuten uuneja tai maan alla on säilynyt rakennusten kivijalkojen osia. Maa on tällä tasolla kuitenkin ollut vuosisatojen ajan sen verran ilmavaa, että puurakenteet ovat lahonneet hennoiksi rinnakkaisiksi puunsyiksi tai kokonaan kadonneet. Viipurissa tällainen kulttuurikerroskuvaus sopii monin paikoin 1600-lukuun.

Sitten päästään keskiaikaan. Maakerros on vaihtelevasti ruskeaa, siellä täällä on tiilenkappaleita. Yläpuolisten maakerrosten ja peruskallion väliin puristuneessa, jatkuvasti märässä ja vähähappisessa maassa olosuhteet ovat olleet lahottajapieneliöille epäsuotuisat, joten lahoaminen on ollut hidasta. Arkeologisella työmaalla pohjavesi voi teettää työtä, kun sitä tirsuu kaivausalueelle ja tarvitaan äyskärit tai pumppu. Vesi juoksee pitkin peruskallion pintaa, kuten Viipurissa, tai seisoo tiukan sinisaven pinnalla, kuten Turussa.

Liiterinpohjaa muistuttavat puulastukerrokset voivat olla niin tiiviitä, että kaivaminen lapiolla on hankalaa. Siellä täällä nousee mieto mädän ja lahon haju, kokeneiden arkeologien mielestä ”keskiajan haju”. Paikoin vihertävä maa-aines tuo välittömästi mieleen sen, mistä onkin kyse:

New methods of researching cultural layers

Urban archaeology has developed into a versatile discipline in many European countries from the 1980s and archaeological excavations are now an integral part of many construction projects also in younger towns than the medieval ones. In 1998, the Russian Academy of Sciences Institute for the History of Material Culture in St Petersburg sent Aleksandr Saksa to lead an archaeological expedition to Vyborg.[10]

The first task of the working group was prospecting around the Council Tower (Fi. Raatitorni, Ru. Bashnya Ratushi). As expected, underground Vyborg was found to be an archaeological treasure trove. It appeared possible to take interesting soil samples, mainly from the medieval layers, to perform tree ring dating of construction logs and to collect fragments of vessels, wood, bone and leather objects. The Academy of Sciences incorporated the archaeology of Vyborg into its regular programme and Saksa initiated a change in attitude to make the town and Leningrad Oblast aware of the importance of protecting its cultural heritage.

By 2015, Saksa and his team had investigated nine sites in central Vyborg.[11] The total area excavated was approximately 600 m², and about 3000 m² were archaeologically monitored, mostly in the Valli (Wall) district.

The cultural layer, that is, all the layers of soil which have formed over the centuries as a result of human activity, is three metres deep in places in Vyborg. Traces of different periods of settlement can be distinguished including ancient pits dug into it, which were later filled, or long-covered heaps of building materials. A building horizon refers to the period in which there were houses, yards or other construction activity at the excavation site. Archaeologists call the new buildings built over it later a younger (wooden building) horizon.[12]

Broadly speaking, Vyborg’s cultural layers can be described in terms of four levels corresponding to different periods of time. In many places even more time levels can be distinguished, especially on the wall or profile of the excavated pit.

Below the asphalt there are modern mixed layers, with varying proportions of sand, stones, construction waste and other debris such as broken glass.

The next layer is more even in quality. It is a mixture of dry sand, crushed brick and plaster clumps, with coal and soot in places. This layer often contains pieces of old bottle glass and ceramic dishes, sometimes coins or other metal objects such as a knife or a key. The artefacts tell us that this layer predates the large apartment buildings in Vyborg town centre.

Further down there is a layer consisting of a mixture of sand, brick, mortar and organic material, which is damper and darker than the layer above it. This and the preceding layer often contain brick structures such as ovens or the stone foundations of buildings that have been preserved below ground. Over the centuries, the soil at this level has been aerated enough that wooden structures have rotted into fragile adjacent wood fibres or completely disappeared. In Vyborg, this type of cultural layer often dates from the seventeenth century.

Then we get to the Middle Ages. This layer is brownish in places with scattered pieces of brick. Compressed between the upper layers of soil and bedrock, the continuously wet and low-oxygen conditions in the ground have been unfavourable to wood-rotting microbes and fungi, so decomposition has been slow. Groundwater can generate a lot of work, as it can flow into an excavated area and needs to be removed with scoops or a pump. The water runs along the bedrock surface, as in Vyborg, or stands just above the blue clay surface, as in Turku.

Like in a woodshed, the layers of wood chips can be so densely packed that it is difficult to dig through them with a shovel. Here and there, a mild smell of rot and decay rises, which experienced archaeologists call the “scent of the Middle Ages”. The soil material is greenish in

Arkeologisia kaivauksia Viipurin vanhassa keskustassa 1998–2015

(1) Aleksandr Saksan johtama ekspeditio aloitti työnsä alle 10 m² koekaivauksella Raatitornin vieressä Luostarinkatu 13:ssa (Vyborgskaja ulitsa). Paikalla tehtiin tutkimuksia kolmena kesänä 1998–2000. Vanhimmat kerrokset ovat tällä paikalla varmasti keskiaikaisia, joskaan ajoituskelpoisia näytteitä ei saatu.[13]

(2) Vahtitorninkadun (ulitsa Storoževoi Bašni) ja Possenkadun (ulitsa Titova) kulmatontti oli ollut pitkään rakentamattomana. Vuosina 2000–2002 tontilla tehtyjen kaivausten jälkeen paikalle on valmistunut asuinkerrostalo. Yhteensä tutkittiin 145 m². Kulttuurikerroksen vahvuus oli modernin pintamaan alla 2,75–3,25 m, ja siinä todettiin vähintään viisi aikahorisonttia eli eri-ikäisiä rakennuksia. Yksi puulustoajoitus saatiin 1470-luvulla kaadetusta hirrestä. Se oli käytetty rakennukseen, jonka tuohella vuorattu käyttövesikouru myös oli säilynyt. Keskiaikaisten talojen seinien suunnat poikkesivat selvästi ruutukaavasta. Vanhin puurakenteen radiohiiliajoitus osuu vuosiin 1245–1283, mikä Viipurissa tarkoittaisi varhaista, jo Ruotsin valtakunnan rajakaupunkia edeltävää asutusta.[14]

(3) Sataman vieressä, Uudenportinkadun (ulitsa Novoi Zastavy) ja Etelävallin (ulitsa Južnyi Val) kulmatontilla tehtiin kesällä 2003 noin 60 m² laajuinen kaivaus asuinkerrostalon pihalla, koska paikalle suunniteltiin uudisrakennusta. Pintamaan alla oli kulttuurikerroksia jopa 3,5 metrin syvyyteen ja aikahorisontteja erottui seitsemän. Yhden rakennuksen lattialankusta saatu radiohiiliajoitus osoitti rakennusajankohdaksi 1410-luvun. Syvimmältä, läheltä peruskallion pintaa maanäytteestä löytynyt jauhosavikan siemen (*Chenopodium album)* ajoittui noin vuoteen 1310.[15]

(4) Luostarinkatu 8 on ollut sodan jälkeen rakentamattomana. Arkeologiset kaivaukset tehtiin 1600-luvulla rakennetun kivitalon vieressä vuosina 2004, 2006, 2011 ja 2012. Tutkittu pinta-ala on 310 m². Sekoittumattoman kulttuurikerroksen vahvuus oli täälläkin 3,0–3,4 m ja aikahorisontteja oli erotettavissa kymmenen. Tontilta löytyi useita hirsirakennusten jäännöksiä. Vanhimman rakennuksen radiohiiliajoitus osuu 1410–1440-luvuille, ja se saatiin erään vesikourun tuohipäällysteestä. Kasvin siementen radiohiiliajoitus osoitti, että vanhin kulttuurikerros lähellä peruskallion pintaa on 1300-luvulta.[16]

(5) Vanhan tuomiokirkon eli keskiaikaisen kaupunginkirkon raunioilla tehtiin vuosina 2010–2013 ja 2015 kivirakenteiden mittauksia sekä kaivauksia, joiden yhteenlaskettu pinta-ala on 130 m². Kaivausalalla tutkittiin myös hautauksia, joista vanhimmat ajoittuvat 1300-luvun jälkipuoliskolle ja 1400-luvun alkuun.[17]

Lisäksi Saksa on tehnyt arkeologista valvontaa eli seurannut kaivinkoneen työskentelyä, kun keskiaikaa nuorempia kerroksia on uudisrakennushankkeiden vuoksi kaivettu pois. Valvonnassa arkeologi pysäyttää konekaivuun, kun maassa erottuu jotakin kiinnostavaa, ja kyseisessä kohdassa jatketaan kaivamista lapioilla ja pienemmillä työkaluilla, kunnes esimerkiksi kivirakenne on saatu näkyviin valokuvausta ja piirtämistä varten. Tutkimuspaikat, joista keskiaikaisia kulttuurikerroksia ei löytynyt, ovat:

(6) Harmaidenveljestenkadun (Krasnoflotskaja ulitsa) varrella valvottiin maakerrosten poistoa vuonna 2007 ennen kuin tontille rakennettiin kerrostalo. Osa tontista on jyrkässä kalliorinteessä. Mahdollisesti paikka on ollut keskiajalla vielä rakentamaton ja tullut asutetuksi vasta, kun Viipuriin tehtiin ruutukaava. Paikalta paljastui 1600-luvun lopun ja 1700-luvun alun kivikellareita.[18]

(7) Torkkelinpuistossa (Park Lenina) valvottiin maanpoistoa ravintola Espilän rakennustyömaalla vuonna 2007. Maan alla on säilynyt osia Äyräpään bastionista, joka kuului 1500-luvulla rakennettuun sarvilinnoitukseen.

(8) Koulukentällä (Školnyi stadion) tehtiin vuonna 2012 koekaivauksia, joiden pinta-ala oli 64 m². Maapohja on ollut kostea, turvekerroksesta päätellen suo.

(9) Weckroothin talon (Torkkeli Knuutinpojan tori; Ploštšad Staroi Ratuši) kohdalla tehtiin vuonna 2005 tarkastus.[19] – Lähistöltä, rannan tuntumasta, löytyi vuonna 2016 karjalaisen naisen pukuun kuulunut soikea kupurasolki (1100–1300 jKr.).[20]

Sites excavated in the old centre of Vyborg, 1998–2015

(1) Aleksandr Saksa's expedition started prospecting on an area of 10 m² next to the Council Tower at number thirteen Luostarinkatu Street (Vyborgskaya ulitsa). The site was investigated over three summers from 1998 to 2000. The oldest layers at this site are certainly medieval, although no samples suitable for dating were obtained.[13]

(2) The plot on the corner of Vahtitorninkatu Street (ulitsa Storozhevoy Bashni) and Possenkatu Street (ulitsa Titova) had been undeveloped for a long time. Excavations were made on the site from 2000 to 2002 before an apartment block was built on it. In total 145 m² was examined. The cultural layer below the modern surface was 2.75 to 3.25 metres thick, and at least five time horizons of different aged buildings were identified. A log felled in the 1470s was dendrochronologically dated. It had been used in the building from which a water pipe lined with birch bark was also preserved. The walls of the medieval houses deviated clearly from the grid plan. The oldest radiocarbon date from the wooden buildings was 1245–1283, which would mean early settlement in Vyborg before it became a Swedish Kingdom border town.[14]

(3) In summer 2003, they did a 60 m² excavation of the yard of an apartment building by the port, on the plot on the corner of Uudenportinkatu Street (ulitsa Novoy Zastavy) and Etelävalli Street (ulitsa Yuzhnyy Val) because there were plans for a new building on the site. The cultural layer below the surface extended 3.5 metres deep and seven time horizons stood out. A radiocarbon sample of the floor plank of one building dated it to the 1410s. A seed of *Chenopodium album* (fat hen or lamb's quarters), found in a soil sample deepest down near the bedrock surface, dated approximately 1310.[15]

(4) Number eight Luostarinkatu Street was not built on after the Second World War. An archaeological excavation next to the seventeenth-century stone house was done in 2004, 2006, 2011, and 2012, covering a total surface area of 310 m². Here too, the undisturbed cultural layer was 3.0–3.4 metres thick and it was possible to distinguish 10 time horizons. The remains of several log houses were found. The oldest building on the plot was radiocarbon dated to the 1410s–1440s based on a sample of the birch-bark coating of a water pipe. The radiocarbon date of seeds indicated that the cultural layer close to the bedrock surface dated from the fourteenth century.[16]

(5) Measurements and excavations at the ruins of the old cathedral or medieval town church in 2010–2013 and 2015 covered 130 m². Graves, the oldest of which dated from the latter half of the fourteenth century and the beginning of the fifteenth century, were also recovered and studied there.[17]

Saksa also did archaeological monitoring, supervising the machine excavation work when layers formed after the Middle Ages were removed for new construction projects. During monitoring, the archaeologist calls a halt to machine digging when anything interesting is uncovered. Work continues using spades and smaller tools until, for example, a stone structure is revealed and can be photographed or sketched. Medieval cultural layers were not found at the following sites:

(6) Earthworks to make way for a new apartment building were done on Harmaidenveljestenkatu Street (Krasnoflotskaya ulitsa) in 2007. Part of the plot was on a steep rocky slope. This site may have been undeveloped in the Middle Ages and only settled when Vyborg got its grid plan. Seventeenth- and eighteenth-century stone cellars were uncovered beneath the street.[18]

(7) Observations were made when the earth was removed from Torkkeli Park (Park Lenina) on the building site of Espilä Restaurant in 2007. Parts of the Äyräpää Bastion, within the sixteenth-century bastion fort, were preserved under the surface.

(8) Trial excavations were conducted at Koulukenttä (School Field; Shkolnyy stadion) in 2012 with a total area of 64 m². The ground was a moist peat layer, so it must have been a swamp.

(9) In 2005 was made an archaeological inspection at Weckrooth's House (Torkkeli Knuutinpoika Square; Ploshchad Staroy Ratushi) during the plumbing work on the site.[19] In 2016 an oval tortoise brooch for a woman's dress (1100–1300 AD) was found not far from the sea shore.[20]

Tukholmalainen maanmittari Olof Gangius sai toimeksiannon laatia Viipurista asemakaavakartan ennen kuin mutkitteleva katuverkko uudistettiin ruutukaavaksi. Tämä Gangiuksen noin vuonna 1638 piirtämä kartta on ainoa, joka esittää kaupunginmuurin ympäröimää ja regulaatiota edeltävää katuverkostoa. Kartalla näkyy muun muassa kirkkoaidan ympäröimä kaupunginkirkko, mahdollisesti raatihuone sen oikealla puolella, ylhäällä fransiskaanikonventin kirkko ja alakulmassa dominikaanikonventin kirkko. Linnasaarelle johtaa nostosilta, mutta linnan rakennuksia ei ole merkitty. Kaupunginmuurien ulkopuolella näkyvät niitä nuoremmat sarvilinnoituksen vallit.
Lähde: Ruotsin Valtionarkisto.

The Stockholm-based land surveyor Olof Gangius was commissioned to draw up a detailed plan of Vyborg before the meandering street network was regulated into a grid pattern. Gangius' work, completed around 1638, is the only map that shows the pre-regulation street network surrounded by the town walls. The map shows the town church surrounded by a stone wall. The building to the right of this church is possibly the Town Hall, the Franciscan Priory Church is at the top and Dominican Priory Church in the bottom corner. A drawbridge leads to Castle Island, but the castle buildings are not marked. The newer ramparts of the bastion fort can be seen outside the town walls.
Source: Swedish National Archives.

lantaa – eläinten tai ihmisen. Maanäytteissä on paljon tunnistettavia kasvijäänteitä ja hyönteisiä. Osa hirsistä löytyy niin hyväkuntoisina, että alkuperäistä ulkopintaakin voi olla tallella ja sahaamalla saadaan luotettavasti ajoituskelpoiset vuosilustokiekot.

Kaupunkien kulttuurikerrokset ovat pakkautuneet vasten puurakenteita, esimerkiksi talojen pohjahirsiä, tai kerrostuneet puulattioiden ja katutasojen pinnalle ja alle. Näin ollen esineet voivat kertoa rakennusten iästä ja päinvastoin. Keskiaika on historian jaksona arkeologeille mielenkiintoinen muun muassa siksi, että esineitä ja rakennuksia voidaan yhdistää siihen tietoon, jota arkistoissa on säilynyt.

Toisaalta arkeologista näkymää keskiaikaan rajoittaa kaivausalueen koko: monesti osa rakenteista jatkuu kaivausalueelta ulos ja jää odottamaan mahdollisia uusia tutkimuksia. Luostarinkatu 8:ssa (Vyborgskaja ulitsa) kaivauksia tehtiin useana kesänä ja seuraava kaivausalue pystyttiin sijoittamaan välittömästi edellisen viereen, jolloin keskiaikaa saatiin näkyviin kuin palapelin rinnakkaisia paloja paljastaen. Siksi tämä kaivauskohde on antanut tähän mennessä eniten arkeologista tietoa kaupungin keskiaikaisista puukortteleista.

places, and is easy to recognize: dung, animal or human. Soil samples contain a lot of identifiable plant matter and insects. Some of the logs are found in such good condition that the original outer surface is preserved and can be sawn through to reveal datable tree rings.

Urban cultural layers are densely packed against wooden structures, such as the foundation beams of houses, or layered on top of and underneath wooden floors or platforms. These can be used to tell the age of the buildings, and vice versa. The medieval period is an interesting one for archaeologists, not least because objects and buildings can be combined with the information that is preserved in archives.

Despite this wealth of information, the archaeologist's view of the Middle Ages is limited to the size of the excavated area: some structures extend outside it and have to be left for future investigation. Number eight Luostarinkatu Street (Vyborgskaya ulitsa) was excavated over several summers, and each new site was directly adjacent to the previous one, so the medieval period was revealed piece by piece, like doing a jigsaw. Therefore, this excavation location has yielded the most archaeological knowledge of the medieval blocks of wooden buildings in the town.

Kaupunkikerroksissa on yleensä paljon esinelöytöjä, joten niillä on eräänlaista joukkotodistusvoimaa. Kun eri esinetyyppien ikä kansainvälisen vertailuaineiston perusteella jo tunnetaan, esimerkiksi kengänosat antavat ajoituksia niille kerroksille, joista niitä löytyy. Kuitenkin keskenään aivan samanlaisia esineitä saattaa löytyä sekä syvimmistä että lähempänä nykyistä maanpintaa säilyneistä nuoremmista kerroksista. Eikä ihme: kaupunki elää, maa tärisee, pohjaveden virtaukset muuttuvat, myllätään ja täytetään erilaisia kuoppia ja kaivantoja. Arkeologinen kulttuuriperintö maan alla liikahtelee ja esineitä siirtyilee.

Ensimmäinen ja viimeinen kaupunkimittaus ennen ruutukaavaa

Keskiaikaisen Viipurin kaupunkirakenteen ymmärtämiseksi on syytä pitää mielessä, ettei kaupunki sijainnut rakentamiselle käytännöllisellä maapohjalla. Tukeva peruskallio oli kyllä lähellä, monin pakoin näkyvissäkin, mutta keskellä kaupunkia kohoava kallio oli puutaloille sopimaton, ellei ensin ryhdytty rakennuspohjan tasoittamiseen täyttömaalla. Aleksandr Saksa yhtyy J. W. Ruuthin esittämään oletukseen, että ensimmäiset asuintontit olivat rannassa.[21]

Keskiajan Ruotsissa ei tiettävästi laadittu maanmittauksiin perustuvia karttoja. Ruotsalaisista kaupungeista ei ole tallessa myöskään piirroksia, joista näkyisi, kuinka kadut, torit ja julkiset rakennukset ovat sijainneet.[22] Ennen 1580-lukua ei ruotsalaisista kaupungeista ole säilynyt kaupunkimittauksia.[23]

Kustaa Vaasa seurueineen vieraili Viipurissa syksyllä 1555. Kuningas oli tyytymätön näkemäänsä ja määräsi uudistuksia: taloja oli siirrettävä kauemmas kaupunginmuurista ja katuja parannettava. 1500- ja 1600-lukujen vaihteessa keskiaikaisen muurin ympäröimä keskusta puristui kahden puolustusvarustuksen, linnan ja sarvilinnoituksen väliin. Keskiaikaisen kaupungin halki avattiin uusi pääkatu.[24]

Kustaa Vaasa piti Viipuria siivottomana ja kirjoitti siitä nuhdekirjeissään. Hän määräsi muun muassa siirtämään eläinsuojat muurien ulkopuolelle ja kuljettamaan myös kaiken kaupunkiin kertyneen lannan pelloille kaupungin ulkopuolelle. Tallien, lampoloiden ja sikaloiden sekä lantakasojen paikat oli peitettävä kivillä ja hiekalla.[25] Historiankirjoituksessa heijastuu sitkeästi ehkä liioiteltukin käsitys, että keskiaika ”löyhkäsi”, mutta uusi aika toi puhtauden. Toki Viipurin viemärikourut vaativat ylläpitoa ja puurakennukset toistuvaa kohentamista. Kaivauksissa on paljastunut paksuista hirsistä koverrettuja, tuohilevyillä vesitiiviiksi vuorattuja kouruja sekä nelikulmaisia, salvottuja hirsikaivoja. Juomavesi oli merenrantakaupungissa arvokasta – porakaivoja ei keskiajan keinoin vielä rakennettu.[26]

Useissa kaupungeissa arkeologit ovat huomanneet, että rakennuspuu oli keskiajan lopulla heikompilaatuista kuin kaupunkirakentamisen alkaessa, jolloin lähistöllä vielä oli ollut ikihonkia kaadettavaksi. Eri kulttuurikerrosten ikää voidaan selvittää maakerrokseen liittyvien hirsirakenteiden puulustoajoituksilla eli dendrokronologialla. Menetelmä sopii, jos kyseessä on pyöröhirsi (tai haljakas), puulaji on mänty ja sen uloimpiakin vuosilustoja on säilynyt. Mitä syvemmälle hirsirakenne on kaupungissa hautautunut, sitä todennäköisempää on, että se on ollut vuosisatoja puristuksissa olosuhteissa, joissa happea on vähän ja lahoaminen hidasta. Ilmavissa, esimerkiksi tiilimurskaa ja laastinmuruja sisältävissä kerroksissa hyväkuntoista vuosisatojen ikäistä hirttä ei enää ole jäljellä.

Linnasaaren rakennusten sijainnit käyvät ilmi vuonna 1615 päivätystä Viipurin linnoitussuunnitelmasta.[27] Maanmittareiden koulutus aloitettiin Tukholmassa 1600-luvun alussa. Yksi tämän opin saaneista, maanmittari Olof Gangius lähetettiin Suomeen 1633. Hänen Viipurista laatimansa kartta valmistui vuoden 1638 tienoilla.[28] Kaikki kaupungin keskiaikaisesta asemakaavasta esitetyt tulkinnat perustuvat tähän yhteen ainoaan kaupunkimittaukseen, joka siis on keskiaikaa huomattavasti nuorempi.[29]

Vaikka tämä kartta on Viipurin keskiajan kannalta ”myöhästynyt”,

Urban layers tend to contain a large number of objects, so there is a certain ‘safety in numbers’ about the quality of the evidence. When we know the age of different object types based on international reference materials, we can date the layers based on what we find there, for example parts of shoes. Nevertheless, quite similar articles can be found in both the deepest layers and the more recent layers currently much closer to ground level. No wonder: the town is alive, the earth quakes, the groundwater currents shift, digs and trenches are made and filled in. The archaeological heritage under the earth moves and objects move around.

The first and last survey before the grid plan

In order to understand the medieval urban structure of Vyborg, we should bear in mind that the town was not built on ground that made construction easy. The sturdy bedrock was certainly close, even visible in many places, but the rock towering over the heart of the town was unsuitable for wooden houses, unless it was first levelled and filled in. Aleksandr Saksa concurs with J. W. Ruuth’s assumption that the first residential plots were along the shore.[21]

As far as we know, maps based on surveys were not made in medieval Sweden. We do not have any drawings of medieval Swedish towns which show where the streets, squares and public buildings are located.[22] No Swedish town surveys dating before the 1580s have survived.[23]

Gustav Vasa and his retinue visited Vyborg in the autumn of 1555. The king was unhappy with what he saw and ordered reforms: buildings had to be moved away from the town walls and streets improved. At the turn of the sixteenth and seventeenth centuries, the walled town centre was pierced by two defensive structures, the castle and the bastion fort (Fi. *sarvilinnoitus*). A new main street bisected the medieval town.[24]

Gustav Vasa thought Vyborg filthy, as he wrote in admonishing letters. He ordered that the animal sheds be moved outside the town wall and all the manure accumulated in town be carted to the fields outside it. The sites of the stables, sheep houses, piggeries and manure heaps were to be covered with stones and sand.[25] Historiography may stubbornly stick to this exaggerated idea that the medieval period ‘stank’ but the early modern age heralded cleanliness. Of course, Vyborg’s drains had to be maintained and its wooden buildings were in constant need of repair. Excavations have revealed birch-bark-lined watertight troughs carved from thick logs, and square wells lined with corner-joint logs. In a seaside town, drinking water was valuable – in the medieval period, drill wells were not yet being constructed.[26]

In several towns, archaeologists have found that the quality of building wood declined at the end of the Middle Ages compared to when the town was built and ancient woodland was close at hand for felling. The cultural layers can be dated by dendrochronology of the log structures in the soil. This works for round (or split) pine logs with preserved outer layers. The deeper down the log structure is buried, the more likely it is that it has been preserved in conditions where oxygen is scarce and decay slow. Centuries-old logs cannot be found in the aerated layers, which may contain crushed brick and mortar.

The locations of the buildings on Castle Island are reflected in the 1615 plans for Vyborg fortress.[27] Surveyor training started in Stockholm in the early seventeenth century. One of the students, surveyor Olof Gangius, was sent to Finland in 1633. He drew up a map, probably around 1638.[28] All interpretations of the medieval town plan are based on this one and only land survey, which is considerably later than the period it depicts.[29]

Although this map is ‘late’ for the Middle Ages, it is the historiographical cornerstone and an essential starting point for urban archaeology in Vyborg. Gangius was posted to record Vyborg as it stood before the Swedish town plan reform was implemented there. In other words, a tight grid plan was imposed on the plot boundaries inherited from

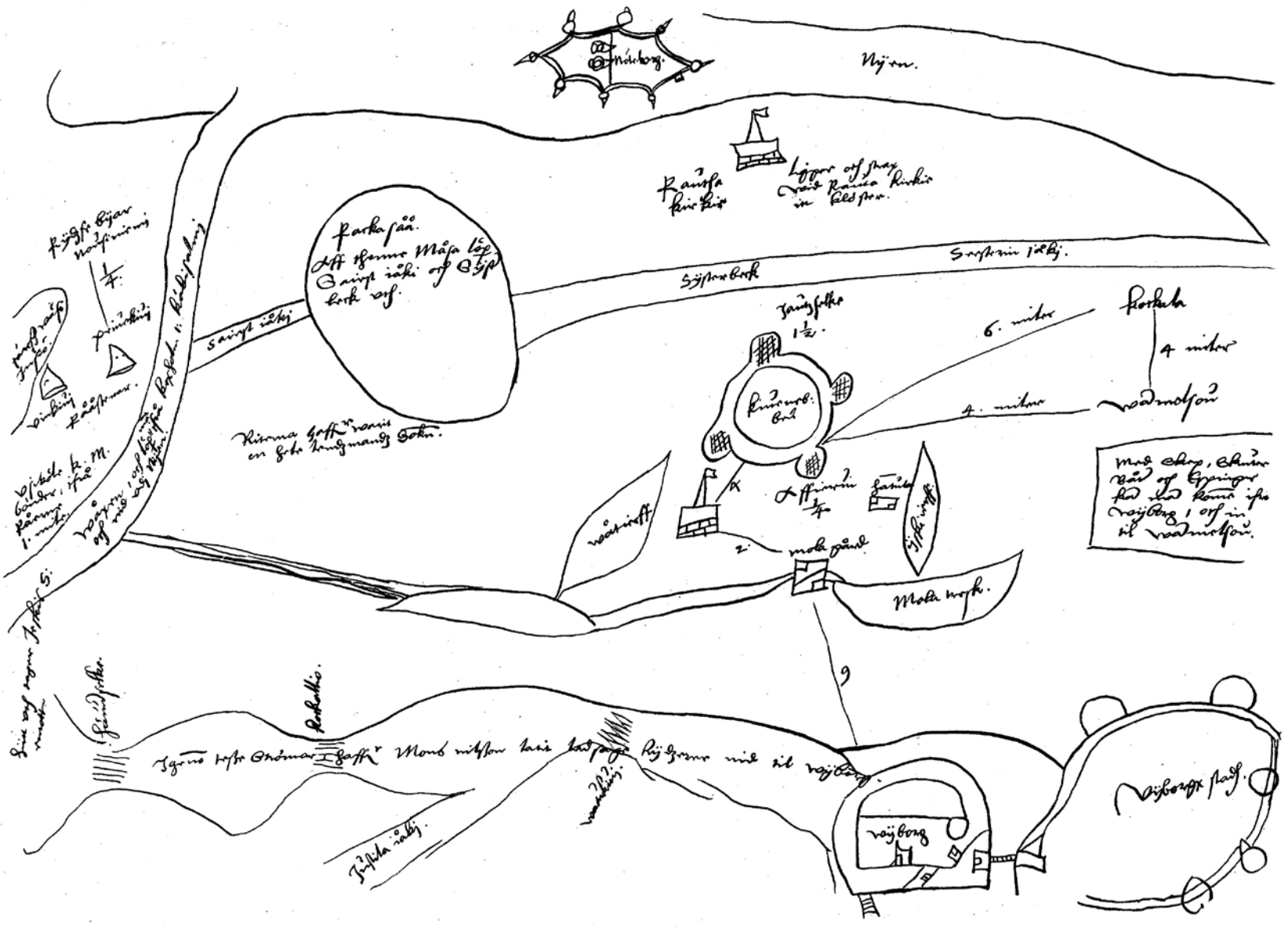

Viipuri ja Karjalankannasta 1500-luvun karttapiirrosmenetelmillä. Kuningas Kustaa Vaasan virkamies Jakob Larsson Teitt (Jaakko Laurinpoika Teitti) kokosi 1555–1556 luettelon niistä vallankäyttörikkomuksista, joihin hän sai tietää Suomen aatelin syyllistyneen. Valitusluetteloon liittyy karttapiirros, jossa pohjoinen on vasemmalla, itä ylhäällä. Oikeassa alakulmassa ovat Viipurin linna ja kaupunginmuuri torneineen. Reitti linnasaarelta Suomenvedenpohjan kautta Vuoksen lounaista haaraa kohti Saimaata on kuvan alalaidassa. Ylälaidassa näkyy Nevajoki, jonka saarella sijaitsee Pähkinälinna. Siitä ”länteen” kohti Viipuria on merkitty nelikulmainen Kivennavan linnake eli skanssi, jota Teitt on halunnut erityisesti korostaa.

Map of Vyborg and the Karelian Isthmus drawn using sixteenth-century methods. From 1555 to 1556, King Gustav Vasa’s official, Jakob Larsson Teitt (Jaakko Laurinpoika Teitti) drew up a list of cases of Finnish nobles accused of abusing their power. The list of charges is accompanied by a map, on which north is on the left and east at the top. The lower right corner shows Vyborg Castle and the town wall with its towers. The route from Castle Island through Suomenvedenpohja Bay to the south-western branch of the River Vuoksi and on to Lake Saimaa is shown at the bottom of the image. The River Neva, with Pähkinälinna (Nöteborg), the fortress on the island in it, is shown at the top. West (i.e. down) from this, towards Vyborg, is the square Kivennapa fortress or fortalice, which Teitt particularly wanted to emphasize.

Lähde | Source: *Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555–1556. Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555–1556*. SHS, Helsinki 1894.

on se historiankirjoituksen kivijalka ja kaupunkiarkeologian välttämätön lähtökohta. Gangius oli lähetetty piirtämään Viipuria ennen kuin Ruotsin kaupunkien asemakaavauudistus pantaisiin toimeen täälläkin. Toisin sanoen kaupungin entisten, keskiajalta periytyvien tontinrajojen päälle vedettäisiin tiukka ruutukaava. Seuraava Viipurin kartta vuodelta 1640 onkin jo ruutukaavasuunnitelma, ja kaikki myöhemmät kaupungin kartat esittävät kadut ja kadunkulmat suorina.[30] Katuverkoston säännönmukaistaminen eli regulointi johti siihen, että vähitellen entiset katulinjat jäivät uusien kulkuväylien, tonttirajojen, talojen ja torien alle ja lopulta unohduksiin.

the Middle Ages. The next Vyborg map, produced in 1640 shows the intended grid plan, and all subsequent town maps show streets and street corners as straight.[30] Regularization of the street network, or regulation, resulted in the old street alignments being lost beneath the new rights of way, property boundaries, buildings and squares, and eventually forgotten.

Linna valtakunnan itärajalle

Viipurin keskiajan ensimmäinen tunnettu tapahtuma on kruunun linnan perustaminen viimeistään vuonna 1293, jolloin se ensi kerran mainitaan tunnetussa kirjallisessa lähteessä. Vuonna 1295 Ruotsin kruunu ilmoitti perustaneensa linnan Viipuriin karjalaisten pakanoiden käännyttämiseksi, ”Jumalan ja kaikkein kirkkaimman Neitsyen kunniaksi, valtakuntamme suojelukseksi sekä merenkulkijain turvaksi ja rauhaksi”.[31] On varmaa, että lukuisia muita Viipurin linnaan liittyviä kirjeitä on keskiajalla kirjoitettu ja arkistoitukin, mutta ne ovat sittemmin kadonneet. Suomen keskiajalta säilyneiden ja sitä koskevien alkuperäisasiakirjojen tekstien kokoelman laati valtionarkistonhoitaja Reinhold Hausen vasta 1900-luvun alussa.[32]

Turun kivilinnan rakennustyöt alkoivat 1200-luvun puolella. Turusta itään lähti Suuri Rantatie eli Kuninkaantie, jonka varrella talonpojat olivat velvoitettuja tienpitoon, ja keskiajalla kestikievarit olivat valmiudessa kiidättämään Ruotsin kuninkaan lähettiläitä valtakunnan itärajalle ja takaisin. Ylinen Viipurintie puolestaan johti Hämeen linnasta Viipuriin.[33]

Yleisin tulkinta Viipurin linnan rakennushistoriasta perustuu havaintoihin, jotka arkeologi Alfred Hackman teki jo 1891 linnan ollessa perinpohjaisessa remontissa, sekä Vaasa-ajalta säilyneisiin ostos- ja omaisuusluetteloihin. Sen jälkeen tutkimuskirjallisuus on pitkälti toistanut samaa, mitä aiemmin oli jo sanottu.[34] Jonkin verran uutta tietoa linnan vaiheista saatiin neuvostoajan kaivauksissa.

Emme siis tiedä likikään täsmälleen, missä järjestyksessä linnaa on laajennettu. Varmaa on, että kivilinnan rakentaminen Viipurinlahden pohjukkaan oli kallis hanke ja valtava työ, johon ei olisi ryhdytty kevein perustein. 1200-luvulla Ruotsi ja Novgorod kävivät kilpailua Karjalan herruudesta, mikä keskiajan oloissa edellytti keskeisten vesiväylien vartiointia.

Viipurin linna perustettiin strategisesti ja liikenteellisesti merkittävään ympäristöön. Viipurinlahdelta ja Suomenvedenpohjasta oli Vetokallion vetokannaksen kautta kulkukelpoinen vesiyhteys Vuokselle ja edelleen Laatokalle. Myös Vuoksen suulle rakennettua pienehköä Käkisalmen linnaa havittelivat sekä Ruotsin että Novgorodin joukot.[35] Viipurin ja Käkisalmen (ruots. Kexholm, ven. aiemmin Korela, nyt Priozersk) välisellä reitillä sijaitsi Tiurinlinna (ven. Tiversk). Neva-joen saarelle Laatokan puoleiseen päähän rakennettiin Pähkinälinna (ruots. Nöteborg, ven. Orehovets/Orešek, saks. Schlüsselburg) ja lähelle Nevan suuta lyhytikäiseksi jäänyt Maankruunun linnoitus (ruots. Landskrona) sekä 1600-luvulla Nevanlinna (ruots. Nyenskans) (nykyisin Pietarin keskustassa).

Vesitie Suomenvedenpohjasta Vuokselle muuttui maankohoamisen vuoksi ajan mittaan vaikeakulkuiseksi,[36] mutta oli kuitenkin käytössä vielä 1550-luvulla, kuten tuolloinen Viipurin ympäristöä ja Karjalankannasta kuvaava Jaakko Teitin piirtämä kartta osoittaa.[37]

Vuodelta 1322 on säilynyt tieto, että novgorodilaiset piirittivät Viipuria, joten linna on tuolloin ollut puolustuskykyinen. Viipuri mainitaan Pähkinäsaaren rauhansopimuksessa 1323, jolloin lienee tarkoitettu ensisijaisesti linnaa.[38]

Keskiaikaista Viipurin linnaa ei perustettu autiolle rannikolle. Arkeologiset kaivaukset ovat osoittaneet, että Karjalankannaksella, myös Viipurin lähiympäristössä, on ollut esihistoriallista asutusta kivikaudelta alkaen.[39] Etenkin Vuoksen alajuoksulla, Käkisalmen ympäristössä ja Laatokan luoteisrannalla on ollut viimeistään 800-luvulta jKr. alkaen tiheä asutus. Tämän väestön kalmistoista on löydetty runsaasti muun muassa juhlavaatteisiin kuuluvia pronssi- ja hopeakoruja, taisteluaseita sekä maanviljelijöiden ja käsityöläisten käyttöesineistöä. Lukuisat muinaislinnat ajoittuvat niin ikään myöhäisrautakauteen ja varhaiskeskiaikaan.[40]

Linnasaaren Sepänpihalta (Kuznetsnyi dvorik), on löytynyt noin kolmekymmentä myöhäisrautakautista esinettä,[41] jotka kertovat toiminnasta saarella. Paikalla on saattanut olla puinen puolustusvarustus ennen ruotsalaisten tuloa ja kivilinnan rakentamista. Yksiselitteisiä arkeologisia todisteita ei ole kuitenkaan säilynyt siitä, millainen ja missä kohdassa se olisi ollut.[42]

A castle on the kingdom’s eastern border

The first known event in the medieval history of Vyborg is the foundation of the Crown’s castle, by 1293 at the latest, when it was first mentioned in a written source. In 1295, the Crown of Sweden announced the establishment of the castle at Vyborg in order to convert the Karelian pagans “for the Glory of God and the Most Blessed Virgin Mary, to Protect our Realm, and for the Security and Peace of Seafarers”.[31] Certainly, numerous letters relating to Vyborg Castle must have been written and even filed during the Middle Ages but they have since got lost. The keeper of public records (state archivist), Reinhold Hausen, in the early twentieth century, created the collection of original medieval documents on Finland.[32]

Construction of the stone castle in Turku began in the thirteenth century. The Great Coastal Road or King’s Road led eastwards out of the town. Peasants along it were obliged to maintain it, and in the Middle Ages inns on the road were at the ready to rush the King of Sweden’s messengers to the eastern border and back. The Vyborg High Road, for its part, led from Häme Castle to Vyborg.[33]

The most common interpretation of the construction history of Vyborg Castle is based on observations made by the archaeologist Alfred Hackman as early as 1891, when the castle underwent a thorough renovation, and on sixteenth-century lists of purchases and inventories.[34] Subsequent research literature has largely reiterated this. Some new information on the castle’s history was obtained from excavations in the Soviet period.

We do not know exactly in which order the castle was extended. What we do know for certain is that it was expensive and extremely laborious to build a stone castle in Vyborg Bay, so the project was not started on a whim. In the thirteenth century, Sweden and Novgorod were competing for domination over Karelia, and under medieval conditions this meant controlling the waterways.

In this context, Vyborg Castle was placed in a strategic location. There was a navigable water route from Vyborg Bay and Suomenvedenpohja Bay (Zashchitnaya bukhta), through a portage, called Vetokallio, to the River Vuoksi and on to Lake Ladoga. Both the Swedes and the Novgorodians also hankered after the small fortress built on the mouth of the River Vuoksi at Käkisalmi (Sw. Kexholm, earlier Ru. Korela, now Priozersk).[35] Tiuri Fortress (Ru. Tiversk) was positioned on the route between these two strongholds. At the Ladoga end of the River Neva, Pähkinälinna Fortress (Sw. Nöteborg, Ru. Orekhovets/Oreshek, Ger. Schlüsselburg) was built. Closer to the mouth of the Neva, there was also a short-lived fortress, Maankruunu (Sw. Landskrona) and, in the seventeenth century Nevanlinna (Sw. Nyenskans) (now in central St Petersburg).

The waterway out of Vyborg Bay into the River Vuoksi became difficult to navigate due to land uplift,[36] but was still in use in the 1550s, as a map of Vyborg’s surroundings and the Karelian Isthmus drawn by Jakob Teitt shows.[37]

Since we know that the Novgorodians besieged Vyborg in 1322, the castle must have been defensible then. Vyborg is mentioned in the Peace of Nöteborg in 1323, which probably primarily referred to the castle.[38]

Vyborg’s medieval castle was not founded on a deserted coast. Archaeological excavations have shown that there was prehistoric settlement in the Karelian Isthmus, also close to Vyborg, from the Stone Age onwards.[39] The lower reaches of the River Vuoksi, around Käkisalmi and on the northwest shores of Lake Ladoga, were especially densely populated from the ninth century AD, at the latest. A wealth of finds from these people’s burial grounds included bronze and silver jewellery, weapons, farmers’ and artisans’ tools. Numerous ancient hill forts date from the Late Iron Age and early medieval period.[40]

About thirty Late Iron Age objects have been found in the Blacksmith’s Yard (Fi. Sepänpiha, Ru. Kuznetsnyy dvorik), on Castle Island,[41] telling us about activities on the island. There may have been wooden defences before the Swedes arrived and the stone castle was built. How-

Viipurin sijainti vesireittien risteysalueella saksalaisessa 1640-luvun kartassa. Kartalla näkyvät Suomenlahden itäosan ja Laatokan alueen vesistöt, muun muassa Suomenvedenpohja, Saimaa, Laatokkaan Käkisalmen kautta laskeva Vuoksi, Nevajoki ja Olhava-joki sekä artikkelissa mainitut kivilinnat ja -linnoitukset, pientä Tiurinlinnaa lukuun ottamatta. Karttaan liittyvässä tekstissä kuvataan vesistöjen merkitystä silloisen Ruotsi-Suomen itärajan puolustuksessa. Handlingar utan känd proveniens.
Lähde: Ruotsin Valtionarkisto.

Vyborg's location at the intersection of waterways on a 1640s German map. The map shows the bodies of water in eastern part of the Gulf of Finland and Lake Ladoga area, including Suomenvedenpohja Bay, Lake Saimaa, the River Vuoksi descending through Käkisalmi to Lake Ladoga, the Neva and Volkhov rivers, and the stone castles and fortifications mentioned in the article, except for little Tiuri Fortress. The text accompanying the map describes the relevance of the bodies of water for the defence of the then Swedish-Finnish eastern border.
Source: Swedish National Archives.

Viipurin keskiaikaiselta kaupunkialueelta on saatu museokokoelmiin vain muutamia myöhäisrautakautisia esineitä.[43] Irrallisina löytöinä ne eivät todista rautakauden taloista tai kalmistoista. Jos nykyisellä kaupunkialueella on rautakaudella sijainnut kalastajakylä tai lähiseudun asukkaiden yhteinen satama- ja toripaikka, ovat myöhemmät maansiirto- ja rakennustyöt tuhonneet todistusaineiston.

Toisaalta pelkkä arkeologisen aineiston puuttuminen ei koskaan osoita menneisyyden ilmiöitä mahdottomiksi. Onhan kauppaa aina käyty vesi- tai talviteiden risteyksissä – miksi ei myös paikalla, josta myöhemmin tuli Viipurin kaupunki. Ehdotukset niin sanotun "Vanhan Viipurin" tai Koivisto-nimisen satamapaikan sijainneiksi jätetään tässä käsittelemättä, koska aineistoa tuoreisiin pohdintoihin ei ole.[44]

ever, there is no unequivocal archaeological evidence of what it might have been like and where it was located.[42]

Just a few Late Iron Age objects from the medieval urban area of Vyborg have entered museum collections.[43] These scattered finds are not enough evidence for Iron Age dwellings or burial grounds. If there was an Iron Age fishing village where the town now stands, or a port or market place used by local inhabitants, subsequent earth-moving and construction work have destroyed the evidence.

Naturally, absence of evidence is not evidence of absence. Trade has always been conducted at the intersections of water or winter roads, so why not on the site where Vyborg came to be built? The cases for an "Old Vyborg" or port called Koivisto (Björkö) are not discussed here due to the lack of new contributions to the debate.[44]

Kaupunki syntyy vähitellen

Viipurin vanhin, puurakenteesta tehty radiohiiliajoitus, keskiaikaa vanhemmat esinelöydöt[45] sekä Karjalankannaksen esi- ja varhaishistorian kokonaiskuva antavat aihetta olettaa, että samalla paikalla, johon keskiajan Viipuri kasvoi, olisi ollut kivilinnaa edeltävää myöhäisrautakautista toimintaa, kenties asutusta tai kaupankäyntiä. Kalastus ja karjanhoito olivat merkittäviä toimeentulon lähteitä keskiajallakin. Kaupunkialueen kulttuurikerroksista löydetyt kasvien siemenet ovat radiohiiliajoitusten perusteella hautautuneet maahan jo 1300-luvun alussa ja kuvastavat ihmisen vaikutusta ympäristöönsä.

Niin pian kuin linnatyömaa Viipurissa käynnistyi, saapuivat ensimmäiset keskiajan kauppalaivat. Hansakauppiaat, kuten myös Hansan ulkopuolella toimineet tavaranmyyjät, janosivat laajenevia markkinoita. Viipurin keskiaikainen satama syntyi. Ensimmäinen asiakirjamaininta ulkomaankaupasta Viipurin satamassa on vuodelta 1336.[46] Itämeren piirin vilkkaasta kaupasta ovat todisteena myös 1400-luvun jälkipuoliskolla Viipurissa runsastuvat rahalöydöt.[47] Suurimmaksi osaksi juuri 1400-luvun jälkipuoliskolle ja 1500-luvun alkuun ajoittuvat myös Uudenportin- ja Vahtitorninkadun kulmasta vuonna 1903 vesijohtotöiden yhteydessä löytyneet rahat. Aarre oli kätkettynä kuparikattilaan, joka sisälsi peräti 2663 pääosin balttilaista ja saksalaista hopearahaa.[48]

The town gradually emerges

The oldest radiocarbon dating of a wooden structure in Vyborg, pre-medieval objects found,[45] and the pre- and early history of Karelian Isthmus as a whole, are all grounds to assume that there was Late Iron Age activity on the site of the medieval town even before the stone castle was built, probably settlement or trade. Fishing and livestock farming were important sources of livelihood even in the Middle Ages. Radiocarbon dates of seeds found in the cultural layers of the town indicate that they were buried at the beginning of the fourteenth century, reflecting human impact on the environment.

As soon as the castle began to be built, the first medieval trading ships sailed into Vyborg. Hansa merchants and traders operating outside the Hanseatic League were hungry for new markets. The medieval port of Vyborg was born. The first documentary mention of foreign trade at Vyborg port is in 1336.[46] The larger number of coin finds dating from the latter half of the fifteenth century also testify to active trading in the Baltic Sea region.[47] Most of the coins discovered in 1903 in connection with waterpipe works at the corner of Uudenportinkatu Street and Vahtitorninkatu Street were minted between 1450 and the early 1500s. The copper cauldron found contained no less than 2663 mainly Baltic and German silver coins.[48]

Kaivauksissa esiin tulleita keskiaikaisten puurakennusten osia ja taustalla nelikulmaisen kaivon hirsisalvos horisontissa 5. Luostarinkatu 8:n kaivauksen profiiliseinämässä näkyy viereisen kivirakennuksen eli niin sanotun ”noppatalon” pihakiveystä 1600-luvun puolivälistä tai sen jälkeiseltä ajalta.
Kuva: Aleksandr Saksa 2011.

Excavations unearthed parts of medieval wooden buildings and a rectangular well lined with logs, visible in the background at Horizon 5. The profile wall of the excavation at number eight Luostarinkatu Street shows the stone pavement of the yard, dating from the mid-seventeenth century or later, surrounding the “Dice House”.
Photo: Aleksandr Saksa 2011.

Viipurista ei koskaan tullut Hansaliiton jäsentä – päinvastoin liitto pyrki hankaloittamaan kauppaa Viipurin kautta Venäjälle ohjatakseen tullit ja verot omiin kaupunkeihinsa Tallinnaan ja Tarttoon. Viipurin elinkeinoelämää hiersivät koko keskiajan myös Ruotsin ja Novgorodin, sittemmin Ruotsin ja Moskovan väliset kauppasodat, joiden vuoksi Ruotsin kruunu ei myöntänyt Viipurille tapulioikeuksia eli pysyvää ulkomaankauppaoikeutta.[49]

Ulkomaankauppa kiinnosti Ruotsin kruunua, joka jo keskiajalla kontrolloi jopa sitä, milloin ja missä kesä- ja talvimarkkinoita oli lupa järjestää. Kuningas Magnus Erikssonin yleinen kaupunginlaki määräsi 1300-luvun puolivälistä alkaen, että valtakunnan kaikissa kaupungeissa tuli olla oikeudenkäyttöä valvova ja toimeenpaneva raati.[50] Henkilö, joka keskiajalla elinkeinokseen harjoitti käsityötä tai kauppaa, sai porvarisoikeudet, mikä tarkoitti etuoikeutta päästä raadin jäseneksi ja toisaalta sitoumusta riitatapauksissa mennä sanoistaan valalle raadin edessä. Kaupunkien vahvaan itsevalvontaoikeuteen kuului, että niillä oli oikeus kerätä tullia. Toisaalta itsehallinto sisälsi velvoitteita, kuten ylläpitää julkista infrastruktuuria, muun muassa katuja ja toreja.

Aineellinen todiste keskiaikaisista kaupunkioikeuksista on pergamentille laadittu, sinetein varustettu privilegiokirje. Viipurin vanhin säilynyt kaupunkioikeusdokumentti on vuodelta 1403, jolloin privilegiot on allekirjoittanut pohjoismaisen Kalmarin unionin eli Tanskan, Norjan ja Ruotsin yhteinen kuningas Erik av Pommern (Eerik Pommerilainen).[51] Tämä asiakirja ei osoita Viipurin kaupungin perustamisvuotta, vaan kaupunkimaisuus oli lisääntynyt vähitellen.[52] Oli nimittäin tapana, että kukin uusi kuningas uudisti sopimukset muiden ruhtinaiden kanssa. Ne olivat ikään kuin henkilökohtaisia asiakirjoja, jotka raukesivat ruhtinaan kuoltua. Tämä koski keskiajalla muun muassa kaupunkioikeuksia ja samoin meneteltiin rauhansopimusten suhteen vielä 1500-luvulla.

Lähimpänä peruskallion pintaa säilyneet ja tutkitut rakennusten hirret ajoittuvat Viipurissa radiohiili- ja vuosilustoanalyysien mukaan 1410–1420-luvuille tai jonkin verran tätä nuoremmiksi. Kuitenkin useasti eri kaupungeissa on käynyt ilmi, että keskiajallakin rakennushirsiä uusiokäytettiin. Se on kaivauksilla helppo havaita loveuksista ja rei'istä, joiden paikka hirressä tai lankussa on sellaisessa kohdassa, johon sitä ei seuraavassa talossa olisi lainkaan tarvittu.[53] Tällaiset hirret siis kertovat 1400-luvun asutuksen olemassaolosta lähistöllä, ehkä jopa samalla tontilla. Mutta yksittäisen talon rakennusajankohta jää epävarmaksi, koska hirsirakennusta voidaan korjata vaihtamalla alimpia hirsiä eli niin sanotusti "kengittämällä".

Ensimmäiset Viipurin kaupungin talot saattoivat olla vain kymmenen neliömetrin kokoisia savupirttejä, joiden sijainti määräytyi maanpinnan muotojen mukaan. Aluksi rakennettiin lähelle rantaa. Maankohoaminen on vaikuttanut Viipurinlahdella niin, että rantaviiva oli keskiajalla noin 1,5 metriä ylempänä kuin nykyisin. Se merkitsee, että rakennusmaata rannoilla oli siis silloin vähemmän.[54]

Kun Viipuri 1400-luvun lopulla oli ympäröity muurilla, kaupunkirakenne tiivistyi merkittävästi ja muurin sisäpuolelle saatiin lisää tonttimaata myös keinotekoisesti kalliosyvennyksiä täyttämällä. Vuoden 1477 laajan kaupunkipalon jälkeen uusia rakennuksia tehtiin entisille paikoille, mutta rakennuskanta muuttui. Yleistyvä talotyyppi oli kaksihuoneinen rakennus, jonka toisessa huoneessa oli kookas tulisija, kun taas toinen, eläimille ja varastoksi rakennettu pääty oli talvetkin kylmillään. Myös erillisiä talleja ja navettoja tarvittiin entistä useampia, sillä kasvavassa kaupungissa oli käyttöä niin hevosvoimalle, maidolle kuin lihallekin. Tontinrajat merkittiin selkeästi, kuten kaivauksissa tutkittu tukeva hirsiaita osoittaa.[55]

Rakennusten seinähirsiä, lattioita ja paljon muuta puumateriaalia on keskiajalla ja uuden ajan alussa säännönmukaisesti jätetty kuljettamatta pois kaupunkitonteilta, kun samalle paikalle on rakennettu uutta. Säästyi turhaa työtä, mutta samalla maanpinta vähitellen nousi ylemmäs ja rinteiden jyrkkyydet muuttuivat. Veistojäte ja polttopuun hakkuulastu ovat olleet hyvää maapohjan kuiviketta. Paksuin Viipurin kaivauksissa tavattu puuroskakerros oli yli puolimetrinen. Eloperäisestä aineksesta

Vyborg never joined the Hanseatic League – on the contrary, the federation sought to hinder trade through Vyborg to Russia in order to boost customs and excise in their own towns of Tallinn and Tartu. Vyborg's economy was squeezed between Sweden and Novgorod throughout the Middle Ages, and the trade wars between Sweden and Muscovy, which led the Swedish Crown to deny Vyborg permanent foreign trading rights as a "steeple town" (Fi. *tapulikaupunki*, Sw. *stapelstad*).[49]

The Swedish Crown was interested in foreign trade; even in the Middle Ages this was determined by where summer and winter fairs were authorized. The introduction of King Magnus Eriksson's general town law meant that, from the 1350s, all the towns in the kingdom had to have a town council to monitor and administer justice.[50] A person who made a living from craft or trade in the Middle Ages got burgher rights, which meant the privilege of membership of the town council and the obligation to go before it under oath in the event of disputes. The town's strong self-determination included the right to collect duties, but also responsibilities such as maintaining the public infrastructure, including streets and squares.

The physical evidence of medieval town rights is a sealed parchment privilege document. The oldest known document of Vyborg's town rights dates from 1403, when the privileges were signed by the King of the Kalmar Union (Denmark, Norway and Sweden), Erik of Pomerania.[51] This document does not state the year when Vyborg was founded; the town grew gradually.[52] The custom was that each new king renewed agreements with other princes. These were like personal documents that lapsed after the death of the prince. This was also the case for medieval town rights and the same procedure was still followed for peace treaties in the sixteenth century.

According to radiocarbon dating and dendrochronology the timbers preserved closest to the surface of the bedrock in Vyborg date from the 1410s or 1420s or slightly later. Logs used for building were reused in the medieval period, however, as recurrent evidence from various towns has shown. This is easy to see in the excavations from the holes and indentations in the logs, which are in places where they would not have been needed at all in the later construction.[53] Logs like these bear witness to the existence of fifteenth-century settlements nearby, maybe even on the same plot. The history of an individual building remains uncertain as the lowermost logs can be replaced with new ones during repairs, called "re-shoeing".

The first houses in Vyborg were probably chimneyless log cabins, that is simple structures with a smoke hole, ten square metres in size, located according to the terrain. Initially these were built close to the shore. Land uplift in Vyborg Bay means that the medieval sea level was 1.5 metres higher than today, so there was less land available for building.[54]

When Vyborg was walled at the end of the fifteenth century, the town became much more densely built and new plots were created by filling in recesses in the bedrock. After the extensive town fire in 1477, new buildings were constructed on the old sites but in a new way. The two-roomed cottage was becoming increasingly common. One room had a large fireplace and the other was a storeroom where animals were also kept, which was unheated in winter. More stables and barns were needed in a growing town that wanted horsepower, milk and meat. The plot boundaries were clearly marked, as the log fence uncovered by excavation shows.[55]

In the medieval and early modern periods, the wall beams, flooring and other wood material was regularly left on urban plots when new buildings were constructed on the same site. This reduced unnecessary labour but also raised the ground level and changed the slopes of gradients. Wood chips from carving or chopping firewood were useful for drying out the subsoil. The thickest layer of wood waste in Vyborg was more than half a metre deep. Sand was sometimes transported to the site and layered between the rich organic material to keep the subsoil dry and level for buildings or street paving.

Esinelöytöjä eri vuosisadoilta Viipurin kaivauksilta. Verkonpainot ovat kiviä, joiden ympärillä on tuohikääre. Oikealla verkon kaarnakohoja. Nahkakengän vieressä on pronssisormustimia ja toisella puolella ruotsalaisia kuparirahoja. Niiden edustalla on kirjankansien heloja ja oikealla puolella tinaluoteja sekä ongenkoukku. Etuvasemmalla on luuesineitä ja etuoikealla metalliesineitä, muun muassa pöytäveitsiä.
Kuva: Ivan Samovarov.

Objects dating from different centuries found during Vyborg excavations. The net weights are stones wrapped in birch bark. On the right are bark floats for fishing nets. Next to the leather shoe, bronze thimbles are displayed and, on the other side, Swedish copper coins. In front of them are clasps for book covers, and to their right, tin bullets and a fish hook. Bone objects (left) and metal objects, such as table knives (right) are displayed in the foreground.
Photo: Ivan Samovarov.

rikkaiden eli orgaanisten kerrosten väleissä voi lisäksi olla hiekkaa, jota on kuljetettu paikalle, jotta maapohjaa saatiin kuivemmaksi ja tasaisemmaksi rakennuksia tai katukiveyksiä varten.

Katujen päällysteeksi aseteltiin pyöröhirsiä tai haljakkaita, mutta useimmat kadut lienevät olleet päällystämättömiä. Keskeisillä paikoilla katuja saatettiin myös kivetä ja kiveykseen tehdä vesikourut. Kivikadut yleistyivät kuitenkin vasta 1500-luvun jälkipuoliskolla, kun sarvilinnoitusta rakennettiin eli kaupungissa tehtiin aiempaa vielä järeämpiä maansiirtoja kivirakennustöitä. Tämän ikäinen kivetty katu löydettiin kaivauksissa Vahtitorninkadun ja Possenkadun kulmatontilta sekä Etelävalli 3:sta.[56]

Keskustatontit olivat tiiviisti rakennettuja vuosikymmenestä ja -sadasta toiseen. Esimerkiksi Luostarinkatu 8:n kaivauskerroksia alaspäin peruskallioon asti seurattaessa todettiin, että keskiajan puurakennukset ovat olleet aivan samalla paikalla kuin pihapiiri, johon oli osunut tykinkuulia Pietari Suuren armeijan piirittäessä Viipuria vuonna 1710.[57] Paikoissa, joissa katulinja on ollut samalla kohdalla kauan, nähdään, kuinka kadun pinta on aika ajoin päällystetty uudelleen. Kunkin katutason kanssa samalta syvyydeltä löytyviä rakennuksia voidaan olettaa keskenään samanaikaisiksi. Selkeästi erottuvia rakenteita voivat olla kivijalat, jollaista ei jokaiseen taloon tehty, vaan usein perustushirret asetettiin nurkkakivien varaan.

Kaupunkielämän esineistöä

Keskiaikaisen Itämeren rannikon elämänmenosta tiedetään varsin paljon, sillä jokaisessa kaupungissa on tehty arkeologisia kaivauksia. Näistä on yleensä saatu talteen kiloittain, jopa satoja kiloja esineaineistoa sekä tuhansia kiloja koti- ja riistaeläinten luita, eri tavoin työstettyjä rakennusten osia, kuten nurkkasalvoksia ja kynnyksiä ja paljon maanäytteitä

Round or split logs were used to surface streets, but most of the roads were probably unsurfaced. Stone-paved streets with gutters only became common in the second half of the sixteenth century when the bastion fort was built; these required more heavy-duty earth-moving and masonry work. Stone-paved streets dating from this period were found during excavations on the plot on the corner of Vahtitorninkatu Street and Possenkatu Street and at number three Etelävalli Street.[56]

Plots in the town centre were densely built over the decades and centuries. For instance, excavation down to the bedrock at number eight Luostarinkatu Street showed that the medieval wooden buildings were on the very same site as the courtyard which was hit by cannon balls when Peter the Great's army besieged Vyborg in 1710.[57] In places where the street alignment has remained unchanged for a long time, traces of repeated resurfacing can be found. The buildings found at the same level as the street can be presumed to date from the same period. Prominent structures include stone foundations, which not all buildings had; timber foundations were often laid on the cornerstones.

Artefacts of urban life

We know rather a lot about medieval life on the Baltic Sea coast because archaeological excavations have been done in all its towns. These have yielded kilos, if not hundreds of kilos, of artefacts and thousands of kilos of domestic and wild animal bones, parts of buildings such as beam joints and thresholds and soil samples containing plant and insect material. The medieval graves and cemeteries of many towns have also been studied. Systematic archaeological work is now a well-established and essential part of the planning and structural renewal of historic towns, so a huge amount of material is found every year.

Kaivaus kaupunginkirkon eli vanhan tuomiokirkon vieressä. Näkyvissä on kirkon kiviperustusta sekä asehuoneen tiiliseinää. Tikapuiden alapuolella on yhden haudan kuoppa arkeologisesti esiin kaivettuna.
Kuva: Aleksandr Saksa 2011.

Excavation of the town church, that is, next to the old cathedral. You can see the stone foundations of the church and the brick wall of the armoury. A grave pit unearthed by the archaeological excavations is visible at the bottom of the ladder.
Photo: Aleksandr Saksa 2011.

kasvijäänne- ja hyönteistutkimuksiin. Monissa kaupungeissa on tutkittu myös keskiaikaisia hautoja tai hautausmaita. Järjestelmällinen arkeologinen työskentely on nykyisin vakiintunut ja välttämätön osa historiallisten kaupunkien suunnittelua ja rakenteellisia uudistuksia, joten löytöaineisto karttuu vuosittain huikeasti.

Viipuri liittyy Itämeren piirin keskiaikaiseen kulttuurikuvaan saumattomasti. Arkeologisen löytöaineiston perusteella voidaan vakuuttavasti todeta, että viipurilaisilla ja siellä vierailleilla oli kaikkea sellaista esineistöä, jota emä-Ruotsin kaupungeissa sekä Suomen puolella rannikkokaupungeissa (Turku, Naantali, Rauma, Ulvila, Porvoo) tunnettiin ja jota käsityöläiset eri kaupungeissa valmistivat ja myivät. Kaivauksilta on löytynyt toistasataa keskiaikaista rahaa, joista vanhimmat ovat 1420-luvulta.[58]

Niin Viipurissa kuin muuallakin näkyy arkeologisessa aineistossa myös selvästi, kuinka elintärkeitä yhteydet ympäröivälle maaseudulle olivat ja kuinka välttämättömiä maalaisten toreille tuomat kauppatavarat olivat jokapäiväisessä ruokapöydässä.[59] Oleellinen toimeentulon antaja oli itsestään selvästi meri, ja kosteissa keskiajan kerroksissa on säilynyt kalaverkkojen tuoheen käärittyjä kivipainoja (verkon kiveksiä), kaarnakohoja, uistimia ja koukkuja. Keskiajan ilmasto oli Suomenlahdella lauhkeahko.[60]

Keskiajan lopulla Viipurissa oli arviolta 1 500 asukasta, linnan väki mukaan lukien.[61] Kaivauksilta on löytynyt erittäin paljon esineistöä, joka kertoo perheiden arkielämästä, erilaisista käsityöammateista sekä torikaupasta. Löydöt ovat nimettömiä ”postilähetyksiä” vuosisatoja sitten eläneiltä viipurilaisilta. Kirjoittamisesta on muistoina vahataulujen reunakatkelmia, kirjoituspuikkoja ja esineisiin kaiverrettuja puumerkkejä[62], mutta ei yhtäkään vaikkapa puulle tai tuohelle kaiverrettua sanaa. Kaupunkilaisista monet olivat kauppaporvareita ja heidän perheenjäseniään, käsityöammattilaisten kisällejä ja oppipoikia tai kirkon palveluksessa. Elintarvikkeiksi hyödynnettiin meren antimia ja metsän riistaa, ja kotitalouksilla oli usein lehmä, sika, vuohi, lammas ja kasvimaa, monilla koira ja kissa sekä joillakuilla myös hevonen.[63]

Esineiden valmistustavat ja koristelutyylit vaihtuivat, ja kansainvälistyneessä keskiajan Itämeren piirissä erilaiset uutuudet kulkivat kaupungista toiseen nopeasti. Myös Viipurissa kaivauslöydöt osoittavat erittäin selvästi, että kaupungissa oltiin tietoisia uusimmasta jalkinemuodista.

Vyborg was seamlessly connected to the Baltic Sea region. Based on archaeological finds, we can convincingly state that the people living in and around Vyborg used all the objects made and sold in the towns of the Swedish ‘motherland’ and along the south and west Finnish coast (Turku, Naantali, Rauma, Ulvila, Porvoo). The excavations also uncovered a couple of hundred medieval coins, the oldest of which date back to the 1420s.[58]

The archaeological evidence clearly shows that in Vyborg, as elsewhere, links to the surrounding countryside were vital and the goods that country people brought to market were an essential part of the daily diet in town.[59] The sea itself was also a natural source of livelihood; stone weights covered with birch bark for fishing nets were preserved in the moist medieval layers, along with bark floats, lures and hooks. The medieval climate in the Gulf of Finland was mild.[60]

In the late Middle Ages, Vyborg is estimated to have had 1,500 inhabitants including those in the castle.[61] Excavations have found huge numbers of artefacts that bear witness to the everyday life of families, various handicraft professions and market trade. These discoveries are like anonymous “letters” from previous generations of town dwellers. Despite the evidence of writing – fragments of wax tablets, styluses and owner’s marks in objects made of bark[62] – not a single word engraved in wood or birch bark has been found. Many of the townspeople were merchants and their family members, others were artisan journeymen or apprentices, or in the service of the church. People ate seafood and game from the forests, and households often kept a cow, pig, goat, sheep and a vegetable garden; several had a dog and cat and some had a horse.[63]

Objects were fashioned and decorated in changing styles and, as the medieval Baltic region internationalized, novelties reached the town more quickly. Finds from excavations clearly show that the latest footwear fashions had made their way to Vyborg. Parts of shoes and boots sewn from several pieces of tanned leather have been well preserved in the wet earth but require effective conservation to dry them and prepare them for museum collections. We can learn more about other clothing from dye analysis on preserved pieces of fabric.

A significant proportion of the Baltic trade in goods came from German-speaking areas. Fine white clay crockery, fired almost rock-hard at a very high temperature, became highly popular in the fifteenth century.

Useasta parkitun nahan palasta ommeltujen kenkien ja saappaiden osat ovat säilyneet märässä maassa hyvin. Muusta vaatetuksesta voisivat kertoa muun muassa säilyneiden kankaanpalojen värianalyysit.

Itämeren kauppatavaroista merkittävä osa oli saksankieliseltä alueelta. Erittäin suosituiksi tulivat 1400-luvulla erilaiset valkoisesta savesta tehdyt, ohutseinäiset ja korkeassa lämpötilassa lähes kivikoviksi poltetut pöytäastiat. Viipurissa ja lähiseudulla dreijattu, matalapolttoisempi punasavikeramiikka alkoi jäädä keittiökäyttöön ja arkiastioiksi, kun taas viini tarjoiltiin kivisavikannuista. Juhlavissa juomalaseissa oli pisarakoristelu, ja korkeat, loivasti kulmikkaat olutlasit kiersivät kädestä käteen (saksaksi *Passglass* < *passen* 'siirtää eteenpäin'). Väriä astiastoon antoivat erilaiset lasitteet.

Läheskään kaikki tavarat eivät olleet erikoisia: monilla ihmisillä oli tuohivirsut ja tavallinen työpuukko tuohi- tai nahkatupessaan, vaatekankaiden värit lähiseudun kasveista. Kimpiastioista pienimmät olivat muutaman senttimetrin korkuisia, kevyitä kuppeja, suuremmat kiuluja, korvoja ja soikkoja. Henkilökohtaisimman kosketuksen keskiajan viipurilaisiin antavat pienet esineet, kuten pronssinen neulakotelo, vyönsoljet, katajapuinen lelujousi ja pienokaisten tossut.[64]

Satama- ja linnoituspaikkakunnille tyypillisesti Viipurin väki oli liikkuvaa, joten moni mies tai perhe lienee viipynyt kaupungissa silloin tällöin talven yli tai muutaman vuoden kerrallaan. Vauraus jakautui epätasaisesti, kuten omaisuuksia vartioineet lukot, avaimet ja rautahelat muistuttavat. Varkaita ja rikollisia on aina ollut, samoin niitä, jotka eivät vamman, sairauden tai muun epäonnen vuoksi kyenneet elättämään itseään. Keskiajan Viipurissa hyväntekeväisyyttä pitivät yllä katoliset konventit ja seurakunta.

Viipurin asema kaupan keskuksena oli kärsinyt pahan takaiskun 1494, jolloin Moskovan suuriruhtinas Iivana III oli määrännyt Hansan kauppakonttorit Novgorodissa suljettaviksi. Toisaalta Kustaa Vaasa pyrki irti hansakaupasta, erityisesti markkinoilla vahvasta Lyypekistä. Vaikka Viipurin ulkomaankaupassa oli hansa-ajalla ollut paljon kitkaa ja kärhämiä, merkitsi ulkomaankaupan keskiaikaisten verkostojen luhistuminen kaupungille entiseen verrattuna ilmeistä lamaa.[65]

Vaasa-ajan alussa kaupankäyntiä keskitettiin kuninkaan määräyksellä nimenomaan kaupunkiin – maa(seutu)kaupan ja talonpoikaispurjehduksen kustannuksella.[66] Keskiaikaisten kerrosten päälle 1500-luvulla kertyneissä maakerroksissa on uudenlaisia keraamisia ja lasiastianpaloja, kauppatavaralähetysten lyijysinettejä eli plombeja sekä kirjansulkijasolkia. Keskeltä kaupunkia on löydetty 1500-luvulle ajoittuvia hopearahoja.[67]

Myös 1600-luvun alun esineaineisto on Viipurissa monipuolista, mihin vaikuttaa sekin, että kaupunki sai ensimmäistä kertaa historiassaan täydet tapulioikeudet. Samaan aikaan alkoi Suomessa mittava tervanpoltto ja Viipurista tuli tärkeä tervasatama.[68] Tämän ikäinen kulttuurikerros on tosin tavallisesti niin lähellä modernia maanpintaa, että puu-, tuohi-, luu- tai nahkaesineet ovat yleensä kuivuneet, hajonneet ja kadonneet. Mutta kaivauksissa löytyy erilaisia lasitettuja, värikkäitä saviastioita, kuten tarjoiluvatien kappaleita sekä juomalasien ja kannujen sirpaleita.

Tupakanpoltto näyttää olleen kansainvälinen muoti, sillä pienikoppaisia, erittäin pitkä- ja ohutvartisia savipiippuja löytyy kaikkialta Itämeren kaupungeista, myös Viipurista. Leimoista näkyy, että piippuja levitettiin myyntiin erityisesti Hollannista. Pergamentti-ikkunoiden tilalle yleistyivät pienistä ruuduista kootut, vihreät lasi-ikkunat, joista maassa on säilynyt sirpaleita sekä ruutujen saumaukseen käytettyä lyijypuitetta.

Viipurin linna, kaupunginkirkko, torikauppa ja raatihuone sijaitsivat samassa keskiaikaisessa kaupunkimaisemassa, näköyhteyden päässä toisistaan ja lähellä kaupungin tärkeintä sisäänkäyntiä eli satamaa.[69] Kun kaupunginmuuri torneineen valmistui, yhdistyivät linnan tornit moninkertaisesti vahvistuneeseen sotilaallisen vallan näkymään. Viipuri ei enää ollut kaupunki linnan kupeessa ja sen suojaamana vaan linnoituskaupunki, jonka puolustusvarustusten aukoista kauppatavaroita kuljetettiin ja jonka katoista korkeimmalle kohosivat hengellisen vallan keskusrakennukset.

The redware pottery thrown and fired at a lower temperature in and around Vyborg began to be reserved for kitchen and everyday use, while wine was served in stoneware jugs. Fine drinking glasses with drop decoration and tall, slightly angled beer glasses were passed from hand to hand (Ger. *Passglass*). Dishes were glazed in different colours.

Not nearly all the goods were unusual: many people had birch-bark shoes and ordinary work knives with a birch-bark or leather sheath, and clothes coloured with local plant dyes. Staved vessels ranged from light cups just a few centimetres tall to larger pails, buckets with handles and tubs. Smaller objects give us a more personal impression of the medieval townsfolk, such as a bronze needle case, belt buckles, a juniper wooden toy bow and tiny children's slippers.[64]

As in any port and fortress town, Vyborg's population was on the move; many people and their families wintered in town occasionally or stayed for a few years. Wealth was unevenly distributed, as the locks, keys and iron fittings to protect possessions show. There have always been thieves, criminals and people who cannot provide for themselves due to injury, illness or other misfortune. The Catholic friars and parish provided for the needy in medieval Vyborg.

Vyborg's position as a trading centre was seriously weakened in 1494, when the Grand Prince of Moscow, Ivan III, ordered the Hansa traders to close their offices in Novgorod. In the West, Gustav Vasa sought to reduce his dependence on Hanseatic trade, especially in the strong market of Lübeck. Although Vyborg's foreign trade caused a lot of friction and squabbling in the Hanseatic period, the medium-term collapse of international networks in the medieval town meant a comparative recession.[65]

At the dawn of the Age of Vasa, by royal command trade was focused specifically on the town – at the expense of rural, regional and peasant trading activity.[66] The soil deposited over the medieval layers in the sixteenth century contains new types of ceramic and glass dish with pieces of lead seals from consignments and book clasps. Silver coins dated to the same period were found in the centre of town.[67]

The early seventeenth-century archaeological finds are also varied, not least because this was when, for the first time in its history, Vyborg received full "steeple" rights. Large-scale tar burning took off in Finland at the same time, and Vyborg became an important tar port.[68] This cultural layer is usually so close to the modern ground surface, however, that wood, birch bark, bone or leather objects are usually dry, decayed or disappeared. Still, the excavations uncovered a variety of glazed, colourful clay pieces, including fragments of serving dishes, and shards of drinking glasses and jugs.

Tobacco consumption seems to have been an international fashion, as small-bowled, very long and thin stemmed clay pipes can be found in all the Baltic towns, including Vyborg. The stamps show that the pipes were distributed for sale from Holland, in particular. Parchment windows were gradually replaced by green glass ones made of small panes, held together by a lead lattice. Lead and glass fragments from these windows were found in the soil.

Vyborg Castle, the town church, market square and town hall were part of the same medieval urban landscape, all within sight of each other and near the most important entrance to the town, the port.[69] When the town wall and its towers were completed, these combined with the castle towers to create a much stronger impression of military might. Vyborg was no longer a town huddled at the foot of its castle for safety, but a fortress town. Merchandise was transported in through gaps in its defences and spiritual powerhouses towered over its rooftops.

Raatitorni on ainoa jäljellä oleva torni alkuperäisestä kaupunginmuurista. Se palveli myöhemmin Maaseurakunnan kirkon kellotapulina. Tornin nelikulmainen alaosa on alkuperäinen, mutta yläosa huomattavasti nuorempi ja suippo katto vasta 1900-luvulta. Raatitornin juurella tehdyissä arkeologisissa kaivauksissa tuli esiin kaupunginmuuria, jonka osaksi tämäkin torni keskiajalla rakennettiin. Kaivauspaikka sijaitsi tornin lounaispuolella, kuvaussuunnasta katsoen sen edessä. Tornin takana kulkee Luostarinkatu.
Kuva: Aleksandr Saksa 2009.

The Council Tower is the only remaining tower of the original town wall. It later served as the belfry of the rural parish church. The quadrangular base is original, but the upper part of the tower is much more recent and the conical roof was only added in the twentieth century. Archaeological excavations conducted at the base of the Council Tower revealed the town walls, into which this tower was also built in the Middle Ages. The excavation site was south-west of the tower, in front of it in the picture. Luostarinkatu Street runs behind the tower.
Photo: Aleksandr Saksa 2009.

Katolinen kirkko Viipurissa

Kristillisen maailmankatsomuksen mukainen ajattelu ja tavat levisivät Karjalaan 1200- ja 1300-luvuilla pääasiassa ortodoksisen idän suunnalta. Itämeren kauppiaiden valtauskonto puolestaan oli hansa-ajalla katolilaisuus, kuten Ruotsissakin. Kristinuskoon lienee Viipurin seudulla tutustuttu ennen kuin seurakuntaelämä käynnistyi, ensin ruotsalaisten rakennuttamassa linnassa, pian myös sen viereen kasvavassa asutuskeskuksessa. Kaupunkiseurakunnalla ehti olla noin kolme puukirkkosukupolvea ennen kuin vuosien 1435 ja 1445 välillä toteutettiin mittava kivikirkkohanke.[70] Vanhin piirros kivikirkon ulkonäöstä on säilynyt vuodelta 1642.[71]

Viipuriin perustettiin sekä dominikaanien että fransiskaanien konventit, mikä osaltaan kertoo siitä, että kyse oli erittäin merkittävästä keskuksesta strategisesti tärkeällä valtakunnanrajalla.[72] Näin kaupunkilaisilla ja siellä vierailleilla oli mahdollisuus osallistua hartauselämään päivittäin. Sekä kaupunginkirkolla että molemmilla konventeilla oli hautausmaa sen lisäksi, että keskiajalla arvokkaimmat hautapaikat sijaitsivat kivikirkkojen lattioiden alla.[73]

Dominikaanit ryhtyivät rakennuttamaan erittäin kookasta kivikirkkoaan vuonna 1481.[74] Se lienee sijoitettu entisen puukirkon kohdalle konventtirakennusten viereen. Ei ole pystytty selvittämään, missä konventtirakennukset täsmälleen ovat sijainneet. Koko konventti lienee kärsinyt tulipalosta 1490-luvun alussa.[75] Fransiskaaneilla oli ollut suunnitelmia kivikirkon rakentamisesta jo pitkään, mutta hanke toteutui mahdollisesti vasta 1510-luvulla.[76]

Kaikkien kolmen kivikirkon tai kirkonraunioiden sisäpuolella on eri vuosikymmenillä tehty pieniä arkeologisia kaivauksia. Dominikaanikonventin alueella tutkimukset eivät paljastaneet oleellista uutta tietoa.[77] Fransiskaanikonventin paikalta löytyi 1920- ja 1930-luvuilla ihmisen luita, mukaan lukien viitisenkymmentä pääkalloa, sekä muutamia esineitä, kuten 1500-luvun lopulla valmistettu hopealusikka. Arkkitehdit Uno Ullberg ja Otto-Iivari Meurman ovat merkinneet muistiin, että erään talousrakennuksen seinässä oli fransiskaanikonventin muuria.[78] Vjatšeslav Tjulenev teki paikalla kaivauksen 1986 ja päätteli, että fransiskaanien kivikirkko oli rakennettu kahdessa vaiheessa.[79] Karjaportinkadun (Progonnaja ulitsa) ja Harmaidenveljestenkadun kulmatontilla (tontti 48) on nykyisin muuria, joka on rakennettu osoittamaan, miltä kohdalta maan alta vuoden 1936 kaivauksissa ja uudelleen 1986 löytyi kivirakenteita. On mahdollista, että maanalaiset muurinkatkelmat liittyivät johonkin muuhun konventin rakennukseen kuin kirkkoon.[80]

Keskiaikaisen kaupunginkirkon tiiliraunioihin ja niiden viereen avattiin 2010-luvulla kolme pientä kaivausaluetta sekä neljä koekuoppaa muurien sisäpuolelle. Yksi kaivausalueista oli runkohuoneen keskiaikaisen kiviperustuksen ja sitä myöhemmin rakennetun asehuoneen seinien yhtymäkohdassa. 1700-luvulle ajoittuvan tiililattian alapuolelta,

The Catholic Church in Vyborg

Christian beliefs and customs spread to Karelia in the thirteenth and fourteenth centuries, mainly from the Orthodox East. But the religion of that ruled the waves of the Baltic in the Hansa period was Catholicism, as it was in Sweden. Christianity probably reached the Vyborg region before parish life took shape, first in the Swedish-built castle, and soon afterwards in the growing population centre beside it. The town parish church went through three generations in wood before an ambitious project to build one in stone was realized between 1435 and 1445.[70] The oldest drawing of the church exterior dates from 1642.[71]

Both the Dominicans and the Franciscans founded priories in Vyborg, reflecting the fact that this was a key strategic centre on the kingdom's frontier.[72] They made it possible for both townspeople and visitors to participate in the daily devotional life of the church. Both priories had their own cemetery, as did the town church, and the grandest burial places in the Middle Ages were beneath the churches' stone floors.[73]

The Dominicans began constructing a very sizeable stone church in 1481.[74] It was probably located on the site of the previous wooden church next to the priory. It has not been possible to determine exactly where the priory buildings were located. It appears that the whole priory suffered fire damage in the early 1490s.[75] The Franciscans had been planning to build a stone church for some time, but the project probably only came to fruition in the 1510s.[76]

Small-scale archaeological excavations in all three churches or their ruins were done in different decades. The Dominican one did not reveal anything particularly new.[77] Human bones were found on the Francis-

Kaivauskuvassa vasemmalla on näkyvissä kaupunginmuuria noin 2,5 metrin korkeudelta ja oikealla Raatitornin harmaakiviseinää.
Kuva: Aleksandr Saksa 1999.

On the left, you can see the town walls at a height of about 2.5 metres, and on the right, the grey stone wall of the Council Tower.
Photo: Aleksandr Saksa 1999.

aivan runkohuoneen seinän vierestä löytyi hautoja, ja pienen kaivauksen jälkeen jäi askarruttamaan, olisiko kirkko rakennettu vanhemman hautausmaan päälle. Vanhimmat haudat ajoittuvat radiohiilimenetelmän mukaan 1300-luvun jälkipuoliskolle ja 1400-luvun alkuun.[81] Alimmat haudat olivat jääneet koskemattomiksi, vaikka kirkkoa on monella vuosisadalla remontoitu ja lopulta helmikuussa 1940 se pommitettiin täysin korjauskelvottomaksi. Tiedetään, että pääsiäisviikolla 1557 Viipuriin haudattiin piispa Mikael Agricola. Hänen hautansa on todennäköisesti ollut tämän kirkon lattian alla.[82]

Reformaation myötä dominikaanit ja fransiskaanit joutuivat jättämään Viipurin. Konventtien kirkot olivat lähes uudet, ja dominikaanikirkko otettiinkin pian uuteen käyttöön luterilaisen maa- eli maalaisseurakunnan pyhäköksi. Fransiskaanien kirkosta tuli Vallin kaupunginosan asukkaiden kirkko, mutta vuoden 1628 kaupunkipalon jälkeiseltä ajalta tiedot rakennuksen korjauksista ja käytöstä ovat enää hyvin vähäiset. Entinen kirkkorakennus purettiin 1740-luvulla, ja paikalle rakennettiin yksityistalo.[83]

Dominikaanikonventin entisen kivikirkon raunioiden alue olisi arkeologisesti kenties edelleen antoisa tutkimuskohde, vaikka paikalla on keskiajan jälkeen ollut monenlaista, kulttuuriperinnön kannalta tuhoisaakin maankäyttöä. Konventtielämän aineelliset merkit voisivat antaa kiinnostavia tietoja hengellisestä toiminnasta lähellä naapurikirkkokunnan rajaa.

Vuodelta 1475 on säilynyt tieto, että Viipuriin suunniteltiin spitaalisairaalaa (*leprosorium*), joka sijaitsisi kaupungin muurien ulkopuolella. Tämä on varhaisin säilynyt maininta, että kaupungissa oli tai sinne pian rakennettaisiin muuri.[84] 1600-luvulla Pantsarlahden bastionin ulkopuolelle, myöhemmän Havin kaupunginosan tienoille tai Havin vallien luo, on karttoihin merkitty hospitaali. Todennäköisesti laitoksen sijainti on jo 1500-luvulla ollut sama. Hyväntekeväisyyslaitokset olivat keskiajan Ruotsissa pääsääntöisesti kirkon tai ammattikiltojen ylläpitämiä. Viipurissa oli koulu, jonka päätehtäviä keskiajalle tyypillisesti olivat hengellisen opin jakaminen sekä latinan opetus.[85]

Keskiaikaisessa kaupungissa sekä hengellinen elämä että elinkeinojen harjoittaminen olivat osa jokaista päivää. Kauppias- ja käsityökilloilla oli kaupungissa omat kokoontumispaikkansa, todennäköisesti omia kiltataloja. Ainoa keskiaikaisessa lähteessä säilynyt varma tieto

can site in the 1920s and 1930s, including about fifty skulls and some late sixteenth-century objects such as a silver spoon. Architects Uno Ullberg and Otto-Iivari Meurman noted that one wall of an outbuilding on the site had been part of the Franciscan Priory.[78] Vyacheslav Tyulenev also excavated there in 1986 and concluded that the Franciscan stone church had been built in two phases.[79] The wall now standing at the corner of Karjaportinkatu Street (Progonnaya ulitsa) and Harmaidenveljestenkatu Street (plot 48) was built to show where the stone structures were found in both 1936 and 1986. These underground foundations may have belonged to another priory building than the church.[80]

In the 2010s, three excavations were opened among and alongside the brick ruins of the medieval town church and four trial pits inside its walls. One of the excavated plots was on the site where the walls of the medieval stone foundation of the main body of the church and the more recently-built armoury met. Graves were found beneath the eighteenth-century brick floor, right next to the main church wall; the archaeologists wondered whether the church had been built on top of an older cemetery. The earliest graves are radiocarbon dated to the latter half of the fourteenth and the beginning of the fifteenth century.[81] The deepest graves were untouched, although the church had been renovated over many centuries and bombed beyond repair in February 1940. Bishop Mikael Agricola was buried in Vyborg in 1557. His grave is most likely to have been under the floor of this church.[82]

The Dominicans and the Franciscans were forced to leave Vyborg because of the Reformation. Their churches were almost new, and the Dominican one was soon repurposed as the Lutheran rural parish church. The Franciscan one became the Valli district church; after the town fire of 1628, however, we have very little record about its repair and use. The former church building was demolished in the 1740s and a private house was built on the site.[83]

The ruins of the Dominican stone church would probably still be a rewarding subject for archaeological research, although its cultural heritage has been compromised by the many uses of the site since the Middle Ages. The tangible traces of priory life that they left behind could shed light on spiritual activity on both state and confessional borders.

In 1475 plans were made for a leprosy hospital (*leprosorium*), to be located just outside Vyborg's walls. This is the earliest extant reference

Osoitteessa Luostarinkatu 8 sijaitsee ruutukaavaan nähden vinossa pieni kivitalo, usein keskiaikaisena pidetty ”noppatalo”. Aleksandr Saksan arkeologisissa kaivauksissa on kuitenkin todettu, että vielä 1500-luvun jälkipuoliskolla käytössä ollut katulinjaus menee talon alle. Kivitalo lienee rakennettu vuoden 1628 tulipalon jälkeen, ennen 1640-luvulla aloitettua regulaatiota, eli todennäköisesti 1630-luvulla.
Kuva: Aleksandr Saksa 2010.

The small stone “Dice House” at number eight Luostarinkatu Street is not in line with the grid plan, so it is often dated to the Middle Ages. Aleksandr Saksa’s archaeological excavations have found, however, that even in the second half of the sixteenth century, the street alignment would have run under the house. The stone house was probably built after a fire in 1628, but before the regulation which began in the 1640s, that is, most likely in the 1630s.
Photo: Aleksandr Saksa 2010.

kuitenkin on, että vuonna 1485 Pyhän Hengen kilta lahjoitti Viipurin kaupunginkirkolle viikkomessun kustannukset. Asiakirja ei siis kerro, keitä kiltaan kuului tai valota kiltatalon sijaintia.[86] Kaupankäyntiin tarvittiin talviaikaan rakennus – jonkinlainen kauppahalli, johon on voinut liittyä holvattuja kellareita.

Harmaakivimuuri, pääkadut, portit ja sillat

Kaupunginmuuri oli Ruotsissa harvinainen investointi. Keskiajalla muurilla ympäröitiin Tukholman lisäksi vain Kalmarin kaupunki Ruotsin itärannikolla, Gotlannin pääsatama ja hansakaupunki Visby sekä valtakunnan itäisin kaupunki Viipuri, jossa muurinrakennustyöt käynnisti linnanherra Erik Axelsson Tott (Eerik Akselinpoika Tott) 1470-luvulla.[87] Viipurin kaupunginmuurista tiedetään säilyneiden dokumenttien perusteella, että rakennustyön suunnittelijoiksi ja johtajiksi kutsuttiin ulkomaisia asiantuntijoita ja laastiin välttämätön kalkkikivi oli rahdattava meritse. Torneja oli vähintään kymmenen.[88]

Raatitorni on keskiaikainen. Siitä teetetyistä mittapiirroksista ilmenee, että seinät ovat yli kahden metrin paksuiset.[89] Arkeologisissa kaivauksissa näkyi, kuinka kaupunginmuuri liittyy suoraan tornin seinään, jopa niin kiinteästi, että osa muurin reunimmaisista kivistä on ollut samalla tornin seinäkiviä.

Raatitornin kaakkoispuolella muuria on säilynyt maan uumenissa noin kuuden metrin pituudelta. Muurinharjalta on aikojen kuluessa pudonnut tai purettu paljon kiviä, joten kaivauksissa nähtiin myös muurin sisärakennetta. Puolustusvarustus on pystytetty epätasaiseen maastoon siten, että sen alaosa on erikokoisista kivistä aseteltu perustus, jonka päällä seisoo varsinainen harmaakivimuuri. Kaivauksissa ilmeni, että historiankirjoituksessa toistettu väite Viipurin kaupunginmuurin teknisestä heikkoudesta pitää paikkansa. Edes vaarallisimmassa ilmansuunnassa, idässä, ei muuri ole ollut tukevasti kiveä vaan niin sanottu kuorimuuri, jossa kahden rinnakkaisen harmaakivimuurauksen väli on täytetty soralla ja tiilimurskalla.[90]

Kaupunginmuuria vasten pakkautuneista maakerroksista näkyi, että keskiaikainen asutus on ollut aivan muurin vierustalla ja jokin kaupun-

to walls being built around the town.[84] The hospital is marked on seventeenth-century maps outside Pantsarlahti Bastion, by the ramparts of Havi, as the district was later called. It was probably on the same site a century earlier. In medieval Sweden, charity work was the largely province of the church or professional guilds. Vyborg had a school with a typical medieval curriculum; spiritual instruction and Latin.[85]

In a medieval town, spiritual and economic activity were intertwined in everyday life. Merchant and artisan guilds had their own meeting places in Vyborg, too, probably guildhalls. The only reliable extant medieval reference to them that we have is a source stating that in 1485 the Guild of the Holy Spirit donated for weekly mass to be said in the town church. The document does not tell us who the members were or where their hall was.[86] In winter, trade had to be conducted indoors – there had to be a market hall, which may have had vaulted cellars.

The grey stone wall, main streets, gates and bridges

In Sweden, a town wall was a rare investment. In the Middle Ages, the only Swedish walled towns apart from Stockholm were Kalmar on the east coast, the main port at Gotland, the Hansa town of Visby and the easternmost town in the kingdom – Vyborg. Castellan Erik Axelsson Tott began constructing the walls in the 1470s.[87] Surviving documents tell us that foreign experts were invited to plan and direct the construction work and that the limestone which was essential for the mortar was shipped in by sea. There were at least ten towers.[88]

The Council Tower is medieval. Technical drawings of it show that the walls were more than two metres thick.[89] Archaeological excavations revealed how the tower walls were integrated into the town wall so closely that some stones were part of both walls.

About six metres of the southeast wall of the Council Tower has been preserved in the bowels of the earth. Many stones have fallen off it or been taken down over the years, which made it possible to observe the inner structure of the wall. The defences were erected on uneven terrain, with foundations made of different-sized stones on which the actual grey

gin keskiaikaisista tulipaloista oli riehunut muurin vieressä. Viipurista on kirjallisia tietoja vakavista tulipaloista vuonna 1411, jolloin novgorodilaiset piirittivät kaupunkia, sekä vuosina 1477 ja 1478. Myös Luostarinkatu 8:ssa todettiin kaivauksissa vahva palokerros, joka hieman syvemmältä löytyneet, 1430–1470-luvuilla lyödyt rahat huomioon ottaen voisi olla 1470-luvun tulipalotuhon jäljiltä.[91] Tulipalot olivat puukaupungeissa kuitenkin erittäin yleisiä eikä arkistomateriaali riitä antamaan edes summittaista käsitystä siitä, kuinka paljon erilaisia palokerroksia Viipurin tonteilta on keskiajalla raivattu ja miten monia talosukupolvia eri tonteilla on ehtinyt olla.

”Viipurin pamaus” eli suuri räjähdys lienee tositapahtumaan perustuva legenda vuodelta 1495, jolloin uusi kaupunginmuuri kohtasi tulikokeensa. Novgorodin kauppiaskaupungin valta-asema oli hiipunut ja Moskova näytti ja käytti sotilaallista voimaansa muun muassa Ruotsin itärajalla.[92] Pyhän Andreaan torni, jossa ”pamaus” tarinan mukaan sattui, on sittemmin purettu. Sen todennäköisellä paikalla on nykyisin kerrostalo, neuvostoaikainen ”hruštšovka”.

1530-luvun lopun tulipalossa tuhoutui tiiviisti rakennetuista puukorttelеista noin kolmannes.[93] Sittemmin vakava tulipalo koetteli kaupunkia ainakin vuosina 1575, 1594, 1627, 1628 ja 1652. Voidaan ajatella, että 1630-luvun kaupunkimittaus tehtiin tilanteessa, jossa useita tontteja oli palotuhojen jälkeen autioina ja jo odottamassa kaupunkirakenteen perusteellista uudistamista.

Usein on muistutettu, että Ruotsin keskiajan kaupungeissa tuli olla neljä korttelia, joista raatihuoneen kortteli oli ensimmäinen. Myös Viipurin kaupungin historiateoksen kirjoittaja J. W. Ruuth piti tämän mielessään lukiessaan 1630-luvun kaupunkimittauspiirrosta. Hän päätteli, että kaupunkialueen halki on ennen ruutukaavaa kulkenut pääkatu liki suoraan pohjoisesta etelään. Sen kanssa ristesi likimain länsi-itäsuuntainen aukioiden ja katujen jono. Nämä kulkuväylät jakoivat kaupungin neljään suunnilleen yhtä suureen sektoriin. Tämä tulkinta, jota on myös epäilty, toistuu Viipurin vanhinta asemakaavaa käsittelevässä kirjallisuudessa.[94]

Torit ja kirkot sijaitsivat keskiaikaisissa kaupungeissa hyvin usein vierekkäin, niin kenties myös Viipurissa. J. W. Ruuthin mukaan linnan ja kaupunginkirkon välissä oli laajahko tori, jossa sijaitsi kauppahuoneita. Siitä peräkkäisten aukioiden muodostama pääkulkuväylä lähti kohti Raatitornia ja dominikaanien konventtia. Kaupungin pinnanmuodot huomioiden ajatus on looginen. Itä-länsisuuntainen avoin tila on voinut olla osittain kaduksi päällystetty ja sellaisena ylläpidetty. Luostarinkatu 8:ssa paljastui kaivauksissa katua, joka todennäköisimmin on päällystetty 1500-luvun puolivälissä, pian 1530-luvun lopun tulipalon jälkeen.

”Kaupungin laella” olisi perinteisen näkemyksen mukaan seissyt kivestä rakennettu raatihuone, ikään kuin valvomassa aluettaan ja paikalla, josta näkyi kauimmas merelle.[95] Näin on saattanut ollakin, mutta viimeisetkin keskiaikaisen talon kivet on vyörytetty pois Vahtitorninkadun 1800-luvun kookkaiden kerrostalojen rakennustöissä, jollei jo paljon aikaisemmin.

Kaupunginmuurin rakentaminen kesti useita vuosia. Muuria vahvistettiin torneilla, joista osa rakennettiin suojaamaan kaupungin portteja. Yksi porttitorneista oli Karjaportti, jonka läpi vei tie Kannaksen ja Novgorodin suuntaan, ja jonka suojaksi rakennettiin Pyöreä torni vuosina 1547–1550.[96] Siltoja linnasta kaupunkiin näyttäisi olleen kaksi, molemmat Torkkeli Knuutinpojan torin kohdalta ja ainakin toinen siinä kapeikossa, jossa Linnasaaren ja vastarannan etäisyys on lyhimmillään. Satama lienee ollut siltojen eteläpuolella.

stone wall stands. The excavations confirmed the historiographical argument that the town wall was poorly constructed. Even on the eastern side, the most vulnerable to damage, the wall was not solid stone but a “shell” wall: two parallel grey stone walls filled in with gravel and crushed brick.[90]

The layers of earth packed against the town wall showed that the medieval settlement was huddled right up against it and one of the medieval fires in the town had raged next to the wall. Written sources state that there were serious fires in Vyborg in 1411, when Novgorod besieged the town, and in 1477 and 1478. The excavation at number eight Luostarinkatu Street also uncovered a strong fire layer; coins minted between the 1430s and 1470s were found a little deeper down, perhaps relics of a fire in the latter decade.[91] Fires were very common in wooden towns, however, and there is not enough archival material to even approximate the number of fire layers that were cleared and how many generations of buildings went through on plots in Vyborg.

The “Vyborg Bang” was a fabled large explosion probably based on a true story of how the town walls stood up to a crucial test in 1495. The trading city of Novgorod had reached its zenith and Moscow was exerting its growing military force, not least on the eastern border of Sweden.[92] St Andrew’s Tower, where the “bang” story is set, was later demolished. Its most likely location is a Soviet-era block of flats, or *khrushchovka*.

In the late 1530s about a third of the densely-packed blocks of wooden buildings were destroyed by fire.[93] Serious fires hit the town again in 1575, 1594, 1627, 1628 and 1652. It is conceivable that the 1630s survey was done when a number of plots had been devastated by fire, creating the opportunity to thoroughly reform the urban structure.

It is often pointed out that medieval Swedish towns had four quarters, and the town hall one was the first of these. In his history of Vyborg, J. W. Ruuth interpreted the 1630s town survey in this way. He concluded that before the grid plan, a main street bisected the town, running almost directly from north to south. It intersected with the string of squares and streets running from east to west. These routes split the town into four roughly equal parts. This interpretation, also doubted, recurs in the literature on Vyborg’s oldest town plan.[94]

In medieval towns, churches were often next to markets, and this may be true of Vyborg. J. W. Ruuth states that there was a fairly large square between the castle and the town church where the trading houses were located. The main drag, formed of successive squares, led towards the Council Tower and Dominican Priory. This made sense in terms of the town topography. The open space running west-east may have been partly surfaced and maintained as a street. The excavations at number eight Luostarinkatu Street revealed part of a street, probably surfaced in the mid-sixteenth century, soon after the fire in the late 1530s.

“At the top of the town,” according to the traditional view, the stone-built town hall (the “courthouse”) watched over its jurisdiction at the point where you could see furthest out to sea.[95] This may have been the case, but the last medieval stones were removed to make way for large apartment buildings in the nineteenth century, if not much earlier.

It took many years to build the town walls. The walls were reinforced with towers, some of which were built to protect the town gates. One of the gate towers was at the Cattle Gate, through which the road continued towards Karelian Isthmus and Novgorod. The Round Tower was built to protect it in 1547–1550.[96] There appear to have been two bridges linking the castle to the town, both at Torkkeli Knuutinpoika Square; at least one of them was at the narrowest point between the two shores. The port may have been south of the bridges.

Kysymyksiä kivitaloista

Viipurissa nykypäivään asti säilyneitä kahta valkoiseksi kalkittua pientä kivitaloa on usein arveltu keskiaikaisiksi. Rakennukset ovat osoitteissa Luostarinkatu 8 ja Karjaportinkatu 7. Niiden asento poikkeaa ruutukaavasta silmin nähden. Mahdollinen yhteys hansa-aikaan on vaikuttanut restaurointiinkin: pikkutaloihin on jälkikäteen lisätty ”kauppasaksatyylinen” jyrkkäharjainen katto.

Eräät muutkin Viipurin vanhat kivirakennukset ovat nykyisiin katuihin nähden hieman ”vinossa”. Luostarinkatu 10:ssä sijaitsevasta talosta on toistuvasti kirjoitettu, että kyseessä olisi keskiaikainen kiltatalo.[97] Tätä väitettä ei kuitenkaan tue mikään arkistotieto. Viipurin vanhimmat yksityiset kivitalot ovat ajalta, jolloin keskiaikainen kiltalaitos oli jo lakkautettu (1544).

Tiedetään, että Ruotsissa – myös Suomen puolella – oli toki keskiajalla porvaristaloja, joissa oli holvikellari tai alin kerros kivestä. Viipurissakin on holvikellareita, jotka saattavat olla jo keskiajalla rakennettujen kivikellareiden jatkajia. Kivitalo oli kallis investointi, joskin toki pitkäikäinen ja puutaloa puolustuskykyisempi kaupunkien suurvihollista, tulen liekkejä vastaan.

Luostarinkatu 8:ssa sijaitseva pikkutalo on säilynyt jopa kesän 1944 sotatuhoilta, ja tontit sen ympärillä sodan jälkeen ovat jääneet muutoin autioiksi.[98] Siten paikka on mitä otollisin arkeologisille tutkimuksille, joiden aikataulua ja laajuutta ei sanele mikään lähiaikojen kunnallisteknінen tai uudisrakennushanke. Näin ollen tällä kohdalla oli mahdollista tehdä useita keskenään vierekkäisiä kaivauksia, joista yhteensä muodostui keskiaikaisen kaupunkialueen toistaiseksi laajin arkeologinen tutkimus. Tutkittu alue oli kivitalon vieressä, missä kulttuurikerros on jopa 3,4 metrin paksuinen. Siitä mäenrinne nousee jyrkästi Vahtitorninkadulle päin, joten maakerrokset ovat sillä suunnalla ohuempia.

Keskiaikaisten lähteiden mukaan Viipurissa toimi 1480-luvulta alkaen kiltalaitos. Aleksandr Saksa esittää, että kiltatupa olisi sijainnut juuri Luostarinkatu 8:n tontilla. Yksi kaivauksissa löytyneistä, ennen 1500-luvun puoliväliä rakennetuista puurakennuksista olisi ollut kiltatalo. Kyseessä oli vahvojen hirsien ja niiden päälle sijoitetun vankan kivijalan varaan pystytetty kaksiosainen rakennus.[99] Tulkintaa puoltavat talon sijainti kaupungin keskeisimmällä paikalla sekä kaivausten runsaat esinelöydöt. Juuri täältä löytyi komeita pöytäastioita, lukkoja, lyijyplombeja, kirjansolkia, nahkainen kirjankansi, rahoja, laskurahoja, koruheloja, pronssineuloja, sormuksia ja sormustimia sekä useita keskieurooppalaisia pöytäveitsiä, joiden puu- tai luukahvassa on pronssiheloitus.[100] Talon kanssa saman ikäinen on ollut suuri, 90 neliömetrin laajuinen hevostalli. Rakennuksen käyttötarkoituksen paljastivat kaivauksissa löytyneet hevosvarusteiden osat sekä maatunut lanta. Talo ja talli löytyivät Luostarinkatu 8:ssa ja 10:ssä sijaitsevien kivirakennusten välistä. Näitä puurakennuksia ei ole tutkittu kokonaan, sillä kaivausaluetta ei nykyaikaisen tontinrajan vuoksi voitu laajentaa tältä kohdalta riittävästi.

Uuden ajan alku Viipurissa arkeologin silmin

Keskiaika katsotaan Ruotsissa päättyneeksi Kustaa Vaasan kruunaukseen 1523, ja samana vuonna uuden kuninkaan kannattajille antautui myös Viipurin linna. Alkuun linnaa ja sen alaista linnalääniä hallittiin Kustaa Vaasankin aikana keskiaikaiseen tapaan läänityksenä, mutta kun linnan ja linnalääninn läänityksekseen saanut Kustaan lanko Johan af Hoya joutui niin sanotun kreivisodan (1534–1536) käänteissä kuninkaan epäilysten kohteeksi ja pakenemaan, luovuttiin Viipurissakin linnan ja linnalääninn läänittämisestä ja alueelle perustettiin kruunun ylläpitämä voutihallinto. Kun entiset linnan läänitysisännät olivat saaneet hallita aluettaan ja jopa ulkomaansuhteita varsin itsenäisesti, olivat linnaa virkamiesten tapaan hallinneet voudit ja linnanpäälliköt vastaisuudessa yleensä varsin tiukasti kuninkaan ohjenuorassa. Tätä hallinnol-

The riddle of the stone houses

Vyborg’s two small whitewashed stone houses are often thought to be medieval. Their addresses are number eight Luostarinkatu Street and number seven Karjaportinkatu Street. They are visibly out of alignment with the grid plan. Restorers are convinced that they date from the Hansa period: ‘German trader style’ steep rooves were added later.

Some of the other old stone buildings in Vyborg are also a little ‘skewed’ in relation to the streets today. The building at number ten Luostarinkatu Street has repeatedly been described as a medieval guildhall.[97] There is no archival evidence to support this claim. The oldest private stone houses in Vyborg date from the period, when the medieval guild system had already been abolished (1544).

We know that in medieval Sweden – including the Finnish part – some burghers’ houses had vaulted cellars or basement levels made of stone. The vaulted stone cellars in Vyborg could be their successors. A stone house was a serious investment, although it was longer-lived and much more resistant to the greatest enemy in town: flames.

The little house at number eight Luostarinkatu Street even survived the ravages of war in the summer of 1944, when everything around it was razed to the ground.[98] As such, the place is most favourable for archaeological investigations as no infrastructure or new construction has been planned for the site. This means it was possible to excavate at a series of adjacent points; together, this constituted the most extensive archaeological investigation into the medieval town. The cultural layer around the stone house is up to 3.4 metres thick. The layers of soil on the steep uphill slope from it to Vahtitorninkatu Street are much thinner.

According to medieval sources, guilds operated in Vyborg from the 1480s. Aleksandr Saksa argues that the Guild Hall was located at number eight Luostarinkatu Street. It would have been one of the excavated wooden houses built before the mid-sixteenth century, a two-part building erected on a sturdy stone foundation lying on strong logs.[99] This interpretation is supported by the central location and the abundant artefact finds: impressive tableware, locks, lead seals, book buckles, a leather book cover, coins, counters (jetons), decorative fittings and bronze needles, finger rings, thimbles and several west European table knives with wood or bone handles decorated with copper alloy fittings.[100] A large (90 m^2) building dating from the same period must have been a stable, as attested by the pieces of tack and decomposed manure on the site. The building and stable were found between the present stone buildings at numbers eight and ten. It has not been possible to explore these sixteenth-century buildings fully as excavations are restricted by the modern plot borders.

Modern Vyborg through archaeologists’ eyes

The Middle Ages are seen as ending with the reign of King Gustav Vasa of Sweden, in 1523; the castle of Vyborg surrendered to the new king’s supporters in the same year. Initially, under Gustav Vasa, the castle and its province were governed as a fiefdom, as was the medieval custom, but when its castellan, Gustav’s brother-in-law Johan af Hoya, was suspected of disloyalty during the Counts’ Feud (1534–1536) and forced to flee, Vyborg began to be administered by a bailiff instead. While the lords of the former castle fiefs had been able to control their territory and even foreign relations quite independently, the bailiffs governed the castle as administrative officials, usually following royal guidelines very closely. This step into a new administrative age can be considered the end of the Middle Ages for Vyborg and its castle fiefdom.[101]

The archaeological excavations indicate that building proceeded at a lively pace after Gustaf Vasa had visited the town. Also, the radical reform of the oldest urban area is clearly reflected in some of the excavations. From the 1640s, the walls of buildings and street kerbs were con-

lista muutosta kohti uudelle ajalle ominaista hallintotapaa voi pitää keskiajan loppuna Viipurissa ja sen alaisessa linnalääänissä.[101]

Arkeologiset kaivaukset ovat osoittaneet, että rakennustoiminta Viipurissa oli vilkasta Kustaa Vaasan vierailtua kaupungissa. Myös vanhimman kaupunkialueen radikaali uudistus näkyy paikoin selkeästi kaivauksissa. Talojen seinät ja kadunreunat ovat 1640-luvulta lähtien yhdenmukaisessa suunnassa nykyaikaisen katuverkoston kanssa. Arkeologin näkökulmasta Viipurin keskiaika päättyy tässä vaiheessa ”kuin seinään”.[102]

Luostarinkatu 8:ssa sijaitsevan kivitalon perustukset ovat 1530-luvun jälkeisestä rakennustoiminnasta jääneen tiiviin ja runsaasti puulastuja sisältävän kerroksen osana. Kaivauksissa keskiajan kerroksista löydettiin puupäällysteinen pohjois-eteläsuuntainen katu. Sen suunta ja sijainti sopivat regulariteettia edeltävässä kaupunkimittauksessa kaupungin halki kulkevaan väylään, joka kulki kivitalon alle. Jos talo olisi keskiaikaisen katupäällysteen kanssa saman ikäinen, se olisi seissyt keskellä tätä katua. 1500-luvun lopun ja 1600-luvun dramaattisten tulipalojen jälkeen rakennetulla ja oman aikansa Viipurissa luultavasti varsin komealla kivitalolla oli kivetty piha, josta huomattava osa saatiin esiin arkeologisissa kaivauksissa.[103]

Viipurin asemakaavallinen keskiaika jatkui siis vuoteen 1640. Kivitalot, joiden seinien suunnat eroavat ruutukaavasta, voivat olla – ja todennäköisesti ovatkin – 1600-luvun alusta.[104] Tämä ei kyseenalaista näiden niin sanottujen ”noppatalojen” arvoa kaupungin historian vanhimpiin kuuluvina muistomerkkeinä.

sistent with the alignment today. From an archaeologist’s perspective, medieval Vyborg “comes up against a brick wall” at this point.[102]

The foundations of the stone house at number eight Luostarinkatu Street are part of a compact layer of wood chips originating from the remains of building activity since the 1530s. In the medieval layers, the excavations revealed a log-covered street running from north to south. The direction and location of the street corresponded to the route found on the survey before the regulation, heading right under the stone building. If the building were of the same age as this street surface, it would have stood in the middle of the street. Built after the dramatic fires in the late sixteenth and seventeenth centuries, the stone house was no doubt very handsome for Vyborg of its day. The yard was also paved in stone, a substantial part of which was unearthed in the excavation.[103]

Vyborg’s medieval town plan was retained until 1640. The stone houses whose walls were not aligned to the grid plan may – most likely – date from the early seventeenth century.[104] This does not call into question the value of the buildings named the ‘dice-form’ houses as some of the oldest monuments in Vyborg.

Выборг под слоем земли – картина по средневековой карте и археологические материалы

Выборг является одним из шести городов, основанных в Финляндии в средние века. Его особенностью является то, что он единственный из этих городов, который был окружен каменной стеной. Археологические материалы представляют собой своеобразный «архив» истории города, находящийся под ногами жителей Выборга.

Выборгский замок был основан в 1293 г. на небольшом скалистом островке. По Ореховскому мирном договору 1323 г. Выборг перешел под власть Швеции. Права города Выборг получил не позднее 1403 г. Эрик Аксельссон Тотт начал возведение городских оборонительных стен в 1470-х годах. «Выборгский гром», очевидно, является легендой, основанной на действительном событии, происшедшем в 1495 г. По этой легенде мощный взрыв произошел в башне Святого Андрея. Первой каменной церковью Выборга была церковь городской общины, построенная в 1435–1445 годах. Свои конвенты в городе основали монахи-францисканцы и монахи-доминиканцы, и у тех, и у других в Выборге имелись свои церкви.

До начала Второй мировой войны за охрану древних памятников Выборга отвечала Археологическая комиссия Финляндии, являвшаяся предшественницей современного Музейного Ведомства, находящегося в Хельсинки. В советский период за археологическое наследие Выборга отвечало Ленинградское отделение Института археологии АН СССР. Раскопки в Выборге проводились под руководством археологов Вячеслава Тюленева и Евгения Кальюнди. В 1991 г. на базе Ленинградского отделения Института археологии был создан отдельный Институт истории материальной культуры РАН. В 1998 г. начала свою работу Выборгская археологическая экспедиция, организованная этим институтом. Руководителем экспедиции был назначен Александр Сакса. Отчеты этой экспедиции хранятся в архивах института, в Санкт-Петербурге.

Культурный слой или – иными словами – те наслоения почвы, которые образовались на местах поселений и содержат следы деятельности людей, в Выборге местами достигает трехметровой толщины. В его влажных нижних прослойках, в которых содержание кислорода очень незначительное, сохранились остатки средневековых деревянных строений и предметы, сделанные из дерева, кожи и других материалов органического происхождения. Богатая коллекция вещевых находок проливает свет на занятия жителей Выборга и их торговые связи с другими городами побережья Балтики. Сформировавшиеся после средних веков культурные слои тоже представляют собой археологическую сокровищницу, содержащую остатки каменных и кирпичных построек и множество разнообразных изделий. Возраст этих строений и археологических находок определяется методом радиоуглеродного и дендрохронологического анализа. Самые древние находки датированы концом XIII – началом XIV в., а самые древние бревна из оснований ранних строений относятся к 1410–1420-м годам.

Все предположения, касающиеся средневековой схемы застройки Выборга, основываются на карте, созданной землемером из Стокгольма Олофом Гангиусом (Olof Gangius) около 1638 г. Гангиус был направлен в Выборг для составления карты города до того, как строгая регулярная квартальная схема перепланировки города 1640 г. перекроила границы средневековых городских участков.

По карте Гангиуса главная улица города проходила через Выборг почти прямо в направлении с севера на юг. С этой улицей пересекались поперечные улицы и площади, располагавшиеся в направлении запад – восток. Некоторые улицы были замощены круглыми или колотыми бревнами, но большая часть их не имела покрытия. Уже во второй половине XVI в. в городе имелись, мощенные камнем улицы. Во время раскопок были обнаружены канализационные желоба, сделанные из толстых выдолбленных бревен, обернутых берестой для водонепроницаемости, и колодезные срубы. Границы участков были четко определены, как показывает исследованная при раскопках прочная бревенчатая ограда.

Выборгский замок, городская церковь (более известная в городе как руины кафедрального собора), рынок и здание ратуши располагались в средневековье в одной части города, в видимой доступности друг от друга, вблизи от городского порта. Средневековые городские стены имели свои башни: только башня Ратуши сохранилась до наших дней. Круглая башня была построена в 1547–1550 годах перед Скотопрогонной башней. Король Густав Ваза со своей свитой посетил Выборг осенью 1555 г. Король посчитал Выборг неухоженным городом и приказал провести реформы: по его приказу надо было перенести постройки подальше от городской стены и улучшить состояние улиц.

Предполагается, что два небольших каменных здания, выбеленные известью, (ул. Луостаринкату, совр. ул. Выборгская д. 8 и ул. Карьяпортинкату, совр. ул. Прогонная д. 7) относятся к средним векам, поскольку они сориентированы так, что их стены находятся под углом к современным улицам. Это наблюдение касается и некоторых других каменных строений и подвалов. Однако оба этих дома, очевидно, были построены в начале XVII в., т.е. непосредственно перед перепланировкой города 1640 г. В раскопках у дома, расположенного на улице Луостаринкату, были обнаружены останки деревянного дома. Очевидно, это был дом купеческой гильдии.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Ruuth, J. W., *Wiborg stads historia*. Helsingfors centraltryckeri och bokbinderi Aktiebolag, Helsingfors 1903, 1906. Suomennettu 1908 nimellä *Wiipurin kaupungin historia*. Aiemmin ilmestynyt Lagus, Gabriel, *Ur Wiborgs historia* I = *Kuvauksia Wiipurin historiasta* I. 1893. | Finnish translation, 1908: *Wiipurin kaupungin historia*. An earlier publication is Lagus, Gabriel, *Ur Wiborgs historia* I = *Kuvauksia Wiipurin historiasta* I. 1893.

2 Ruuth, J. W., *Viipurin kaupungin historia I, vuoteen 1617*. Uudistaneet | Revised by Ragnar Rosén et al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1982.

3 Lankinen, Juha, *Muinaistieteellisen toimikunnan suorittamat tutkimuspaikat*. Teoksessa | In Ruuth, J. W., *Viipurin kaupungin historia I, vuoteen 1617*. Liitekartta (soveltuvin osin). | Map insert (as applicable); Mervi Suhosen kokoama luettelo Viipurin arkeologisista tutkimuksista vuoteen 2004 (julkaisematon); loppuviitteessä 11 mainitut lähteet. | Mervi Suhonen's list of Vyborg archaeological studies up to 2004 (unpublished); the references in endnote 11.

4 Suhonen, Mervi, *Keskiajan kaupungit: Viipuri*. Julkaisematon käsikirjoitus kirjoittajan hallussa. | Unpublished manuscript in author's possession.

5 Rinne, Juhani, Viipurin entinen tuomiokirkko. Teoksessa | In *Suomen Museo XXI*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1914, 53–67, 79–94. Ensimmäiset tutkimukset kirkon alalla teki J. R. Aspelin 1886. | J. R. Aspelin was the first to carry out research within the church area in 1886. *Wiipurin Sanomat* 18.8.1886 | 18 August 1886.

6 Suhonen, Mervi, Viipurin historiaa arkeologin silmin. Teoksessa | In Kostet, Juhani (toim. | ed.), *Aboa 2002–2003*. Turun maakuntamuseo, Turku 2004, 155–190; Suhonen, Mervi, Arkkitehti arkeologina. Viipurin muinaismuistot asemakaava-arkkitehti Otto-Iivari Meurmanin valvonnassa 1927–37. Teoksessa | In Immonen, Visa – Haimila, Miikka (toim. | eds.), *Mustaa valkoisella. Ystäväkirja arkeologian lehtori Kristiina Korkeakoski-Väisäselle*. Turun yliopisto, Turku 2005, 285–302; Kojamo, Lilli, *Muinaismuistovalvonta Viipurissa – Otto-Iivari Meurman valvojana 1927–1937*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto, arkeologia, 2008.

7 Virolaisen tutkijan Jevgeni Kaljundin kaivaukset 1965, 1967, 1969. | Excavations by the Estonian researcher Yevgeny Kaljundi in 1965, 1967, 1969. Kaljundi, E., Viiburi lossi ajaloost. Teoksessa | In *Ehitus ja Arhitektuur* 3, 1970, 53–63; Мошник, Ю. И., Кальюнди. Teoksessa | In *Выборгский замок от «А» до «Я»*. Выборгский объединенный музей-заповедник, Выборг 2018, 63–65; Tjulenev, V. A., Entisajan Viipurin arkeologisista tutkimuksista. Teoksessa | In Ruuth 1982, 25–33. Ks. myös | See also Смирнов, А. М., Археология. Teoksessa | In *Выборгский замок от «А» до «Я»*. Выборг 2018, 14–16.

8 Тюленев, В. А., *Изучение старого Выборга*. Российская академия наук, Институт истории материальной культуры, Санкт-Петербург 1995.

9 Tjulenev, V. A., Viipurin arkeologisen tutkimuksen tuloksia. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita 8*. VSKS, Helsinki 1987, 29–34; Тюленев 1995, 46–47, 80.

10 Ekspeditio-sanaa käytetään Venäjällä Tiedeakatemian arkeologisesta hankkeesta, jossa tietyn arkeologin vastuulla on tutkia ohjelmallisesti jonkin maantieteellisen alueen muinaisjäännöksiä "retkikuntansa" kanssa. Viipurin arkeologisia kenttätöitä on merkittävästi rahoittanut Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö (Joensuu). Luostarinkatu 8:ssa tehtyjen kaivausten päärahoittaja oli Gazprom Neft. Karjalan Kulttuurirahaston tuella on valokuvattu suurin osa esineistä ja piirretty puhtaaksi valtaosa kenttäkartoista. Kaupunginkirkon eli vanhan tuomiokirkon tutkimuksia avusti Suomen Pipliaseura / Mikael Agricola -säätiö. Kaivauksille on osallistunut asiantuntijoita Suomesta. Turun yliopiston arkeologian oppiaine (prof. J.-P. Taavitsainen) on ollut aktiivisesti mukana Viipurin kaupunkikaivauksissa. | Expedition is the word used by the Russian Academy of Sciences to describe an archaeology project whose leading archaeologist is responsible for researching the ancient remains of a particular geographical area with his "expedition team". One significant funder of archaeological fieldwork in Vyborg is the Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö (Foundation for the Promotion of Karelian Culture) in Joensuu. The main funder of excavations at number eight Luostarinkatu Street was Gazprom Neft. The support of the Karelian Cultural Foundation (Helsinki) made it possible to photograph most of the finds and to finish most of the field maps. Research on the town church or the old cathedral was supported by the Finnish Bible Society and the Mikael Agricola Foundation. Finnish experts participated in the excavations. The Department of Archaeology at the University of Turku (Prof. J.-P. Taavitsainen) actively participated in the urban excavations of Vyborg.

11 Saksan kaivauksista mm. | On Saksa's excavations, see e.g. Saksa, Aleksandr – Belsky, Stanislav – Kurbatov, Aleksandr – Polyakova, Nadezhda – Suhonen, Mervi, New archaeological excavations in Viipuri. Results of field investigations of the 1998–2001 seasons and current research problems of urban history. Teoksessa | In *Fennoscandia archaeologica XIX*. Suomen arkeologinen seura, Helsinki 2002, 37–64; Saksa, Aleksanteri – Saarnisto, Matti – Taavitsainen, J.-P., 1200-luvun lopun radiohiiliajoitus Viipurista. Teoksessa | In *SKAS 3/2003*. Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku, 15–20; Belsky, Stanislav – Saksa, Aleksanteri – Suhonen, Mervi, Stadsarkeologi i Viborg. Teoksessa | In *Medeltidsarkeologisk tidskrift META 1*. Medeltidsarkeologiska föreningen, Lund 2003, 14–30; Saarnisto, Matti – Saksa, Aleksandr (2004a), Radiohiiliajoituksia Viipurin arkeologisilta kaivauksilta. Teoksessa | In Korpela, Jukka, *Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II*. Toim. | Eds. Yrjö Kaukiainen – Risto Nurmiainen. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2004, 259–261; Saarnisto, Matti – Saksa, Alexander (2004b), Radiocarbon dates from archaeological excavations in Viipuri – the corner site of former Uudenportinkatu and Etelävalli. Teoksessa | In *Fennoscandia archaeologica XXI*, 2004, 37–42; Suhonen, Mervi, Medieval urban Viborg. Teoksessa | In *Eesti arheoloogia ajakiri/Estonian Journal of Archaeology* 9/2, 2005, 179–206; Saksa, Aleksandr – Taavitsainen, Jussi-Pekka, Viipuri (Sw. Viborg, Ru. Vyborg). Teoksessa | In *De første 200 årene – nytt blikk på 27 skandinaviske middelalderbyer. UBAS Nordisk* 5/2008, 393–400. https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/11341/viipuri-sw-viborg-ru-vyborg.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Luettu 27.12.2018 | Accessed 27 December 2018.); Saksa, Aleksandr, Kaupunkiarkeologia Viipurissa – Kaupungin alkuvaiheen ongelma. Teoksessa | In Pellinen, Hanna-Maria (toim. | ed.), *Maasta, kivestä ja hengestä – Earth, Stone and Spirit. Markus Hiekkanen Festschrift*. Kulttuurien tutkimuksen laitos, Turku 2009, 226–239; Сакса, А. И., Раскоп на ул. Южный Вал в Выборге. Стратиграфия культурных напластований средневекового города. Teoksessa | In *Хорошие дни. Памяти Александра Степановича Хорошева*. ЛеопАрт, Великий Новгород – Санкт-Петербург – Москва 2009, 473–484; Saksa, Aleksandr, Vyborg: New Evidence of the city's Fortifications. Teoksessa | In *Castella Maris Baltici X (Finland 24.–29.8.2009)*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XVIII. Suomen keskiajan arkeologian seura, Turku 2012, 161–172; Сакса А. И. – Смирнов, А. М., Археологические исследования средневекового Выборга в 2011–2012 гг. Teoksessa | In *Бюллетень № 3, Охранная археология*. Российская академия наук, Институт истории материальной культуры, Санкт-Петербург 2013, 145–152; Сакса, А. И., Старый кафедральный собор в Выборге – уникальный объект культурного наследия. Teoksessa | In *Stratum plus №6. Время войны, победители и побежденные*. Университет «Высшая антропологическая школа». Санкт-Петербург, Кишинев, Одесса, Бухарест 2014, 261–270; Saksa, Aleksandr – Savolainen, Panu, The Old Cathedral of Viborg. Historical Archaeology of the Easternmost Cathedral of the Swedish Empire. Verkkojulkaisussa | In *Mirator* 16, 1/2015. Papers from the conference on church archaeology in the Baltic sea region (26–30 August 2013). Keskiajan tutkimuksen seura Glossa, Helsinki 2015, 53–70. http://www.glossa.fi/mirator/index_fi.html (Luettu 15.3.2018 | Accessed 15 March 2018.); Сакса, Александр, Средневековый Выборг как восточное продолжение городской цивилизации побережья Балтики. Teoksessa | In *Города и веси Средневековой Руси. Археология, история, культура. К 60-летию Николая Андреевича Макарова*. Российская академия наук, Институт археологии, Москва–Вологда 2015, 256–271; Saksa, Aleksandr I., The Early Stages of the History of Vyborg: The Results of Archaeological Research 1998–2012. Teoksessa | In Uino, Pirjo – Nordqvist, Kerkko (toim. | eds.), *New Sites, New Methods. Proceedings of the Finnish-Russian archaeological symposium, Helsinki, 19–21 November 2014*. Iskos 21. The Finnish Antiquarian Society, Helsinki 2016, 246–261; Сакса, А. И., »Дом купеческой гильдии» (Гильдия Святого Духа) в Выборге: к вопросу о локализации. Teoksessa | In *В камне и бронзе. Сборник статей в честь Анны Песковой*. Российская академия наук, Институт истории материальной культуры, Труды Т. XLVIII, СПб 2017, 511–524; Saksa, Aleksandr, Viipuri 1500-luvun alkupuolella eli millaiselta kaupunki näytti Mikael Agricolan ajan katutasolta. Teoksessa | In *SKAS* 2/2018, 65–80; Сакса, А. И. (2018a), Выборг в первой половине – середине XVI в., или каким был город во время Микаеля Агриколы (к 500-летию реформации). Teoksessa | In *Записки Института истории материальной культуры РАН № 18*. Российская академия наук, Институт истории материальной культуры, Санкт-Петербург 2018, 139–148; Сакса А. И. (2018b), Выборг, строительная история межевого участка у дома 8 по ул. Выборгская.Teoksessa | In *Записки Института истории материальной культуры РАН № 19*. Санкт-Петербург 2018, 173–190; Сакса А. И., Выборг город – на перекрестке истории. Teoksessa | In *Прошлое человечества в трудах петербургских археологов на рубеже тысячелетий (К 100-летию создания российской академической археологии)*. Институт истории материальной культуры РАН, Санкт-Петербург 2019, 348–378.

12 Radiohiili- eli C14-menetelmällä voidaan ajoittaa orgaanista ainesta. Viipurin kaivauksissa löydettyjä puurakenteita, puuesineitä ja kasvinosia on ajoitettu radiohiilimenetelmällä, hyvin säilyneitä hirsiä myös dendrokronologian avulla eli puun vuosilustojen laskentaan perustuvalla menetelmällä. Radiohiilivuodet muutetaan kalibroimalla kalenteri- eli aurinkovuosiksi. Tässä artikkelissa ajoitukset on ilmoitettu kalibroituina kalenterivuosina. | Organic material can be dated using radioactive carbon-14; this is called the C14 method. Wooden structures, wooden objects and parts of plants found in Vyborg excavations have been radiocarbon dated; well-preserved timber has been dated using dendrochronology, i.e. calculation based on tree rings. Radiocarbon years are adjusted by calibrating them to calendar or solar years. This article reports dating in calibrated calendar years. Ks. esim. | See e.g. Halinen, Petri – Immonen, Visa – Lavento, Mika – Mikkola, Terhi – Siiriäinen, Ari – Uino, Pirjo (toim. | eds.), *Johdatus arkeologiaan*. Gaudeamus, Helsinki University Press, Helsinki 2008, 251–271; Saarnisto, Matti, Radiohiiliajoituksen periaatteet. Teoksessa | In Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2003, 49; Seppänen, Liisa, *Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Erityistarkastelussa Åbo Akademin päärakennuksen tontin arkeologinen aineisto*. PhD-thesis, Turku University, School of History, Culture and Arts, Dept. of Archaeology 2012, 113–124. http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-5231-1.

13 Saksa et al. 2002; Saksa 2016.

14 Saksa et al. 2002; Saksa et al. 2003; Saarnisto – Saksa 2004a; Saksa 2009; 2016.

15 Saarnisto – Saksa 2004a, 2004b; Saksa 2009, 2016; Сакса 2009.

16 Matti Saarniston 2.9.2004 ottamien näytteiden julkaisemattomat radiohiiliajoitukset. Professori Matti Saarniston sähköposti Pirjo Uinolle 14.1.2019. Kiitämme ajoitusten käyttömahdollisuudesta. | Unpublished radiocarbon dates of samples taken by Matti Saarnisto, 2 September 2004. Email from Prof. Matti Saarnisto to Pirjo Uino, 14 January 2019. We wish to thank him for his permission to use these unpublished dates; Сакса 2015, 2017; Saksa 2016.

17 Сакса 2014; Saksa – Savolainen 2015; Saksa 2018. Kiitämme professori J.-P. Taavitsaista julkaisemattoman vanhimman ajoituksen käyttömahdollisuudesta. | We wish to thank Professor J.-P. Taavitsainen for allowing us to use the unpublished oldest date.

18 Saksa 2009, 238; Saksa 2016, 259.

19 Saksa 2009, 237.

20 Мельнов, Алексей, Карелы. Teoksessa | In *Выборгский замок от «А» до «Я»*. Выборг 2018, 66.

21 Saksa 2016, 258.

22 Kostet, Juhani, Tehtiinkö keskiaikaisissa kaupungeissa kaupunkimittauksia? Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. SKS, Helsinki 2014, 95.

23 Kostet, Juhani, Uuden ajan alku ennen maanmittausinstruktion antamista. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 135.

24 Katajala, Kimmo, Viipurin Karjala rajamaakuntana. Viipurin läänin historia 1534–1617. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 126–156; Mahdollisia Kustaa Vaasan ehdottamia katujen oikaisuja | Possible street adjustments proposed by Gustav Vasa: Lilius, Henrik, Pohjoinen renessanssi ja vanhemman Vaasa-ajan (1523–1617) kaupunki Suomessa. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 117; Em. piirroksen julkaissut myös | Above-mentioned drawing also published in Iltanen, Jussi, *Viipurin historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki 2017, 22.

25 *Handlingar till upplysning af Finlands häfder utgifne af Adolf Ivar Arwidsson*. Åttonde & Nionde delen. Stockholm 1856. P. A. Norsteds & Söner, Kongl. boktryckare. Arwidsson VIII, no. 128, 277–279; no. 161, 355; IX, no. 54, 186–187; Katajala 2010, 126–129.

26 Seppänen 2012, 848–863; Ks. myös valokuva | Cf. photo in Katajala 2010, 70.

27 Krigsarkivet, Stockholm. Teoksessa | In Kauppi, Ulla-Riitta – Miltšik, Mihail, *Viipuri – Vanhan Suomen pääkaupunki*. SKS, Helsinki 1993, 15, 34. Myös | Also Iltanen 2017, 23. Linnasaaren rakennukset esitetään samanlaisina myös ainakin yhdessä nuoremmassa kartassa noin vuodelta 1650. | The buildings on the Castle Island are similarly shown on at least one earlier map, dated around 1650.

28 Kuningas Gustav II Adolfin määräys kaupunkimittauksen toteuttamisesta kaikissa Ruotsin kaupungeissa 1628. Alkuvaiheessa Suomeen lähetettiin kaksi vakituista maanmittaria: Olof Gangius 1633 ja Anders Månsson Streng 1634. | King Gustav II Adolf's order that all Swedish towns be surveyed in 1628. In the initial phase, two permanent surveyors were sent to Finland: Olof Gangius in 1633 and Anders Månsson Streng in 1634. Kostet, Juhani, *Cartographia urbium Finnicarum. Suomen kaupunkien kaupunkikartografia 1600-luvulla ja 1700-luvun alussa*. Monumenta Cartographica Septentrionalia 1. Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys, Rovaniemi 1995, 23–31, 41–42; Lilius, Henrik, Suomi kaupungistuu suurvalta-ajalla (1617–1721). Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 152, 186–187.

29 Mm. | E.g. Iltanen 2017, 17; Niukkanen, Marianna – Seppänen, Liisa – Suhonen, Mervi, Kaupunkirakentaminen Suomessa keskiajalla. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 28–94.

30 Kimmo Katajalan artikkeli tässä teoksessa. | Kimmo Katajala's article in this volume.

31 Poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta | On the political and economic situation Korpela 2004, 65–102; Suhonen, Mervi, Viipurin linna. Teoksessa | In Korpela, Jukka, *Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II*. Toim. | Eds. Yrjö Kaukiainen – Risto Nurmiainen, 80–82; *Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов*. Изд-во Академии Наук, Москва 1950, 327–328; DF 214/FMU I; DF 215/FMU I; DF 217/FMU I, ks. seuraava viite 32 | See the next endnote 32; *Suomen varhaiskeskiajan lähteitä*. Historian Aitta XXI. Toim. | Ed. Martti Linna. Historian Ystäväin Liitto, Lohja 1989, 109–110. Torgils Knutsson (Torkkeli Knuutinpoika) oli valtakunnan marski eli hallitsija, koska kruununperillinen oli vielä alaikäinen. | Torgils Knutsson (Torkkeli Knuutinpoika) was the regent because the heir to the throne was still a minor.

32 FMU = *Finlands medeltidsurkunder. Samlade och i tryck utgifna af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen*. Band I–VIII. Hel-

singfors: Finlands Statsarkiv 1910–1935, Helsingfors. Diplomatarium Fennicum (=DF), KA. http://df.narc.fi/info/literature#3-1

33 Salminen, Tapio, *Suuri Rantatie*. Tiemuseon julkaisuja 7. Tielaitos, Helsinki 1993; Katajala 2010, 42–47; Iltanen 2017, 20; Haggrén, Georg, Keskiaika vuoteen 1570. Teoksessa | In Paaskoski, Jyrki – Talka, Anu (toim. | eds.), *Rajamaa. Etelä-Karjalan historia I*. Etelä-Karjalan liitto & Edita, Helsinki 2018, 275–280; Arkeologisia tutkimuksia Ylisen Viipurintien varressa nykyisessä Lappeenrannassa | Archaeological research on Vyborg High Road and today's Lappeenranta: Laakso, Ville, Lappeenrannan Kauskilan Kappelinmäen kalmisto ja kirkonpaikka. Teoksessa | In Korpela, Jukka, *Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II*. Toim. | Eds. Yrjö Kaukiainen – Risto Nurmiainen, 120–122. Kartta | Map Niukkanen et al. 2014, 29.

34 Hackman, A., *Bidrag till Viborgs slotts byggnadshistoria*. Analecta archaeologica Fennica XI. Muinaistieteellinen toimikunta, Helsinki 1944. Alfred Hackman (1864–1942) näyttää valmistelleen nuorena tekemänsä tutkimuksen julkaisemista ennen kuolemaansa, mutta kirja ilmestyi postuumisti. | Alfred Hackman (1864–1942) seems to have prepared the research he did in his youth for publication before his death, but it was published only posthumously.

35 Uino, Pirjo, *Ancient Karelia. Archaeological Studies*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1997, 261–269; Saksa, Aleksandr – Uino, Pirjo – Hiekkanen, Markus, Ristiretkiaika. Teoksessa | In Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*, 413–419; Korpela 2004; Сакса, А. И., *Древняя Карелия в конце I – начале II тысячелетия н. е.* Российская академия наук, Институт истории материальной культуры. Санкт-Петербург 2010, 220–234.

36 Kartta | Map: Ailio, Julius, *Die geographische Entwicklung des Ladogasees in postglasialer Zeit*. Bulletin de la Commission Géologique de Finlande 45, Helsinki 1915. Julkaissut muun muassa | Published e.g. Saarnisto, Matti, Karjalan geologia. Karjalan luonnonmaiseman synty. Teoksessa | Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*, 72; Katajala 2010, 45; myös | also Iltanen 2017, 6. Keskiajalla Vuoksen kauppareitin merkitys korostui niinä vuosina, jolloin kauppaliikennettä Nevalla oli rajoitettu. | In the Middle Ages, the trade route along the River Vuoksi became more important when trade traffic along the Neva was limited.

37 *Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555–1556. Jakob Teitts klagomålsregister emot adeln i Finland år 1555–1556*. Todistuskappaleita Suomen historiaan V. Toimittanut ja julkaissut Kustavi Grotenfelt. SHS, Helsinki 1894.

38 DF 312/FMU I; DF 313/FMU I; Ruuth 1982, 43–45; Rauha uudistettiin Viipurissa 1338. | The treaty was renewed in Vyborg in 1338; DF 459/FMU I; DF 463/FMU I; Ruuth 1982, 70.

39 Uino, Pirjo (2003a), Karjalan arkeologiaa 150 vuotta. Teoksessa | In Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*, 118–150; Uino, Pirjo (2003b), Viikinkiaika n. 800–1100 jKr. Ibid., 313–382; Saksa, Aleksandr – Uino, Pirjo – Hiekkanen, Markus, Ristiretkiaika 1100–1300 jKr. Ibid., 383–474; Iltanen 2017, 7 (lähdeviitteineen | and sources) Häyrynmäen kivikautisen asuinpaikan sijainti Viipurissa; Häyrynmäen kaivauskertomukset vuosilta 1909 ja 1910 Museoviraston portaalissa | Häyrynmäki's accounts of excavations in 1909 and 1910 in The Finnish Heritage Agency (until 2018, The National Board of Antiquities) portal www.kyppi.fi > Kulttuuriympäristön tutkimusraportit > ulkomaat > Viipuri.

40 Uino 1997, 343–346; Saksa, Aleksandr, *Rautakautinen Karjala: Muinais-Karjalan asutuksen synty ja varhaiskehitys*. Studia Carelica Humanistica 11. Joensuun yliopisto, Joensuu 1998; Uino 2003b; Saksa – Uino – Hiekkanen 2003; Taavitsainen, J.-P., *Ancient Hillforts of Finland*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 94. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1990; Taavitsainen, J.-P., Karjalan muinaislinnat. Teoksessa | In Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*, 432–434; Сакса 2010; Бельский, С. В., *Могильник Кюлялахти Калмистомяки [Kylälahti Kalmistomäki] в Северо-Западном Приладожье (археологические исследования 2006–2009 годов)*. Свод археологических источников Кунсткамеры, Вып. III. Российская академия наук, Музей антропологии и этнографии им. Петра Великого (Кунсткамера), Санкт-Петербург 2012; Laakso, Ville – Belskiy, Stanislav V., *The Kalmistomäki Cemetery of the Kylälahti Pogost in Hiitola, Karelia. Archaeological materials from excavations in 2006–2009*. Archaeologia Medii Aevi Finlandiae XXV. Turku 2018; Laakso, Ville, Remembered and Recorded: Karelian Hillforts in Folklore and Some Historical Sources. Teoksessa | In Harjula, Janne – Helamaa, Maija – Haarala, Janne (toim. | eds.), *Times, Things & Places. 36 Essays for Jussi-Pekka Taavitsainen*. J.-P. Taavitsainen Festschrift Committee, 2011, 290–297.

41 Tjulenev 1982, 30–33; Сакса, А. И. – Тюленев, В. А., Корела. Teoksessa | In *Финны в Европе VI–XV века. Прибалтийско-финские народи. Историко-археологические исследования, Вып. 2.* Ордена трудового красного знамени, Институт археологии Академии наук, Финляндско-советская смешанная группа по научному сотрудничеству в области археологии, Москва 1990, 76; Тюленев 1995, 16, 68–70; Saksa 2009, 226.

42 Tjulenev 1982, 25–33; 1987, 5–37; Тюленев 1995, 15–18.

43 Ks. esim. | See e.g. Uino 1997, 343, 346; Saksa 2016, 250. Metallinpaljastinten käytön yleistyessä museot vastaanottavat nykyisin satunnaisia metalliesinelöytöjä kiihtyvässä tahdissa. | Now the use of metal detectors has become more common, museums receive occasional finds much more frequently.

44 Saksa – Taavitsainen 2008, 396–397; Harjula, Janne, Esiurbaanit kauppapaikat. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 13–25; Iltanen 2017, 8–9.

45 Saksa et al. 2003; Kopisto, Aarne – Paloposki, Toivo J., *Viipurin pitäjän historia* I *(vuoteen 1865)*. Viipurin maalaiskuntalaisten pitäjäseura 1967, 27–28. Tjulenev 1982, 30–33; Тюленев 1995, 68–70; Мельнов 2018, 66.

46 DF 443/FMU I; Ruuth 1982, 51, 68–69, 137. Tallinnalaisille lupa käydä kauppaa Viipurissa, josta käytetään termiä *civitas,* 'kaupunki'. | Permission for Tallinn traders to trade in Vyborg, which uses the term *civitas*, 'town'.

47 Saksa et al. 2002, 59–60; Saksa 2016, 258; Сакса 2017, 514, 520.

48 Voionmaa, Jouko, Der livländische Münzfund von Uusiportti. Teoksessa | In *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XLVI, 2*. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsingfors 1945, 3–48.

49 Ruuth 1982, 81–88, 92, 99–101, 108, 119, 122–128, 151–152. Vuoden 1411 tuhoisaksi tiedetyn novgorodilaisten piirityksen syyt lienevät olleet kauppapoliittiset. | The 1411 siege by the Novgorodians may have been motivated trade politics. Korpela 2004, 137–183.

50 Maunu Eerikinpojan kaupunkilaki lienee valmistunut 1350-luvulla. | The Town Law of Magnus Eriksson appears to have been completed in the 1350s. Holmbäck, Åke – Wessén, Elias, *Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning*. Skrifter utgivna av Institutet för rättshistorisk forskning. Serien 1. Rättshistoriskt bibliotek, Stockholm 1966.

51 DF 1173/FMU II; Asiakirja translitterointeineen julkaistu | Document with transliteration published in Ruuth 1982, 136; Valokuva mm. | Photo e.g. Korpela 2004, 242.

52 "Kaupunkilaiset" mainitaan rauhansopimuksessa Ruotsin ja Tallinnan välillä 1343, joka myös vahvisti Viipurin linnan "oikeudet, lait ja vapaudet". | "Townspeople" are mentioned in the peace treaty between Sweden and Tallinn in 1343, which also confirmed the "rights, laws, and liberties" of Vyborg Castle; DF 480/FMU I; Ruuth 1982, 48, 71. Vuodelta 1351 on maininta Viipurin puolustautumisesta novgorodilaisia vastaan. | The earliest mention of Vyborg's defences against Novgorod is in 1351; Ibid., 71–72. Vuonna 1387 maanomistusjärjestelyistä säilyneessä asiakirjassa esiintyy termi kaupunki erotukseksi linnasta. | In a 1387 land ownership document, the term town is used to distinguish it from the castle; DF 957/FMU I; Ruuth 1982, 51, 78, 159. Viipurin raadista on säilynyt mainintа vuodelta 1393. | There is a record of Vyborg Council in 1393; Ibid., 138.

53 Puumateriaalin valinnasta ja uusiokäytöstä | On the selection and reuse of wood materials see Seppänen 2012, 622–629.

54 Saarnisto 2003, 52.

55 Сакса 2017, 511–524.

56 Saksa et al. 2002.

57 Сакса 2018b, 189.

58 Сакса 2017, 514, 520.

59 Сакса 2017.

60 Saarnisto 2003, 80. Pikku jääkaudeksi nimetty viileä ilmastovaihe alkoi 1550-luvulla. | The cold period known as the Little Ice Age began in the 1550s.

61 Petri Karosen artikkeli tässä julkaisussa. | Petri Karonen's article in this publication.

62 Сакса – Смирнов 2013, 148–149.

63 Kasparov, Alexei, The economy of medieval and post-medieval Vyborg, Russia, in its historical context. Teoksessa | In Rowley-Conwy, Peter et al. (toim. | eds.), *Economic Zooarchaeology: Studies in hunting, herding and early agriculture*. Oxbow Books, Oxford 2017, 279–290.

64 Сакса 2017.

65 Katajala 2010, 139–145.

66 Kustaa Vaasan uudistamat kaupunkiprivilegiot 1542 sekä vuoden 1545 kauppaordinantia eli elinkeinotoiminnan säännökset. | Town privileges renewed by Gustav Vasa in 1542 and 1545 trade ordinance, regulating business activities; Ruuth 1982, 243. Viipurin vanhimmat säilyneet kaupungintilit ovat vuosilta 1540–1542 ja linnantilit 1542–1625. | Vyborg's oldest preserved town accounts date from 1540–1542 and the oldest castle accounts from 1542–1625.

67 Сакса 2017, 519–523; Saksa 2018; Voionmaa 1945.

68 Ruuth, J. W. – Halila, Aimo, *Viipurin kaupungin historia II. Vuodet 1617–1710*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1974, 111–113, 186–201; Katajala 2010, 156–159. Kanavaa Saimaalta Suomenlahdenpohjaan oli suunnitellut ja sen kaivamisen aloittanut Olavinlinnan ja Viipurin linnan herra Erik Turesson (Bielke) 1499–1510. Hanke lopetettiin ylivoimaisena. Kuningas Kaarle IX (Vaasa) määräsi 1607, että kanava on rakennettava. Muistona tästä ennen konevoimaa liian mittavasta suunnitelmasta on Lappeenrannassa niin sanottu Pontuksen kaivanto. | The canal from Lake Saima to Vyborg Bay was planned and begun by the castellan of St Olaf (Savonlinna) and Vyborg castles, Erik Turesson (Bielke) in 1499–1510. The project was discontinued by force. King Charles IX (Vaasa) ordered that a canal be constructed in 1607. The Pontus trench in Lappeenranta is the remains of this project, which proved too ambitious before the advent of mechanical power.

69 Knuutila, Jyrki – Hiekkanen, Markus, Viipurin kirkollinen elämä ja sen vaikutus kirkolliseen kulttuuriin 1200-luvun lopusta vuoteen 1710. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran Toimitteita osa 19. VSKS, Helsinki 2017, 32.

70 Hiekkanen, Markus, Viipurin lääni – rautakaudesta keskiaikaan. Teoksessa | In Saarnisto, Matti (toim. | ed.), *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*, 475–504. Vanhin tunnettu maininta Viipurin seurakunnasta on vuodelta 1352; *Registrum ecclesiae Aboensis eller Åbo Domkyrkans svartbok med tillägg ur Skoklosters Codex Aboensis. I tryck utgifven af Finlands Statsarkiv genom Reinh. Hausen.* Helsingfors 1890. (= REA), DF 619/REA 152*;* Ruuth 1982, 55; Kivikirkon rakennushistoriasta | On the history of stone church building Hiekkanen, Markus, *Suomen keskiajan kivikirkot*. SKS, Helsinki 2007, 548–551. Linnan kappelista tunnetaan maininta vasta vuodelta 1449. | The castle chapel is mentioned in 1449; Knuutila – Hiekkanen 2017, 33.

71 Saksa – Savolainen 2015, 60.

72 Dominikaanikonventille perustamislupa paavi Bonifacius IX:ltä 1392. | Pope Bonifacius IX granted permission to found the Dominican Priory in 1392; DF 1005/FMU I; Ruuth 1982, 56, 165. Fransiskaanien konventti oli mahdollisesti myös perustettu 1300-luvun lopussa. Vuodelta 1403 on säilynyt tieto, että järjestö jo toimi Viipurissa. | The Franciscan priory was also probably founded at the end of the 1300s. There is evidence that the order was already active in Vyborg by 1403; DF 1162/FMU II; Ruuth 1982, 165. Kivikirkon fransiskaanit rakennuttivat keskiajan lopulla, mahdollisesti vasta 1510-luvulla. | The stone Franciscan Church was only built in the very late medieval period, perhaps in the 1510s. Hiekkanen, Markus, Viipurin kolme kivikirkkoa. Teoksessa | In Korpela, Jukka, *Viipurin linnaläänin synty. Viipurin läänin historia II*. Toim. | Eds. Yrjö Kaukiainen – Jouko Nurmiainen, 250–254; Hiekkanen 2007, 544–547.

73 Knuutila – Hiekkanen 2017, 45–46.

74 Meurman, Otto-Iivari, Viipurin kirkot. *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita* 6. VSKS, Helsinki 1983, 51–52; Hiekkanen 2007, 544.

75 Hiekkanen 2004, 251–252; 2007, 544–545. Hiekkanen, Markus, Näkökohtia Viipurin keskiaikaisesta kaupunginkirkosta ja dominikaanikonventin kirkosta. Teoksessa | In Joutsalmi, Sinikka (toim. | ed.), *Viipurilaiset muistomerkit. Puheenvuoroja tutkimuksesta ja restauroinnista. Seminaari Helsingissä 21. ja 22.4.1992*. Suomen Unesco-toimikunta, Helsinki 1994a, 32–39. Viipurin dominikaaneille lupa kerätä almuja rakennustensa vaurioiden korjaamiseksi 1493. | Permission granted to Vyborg Dominicans to collect alms to repair their damaged building in 1493; DF 4392/FMU IV.

76 Testamenttilahjoitus 1445. | Bequest 1445; DF 2628/FMU III; Ruuth 1982, 57; Hiekkanen 2007, 547.

77 Hiekkanen 1994a, 32–39; Oskari Niemen kenttätyöraportit 1941 ja 1943 www.kyppi.fi > Kulttuuriympäristön tutkimusraportit > ulkomaat > Viipuri. V. A. Tjulenevin 1989 ja 1992 tekemien tutkimusten tuloksia ei ole julkaistu. | Oskari Niemi's fieldwork reports, 1941 and 1943: www.kyppi.fi > Kulttuuriympäristön tutkimusraportit > ulkomaat > Viipuri. The results of V. A. Tyulenev's 1989 and 1992 research have not been published.

78 Kenttätyöraportit Uno Ullberg 1925 ja Esa Kahila 1936 | Fieldwork reports by Uno Ullberg 1925 and Esa Kahila 1936 www.kyppi.fi > Kulttuuriympäristön tutkimusraportit > ulkomaat; Meurman, Otto-Iivari, Viipurin asemakaavasta ja rakennuksista ennen 1640-lukua. Teoksessa | In Aaltonen, Esko et al. (toim. | eds.), *Neljännet museopäivät Viipurissa 1934*. Suomen museoliitto, Helsinki 1935, 80–88; Hiekkanen 2007, 547.

79 Тюленев 1995, 57–58.

80 Hiekkanen, Markus, *The Stone Churches of the Medieval Diocese of Turku. A Systematic Classification and Chronology*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 104. Suomen Muinaismuistoyhdistys, Helsinki 1994b, 196, Fig. 214.

81 Сакса 2014, 261–270; Saksa – Savolainen 2015, 53–70; Saksa 2018, *79*.

82 Vrt. | Cf. Rinne 1914, 94; Hiekkanen 1994a. Ks. myös | See also Сакса 2018a; Saksa 2018.

83 Meurman 1983, 40–47; Hiekkanen 2007, 547.

84 Erik Axelsson Tottin lupa-anomus paavi Sixtus IV:lle. | Erik Axelsson Tott's request for permission to Pope Sixtus IV; DF 3590–3591/FMU IV. Hospitaalin kirkkoon oli tarkoitus sijoittaa kuusi pappia; lupa on saatu ja hospitaali aloittanut toimintansa, sillä vuoden 1495 piirityksen yhteydestä on tieto sen vaurioitumisesta. Vuonna 1505 linnanherra Erik Turesson (Bielke) määräsi sairaalan siirrettäväksi suojaisempaan paikkaan muurien sisäpuolelle. Ei ole varmaa tietoa, toteutuiko tämä siirto, mutta vuonna 1547 kuningas Kustaa Vaasa käski siirtää hospitaalin aiempaa kauemmas kaupungista, jopa sarvilinnoituksen ulkopuolelle. | Six priests were supposed to be stationed at the hospital church: permission had been granted and it had started to function, as there is a record of damage to it during the 1495 siege. In 1505, Castellan Erik Turesson (Bielke) ordered that the hospital be moved to a more sheltered place inside the walls. We do not have any firm evidence of whether this was done, but in 1547 King Gustav Vasa ordered that the hospital be moved further away from the town, even outside the bastion fort. Ruuth 1982, 170–171; Meurman 1983, 63–65.

85 Koulumestarin nimi mainitaan 1409 ja 1485. | The schoolmaster's name is mentioned in 1409 and 1485; DF 1296/REA 322 ja DF 4037/FMU V. Puisia koulurakennuksia mainitaan tulipalojen yhteydessä 1575, 1594 ja 1604, joten jää epätodennäköiseksi, että Viipurin koulu olisi keskiajalla toiminut kivitalossa. | Wooden school buildings are referred to in relation to the fires in 1575, 1594 and 1604, so it is unlikely that Vyborg had a stone schoolhouse in the Middle Ages; Ruuth 1982, 56, 201–202. Konventeilla oli omat koulunsa tulevien nuorten veljien opetusta varten. | The priories had their own schools for young aspiring friars.

86 DF 4037/FMU V; Ruuth 1982, 55, 171–172.

87 Erik Axelsson Tott oli Viipurin linnan päällikkö 1457–1481. | Erik Axelsson Tott was commandant of Vyborg Castle from 1457 to 1481. Korpela 2004, 267. Vuonna 1475 hän perusti Olavinlinnan ja lienee aloittanut Viipurin kaupunginmuurin rakentamisen suunnilleen samanaikaisesti. | In 1475 he founded St Olaf's Castle at Savonlinna and may have started work on constructing the town walls of Vyborg at around the same time.

88 Kimmo Katajalan artikkeli tässä teoksessa. | Kimmo Katajala's article in this volume.

89 Otto-Iivari Meurmanin Muinaistieteelliselle toimikunnalle toimittamat piirrokset, kartat ja muistiinpanot Museoviraston arkistossa Helsingissä. | Drawings, maps and notes submitted by Otto-Iivari Meurman to the Archaeological Commission, (now The Finnish Heritage Agency / Archive), Helsinki; Niukkanen et al. 2014, 57.

90 Saksa et al. 2002, 44–46; Saksa 2012, 161–172.

91 Сакса 2017, 513–514.

92 Novgorod menetti itsenäisen asemansa 1478 ja valta keskittyi Moskovan suuriruhtinas Iivana III:lle; Katajala 2010, 47. Välit Ruotsin ja Moskovan välillä kiristyivät vähitellen. 1490-luvun tapahtumia nimitetään Suomen historiassa ”vanhaksi vihaksi” tai ”suureksi venäläissodaksi” (Ruotsissa det svensk-ryska kriget), jonka välirauha solmittiin 1497. Ritari Knut Possesta tuli Viipurin linnanherra keväällä 1495. ”Pamaus” (30.11.1495 Antin eli Andreaan päivänä), joka ajoi pakosalle venäläisen sotaväen, on kuviteltu hänen järjestämäkseen. Kyseisen päivän otti aikoinaan vuosipäiväkseen muun muassa Viipurin ilmatorjuntarykmentti, ja Helsingin yliopiston Wiipurilainen osakunta viettää vuosittain ”pamausjuhlaa” 30.11. – eli perinne elää. | Novgorod lost its independent status in 1478 and power was concentrated in the hands of the Grand Prince of Moscow, Ivan III; Katajala 2010, 47. Relations between Sweden and Moscow gradually became more tense. In Finnish history, the events of the 1490s are referred to as the "Old Hate" or the "Great Russian War" (Sw. det svensk-ryska kriget); a truce was signed in 1497. The knight Knut Posse became Castellan of Vyborg in spring 1495. It is believed that he was behind the "Vyborg Bang" (on St Andrew's Day, 30 November 1495). This anniversary was celebrated by Vyborg Anti-Aircraft Regiment and the University of Helsinki's Vyborg Society (Wiipurilainen osakunta) still has its "Bang Party" – the tradition lives on. Ks. myös | See also Korpela 2004, 305–306.

93 Ruuth 1982, 242.

94 Ruuth 1908, 32–33; vrt. | cf. Niukkanen et al. 2014, 51–55.

95 Ruuth 1908, 23–24; Ruuth 1982, 53.

96 Porteista tarkemmin Kimmo Katajalan artikkelissa tässä teoksessa | For more on the gates, see Kimmo Katajala's article in this volume; myös | also Ruuth 1982, 59–61, viitteet | endnotes 39–41; Korpela 2004, 248; Niukkanen et al. 2014, 54, 57; Iltanen 2017, 17.

97 Luostarinkatu 10 | Number ten Luostarinkatu Street: Ruuth 1982, 55; Gardberg, C. J. – Welin, P. O., *Viipuri – kivestä rakennettu kaupunki*. Otava, Helsinki 1996, 23–24; Viiste, Juhani O. V., *Viihtyisä vanha Wiipuri*. WSOY, Porvoo 1943, 24–25; Neuvonen, Petri, *Viipurin historiallinen keskusta. Rakennusperinnön nykytila*. SHS, Helsinki 1994, 117; Neuvonen, Petri – Pöyhiä, Tuula – Mustonen, Tapani, *Viipuri – opas kaupunkiin, Vyborg – town guide*. Rakennustieto Oy, Helsinki 1999, 94; Niukkanen et al. 2014, 75. Vrt. | cf. Katajala 2010, 36. Oletus, että keskiaikainen kiltatalo olisi ollut Luostarinkatu 8:ssa sijaitseva kivitalo | Assumption that the medieval guildhall was the stone building at number eight Luostarinkatu Street: Ruuth 1908, 25–26.

98 Tontit LN 79 ja 80; jatkosodassa tuhoutuneet rakennukset: VirtuaaliViipuri 1939 -portaalissa. | Plots LN 79 and 80; buildings destroyed in the Continuation War: Virtual Vyborg 1939 portal http://virtuaaliviipuri.tamk.fi/fi/block/17 (Luettu 10.1.2018 | Accessed 10 January 2018.)

99 Сакса 2017; Saksa 2018.

100 Сакса – Смирнов 2013, 151; Сакса 2017; Saksa 2018. Carpelan, C. "Fruit" knives in Saami households. Teoksessa | In *Записки Института Истории Материальной Культуры РАН № 20*. Российская Академия Наук, Институт Истории Материальной Культуры. Санкт-Петербург 2019, 64–73. Kiitämme FT hc. Christian Carpelania artikkeliamme koskevista kommenteista. | We wish to thank Dr Christian Carpelan for his comments on our article.

101 Ruuth 1982, 130–135; Katajala 2010, 12–14.

102 Arkeologinen havainto ruutukaavaa vanhemman ja ruutukaavan mukaisen rakennuksen seinistä saatiin heti Aleksandr Saksan johtaman kaivaustyön alkaessa. | As soon as Aleksandr Saksa started his excavation work he was able to get an archaeological impression of the layout before the grid plan and of the walls of buildings constructed according to it. Saksa, Aleksanteri – Suhonen, Mervi, Viipurin kaupunkikaivaukset 1999–2000. Teoksessa | In *Hiidenkivi* 2/2001, 26–29.

103 Сакса 2018b, 188.

104 Kimmo Katajalan artikkeli tässä teoksessa. | Kimmo Katajala's article in this volume; Сакса 2015, 256–271.

VIIPURIN KAUPUNKI 1500- JA 1600-LUVUILLA[1]

THE TOWN OF VYBORG IN THE SIXTEENTH AND SEVENTEENTH CENTURIES[1]

Varhaisin karttaesitys Viipurin kaupungin linnoituslaitteista on vuodelta 1615. 1500-luvun lopulla rakennetut muurit ja bastionit olivat ilmeisesti käyneet vanhentuneiksi ja piirros on linnoitteiden uudistussuunnitelma, eikä se siten kuvaa olemassa ollutta todellisuutta. Oletettavasti uudistustyöt raukesivat, kun vuoden 1617 rauhanteossa raja siirtyi Viipurista kauas itään ja kaupunki alkoi elää kauppakaupungin rauhaisaa elämää.
Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

The earliest map representation of Vyborg's fortifications dates back to 1615. Built in the late sixteenth century, the walls and bastions were clearly obsolete and the drawing is a plan for upgrading them, so it does not describe the existing reality. The renovations probably lapsed when the border was moved far to the east of Vyborg in the peace of 1617, and the trading town entered a calmer phase of its existence.
Source: Military Archives in Stockholm.

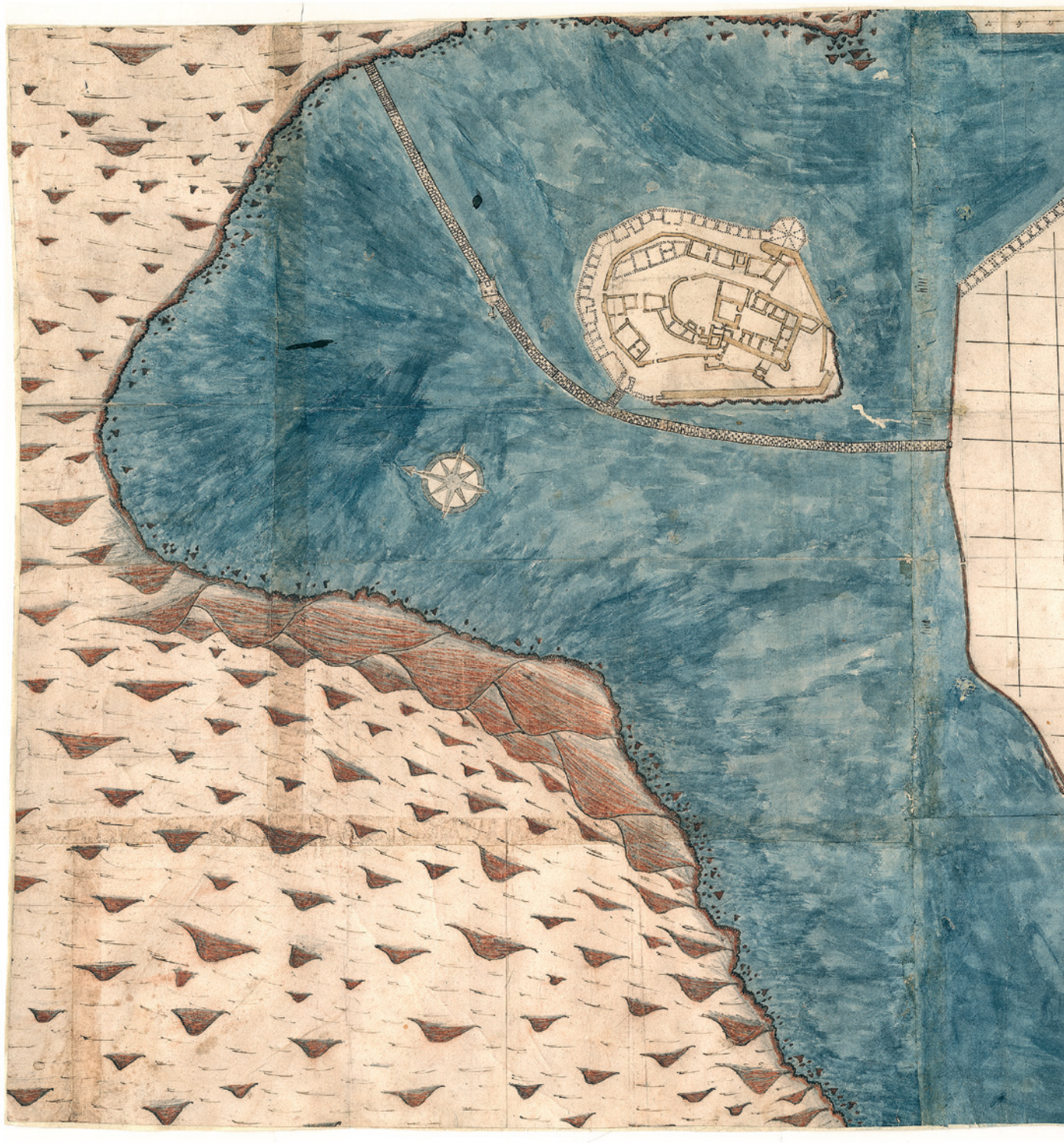

Vanhakaupunki laajenee uudella linnoituksella

Suurin muutostyö 1500-luvun Viipurissa oli vanhan kaupunginmuurin kylkeen rakennettu uusi sarvilinnoitus, jota kutsuttiin myös Valliksi. Määräyksen linnoitetun kaupunkialueen rakentamisesta antoi kuningas Eerik XIV vuonna 1562. Rakennustyöt alkoivat vuonna 1563 ja ne saatiin valmiiksi monien vaikeuksien jälkeen vuonna 1594. Työtä hidastivat vuonna 1570 alkanut ja aina vuoteen 1595 – tosin pitkienkin aselepokausien keskeyttämä – kestänyt sota Venäjän kanssa, vuonna 1566 riehunut ruttoepidemia ja vuosien 1575 ja 1594 pahat tulipalot kaupungissa. Jo vuodelta 1570 tiedetään kaupunginmuurien ulkopuolella Siikaniemen ja Pantsarlahden tienoilla asuneita viipurilaisia siirtyneen Vallin kaupunginosaan. Uuden puolustusmuurin tarkoituksena olikin laajentaa kaupungin asumapinta-alaa ja modernisoida aseteknologian kehityksen myötä vanhentuneiksi käyneitä linnoitteita.

Uusi linnoitus oli vanhassa kaupunginmuurissa kiinni olleen vinoneliön muotoinen. Sen ulompiin kärkiin rakennettiin renessanssiajan tapaan nuolenkärjen muotoiset Äyräpään ja Pantsarlahden bastionit. Tavoitteena oli luoda puolustusmuuri, josta käsin olisi mahdollista ampua esteettä rististulta kaikkiin paikkoihin muurin edustalla niin, ettei

The old town expands with a new fortress

The biggest structural modification to sixteenth-century Vyborg was the new bastion fort, (*sarvilinnoitus* in Finnish) built into the old town wall. The new fortification was also called the Valli (Wall). King Erik XIV gave the order for the fortified area of the town to be built in 1562. Construction work began in 1563 and was completed following successive problems in 1594. The work was hindered by war with Russia, beginning in 1570 and continuing up to 1595 – albeit with lengthy periods of ceasefire – the plague epidemic of 1566 and the fires in the town in 1575 and 1594. Residents of the suburbs outside the walls of Vyborg, Siikaniemi and Pantsarlahti, are known to have moved to the Valli district as early as 1570. The new defensive wall was intended to extend the residential area of the town and modernise the old-fashioned fortifications to withstand new weapons technology.

The new diamond-shaped fortress was attached to the old town wall. The arrow-shaped Äyräpää (a former county east of Vyborg) and Pantsarlahti bastions were built in the Renaissance style on its outer tip. The objective was to create a defensive wall from which it would be possible to view and fire at all targets without leaving any obstruc-

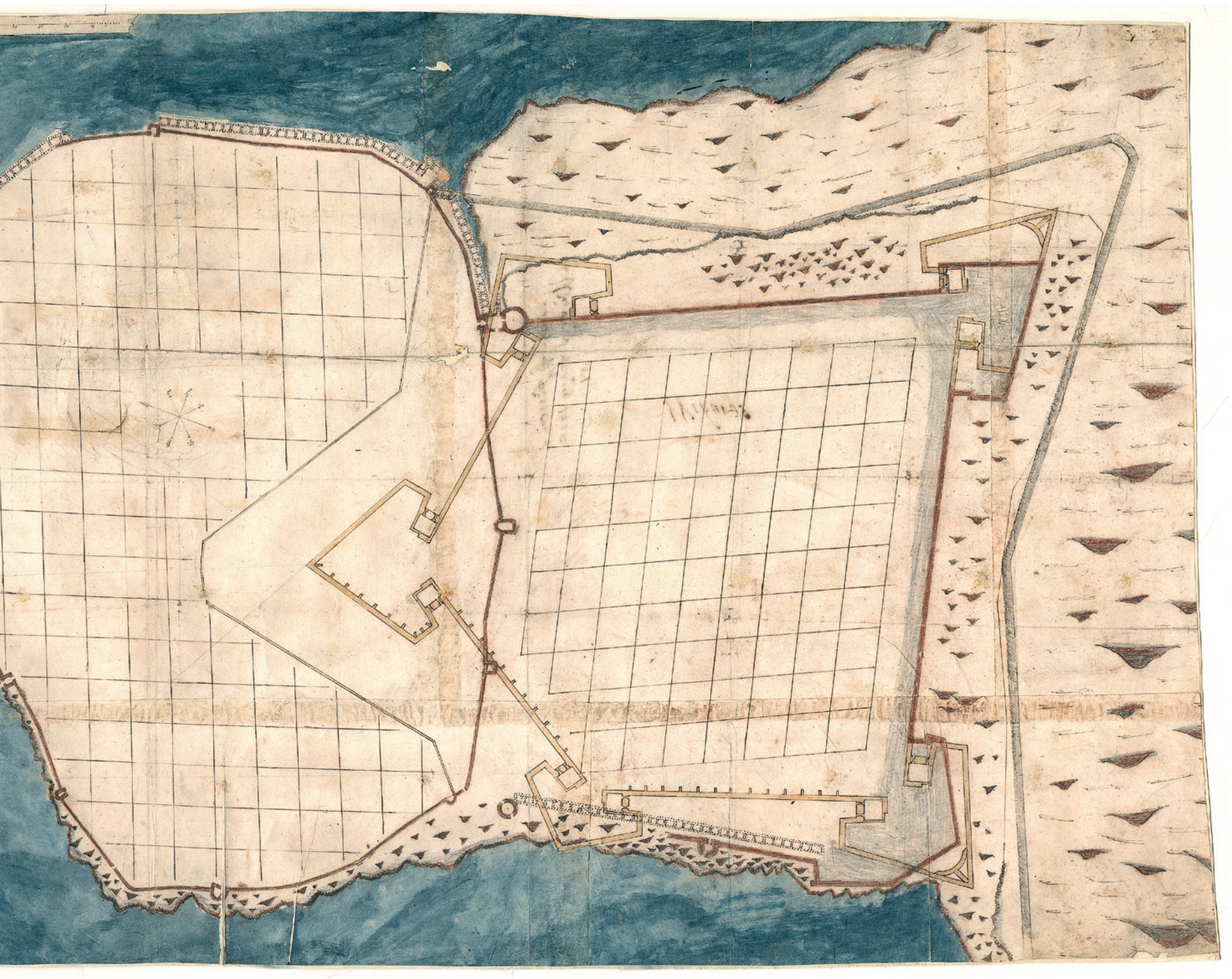

mihinkään jäisi ”kuolleita kulmia” vihollisen piiloutua.[2] Pantsarlahden bastionin kohdalla tässä ei alun perin täysin onnistuttu, ja siksi vuonna 1700 alkaneen suuren Pohjan sodan ensimmäisinä vuosina toteutetuissa linnoitustöissä bastioni muutettiin teräväkärkiseen muotoon, jollainen se on tänä päivänä. Äyräpään bastioni purettiin muun kaupunginmuurin mukana vuoden 1860 asemakaavan jälkeisissä rakennustöissä ja paikalle tasattiin nykyinen puisto.

Kustaa Vaasan 1500-luvun puolivälissä määräämä rakennusten poistaminen vanhan kaupunginmuurin vierestä sen puolustamisen helpottamiseksi, edellisessä luvussa kuvattu uuden pääkadun avaaminen keskelle vanhaakaupunkia ja uuden linnoituksen rakentaminen vanhan kaupunginmuurin viereen oli alkusoittoa sille, mitä oli tulossa. Jo 1570-luvulla kuningas antoi määräyksen, että uuteen Vallin kaupunginosaan tontit tuli merkitä selvästi ja rakentaa kadut suoraan kulmaan toisiinsa nähden, mikä merkitsi käytännössä renessanssi-ihanteiden mukaista ruutukaavaa.[3] Vanhan kaupunginmuurin sisällä 1500-luvun lopun tulipalot ovat todennäköisesti helpottaneet kaupunkirakenteen uudistamista, erityisesti uuden pääkadun avaamista tiheästi rakennettuun kaupungin keskustaan.[4] Seuraava vuosisata toi kuitenkin tullessaan suuren muutoksen.

tion or ‘blind spots’ where the enemy could hide.[2] This did not originally succeed completely in the case of the Pantsarlahti bastion, so the bastion was modified during the early years of the Great Northern War (which began in 1700), giving it the sharply pointed shape it has today. The Äyräpää bastion was demolished with other parts of the town wall as part of the building work to implement the new town plan of 1860, and the site was levelled to become park.

In the mid-sixteenth century, on the orders of Gustav Vasa, the buildings were removed from the old town wall to make it easier to defend, a new main street was placed in the middle of the old town as described in the previous chapter and the new fortress built next to the old town wall. All these modifications were just a foretaste of the changes to come. As early as the 1570s, the king gave the order that the new section of the Valli district should have clearly marked plots and streets built at right angles to each other, that is, in a grid pattern, as was the Renaissance ideal.[3] The fires inside the old town wall at the end of the sixteenth century probably made it easier to restructure the town, especially in terms of opening a new main street in the densely built centre.[4] The following century, however, brought huge changes.

Suunnitellessaan Viipurin keskustan katuverkon säännönmukaistamista Anders Streng merkitsi vuonna 1640 laatimaansa suunnitelmaan merkittävimpiä säästettäviä rakennuksia. Kartasta tunnistaa edelleen Vanhan tuomiokirkon sekä Dominikaaniluostarin kirkon (Suomalaisen seurakunnan kirkko), ns. Piispantalon, rakennuksen Vesiportinkadun varrella, joka tunnetaan sen 1800-luvun käyttötarkoituksen mukaan Pyhän Hyacinthuksen roomalaiskatolisena kirkkona, sekä talon osoitteen Karjaportinkatu 7 sisäpihalla.
Lähde: Ruotsin Valtionarkisto.

In 1640, when Anders Streng was planning to regularize the street network in the centre of Vyborg, he marked the most important buildings on his plan. We can still recognize some buildings on this map: the old cathedral, the Dominican priory church (Finnish parish church), so called Bishop’s house, the building known as the Roman Catholic Church of St Hyacinth in the nineteenth century, and the house at the courtyard of the number seven Karjaportinkatu Street.
Source: Swedish National Archives.

Ruutukaavan toteuttaminen – regulaatio

Vanhimmat Viipurin kaupunkikeskustan kartografiset esitykset ovat 1600-luvun alusta. Vuodelta 1615 oleva karttaesitys on herättänyt ihmetystä ja keskustelua. Nils Ahlberg arvelee kaupunkialueen ruudutuksen olevan ensimmäinen ajatus ruutukaavasta.[5] Tämä on epätodennäköistä, luultavasti kyse on vain siitä, että tyhjä tila on täytetty ruuduttamalla. Olennaista kartassa ovat huolelliset piirrokset Vallin kaupunginosan linnoitteiden uudistamisesta. Suunnitelmassa vanhaan kaupunginosaan työntyy kokonaan uusi bastioni ja myös Äyräpään ja Pantsarlahden bastionien muotoa suunnitellaan uudistettavaksi.[6] Tätä suunnitelmaa ei kuitenkaan koskaan toteutettu, ehkä vuoden 1617 rauhanteko ja rajan siirtyminen Inkerinmaan itälaidalle tekivät linnoitteiden muutostyöt tarpeettomiksi. Pantsarlahden bastionin muoto muutettiin vasta sata vuotta myöhemmin, 1700-luvun alussa.

Renessanssin ihanteet palautuivat antiikkiin. Näin oli myös kaupunkisuunnittelussa, johon omaksuttiin Vitruviuksen[7] esittämien ihanteiden mukaan kantaviksi periaatteiksi yhtenäisyys, käytännöllisyys ja kauneus.[8] Nämä ajatukset saavuttivat Ruotsin valtakunnan kolmikymmenvuotisen sodan (1618–1648) aikana.[9] Taloudellinen ja sotilaallinen tehokkuus ja edellisistä ponnistava esteettinen ulkonäkö muodostivat ruotsalaisen kaupunkisuunnittelun perustan. Nämä kolme periaatetta olivat siis yhteydessä toisiinsa: yhtenäinen ja käytännöllinen nähtiin kauniina.[10] Keskiaikaiset ”luonnollisesti kasvaneet” kaupungit kapeine mutkittelevine katuineen ja kujineen nähtiin synkkinä, epäkäytännöllisinä ja rumina. Vitruviukselta omaksuttiin kaksi pääideaa kaupungin ihanteelliseksi asemakaavaksi. Säteittäistä asemakaavaa, jossa kadut suuntasivat säännöllisesti keskusaukiolta ulospäin, suosittiin monissa linnoituskaupungeissa. Sen sijaan ideaalisessa ruutukaavassa nelikulmaisia kortteleita suorassa kulmassa jakavat kadut muodostivat kuin shakkilaudan ruudukon. Molemmissa asemakaavatyypeissä kaupunkia ympäröivien muurien kulmiin tuli rakentaa nuolenkärjen muotoiset puolustusbastionit.[11]

Viipurin kaupungissa 1640-luvulta lähtien toteutettu katuverkoston säännönmukaistaminen eli regulaatio on nähtävä näiden renessanssin ihanteiden kontekstissa. Viipurin katuverkoston regulaatio ei ollut ainut Ruotsin valtakunnassa, vaan vastaava uudistus toteutettiin myös mm. Uppsalassa, Turussa ja osassa Tukholman vanhaa kaupunkia. Kaikki nämä neljä 1630-luvulta 1650-luvulle sijoittuvaa regulaatiota olivat saman suunnittelijan, Anders Torstenssonin käsialaa. Vuonna 1639 Anders Torstensson lähetettiin Viipuriin tekemään katuverkoston uudistamissuunnitelma, paikan päällä toteutuksesta vastasi Anders Månsson Streng. Uusi suunnitelma uudisti vanhan kaupunkikeskustan katuverkoston lähes täysin. Torstenssonin vuonna 1643 Uppsalaa varten laatima suunnitelma muistuttaa suuresti Viipurin regulaatiota. Molemmat suunnitelmat pakottivat epäsäännöllisen keskiaikaisen kaupunkikeskustan funktionaaliseen ruutukaavaan, joka oli kuitenkin sopeutettava mäkiseen maastoon ja Uppsalassa lisäksi kaupunkia halkovan joen asettamiin vaatimuksiin.[12]

Viipurissa Torstenssonin asemakaava ei ottanut huomioon ainoastaan mäkisen maaston asettamia rajoituksia, vaan jossain määrin myös keskiaikaisen katuverkoston kulkusuuntia. Kun verrataan Gangiuksen ennen regulaatiota (n. 1638) Viipurin kaupungista laatimaa piirrosta[13] 1700-luvun alusta oleviin Viipurissa 1600-luvun aikana toteutunutta asemakaavaa esittäviin karttoihin havaitaan, että 1600-luvun Pitkäkatu, sittemmin Karjaportinkatu, asetettiin noudattelemaan paljolti keskiaikaisen Saksalaiskadun kulkusuuntaa. Kadusta 1500-luvulla käytetty nimi juontuu saksalaisista kauppiaista, joita asui ja joilla oli liikkeensä kadun varrella. Toinen regulaatiota edeltänyt katulinjaus, joka säilyi ainakin osittain Torstenssonin ja Strengin uudistuksessa, oli keskelle kaupunkia ilmeisesti 1500-luvun loppupuolen tulipalojen jälkeen tai 1600-luvun alussa avattu katuosuus. Tuolle kohtaa Torstenssonin suunnitelmassa sijoitettu Kuningattarenkatu on tunnettu sittemmin Linnankatuna.[14]

Implementing the grid plan – the regulation

The oldest cartographic representations of Vyborg town centre date from the early seventeenth century. The map of 1615 has stimulated both admiration and debate. Nils Ahlberg believes that this grid representation of the district was the earliest example of a grid-plan approach.[5] This is unlikely; it is more probable that the empty space was simply filled with grid lines. The key feature of the map is its meticulous drawings of plans to renovate the Valli district fortifications, which were never realised. The drawings show a completely new bastion is wedged into the old town and the Äyräpää and Pantsarlahti bastions are completely redesigned.[6] This plan was never realized, however; perhaps because the peace of 1617 and the movement of the border to the eastern edge of Ingria made the fortifications obsolete. The Pantsarlahti bastion was only modified a hundred years later, in the early eighteenth century.

Renaissance ideals harked back to classical antiquity. This was also the case with urban planning, which was based on the Vitruvian[7] principles of integrity, utility and beauty.[8] These ideas reached the Kingdom of Sweden during the Thirty Years' War (1618–1648).[9] Economic and military effectiveness and aesthetic appearance, as previously emphasized, formed the basis of Swedish urban planning. These three principles were thus connected; the coherent and practical was seen as beautiful.[10] The medieval 'naturally grown' towns with their narrow winding streets and lanes were seen as dark, impractical and ugly. Two of Vitruvius' key ideas were adopted for the ideal town plan. The sunray plan, in which streets radiated out from a central square in regular formation, was the basis for many fortress towns. The ideal grid plan was different: square blocks lined up with streets at right angles as on a chess board. In both types of town plan, arrow-shaped defensive bastions were to be built at the corners of the surrounding walls.[11]

The street network regulation implemented in Vyborg in the 1640s has to be seen in the context of these Renaissance ideals. The Vyborg street network regulation was not the only one in the Swedish realm: similar reforms were carried out in Uppsala, Turku and parts of the old town in Stockholm. All four of these regulations dated from the 1630s to the 1650s and were the work of the same planner, Anders Torstensson. In 1639, Anders Torstensson was sent to Vyborg to draw up a plan for renewing the street network; Anders Månsson Streng was responsible for implementing the work on the ground. The new plan almost completely redrew the street network of the old town centre. The plan which Torstensson drew up for Uppsala in 1643 is highly reminiscent of the Vyborg one. Both plans forced the irregular medieval town centre into a functional grid plan, which nevertheless had to be adapted to the hilly terrain and, in the case of Uppsala, also had to incorporate the river which bisected the town.[12]

Torstensson's plan for Vyborg not only considered the hilly terrain, but to some extent also the course of the medieval street network. Comparing Gangius' drawing of Vyborg before the regulation (c. 1638),[13] to Vyborg in the early 1700s, we can see from the maps showing the town plan implemented in the seventeenth century that Pitkäkatu Street, later Karjaportinkatu Street largely followed the course of its medieval predecessor, Saksalaiskatu Street (German Street). The name used in the sixteenth century derives from the German traders who lived and had their shops along it. The second street alignment that was partially preserved in Torstensson's and Streng's reform was the part of the street that evidently opened in the town centre after the fires in the late sixteenth or early seventeenth century. The Kuningattarenkatu Street (Queen Street) at that location in Torstensson's plan was later known as Linnankatu Street (Castle Street).[14]

In practice, Anders Streng made a grid plan for the old town surrounded by the old town wall. These plans are usually dated to 1640. Based on the surviving designs, it has been concluded that Torstensson and Streng were trying to preserve as many of the stone houses as pos-

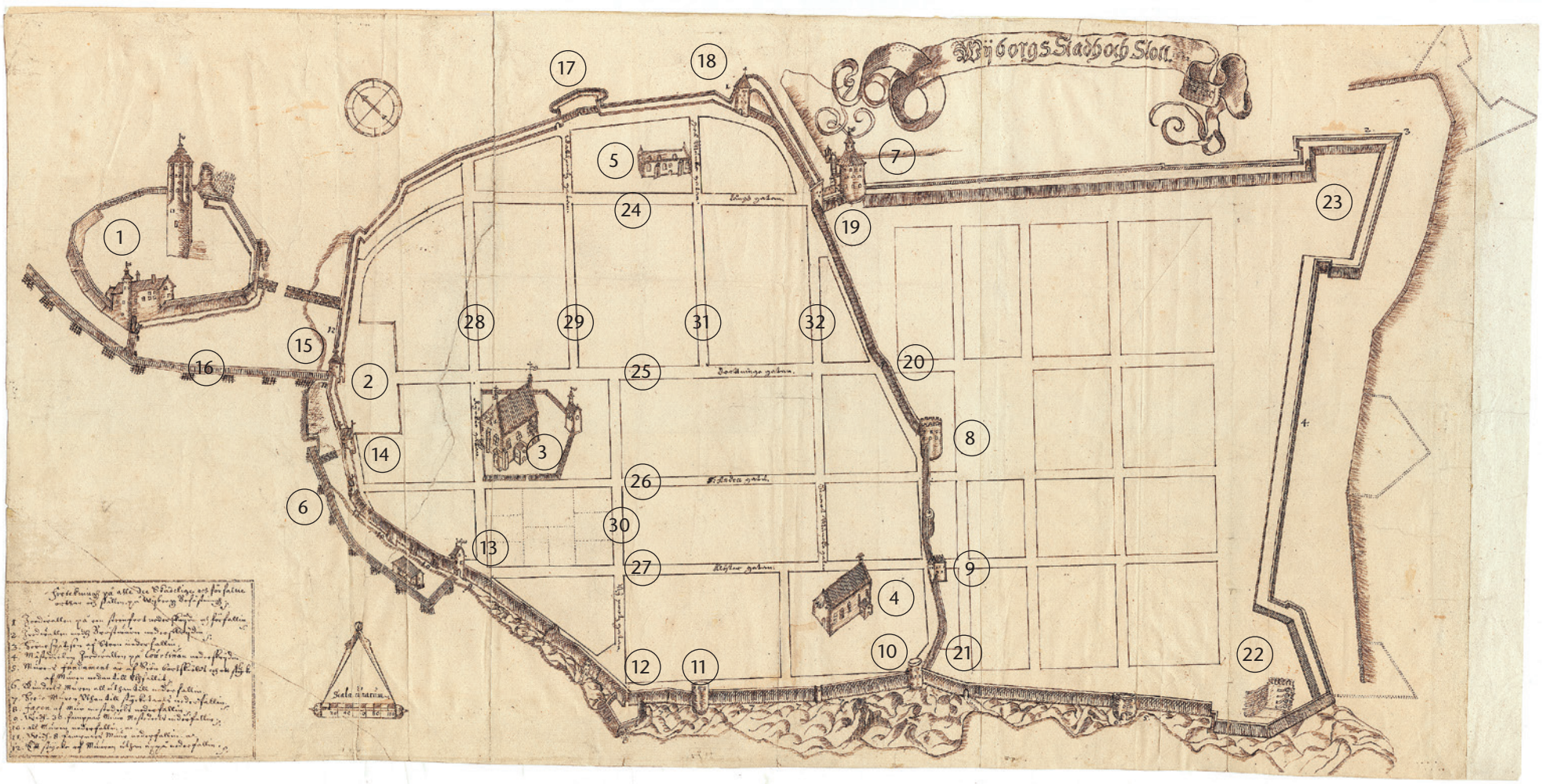

Viipurista vuonna 1642 laadittua karttapiirrosta on pidetty uuden asemakaavan esityksenä. Kyseessä on kuitenkin vain osittain toteutunut suunnitelma, Vallin kaupunginosan osalta suunnitelma ei toteutunut lainkaan. Piirroksen tehtävä selviää tekstiosuudesta, jossa käydään yksityiskohtaisesti läpi rapistuneen linnoitusmuurin vauriot. Siksi muuri ja portit ja tornit on esitetty hyvin yksityiskohtaisesti.

Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

1. Linna
2. Tori
3. Tuomiokirkko
4. Suomalaisen seurakunnan kirkko (Dominikaaniluostarin kirkko)
5. Fransiskaaniluostarin kirkko (raunio)
6. Satama
7. Pyöreä torni
8. Pyhän Andreaan torni
9. Raatitorni
10. Munkkitorni
11. Pamppalantorni
12. Uusiportti
13. Haakoninportti
14. Santaportti eli Katapää
15. Kehä-, Veräjä eli Toriportti
16. Turun silta
17. Vesiportti
18. Lakamundin torni
19. Karjaportti
20. Kuninkaanportti
21. Pieni munkkiportti
22. Pantsarlahden bastioni
23. Äyräpään bastioni
24. Pitkäkatu (Karjaportinkatu)
25. Kuningattarenkatu
26. Pyhän Andreaan katu (Vahtitorninkatu)
27. Luostarinkatu
28. Kirkkokatu
29. Vesiportinkatu
30. Uudenportinkatu
31. Harmaidenveljestenkatu
32. Mustainveljestenkatu

Kartan alkuperäisen selitetekstin suomennos

Luettelo kaikista vahingoittuneista ja sortuneista paikoista ja kohdista Viipurin linnoituksessa (osoitettu kartassa alkuperäisillä numeroilla)

1. Maavalli kiviperustalla kaatunut alas ja sortunut
2. Maavalli rintavarustuksella kaatunut alas
3. Kivinen kärkiosa sortunut
4. Suurin osa kurtiinin (bastionien välinen muuri) maavallista sortunut
5. Muurin perustukset ovat huuhtoutuneet mereen ja osa muuria sortunut sisäänpäin
6. Rundelin (pyörötorni) muuri sortunut kokonaan ulospäin
7. Koko muuri osin sortunut ulospäin
8. Muurin pinta suurimmaksi osaksi sortunut
9. Muuri sortunut noin 30 sylin matkalta
10. Kaikki muurit sortuneet
11. Muuri sortunut 8 sylin matkalta
12. Kappale muurin yläosaa sortunut

The 1642 map of Vyborg was believed to show the new town plan. However, this plan was only partially implemented; the plan shown for the Valli district was never realized. The purpose of the plan is clear from the portion of the text that details the damage to the fortress walls. Therefore, the wall, gates and towers are shown in great detail.

Source: Military Archives in Stockholm.

1. Castle
2. Market
3. Cathedral
4. Finnish parish church (Dominican priory church)
5. Franciscan priory church (ruins)
6. Port
7. Round Tower
8. St Andrew's Tower
9. Council Tower
10. Friars Tower
11. Pamppala Tower
12. Uusiportti (New Gate)
13. Haakoninportti (Haakon Gate)
14. Santaportti (Gravel Gate) or Katapää
15. Kehä-, Veräjä or Toriportti (Ring, Barrier or Market Square Gate)
16. Turku Bridge
17. Vesiportti (Water Gate)
18. Lakamund's Tower
19. Karjaportti (Cattle Gate)
20. Kuninkaanportti (King's Gate)
21. Pieni munkkiportti (Friars Minor Gate)
22. Pantsarlahti Bastion
23. Äyräpää Bastion
24. Pitkäkatu (Karjaportinkatu) Street
25. Kuningattarenkatu Street
26. Pyhän Andreaan katu (Vahtitorninkatu) Street
27. Luostarinkatu Street
28. Kirkkokatu Street
29. Vesiportinkatu Street
30. Uudenportinkatu Street
31. Harmaidenveljestenkatu Street
32. Mustainveljestenkatu Street

Translation of the original map legend

List of all damaged and collapsed places and points in Vyborg fortress (shown on the map with original numbers)

1. Embankment on stone foundations fallen down and collapsed
2. Embankment on breastwork fallen down
3. Stony tip portion collapsed
4. Embankment of most of the curtain (wall between bastions) collapsed
5. The wall foundations have leached into the sea and part of the wall collapsed inwards
6. The roundel (circular tower) wall completely collapsed outwards
7. The entire wall partly collapsed outwards
8. The wall surface largely collapsed
9. About 30 syli (about 15 metres) of the wall collapsed
10. Entire wall collapsed
11. About 8 syli (approx. 4 metres) of the wall collapsed
12. Part the top of the wall collapsed

Teemakartta | Thematic Map 2.
Näkymät ja katvealueet linnan tornista ja vartiotornista
View and blind spots seen from the castle tower and watchtower

Viipurin korkeimmalle kohdalle on 1600-luvun karttoihin piirretty vartiotorni. Katu, jonka aukiolla torni sijaitsi, sai myöhemmin Vahtitorninkadun nimen. Teemakartassa esitetään arvio linnan tornista ja vartiotornista avautuneista näkymistä ja katvealueista. Linnan tornin korkeus on tunnettu, Vartiotornin korkeudeksi on arvioitu 20 metriä. Esitys on laadittu ArcGIS-ohjelmalla topografiseen tietokantaan.

The highest point plotted on seventeenth-century maps of Vyborg is the watchtower. The street with the square on which the watchtower was located was later named after it: Vahtitorninkatu means "Watchtower Street". The thematic map gives an estimate of the view and blind spots as seen from the castle tower and watchtower. We know how high the castle tower was, and the estimated height of the watchtower is 20 metres. The map has been added to the topographical database using the ArcGIS program.

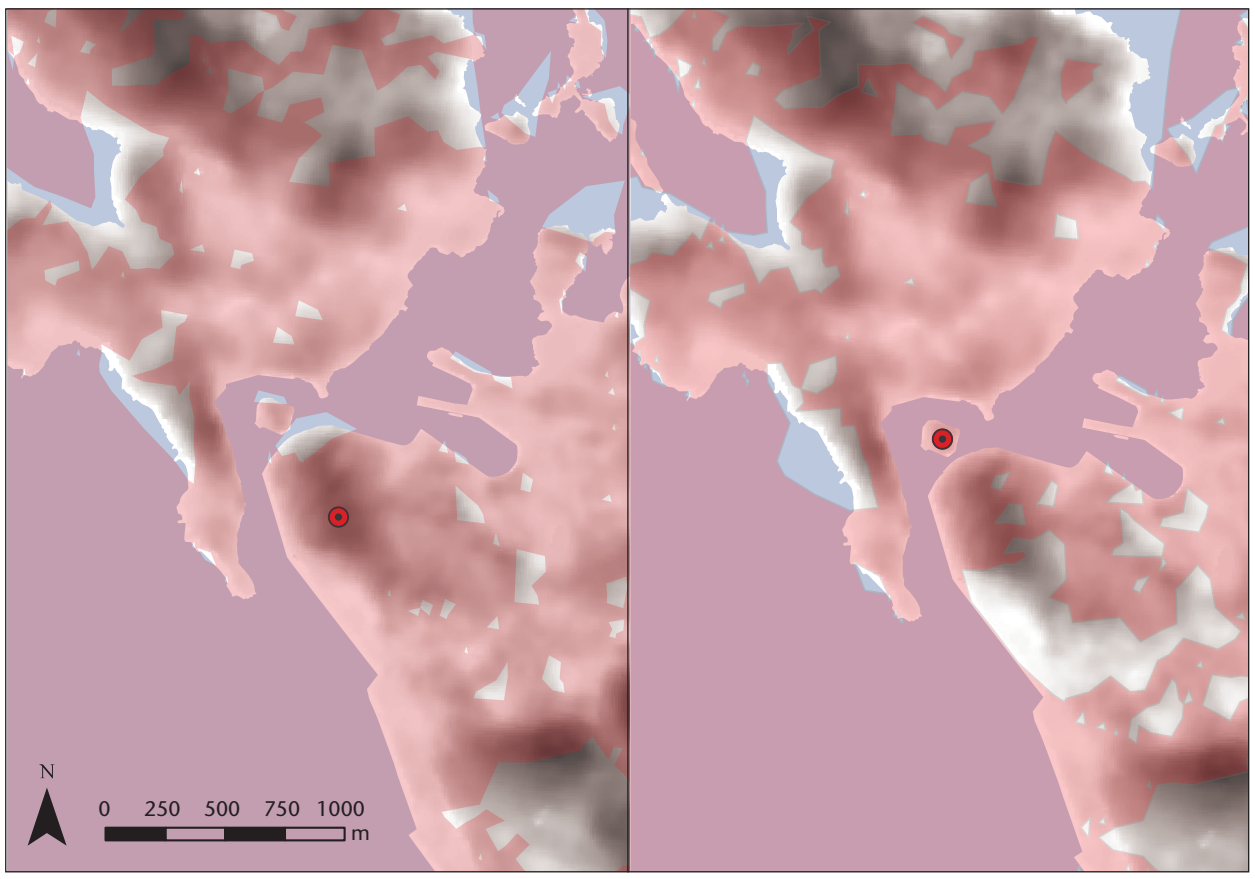

Käytännössä Anders Streng teki ruutukaavasuunnitelman vanhan kaupunginmuurin ympäröimälle kaupunkikeskustalle. Nämä suunnitelmat on yleensä ajoitettu vuoteen 1640. Säilyneistä asemakaavapiirroksista on päätelty, että Torstensson ja Streng pyrkivät vanhan keskustan suunnitelmassaan säilyttämään niin paljon kivitaloja kuin mahdollista.[15] Uudet kadut eivät asettuneet tiukkaan ruutukaavaan: kaupunkikeskustaa halkovat pääkadut olivat kyllä suorassa linjassa, mutta niiden poikkikadut eivät suinkaan jatkuneet aina poikki koko Viipurin kaupunginniemen. Maantieteen ja kivirakennusten lisäksi seikka, joka otettiin huomioon katujen sijaintia määritettäessä, olivat vanhassa kaupunginmuurissa olleet puolustustornit, joissa sijaitsivat kaupungin sisääntuloportit, joille kadut johtivat. Monet kaduista saivatkin ensimmäisen nimensä noiden tornien ja porttien mukaan.

Nils Ahlberg kutsuu Viipurin suunnitelmaa "pragmaattiseksi suorakulmaiseksi ruutuverkkokaavaksi" (*pragmatisk rätvinklig rutnätsplan*). Ahlbergin mukaan tällainen aiemman rakennuskannan ja maantieteen huomioiminen suunnittelussa oli tyypillistä Anders Torstenssonille.[16] Kauppatori jätettiin edelleen keskiaikaiselle paikalleen linnaa vastapäätä, mutta nyt se sai osapuilleen nykyisen suorakulmaisen muotonsa. Vaikka tuomiokirkko, joka palveli 1600-luvulla ruotsalaisen seurakunnan kirkkona, ja entinen dominikaaniluostarin kirkko, joka toimi suomalaisen seurakunnan kirkkona, eivät soveltuneetkaan ruutukaavaan, vanhoina kivirakennuksina ne saivat jäädä sijoilleen.[17] Paljon rakennuksia oli kuitenkin hävitettävä uusien katulinjausten tieltä. Suorien katujen avaaminen Viipuria hallitsevalle mäenkupuralle edellytti melkoisia maansiirto- ja kallionlouhintatöitä.

Regulaation jälkeen kaupungin porvareita rohkaistiin rakentamaan kaupunkiin kivitaloja, joita rakennettiinkin erityisesti kauppatoria lähimpiin kortteleihin. Regulaatio muutti korttelien ja tonttien rajoja katujen puolelta, mutta vanhassa keskustassa usein tonttien rajat korttelien sisällä säilyivät entisellään.[18] Ainoa tärkeä sääntö oli, että korttelit ja talot aseteltiin kadunpuoleisilta sivuiltaan symmetrisesti toisiinsa nähden.[19] Kuitenkin sellaisia kivitaloja, joiden fasadi oli edes jokseenkin uuden katulinjauksen mukainen, pyrittiin säilyttämään. Tällainen edelleen nykyisen Viipurin katukuvassa oleva rakennus on ns. Piispantalo (Piispankatu / Podgornaja ulitsa 3) sekä vanhimmat osat ns. Pyhän

sible.[15] The new streets did not fit into a strict grid plan: the main streets criss-crossing the town centre were indeed in a straight line, but their side streets certainly did not continue all the way across Vyborg peninsula. Besides geography and stone buildings, the planners also considered the defensive towers in the old town walls, where the entrance gates were situated, in determining the location of the streets. Many of the streets were first named after these towers and gates.

Nils Ahlberg calls the Vyborg plan a "pragmatic rectangular grid network plan" (*pragmatisk rätvinklig rutnätsplan*). In his view, the consideration given to the position of existing buildings and geographical features was typical for Anders Torstensson.[16] The market square was still on its medieval site opposite the castle, but it more or less had its current rectangular shape. Although the cathedral, which served the Swedish parish in the seventeenth century, and the former Dominican priory church, which the Finnish parish had used after that, did not fit into the grid pattern; as old stone buildings they were allowed to remain where they were.[17] Nevertheless, many buildings had to be destroyed to make way for the new street alignment. In order to create straight streets on the hilly land, considerable amounts of earth and rock had to be moved.

After the regulation, burghers were encouraged to build stone houses, especially on the blocks around the market square. The regulation changed the borders of the blocks and plots from the street side, but the plots within the blocks in the old town often remained the same.[18] The only important rule was that, on the street side, the blocks and houses were to be placed symmetrically in relation to each other.[19] Nevertheless, efforts were made to preserve stone houses which were even somewhat in line with the new streets. Buildings that stayed in the new streetscape included the Bishops' House (at Piispankatu Street / Podgornaya ulitsa 3) and the oldest parts of the building known today as St Hyacinth's Church (at Vesiportinkatu Street / ulitsa Vodnoy Zastavy 4). Buildings inside the blocks which were constructed before the regulation were probably left in place. Thus a few such buildings dating from before the regulation have survived to the present day (such as the houses at Luostarinkatu Street / Vyborgskaya ulitsa 8 and Karjaportinkatu Street / Progonnaya ulitsa 7). Nevertheless, buildings were erected within blocks and along the old plot borders quite freely after the regulation, too, so a building set

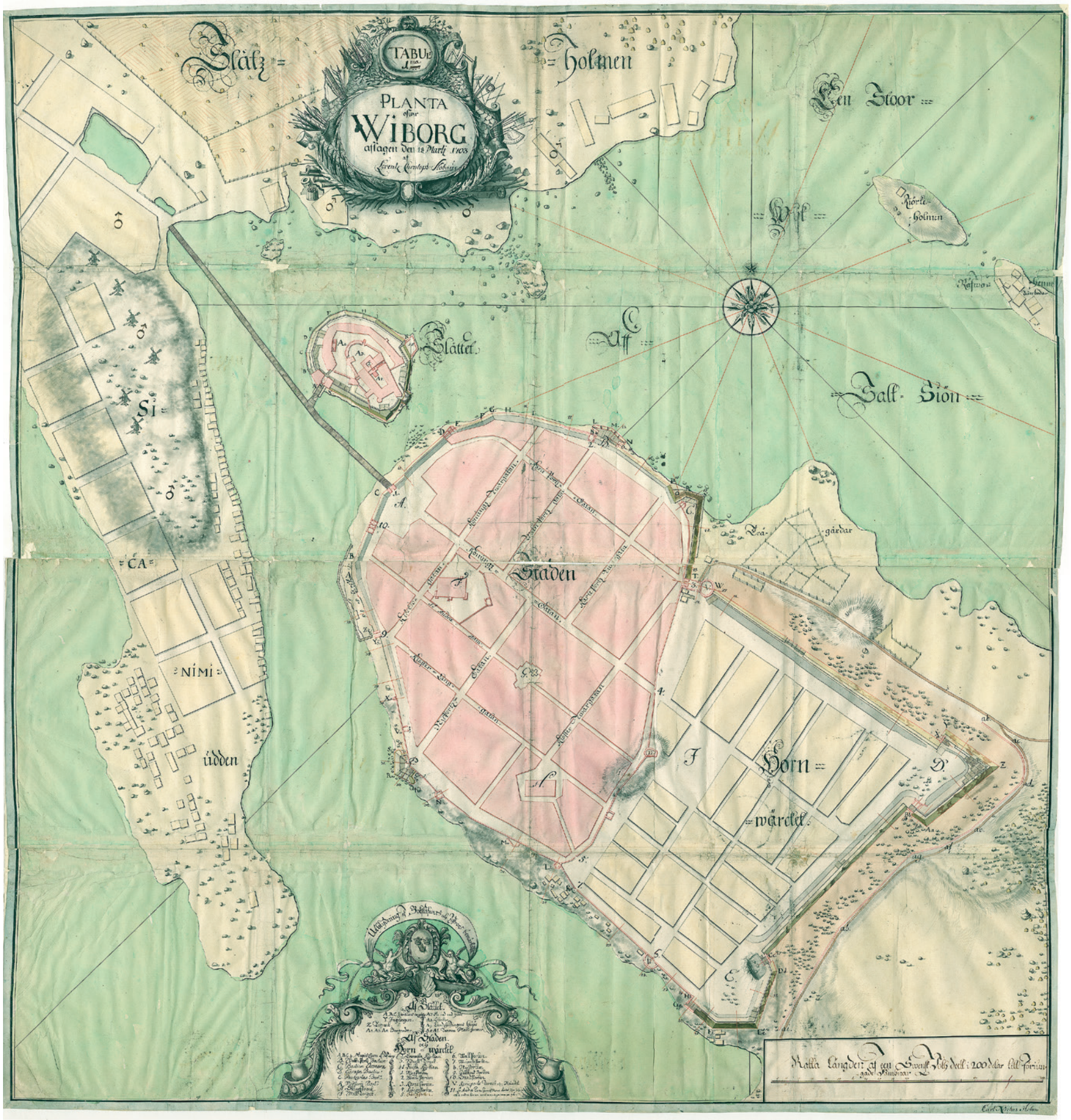

Hyacinthuksen kirkosta (rakennus osoitteessa Vesiportinkatu / ulitsa Vodnoi Zastavy 4). Kortteleiden sisällä ennen regulaatiota rakennetut rakennukset saatettiin hyvinkin jättää paikoilleen. Näin on muutama regulaatiota edeltävältä ajalta peräisin oleva rakennus säilynyt meidän päiviimme (esim. talot osoitteissa Luostarinkatu / Vyborgskaja ulitsa 8 ja Karjaportinkatu / Progonnaja ulitsa 7). Kuitenkin myös regulaation jälkeen rakennuksia pystytettiin kortteleiden sisälle varsin vapaasti ja vanhojen tonttirajojen myötäisesti, joten rakennuksen sijainti vinottain ruutukaavaan nähden ei välttämättä viesti sen rakentamisesta ennen regulaatiota, mikäli rakennus sijaitsee korttelin sisäosassa.

Uuden katuverkon saanutta kaupunkikeskustaa halkoivat neljä osa-

diagonally in relation to the grid plan does not necessarily indicate that it was constructed before the regulation, if it is located within a block.

According to the new street network, four main streets divided the town centre, running roughly northeast and southeast; Torstensson planned that these should be eight and a half metres wide.[20] The first main street along the south shore of the town peninsula was Luostarinkatu Street, which got its name from the Dominican priory (*Klöster gatan, Klöster Lång gatan*). The next main street got its name from the tower in the town wall at the other end of it, which was named after St Andrew. Pyhän Andreaan katu Street (*S. Anders gatu / gata*) later changed its name to Vahtitorninkatu Street (Watchtower Street),

Suuren Pohjan sodan sytyttyä vuonna 1700 Viipurin linnoitustöitä johti kapteeni Lorentz Christoffer Stobée. Linnoitustöiden suunnitelmia ja etenemistä raportoineissa laatimissaan kartoissa hän tuli samalla kuvanneeksi kaupungissa 1600-luvun kuluessa toteutuneen asemakaavan.
Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

Karttaselitteen suomennos

A, B, C jne. Muurin kulkusuunta
Y Sisäänkäynti
Z Torni
A1, A2, A3 Linnanpihat
A7 Varastorivejä ja taloja (ei kartassa)
A8 Hirsiä
A9 Maaherran talo (ei kartassa)
A5, A6 Kaksi tasannetta

Kaupunki ja linnoitus

A, B, C jne Linnoituksen päälinja
B Vesiportin bastioni
C Bastioni Eleonoora
D Äyräpään bastioni
E Pantsarlahden bastioni
K Uudenportin bastioni
A Suurtori
I Vallin tori
F Ruotsalainen kirkko
G Vahtitorni
H Suomalainen kirkko

1. Ympyräportti
2. Vesiportti
3. Karjaportti
4. Kuninkaanportti
5. Kulkuportti
6. Valliportti
7. Munkkiportti
8. Uusiportti
9. Haakoninportti
10. Hiekkaportti
V. Karjaportin torni eli rundeli
11. Pyhän Andreaan torni, jossa Possen kattilan sanotaan olleen

Muilla torneilla ei tiedetä olevan nimeä.

When the Great Northern War broke out in 1700, work on Vyborg's fortifications was directed by Captain Lorentz Christoffer Stobée. While he drew up the maps to report on plans for and progress on work on the fortress, they also described Vyborg as it was when the seventeenth-century town plan was implemented.
Source: Military Archives in Stockholm.

Map legend translation

A, B, C, etc. Course of the wall
Y Entrance
Z Tower
A1, A2, A3 Castle courtyards
A7 Storage rows and houses (not on the map)
A8 Timbers
A9 Provincial Governor's residence (not on the map)
A5, A6 Two platforms

Town and fortress

A, B, C, etc. Main outline of the fortress
B Vesiportti Bastion
C Eleonoora Bastion
D Äyräpää Bastion
E Pantsarlahti Bastion
K Uusiportti Bastion
A A Main market square
I Valli market square
F Swedish Church
G Watchtower
B Finnish Church

1. Ympyräportti (Circle Gate)
2. Vesiportti (Water Gate)
3. Karjaportti (Cattle Gate)
4. Kuninkaanportti (King's Gate)
5. Kulkuportti (Access Gate)
6. Valliportti (Wall Gate)
7. Munkkiportti (Friars Gate)
8. Uusiportti (New Gate)
9. Haakoninportti (Haakon Gate)
10. Hiekkaportti (Sand Gate)
V. Karjaportti Tower or roundel
11. St. Andrew's Tower, where Posse's furnace is said to have been

The names of the other towers are not known.

puilleen koillinen–kaakko-suuntaista pääkatua, jotka tuli Torstenssonin suunnitelman mukaan rakentaa kahdeksan ja puoli metriä leveiksi.[20] Kaupunginniemen etelärannasta lukien pääkaduista ensimmäinen oli dominikaanikonventin mukaan nimensä saanut Luostarinkatu (*Klöster gatan, Klöster Lång gatan*). Seuraava pääkatu sai nimensä sen toisessa päässä sijainneesta Pyhän Andreaan mukaan nimetystä kaupunginmuurin tornista. Pyhän Andreaan kadusta (*S. Anders gatu / gata*) tuli myöhemmin Viipuria hallitsevan mäen korkeimmalla kohdalla sijainneen vartiotornin mukaan Vahtitorninkatu. Pyhän Andreaan kadun korkeimmalla kohdalla sijainneen pienen aukion keskellä 1600-luvulla sijainnut vartiotorni on merkitty useisiin 1700-luvun alussa laadittuihin karttoihin, mutta myöhemmin 1700-luvulla sitä ei enää kaupunkia kuvaavissa kartoissa esiinny.[21] Vartiotornin rakenne ei ole tiedossa, mutta karttoihin piirretty tornia kuvaava ristinmuoto, sekä tornin häviäminen sittemmin jälkiä jättämättä, viittaisi siihen, että torni oli rakennettu kaupunginmäen korkeimmalle kalliokohdalle puusta ristisalvostekniikalla.

Kaupungin pääkatu oli kuningatar Kristiinan hallintoaikana avattu Kuningattarenkatu (*Drottninge gata*), jolla on sittemmin ollut useita nimiä mutta tunnetaan nykyään Linnankatuna (Krepostnaja ulitsa). Jo mainitun keskiaikaisen Saksalaiskadun paikalle sijoittui Pitkäkatu (*Longh gatan*), jolla oli kuitenkin jo 1700-luvun alussa nimi Karjaportinkatu (*Karie Ports gata*).[22] Kaupungin komeimmat kivitalot sijaitsivat Kuningattarenkadun, sittemmin Kristiinan luovuttua kruunusta vuonna 1654 Kuninkaankadun varrella lähellä kauppatoria, mutta yksikään näistä ei ole säilynyt meidän aikoihimme. Joitakin rakenteita niistä kuitenkin on pelastunut, kun vuoden 1793 tulipalon jälkeen kadun varteen rakennettiin vanhojen tuhoutuneiden talojen paikalle uudet. Ohjeiden mukaisesti vanhojen talojen perustuksia ja säilyneitä osia ensimmäisistä kerroksista voitiin käyttää hyväksi uusia taloja rakennettaessa.[23]

Reguloidun kaupunkikeskustan merkittävin pitkittäissuuntainen pääkatu oli Kuninkaankatu (*Konungs gatan*), joka jakoi siitä risteävät poikkikadut kohti etelä- ja pohjoisvallia. Lähtien Kuninkaankatua linnaa vastapäätä sijainneelta vanhalta kauppatorilta ensimmäisenä vasemmalle poikkesi Kuninkaan poikkikatu (*Konungs Twär gatan*) ja oikealle Kirkkokatu (*Kyrcko gatan*). Myöhemmin nämä yhdessä muodostivat Piispankadun (nykyäänkin Podgornaja ulitsa). Seuraava vasemmalle poikkeava katu oli Vesiportinkatu (*Wattuportsgatan*), joka on säilyttä-

because of the watchtower situated at the highest point along it. This watchtower, located in a small square in the mid-sixteenth century, was frequently marked on early eighteenth-century maps, but later in the century it no longer appears on maps of the town.[21] We do not know about the structure of the watchtower, but the facts that it was drawn on maps in the shape of a cross and that it has since disappeared without a trace suggest that the tower built on a hill overlooking the city's highest cliff was a wooden, cruciform construction.

The town's main street was Kuningattarenkatu Street (*Drottninge gata*), which has since had many names but is known today as Linnankatu Street (Krepostanaya. Pitkäkatu Street on the site of the medieval Saksalaiskatu Street mentioned above, was known as Karjaportinkatu Street by the beginning of the eighteenth century.[22] The handsomest stone houses in town were on Kuningattarenkatu Street which was renamed Kuninkaankatu Street (King Street, *Konungs gatan*), when Christina had renounced the crown, on the nearby market square, but none of these has been preserved until today. Some of the structures have survived, however, in the new houses built on the street to replace the old ones destroyed by fire in 1793. According to the guidelines given, the foundations and preserved parts of the first floor of the old houses could be used in building the new ones.[23]

The most important longitudinal main street in the regulated urban centre was Kuninkaankatu Street which bisected the cross streets running south and north towards the walls. Starting from old market square opposite the castle, the first street on the left was Kuninkaan poikkikatu Street (King's Cross Street, *Konungs Twär Gata*) and to the right was Kirkkokatu Street (Church Street, *Kyrcko gatan*). Later, together these formed Piispankatu Street (today, Podgornaya ulitsa). The next cross street on the left was Vesiportinkatu Street (*Wattuportsgatan*), which has retained its name under all the town's rulers right up until today (ulitsa Vodnoy Zastavy). The same is true for the next street on the right, Uudenportinkatu Street (Newgate Street, *Nyports gatan*, now ulitsa Novoy Zastavy). The next street on the left was Karjaportin poikkikatu Street (Cattlegate Cross Street, *Karie ports Twär gatan*) or on other maps Harmaidenveljestenkatu Street (Greyfriars Street, *Grå muncke gatan*). The Soviet-era name of the street, which is still in use, is Krasnoflotskaya ulitsa (Red Fleet Street). The street leading from the Round Tower to the

Viipurin pääkadun varren 1600-luvun rakennuskannasta ei ole jäänyt yhtään taloa jäljelle. Muutamien 1790-luvulla rakennettujen talojen alakerroksissa voi erottaa merkkejä vanhemmasta rakennuksesta. Linnankadun ja Vesiportinkadun kulmaan vuonna 1795 valmistuneen talon seinän harmaakivimuuraus on oletettavasti aiemman talon rakenteita. Seinässä olevan aukon on arveltu olevan 1600-luvun porvarin myyntiluukku.
Kuva: Kimmo Katajala 2007.

Not a single building that lined the main street in seventeenth-century Vyborg has survived. On the lower floors of a few houses built in the 1790s, one can distinguish signs of an older building. The grey masonry of the house on the corner of two streets, Linnankatu and Vesiportinkatu, completed in 1795, presumably originates from an earlier structure. The opening in the wall is presumed to be a seventeenth-century merchant's sales hatch.
Photo: Kimmo Katajala 2007.

nyt nimensä kaikkien kaupungin vallanpitäjien aikana, ja sama nimi sillä on vielä nykyäänkin (ulitsa Vodnoi Zastavy), samalla tapaa kuin seuraavalla oikealle poikkeavalla Uudenportinkadulla (*Nyports gatan*, nykyään ulitsa Novoi Zastavy). Seuraava katu vasemmalle oli Karjaportin poikkikatu (*Karie ports Twär gatan*) tai toisissa kartoissa Harmaidenveljestenkatu (*Grå muncke gatan*). Kadun nykyinen käytössä oleva neuvostoaikainen nimi on suomennettuna Punalaivastonkatu (Krasnoflotskaja ulitsa). Katu, joka johti Pyöreältä tornilta kohti suomalaisen seurakunnan kirkkoa (aiempaa dominikaanisen luostarin kirkkoa) tunnettiin 1600-luvun puolimaissa Mustainveljestenkatuna (*Swart Munckegatan*) ja 1700-luvun alussa Luostarin poikkikatuna (*Klöster Twärgatan*). Kadun nykyinen nimi on Krasnoarmeiskaja ulitsa (Puna-armeijan katu).[24]

Vaikka pääkadut suunniteltiin jatkuviksi suoraan äskettäin rakennettuun Vallin kaupunginosaan, vanhat kaupunginmuurit erottivat edelleen vanhaa kaupunkikeskustaa Vallista, myös useiden katujen osalta. Vain Pitkäkatu (Karjaportinkatu) johti Karjaportille ja siitä Vallin kaupunginosaan ja myös ulos kaupungista, sekä Kuninkaankatu Kuninkaanportille ja siitä Vallin kaupunginosaan. Suomalaisen seurakunnan kirkon (dominikaaniluostarin kirkko) luota johti Luostarinkadulta kapea kuja vinottain Pienelle Munkkiportille ja siitä Valliin.[25] Kaikki nämä kadut ovat olemassa Viipurin nykyisessä asemakaavassa, ja Torstenssonin suunnitelma on edelleen käytännössä vain pienin muutoksin.

Valli ja linnoitustyöt 1700-luvun alussa

Siitä, kuinka asutus asettui Vallin kaupunginosaan 1600-luvun aikana, ei tiedetä paljoa. Vuoden 1640 tienoilla siellä oli 250 vaatimatonta taloa ja noin 500 asukasta. Talojen lukumäärä ei Karosen mukaan lisääntynyt 1600-luvun kuluessa paljoa 300:aa suuremmaksi ja kaupunginosan väkimääräkin pysytteli noin 500:ssa (ks. seuraava artikkeli tässä kirjassa). Sitä ei tiedetä, kuinka regulaatio vaikutti Vallissa jo sitä ennen rakennettuihin taloihin, vai vaikuttiko mitenkään.[26] Usein kirjallisuudessa esitetään Vallin kaupunginosan korttelit Anders Strengin noin vuonna 1640 ja ilman allekirjoitusta noin vuodelta 1642 olevan, Strengin työksi luetun kahden kartan mukaan.[27] On huomattava, että näissä karttapiirroksissa on korttelien asettelussa suuria eroja[28] ja että ne laadittiin silloin, kun

Finnish parish church (the former Dominican priory church) was called Mustainveljestenkatu Street (Blackfriars Street, *Swart Munckegatan*) and at the beginning of the eighteenth century, Luostarin poikkikatu Street (Priory Cross Street, *Klöster Twärgatan*). This street is now called Krasnoarmeyskaya ulitsa (Red Army Street).[24]

Although the main streets were designed to continue directly into the newly built Valli district, the old town walls still separated it from the old urban centre, also on a number of streets. Only Pitkäkatu Street (Karjaportinkatu Street) went to the Cattle Gate and from there into the Valli district and out of town, and Kuninkaankatu Street led via Kings Gate into the Valli district. From the Finnish parish church (Dominican priory church), Luostarinkatu Street led into a narrow alley diagonally to Friars Minor Gate and from there to the Valli district.[25] All of these streets are on the current plan of Vyborg, and Torstensson's plan is still in use with only minor modifications.

Valli and fortification work in the early eighteenth century

Not much is known about how the Valli district was settled in the seventeenth century. Around 1640 there were 250 modest houses and about 500 inhabitants. This number did not much exceed 300 during the seventeenth century according to Karonen, and the population also remained about the same (for details see next chapter). Therefore, we do not know how the regulation affected the existing houses in Valli, or indeed whether it had any impact at all.[26] The blocks in the Valli district are often described in the literature on the basis of two maps: one by Anders Streng dating from around 1640 and another dated two years later, often attributed to him.[27] It should be noted that there are big differences[28] in the layout of these areas on these two maps, and that they were drawn up when the regulation was still in the planning stage. So these were plans, not faithful images. The reality was really rather different.

The Great Northern War broke out in 1700 and after the Russian victory at Nöteborg, Vyborg once again became the easternmost frontier fortress in the Swedish kingdom.[29] As a result, in 1702 Captain Lorentz Christoffer Stobée (called Stobaeus when he was ennobled in 1707[30]) was

Vanha rakennus tontin Karjaportinkatu 7 sisäpihalla on nähtävissä Anders Strengin noin vuonna 1640 laatimassa suunnitelmassa (s. 40). Talon ulkomuotoa, kuten ikkunoita, on muutettu useaan kertaan. Itämeren satamakaupunkien porvaristaloille tyypillinen jyrkkä katto on neuvostoaikaisen restauroinnin tulos, todellisuudessa alkuperäistä kattomallia ei tunneta.
Kuva: Kimmo Katajala 2007.

The old building in the inner courtyard of the the plot at number seven Karjaportti Street can be seen on the plan drawn up by Anders Streng around 1640 (p. 40). The exterior, including the windows, has been changed several times. The steep roof, typical of burgher houses in Baltic port towns, is the result of Soviet-era restoration; the original roof design is not known.
Photo: Kimmo Katajala 2007.

regulaatiota vielä suunniteltiin. Ne ovat siis suunnitelmia, eivät todellisuuden kuvauksia. Todellisuus muotoutui ilmeisesti varsin toisenlaiseksi.

Suuren Pohjan sodan sytyttyä vuonna 1700 ja venäläisten saatua Pähkinälinnan haltuunsa Viipurista tuli jälleen Ruotsin valtakunnan itäisin rajalinnoitus.[29] Sen vuoksi määrättiin vuonna 1702 Viipurin linnoitustöitä johtamaan kapteeni Lorentz Christoffer Stobée (vuodesta 1707 aateloituna Stobaeus[30]). Selvittäessään linnoitustöiden etenemistä ja jatkosuunnitelmia hän laati useampia karttapiirroksia Viipurin linnoitteista, mutta samalla hän kuvasi myös Viipurin kaupungin katu- ja kortteliverkoston sellaisena, kuin se oli 1700-luvun alussa.

Stobéen kartoista näemme, ettei Vallin kortteleista muodostunut säännöllisiä neliöitä, kuten Torstensson ja Streng olivat suunnitelleet. Linnoitusmuurien ja vanhan kaupunginmuurin lähellä korttelit myötäilivät niiden muotoja. Myöskään tonttijako kortteleiden sisällä ei noudatellut 1640-luvulla tehtyä suunnitelmaa. Useimpia kortteleita halkoivat kapeat kujat. On mahdollista, että tonttien sisäänkäynnit olivat korttelin sisällä ja näitä kujia myöten päästiin rakennusten sisäänkäynneille.[31] Tällainen käytännöllinen ratkaisu, jossa talojen sisäänkäynnit olivat pihan puolella ja huoneiden ikkunat kadun puolella, ei ollut mitenkään tavaton 1600-luvun kaupunkisuunnittelussa.[32] Toinen mahdollisuus on, että kortteleita halkovat kujat olivat palokujia tai muita avoimia tiloja, joiden tarkoituksena oli estää mahdollisten tulipalojen leviäminen. Stobée ei nimennyt karttoihinsa Vallin kaupunginosan katuja, mikä viittaisi siihen, ettei katuverkosto ollut vielä täysin vakiintunut. Aikalaiset kuvaavat Vallin asutusta 1600-luvulla suureen epäjärjestykseen rakennetuiksi pieniksi puutaloiksi.[33]

Näyttää siltä, että regulaatio ulottui 1600-luvulla Vallin kaupunginosaan lähinnä paperilla. Kuitenkin, kuten 1640-luvulla oli suunniteltu, myös Stobéen karttoihin on piirretty Vallin kaupunginosaan Torstenssonin suunnittelema kauppatori osapuilleen sille kohtaa, johon rakennettiin uusi raatihuone vuonna 1797.[34] J. W. Ruuth ja Aimo Halila esittävät Viipurin kaupungin historiateoksessa, että kauppatorin koko olisi ollut 190 x 175 kyynärää[35] (kyynärä 59,4 cm), siis sivuiltaan noin 110 ja 100 metriä. Kun 1600-luvun ja 1700-luvun karttapiirroksia verrataan kaupungin nykyiseen geografiaan, osoittautuu, että torin on täytynyt olla huomattavasti pienempi, ehkä noin puolet Ruuthin ja Halilan esittämästä koosta.

Stobée oli jo vuonna 1703 tehnyt hyvät suunnitelmat uusien ajanmukaisten linnoitteiden rakentamisesta 1400- ja 1500-luvuilla rakennettujen linnoitusmuurien ulkopuolelle.[36] Äyräpään ja Pantsarlahden bastionien välisen muurin eli kurtiinin ulkopuolelle idän suuntaan rakennettiin raveliinit. Salakkalahden puoleiselle rannalle rakennettiin kaksi uutta bastionia, joista vanhassa kaupunginmuurissa kiinni Harmaidenveljestenkadun päässä sijainnut sai nimekseen Eleonoora, Pyöreän tornin ja Äyräpään bastionin väliin rakennettua kutsuttiin nimellä Carolus. Jälkimmäisen paikalla sijaitsevat nykyään Torkkelinkadun (prospekt Lenina) varren kerrostalot. Vanhat Äyräpään ja Pantsarlahden bastionit korjattiin ja lisäksi tehtiin joitakin pienempiä linnoitustöitä. Vuoden 1709 raportissaan Stobée kuvaa linnoitustöiden etenemisen kohtaamia vaikeuksia. Näistä suurimpia olivat työvoimapula, sekä erityisesti saksa-

appointed to direct the fortification works at Vyborg. To monitor and plan for this work, he drew up several plans of Vyborg's fortifications, which at the same time described the town's street and block network as it was in the early eighteenth century.

Stobée's maps show us that in the Valli district, the blocks were not the regular squares that Torstensson and Streng had planned. Near the fortress walls and the old town wall, the blocks followed the lines of these constructions. Similarly, the plot division within the blocks did not adhere to the 1640s plan. Many of them were divided by narrow lanes. It is possible that the entrances to these plots were inside the blocks and the entrances to the buildings themselves were via these alleys.[31] This type of practical solution, in which the houses were entered from the yard side and the windows were on the street side, was not unheard of in seventeenth-century urban planning.[32] Another possibility is that the alleys criss-crossing the blocks were firebreaks or other open spaces intended to prevent the spread of fires. Stobée did not name the streets on his plan of the Valli district, which would suggest that the street network was not yet fully established. Contemporaries described the Valli as a disorganized jumble of small wooden houses.[33]

It seems that in the seventeenth century the regulation extended to the Valli district on paper only. Nevertheless, Stobée's maps show the market square that Torstensson planned in the 1640s in Valli, roughly on the spot where the new town hall was built in 1797.[34] J. W. Ruuth and Aimo Halila's history of Vyborg states that dimensions of the market square were 190 x 175 cubits[35] (one cubit = 59.4 cm), that is, about 110 by 100 metres. A comparison between the sixteenth and seventeenth century plans and the geography of the town today shows that the square must have been much smaller, perhaps about half the size calculated by Ruuth and Halila.

As early as 1703, Stobée had made good plans for constructing new and modern fortifications outside the old fortress walls, which dated from the fifteenth and sixteenth centuries.[36] Ravelins were built facing east, on the outside of the curtain wall between the Äyräpää and Pantsarlahti bastions. On the shore of Salakkalahti Bay, two new bastions were built. The one in the town wall at the end of Harmaidenveljestenkatu Street was called Eleonoora, and the one built between the Round Tower and Äyräpää bastion was given the name Carolus. The apartment blocks on present-day prospekt Lenina are located on the site where Carolus once stood. The old Äyräpää and Pantsarlahti bastions

laisten kauppiaiden haluttomuus osallistua linnoitustöihin tai osaltaan kustantaa niitä. Viipurin rakennustöiden alituinen vitsaus oli kalkkikiven puute. Kalkkikivestä saatavaa sammutettua kalkkia tarvittiin muurilaastiin. Vaikeuksista huolimatta Pantsarlahden bastioni rakennettiin uuteen muotoonsa ennen kuin paikalle saatu kalkkikivi pääsi loppumaan: sen vasenta kylkeä jatkettiin, jolloin bastioni sai nykyisen teräväkärkisen muotonsa.[37]

Siikaniemen ja Tervaniemen esikaupunkien synty

Osa Torstenssonin ja Strengin vuoden 1642 regulaatiosuunitelmaa oli muodostaa säännönmukainen esikaupunki linnan länsipuolelle Siikaniemelle. Pitkin 1500-lukua Siikaniemelle oli muodostunut jo huomattavaa asutusta, myös porvarien terva-aitat sijaitsivat paloturvallisuussyistä Salakkalahden Siikaniemen puoleisella rannalla ja Tervaniemellä. Vuonna 1638 ennen regulaatiota Siikaniemellä oli jo 274 rakennettua tonttia.[38] Kaksi Siikaniemelle laadittua asemakaavasuunnitelmaa on säilynyt. Niistä ensimmäisen, vuodelle 1643 päivätyn, on laatinut Erik Nilsson Aspegren. Siinä esikaupungin tontit sijoittuvat pitkän ja leveän pääkadun molemmin puolin siten, että kadun toisessa päässä näkyy Viipurin linna ja sille vievä silta. Pääkadun linjaus osuu kaupungin suunnasta nykyisen linnasillan oikealle puolelle, kohdalle josta Pyhän Annan kruunun linnoitusta halkova länteen vievä katu (ulitsa Petrovskaja), vanha Turuntie alkaa. Nykyisen kadun linjaus ei kuitenkaan ole 1600-luvun asemakaavan mukaisen pääkadun kohdalla vaan siitä jonkin verran etelään. Pääkatu johti kauppatorille, josta se jatkui edelleen kohti länttä. Esikaupungin koillispuolelle on sijoitettu omalle aukiolleen kirkko ja keskellä esikaupunkia oli tori. Tässä suunnitelmassa Tervaniemelle on merkitty tekstit ”tämä niemi on täynnä porvareiden terva-aittoja” ja

were repaired and some smaller-scale fortification work was also done. In 1709 Stobée reported on the difficulties involved in work on the fortifications. The greatest of these was a shortage of labour, particularly the German traders’ reluctance to participate in or pay for the fortification work. Construction in Vyborg was constantly plagued by a lack of limestone. The slaked lime obtained from limestone was used for plastering walls. Despite the difficulties, the Pantsarlahti bastion was built in its new form before the limestone ran out; the left flank was extended, giving the bastion its current pointed shape.[37]

The origins of the suburbs of Siikaniemi and Tervaniemi

Torstensson’s and Streng’s regulation plan of 1642 included a regular suburb west of the castle on Siikaniemi Cape. A considerable settlement had already grown up in Siikaniemi in the sixteenth century; for fire safety reasons, burghers’ tar storehouses were located on the shore of Salakkalahti Bay in Siikaniemi and in Tervaniemi. There were already 274 plots with buildings on them in Siikaniemi in 1638, before the regulation.[38] Two plans of Siikaniemi district have been preserved. The first, dated 1643, was drawn up by Erik Nilsson Aspegren. It shows the plots in the suburb along both sides of a long and broad main street, with Vyborg Castle and the bridge leading to it at one end. The main street entered the town to the right of where the castle bridge is today, where the old Turuntie road starts, that is, the street now leading west from St Anna’s Crown fortress (ulitsa Petrovskaya). The current street runs somewhat to the south of the one marked on the sixteenth-century plan. The main street led to the market square, from where it continued west. On the northeast side of the suburb there is a church on its own square, and there was a market square in the centre. On this plan, Tervaniemi

Ruotsalaisen upseerin ja diplomaatin Erik Dahlbergin piirroksista julkaistiin vuosina 1698–1715 kolmiosainen teos *Suecia antiqua et hodierna* (Vanha ja uusi Ruotsi), joka sisältää yli 350 kuvaa Ruotsin linnoista, kartanoista ja kaupungeista 1600-luvulla. Dahlbergin Viipurista laatima kuva katsoo kaupunkia Tervaniemen takaa.
Kuva: Museovirasto.

Illustrations by the Swedish officer and diplomat Erik Dahlberg were published between 1698 and 1715 in the three-part work *Suecia Antiqua et Hodierna* (Old and New Sweden), which contains more than 350 pictures of Swedish castles, manors and towns in the seventeenth century. Dahlberg’s image of Vyborg is a view of the town from behind Tervaniemi Cape.
Photo: Finnish Heritage Agency.

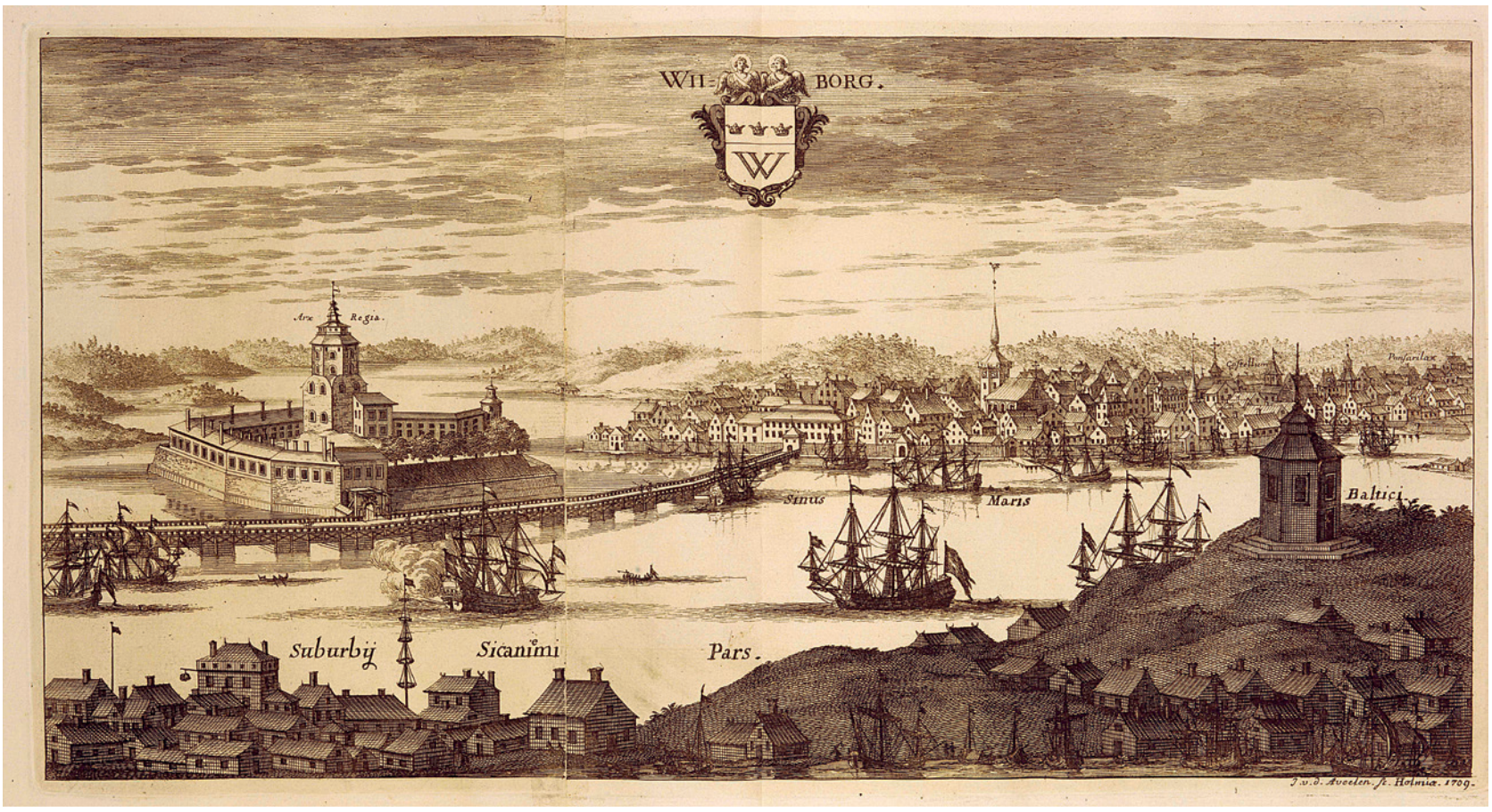

Teemakartta | Thematic Map 3.

Siikaniemen ja Tervaniemen asemakaava 1655 ja toteutuneet korttelit 1703 | The plan of Siikaniemi and Tervaniemi 1655 and the blocks built in 1703

Erik Nilsson Aspegrenin 1600-luvun puolimaissa laatimassa Siikaniemen ja Tervaniemen asemakaavassa koko alue on kaavoitettu. Siikaniemen tonttijako ilmeisesti toteutui ja rakennettiin suunnitellulla tavalla toreineen ja kirkkoineen. Sen sijaan osa kallioisen Tervaniemen kortteleista ja tonteista jäi rakentamatta, mikä näkyy Lorentz Stobéen vuonna 1703 laatimasta linnoituskartasta. Teemakartassa on esitetty mustalla Aspegrenin kaavasuunnitelma ja Stobéen kartasta näkyvät toteutuneet Tervaniemen korttelit sinisellä.
Lähteet: Ruotsin Valtionarkisto; Sota-arkisto, Tukholma.

In Erik Nilsson Aspegren's mid-seventeenth-century plan of the suburbs of Siikaniemi and Tervaniemi, the whole area is zoned. The subdivision of plots in Siikaniemi was apparently realized; market squares and churches were built as planned. In contrast, blocks and plots planned for rocky areas of Tervaniemi were never built, which is reflected in Lorentz Stobée's 1703 map of the fortress. Aspegren's zoning plan is shown in black on the thematic map, and the blocks visible in Stobée's map which were actually built are shown in blue.
Sources: Swedish National Archives; Military Archives in Stockholm.

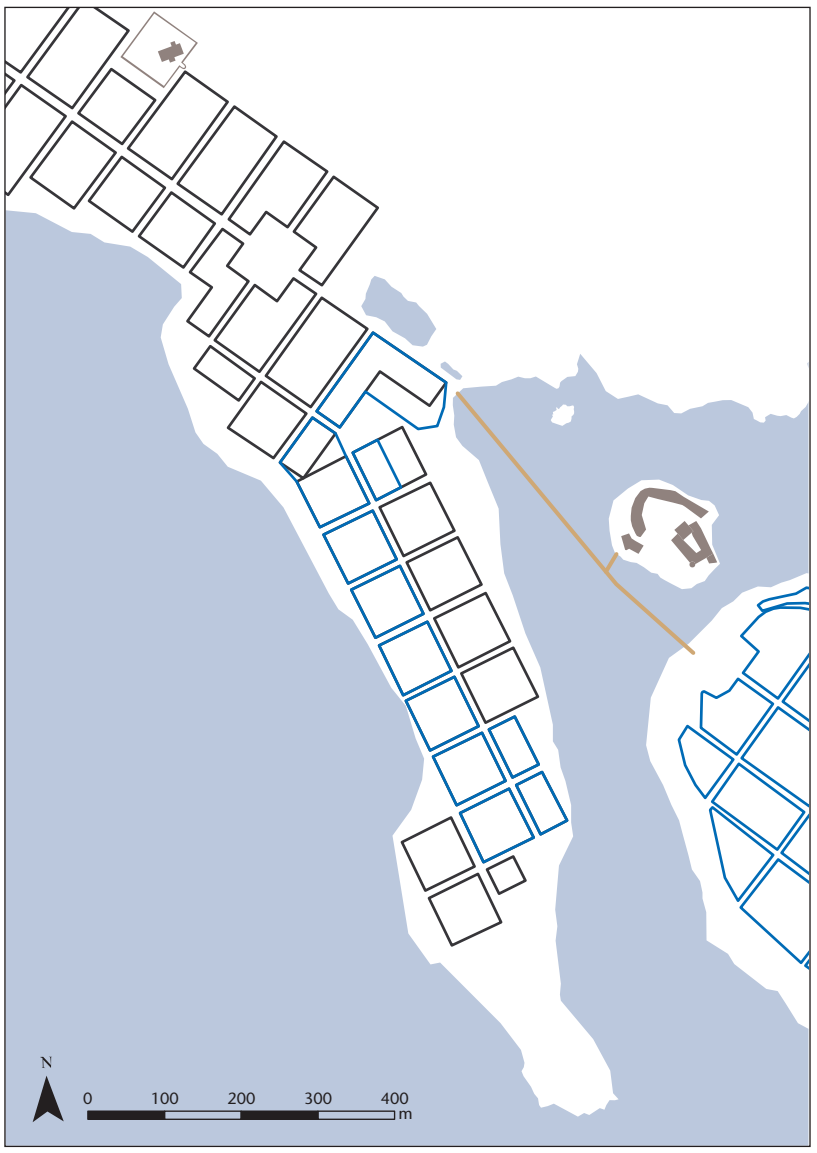

”mäen alla rannassa on kaupunkilaisten vilja-aittoja.”[39] Myöskään tuntemattomaksi jääneen tekijän asemakaavakartassa 1650-luvulta Tervaniemelle ei ole piirretty asutusta vaan ainoastaan porvareiden terva-aittoja, ja karttakuvauksen mukaan siellä oli tuulimyllyjä.[40]

Ilmeisesti Tervaniemenkin asutuksen suunnittelu alkoi kuitenkin juuri 1650-luvulla. Asemakaavassa, joka on yleensä ajoitettu vuoteen 1655,[41] Tervaniemen sekä kaupungin että meren puoleinen ranta on piirretty täyteen kortteleita.[42] Nils Ahlberg arvelee, että Siikaniemelle suunnitellut tontit oli jo tässä vaiheessa asutettu ja siksi Tervaniemen kaavoittaminen tonteiksi ja kortteleiksi oli tarpeen.[43] Tervaniemi on hyvin korkea ja kallioinen, jonka takia symmetrinen ruutukaava sopii erittäin huonosti sen maastonmuotoihin. Siksi ei olekaan yllättävää, että Stobéen laatimassa vuoden 1706 linnoitussuunnitelmassa Tervaniemen länsirannalle on kuvattu vain kuusi neliönmuotoista korttelia ja niemen kaupungin puolelle vain kaksi, itäranta lähinnä kaupunkia on tässäkin piirroksessa täynnä terva- ja vilja-aittoja. Kallioisen niemen korkeimmat kohdat ovat vailla asutusta. Tervaniemen kärkeen on suunnitelmassa kuvattu linnoite.[44]

Kuuluisa ruotsalainen upseeri Erik Dahlberg vieraili Viipurissa 1690-luvulla ja laati piirroksen Tervaniemen takaa lintuperspektiivistä linnaan ja kaupunkiin päin avautuvasta maisemasta.[45] Piirroksesta voi saada jonkinlaisen käsityksen Siikaniemen ja Tervaniemen asutuksesta 1600-luvun jälkipuoliskolla. Siikaniemi näyttää taajaan rakennetulta kaupunkimaiselta esikaupungilta. Tervaniemen korkeimmalla kohdalla (paikalla on nykyään Pietari Suuren patsas) kohoaa matala majakkamainen torni. Tervaniemen asutus on kiertynyt meren puoleiselle rannalle, jonne on kuvattu myös pienempien laivojen satama. Siikaniemen ja Tervaniemen esikaupunkien asutus tuhoutui suuren Pohjan sodan aikaisissa venäläisten piirityksissä vuosina 1706 ja 1710. Sodan jälkeen Viipurin siirryttyä Venäjän hallintaan Siikaniemen esikaupungin paikalle rakennettiin Pyhän Annan kruununa tunnettu linnoitus ja Tervaniemelle sijoitettiin armeijan tarvitsemia rakennuksia, jolloin loputkin merkit 1600-luvun esikaupungista katosivat näkyvistä.

is marked with notes: “this cape is full of burghers' tar storehouses” and “the townspeople's granaries are on the shore at the bottom of the hill.”[39] Another plan by an unknown architect dating from the 1650s also shows Tervaniemi as uninhabited; the only buildings are burghers' tar storehouses and windmills.[40]

Plans to build houses in Tervaniemi were apparently afoot in the 1650s, however. In a town plan that is usually dated 1655,[41] the shore on both the town and sea side of Tervaniemi Cape is drawn full of blocks.[42] Nils Ahlberg argues that the plots planned for Siikaniemi area were already settled at this point, which was why it was necessary to draw up a plan for blocks and plots in Tervaniemi.[43] Tervaniemi Cape is very hilly and rocky, so a symmetrical street plan was very unsuitable for the terrain. It is no surprise, therefore, that the plan drawn up by Stobée for a fortress on the western shore of the peninsula in 1706 only contained six square blocks and there were only two on the town side of the peninsula. The eastern shore closest to the town was filled with tar storehouses and granaries in this drawing, too. The highest points on the rocky headland are uninhabited. A fortification was planned for the tip of Tervaniemi Cape.[44]

The famous Swedish officer Erik Dahlberg visited Vyborg in the 1690s and drew a bird's eye view of the castle and townscape as seen from beyond Tervaniemi Cape.[45] The drawing gives us an idea of settlement in Siikaniemi and Tervaniemi at the end of the seventeenth century. Siikaniemi appears as a built-up and town-like suburb. A low lighthouse-like tower rises from the highest point in Tervaniemi (where the statue of Peter the Great now stands). The population of Tervaniemi is concentrated along the sea shore, where a harbour for smaller ships is also visible. The suburban settlements of Siikaniemi and Tervaniemi were destroyed under Russian siege in 1706 and 1710, during the Great Northern War. When Vyborg was transferred to Russian hands after the war, the Saint Anna's Crown fortress was built where the Siikaniemi suburb had been and military buildings were constructed in Tervaniemi, erasing the last traces of the seventeenth-century suburbs.

Venäjä valtaa Viipurin

Suuren Pohjan sodan alkuvaiheessa Pietari Suuren armeija valtasi nopeasti Inkerinmaan, ja jo vuonna 1703 alettiin rakentaa Venäjälle uutta pääkaupunkia, Pietaria, Nevajoen suistoon. Tämä sinetöi myös reilun sadan kilometrin päässä Venäjän uudesta pääkaupungista sijainneen Viipurin kohtalon. Lokakuussa 1706 Venäjän armeija saapui Viipurin porteille 15 kanuunan, kymmenen mörssärin[46] ja 20 000 miehen voimalla.[47] Tykkituli aiheutti melkoisia tuhoja erityisesti vanhankaupungin alueelle, mutta kaupunki kesti vielä tämän kahden viikon mittaisen piirityksen.[48] Piirityksen jälkeen ruotsalaiset jatkoivat linnoitustöitä erityisesti kaupungin itäpuolella. Pantsarlahden ja Äyräpään bastionien välisen kurtiinin eteen rakennettiin suuri raveliini ja kaponieereja. Myös muita linnoitteita vahvistettiin, mutta kun Tanskan lähettiläs Moskovassa amiraali Just Juel vieraili Viipurissa vuonna 1710 hän teki havainnon, että Viipuri voitaisiin valloittaa helposti mereltä käsin.[49]

Juuri se tapahtui, mitä lähettiläs oli arvellutkin. Kun Venäjä oli lyönyt Ruotsin Kaarle XII:n Pultavassa 1709, Pietari Suuri käänsi huomionsa ja armeijansa kohti länttä. Keväällä maaliskuun 21. päivänä 1710 Venäjän armeija saapui jälleen Viipurin porteille. Tällä kertaa se ei lähestynytkään kaupunkia idästä kuten oli ollut tapana, vaan marssi jäätyneen Suomenlahden yli ja saapuikin kaupungin äärelle lännestä. Pian se oli vallannut sangen suojattomat Siikaniemen ja Tervaniemen esikaupungit ja linnoittautui kaupunkia lähimmille rannoille. Huhti- ja toukokuussa koko kaupunki oli Venäjän armeijan ympäröimä. Kesäkuun alussa venäläiset aloittivat ankaran tykkitulen Tervaniemeltä, Siikaniemeltä, Revonhännästä (kapea niemi kaupungin länsipuolella nykyisen rautatieaseman tienoolla) sekä idästä Pantsarlahden rantamailta, aiheuttaen kanuunoilla ja mörssäreillä suuria tulipaloja eri puolilla kaupunkia. Tuhot olivat merkittäviä. Raatihuone, tuomiokirkko ja vanhankaupungin asuinrakennukset kärsivät merkittäviä vahinkoja. Vallin kaupunginosa tuhoutui käytännössä kokonaan. Kesäkuun 13. päivänä kaupunki oli kypsä antautumaan ja venäläiset joukot marssivat kaupunkiin. Suuri Pohjan sota päättyi Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721 ja siinä Viipuri ympäristöineen liitettiin Venäjään. Viipurista tuli seuraavaksi sadaksi vuodeksi venäläinen varuskuntakaupunki.[50]

Russia takes Vyborg

During the early stages of the Great Northern War, Peter the Great's army quickly captured Ingria and as early as 1703 Russia's new capital, St Petersburg, began to be built on the estuary of the Neva River. This sealed the fate of Vyborg, which was located just over a hundred kilometres from the new Russian capital. In October 1706, the Russian army arrived at the gates of Vyborg with 15 cannon, 10 mortars[46] and a force of 20,000 men.[47] The cannon fire caused considerable damage, particularly in the old town, but the city held out against the siege, which went on for two weeks.[48] After the siege the Swedes continued the fortification work, particularly on the east side of town. A large ravelin and caponiere were built into the curtain wall between Pantsarlahti and Äyräpää bastions. Other fortifications were also reinforced, but when the Danish ambassador in Moscow, Admiral Juel Just, visited Vyborg in 1710, he made the observation that Vyborg could easily be conquered from the sea.[49]

It happened just as the ambassador had predicted. When Russia had defeated the Swedish King Charles XII at Poltava in 1709, Peter the Great turned his attention and his army westwards. That spring, on 21 March 1710, the Russian army arrived at the gates of Vyborg. This time they did not approach the town from the east as usual, but marched across the ice on the Gulf of Finland to reach the town from the west. They soon overran the highly vulnerable suburbs of Siikaniemi and Tervaniemi and barricaded the shores closest to the town. In April and May, the whole town was surrounded by the Russian army. At the beginning of June, the Russians opened heavy fire from Tervaniemi, Siikaniemi, Revonhäntä (Foxtail, a narrow cape west of the current site of the railway station) capes and the beaches east of Pantsarlahti Bay. Their cannons and mortars set off large fires in different parts of the town, causing devastation. The town hall, cathedral and residential buildings in the old town suffered severe damage. In practice, the Valli district was completely destroyed. On 13 June the citizens were ready to surrender and the Russian troops marched into town. The Great Northern War ended with the Treaty of Uusikaupunki (Nystad) in 1721, according to which Vyborg and its surroundings were annexed to Russia. For the next hundred years, Vyborg became a Russian garrison town.[50]

Квартальная застройка Выборга: город в XVI–XVII вв.

В XVI веке самым значительным строительным проектом для Выборга явилось строительство т.н. Рогатой крепости. Работы по этому проекту начались в 1560-х годах и продолжались вплоть до 1590-х годов. Новые укрепления представляли собой пристроенные к старой городской стене защитные сооружения, формировавшие в плане неправильные четырехугольники. На внешних углах этих четырехугольников располагались бастионы. Часть города, ограниченная стенами этих новых укреплений, стала называться Новым укреплением или Валом. Туда переселялись жители из числа тех, кто проживал за чертой города. В XVII веке район Вала был заселен, в основном, бедняками. Здесь проживало небольшое количество мещан и ремесленников, но большую часть населения этой части города составляли возчики, грузчики и прочий рабочий люд. Уличная сеть в районе Вала не соответствовала тогдашним планировкам города. Она формировалась спонтанно, и состояла хотя и из прямых, но узких улиц и переулков, разделявших участки, застроенные незамысловатыми домами и другими строениями. Тем не менее, и в этом районе города имелась своя площадь.

В XVII веке застройка Выборга меняется радикально. В соответствии с идеалами планировки городов периода ренессанса для части города, ограниченной городской стеной, была составлена квартальная схема застройки. Эта схема, по большей части, сохранилась и до нашего времени. Квартальная схема застройки была спланирована в начале 1640-х годов, и к ее осуществлению приступили незамедлительно. Извилистые средневековые улочки и проходы заменялись прямыми улицами, а строения, не вписывавшиеся в эту планировку, сносились прочь. Новая застройка, однако, была спланирована таким образом, чтобы наиболее значимые каменные здания сохранились. По этой схеме главной улицей города являлась Кунинкаан кату (совр. Крепостная улица). В одном направлении с этой улицей шли улицы Вахтипортинкату (совр. улица Сторожевой Башни), Луостаринкату (совр. Выборгская улица) и Каръяпортинкату (совр. Прогонная улица). В район Вала,

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Kirjoitus pohjautuu artikkeliin | Based on the article Katajala, Kimmo, The Physical Formation of the Old Town of Vyborg from Medieval Times to the 19th Century. Teoksessa | In Katajala, Kimmo (toim. | ed.), *Meanings of an Urban Space. Understanding the historical layers of Vyborg*. Lit Verlag, Zürich 2016, 45–81, mutta tietoja on lisätty, tarkennettu ja kirjotuksen lähestymiskulma aiheeseen on muutettu | but information has been added, the focus and approach to the topic have changed.

2 Katajala, Kimmo, Viipurin Karjala rajamaakuntana. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 72–74; Lilius, Henrik, Pohjoinen renessanssin ja vanhemman Vaasa-ajan (1523–1617) kaupunki Suomessa. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. SKS, Helsinki 2014, 116.

3 Lilius 2014, 119.

4 Renessanssin kaupunki-ihanteista | On the ideal Renaissance town see Lilius 2014, 98–104.

5 Ahlberg, Nils, *Stadsgrundningar och planförändringar. Svenska stadsplanering 1521–1721*. Swedish University of Agricultural Sciences, Uppsala 2005, 82.

6 *Dessein af Viborg 1615.* Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No 1, KrA.

7 Kyseessä on Marcus Vitruvius Pollio ja hänen teoksensa *De architectura libri decem* (n. 25 eKr). | This concerns Marcus Vitruvius Pollio and his work *De architectura libri decem* (approx. 25 BC).

8 Ahlberg, 2005, 77.

9 Jutikkala, Eino, Town Planning in Sweden and Finland until the Middle of the Nineteenth Century. Teoksessa | In *Scandinavian Economic History Review* 1/1968, 20, 32.

10 Ahlberg 2005, 223–225

11 Ahlberg 2005, 77.

12 Lilja, Sven, Wooden Towns on Fire. Fire Destruction and Human Reconstruction of Swedish Towns Prior to 1800. Teoksessa | In Körner, Martin (toim. | ed.), *Destruction and Reconstruction of Towns. Destruction by Earthquakes, Fire and Water.* Volume 1. Verlag Paul Haupt, Bern, Stuttgart, Wien 1999, 266–267.

13 Ut. känd prov. 439, RA.

14 Ruuth, J. W. – Halila, Aimo, *Viipurin kaupungin historia II. Vuodet 1617–1710*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1974, 43–45.

15 *Wijborgh stadh affrijtning*, Ut. känd prov. 440, RA; Ahlberg 2005, 84.

16 Ahlberg 2005, 147–148, erit. kuvio sivulla 145 | esp. figure on page 145.

17 Katso esim. | Cf. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No 6 (1703), KrA.

18 Jutikkala, Eino, Tomtbesittningen och kampen om regulariteten i Sverige-Finlands städer. Teoksessa | In *Societas scientiarium fennica* 4/1963, 4–18. Jutikkala ei käsittele tässä Viipurin regulaatiota vaan käyttää esimerkkeinään muita Ruotsin 1600-luvun kaupunkeja. | Jutikkala does not deal with Vyborg regulations but uses other seventeenth-century Swedish towns as examples; myös | also Jutikkala 1968, 20–28.

19 Ahlberg 2005, 79.

20 Ahlberg 2005, 201.

21 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 6. (10. Maij 1703), KrA; Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No.7. (18 Martij 1703), KrA; katso esimerkiksi | see e.g. Ф. 248. Оп. 160. Д. 245. Л. 156, РГАДА.

22 *Wijborgh stadh affrijtning*, Ut. känd prov. 440, RA; Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No 2 (1642), KrA; Ruuth, J. W., *Viipurin kaupungin historia II. Vuodet 1617–1710*. Uudistanut | Revised by Ragnar Rosén. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1982, 37.

23 Ruuth – Halila 1974, 46; Neuvonen, Petri, *Viipuri. Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa*. SKS, Helsinki 2008, 123.

24 Katujen nimilähteinä ovat kartat. | The following maps were used as a source of street names. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 2 (1642), KrA; *10. Maij 1703*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 6, KrA; *18 Martij 1703*, Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No.7, KrA; *Картографическая основа центральной части г. Выборга.* НП Федерация спортивного ориентирования г. Выборга и Выборгского района, 2014. ЗАО «ГЕЗА КОМ», 2014. myös | also Ruuth – Halila 1974, 39–40.

25 *10. Maij 1703*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 6, KrA; *18 Martij 1703*, Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No.7, KrA.

26 Ruuth – Halila 1974, 47–48; Lilius 2014, 188.

27 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No. 2. Liliuksen mukaan vuoden 1642 asemakaavapiirros on vuoden 1640 piirroksen tarkempi versio. Kuitenkin vuoden 1642 piirroksessa vain kaupunginmuuri ja kirkot on kuvattu eksaktisti ja piirroksessa on kirjallinen kuvaus kaupunginmuurin vahingoittuneista ja sortuneista osuuksista. Kuvauksessa olevat muurin kohdat on osoitettu piirroksessa numeroilla. Siksi onkin todennäköisempää, että vuoden 1642 piirroksen tehtävänä on ollut kuvata kaupunginmuurin kuntoa, ei regulaatiosuunnitelmien alla olevaa kaupunkia sinänsä kuten virheellisesti on oletettu. Siksi näitä kahta asemakaavapiirrosta vuosilta 1640 ja 1642 on tarkasteltava toistensa yhteydessä. | Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No. 2. According to Lilius, the 1642 design was a more detailed version of the 1640 one. Only the town wall and churches are drawn precisely on the 1642 version, however, and it includes a written description of the damaged and collapsed parts of the town wall. The described points along the wall are numbered on the drawing itself. Therefore it is more likely that the 1642 drawing was made to describe the condition of the town walls, not to record the town under the regulation plan, as is incorrectly assumed. Thus it is important to compare and contrast the 1640 and 1642 designs.

28 *Wijborgh walz affrijnting*, Ut. känd prov. 441, RA.

29 Ruuth – Halila 1974, 400–403.

30 Nilzén, Göran, Lorentz Christopher Stobée (Stobaeus). *Svensk Biographisk Lexicon*, Band 33, 534 (2007–2011). Käytetty digitaaliversiota | Digital version used: https://sok.riksarkivet.se/Sbl/Presentation.aspx?id=20279 (Luettu 12.2.2018 | Accessed 12 February 2018.)

31 *Oförgripelig Dessein* öfwer *Wiborg affattat af L. C. Stobaeus Wiborg d. 10 Maij 1703*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 6, KrA.

32 Ks. | Cf. Jutikkala, Eino, 1968, 37–38.

33 Ruuth – Halila 1974, 47–48.

34 *Oförgripelig Dessein* öfwer *Wiborg affattat af L. C. Stobaeus Wiborg d. 10 Maij 1703*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 6, KrA; Neuvonen 2008, 141.

35 Ruuth – Halila 1974, 47–48.

36 *Bastioni* on muurista ulostyöntyvä linnoituksen osa. Bastionien välissä olevaa, usein kaksiosaista muuria kutsutaan *kurtiiniksi. Raveliini* on kolmion muotoinen erillinen linnoite linnoituksen edessä. *Kaponieeri* on linnoituksen ulos työnnetty osa, jonka tehtävänä on suojata sotilaita. *Redutti* on pieni erillinen suljettu linnoite suuremman linnoituksen ulkopuolella. | A *bastion* is the protruding part of a fortress wall. The – often two-part – wall between two bastions is called a *curtain wall*. A *ravelin* is a separate triangular fortification in front of a fortress. A *caponiere* is a defensive structure protruding from a fortress, designed to protect the soldiers. A *redoubt* is a small separate closed fortification outside the larger fortress.

37 *Relations Charta öfwer Arbetet som förrättat är vid Viborgs fästning Pro A:o 1709*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No 12, KrA.

38 Lilius 2014, 188.

39 *Plan*. Lantmät. lev. 1850, No. 205, Finland, Viborgs stad (Vib.), RA.

40 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No. 3, KrA.

41 Ks. | Cf. Ahlberg 2005, 655; Lilius 2014, 189.

42 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No. 4, KrA. Kartta on ajoitettu arkistoluettelossa vuodelle 1698. Kartan laatinut Erik Nilsson Aspegren kuoli jo vuonna 1672 Viipurissa. Todennäköisimmin kyse on Aspegrenin alkuperäisen vuonna 1655 laaditun kartan kopiosta. | Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg/Viipuri, No. 4, KrA. The map is dated 1698 in the archive list, but Erik Nilsson Aspegren, who drew it, had already died in 1672 in Vyborg. Most likely it is a copy of the original map drawn by Aspegren in 1655.

43 Ahlberg 2005, 654.

44 *Martij månad 1706*. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No. 10, KrA.

45 Dahlbergin kuuluisa piirros on julkaistu ensimmäisen kerran hänen teoksessaan *Suecia antiqua et hodierna* (1716). Piirroksen oikeassa alakulmassa on päiväys "J. v. d. Aveclen. Hc. Holmia 1709". Linkki avoimeen kuvatiedostoon http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201008112431 | Dahlberg's famous drawing was first published his book *Suecia antiqua et hodierna* (1716). The drawing is dated in the lower right-hand corner: "J. v. d. Aveclen. Hc. Holmia 1709". Link to open-access image file http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201008112431

46 *Mörssäri* oli suurikaliiberinen lyhytpiippuinen tykki, joilla ammuttiin linnoitusmuurien ylitse korkeita kaaria. Mörssäreissä käytettiin piiritystilanteissa räjähtäviä ammuksia aiheuttamaan tulipaloja piiritettävään linnoitukseen. | A *mortar* was a high-calibre short-barrelled cannon which was used to fire over ramparts in high arcs. Mortars were used in siege situations to fire explosive ammunition, aiming to cause fires in the target fortress.

47 Ruuth – Halila 1974, 406, ks. erit. viite 22 | cf. esp. note 22.

48 Ruuth – Halila 1974, 407–409.

49 Ruuth – Halila 1974, 413.

50 Ruuth – Halila 1974, 414–434.

отделенный от старой части города стеной, можно было попасть либо через Королевские ворота, располагавшиеся в конце Кунинкаан кату, либо через Скотопрогонные ворота, располагавшиеся в конце Каръяпортинкату и защищенные построенной в 1550-е годы Круглой башней. Через последние можно было и выйти из города. Из улиц, расположенных поперек упомянутым выше улицам, до нашего времени сохранились улицы Весипортинкату и Ууденпортинкату (совр. улицы Водной Заставы и Новой Заставы).

В XVII столетии часть города, защищенная укреплениями, была уже плотно заселена, и новые жители вынуждены были селиться за городскими стенами. В это время происходит заселение районов Сииканиеми и Терваниеми (Смоляной мыс). Для этих районов тоже была составлена схема, согласно которой и застраивались находящиеся здесь участки земли в XVII веке. Пригород, называемый Сииканиеми, располагался вдоль продолжения главной улицы города, сразу за Крепостным мостом (совр. Островная улица). В этом районе тоже имелась своя площадь и церковь. Скалистый ландшафт Терваниеми препятствовал четкому планированию, и здесь застраивались участки, располагавшиеся, в основном, вдоль береговой линии. Высокий холм, расположенный в центре мыса, оставался свободным от застройки вплоть до конца XVII в.

Вспыхнувшая в 1700 г. Великая Северная война вновь привлекла внимание Шведской короны к оборонительным сооружениям Выборга. Начиная с 1703 г. на стенах Вала проводится большое количество ремонтных и строительных работ. С внешней стороны этих стен строятся различные бастионы и равелины. Во время войны русские войска осадили город в первый раз в 1706 г., но вынуждены были тогда прекратить осаду. В 1710 г. войска Петра Первого вновь осаждают город, на этот раз со стороны моря. Ничем не защищенные пригороды, расположенные в районах Сииканиеми и Терваниеми, были захвачены ими без всякого труда. Выборг сдался русским войскам 13 июня после массированных бомбардировок, проводимых русской артиллерией особенно со стороны Терваниеми. По мирному договору, заключенному в 1721 г., Выборг и Карельский перешеек перешли под власть Российской империи.

LINNAN VARJOSTA KAUPALLISEKSI KESKUKSEKSI

– Viipurin väestö 1500- ja 1600-luvuilla

FROM THE SHADOW OF THE CASTLE TO THE COMMERCIAL CENTRE

– the Population of Vyborg in the Sixteenth and Seventeenth Centuries

Erik Nilsson Aspegrenin vuonna 1698 tekemäksi merkityssä kartassa näkyy suunnitelma Siikaniemen ja Tervaniemen esikaupunkien asemakaavaksi. 1600-luvun jälkipuoliskolla esikaupungeissa oli jo merkittävä osa asutuksesta, mutta ne eivät toteutuneet aivan suunnitelman mukaisina. Aspegren on kopioinut vanhan kaupunkikeskustan ja Vallin muodostaman Linnoituksen asemakaavan suoraan Anders Strengin 1640-luvulla tekemästä suunnitelmasta (ks. s. 42). Pantsarlahden vähäistä asutusta ei ole merkitty karttaan. Aivan kartan oikeassa alanurkassa näkyy kuitenkin “hospitaali”. Se ei ollut varsinainen sairaala, vaan tartuntatauteihin sairastuneiden ja kaupungin osattomien huolto- ja kokoamispaikka.

Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

The marked map drawn by Erik Nilsson Aspegren in 1698 shows the town plan for the suburbs of Siikaniemi and Tervaniemi. In the second half of the seventeenth century, the suburbs already constituted an important part of the settlement, but they were not realized exactly according to plan. Aspegren copied the town plan of the old centre, Linnoitus and Valli districts directly from the 1640s plan by Anders Streng (see p. 42). The sparsely settled areas at Pantsarlahti Bay are not marked on the map. However, the very bottom right corner of the map shows a “hospital”. It was not actually a hospital, but a house where the poorest and people suffering from serious infectious diseases like leprosy were gathered to have some care.

Source: Military Archives in Stockholm.

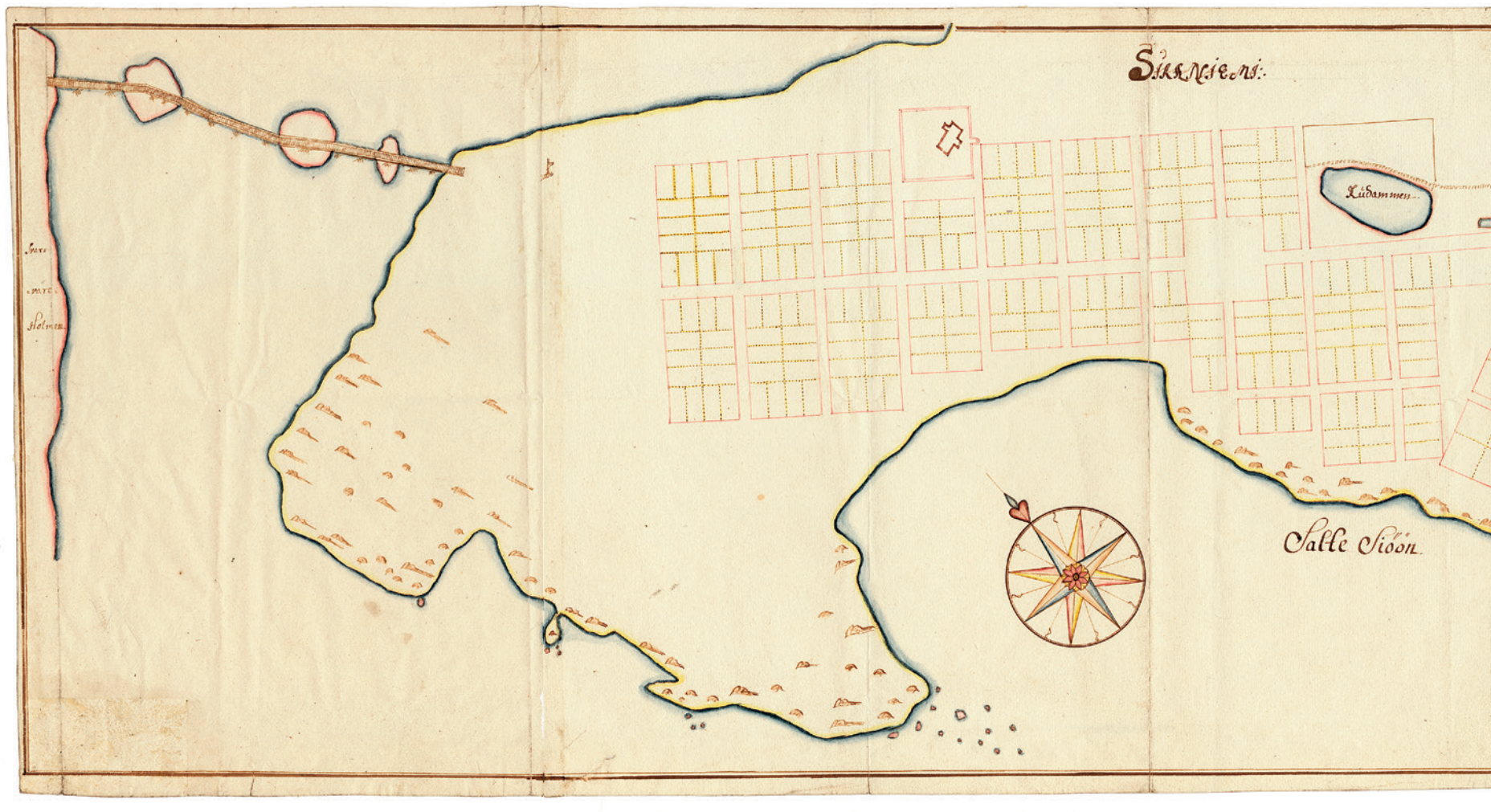

Viipurin 1500- ja 1600-lukujen väestö tutkimuskohteena

Viipurin väkiluvusta 1500- ja 1600-luvulla, asukkaiden sosiaalisesta koostumuksesta sekä väestön sijoittumisesta eri puolille kaupunkia on aikojen kuluessa tehty monenlaisia olettamuksia. Seuraavassa tarkennetaan ja osin muutetaan aiempia arvioita kolmen poikkileikkausajankohdan avulla. Ensimmäiseksi tarkastellaan kaupunkiväestön jakautumista sosiaaliryhmittäin ja kaupunginosittain pitkällä aikavälillä ja toiseksi esitetään arviot kaupunkiväestön kokonaismääristä eri aikoina.

Aineistona ovat 1500-luvun osalta Viipurin veroluettelot, joihin merkittiin pääsääntöisesti kaikki kaupungille veroa maksaneet henkilöt. Suurin osa heistä kuului kaupungin porvaristoon eli kauppiaisiin, käsityöläisiin ja muihin porvarisoikeudet saaneisiin henkilöihin.[1] Luetteloissa ilmoitettiin tavallisesti ainoastaan talon isännän (ja leskien kyseessä ollessa emännän) nimi sekä maksetun veron määrä. 1500-luvun verottajaa kiinnosti ennen muuta kunkin kotitalouden (*hushåll*) maksama kokonaisvero, sillä kotitalous oli tuon ajan talouselämän perusyksikkö sekä kaupungissa että maaseudulla. Rekisterit eivät siten anna tietoja kuhunkin kotitalouteen kuuluneiden asukkaiden todellisesta lukumäärästä. Samoin esimerkiksi raadin jäsenet olivat vapautetut veron maksusta, mutta eri lähteitä yhdistelemällä heistä saadaan varsin luotettavasti tietoja, joilla heidät voidaan identifioida ja tunnistaa. Luetteloissa mainittiin myös kaupungissa asuneet aateliset, papiston edustajat sekä erilaiset kruunupalvelijat, joista suurin osa ei maksanut veroja kaupungille, vaikka he usein olivat yhteisöjen aktiivisia jäseniä.

Research on the sixteenth and seventeenth century population of Vyborg

A wide range of assumptions have been made about the size of Vyborg's population in the sixteenth and seventeenth centuries, the social composition of the residents, and the placement of the population in different parts of the town. The following clarifies and partly challenges earlier estimates based on three sample dates, representing a cross-section of the period. Firstly, we will look at the distribution of the urban population by social group and district over a long period, and secondly, present estimates of the total urban population at different times.

The material analysed for the sixteenth century is Vyborg tax lists, which were primarily used to record all the people who had paid tax to the town. Most of them belonged to the burgher group, that is, traders, artisans and other people with burgher rights.[1] The lists usually only stated the name of the master of the household (and, in the case of widows, the mistress) and the amount of tax paid. The sixteenth-century tax authority was primarily interested in the total tax paid by each household (*hushåll*), as this was the basic economic unit at the time in both urban and rural areas. Therefore, the registers do not provide us with any information about the actual number of residents in each household. Council members, for example, were exempt from paying tax, but reliable information that can be used to identify and detect them can be gathered by combining different sources. The lists also mentioned the nobles, members of the clergy and various servants of the Crown living in the town. The majority of them also did not pay taxes to the town, although they were active members of their communities.

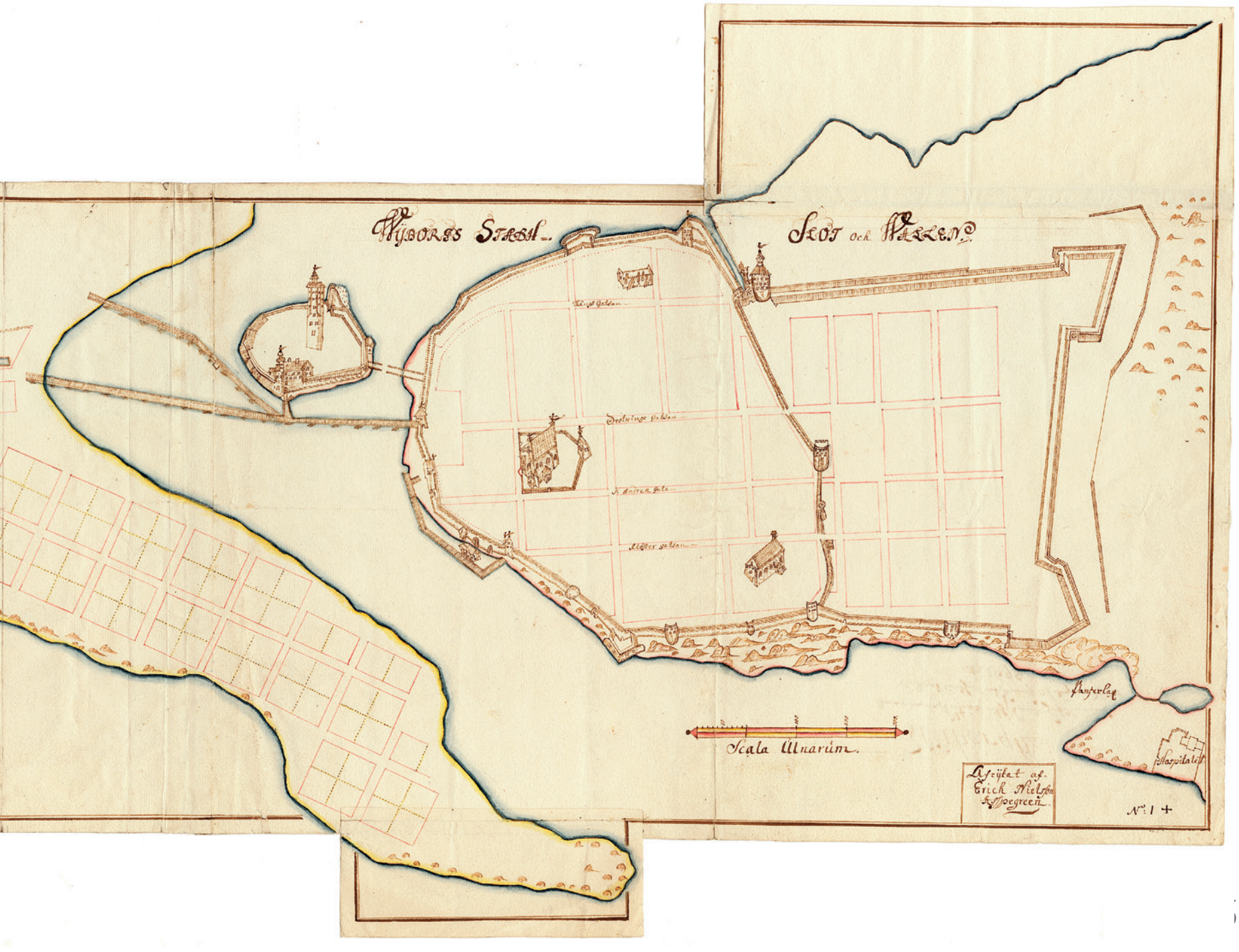

Viipurin väestö 1500-luvulla

Ensimmäiseksi poikkileikkauskohdaksi on valittu vuosi 1571, jota on pidettävä 1500-luvun jälkipuoliskon viimeisenä ”normaalivuotena”: vielä tuolloin ei Viipurin läänille ja siten kaupungin porvaristollekin tuhoisa 25-vuotinen Venäjän sota ollut iskenyt alueelle täydellä voimallaan ja vaikuttanut väistämättä sekä väestön absoluuttiseen määrään että varsinkin tilikirjoihin merkittyihin ”sieluihin”.[2] Eri aineistojen epätäydellisyyksien paikkaamiseksi tiedot veroja maksaneista kaupungissa asuneista henkilöistä on kerätty kolmesta erillisestä veroluettelosta: vuosien 1570 ja 1571 manttaaliluetteloista sekä vuoden 1571 Älvsborgin ensimmäisten lunnaiden kannosta laadituista tiliasiakirjoista. Yhdistämällä mainitut aineistot saadaan huomattavasti aiempaa tarkempi kuva kaupungin asukkaista ja heidän sijoittumisestaan vanhankaupungin eri kortteleihin.[3]

1570-luvun alussa kaupungissa oli yhteensä yli 325[6] kotitaloutta, joista tosin veroa kaupungille maksoi korkeintaan 250 ”huushollia”.[7] Tässä vaiheessa suurin osa asukkaista oli vielä sijoittunut vanhan keskiaikaisen kaupungin alueelle, sillä vaikka uusi linnoitus eli Valli, sekä Siikaniemen ja Pantsarlahden esikaupungit olivat ilmestyneet ensimmäisen kerran veroluetteloihin juuri muutama vuosi aiemmin, niin vuosikymmenen alun lähteissä tietoja on vain Vallissa asuneista noin kahdestakymmenestä veroa maksaneesta asukkaasta.[8]

Vanhankaupungin ensimmäinen kortteli oli kiistatta silmäätekevien suosiossa, sillä siellä asui valtaosa raadin jäsenistä ja vielä vähälukuisesta papistosta. Porvarisvalan antaneilla porvariston jäsenillä eli kauppiailla ja käsityöläisillä oli runsaasti vaikutusmahdollisuuksia, sillä juuri porvareille oli myönnetty pitkälle menevä itsehallinto kaupungin sisäisissä asioissa. Viipuri oli vielä näihin aikoihin valtakunnan rajakaupunki, jonka sotilaallinen merkitys oli 1570-luvun alussa alkaneen sotakaudenkin johdosta edelleen huomattava, mikä selittää myös aateliston omistukset kaupungissa. Aatelisista merkittävin oli Klaus Eeri-

The population of sixteenth-century Vyborg

The first date selected for sampling is 1571, which is considered a ‘normal year’ for the second half of the sixteenth century. The 25-year war with Russia that ravaged the county and town of Vyborg had not yet hit the area with its full force; this inevitably affected both the actual total population and especially the number of ‘souls’ recorded on the tax books.[2] To fill the gaps in the various sources, information about residents of the town who paid taxes were collected from three different tax lists, the *mantal* (land taxation unit) lists for 1570 and 1571, and the tax records created for the first Älvsborg ransom (in Swe. Älvsborgs *första lösen*, levied to reclaim the castle from Denmark) tax in 1571. Combining these sources gives us a much more complete picture of the urban population and their location within the quarters in the old town.[3]

At the beginning of the 1570s there was a total of 325[6] households in the town, of which no more than 250 paid the town tax.[7] At this point the majority of residents were still living in the medieval old town. Although the new fortress and suburbs of Valli (Wall), Siikaniemi and Pantsarlahti first appeared on tax lists a year earlier, in 1570 only about twenty tax-paying residents of Valli were recorded in the sources.[8]

The first quarter in the old town was undoubtedly favoured by notables, since this was where the majority of the council members and clergy lived, though the latter were still few in number. The ruling burgher group, that is, the traders and artisans, had plenty of opportunities to exercise their influence, since burghers had been granted extensive self-government of the town’s internal affairs. In this period, Vyborg was still a frontier town of considerable military importance due to the period of war that began in 1570; this also explains the property owned by the nobility in the town. The most important of the nobles was Klaus Eriksson Fleming, who later became supreme commander during the war with Russia and was known as the harsh subordinator of all Finland

Taulukko | Table 1.
Viipurin kotitaloudet kortteleittain ja sosiaaliryhmittäin 1570-luvun alussa
Vyborg households at the beginning of 1570 by quarter and social group

Kotitaloudet/kortteli *Households/quarter*	*I kortteli* *Quarter I*	*II kortteli* *Quarter II*	*III kortteli* *Quarter III*	*IV kortteli* *Quarter IV*	*Valli*	*Yhteensä* *Total*
Raatitaloudet Council households	7	2	2	1	0	12
Muut kauppiastaloudet (valtaporvarit)[4] Other trader households (ruling burghers)[4]	5	6	8	4	0	23
Käsityöläistaloudet Artisan households	5	5	5	5	3	23
Muut (porvaris)taloudet[5] Other (burgher) households[5]	14	40	40	49	18	161
Papiston taloudet Clergy households	3	0	0	4	0	7
Aatelisten taloudet Noble households	7	0	2	0	0	9
Kruununpalvelijat Servants of the Crown	13	7	19	12	0	51
Lesket | Widows	6	14	10	9	0	39
Yhteensä kotitalouksia Total households	60	74	86	84	21	325
Autiotontit | Deserted plots	3	7	6	5	0	21

Lähteet | Sources: Viipurin kaupungin tilikirja 1569–1572 (nide 5320, käytetty vuosien 1570 ja 1571 tilejä | binder 5320, accounts for 1570 and 1571 used). Digitaaliarkisto, KA; Viipurin kaupungin hopeaveroluettelo 1571 (Walta 1987). Lisätietoja eri ryhmiin kuuluneiden henkilöiden taustoista myös | For further information about the background of different persons in different categories see Grotenfelt 1887; Ruuth 1908; Kiuasmaa 1962.

kinpoika Fleming, josta myöhemmin tuli muun muassa Venäjän sodan ylipäällikkö ja nuijasodan kukistajana tunnetuksi tullut koko Suomen kovaotteinen käskynhaltija. Samoin Flemingin serkulle, jo vuonna 1566 menehtyneelle, Ruotsin ja Tanskan käymän seitsenvuotisen pohjoismaisen sodan (1563–1570) sankarille Klaus Kristerinpojalle (Horn) oli edelleen merkitty kiinteistö kaupungin ensimmäiseen kortteliin. Sen sijaan ”tavallisia” porvareita, vähäväkisemmistä puhumattakaan, ei mainitussa korttelissa juuri asustanut.

Sosiaaliryhmittäisen tarkastelun valossa kolmas kortteli oli toinen eliittialue. Sinne oli asettunut esimerkiksi suuri osa kaupungissa asuneista kruununpalvelijoista. Heitä olivat erilaiset virkamiehet kaupungin ja linnan kirjureista maaseudulla toimiviin kihlakunnanvouteihin ja -tuomareihin saakka.

Varsinaiseen valtaporvaristoon eli kaupungin hallinnosta vastanneen raadin jäseniin ja muihin merkittävimpiin porvaristalouksiin kuului 1570-luvun alussa noin 35 kotitaloutta eli hieman yli kymmenen prosenttia talouksien koko määrästä. Käytössä ollut lähdeaineisto ei kerro koko totuutta käsityöläisten pääluvusta. Yleensä kaikissa muissa kaupungeissa, ja Viipurissakin myöhemmin 1600-luvulla, käsityöläisiä oli noin kaksi kertaa enemmän kuin kauppiaita. Aineiston puutteellisuus johtuu yhtäältä siitä, ettei isän- eli patronyyminimellä luetteloitujen käsityöläisten yhteyteen läheskään aina merkitty ammattinimikettä. Toisaalta huomio kiinnittyy siihen, että poikkileikkauksen aikaan veroa maksamattomien kruununpalvelijoiksi kirjattujen henkilöiden joukossa oli monia käsityöläisiä: lasimestari Anders, räätälit Jörn ja Staffan, sorvari Jacob, seppä Orban sekä muurari Nils. Todennäköisesti nämä ammattilaiset tekivät tuotteita myös suoraan kaupunkilaisille ja maaseudun kuluttajille, joten siinä mielessä heitä voitiin pitää kaupunkielinkeinojen harjoittajina.

during the Cudgel War. His cousin Klaus Kristersson (Horn) was also recorded as owning property in the first quarter of the town, although he had recently died in 1566 during Sweden and Denmark’s Northern Seven Years’ War (1563–1570). In contrast, hardly any ‘ordinary’ burghers lived in this quarter, not to mention the smaller folk.

The other elite area in terms of social group was the third quarter. The majority of the servants of the Crown who lived in the town had settled there. They included various officials, from town and castle scribes to country hundred bailiffs and judges.

The actual ruling burghers, the members of the council responsible for governing the town and other important burgher households, numbered 35 households at the beginning of the 1570s, that is, just over ten percent of the total number of households. The source material does not tell the whole story about the actual number of artisans. In general, there were about twice as many artisans as traders both in Vyborg and in other towns in the seventeenth century. The main reason for the lack of material is that the artisan’s profession was not always listed alongside their father’s name or patronymic. At the same time, it is noticeable that the group of people recorded as non-taxpaying servants of the Crown included several artisans: glazier Anders, tailors Jörn and Staffan, turner Jacob, blacksmith Orban and mason Nils. These professionals probably also worked directly for other urban and rural customers, so in that sense they could be regarded as town tradespeople.

Teemakartta | Thematic Map 4.

Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin vuonna 1570 | Social groups of the population of Vyborg in 1570

Viipurin väestöstä suuri osa asui keskiaikaisen kaupungin alueella vuonna 1570. Viipurin merkitys rajakaupunkina näkyy muun muassa siitä, että asukkaista varsin suuri osa oli aatelisia ja kruunun virkamiehiä.

In 1570, a large proportion of the population of Vyborg lived in the medieval town area. Vyborg’s significance as a border town is reflected in the fact that quite a significant number of its residents were nobles and the crown officials.

Harmaa: lesket
Vaaleanpunainen: kruununpalvelijat
Ruskea: aateliset
Violetti: papisto
Punainen: porvarit
Vihreä: käsityöläiset
Oranssi: valtaporvarit
Sininen: raatimiehet

Grey: widows
Pink: servants of the Crown
Brown: nobles
Violet: clergy
Red: burghers
Green: craftspeople
Orange: ruling burghers
Blue: councilmen

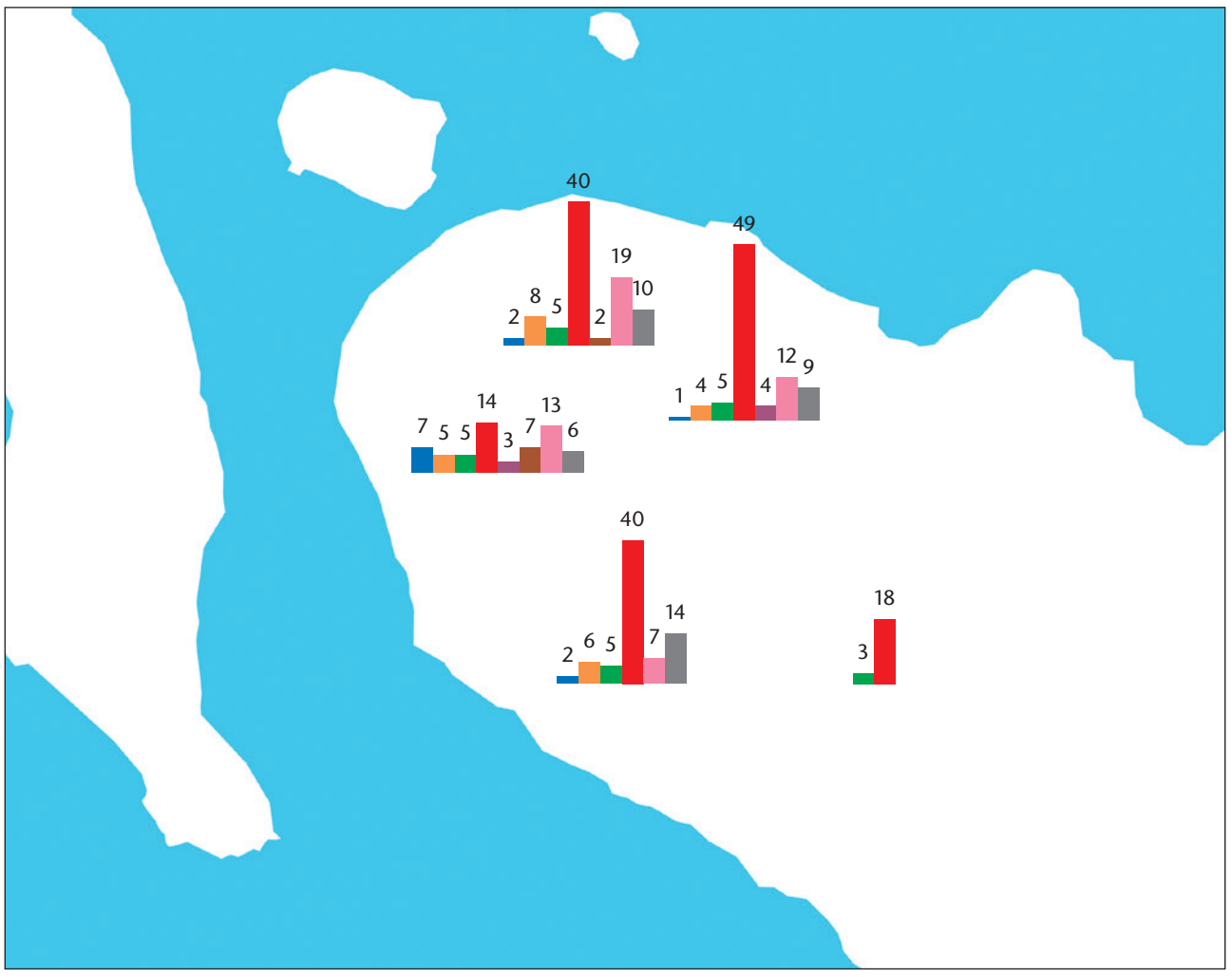

Viipurin väestö 1600-luvun alussa

Toinen poikkileikkausvuosi on vuodelta 1638, juuri ennen regulariteetin eli uuden asemakaavan laatimista ja toteuttamista. Tärkein syy tarkasteluvuoden valintaan on se, että siltä on käytössä harvinaisen tarkat luettelot kaupungin henkirahaa maksaneista henkilöistä. Henkilöperustaista henkiveroa oli maksettu vuodesta 1628 alkaen, aluksi ylimääräisenä eli väliaikaisena verona. Vuodesta 1652 alkaen siitä tuli vuosisadoiksi vakinainen vero. Kyseinen maksu koski alun perin kaikkia veronmaksukykyisiä yli 12-vuotiaita miehiä ja naisia, mutta vuonna 1652 ikäraja nostettiin 15 vuoteen, ja samalla määrättiin, että veroa maksettiin aina 63 ikävuoteen saakka.[9]

Viipurissa tehtiin vuonna 1638 henkirahan maksuun (tai paremminkin maksamattomuuteen) liittynyt vuosia 1637 ja 1638 koskenut erityistarkastus. Tarkastuksen suoritti jo aikalaisten harvinaisen pätevänä ja pelottomana kruunun etujen valvojana tuntema kamariviskaali Antti (Anders) Äimä, joka näyttää perinpohjaiseen tapaansa käyneen henkikirjaluettelon kanssa systemaattisesti itse läpi Viipurin kaupunginosat talo talolta: hän löysi lähes kaksisataa veron piiriin kuulunutta henkilöä, joita ei syystä tai toisesta ollut kirjattu alkuperäiseen asiakirjaan. Yhdistämällä alkuperäinen henkikirja ja Äimän tarkastusluettelo päästään Ruotsin suurvaltakauden oloissa poikkeukselliseen tarkkuuteen, mikä mahdollistaa uudet arviot kaupungin kokonaisväkiluvusta.[10]

Vuonna 1638 kaupunki oli jakautunut sosiaaliryhmittäin eri kaupunginosiin, eikä 1500-luvulla havaitusta korttelijaosta enää puhuttu mitään. Vanhassa eli keskiaikaisessa linnoitetussa kaupungissa asuivat edelleen käytännössä kaikki kaupungin eliittiryhmät. Aateliston merkitys kaupunkiyhteisössä oli lakannut Viipurin muuttuneen geopoliittisen tilanteen vuoksi. Kaupungista tuli viimeistään Ruotsin ja Venäjän vuonna 1617 solmiman Stolbovan rauhan jälkeen, kun valtakunnanraja siirtyi Inkerin itärajalle, vauras kauppakaupunki, jonka kaduilla käyskenteli

The population of Vyborg in the early seventeenth century

The next sample year is 1638, just before the formulation and implementation of the regulation, or new town plan. The main reason why this year was selected for analysis is the fact that its lists of poll tax payers are exceptionally accurate. The poll tax was paid from 1628, initially as an exceptional, temporary tax. From 1652 it became a permanent annual tax. The tax was originally levied on every man and woman capable of paying over the age of twelve, but the minimum age was raised to fifteen in 1652, when the maximum age for paying this tax was also set at 63.[9]

A special inspection of poll tax payment (or rather, failure to pay) in 1637 and 1638 was performed in Vyborg in 1638. The tax inspection was implemented by Chamber Court Prosecutor Antti (Anders) Äimä, who was known as an extraordinarily competent and indefatigable defender of Crown interests. He appears to have systematically gone through the poll tax lists for the districts of Vyborg from house to house in his usually thorough manner: he found almost two hundred people who should have been on the tax roll but, for one reason or another, were not recorded in the original document. Combining the original census and Äimä's checklist makes it possible to estimate the total population of the town with exceptional accuracy for the contemporary conditions in the Kingdom of Sweden.[10]

In 1638 the town had naturally developed into different districts by social groups, and the division into quarters observed in the sixteenth century no longer applied. Nearly all the elite still lived in the medieval fortified old town. The nobility had become significantly less important in Vyborg society due to the changed geopolitical situation. At latest by the Treaty of Stolbovo between Sweden and Russia in 1617, when the border of the realm moved to the eastern border of Ingria, it had become a wealthy trading town, with haughty ruling burghers parading through

Taulukko | Table 2.

Viipurin kotitaloudet kaupunginosittain ja sosiaaliryhmittäin sekä henkikirjoihin merkityt kaupunkilaiset vuonna 1638
Vyborg households by district and social group, with the townspeople recorded on the 1638 census

Kotitaloudet/kaupunginosa Households/district	*Kaupunki Town*	*Valli*	*Pantsarlahti*	*Siikaniemi*	*Köyhät ja aineistossa yli-ikäisiksi katsotut henkilöt Persons seen as poor and overage according to the sources*	*Pormestarin ja raadin palkkatalonpojat Farmers funding mayor and council pay*	*Yhteensä Total*
Raatitaloudet Council households	14	0	0	0	0	0	14
Muut kauppiastaloudet (valtaporvarit) Other trader households (ruling burghers)	28	0	0	0	0	0	28
Käsityöläistaloudet Artisan households	20	27	0	21	0	0	68
Muut (porvaris)taloudet Other (burgher) households	107	179	67	257	15	16	641
Pappistaloudet Clergy households	9	0	1	2	0	0	12
Yhteensä Total households	178	206	68	280	15	16	763
Henkilömäärä Number of persons	604	535	131	673	21	33	1 997
Henkilömäärä/kotitalous Number of persons/household	3,4	2,6	1,9	2,4	1,4	2,1	2,6

Lähde | Source: Viipurin läänin tositekirje 1638 (8556), Viipurin kaupungin henkikirja liitteineen, 626–695, KA; vrt. | cf. Ruuth – Halila 1974, 103–104.
Alkuperäiset tiedot ja kamariviskaali Antti Äimän tarkastusluettelon tiedot yhdistetty.
Original material from the county receipts book and town census combined with information from Chamber Court Prosecutor Antti Äimä's checklist.

tästedes lähinnä korskeita valtaporvareita. Tuosta ajasta lähtien käytännössä ainoat aateliston edustajat olivat linnassa asunut ja taajaan vaihtunut linnanherra sekä käskynhaltija, jonka virkanimike muuttui 1630-luvulla maaherraksi.

Vallin ja Siikaniemen kaupunginosat olivat kasvaneet huomattavasti: molemmissa käsityöläisten osuus kaikista kotitalouksista oli varsin suuri. Sen sijaan Pantsarlahti oli ennen muuta vähäväkisten asuinpaikka. Sittemmin 1600-luvun kuluessa se menetti suuren osan asukkaistaan, tai ainakin veronmaksukykyisistä asukeistaan. Vuoden 1638 erikoisuuksiin kuuluivat henkikirjoihin merkityt yhteensä 16 talonpoikaistaloutta. Nämä talonpojat maksoivat veronsa suoraan kaupungin pormestareille ja raatimiehille, joten he olivat osa kruunun kaupunginhallinnon palkkauskuluihin osoittamia resursseja. Sittemmin 1680-luvulla isoreduktion eli läänitettyjen alueiden takaisin kruununverotuksen piiriin palauttamisen myötä tämä etuisuus poistui ja kaupunkilaiset saivat maksaa hallintomiestensä kulut omasta pussistaan.

Viipurin väkimäärä kasvoi huomattavasti reilussa puolessa vuosisadassa 1570-luvulta 1630-luvun lopulle uusien Vallin ja Siikaniemen kaupunginosien myötä. Kotitalouksien määrä kaksinkertaistui ja kaupungin asujaimisto sai varsinkin 1600-luvun alkupuoliskolla merkittäviä vahvistuksia Itämeren etelärannan saksalaisemigranteista. Silti varsinaisen valtaporvariston – jolla tarkoitetaan ennen muuta ulkomaankauppaa käynyttä ja muutenkin merkittävää liiketoimintaa harjoittanutta kauppiaskuntaa – määrä oli pysynyt jokseenkin samana. Tämä viittaa siihen, että kaupungin kasvun hedelmistä yhä suurempi osa kasautui muutamille ruotsin- ja saksankielisille suvuille ja sukuverkostoille. Suurin osa asukkaista jäi vaille merkittäviä vaikutusmahdollisuuksia ja monet heistä kuuluivat kaupungin runsaslukuiseen suomenkieliseen pikkuporvaristoon. Viipurilla oli myös jo aikalaisille epäilyttävä maine sukulaisraatien ja nepotismin pesänä, vaikka kaikkialla muuallakin käytäntö oli samankaltainen.[11]

its streets. From then on, in practice the only nobility lived in the castle, including the castle lord and steward, whose official title was changed to that of governor in the 1630s.

Districts of Valli and Siikaniemi had grown considerably; the proportion of artisan households was quite large in both districts. In contrast, Pantsarlahti remained rather sparsely populated. During the seventeenth century, it then lost the majority of its inhabitants, or at least their ability to pay tax. A peculiarity of the 1638 census was the sixteen registered tenant farmer households. These farmers paid tax directly to the mayor and councilmen, so they were partly covering the Crown's salary costs for the town administration. In the 1680s, with the Great Reduction, or return of lands granted to nobles to crown taxation, this benefit was lost and the townspeople had to pay their administrators from their own pockets.

The population of Vyborg grew considerably in the half-century from the 1570s to the end of the 1630s, particularly in the new districts of Valli and Siikaniemi. The number of households doubled and the urban population was significantly boosted by German immigrants from the southern Baltic coast, especially in the first half of the seventeenth century. Despite this, the numbers in the real ruling group of burghers – which means, above all, those conducting foreign trade and other substantive business operations – remained more or less the same. This points to the fact that more and more of the fruits of urban growth were being harvested by a few Swedish and German speaking families and family networks. The majority of the population had little opportunity to exercise any influence and many of them were members of the numerous Finnish-speaking petite bourgeoisie. Vyborg already had a dubious reputation among contemporaries as a hotbed of nepotism, although the practice of, for example, passing council office to family members, was the same everywhere else.[11]

Teemakartta | Thematic Map 5.

Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin 1630-luvun lopulla | Social groups of the population of Vyborg in the late 1630s

Viipurin väestö jakautui 1630-luvun lopulla huomattavasti aiempaa laajemmalle maantieteelliselle alueelle, kun Vallista ja Siikaniemestä tuli erityisesti vähävaraisempien kaupunkilaisten asuinpaikka.

In the late 1630s, the population of Vyborg extended over a considerably larger geographical area, as the districts of Valli and Siikaniemi became home to less prosperous residents, in particular.

Violetti: papisto
Punainen: porvarit
Vihreä: käsityöläiset
Oranssi: valtaporvarit
Sininen: raatimiehet

Violet: clergy
Red: burghers
Green: craftspeople
Orange: ruling burghers
Blue: councilmen

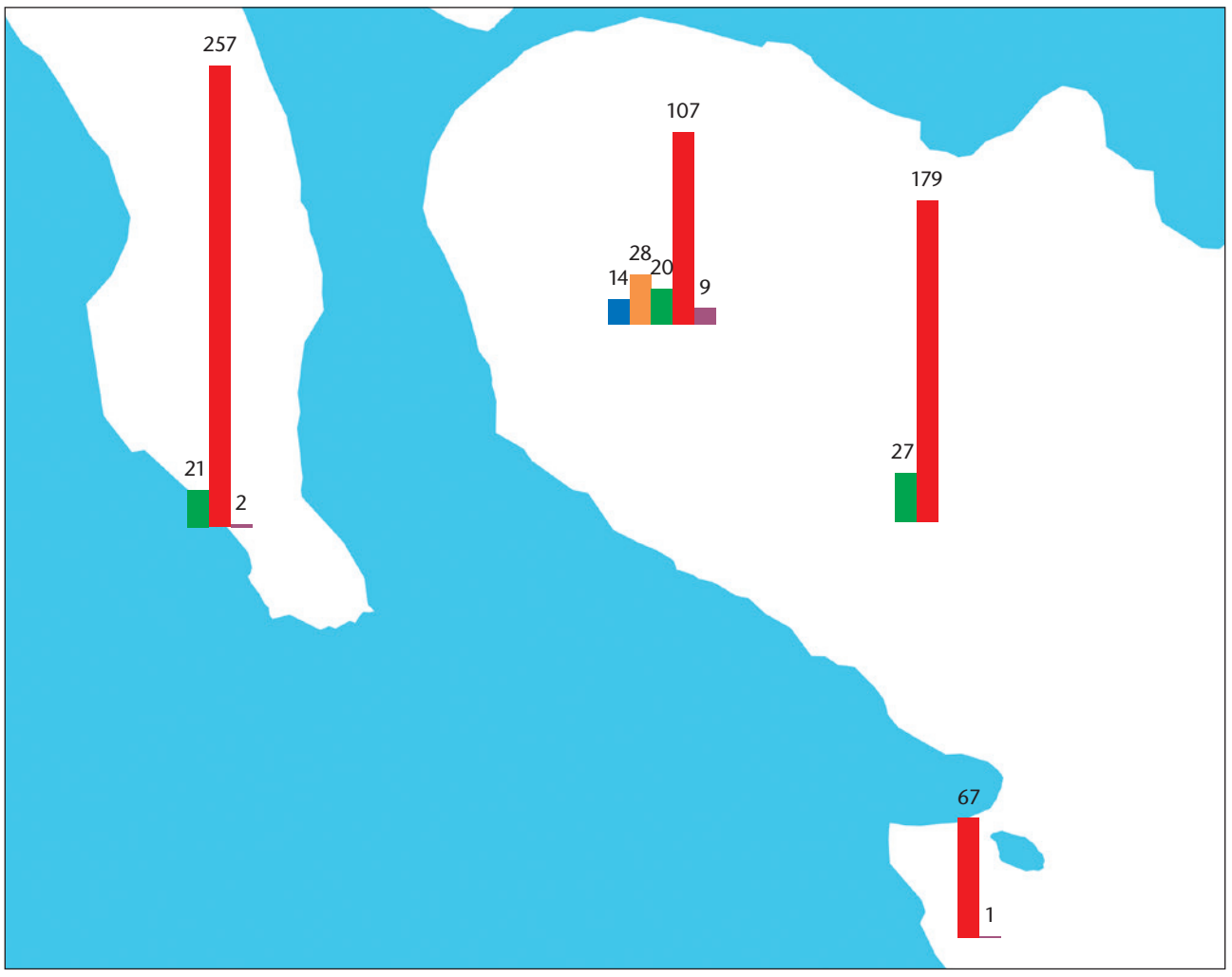

Viipurin väestö 1600-luvun lopulla

Viimeinen Viipurin väestökehitystä ajalla, jolloin kaupunki kuului Ruotsille, käsittelevä poikkileikkausvuosi on 1697. Suomen historiassa tuo ja sitä edeltänyt vuosi tunnetaan ankarina kuolovuosina. Kuitenkin vuoden 1697 henkikirjassa mainittiin enemmän kaupunkilaisia kuin kertaakaan vuoden 1675 jälkeen, eikä kaupungin väkiluku noussut ylemmäksi tuon vuoden jälkeen ennen 1800-luvun alkua. Vuonna 1700 alkoi seuraavat 21 vuotta kestänyt suuri Pohjan sota, jonka myötä Viipuri siirtyi Venäjän alaisuuteen. Sodan seurauksena monet kaupungin taloudellisesti, hallinnollisesti ja sivistyksellisesti vaikutusvaltaisimmasta väestöstä jättivät kotiseutunsa paetessaan venäläisten hyökkäyksen tieltä. Vaikka ei ole tarkkaa tietoa kaikista lähteneistä ja myöhemmin palanneista, monet heistä eivät koskaan palanneet kotikaupunkiinsa, vaan siirtyivät joko jäljelle jääneeseen Ruotsin Suomeen tai jopa Pohjanlahden länsipuolelle. Viipuriin muutti sittemmin 1700-luvun alusta alkaen väkeä muun muassa maan tasalle tuhotusta Nevanlinnan (Nyen) kaupungista sekä Itämeren etelärannan saksalaiskaupungeista. Venäläisten sotajoukkojen mukana tuli myös suuri joukko muonakauppiaita eli marketentteja.[12]

1600-luvun lopun Viipurissa porvariseliittien sijoittuminen kaupunkiin noudatteli aiemmin havaittua mallia. Toisin sanoen kaupungin eliitti asui edelleen vanhassakaupungissa, pienempi porvaristo Vallin ja Siikaniemen kaupunginosissa. Kuitenkin valtaporvaristoon kuuluneiden talouksien määrä oli kaikesta huolimatta kasvanut. Toinen merkittävä ero aiempaan on papiston määrän huomattava nousu: suuri osa uusista papeista kuului yhtäältä tuomiokapitulin henkilöstöön ja toisaalta Viipurin vuonna 1641 perustetun lukion opettajakuntaan.[13] Vanhakaupunki, Valli ja Siikaniemi asuttivat kaikki suunnilleen saman verran väkeä, vaikka yhtä kotitaloutta kohti veroa maksavien asukkaiden määrä vaihtelikin huomattavasti.

Asukastiheys on kaupunkitilan käytön näkökulmasta merkityksellinen tieto, mutta kovin yksityiskohtaisia tietoja ei tässä tarkasteltavalta ajalta voida silti esittää. Ohessa on edellä esitettyihin kotitalouksien määriin perustuva karkea arvio vanhankaupungin, Vallin ja Siikaniemen kaupunginosien pinta-alojen perusteella kunkin kotitalouden keskimääräisistä käytössä olleesta ”tonttimaasta” neliöinä:[14]

The population of Vyborg in the late seventeenth century

The last sample year reflecting demographic trends in the period when Vyborg belonged to Sweden is 1697. This and the previous year have gone down in Finnish history for their high death toll. Despite this, the 1697 census recorded more townspeople than any other year since 1675, and the urban population only surpassed this figure again in the early nineteenth century. The following year saw the beginning of the Great Northern War, as a result of which Vyborg passed to Russian rule. The war spurred many of the economically, administratively and culturally influential people in the town to leave their home region, fleeing the Russian attack. Although there is no precise data on how many people left and how many returned, many of them never came back to their home town, but moved somewhere else in Swedish Finland or even to the other side of the Gulf of Bothnia. From the early eighteenth century, Vyborg then received new immigrants from the town of Nevanlinna (Nyen) and German towns on the southern Baltic coast. The Russian troops brought a large number of food suppliers, or provisioners, with them.[12]

The location of the burgher elite in Vyborg at the end of the seventeenth century followed the previously observed pattern. In other words, the town elite still lived in the old town, while the lesser burghers lived in the Valli and Siikaniemi districts. Nevertheless, the number of ruling burgher households had grown. The other significant difference compared to the earlier period was the marked increase in the number of clergy: a large number of new priests belonged to the cathedral chapter, and others were teachers at Vyborg’s new grammar school, which was founded in 1641.[13] The populations of the old town, Valli and Siikaniemi were approximately the same size, although the number of households per taxpaying resident varied considerably.

Population density is highly relevant from the perspective of use of urban space, but it is not possible to present very detailed data for the period examined here. A rough estimate is based on the number of households presented above, the land area of the old town, Valli and Siikaniemi districts, and the average size of a ‘plot of land’ belonging to one household in square metres:[14]

Taulukko | Table 3.
Viipurin kotitaloudet kaupunginosittain ja sosiaaliryhmittäin sekä henkikirjoihin merkityt kaupunkilaiset vuonna 1697
Vyborg households by district and social group, with the townspeople recorded on the 1697 census

Kotitaloudet/kaupunginosa *Households/district*	*Kaupunki* *Town*	*Valli*	*Pantsar-lahti*	*Siika-niemi*	*Sotilaat/linnanväki* *Soldiers/castle staff*	*Yhteensä* *Total*
Raatitaloudet Council households	15	0	0	1	0	16
Muut kauppiastaloudet (valtaporvarit) Other trader households (ruling burghers)	39	0	0	0	0	39
Käsityöläistaloudet Artisan households	28	15	0	29	1	73
Muut (porvaris)taloudet Other (burgher) households	68	247	4	175	30	524
Pappistaloudet Clergy households	19	3	2	3	0	27
Yhteensä kotitalouksia Total households	169	265	6	208	31	679
Henkilömäärä Number of persons	541	501	10	423	37	1 512
Henkilömäärä/kotitalous Number of persons/household	3.2	1.9	1.7	2.0	1.2	2.2

Lähde | Source: Viipurin läänin tositekirjat 8717, KA.

Keskimäärin neliömetriä / kotitalous

Vuosi	Vanhakaupunki	Valli	Siikaniemi
1571	628	8 095	**
1638	1 073	825	1 143
1697	1 130	642	1 538

Vanhankaupungin kotitalouksien asukkaiden käytössä ollut tila on laskelman perusteella lähes kaksinkertaistunut reilussa sadassa vuodessa. Mainittu alue joutui 1640-luvulta alkaen toteutetun regulariteetin vuoksi suurimpaan remonttiin. Lisäksi vanhassakaupungissa oli luonnollisesti runsaasti kaupunkiyhteisön muussa kuin asuinkäytössä olleita tiloja (liikehuoneistot, raatihuone, kirkot jne.), joten tältä osin laskelma vääristyy. Vallin alueen kotitalouksien määrä nousi ajanjaksolla huomattavasti, minkä seurauksena kunkin kotitalouden käytössä ollut tila aleni laskennallisesti alle kymmenenteen osaan aiemmasta. Sen sijaan Siikaniemellä tilanne näyttäisi olleen toisenlainen, käytettävissä oleva alue taloutta kohden oli lisääntynyt. Todellisuudessa ilmiön taustalla lienevät suurten tulipalojen ja muiden onnettomuuksien aiheuttamat ongelmat, joiden vuoksi veronmaksukyvyttömiä asukkaita ei merkitty henkikirjoihin lainkaan.

Yhteenveto: väkiluvun muutokset 1500-luvun jälkipuoliskolta 1600-luvun loppuun

Tietoja Viipurin keskiajan väestöstä on säilynyt vain niukasti. Ensimmäisen kerran täsmällisempiä tietoja verotetuista kaupunkilaisista saadaan vuoden 1540 tienoilta alkaen: verotettuja kotitalouksia oli tuolloin kaupungissa vajaat parisataa. Ruuth arvioi asukkaiden määrän yhtä kotitaloutta kohti tavallisimmin viideksi tai kuudeksi asukkaaksi, siten hän laski väkiluvun olleen noin 1 250–1 400. Pari vuosikymmentä myöhemmin porvariston (joka ei siis ole sama asia kuin kaikki kaupunkilaiset tai

Average square metres / household

Year	Old town	Valli	Siikaniemi
1571	628	8 095	**
1638	1 073	825	1 143
1697	1 130	642	1 538

Based on the calculation, the amount of space available to the residents of households in the old town almost doubled in just over a hundred years. The area underwent the greatest degree of renovation as a result of the 1640s regulation. Naturally, there was plenty of space in the old town used for other purposes than living (commercial units, the town hall, churches, etc.), which partially distorts the calculation. The number of households in the Valli district increased significantly during the period, and as a result, the amount of space available to each household decreased sharply to less than a tenth of what it had been. The situation in Siikaniemi seems to have been different; the available area per household increased. In reality, this was probably due to the major problems caused by fires and other disasters, which is why no taxpayers from the district are recorded in the census at all.

Summary: population changes from 1550 to 1700

Information about the medieval population of Vyborg remains scarce. The first date for which we have more precise details about taxed townspeople is 1540: there were barely two hundred taxed households in the town then. J. W. Ruuth estimates that each household usually had five or six inhabitants, and on that basis calculates the population as about 1,250 to 1,400. A couple of decades later, the number of burghers (which is not the same thing as all the townspeople, or the number of households) had already exceeded 200. Ruuth evaluates the maximum popula-

Teemakartta | Thematic Map 6.

Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin 1600-luvun lopulla | Social groups of the population of Vyborg by the end of the seventeenth century

Viipurin väestön sijoittuminen eri alueille oli vakiintunut 1600-luvun lopulle tultaessa. Vanhankaupungin, Vallin ja Siikaniemen kaupunginosissa asui suunnilleen yhtä paljon väkeä kussakin, mutta eliittien kansoittamassa vanhassakaupungissa kotitalouksia oli huomattavasti vähemmän kuin muualla.

By the end of the seventeenth century, the population of Vyborg had settled in different areas. About the same number of people lived in the old town, Valli and Siikaniemi, but the number of households in the old town, where the elite lived, was significantly smaller than elsewhere.

Violetti: papisto
Punainen: porvarit
Vihreä: käsityöläiset
Oranssi: valtaporvarit
Sininen: raatimiehet

Violet: clergy
Red: burghers
Green: craftspeople
Orange: ruling burghers
Blue: councilmen

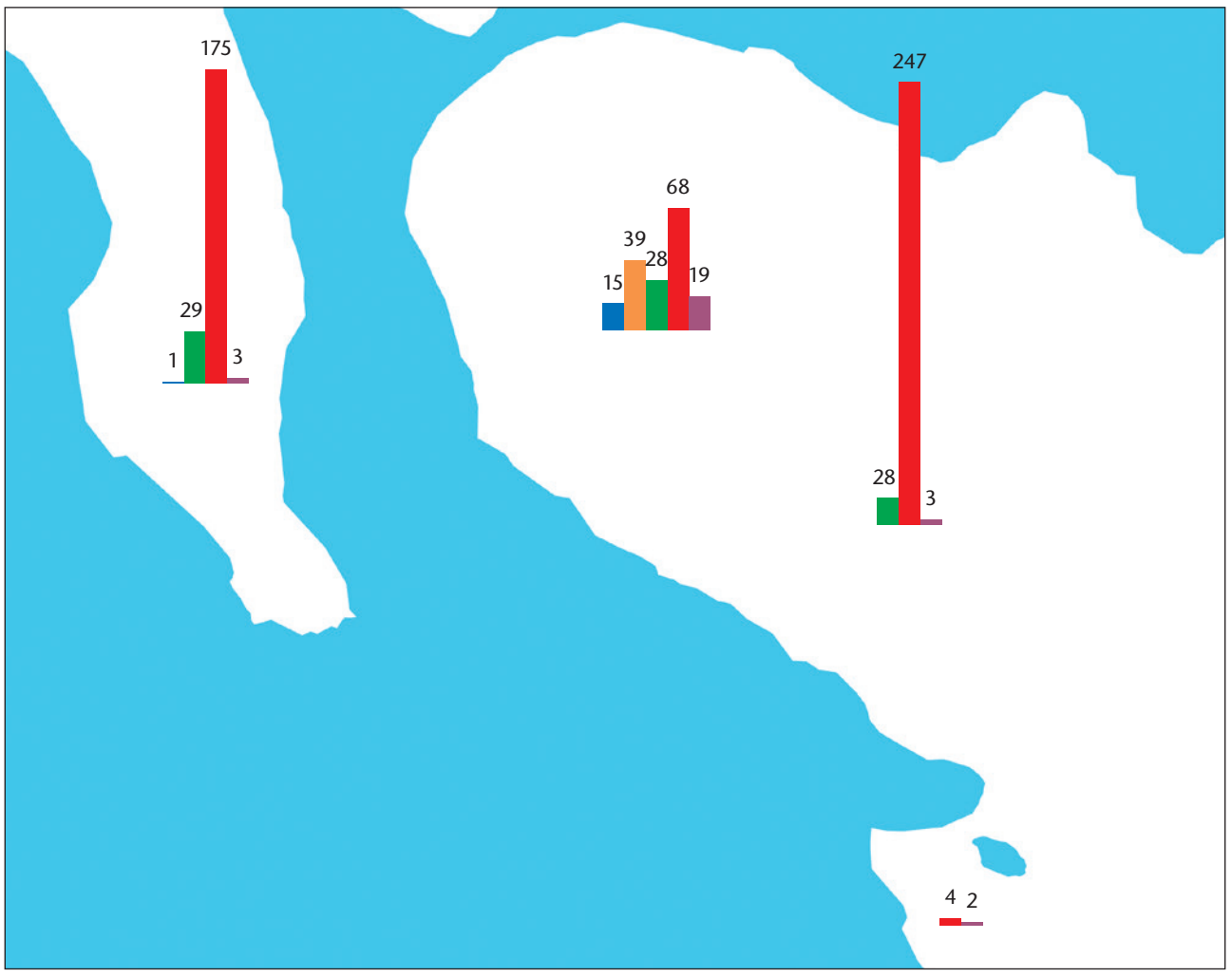

Suurkauppias Johan Cröell rakennutti 1650-luvun alussa komean talon Piispankadulle. Talo vaurioitui toisessa maailmansodassa ja vanha rakennus purettiin. Sen tilalle rakennettiin asuinkerrostalo. Tämä 1990-luvun alussa huonossa kunnossa ollut rakennus korvattiin ulkoisesti alkuperäisten piirustusten mukaisella rekonstruktiolla (vasemmalla). Samalla tavalla meneteltiin viereisen samalta ajalta peräisin olevan Borchardtin porvaristalon kanssa (yllä). Nämä uudisrakennukset tuovat tuulahduksen 1600-luvun Viipurin katukuvasta.
Kuvat: Kimmo Katajala 2007.

Johan Cröell, a powerful merchant, built a handsome house on Piispankatu Street in the early 1650s. The house was damaged in the Second World War, so the old building was demolished, and an apartment block was built in its place. This was in poor condition at the beginning of the 1990s, and the exterior of the building was reconstructed based on the original design (left). The exterior of adjacent house, which had been built by merchant family Borchardt, (up) was reconstructed at the same time. These new buildings brought a breath of fresh air to the streets of seventeenth-century Vyborg.
Photos: Kimmo Katajala 2007.

kotitalouksien määrä) määrä ylitti jo 200. Tuolloin Ruuth arvioi väkiluvuksi korkeintaan 1 800–2 000 henkeä. Kustavi Grotenfelt päätyi puolestaan siihen, että vuonna 1571 kaupungissa olisi asunut 1 700 asukasta.[15]

Tässä tarkastelussa täsmennetyt tiedot kotitalouksista antavat mahdollisuuden arvioida entistä tarkemmin kaupungin kokonaisväkilukua. Aiemminkin on tehty oletuksia kotitalouksien koosta muun muassa arvioimalla myöhempiä ajankohtia koskevia, huomattavasti 1500-luvun veroluettelojen tietoja yksityiskohtaisempia väkilukutietoja. Kuten edellä todettiin, J. W. Ruuth arvioi Kustavi Grotenfeltin tutkimuksiin perustaen kotitalouksien todelliseksi kooksi 5–6 henkeä. Tämä arvio tuntuu huomattavasti realistisemmalta kuin Sven Liljan lähes sata vuotta myöhemmin käyttämä luku neljä henkeä kotitaloutta kohti.[16] Ensimmäisessä tämän luvun poikkileikkausvuosia koskevassa uudessa väkilukuarviossa on kaupungin eliittien suosimien ensimmäisen ja kolmannen korttelin kotitalouksien määrä kerrottu luvulla kuusi, muiden saadessa painokertoimeksi viisi. Laskelman mukaan Viipurin asukasluku vuoden 1570 vaiheilla olisi ollut tarkalleen 1 771 asukasta, joten Kustavi Grotenfeltin arvio vaikuttaa pitävän aivan paikkansa.[17]

Viipurin todellista väkilukua on myös 1600-luvulta vaikea arvioida, vaikka lähdeaineisto on monipuolisempaa kuin edellisellä vuosisadalla. Henkikirjat kertovat yleensä vain verotettujen henkilöiden lukumäärän, mutta kuten edellä havaittiin, niihin merkittiin kotitaloudetkin. Tiedot yhdistämällä voidaan esittää jo varsin tarkkoja arvioita. Arvioissa on kuitenkin otettava huomioon asukkaiden kulloinenkin veronmaksukyky, tion in this period as 1,800–2,000. In contrast, Kustavi Grotenfelt determined that in 1571 the town had 1,700 inhabitants.[15]

The precise details about households presented here enable a more accurate assessment of the total urban population. In the past, assumptions about household size were made based on knowledge of a later period, such as the significantly more detailed information about the population to be found in sixteenth-century tax lists. As stated above, based on Kustavi Grotenfelt's research, J. W. Ruuth estimated that each household consisted of five to six people. This estimate seems much more realistic than Sven Lilja's figure of four people per household, proposed a hundred years later.[16] In the first sample year discussed in this chapter, the number of residents per household in the elite first and third quarters is six, and elsewhere it is five. Calculating on this basis gives Vyborg a population of 1,771 in 1570, which seems to be accurate based on Kustavi Gronfelt's estimate.[17]

The actual population of Vyborg is also difficult to estimate in the seventeenth century, even though the source material is more varied than in the previous century. The census usually only states the number of people taxed, but as noted above, the households are also recorded. Very accurate estimates can be made by combining this data. The estimates must, however, take into account the inhabitants' current ability to pay tax, which undoubtedly influenced the number of people recorded in the lists. In little more than a century (1575–1690) Vyborg suffered at least ten serious fires, and the effect of these must also be considered. In Vyborg, a

Kuvio | Figure 1.

Arvio Viipurin väkiluvusta 1636–1708

(vuosia, joilta tiedot puuttuvat interpoloitu, kolmen vuoden liukuva keskiarvo)

Estimated population of Vyborg, 1636–1708

(years for which data is missing interpolated, 3-year moving average)

Lähteet | Sources: Edellä taulukoissa 2–3 mainitut lähteet | The sources mentioned in tables 2–3; Lagus 1895, 146–147, xxi–xii (liitteet | appendices); Ruuth 1908, 1163; Kerkkonen 1945; Ruuth – Halila 1974, 102–103, 106–107; Karonen 1994, 307.

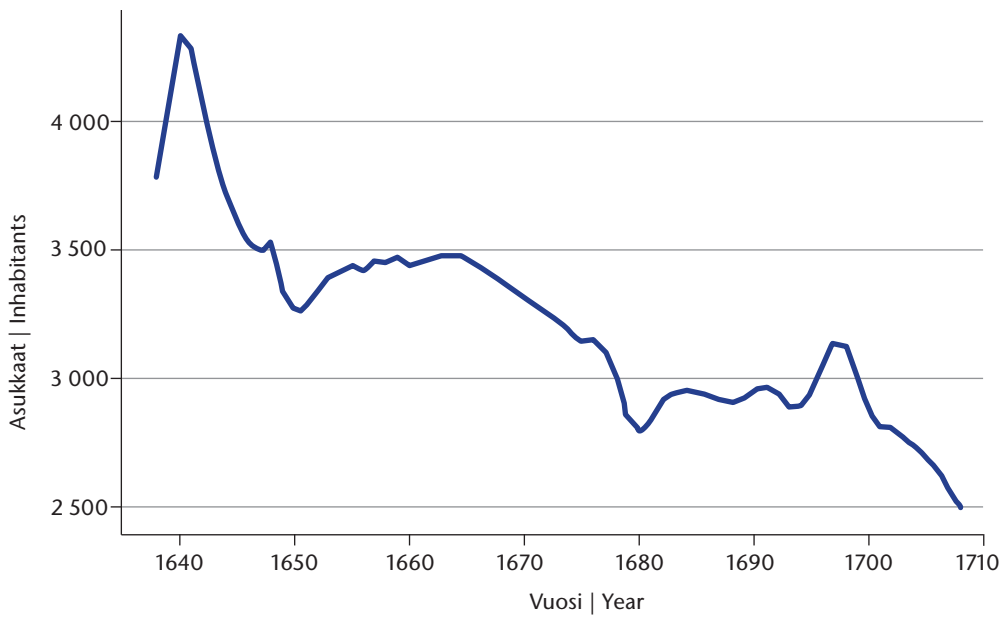

joka eittämättä vaikutti luetteloihin kirjattuihin henkilömääriin. Viipuri kärsi reilun sadan vuoden aikana (1575–1690) vähintään kymmenestä vakavasta tulipalosta, joiden vaikutus on tässä yhteydessä otettava huomioon. Viipurista oli eri keinoin – muun muassa valtiovallan ukaasein ja verohelpotuksia kivitalojen rakentajille tarjoamalla – yritetty kehittää kivikaupunkia ja siten nostaa kaupungin rakennuskannan resistenssiä tulta vastaan. Tulokset eivät loppujen lopuksi olleet aina kehuttavia. Vanhankaupungin alueella punainen kukko sai aikaan mittavia tuhoja ainakin vuosina 1575, vuoden 1594 perusteellisessa tulipalossa sekä vuosina 1612, 1613 ja 1627. Vuoden 1628 tulipalo runteli myös Vallia ja Siikaniemeä. Vuoden 1652 tulipalot tuhosivat peräti kolmesataa taloa. Tasan 30 vuotta myöhemmin tulen sanottiin vieneen sata ”kaupungin parasta” taloa, joten onnettomuus sattui jälleen keskiaikaisessa kaupungissa. Vuoden 1689 palossa menetettiin uusista kaupunginosista 40 taloa ja viimein 1690 kaksi koulua ja 60 taloa. Vaikka yksikään näistä onnettomuuksista ei osunut tämän esityksen valituille poikkileikkausvuosille, niillä oli iso merkitys asukkaiden veronmaksukykyyn ja sitä kautta heidän esiintyvyyteensä lähdeaineistoissa, joissa tavallisesti aina pyrittiin selvittämään veroa maksavien henkilöiden määrää.[18]

Viipuri oli 1600-luvulla koko ajan Turun jälkeen Suomen suuriruhtinaskunnan toiseksi suurin kaupunki ja valtakunnallisestikin kymmenen väkirikkaimman joukossa. Kaupungin väkiluku on poikkileikkausvuonna 1638 arvioitu samaan tapaan kuin 1570-luvulla eli veroluetteloihin merkittyjen kotitalouksien avulla. Eri kaupunginosien kotitalouksia on painotettu niiden todennäköisen vakavaraisuuden mukaisesti niin, että vanhankaupungin ja Vallin kotitalouksien keskimääräiseksi kooksi on arvioitu yhteensä kuusi henkeä ja muiden (mukaan lukien köyhät, vanhat ja raadin palkkatilojen talonpojat) viisi henkeä kotitaloutta kohden. Näin kaupungin todennäköinen väkiluku vuonna 1638 oli noin 4 200 henkeä, eli huomattavasti enemmän kuin aiemmin on arvioitu.[19]

Vuoden 1697 väkiluku on arvioitu lähes samoin perustein kuin vuoden 1638 asukasmäärä, mutta tulipalojen ja kuolovuosien aiheuttamien menetysten seurauksena ainoastaan vanhankaupungin kotitalouksiin on laskettu kuusi henkeä taloutta kohti ja muihin kaupunginosiin ja sosiaaliryhmiin viisi kotitaloutta kohti. Tämän perusteella kaupungissa asui vuosisadan lopulla todennäköisesti noin 3 500 asukasta, mikä luku on merkittävästi suurempi kuin aiemmin on tiedetty.[20]

Kuviossa 1 esitetään arvio Viipurin todennäköisestä väkiluvusta vuosilta 1636–1708. Laskelma perustuu yhtäältä kotitalouksien määristä poikkileikkausvuosilta tehtyihin havaintoihin ja toisaalta aiemman tutkimuksen esittämiin henkikirjojen henkilömääriin (niin sanottu henkikirjaväkiluku) perustuviin tietoihin. Tarkasti tutkittuja vuosia 1638 ja 1697 on tässäkin tapauksessa hyödynnetty suhteuttamalla poikkileikkausvuosien henkikirjoissa mainittujen kotitalouksien ja henkilöiden lukumäärä toisiinsa. Uusien tietojen perusteella oheisessa kuviossa on päädytty kertomaan henkikirjaväkiluku tavallisesti käytettyjen kertoimien (1,4–1,6) sijaan 2,1:llä.

variety of means, including state edicts and offering tax breaks for stone house builders, were used in the attempt to develop a stone town and thus increase the fire-resistance of the building stock. The results were not always encouraging, however. The old town was ravaged by flames several times, at least in 1575 and 1594, and fires also caused considerable damage in 1612, 1613 and 1627. In 1628, Valli and Siikaniemi were also wracked by flames, and in 1652, as many as three hundred houses were destroyed. Exactly 30 years later, fire was said to have taken a hundred of the “best houses” in the medieval town. In 1689, 40 houses in the new districts and in 1690, two schools and 60 houses were lost to the flames. Although none of these disasters occurred in the sample years, they played a significant role in residents’ capacity for paying taxes and thus in their prevalence in the source material, in which the aim was usually to identify the number of taxpayers.[18]

Throughout the seventeenth century, Vyborg was the second largest Finnish town after Turku, and the tenth most populous in the whole Kingdom of Sweden. The urban population in the sample year 1638 was estimated in the same way as for the 1570s, based on the households marked in tax lists. Based on the probable solvency of households in different parts of town, the average household size in the old town and Valli is estimated to be six people, and five people for the others (including the poor, the old, and the farmers funding the council’s pay). Thus the probable population in 1638 was about 4,200 people, significantly more than previously estimated.[19]

The population in 1697 is estimated on almost the same basis as for 1638, but as a result of losses caused by fires and high mortality, the calculation is six people per household in the old town only and for all other districts and social groups, five people per household. On this basis, the town probably had around 3,500 inhabitants at the end of the century, and this figure is also significantly higher than was previously thought.[20]

Figure 1 gives an estimate of the likely population of Vyborg for the period from 1636 to 1708. The calculation is based, on the one hand, on the household size calculated for sample years, and on the other, on previous research into the number of people listed in the census (known as the census population). The households and number of persons stated in the census for the closely analysed years 1638 and 1697 are combined. Based on the new data, in the figure, the census population is multiplied by 2.1, not 1.4–1.6, as is usually stated.

The population of the town peaked at the turn of the 1630s and 1640s, when there were almost 4,500 inhabitants. The decline in the second half of the 1640s was steep, but the population then levelled out for a couple of decades. At the end of the 1670s, the population fell below 3,000 for the first time. The town suffered greatly during the Great Northern War and at the end of the period analysed, the population had halved compared to the peak years.

The town of Vyborg in the medieval and early modern period can-

Kaupungin väkiluku oli korkeimmillaan 1630- ja 1640-luvun vaihteessa, jolloin asukkaita oli parhaimmillaan lähes 4 500. Pudotus oli 1640-luvun jälkipuoliskolla varsin raju, mutta väestön väheneminen tasoittui sittemmin pariksi vuosikymmeneksi. 1670-luvun lopulla väkimäärä laski ensimmäisen kerran alle 3 000. Suuren Pohjan sodan aikana kaupunki kärsi kovia ja tarkastelujakson lopussa siellä asui vain noin puolet huippuvuosien väestöstä.

Viipurin kaupunkia ei keski- ja varhaismodernilla ajalla voida erottaa Viipurin linnasta ja sen toiminnoista. 1540-luvulla linnan henkilökunta käsitti noin viitisentoista virkamiestä sekä tavallisimmin korkeintaan 150 muuta henkilöä. 1500-luvun jälkipuoliskon sotakaudella linnassa majoitettiin paljon enemmän sotilaita ja kruunun virkamieskuntaa, sillä henkilöstöä oli yleensä jopa 600–700. Toisin sanoen linnaan sijoitetun sotalaitoksen osuus nousi tuolloin vähintään kolmannekseen ja jopa lähes puoleen kaupungin väkiluvusta. Linnan majoituskapasiteetti oli korkeimmillaan 700–800 henkeä, jollaisiin lukumääriin päästiin 1600-luvulla enää vain kriisiaikoina. Kuitenkaan Stolbovan rauhan 1617 jälkeisinä itärajan rauhan vuosina linnan henkilöstö kaikkinensa ylitti tuskin koskaan sataa asukasta.[21]

Kaupungin aikakaudella lähes yhtäjaksoisen väestön vähenemisen syyt ovat toistaiseksi hämärän peitossa. Kuitenkin vastaavanlainen kehitys koettiin monissa muissakin Ruotsin valtakunnan kaupungeissa samoihin aikoihin. Ruotsin vetovoima oli parhaimmillaan juuri 1600-luvun alkupuolella, kun suurvalta-asemaan viimein noussut valtakunta houkutteli Itämeren piiristä ja Länsi-Euroopasta yritteliästä väkeä: aivotuonti ei silti jäänyt pysyväksi. Oma vaikutuksensa kehitykseen lienee ollut todetulla Viipurin linnan merkityksen kutistumisella, sillä vielä 1500-luvun itärajan sotakausina jatkuvasti satoja sotilaita majoittanut linna toi väistämättä taloudellisia mahdollisuuksia niin suurporvareille kuin – ja ehkä erityisesti – vähäväkisimmillekin kaupunkilaisille.

not be separated from Vyborg Castle and its functions. In the 1540s, the castle staff consisted of about fifteen officials and normally up to 150 other people. During wars in the second half of the sixteenth century, the castle accommodated many more soldiers and crown officials; there were generally as many as 600–700 staff. In other words, the military stationed in the castle came to make up at least one third and perhaps nearly half of the whole population of the town. The castle accommodated a maximum of 700–800 people, and this figure was only reached in the seventeenth century in times of crisis. Nevertheless, in the years of peace on the eastern border after the Treaty of Stolbovo, the total number of resident castle staff hardly ever exceeded one hundred.[21]

The reasons behind the almost uninterrupted population decline at the second half of the seventeenth century remain unclear. A similar trend was seen in many other towns in the Kingdom of Sweden around the same time, however. Sweden attracted the greatest number of immigrants in the early seventeenth century, when the kingdom had risen to great-power status and drew enterprising people from across the Baltic Sea and Western Europe: the brain drain from these regions did not persist, however. The declining importance of Vyborg Castle may have been one factor in this development. During the wars at the end of the sixteenth century, the castle still accommodated hundreds of soldiers, creating economic opportunities for both great burghers and – perhaps especially – humbler townspeople.

От замковой тени до торгового центра – население Выборга в XVI–XVII вв.

О населении средневекового Выборга сохранилось очень немного сведений. Впервые относительно точные данные о численности выборжан можно найти в документах 1540-х годов. В это время в городе насчитывалось немногим меньше двухсот домашних хозяйств, обложенных налогом. Основываясь на этих данных исследователи в ранее опубликованных трудах предполагали, что всего в городе тогда проживало около 1250–1400 человек. В данной статье были использованы источники, дополняющие ранее известные материалы, и на этой основе проведена новая оценка количества населения Выборга во «временные срезы», датированные 1570, 1638 и 1697 годами.

В начале 1570-х годов в городе было задокументировано чуть больше 320 хозяйств. Основываясь на этих данных, можно предположить, что в этот период в Выборге насчитывалось примерно 1770 жителей. Большая часть из них проживала в части города, окруженной старой городской стеной. Кварталы, прилегавшие непосредственно к площади Старого города, занимали подворья ратманов и тогда еще немногочисленных священников. Чуть подальше, в сторону холма, господствующего над городом, проживали чиновники королевских служб – писари, служившие в городе и в замке, фогты, судьи, занимавшиеся делами сельских жителей. Территория нового укрепления, называемого Вал, тоже получила в 1570-е годы своих первых обитателей: тогда здесь насчитывалось всего лишь около 20 человек, плативших налоги.

Выборг в XVII столетии являлся вторым по количеству населения после Турку городом Финляндии, и входил в десятку крупнейших городов Шведского королевства. За пятьдесят с лишним лет, начиная с 1570-х годов и заканчивая последними годами 1630-го десятилетия, население города значительно увеличилось. Количество дворов удвоилось, и особенно в первой половине 1600-го десятилетия в Выборг переехало большое количество немцев из городов, расположенных на южном побережье Балтийского моря. В 1638 г. в городе проживало предположительно около 4200 человек, т.е. значительно больше, чем представляют ранее произведенные оценки. Как и прежде, практически вся элита городского бюргерства жила в старой части города, окруженной городской стеной. Прирост населения можно объяснить тем, что особенно много новых жителей появилось в районах Вала и Сииканиеми. В этих городских районах преобладали хозяйства, принадлежащие ремесленному люду. Район Панцерлакса, располагавшийся за пределами городской стены, застраивался без всякого плана и заселялся малоимущим населением.

В конце XVII в. элита городского общества занимала, как и раньше, старую часть города, а мещане победнее проживали в районах Вала и Сииканиеми. К этому времени численность хозяйств горожан, относящихся к правящим кругам города, возрастает. Еще одной отличительно чертой этого времени был и рост количества населения, относящегося к духовному сословию. Большая часть вновь прибывших священников являлась служителями духовного капитула Выборгской епархии и преподавателями основанной в 1641 г. гимназии. По численности населения районы Старого города, Вала и Сииканиеми в это время почти не отличались друг от друга. К концу столетия в городе проживало, по всей видимости, около 3500 жителей, что значительно превышает цифры, приводимые в ранних исследованиях.

Самой важной частью города являлся замок. В 1540-х годах в Выборгском замке служило около полутора десятка чиновников и не более 150 человек иных служащих. Во второй половине XVI века, в военное время, здесь насчитывалось около 600–700 человек военных и представителей королевской власти. Иными словами, в кризисные периоды служащий люд замка составлял третью часть, а то и половину всего населения города. После заключения мирного договора в 1617 г., в относительно спокойные годы количество людей, служащих в замке, не превышало сотни человек.

Таким образом в описываемый здесь период численность населения города достигло своего пика в конце 1630-х – начале 1640-х годов. Тогда в Выборге проживало около 4500 человек. Во второй половине 1640-х годов количество жителей резко уменьшается, однако позднее этот спад выравнивается. В конце 1670-х годов впервые за весь период данного исследования количество горожан не превысило 3000. Во время Великой Северной войны город сильно пострадал, и концу периода в городе проживало не более половины от указанной выше максимальной численности населения. Причины этого уменьшения пока остаются не выясненными. По всей видимости, на этот процесс повлияло ослабление стратегической роли Выборгского замка после заключения мирного договора в 1617 г. В военные годы конца XVI в. Выборгский замок, заполненный сотнями солдат, предоставлял хорошие экономические возможности как для выборгских бюргеров, так и для менее обеспеченного мещанского сословия, что и привлекало в город новых жителей.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Grotenfelt, Kustavi, *Suomen kaupasta ja kaupungeista ensimmäisten Vaasa-kuninkaiden aikana*. [Omakustanne], Helsinki 1887, 121–122.

2 Anssi Mäkisen mukaan Savo ja Viipurin Karjalan maaseutu autioituivat sodassa ”vain” noin 50–75 prosenttisesti, kun taas Käkisalmen läänissä taloista veronmaksukyvyttömiä tai äärimmillään jopa fyysisesti autioina oli 75–100 prosenttia tiloista. | According to Anssi Mäkinen, “only” 50–75 percent of Savo and the Karelian countryside around Vyborg were laid waste during the war, while the county of Käkisalmi (Kexholm) 75–100 percent of farms were unable to pay taxes or, in extreme cases, even physically deserted. Mäkinen, Anssi, *Linnaleirit ja vainovalkeat. Viipurin läänin asutus kaksikymmentäviisivuotisen sodan (1570–1595) jaloissa*. Bibliotheca Historica 73. SKS, Helsinki 2002; Mäkinen, Anssi, Viipurin läänin asutus sotien jaloissa 1570–1617. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010. Erityisesti kartta sivulla 238. | Especially the chart on page 238.

3 Tiedot asukkaista on yhdistetty eri lähteistä: yhteensä 218 henkilöä löytyi vähintään kahdessa eri lähteessä. Lähes kaikkien vain yhdessä lähteessä mainittujen henkilöiden osalta selitys vaikuttaa luonnolliselta. Siksi he ovat kokonaisarviossa mukana. Älvsborgin lunnastileissä nimiä on vähiten, sillä välttämättä kaikilla ei kerta kaikkiaan ollut varoja veronmaksuun. Lisäksi suuri osa raadin jäsenistä mainittiin vain lunnastileissä, koska he eivät maksaneet skott-veroa. Yhdistämällä em. tilien tiedot pystyttiin identifioimaan koko joukko aiemmin tuntemattomiksi jääneitä raadin jäseniä. | Details of the residents are collated from different sources; a total of 218 people were found in at least two different sources. For almost all the persons mentioned in only one source, the explanation seems natural, which is why they are included in the overall assessment. The fewest names are in the Älvsborg ransom tax accounts, since not everybody had the funds to pay the tax. Additionally, the majority of the council were only mentioned in the ransom tax, because they did not pay the skott tax. A whole new group of previously unknown members of the council could be identified using these accounts.

4 ”Valtaporvari”-käsite on Sylvi Möllerin (*Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella*. Historiallisia Tutkimuksia XLII. SHS, Helsinki 1954) käyttämä ja koskee varsinaisesti 1600-lukua, mutta käsite on sovellettavissa jo varhemmille aikakausille. Ryhmä on muodostettu eri lähteitä vertailemalla, aikaisemman tutkimuskirjallisuuden havaintojen perusteella sekä Älvsborgin lunnastilien varallisuustietojen avulla (erityisesti tiedot hopeasta, käteisestä rahasta, merkittävistä tavaraeristä sekä hevosten määristä). | The term “ruling burgher”, in Finnish *valtaporvari,* is Sylvi Möller’s (*Suomen tapulikaupunkien valtaporvaristo ja sen kaupankäyntimenetelmät 1600-luvun alkupuolella*. Historiallisia Tutkimuksia XLII. SHS, Helsinki 1954) and actually concerns the seventeenth century, but is applicable to earlier periods. The group was created by comparing the different sources, on the basis of earlier research findings and information about assets in the Älvsborg ransom tax accounts (especially information about silver, cash, significant quantities of goods and numbers of horses); Tarkemmin | for details see Walta, Matti (toim. | ed.), *Suomen hopeaveroluettelot 1571. Karjala*. Suomen historian lähteitä V, 7. SHS, Helsinki 1987. Vrt. myös | For details see Toropainen, Veli Pekka, *Päättäväiset porvarskat. Turun johtavan porvariston naisten toimijuus vuosina 1623–1670*. Turun yliopiston julkaisuja sarja C: 419. Turun yliopisto, Turku 2016. http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/122993/Annales_C419_Toropainen_verkko.pdf?-sequence=2 (passim.) käyttää valtaporvari-termiä laajempaa ”johtava porvaristo”-käsitettä | (passim.) uses the term “leading burghers” (*johtava porvaristo*) which is broader than the term ruling burgher.

5 Verotetut henkilöt, joita ei ole voitu identifioida muihin taulukossa mainittuihin ryhmiin. | Taxed persons who could not be classified to other categories in the table.

6 Kotitalouksien lukumäärä on huomattavasti aiemmin tiedettyä korkeampi: esimerkiksi Ruuth, J. W., *Viipurin kaupungin historia I–II*. Viipuri 1908, 180 (alun perin ruotsiksi: *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906) mainitsee porvareiden määräksi vuonna 1571 noin 160 ja Kustavi Grotenfelt (1887, 124) verotettujen määräksi yhteensä 207. Aiemmat tiedot pitävät paikkansa Älvsborgin lunnastilien osalta, mutta mainitut tilit eivät siis sisällä kaikkia kaupungin kotitalouksia. | The number of households is substantially larger than was previously thought: e.g. J. W. Ruuth, *Viipurin kaupungin historia I–II*. Viipuri 1908, 180 (Swedish original: *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906) states that in 1571 the number of burghers was about 160 and Kustavi Grotenfelt (1887, 124) gives a total of 207 taxpayers. The earlier information is correct for Älvsborg ransom accounts, but these accounts do not contain all the households in the town.

7 Myös autiotalojen ja -tonttien määrä oli paljon pienempi kuin mitä viipurilaiset olivat itse väittäneet parikymmentä vuotta aiemmin: kaupungissa oli heidän mukaansa tuolloin ollut peräti 300 autiotonttia, minkä vuoksi porvaristo anoi Ulvilan, Rauman ja Tammisaaren lakkauttamista ja asukkaiden siirtämistä Viipuriin. | The number of deserted houses and plots was much lower than the townspeople of Vyborg themselves had claimed a couple of decades earlier. They had said that there were about 300 deserted plots of land then, which is why the burghers allowed Ulvila, Rauma and Tammisaari to be abandoned and their residents to move to Vyborg. – Grotenfelt 1887, 100–101; Ruuth 1908, 143; Karonen, Petri, Talouden ehdoilla. Aineellisen ja henkisen kulttuurin vuorovaikutus Viipurissa 1500–1600-luvuilla. Teoksessa | In Koskivirta, Anu – Paavolainen, Pentti – Supponen, Sanna (toim. | eds.), *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. VSKS, Helsinki 2016, 27, 34–37. https://Wiipuri.fi/wp-content/uploads/2017/03/VSKS_toimitteet_18_WEB-2_korjattu_painos.pdf

8 Vertaa | Cf. Ruuth, J. W., *Viipurin kaupungin historia I, vuoteen 1617*. Uudistaneet | Revised by Ragnar Rosén et al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1982, 202–203.

9 Henkiveron määräämisestä esimerkiksi | On determining the poll tax see Kerkkonen, Veikko, *Etelä-Suomen kaupunkien kruunuverot 1614–1650*. Historiallisia Tutkimuksia XXX. SHS, Helsinki 1945, luku VIII. Vrt. Viipurin osalta | For Vyborg Ruuth – Halila 1974, 103–104.

10 Antti Äimästä esimerkiksi | On Antti Äimä e.g. Karonen, Petri, Äimä, Antti Jaakonpoika (n. 1600–1660). Teoksessa | In *Suomen kansallisbiografia 10*. Studia Biographica. SKS, Helsinki 2001. https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/5614. Veikko Kerkkosen (1945, 241) julkaisemissa tiedoissa juuri vuosi 1638 oli kruunulle tilitettyjen henkiveromaksujen suhteen ylivoimaisesti suurin vuosina 1634–1650. | According to Veikko Kerkkonen (1945, 241) 1638 was the very year in which the Crown had the highest number of accounted poll tax payers between 1634 and 1650.

11 Kerkkonen 1945, 244; Möller 1954; Karonen 2016; Vilkuna, Kustaa H. J., Seikkailija Paul Moij. Viipurin valta- ja vastakulttuurit 1600-luvun jälkipuoliskolla. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 19. VSKS, Helsinki 2017, 201–222.

12 Viipurin 1600-luvun henkikirjaväkiluvusta numerotietoja erityisesti teoksissa | For numbers on the population of Vyborg in the seventeenth century, see Ruuth 1908, 1163; Kerkkonen 1945, 241, 243; Ruuth – Halila 1974, 102–103, 106–107. Myös Sven Lilja perustaa Ruuthin lukuihin | Also Sven Lilja based on Ruuth’s figures (*Städernas folkmängd och tillväxt. Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*. Historisk tätortsstatistik utgiven av stads- och kommunhistoriska institutet. Del 2. Utgivare: Lars Nilsson. Stockholms universitet, Stockholm 1996, 142). Viipurin väestökerrostumista vuoden 1710 jälkeen kootusti esimerkiksi | On the social stratification of Vyborg after 1710 see Karonen, Petri, Jaetun alueen talouselämä. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV.* Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013, 68–107. Väestön poissiirtymisestä erityisesti | On moving the population out esp. 71, 73–80.

13 Erityisesti | Especially Heininen, Simo, Viipurin lukion lehtorit 1641–1710. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*, 85–123.

14 Lähdetiedot: edellä olevat kartat ja taulukot sekä niiden lähteet; Siikaniemen pinta-alatieto: Antti Härkösen tiedonanto 29.12.2017 (mukana koko alue); Muut pinta-alatiedot arvioitu Viipurin digitaalisen atlaksen antamien tietojen avulla. http://wiipuri.fi/viipurin-digitaalinen-atlas/ | Sources: the above tables, and their sources; on the land area measurements for Siikaniemi: Antti Härkönen’s calculation, 29 December 2017 (for the whole area); other areas were estimated based on the information in the Digital Atlas of Vyborg. http://wiipuri.fi/viipurin-digitaalinen-atlas/

15 Ruuth 1908, 62, 180. Ruuth perustaa tietonsa paljolti Grotenfeltiin (1887, 124), mutta arvioi 1540-luvun alun väkiluvun merkittävästi Grotenfeltin esittämiä lukuja korkeammaksi. Vielä väitöskirjassaan Grotenfelt (1887, 124) arvioi vuoden 1571 väkiluvun olleen vain noin 1 200. Hän kuitenkin myöhemmin korotti arviota ja oletti sittemmin veroa maksamattomien määrän olleen 45 prosenttia veronmaksukykyisistä sekä että kotitalouksien koko oli kuusi henkeä/kotitalous). Grotenfelt, Kustavi, Suomen kaupunkien asukasluvusta 1500- ja 1600-luvuilla. Teoksessa *Historiallinen Arkisto XI*. SHS, Helsinki 1891, 409–410. | Ruuth 1908, 62, 180. Ruuth uses Grotenfelt (1887, 124) as the main source of information, but estimates the population in the early 1540s as significantly higher than the figures put forward by Grotenfelt. In his doctoral dissertation, Grotenfelt (1887, 124) estimated that the 1571 population was only about 1,200. He later raised the estimate, however, and proposed that 45 percent of those capable of paying had not paid tax, and that the household size was six persons/household. Grotenfelt, Kustavi, Suomen kaupunkien asukasluvusta 1500- ja 1600-luvuilla. In *Historiallinen Arkisto XI*. SHS, Helsinki 1891, 409–410.

16 Sven Lilja on ottanut Viipurin väkilukuarviot suoraan Ruuthilta, mutta soveltaa kotitalouksien määrän ”muuntokertoimena” mekaanisesti muuallakin teoksessaan käyttämäänsä neljä henkeä/kotitalous. Vielä Kalmarin kaupunkia samalla aikakaudella käsitelleessä väitöskirjassaan Liljan kerroin näyttää olleen viisi/kotitalous. Lilja, Sven, *Kalmar under Gustav Vasa och hans söner*. Lagerblad, Karlshamn 1983, 97–100; Lilja 1996, 17, 142. | Sven Lilja takes his Vyborg population estimation directly from Ruuth, but estimates the number of households mechanically with a ‘conversion factor’ of four persons/household. In his doctoral dissertation on the town of Kalmari in the same period, Lilja still appears to have estimated five persons/household. Lilja, Sven, *Kalmar under Gustav Vasa och hans söner*. Lagerblad, Karlshamn 1983, 97–100; Lilja 1996, 17, 142.

17 Vrt. Lilja (1996, 142), jonka mukaan vuonna 1571 kaupungin asukasluku oli 1 448 henkeä. | Cf. Lilja (1996, 142), according to whom the town had a population of 1,448 in 1571.

18 Viipurin 1500- ja 1600-luvulla kärsimistä tulipaloista kootusti Jutikkala, Eino, Esiteollisen ajan puukaupunkien suurpalot. Teoksessa | In Koskivirta, Anu (toim. | ed.), *Tie Tulkintaan. Juhlakirja akatemiaprofessori Heikki Ylikankaalle 6. marraskuuta 1997*. WSOY, Helsinki 1997, 492–494; myös | also Ruuth 1908, 146–147, 262; Karonen 2016, 36.

19 Väkiluku olisi suoraan oheisessa taulukossa 2 mainitun henkikirjaväkiluvun mukaan laskettuna ollut huomattavasti alempi (korkeintaan 3 200 asukasta), sillä yleensä henkikirjaväkilukujen on arvioitu vastaavan noin 40–60 prosenttia todellisesta väkiluvusta. Claes Westling (*Småstadens dynamik. Skänninges och Vadstenas befolkning och kontaktfält ca 1630–1660*. Linköping Studies in Arts and Science 264. Linköpings universitet, Linköping 2002 [http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:20705/FULLTEXT01.pdf], erityisesti luku 4) puolestaan käytti Vadstenan ja Skänningen 1600-luvun puolivälin väkiluvun arviointiin kokonaisvaltaisempaa arviointimenetelmää, jossa hyödynnettiin edellä mainittujen verolähteiden lisäksi muitakin aineistoja. Mikäli Westlingin menetelmää sovellettaisiin sellaisenaan Viipuriin, nousisi kaupungin väkiluku lähelle edellä mainittua henkikirjatietojen perusteella laskettua korkeinta arvioita. | The population calculated directly from the census mentioned in Table 2 was significantly lower (no more than 3,200 residents), as usually censuses are estimated to account for 40–60 percent of the actual population. Claes Westling (*Småstadens dynamik. Skänninges och Vadstenas befolkning och kontaktfält ca 1630–1660*. Linköping Studies in Arts and Science 264. Linköpings universitet, Linköping 2002 [http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:20705/FULLTEXT01.pdf], esp. Chapter 4) used Vadstena and Skänning’s the population estimates for the mid-seventeenth century in a more comprehensive method, utilizing other sources besides the tax data mentioned above. If Westling’s method was directly applied to Vyborg, the population of the town would near the maximum level calculated based on the above-mentioned census data. Laskentaperusteista, käydystä keskustelusta ja väkilukuarvioista esimerkiksi | On the calculation criteria, discussion and population estimates see e.g. Voionmaa, Väinö, Turun kansanluokat v. 1635. *Historiallinen Aikakauskirja* 1913, 135–142; Heckscher, Eli F., *Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa. Första delen. Före frihetstiden. Andra boken I*, Bonniers, Stockholm 1936, 386, 389, 390; Möller 1954, 27; Jutikkala, Eino, Asutus ja väestö. Teoksessa | In Jutikkala, Eino – Kaukiainen, Yrjö – Åström, Sven-Erik (toim. | eds.), *Suomen taloushistoria 1. Agraarinen Suomi*. Tammi, Helsinki 1980, erityisesti 149–152; Wilmi, Jorma, *Isäntäväet ja palvelusväen pito 1600-luvulla ja 1700-luvun alkupuolella. Taloudellispohjainen tutkimus Turun ja Porin sekä Pohjanmaan läänien maaseudulta*. Studia Historica Jyväskyläensia 43. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1991, 39–41; Karonen, Petri, *Kämnerinoikeudet Suomen kaupungeissa suurvalta-ajan alkupuolella (noin 1620–1660)*. Studia Historica Jyväskyläensia 48. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1994 (http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4361-5), luku III: 1. Vrt. | Cf. myös Ruuth – Halila 1974, 106.

20 Esimerkiksi Sven Lilja (1996) arvioi Viipurin asukasluvun 1690-luvulla noin 2 600 hengeksi. | E.g. Sven Lilja (1996) estimated the 1690s population of Vyborg at 2,600. *Tjuvehål och stolta städer. Urbaniseringens kronologi och geografi i Sverige (med Finland) ca 1570-tal till 1810-tal*. Studier i stads- och kommunhistoria 20. Stockholms universitet, Stockholm 2000. http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:913704/FULLTEXT01.pdf

21 Esimerkiksi | E.g. Ruuth 1908, 254; Kiuasmaa, Kyösti, *Suomen yleis- ja paikallishallinnon toimet ja niiden hoito 1500-luvun jälkipuoliskolla (vv. 1560–1600). Hallinto- ja yhteiskuntahistoriallinen tutkimus*. Historiallisia Tutkimuksia LXIII. SHS, Helsinki 1962, 181; Katajala, Kimmo, Viipurin Karjala rajamaakuntana. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*, 22, 24, 199; Karonen 2016, 31–34; Karonen, Petri, Viipurin neljä vuosisataa. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*, 13–14.

SIVIILIEN JA SOTILAIDEN VIIPURI 1710–1860

CIVILIANS AND SOLDIERS IN VYBORG, 1710–1860

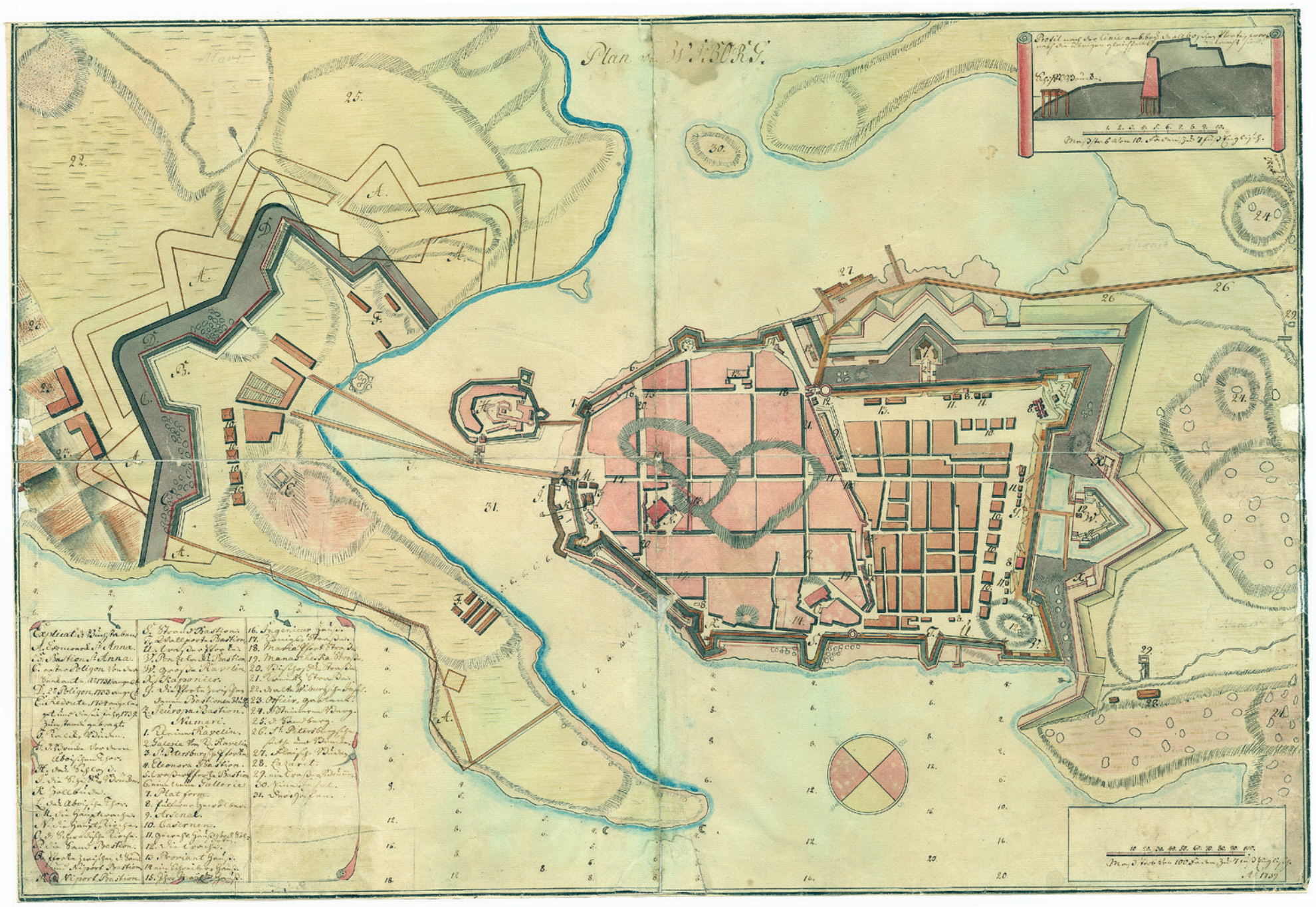

Kartat olivat tärkeitä vakoilulle. Karttaan vuodelta 1739 on kuvattu Pyhän Annan kruunun linnoituksen rakennusvaihe, kaupunkia ympäröineet linnoitteet, korttelit ja kaupunkia ympäröineen merenlahden syvyystiedot. Ruotsin sota-arkistossa säilytettävä kartta lienee kopio Venäjän valtiollisessa merisotalaivaston arkistossa Pietarissa säilytettävästä kartasta vuodelta 1738 (ks. Kauppi – Miltšik 1993, 50–51).
Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

Maps were important for espionage. The 1739 map shows the construction phase of the fortress at St Anna's Crown. It also shows the fortifications, blocks and depth of the water in the bay surrounding the town. The map preserved in the Swedish Military Archives is probably a copy of a 1738 map, now in the Russian State Naval Archives in St Petersburg (cf. Kauppi – Miltšik 1993, 50–51).
Source: Military Archives in Stockholm.

Viipuri oli vuosina 1710–1860 linnoitus-, hallinto- ja kauppakaupunki, jossa armeija ja siviiliväestö toimivat yhteisessä kaupunkitilassa. Sen alue käsitti keskiaikaisen Linnoituksen kaupunginosan ja 1500-luvun lopussa bastioneilla rajatun Vallin kaupunginosan. 1700-luvun ensimmäisellä puoliskolla kaupungin alue laajeni länteen, kun Siikaniemelle ja Tervaniemelle rakennettiin uusi linnoitus, Pyhän Annan kruunu.

Venäläiset valloittivat Viipurin 1710. Uudenkaupungin (1721) ja Turun rauhoissa (1743) Ruotsin ja Venäjän välinen raja siirtyi lopulta Kymijokeen, ja keisarikuntaan liitettyä aluetta kutsuttiin vuodesta 1744 lähtien Viipurin kuvernementiksi. Vuonna 1808 aluetta nimitettiin Vanhaksi Suomeksi, erotukseksi Ruotsin Suomesta eli niin sanotusta Uudesta Suomesta, jota Venäjä oli liittämässä itseensä. Vuonna 1811 Aleksanteri I:n antamalla manifestilla Vanha Suomi liitettiin Viipurin läänинä Suomen suuriruhtinaskuntaan.

Viipuri oli 1700-luvulla tyypillinen Venäjän keisarikunnan rajakaupunki. Sen muotoa ja laajentumista määrittelivät linnoitusalue ja sen eteen työnnetty linnoitusesplanadi, jonne ei saanut pystyttää mitään kiinteitä rakennelmia. Esplanadin taakse syntyivät Pietarin ja Viipurin (Neitsytniemen) esikaupungit (*forštat*) ja Pikiruukin lopotti (*sloboda*). Varsinaisen kaupunkialueen ulkopuolella olivat asukkaiden niityt, laidunmaat ja kasvitarhat.[1]

Sotilasrakentamisesta vastasi kaupungissa toiminut venäläinen insinöörikomennuskunta. Sen asema vahvistui vuodesta 1738 lähtien, jolloin kaupunkialueen kaikkiin uudisrakennushankkeisiin, myös siviilikohteisiin, piti saada komennuskunnan hyväksyminen. Venäjän armeija ohjasi rakentamista ja varasi linnoituslaitteille, kasarmeille ja muille rakennuksille sopivaksi katsomiaan paikkoja 1850-luvulle asti.[2]

Rakentamisen päälinjoja määrittelivät myös hallitsijoiden vaihtelevat kaupunkipoliittiset tavoitteet. Katariina II:n hallitsijakaudella vuosina 1762–1796 painopiste asetettiin näyttäviin julkisiin hallintokortteleihin ja kirkkorakennuksiin, ja suunnittelua ohjattiin valtakunnalle yhteisten rakennusviranomaisten, mallipiirustusten ja ohjeiden avulla. Paavali I:n lyhyellä hallituskaudella 1796–1801 sotilaallisten kohteiden rakentaminen nousi ensisijalle ja hallintorakentaminen sai väistyä. Samalla linjalla jatkoi myös hänen seuraajansa Aleksanteri I.

Insinöörikomennuskunta laati ajanjakson aikana kaupungista ja linnoituksesta tuhansia piirustuksia, joista valtaosa on venäläisissä arkistoissa mutta huomattava määrä on jäänyt myös suomalaisiin arkistoihin. Tässä artikkelissa on käytetty sekä sotilas- ja siviilikarttoja että erilaisia asemakaavapiirroksia. Liikkeelle lähdetään Viipurin vuoden 1710 piirityskartoista, 1730-luvun linnoituskartoista (Pyhän Annan kruunu) ja vuoden 1738 suurpalon aineistosta. Tämän jälkeen tarkastellaan lyhyesti vuosien 1756 asemakaava- ja 1768 tontinomistajakarttoja ennen kuin siirrytään vuoden 1793 suurpalon aiheuttamien asemakaavamuutosten tarkasteluun. 1800-luvun ensimmäisen puolen osalta esitellään sekä siviiliettä sotilaskarttoja ja tarkastellaan esikaupunkien laajentumista.

Viipurin piiritys 1710

Suuren Pohjan sodan päättäneessä Uudenkaupungin rauhassa (1721) Viipuri siirtyi Venäjän keisarikuntaan, ja siitä tuli vuonna 1703 perustetun pääkaupunki Pietarin luoteinen pääpuolustuslinnoitus. Venäläiset olivat piirittäneet turhaan Viipuria ensimmäisen kerran 1706, mutta sen jälkeen kun ruotsalaiset joukot olivat kärsineet tappion Pultavan lähellä Perevolotšnassa 1709, venäläiset etenivät myös Baltian ja Suomen suunnilla.

Viipurin piiritys alkoi maaliskuussa 1710, jolloin Kronstadtista tuli jäitä myöten 7 500 venäläistä sotilasta. Ensimmäiset tykinlaukaukset ammuttiin linnoitukseen Siikaniemeltä maalis-huhtikuun vaihteessa. Laajamittaisempia taistelutoimia ei aloitettu vielä tässä vaiheessa, sillä venäläiset jäivät odottamaan meritse saapuvaa raskasta piiritystykistöä. Estääkseen ruotsalaisen laivaston pääsyn Viipuriin venäläiset rakensivat Uuraaseen tykeillä varustettuja kenttälinnoituslaitteita. Linnassa ja kaupungissa oli noin 5 200 puolustajaa.[3]

From 1710 to 1860 Vyborg was a fortress, administrative and trading town in which the army and civilian population shared the same urban space. This area consisted of the medieval Linnoitus (Fortress) district and the Valli (Wall) district, which was marked off by bastions at the end of the sixteenth century. In the first half of the eighteenth century, the town expanded westwards, when the new fortress, St Anna's Crown was built at Siikaniemi Cape and Tervaniemi Cape.

The Russians conquered Vyborg in 1710. With the peace treaties of Uusikaupunki 1721 (Nystad) and Turku 1743 (Åbo), the border between Sweden and Russia eventually moved to the Kymi River, and the region annexed to the empire was called the Vyborg Governorate from 1744 onwards. In 1808, this region became known as Old Finland, to distinguish it from the area Russia was annexing from Sweden, which was called New Finland. In 1811, by order of Alexander I, Old Finland was incorporated into the Grand Duchy of Finland as the Province of Vyborg.

Vyborg was a typical eighteenth-century Russian imperial border town. The fortress area defined its shape and expansion; it was not permitted to build any fixed structures on the fortress esplanade in front of it. Behind the esplanade, the suburbs (*forshtat*) of Petersburg and Vyborg (on Neitsytniemi Cape) and the settlement (*sloboda*) of Pikiruukki were established. The inhabitants' meadows, pastures and watercraft were outside the urban area proper.[1]

A Russian engineering detachment was responsible for military construction in the town. From 1738 onwards, its position was strengthened; all new construction projects in the urban area, including civilian ones, had to obtain the approval of the detachment. The Russian army directed the works and reserved sites it deemed appropriate for the needs of the fortress, barracks and other buildings up until the 1850s.[2]

The changing political objectives of the town's rulers also determined the direction in which construction progressed. In the reign of Catherine II from 1762 to 1796, the emphasis was on building a grand public administrative quarter and churches, planned with the aid of the state construction authorities, model drawings and guidelines. During the brief reign of Paul I from 1796 to 1801, constructing military facilities took priority over administrative buildings. His successor Alexander I continued in the same vein.

The engineering detachment created thousands of drawings of the town and fortress in its day, the vast majority of which are in Russian archives, but a significant number of which remained in Finnish archives. Both military and civilian maps and a variety of town plans have been used for this article. We will start with the 1710 siege maps, 1730s fortress maps (of St Anna's Crown) and material on the conflagration of 1738. Then we will take a brief look at the maps recording the town plan in 1756 and plot ownership in 1768, before moving on to the map recording the changes to the town plan caused by the great fire of 1793. The suburban expansion in the first half of the nineteenth century is then presented based on both civilian and military maps.

The 1710 siege of Vyborg

With the Treaty of Uusikaupunki 1721 (Nystad) at the end of the Great Northern War, Vyborg was transferred to the Russian Empire, and it became the main fortress defending the capital city of St Petersburg, which had been founded in 1703. The Russians had unsuccessfully besieged Vyborg for the first time in 1706, but after that, when the Swedish troops had been weakened by the defeat at Perevolochna near Poltava in 1709, the Russians advanced towards the Baltic and Finland.

The siege of Vyborg began in March 1710, when 7,500 Russian soldiers came over the ice from Kronstadt. The first cannon shots were fired at the fortress from Siikaniemi Cape as March turned to April. More extensive combat operations had not yet started at this point, because the Russians were left waiting for heavy siege artillery to be transported by

Käännekohta tapahtui toukokuun alussa 1710, jolloin Pietari I saapui suuren laivasto-osaston kanssa Viipurin edustalle. Piiritystykistö ajettiin asemiin, ja venäläiset jäivät odottamaan tulikomentoa. Touko-kesäkuun taitteessa piiritysarmeijan lukumäärä nousi yli 10 000 miehen. Tykistön ensimmäiset raskaat ammukset lensivät kaupunkiin kesäkuun alussa 1710.[4]

Paulus Tameszin laatimassa kartassa on kuvattu venäläisen tykistön sijainti ja ampumasektorit piirityksen alkuvaiheessa. Pääosasto oli Tervaniemellä kaupungin lounaispuolella, ja toinen osasto pommitti kaupungin kaakkoiskulmassa sijainnutta Pantsarlahden bastionia. Piirityksen loppuvaiheesta laaditun ruotsalaisen kartan mukaan venäläinen tykistö ampui kaupunkia useista eri ilmansuunnista vain pari päivää ennen sen antautumista. Kartan mukaan Tervaniemellä oli kaksi patteria, Siikaniemellä linnan länsipuolella kolme, kaupungin koillispuolella nykyisen rautatieaseman tienoilla yksi ja Pantsarlahden bastionin edustalla vielä kaksi patteria. Venäläisten leiri oli Sorvalissa kaupungin luoteispuolella. A. I. Rostovtsevin vuonna 1715 painetussa kuparipiirroksessa venäläisten piiritystykistön vasen sektori pommitti Viipurin linnaa, joka oli syttynyt tuleen. Kuvan mukaan myös Vallin kaupunginosa oli tulessa, ja muuri oli murtunut useista kohdista. Perimätiedon mukaan Pietari I seurasi tapahtumia Tervaniemen kalliolta, missä on nyttemmin hänen patsaansa.[5]

Viipurin komendantti allekirjoitti antautumissopimuksen 12. kesäkuuta 1710, ja seuraavana päivänä kaupunki ja linna tyhjennettiin ruotsalaisista joukoista. Kaksi päivää myöhemmin Pietari I saapui Tervaniemeltä ponttonisiltaa pitkin ja astui maihin Piispankadun päässä sijainneesta Haakoninportista, jota venäläiset ryhtyivät kutsumaan Keisariportiksi ja Luostarinkatua Keisarinkaduksi. Tämän jälkeen kaupungissa järjestettiin suuri kolmipäiväinen voitonjuhla, jota paikalla ollut Tanskan Venäjän-lähettiläs Just Juel kuvasi päiväkirjassaan.[6]

Piirityskartoista päätellen Viipurin tuhot olivat mittavia. Kaupungissa oli syttynyt useita tulipaloja, jotka tuhosivat rakennuksia maan tasalle. Yhtenäistä tietoa tuhojen määrästä ei ole, mutta Juelin aikalaiskuvauksen mukaan ”ei voi sanoin kuvata, miten tuli, pommit ja kuulat olivat tuhonneet kaupunkia. Useimmat talot olivat maan tasalla ja muut siinä tilassa, ettei niissä voinut kukaan pysyvästi asua”.[7]

Kaupungin raivaus- ja korjaustyöt käynnistettiin nopeasti. Pietari I komensi pian Viipurin antautumisen jälkeen 2 000 venäläistä talonpoikaa rakentamaan uutta kaupungin muuria tuhoutuneen tilalle. Sen sijaan keskiaikaisen linnan korjaustöiden aloittamisessa venäläiset eivät pitäneet kiirettä. Vasta vuonna 1720 siellä tehtiin ensimmäiset isommat korjaukset, ja seuraavana vuonna annettiin määräys Viipurin puolustuksen vahvistamisesta.[8]

Pyhän Annan kruunu ja Viipurin tulipalo 1738

Viipuri muuttui ruotsalaisesta venäläiseksi rajalinnoitukseksi, kun sen puolustuslaitteet käännettiin idästä länteen. Vuonna 1724 sotakollegio määräsi uuden linnoituksen rakentamisesta Siikaniemelle ja Tervaniemelle; sen tehtävänä oli estää ruotsalaisten hyökkäys pääkaupunki Pietarin porteille. Linnoitussuunnitelman laati insinöörieverstiluutnantti Adalbert Verchery de Coulon, joka nimitettiin myös Viipurin ylikomendantiksi. Sotakollegio vahvisti linnoituspiirustukset keväällä 1731, ja linnoitus nimettiin keisarinna Anna Ioannovnan mukaan Pyhän Annan kruunuksi, *Kronverk Sankt Annae*. Uuden linnoituksen paikalla ollut Siikaniemen esikaupunki purettiin ja siirrettiin lännemmäksi Neitsytniemelle. Sitä ryhdyttiin kutsumaan Viipurin esikaupungiksi.[9]

Vuonna 1739 laaditun kartan ja siihen liitetyn selostuksen mukaan linnoituksen rakentamistyöt aloitettiin maansiirtotöillä kesällä 1731. Kaksi vuotta myöhemmin linnoituksen turvepäällysteiset kivivallit eli polygonit ja ensimmäinen puolibastioni olivat saaneet hahmonsa. Pyhän Annan kruunun edessä oli avoin 270 metrin syvyinen linnoitusesplanadi.

sea. In order to prevent the Swedish fleet from accessing Vyborg, the Russians built a field fortress on the island of Uuras, with cannons to defend it. About 5,200 people defended the castle and town.[3]

The turning point came at the beginning of 1710, when Peter I arrived in Vyborg with a large fleet. The siege artillery was put into position, and the Russians waited for the order to fire. As May gave way to June, the numbers in the besieging army rose to over 10,000 men. The first heavy artillery fire rained down on the town in early June 1710.[4]

The map drawn by Paulus Tamesz shows the location of the Russian artillery and sectors of fire during the early stages of the siege. The main division was south-west of the town on Tervaniemi Cape, and the second division bombed the Pantsarlahti Bastion on the south-east corner of the town. According to the Swedish map made during the final stage of the siege, the Russian artillery was firing on the town from several directions only a few days before it surrendered. The map shows two batteries on Tervaniemi Cape, three west of Siikaniemi Cape, one north-east of the town, where the railway station now stands, and two more in front of Pantsarlahti Bastion. The Russian camp was at Sorvali, north-west of the town. A. I. Rostovtsev's 1715 copperplate engraving shows the left-hand sector of the Russian siege artillery bombing Vyborg Castle, which had caught fire. The image also depicts the Valli district in flames, and the wall cracked in several places. According to tradition, Peter I followed the events from the rock on Tervaniemi Cape where his statue now stands.[5]

The Vyborg command signed a treaty of surrender on 12 June 1710, and the town and castle were emptied of Swedish troops the next day. Two days later Peter I entered the town from Tervaniemi Cape via a pontoon bridge, through the Haakon's Gate at the end of Piispankatu Street; the Russians renamed this Emperor Gate and Luostarinkatu Street became Emperor Street (Keisarinkatu Street). This was followed by a three-day victory celebration, described by one eyewitness, the Danish Ambassador to Russia Just Juel, in his diary.[6]

The maps of the siege of Vyborg show that the damage was extensive. Several fires in the town had razed buildings to the ground. There is no unified account of the extent of the damage, but according to Juel's description, “words cannot describe how the bombs and bullets destroyed the town. Most of the houses were levelled and the others were in such a state that it was impossible for anyone to live there permanently.”[7]

Work on clearing and restoring the town started quickly. Short after Vyborg surrendered, Peter I ordered 2,000 Russian peasants to build a new town wall to replace the one that had been destroyed. The Russians were in no hurry to restore the medieval castle, however. The first larger-scale repairs were only done in 1720, and the next year the order was given to strengthen Vyborg's defences.[8]

St Anna's Crown and the 1738 fire in Vyborg

Vyborg changed from a Swedish to a Russian border fortress when its fortifications were turned from east to west. In 1724 the War College ordered the construction of a new fortress on Siikaniemi Cape and Tervaniemi Cape; it was to prevent Swedish attack on the gates of the capital, St Petersburg. The engineer Lieutenant Colonel Adalbert Verchery de Coulon drew up the plans for the fortress; he was appointed Commander of Vyborg. The War College approved the plans for the fortress in the spring of 1731, and it was named after Empress Anna Ioannovna: St Anna's Crown, *Kronverk Sankt Annae*. The suburb of Siikaniemi was torn down and moved west to Neitsytniemi Cape. It then began to be called the suburb of Vyborg.[9]

The map drawn in 1739 and the accompanying description of the fortress construction indicate that earthworks began in the summer of 1731. Two years later, the stone ramparts covered with turf, or polygons, and the first half-bastion had taken shape. The open fortress esplanade in

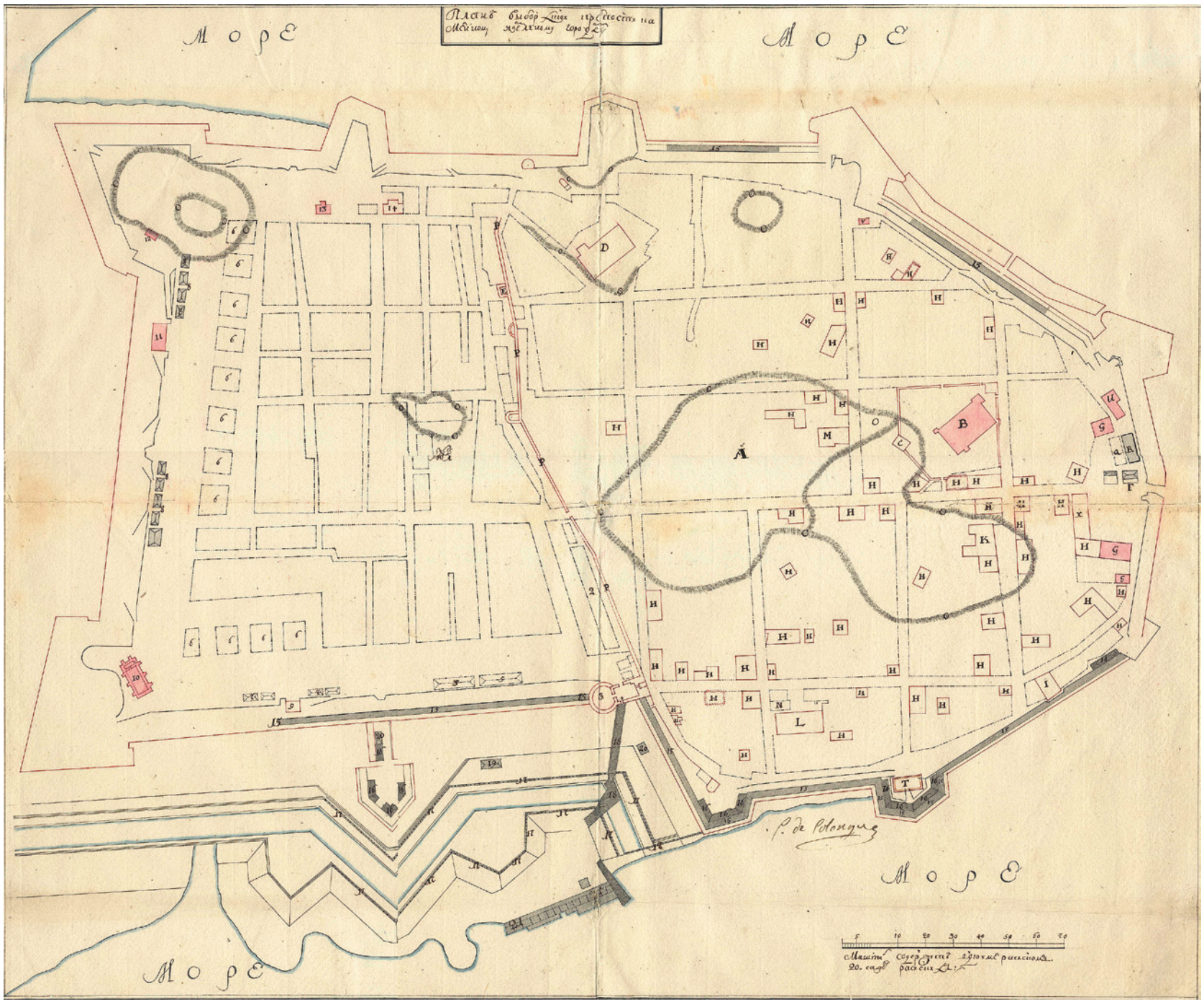

Vuoden 1738 kesäkuussa Viipuri kohtasi tuhoisa tulipalo, joka sai alkunsa Vallin kaupunginosassa valvomatta jääneestä keittiön hellasta. Palon tuhoamista rakennuksista laadittiin kaksi karttaa, joissa esitettiin kokonaan palaneet ja korjattavissa olleet rakennukset.
Lähde: Venäjän valtion vanhojen asiakirjojen arkisto.

In June 1738 Vyborg suffered a devastating fire, which originated in the Valli district on an unattended kitchen stove. Two maps were drawn up of the buildings destroyed by the fire, showing the completely burned and the repairable buildings.
Source: Russian State Archive of Early Acts.

Vuonna 1734 linnoituksen keskelle valmistui korkea redutti, jonka tykistö saattoi ampua muun linnoituksen ylitse. Sen eteen sijoitettiin viisi linnoitusjoukoille tarkoitettua kasarmia. Linnansillan kaupunginpuoleiseen päähän rakennettiin Turunportti ja Pyhän Annan kruunun päävalliin Haminanportti. 1730-luvulla rakennustöihin osallistui vuosittain noin 2 000 miestä ja 200 hevosta. Pyhän Annan kruunu oli 1730-luvun merkittävimpiä linnoitushankkeita koko Venäjän keisarikunnassa.[10]

Rakennustöitä hidasti Vallin kaupunginosassa aamulla 17. kesäkuuta 1738 syttynyt tulipalo, ja iltaan mennessä sekä Linnoitus että Valli olivat pahoin tuhoutuneet. Palon jälkeen laaditussa kartassa on yksityiskohtaisesti selostettu tuhojen laajuutta. Vanha keskiaikainen, ortodoksiseksi muutettu tuomiokirkko (B), kellotorni (C) ja maaseurakunnan luterilainen kivikirkko (D) kärsivät tulipalossa. Ortodoksinen seurakunta luopui tämän jälkeen kirkostaan ja käytti Pietarin esikaupunkiin rakennettua kirkkoa.

Suurimmat vahingot kohdistuvat kauppiaiden ja käsityöläisten taloihin, joita tuhoutui yli 50 (G – säilyneet rakennukset, H – palaneet rakennukset). Myös entinen piispantalo (K), joka oli edellisenä vuonna muu-

front of St Anna's Crown was 270 metres deep. In 1734 a high redoubt was added to the centre of the fortress; its artillery could shoot over the rest of the fortifications. A barracks for five fortress troops was placed in front of it. Turku Gate was built at the town end of the castle bridge, and Hamina Gate was built into the main wall of St Anna's Crown. In the 1730s, about 2,000 men and 200 horses per year took part in the construction work. St Anna's Crown was one of the most important construction projects in the whole Russian Empire in this decade.[10]

Construction work in the Valli district was hampered by the fire that broke out in the morning of 17 June 1738; by that evening, both the Linnoitus (Fortress) and Valli districts had been badly damaged. The map drawn up after the fire described the extent of the damage in detail. The old medieval cathedral, then used by the Orthodox (B), clock tower (C), and stone rural Lutheran parish church (D) suffered in the fire. The Orthodox parish gave up its church after that and used the one built in the Petersburg suburb.

Traders' and artisans' buildings suffered the greatest damage; more than 50 were destroyed (G – preserved buildings, H – burned buildings).

tettu ylikomendantin virkataloksi, kärsi vahinkoja. Pyhän Annan kruunun rakentamista koordinoinut linnoitusjoukkojen esikunnan talo (I) tuhoutui, kuten myös Vallin kaupunginosan puiset kasarmit (6) sekä linnoitusjoukkojen provianttimakasiinit (L, M, N ja 3). Lisäksi puurakenteinen tykistövarikko (arsenaali) (2) tuhoutui. Tuli ei kuitenkaan ulottunut uuteen linnoitukseen asti.[11] Tulipalosta seurasi ankara asuntopula, jota pyrittiin lievittämään Vallin kaupunginosaan nopeasti rakennetuilla puisilla taloilla.[12]

Tulipalosta huolimatta rakennustöitä Pyhän Annan kruunussa jatkettiin intensiivisesti, mistä kertovat vuoden 1739 kartassa esitetyt linnoituksen sisällä olleet muuraustöitä varten kerätyt suuret kalkkivarastot sekä tilapäinen kaupungista johtanut toinen ponttonisilta. Venäjän ja Ruotsin välisen sodan aikana vuonna 1742 Pyhän Annan kruunu oli jo puolustuskykyinen mutta ei vielä täysin suunnitelmien mukaisessa kunnossa. Neljä pääbastionia olivat valmiina, minkä lisäksi linnoituksen pohjoispäähän oli valmistunut erillinen nuolilinnake. Sen sijaan Tervaniemen kärkeen suunniteltu bastioni ei ollut vielä valmistunut.[13]

Venäjän ja Ruotsin välinen vuosien 1741–1743 sota ei ulottunut linnoituksen valleille saakka, sillä 6 000 miehen vahvuiset ruotsalaisjoukot pysähtyivät marraskuussa 1741 noin neljänkymmenen kilometrin päähän Säkkijärvelle ja palasivat jouluksi leiriin Haminan ympäristöön. Eräiden arvioiden mukaan Viipurissa ja sen lähiympäristössä olisi sodan alussa ollut toistakymmentä jalkaväkirykmenttiä eli vähintään 15 000, mahdollisesti jopa 18 000 miestä.[14]

The former bishop's house (K), which had become the commander's official residence in the previous year, was also damaged. Other buildings that were destroyed included the headquarters of the fortress troops coordinating the construction of St Anna's Crown (I), the wooden barracks in the Valli district (6), and the fortress troops' provision stores (L, M, N, and 3). The wooden artillery depot (arsenal) (2) was also destroyed. The fire did not reach the new fortress, however.[11] There was an acute housing shortage as a result of the fire, so wooden houses were quickly built in the Valli district to alleviate this.[12]

Despite the fire, construction work on St Anna's Crown continued apace, as the large stocks of limestone masonry inside the fortress, shown on the 1739 map, and temporary pontoon bridge leading out of the town indicate. St Anna's Crown was usable for defence soon afterwards, during the war between Sweden and Russia in 1742 but was not yet fully developed in accordance with the plans. Four main bastions were completed, with an additional separate arrow-shaped fortification at the north end of the fortress. In contrast, the bastion planned for the point at Tervaniemi Cape had not yet been built.[13]

The war between Russia and Sweden in 1741–1743 did not reach the fortress bastions, as in November 1741, a 6,000-strong Swedish force stopped about 40 kilometres away at Säkkijärvi (now Kondratyevo), returning to the Hamina region to camp over Christmas. According to some estimates, Vyborg and its surroundings would have had about a dozen infantry regiments at the beginning of the war; that is, at least 15,000, possibly as many as 18,000 men.[14]

Uusi asemakaava ja esikaupungit

Vuoden 1738 tulipalo nopeutti keskiaikaisen kaupunginmuurin purkamista Linnoituksen ja Vallin kaupunginosan välistä. Osa siitä oli purettu jo ennen Viipurin piiritystä, ja vuonna 1726 jäljellä olevan muurin sanottiin olevan ”kehno ja yläosastaan kauttaaltaan sortunut”.[15]

Vuonna 1756 insinöörikapteeni Ivan Zaitsevin ja konduktööri Andrei Maslovin laatimasta Viipurin asemakaavakartasta käy ilmi kaupungin toipuminen vuoden 1738 palosta. Pyhän Andreaan torni, legendaarisen Viipurin Pamauksen tapahtumapaikka (1495), oli purettu vuonna 1740, ja Raatitorni jäi tämän jälkeen ainoaksi torniksi kaupungin keskiaikaisesta muurista. Se oli toiminut vuosikymmenten ajan luterilaisen maaseurakunnan kellotornina. Kaupunginmuurin läpi puhkaistiin Kuningattarenkadun (Linnankadun), Vahtikadun (Vahtitorninkadun) ja Keisarinkadun (Luostarinkadun) jatkourat, jotka näkyvät kartassa selvästi. Kuningattarenkadun päähän vanhan kaupunginmuurin itäpuolelle syntyi uusi aukio, jossa kauppiaiden kojujen lisäksi oli kenraalimajuri Wilhelm Fermorin ylikomendanttikaudella vuonna 1741 rakennettu kauppahalli. Pyöreän Tornin kupeessa oli Pietarinportti eli 1500- ja 1600-lukujen Karjaportti, josta alkoi Viipurin ja Pietarin välinen maantie. Vallin kau-

The new town plan and suburbs

The 1738 fire sped up the process of dismantling the medieval town wall between the Linnoitus and Valli districts. Part of it was demolished before the Vyborg sieges, and in 1726 the remaining wall was said to be “in poor condition and the upper part completely subsided.”[15]

In 1756, the engineer Captain Ivan Zaytsev and conductor Andrey Maslov drew up a plan for the expansion of Vyborg, which shows the town’s recovery from the 1738 fire. St Andrew’s Tower, the site of the legendary Vyborg Bang (1495), was demolished in 1740, after which the Council Tower was the only tower left of the medieval wall. For decades it had served as the Lutheran parish bell tower. The town wall was pierced by extensions of Kuningattarenkatu Street (Linnankatu Street), Vahtikatu Street (Vahtitorninkatu Street) and Keisarinkatu Street (Luostarinkatu Street), all of which are clearly visible on the map. A new square was created at the end of Kuningattarenkatu Street east of the old town wall; the traders’ stalls there were supplemented by the market hall built during Major General Wilhelm Fermor’s period as commander in 1741. The Petersburg Gate (Pietarinportti), known as the Cattle Gate (Karjaportti) in the 1500s and 1600s, in the shadow of the Round Tower,

Viipurin insinöörikomennuskunta määrättiin 1760-luvun puolivälissä laatimaan luettelon kaupungin tontinomistajista ja rakennuksista. Vuonna 1768 valmistuneessa selvityksessä on luettelon ohella kartta, jossa Viipurin rakennuskanta esitetään seikkaperäisesti. Alkuperäistä karttaa säilytetään Venäjän valtion sota-historiallisessa arkistossa Moskovassa. Fond 349, opis 7, delo 81, RGVIA (1768). Tässä on kuvalähteenä käytetty Suomen Museovirastossa olevaa valokuvajäljennöstä.

In the mid-1760s, Vyborg engineer detachment was ordered to draw up a list of land owners and buildings in the town. Completed in 1768, the report includes the list and a map on which the Vyborg building stock is shown in detail. The original map is stored in the Russian State Military History Archive in Moscow. Fond 349, opis 7, delo 81, RGVIA (1768). A reproduction photograph of the map in the Finnish Heritage Agency collection is used here.

punginosa varattiin yksinomaan armeijalle, ja alueelle rakennettiin runsaasti yksikerroksisia puutaloja upseereille ja miehistölle. Keisarinkadun päähän varattiin tilaa tykistön arsenaalille ja kasarmeille.[16]

Vuoden 1738 palon jälkeen Viipurin esikaupunki Neitsytniemellä kasvoi nopeasti, kun Linnoituksen ja Vallin kaupunginosan siviilejä siirrettiin sinne. Neitsytniemeen rakennettiin myös puinen luterilainen kirkko. Esikaupunki oli varsin ahdas, eikä sillä ollut laajentumismahdollisuuksia. Siellä asui etupäässä työväkeä ja ajureita mutta 1700-luvun lopulla entistä enemmän myös kasvaneen alue- ja kaupunkihallinnon virkamiehiä, jotka rakensivat talonsa meren äärelle. Esikaupungin pääkatuja kutsuttiin nimillä ”Ensimmäinen”, ”Toinen” ja ”Kolmas”. Ruuthin mukaan esikaupungissa olisi myös toiminut ”suomalainen kansakoulu”.[17]

Kaupungin itä- ja koillispuolelle vuoden 1738 tulipalon jälkeen syntynyt Pietarin esikaupunki sai sekin runsaasti uusia asukkaita. Se kasvoi nopeammin kuin Viipurin kaupunginosa, ja sillä oli hyvät laajenemismahdollisuudet. Esikaupungissa asui käsityöläisiä, työmiehiä, kuskeja ja kuorma-ajureita. Sen pääkatu oli osa Pietariin johtavaa maantietä, ja parempikuntoiset rakennukset sijaitsivat sen varrella. Sen sijaan esikaupungin laitamilla oli suoranaista hökkeliasutusta, jossa asui köyhää väkeä, ja alue oli tunnettu levottomuudestaan. 1780-luvulla sinne oli rakennettu kivinen ortodoksikirkko, ja alueella oli armeijan kasarmeja ja niin sanottu vanhempi venäläinen sotilassairaala, joka tuhoutui vuoden 1786 esikaupunkipalossa.[18]

Vuonna 1768 valmistuneen Viipurin tontinomistajaluettelon mukaan Linnoituksen kaupunginosassa asui porvareita, käsityöläisiä ja heidän palvelusväkeään. Pyhän Annan kruunun ja Vallin kaupunginosat olivat puolestaan armeijan ja lääninhallinnon virkamiesten hallussa, eivätkä porvarit saaneet rakentaa sinne omia talojaan. Ruuthin mukaan Valli oli ”täydellinen sotilaskaupunginosa”.[19] Linnoituksen kaupunginosan tonteilla rakennukset olivat edelleen sikin sokin. 1600-luvun puolivälin regulaation tuloksena korttelit oli jaettu pääosin suorakaiteen muotoisiksi viivasuorien itä-länsi- ja pohjois-eteläsuuntaisten pääkatujen avulla, mutta regulointi ei ollut ulottunut kortteleiden sisäpuolelle.

Tonttikartan ja sen selitelmän mukaan Viipurilla oli kaupunkina edelleen varsin maaseutumainen ilme. Lähes jokaisella tontinomistajalla oli asuinrakennuksen, aittojen, vajojen ja saunojen lisäksi myös navetta ja hevostalli, ja heidän palvelusväkensä asui omissa väentuvissaan. Varakkaimmilla porvareilla oli kahdesta kolmeenkin tonttia: esimerkiksi kauppias Andreas Jaenischillä (vanh.) oli peräti neljä tonttia, joista kaksi oli Koulukadun varressa (tontit 21 ja 23) ja kaksi Piispankadun ja Vahtitorninkadun kulmassa (tontit 151 ja 152). Kauppias Joachim Sutthoffilla oli puolestaan kaksi tonttia arvokkaalla paikalla Kuningattarenkadun (Linnankadun) ja Piispankadun kulmassa ja toinen linnaa vastapäätä (tontit 64 ja 67). Armeija oli näkyvästi läsnä myös Linnoituksen kaupunginosassa: Turun sillan kaupunginpuoleisessa päässä oli päävahti (858) ja Etelä-Vallissa suuri jalkaväkirykmentin kasarmi (852).[20]

Vallin kaupunginosa oli tonttikartan perusteella kokonaan armeijan hallussa, ja alueella asui jalkaväki- ja tykistörykmenttien upseereja perheineen. Tontit olivat ruutukaavoitettuja, ja monilla upseereilla oli myös hevostalleja ja navettoja, istutuksia ja kasvitarhoja. Tykistöpiha ja arsenaali (222) sijaitsivat Vallin eteläpäässä Keisarinkadun (Luostarinkadun) varrella, korttelin sisäpuolella oli myös tykistörykmentin kasarmi (833) ja tsasouna (837). Tykistöpihaa vastapäätä oli sotilaiden lapsille tarkoitetut niin sanotut pataljoonan koulut (849 ja 850) sekä esikunta- (775), arkisto- (809) ja muita rakennuksia. Kuningattarenkadun (Linnankadun) varrella oli iso kapakka (755).

Pyhän Annan kruunun eteläinen Tervaniemen osa oli niin ikään ruutukaavoitettu eräänlaiseksi pientaloalueeksi, jossa asui perheellisiä aliupseereita, jalkaväen sotilaita, tykkimiehiä, armeijan puuseppiä, muurareita, välskäreitä, partureita ja soittajia. Lisäksi tällä Tervaniemen koloniaksi kutsutulla alueella oli muutamien viipurilaisten kauppiaiden ja venäläisten marketenttien eli sotilaskaupustelijoiden rakennuksia. Vallin kaupunginosaan verrattuna nämä tontit olivat pieniä; siitä huolimatta niille oli rakennettu aittoja, vajoja, saunoja ja eläinsuo-

was where the St Petersburg road led out of Vyborg. The Valli district was reserved for the army, and a number of single-storey wooden houses were built there for the officers and staff. Space was reserved for the arsenal and barracks at the end of Keisarinkatu Street.[16]

After the 1738 fire, the suburb of Neitsytniemi grew rapidly, as some of the civilian population of the Linnoitus and Valli districts were transferred there. A wooden Lutheran church was also built at Neitsytniemi. The suburb was quite cramped and could not be extended in any way. The main inhabitants were workers and drivers, but at the end of the eighteenth century, more and more regional and town officials also moved there, building houses along the sea front. The suburb's main streets were called “First”, “Second” and “Third”. Ruuth states that there was also a “Finnish elementary school” in the suburb.[17]

The Petersburg suburb, which was established on the east and north-east side of town after the 1738 fire, also got plenty of new residents. It grew faster than the Vyborg district and had good potential for expansion. Artisans, labourers, cab and cart drivers lived in the suburb. The main street was part of the St Petersburg road, and the better buildings lined it. In contrast, the outskirts of the suburb were filled with what can only be described as shacks, where people lived in poverty, and it was known as a troubled area. A stone Orthodox church was built there in the 1780s, and it also housed an army barracks and the “old” Russian military hospital, which was destroyed in the 1786 fire in the suburb.[18]

The 1768 list of plot owners in Vyborg shows that the bourgeoisie, artisans and their servants lived in the Linnoitus district. In contrast, army and provincial government officials resided in the St Anna's Crown and Valli districts; the townspeople were not allowed to build their own houses there. Ruuth calls the Valli a “completely military district.”[19] The buildings on the fortress district plots were still at sixes and sevens. As a result of the regulation in the mid-seventeenth century, the blocks were largely divided along a straight line east-west and north-south by the main streets, but the regulation had not extended inside the blocks.

The map and explanation of the plots show that Vyborg was still very rural in character. Besides a residential building, storehouses, sheds and saunas, almost every plot owner also had a barn and stables for horses, and their servants lived in their own separate quarters. The most prosperous of the bourgeoisie had two or three plots: the merchant Andreas Jaenisch (the elder) even had four, two on Koulukatu Street (plots 21 and 23) and two on the corner of Piispankatu and Vahtitorninkatu Streets (plots of the 151 and 152). Trader Joachim Sutthoff also had two plots in prestigious locations: one on the corner of Kuningattarenkatu Street (Linnankatu Street) and Piispankatu Street, and the other opposite the castle (plots 64 and 67). The military presence was also felt in the Linnoitus district: the main guardhouse (858) was at the town end of the Turku bridge, and a large infantry regiment barracks (852) in South Valli.[20]

Based on the plot map, it appears that the Valli district was completely in army hands; the infantry and artillery regiment officers lived there with their families. The plots were arranged on a grid and a number of officers also had stables and barns and vegetable gardens. The artillery yard and arsenal (222) were situated on the south side of the Valli on Keisarinkatu Street (Luostarinkatu Street); the artillery barracks (833) and chapel (837) were inside the plot. The schools for soldiers' children, known as the battalion schools (849 and 850), the headquarters (775), archive (809) and other buildings were all opposite the artillery yard. There was a large tavern (755) on Kuningattarenkatu Street (Linnankatu Street).

The part of Tervaniemi south of St Anna's Crown was also a kind of residential grid, with small houses for non-commissioned officers with families, infantry soldiers, artillerymen, army carpenters, masons, barbers and musicians. This area, called Tervaniemi colony, also had some buildings belonging to Vyborg and Russian traders or solider hawkers. Compared to the Valli district, these plots were small; nevertheless, sheds, huts, saunas and animal pens were built there. The engineering detachment could have dismantled the whole colony had it so

Tykistön talli- ja kasarmirakennukset Luostarinkadun pohjoispäässä rakennettiin 1780-luvulla. Toisessa maailmansodassa rakennukset vaurioituivat, mutta tuhoutuneet osat on rakennettu uudelleen. Ulkoasu on säilynyt paljolti alkuperäisenä, mutta ikkuna-aukkoja on levennetty.
Kuva: Kimmo Katajala 2007.

The buildings for the artillery stables and barracks at the northern end of Luostarinkatu Street were constructed in the 1780s. The buildings were damaged in the WWII, but the destroyed parts have been rebuilt. The original exterior is largely preserved, but the window openings have been widened.
Photo: Kimmo Katajala 2007.

jia. Insinöörikomennuskunta olisi niin halutessaan voinut hävittää koko kolonian, mutta tällaista päätöstä ei kuitenkaan tehty. Vuonna 1812 siellä oli yhteensä 77 asuttua taloa.[21]

Keskellä Pyhän Annan kruunua sijaitsivat ylikomendantin kaksi virkataloa sekä paikallismajurin (plaz-major) ja muiden upseereiden asuintalot, talousrakennukset, tallit, navetat, aitat ja saunat. Bastioneissa olivat jalkaväkirykmenttien kasarmit (335) ja asevarastot (336). Suuri insinööripiha (340) oli Turun sillan oikealla puolella ja muonamakasiinit (342) sillan vasemmalla puolella osin veden päälle paalutettuina. Tämä viittaa siihen, että Viipurin varuskunta- ja tykistörykmenttejä huollettiin vesiteitse todennäköisesti Pietarista tai Baltiasta käsin. Lisäksi Tervaniemen kärjessä oli kaksi tykistön kasarmia (354 ja 361). Vanha tykkiredutti (362) oli edelleen käytössä mutta sen sotilaallinen merkitys oli tykistön kehityksen myötä menettänyt merkitystään. Redutin läheisyydessä sijaitsi hieman muista rakennuksista erilleen sijoitettu suuri ruutikellari (357).

Tontinomistajakartan loppuun oli kirjattu muutamia armeijan tulevaisuuden varauksia. Pyhän Annan kruunussa tykistö- ynnä muiden linnoituslaitteiden kehittämistä oli jatkettava (varaukset A ja B) ja Tervanimen kärkeen oli rakennettava pieni itsenäinen sisälinnoitus. Pyhän Annan kruunusta voitaisiin osoittaa alue myös kaupunkilaisten uudisrakennuksia varten (G). Vastaavasti Vallin kaupunginosan pohjoispäästä tehtiin varaukset kasarmeja (H), tykistöä (A) ja linnoitusrakennelmia (B) varten. Lisäksi alueelle tuli tehdä varaukset pienille itsenäisille sisälinnoituksille (K, L ja M). Tulevaisuudessa osa näistä varauksista tuli realisoitumaan mielenkiitoisella tavalla.

Suurpalo 1793 ja sen seuraukset

Viipurin rakentamisen painopiste oli 1770–1780-luvuilla Vallin kaupunginosassa, jolle vahvistettiin uusi asemakaava vuonna 1772. Tärkein uudisrakennuskohde oli niin sanottu Paraatikentän alue, josta muodostui Viipurin kuvernementin alue- ja kaupunkihallinnon uusi keskus. Paraatikentän laitaan valmistui vuonna 1784 insinöörikomennuskunnan talo, joka kuitenkin luovutettiin Viipurin käskynhaltijan, Württembergin herttua Friedrich Karlin residenssiksi. Vuodesta 1839 rakennuksessa kokoontui Viipurin hovioikeus. Aukio täydentyi arkkitehti Nikolai Lvovin suunnittelemalla ortodoksisella Kristuksen Kirkastuksen kirkolla vuonna 1787. Myös kaupungin porvarit rakensivat vilkkaasti uusia kivitaloja, katuja tasoitettiin ja kivettiin liikkumisen helpottamiseksi.[22]

wished, but did not take the decision to do so. There were 77 inhabited houses there in 1812.[21]

The two official residences of the commander and local major (*plaz-mayor*) were in the middle of St Anna's Crown, with other officers' homes, outbuildings, stables, barns, granaries and saunas. The infantry regiment barracks (335) and arsenal (336) were in the bastions. The large engineer yard (340) was on the right side of the Turku bridge and the provision stores (342) were on the left side, partly built on piles over the water. This reminds us of the fact that the Vyborg garrison and artillery regiments were supplied by water, probably from St Petersburg or the Baltic. At the tip of Tervaniemi Cape, there were also two artillery barracks (354 and 361). The old artillery redoubt (362) was still in use but artillery development meant that it had lost its significance. Near the redoubt, a large gunpowder cellar (357) was located a little distance away from the other buildings.

The army reserved areas for future construction at the bottom of the map of plot owners. Besides St Anna's Crown, other fortifications were to be further developed (reserves A and B) and a small self-contained inner fortress was to be built at the tip of Tervaniemi Cape. An area in St Anna's Crown could also be designated for the townspeople to build on (G). Space were reserved at the north end of the Valli district for barracks (H), artillery (A) and fortification structures (B). Additionally, small self-contained inner fortresses were planned for the area (K, L and M). Later on, some of these plans were realized in an interesting way.

The great fire in 1793 and its consequences

Building in Vyborg was concentrated on the Valli district in the 1770s and 1780s, as a new town plan confirmed in 1772. The most important area of new construction was the Parade Square which was the new centre of provincial and town government. The engineering detachment building, completed in 1784, was on one side; however, it was given to the provincial governor, Duke Friedrich Karl of Württemberg, as his official residence. Vyborg's court of appeal held its sessions there from 1839. The square was completed in 1787 with the Church of the Transfiguration, by architect Nikolay Lvov. The bourgeoisie built new stone houses enthusiastically, and the streets were levelled and paved to ease movement.[22]

At noon at the end of June 1793, a fire spread through the gardens of the houses along Keisarinkatu Street (Luostarinkatu Street), destroyed a

Valliin rakennettiin 1700-luvun lopulla uusi hallintokeskus. Rakennukset ryhmittyivät Raatihuoneentorin (nyk. Kirkkoaukio, Sobornaja ploštšad) ympärille. Vaikka suunnitelmat jäivät osin toteuttamatta, aukion ympärille rakennettiin Kristuksen kirkastuksen katedraali, käskynhaltijan talo, joka tunnetaan myös hovioikeuden talona, hovioikeuden presidentin talo sekä aukion toiselle laidalle kuvassa näkymättömiin jäävä Seurahuoneen ja Raatihuoneen muodostama talokompleksi. Kuvassa Viipurin viimeisten laulujuhlien kulkue järjestäytyy Raatihuoneentorilla vuonna 1937.
Kuva: Museovirasto.

In the late eighteenth century, a new administrative centre was built in the Valli district. The buildings were clustered around the New Town Hall Square (now called Kirkkoaukio, Sobornaya ploshchad). Although the plans were never fully realized, buildings that were constructed on the square include the Cathedral of the Transfiguration of Christ, provincial governor's house, also known as the House of the High Court, and the house of the High Court president. On the other side of the square, not visible in this image, was the complex containing the Club House and Town Hall. The photograph shows the procession of the last singing festival held in Vyborg, on Town Hall Square in 1937.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Keskipäivän tienoilla kesäkuun lopussa 1793 Keisarinkadun varrella sijainneesta pihasta levinnyt tulipalo tuhosi yhteensä 176 rakennusta, ja arvioiden mukaan vahingot nousivat puoleen miljoonaan ruplaan. Heinäkuussa 1793 kuvernementin arkkitehti Johann Brockmannin tekemästä vahinkokartasta käy ilmi, että tulipalo oli tuhonnut merkittäviä osia Linnoituksen kaupunginosasta. Muun muassa Viipurin keskiaikainen tuomiokirkko paloi korjauskelvottomaksi, ja suurin osa kauppiaiden rakennuksista Katariinankadun (Linnankadun) ja Alakadun (Karjaportinkadun) välisellä alueella oli palanut maan tasalle. Lisäksi maaseurakunnan kirkko, kuvernöörin talo eli entinen piispantalo, vanha raatihuone, päävartio, tuomiokirkon kellotorni ja Raatitornin (ei merkitty) ylimmät kerrokset vaurioituivat tulipalossa.[23]

Heinäkuussa 1793 Katariina II myönsi 50 000 ruplan lainan yleisen huoltokollegion (*Collegien Für Allegemeine Fürsorge*) kautta kaupungin jälleenrakentamiseksi. Lainojen turvin viipurilaiset kauppiaat rakensivat tuhoutuneille tonteilleen uusia kaksikerroksisia asuintaloja ja erilaisia talousrakennuksia Pietarin ja Moskovan kivirakentamisen komission laatimien tyyppipiirustusten mukaan. Niiden tunnusmerkkeinä olivat pienet parvekkeet, jotka oli varustettu rautakaiteilla.[24]

Suurpalo tarjosi tilaisuuden Vallin kaupunginosan asemakaavan muuttamiseen. Kaupunginarkkitehti Brockmannin ehdotuksessa Kristuksen Kirkastuksen kirkon pohjoispuolelle piti rakentaa pitkä kaksikerroksinen kasarmimainen hallinto- ja oikeuspalatsikompleksi, johon olisi sijoitettu kaikki käskynhaltijahallinnon lukuisat virastot ja oikeusistuimet. Lisäksi kaavailtiin vielä suunnitteluvaiheessa olleen Pyhän Pietatotal of 176 buildings and apparently caused half a million roubles' worth of damage. In July 1793, provincial architect Johann Brockmann made a map of the damage, showing that the fire had destroyed significant parts of the Fortress district. Vyborg's medieval cathedral was beyond repair, and the majority of traders' buildings in the area between Katariinankatu Street (Linnankatu Street) and Alakatu Street (Karjaportinkatu Street) were burned to the ground. The rural parish church, the governor's or the former bishop's house, the old town hall, main guardhouse, cathedral bell tower and (not marked) the upper stories of the Council Tower were also damaged in the fire.[23]

In July 1793 Catherine II granted a 50,000-ruble loan through the general welfare college (*Collegien Für Allegemeine Fürsorge*) for the city to rebuild. The traders of Vyborg used their loans to build new two-storied stone houses and various outbuildings on their plots according to the designs produced by the St Petersburg and Moscow Stone Building Commission. Small balconies with iron railings were a characteristic feature of these houses.[24]

The conflagration created an opportunity to change the layout of the Valli district. Town architect Brockmann proposed that a two-storey barrack-like administrative and legal complex be built north of the Church of the Transfiguration which would have contained all the ruling administration's numerous agencies and courts. The plan also included two L-shaped wings around the German-Swedish Church of St Peter and Paul, which was still in the planning stage, which were to house Vyborg's provincial consistory and schools. This was modelled on the

rin ja Paavalin saksalaisruotsalaisen kirkon ympärille kahta L-kirjaimen muotoista siipirakennusta, joihin oli tarkoitus sijoittaa Viipurin konsistori ja kaupungin koulut. Esimerkkeinä toimivat Pyhän Pietarin saksalaisen ja Pyhän Marian suomalaisen seurakunnan kirkkokartanot Pietarissa.[25]

Uusi asemakaava esiteltiin Pietarin ja Moskovan kivirakentamisen komissiolle, joka kuitenkin hylkäsi ehdotuksen ja pyysi Katariina II:n ajan johtavalta arkkitehdiltä Giacomo Quarenghiltä uuden ehdotuksen aukion asemakaavasta ja rakennuksista. Uusi asemakaava vahvistettiin nopeasti elokuun puolivälissä 1794. Sen mukaan rakennettaisiin hieman toisenlainen hallintokortteli, kirkon länsipuolelle uusi raatihuone (maistraatti) ja sen ympärille hevosenkengän muotoinen kaksikerroksinen kauppahalli.[26]

Katariina II kuolema 1796 esti kuitenkin asemakaavan toteutumisen. Keisarinnan seuraaja Paavali I kumosi ensitöikseen Viipurin (sekä Tallinnan ja Riian) moniportaisen käskynhaltijahallinnon eikä suurisuuntaista hallintopalatsia enää tarvittu, kuten vuoden 1799 asemakaavakartasta käy ilmi. Aluehallinnon tärkeimmät virastot eli kuvernementinhallitus, kameraalihovi ja kuvernementin rahasto sijoitettiin Alakadun (Karjaportinkadun) varrella sijainneeseen rakennukseen (R). Militaris-

church estates of the German parish of St Peter and Finnish parish of St Mary in St Petersburg.[25]

The new town plan was presented to the St Petersburg and Moscow Stone Building Commission, which rejected it and asked Giacomo Quarenghi, the leading architect during the reign of Catherine II, to make a new proposal for the layout and buildings on the square. The new town plan was quickly confirmed in mid-August 1794. It envisaged a slightly different administrative quarter, with a new town hall (magistrate's office) west of the church, surrounded by a horseshoe-shaped two-storey market hall.[26]

Catherine II's death in 1796 prevented this plan from being realized. however. Her successor Paul I initially focused on the complexities of ruling Vyborg (as well as Tallinn and Riga) and a grand governor's palace was no longer needed, as the town plan of 1799 shows. The most important offices of the regional administration, the provincial government, chamber court and provincial treasury were located along Alakatu (Karjaportinkatu) Street (R). Paul I's militaristic rule in Vyborg is symbolized by the fact that four long single-storied barracks (E) were built on the site planned for a governor's palace. A new main guardhouse

Vuoden 1799 asemakartassa näkyy havainnollisesti, kuinka Viipurin esikaupunki oli 1700-luvun kuluessa muodostunut Neitsytniemelle ja Pietarin esikaupunki osapuilleen niille kohdin, johon sata vuotta myöhemmin suunniteltiin ja rakennettiin Repolan kaupunginosa. Salakkalahti ulottuu vielä lähes nykyiselle Punaisenlähteen torille saakka. Pantsarlahden rannalle on merkitty rokkosairaala, heinälatoja ja vanha rykmentin kirkko.
Lähde: Kansallisarkisto.

The 1799 zoning map illustrates how during the eighteenth century settlements were taking shape on the edges of the town: the Vyborg suburb on Neitsytniemi Cape and the Petersburg suburb roughly at the location where the Repola district was planned and built a century later. Salakkalahti Bay extends almost up to where Red Fountain Square is now. The smallpox hospital, hay barns and old regimental church are marked on the shores of Pantsarlahti Bay.
Source: National Archives of Finland.

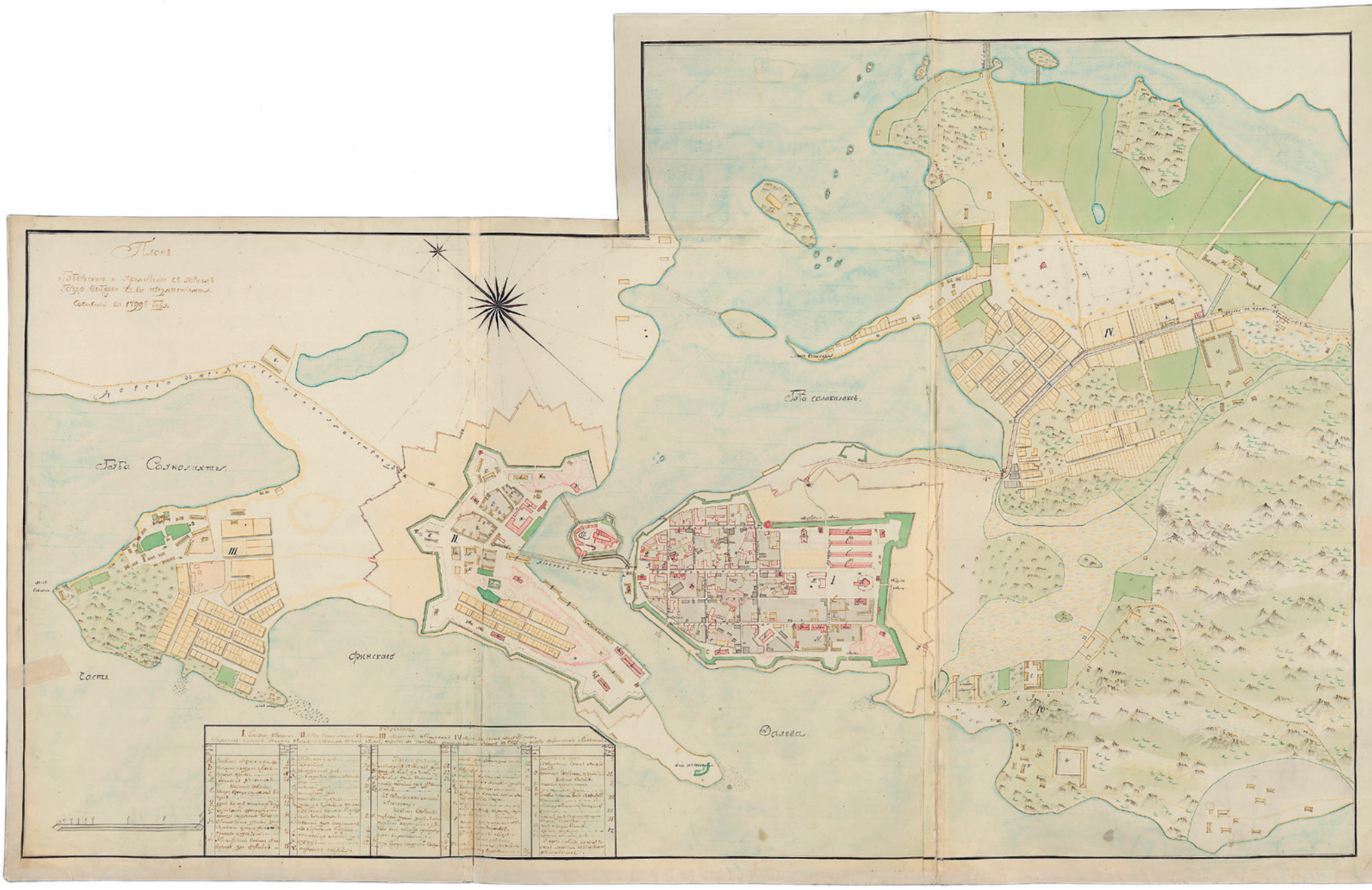

tisen Paavali I:n aikaa Viipurissa symboloi hyvin se, että suunnitellun hallintopalatsin paikalle rakennettiin vuoteen 1799 mennessä neljä pitkää, yksikerroksista kasarmia (E). Aukion laitaan kuvernöörin talon viereen rakennettiin uusi päävartio (L) ja raatihuoneen taakse linnoituksen komendantin uusi virkatalo (M). Käskynhaltijan palatsista oli puolestaan tehty (siviili)kuvernöörin virka-asunto (K).[27]

Myöskään vuonna 1799 valmistuneen ja arkkitehti Juri Veldtenin piirtämän saksalaisruotsalaisen kirkon (B) ympärille suunnitellut konsistorin ja koulujen rakennukset eivät toteutuneet. Uuden kaksikerroksisen, päätykolmiolla varustetun mutta ulkoasultaan muuten sangen vaatimattoman raatihuoneen ympärille suunnitellusta kauppahallistakin toteutui vain sen pohjoinen siipiosa (W). Linnoituksen kaupunginosan länsipäässä Turunportin läheisyydessä sijaitsivat tulli (P) ja pakkahuone (q), Vahtitorninkadun varrella toimi kaksi koulua (S ja T) ja Katariinankadulla (Linnankadulla) postitoimisto (O). Linnaan pääsi lännestä joko Turun siltaa tai sen vieressä kulkenutta toista siltaa pitkin. Pyhän Annan kruunun pohjoisosasta oli vielä erillinen oma kulku linnaan.[28]

Vuoden 1799 kartta osoittaa eräitä muitakin mielenkiintoisia seikkoja. Pietarinportin paikka oli siirretty pois Pyöreän tornin vierestä hieman idemmäksi uuden postiaseman (u) eteen ja uusien kasarmien taakse. Pietarin maantien varressa ja edellisenä vuonna tulipalossa tuhoutuneen Pietarin esikaupungin takana oli uusi kaupunginsairaala (s) ja Papulaan johtavan tien varteen oli valmistunut Profeetta Eliaan kivinen ortodoksikirkko. Kristuksen Kirkastuksen kirkon taakse oli avattu uusi eteläportti (”Zjuidskaja”), josta alkoi maantie Koiviston suuntaan. Portin läheisyydessä tien vieressä oli kaksi suurta kruunun heinälatoa (*saraj*) ja tarttuvien tautien (rokkojen) karanteenilaitoksen rakennukset (t). Vuonna 1806 Viipurin kaupunkialueella oli 86 kivi- ja 116 puutaloa ja esikaupungeissa noin 600 pientä puutaloa, yhteensä noin 800 rakennusta.[29]

Kaupunkialue ja esikaupungit 1812–1860

Vuoden 1812 alusta lähtien Vanha Suomi oli liitetty Viipurin lääninä Suomen suuriruhtinaskuntaan. Muutos merkitsi venäläisten hallintoviranomaisten toiminnan päättymistä ja ruotsalaisperäisten käynnistymistä. Viipuri jatkoi edelleen aluehallinnon keskuksena, ja uuden lääninhallinnon viranomaiset aloittivat toimintansa entisten venäläisten virastojen tiloissa. Yhdenmukaistamista koordinoi Viipurin läänin järjestämiskomitea, joka pyysi muun muassa Viipurin maistraatilta kirjallisen kuvauksen kaupungista. Heinäkuussa 1812 päivätyssä maistraatin vastauksessa selostettiin tarkasti kaupunkialueen hallinto- ja sotilasrakennuksia. Lisäksi vastauksessa kuvailtiin esikaupunkien rakennuksia ja katujen kuntoa.[30]

Viipuri kasvoi hitaasti, ja vuonna 1820 sen väkiluku oli 3 390. Kasvu oli kohdistunut lähinnä Pietarin esikaupunkiin mutta myös Monrepos’n kartanon mailla sijainneeseen Pikiruukin lopottiin. Se oli syntynyt alueella sijanneiden pikiruukkien ympärille 1760-luvulla, ja vuonna 1812 asemakaavoittamattomalla alueella oli jo 183 rakennettua tonttia. Sen sijaan 1600-luvulla kukoistanut Pantsarlahden esikaupunki oli vajonnut lopotin asemaan. Siellä oli Venäjän armeijan kasarmien ja pienen tsasounan lisäksi olutpanimo. Myöhemmän Havin kaupunginosan tienoilla oli muutamien porvareiden maatiloja ja tiilitehdas.[31]

Vuonna 1820 kaupungin arkkitehti Joh. Stråhlman laati Viipurin uuden tonttikartan, jossa kaupunki oli jaettu kolmeen osaan. Ensimmäinen kaupunginosa (*qwartalet*) käsitti Katariinankadun (Linnankadun) ja Pohjoisvallin väliset korttelit, ja toinen Katariinankadun, Vahtitornin poikkikadun (Pamppalankadun) ja Etelävallin korttelit. Kolmanteen kaupunginosaan kuuluivat Katariinankadun (Linnankadun) ja Etelävallin väliset korttelit.[32] Vahtitornin poikkikadun (Pamppalankadun) kulmassa oli suuri köyhäintalo (l), joka oli rakennettu kauppias Kristian Adrian Ladon legaatin (lahjoituksen) varoilla. Talo oli valmistunut 1792, ja alun perin se oli tarkoitettu Viipurin säätyläisköyhille. Etelävallissa

(L) was built next to the governor’s house on the square, as was a new commander’s official residence (M) behind the town hall. The steward’s palace became the (civil) governor’s official residence (K).[27]

Similarly, the consistory and school buildings planned for around the German-Swedish church (B) designed by architect Yuri Veldteni and completed in 1799, were never realized. The new two-storey town hall had pediments but was otherwise a rather modest building; only the north wing of the planned market hall (W) beside it was ever completed. The customs house (P) and packhouse (q) were located at the west end of the Fortress district, there were two schools (S and T) on Vahtitornikatu Street and a post office (O) on Katariinankatu Street. The castle could be accessed from the west either via the Turku bridge or the other bridge alongside it. There was another separate route to the castle from the north side of St Anna’s Crown.[28]

The 1799 map tells us some other interesting facts. The Petersburg Gate was moved slightly to the east, further away from the Round Tower, in front of the post office (u) and behind the new barracks. Along the road to St Petersburg and behind the Petersburg suburb, which had been destroyed by fire in the previous year, there was a new town hospital (s) and there was a new stone Orthodox Church of the Prophet Elijah on the road leading to Papula, A new south (Zyuydskaya) gate was opened behind the Church of the Transfiguration, from which a road led to Koivisto (now Primorsk). Two Crown hay barns (*saray*) and the buildings of the quarantine facility (t) for infectious diseases (plague) were at the roadside near the gate. In 1806 there were 86 stone and 116 wooden houses in the town of Vyborg and about 600 small wooden houses in the suburbs, about 800 buildings in all.[29]

The urban area and suburbs 1812–1860

Old Finland was incorporated into the Grand Duchy of Finland as the Province of Vyborg in 1812. The change marked the end of the Russian administrative authorities’ activity and the beginning of the Swedish-style administration. Vyborg remained a centre of regional administration and the new provincial authorities began working on the premises of the former Russian agencies. The Vyborg provincial organizing committee coordinated the changes, asking the magistrate of Vyborg to provide a written description of the town. In a response in July 1812, the magistrate explained the town’s administrative and military buildings carefully, as well as the state of the suburban buildings and streets.[30]

Vyborg grew slowly, and in 1820 it had a population of 3,390. This growth was concentrated mainly on the Petersburg suburb but also visible in the Pikiruukki settlement on the Monrepos estate. This grew from the pitch foundries established in the area in the 1760s, and in 1812 there were already 183 plots of land with buildings on them described on the town plan. The settlement had overtaken the suburb of Pantsarlahti which had flourished in the seventeenth century, but since gone into decline. It had a Russian army barracks, small chapel, and a brewery, as well as a few farms belonging to wealthier townspeople and brick factory, in what would later be known as the suburb of Havi.[31]

In 1820 the town architect Joh. Stråhlman drew up a new plot map of Vyborg, which divided the town into three parts. The first sector (*qwartalet*) consisted of the blocks between Katariinankatu Street and Pohjoisvalli Street, and the second comprised the blocks between Katariinankatu Street, the cross-street of Vahtitorninkatu (Pamppalankatu) Street and Etelävalli Street. The third sector consisted of the blocks between Katariinankatu Street and Etelävalli Street.[32] There was a large poorhouse (l) on the corner of Vahtitorninkatu and its cross-street (Pamppalankatu), built with funds donated by Kristian Adrian Lado. Completed in 1792, it was originally intended for Vyborg’s impoverished gentry. Keisarinkatu Street led out of Emperor Gate (K) in Etelävalli (South Wall). The provincial prison (å) was on the Tervaniemi side of St Anna’s Crown.[33]

Tulipalot koettelivat Viipuria myös 1800-luvulla. Linnan tornin kattona on 1850-luvun palon tuhojen jäljiltä 1890-luvulla otetussa kuvassa vielä kartio. Kuva on otettu Siikaniemeltä kaupungin suuntaan ennen vanhan raatihuoneen korottamista kerroksella ja ehostamista museoksi vuonna 1895. Myös viereinen Weckroothin talo on vuonna 1897 tehtyä laajennusta ja ulkoasumuutosta edeltäneessä asussa.
Kuva: Museovirasto

Fires continued to ravage Vyborg in the nineteenth century. Despite the devastation of the 1850s fire, the cone at the top of the castle tower roof is still visible in the 1890s image. The photo of the town was taken from Siikaniemi Cape, before one storey was added to the old town hall and it was turned into a museum in 1895. Weckrooth's House next door was also extended in 1897 and its original exterior restored.
Photo: Finnish Heritage Agency.

oli puolestaan Keisariportti (K), josta alkoi Keisarinkatu. Pyhän Annan kruunussa Tervaniemen puolella oli lääninvankila (å).[33]

Tulipalot häiritsivät edelleen Viipurin kasvua ja kehittymistä. Pietarin esikaupunki tuhoutui lähes kokonaan vuoden 1799 palossa. Linna puolestaan syttyi salamaniskusta tuleen 1834 ja uudelleen Saimaan kanavan vihkiäisissä syyskuussa 1856 huolimattoman tulen käsittelyn seurauksena. Ensimmäisen palon jälkeen linnan torni sai katon varsin nopeasti mutta toisen palon jälkeen linnan tornia ei korjattu vuosikymmeniin, ja linnaa kutsuttiinkin kansan suussa ”Viipurin tasapääksi”.[34]

Vuonna 1840 Viipurin väkiluku oli noin 3 900. Vuotta aikaisemmin painetussa W. Gyldenin Viipurin kartassa olivat mukana sekä varsinainen kaupunkialue että esikaupungit, joihin väestönkasvu oli varsinaisesti suuntautunut. Itäisessä Pietarin esikaupungissa (merkitty kartassa harmaalla) oli yhteensä 279 numeroitua tonttia, ja sen kadut olivat nimettyjä. Esikaupungissa oli Profeetta Eliaan ortodoksinen kirkko (ba), palokunnan talo eli ruiskuhuone (bb) ja lääninsairaala (bc), joka sijaitsi Pietarin valtamaantien varressa. Sairaalaan takana avautui yleinen puisto (*Public trädgård*). Lisäksi alueella oli myös kasarmi (bd).[35]

Viipurin esikaupungissa Neitsytniemellä (keltaisella) oli puolestaan 126 numeroitua tonttia. Myös siellä oli oma ortodoksinen tsasouna (aa), jonka vieressä sijaitsi armeijan sotilassairaalan (ab) tontti. Vuonna 1812 maistraatin Viipurin läänin järjestämiskomitealle laatiman kirjallisen kaupunkikuvauksen mukaan kadut olivat olleet vielä varsin epäsäännöllisiä mutta kuitenkin varsin tasaisia. Saunalahden perukassa oli kylpylä (*Badhus*). Pantsarlahden esikaupunki oli selvästi pienempi kuin Pietarin ja Viipurin esikaupungit. Sinne oli sijoitettu suuri työ- ja ojennuslaitos (ca), armeijan kasarmi (cb) ja hevostallit (cc).[36]

Fires continued to hamper growth and development in Vyborg; they almost completely destroyed the Petersburg suburb in 1799. The castle caught fire in lightning in 1834 and again in 1856 when the Saimaa Canal was opened, due to careless handling of fire. After the first fire the castle tower was reroofed quite quickly but after the second, it was not repaired for decades, and it was known to locals as the “Vyborg roundhead”.[34]

In 1840 Vyborg had a population of about 3,900. Besides the urban area itself, the map of Vyborg printed by W. Gylden a year earlier included the suburbs, the real centres of population growth. In the eastern suburb of Petersburg (marked in grey) there were 279 numbered plots, and the streets were named. The suburb was home to the Orthodox Church of the Prophet Elijah (ba), the fire station (bb) and the provincial hospital (bc) on the Petersburg road. A public park (*Public trädgård*) was opened behind the hospital and there was also a barracks (bd) in the area.[35]

The suburb of Neitsytniemi (in yellow) had 126 numbered plots, including its own Orthodox chapel (aa), located next to the military hospital (ab) plot. In 1812 the Vyborg provincial organizing committee composed a written description of the town, according to which the streets were still quite irregular but nevertheless very even. At the back of Saunalahti Bay district there was a bathhouse (*badhus*). The suburb of Pantsarlahti was clearly smaller than Petersburg and Vyborg suburbs; a large workhouse and correction facility (ca), army barracks (cb) and stables (cc) were located there.[36]

The military map produced in 1859 shows how significant a role the army still played in Vyborg. Etelävalli Street in the Linnoitus district still had its barracks (48) and Pohjoisvalli Street its engineer officer's house

BESKRIFNING.
Wiborg
Nyzytnjemi Förstad
St. Petersburgska Förstaden
Panzarlax Förstad
Publika Byggnader.
a Läne Gouvernementshus
b Catholsk Kyrka
c Skolhus
d Dito för Flickor
e Elementar Skola
f Stadshus
g Högwakt
h Krono Milit. Magasin
i Rysk Militair Skola
k Gymnasium
l Fattighus
m Militair Kaserner
n Luth. Finsk Kyrka
o Do. Svensk & Tysk Do.
p Commendantshus
q Gouverneurs Residens
r Rådhus
s Societetshus
t Teaterhus
u Grekiska St. Catharina Kyrka
v Manege
w Krono stall
x Läne Krono Magasiner
y Kosan (Krono Tomter)
z Krono Tomter
å Fånghus
ä Wakthus
ö Wårdtorn
aa Grekiskt Kapell
ab Militair Hospital
ba Grekisk Kyrka
bb Spruthus
bc Läne Lazarett
bd Militair Kaserner
ca Arbets & Correctionshus
cb Militair Kasern
cc Krono stall
Sauna Lahti
Nejzytnjemi
Sykanjemi
Lastage Plats
Skepps Wart
WIBORG
en decimal tumm = 10 venst.
Werst = 1 Mil
F. Liewendahl Lith.

Vuonna 1839 valmistunut maanmittari Claes Wilhelm Gyldénin laatima Viipurin asemakaavakartta oli osa laajempaa Suomen suuriruhtinaskunnan kaupunkien asemakaavakartastoa. Gyldénin kartassa kuvattiin varsinaisen kaupunkialueen (punaisella) lisäksi myös Pietarin (sinisellä) ja Viipurin (keltaisella) esikaupunkien asemakaavat.
Lähde: Kansallisarkisto.

The town plan of Vyborg drawn up by surveyor Claes Wilhelm Gyldén in 1839 was part of a larger series of plans of towns in the Grand Duchy of Finland. Gyldén's map showed plans of both the actual urban area (red) and the suburbs of Petersburg (blue) and Vyborg (yellow).
Source: National Archives of Finland.

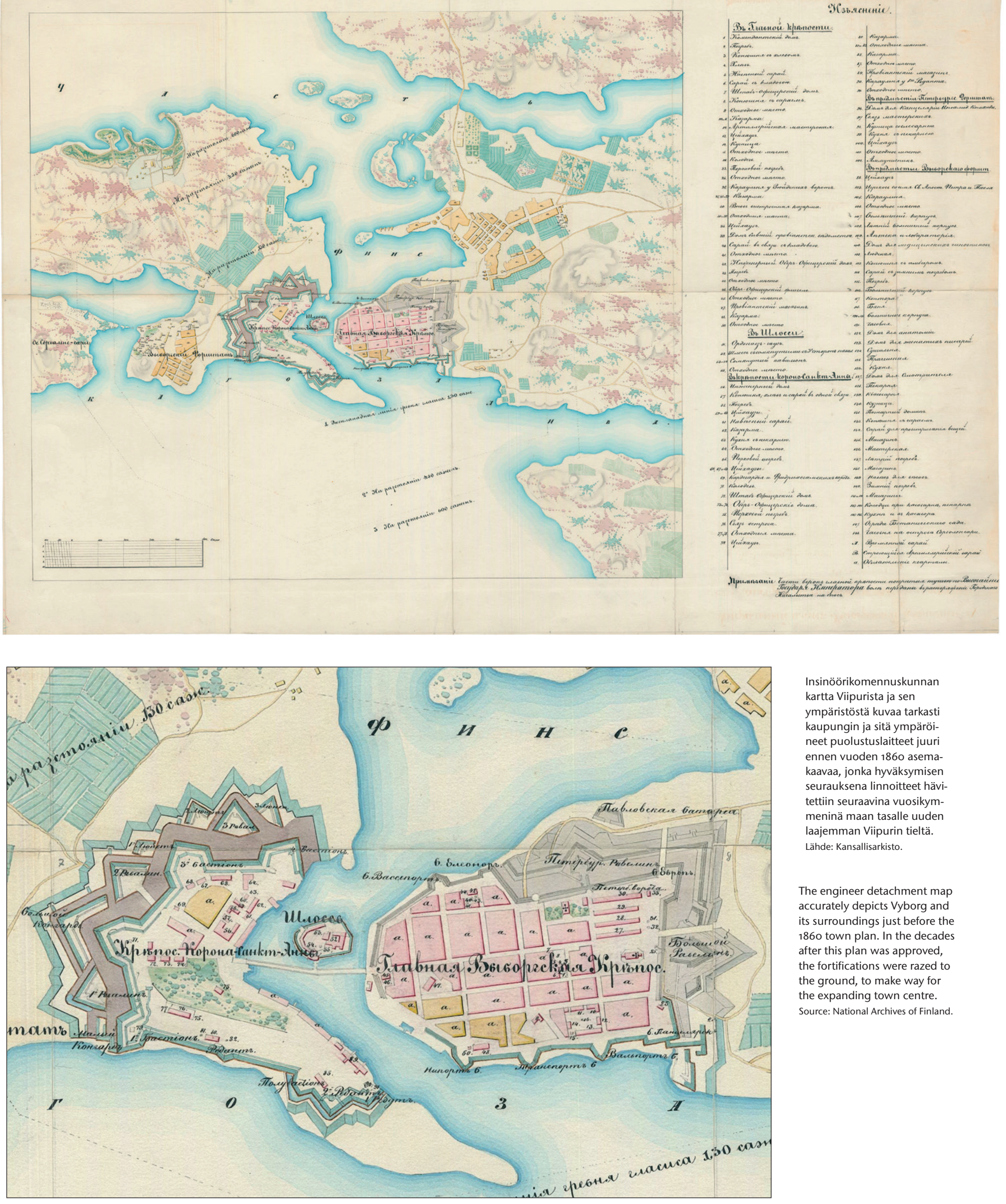

Генеральный планъ Выборгской крѣпости съ окружающею мѣстностью разсн. на 1½ версты.

Изъясненіе.

Въ Главной крѣпости.

1. Комендантскій домъ.
2. Погребъ.
3. Конюшня съ хлѣвомъ.
4. Хлѣвъ.
5. Жилищный сарай.
6. Сарай съ кладовою.
7. Штабъ-Офицерскій домъ.
8. Конюшня съ сараемъ.
9. Отходное мѣсто.
10. а, в Казарма.
11. Артиллерійская мастерская.
12. Цейхаузъ.
13. Кузница.
14. Отходное мѣсто.
15. Колодезь.
16. Пороховой погребъ.
17. Отходное мѣсто.
18. Караульня у Войсковыхъ воротъ.
19. а, в, с Казармы.
20. Ванна мастеровая казарма.
21. а, в Отходныя мѣста.
22. Цейхаузъ.
23. Домъ бывшій провіантскій садовника.
24. Сарай въ связи съ кладовою.
25. Отходное мѣсто.
26. Инженерный Обръ-Офицерскій домъ.
27. Погребъ.
28. Отходное мѣсто.
29. Обръ-Офицерскій флигель.
30. Отходное мѣсто.
31. Провіантскій магазинъ.
32. а, в Казармы.
33. Отходное мѣсто.

Въ Шлюзѣ.

1. Ординарецъ-гаузъ.
2. Шлюзъ съ коммуникаціями и Истокомъ воды
3. а, в Коммуникаціи навѣсныя.
4. Отходное мѣсто.

Въ крѣпости Корона-Санкт-Анна.

16. Инженерный домъ.
17. Конюшня, хлѣвъ и сарай въ одной связи.
21. Погребъ.
22. а, в Цейхаузы.
23. Навѣсной сарай.
24. Казарма.
25. Кухня съ пекарнею.
26. Отходное мѣсто.
27. Пороховой погребъ.
28, 29, а, в Цейхаузы.
30. Кардегардія и Фридрихсгамскія ворота.
31. Колодезь.
32. Штабъ Офицерскій домъ.
33. а, в Обръ-Офицерскіе дома.
34. Пороховой погребъ.
35. Сѣнь острога.
36. а, в Отходныя мѣста.
37. а Цейхаузъ.
38. Казарма.
39. Кухня съ пекарнею.
40. Отходное мѣсто.
41. Колодезь.
42. Штабъ Офицерскій домъ.
43. а, в Обръ-Офицерскіе дома.
44. Пороховой погребъ.
45. Сѣнь острога.
46. а, в Отходныя мѣста.
47. а Цейхаузъ.

Въ Предмѣстьи Петербургскихъ Форштатъ.

48. Домъ для Канцеляріи Инженернаго Комитета.
49. Сѣнь мастерскихъ.
50. Кузница съ пекарнею.
51. Кухня съ пекарнею.
52. Цейхаузъ.
53. Отходное мѣсто.
54. Амбулаторія.

Въ предмѣстьи Выборгскаго форштат

55. Цейхаузъ.
56. Церковь съ колок. А. Апост. Петра и Павла
57. Караульня.
58. Отходное мѣсто.
59. Больничный корпусъ.
60. Аптека и лабораторія.
61. Домъ для медицинскихъ чиновниковъ.
62. Часовня.
63. Конюшня съ пекарнею.
64. Сарай съ дымными погребами.
65. Погребъ.
66. Больничный корпусъ.
67. Контора.
68. Баня.
69. а, в Больничные корпуса.
70. Часовня.
71. Домъ для анатоміи.
72. Домъ для умалишенныхъ мужчинъ.
73. Сушильня.
74. Прачешная.
75. Кухня.
76. Домъ для смотрителя.
77. Пекарня.
78. Кавалерня.
79. Кузница.
80. Пожарный домикъ.
81. Конюшня съ сараемъ.
82. Сарай для пріемщика вещей.
83. Мыльня.
84. Мастерская.
85. Лѣтній погребъ.
86. Магазины.
87. Навесъ для стекъ.
88. Зимній погребъ.
89. а, в Мыльни.
90. а, в Колодцы при кавалерии, пекарнѣ
91. а, в Кухни и съ кавалерии
92. Ограда Ботаническаго сада.
93. Часовня на острову Ортолангаръ.
- А Вагенный сарай.
- В Стрѣляющій артиллерійскій сарай
- и Обывательскія квартиры.

Примѣчаніе. Часть верховъ главной крѣпости покрытая тушью по Высочайшей Государя Императора волѣ передана в ограждение Городского Кладбища на оное.

Insinöörikomennuskunnan kartta Viipurista ja sen ympäristöstä kuvaa tarkasti kaupungin ja sitä ympäröineet puolustuslaitteet juuri ennen vuoden 1860 asemakaavaa, jonka hyväksymisen seurauksena linnoitteet hävitettiin seuraavina vuosikymmeninä maan tasalle uuden laajemman Viipurin tieltä.
Lähde: Kansallisarkisto.

The engineer detachment map accurately depicts Vyborg and its surroundings just before the 1860 town plan. In the decades after this plan was approved, the fortifications were razed to the ground, to make way for the expanding town centre.
Source: National Archives of Finland.

Vuonna 1859 valmistunut sotilaskartta osoittaa, kuinka huomattava rooli armeijalla oli edelleen Viipurissa. Linnoituksen kaupunginosassa Etelävallissa oli edelleen kasarmi (48) ja Pohjoisvallissa insinööriupseerien talo (42). Vallin kaupunginosaa hallitsivat edelleen neljä pitkää kasarmia (27–30) sekä tykistön arsenaali ja kasarmit (10–16). Pyhän Annan kruunu oli edelleen pääosin sotilasaluetta, jossa oli kasarmeja (62, 80 ja 85), upseereiden taloja (72–74) insinöörirakennuksia (56) ja proviantimakasiineja (89). Viipurin kaupunginosassa oli useita sotilassairaalarakennuksia, apteekki ja jopa leikkauksiin erikoistunut anatomiasali.[37]

Krimin sodan (1854–1856) tapahtumat osoittivat, ettei Viipuri tarvinnut enää suojakseen valleja. Niiden purkamispäätöstä enteili keväällä 1857 aloitettu Turun portin purkaminen, mitä pidettiin suurena edistysaskeleena. Saimaan kanavan vuonna 1856 tapahtunut avaaminen edellytti esteetöntä pääsyä kaupungista satamaan, ja kun Turun portti oli purettu, tämä vaatimus katsottiin toteutetuksi. Vallien purkaminen ja vallihautojen tasoittaminen käynnistyi toden teolla toukokuun alussa 1860, ja vaikka työ kesti useita vuosikymmeniä, ne tekivät mahdolliseksi kaupungin laajentumisen itään, länteen ja pohjoiseen. Tätä ohjasi vuonna 1861 hyväksytty lääninmaanmittari Berndt Otto Nymalmin asemakaava. Venäjän armeijan läsnäolo kaupungissa ei kuitenkaan hävinnyt, sillä Pantsarlahden kaupunginosan itäpuolelle aloitettiin uuden linnoituksen, Patterinmäen rakentaminen insinöörikenraali Eduard Totlebenin johdolla vuonna 1864.[38]

(42). The Valli district was still dominated by four long barracks (27–30), the artillery arsenal and barracks (10–16). St Anna's Crown remained a predominantly military area with barracks (62, 80 and 85), the officers' houses (72–74) engineering buildings (56) and provision stores (89). The Vyborg district had a number of military hospital buildings, pharmacy, and even an anatomy ward specializing in surgery.[37]

The events of the Crimean War (1854–1856) showed that Vyborg no longer needed walls to protect itself. In the spring of 1857 the decision made to demolish them, starting with the Turku Gate, was seen as a major step forward. The opening of the Saimaa Canal in 1856 called for unobstructed access to the port from the town, and when the Turku Gate had been dismantled, this requirement was considered to be met. Work on dismantling the ramparts and levelling the moat began in earnest in May 1860, and although it took several decades, it made expansion possible to the east, west and north of the town. This was done according to the plan approved by provincial surveyor Berndt Otto Nymalm in 1861. Russia's military presence was still felt in the town, however, because east of the Pantsarlahti suburb, on Patterinmäki Hill, a new fortress was constructed. Engineer General Eduard Totleben directed the work, which began in 1864.[38]

Выборг в 1710–1860 гг.: город гражданских и военных

Выборг в период 1710–1860-х гг. имел важное значение в военном плане, и одновременно являлся административным и торговым центром. Здесь, в едином городском пространстве, сосуществовали бок о бок армия и гражданское население. Это пространство состояло из средневековой части города и района, ограниченного бастионами, построенными в конце XVI в. В первой половине XVIII в, после постройки Анненских укреплений, городское пространство расширилось в западном направлении.

Выборгский комендант подписал договор о сдаче города русским войскам 12 июня 1710 г., и на следующий день шведы покинули город и замок. Судя по картам осады города, разрушения в Выборге были весьма значительные. После окончания Великой Северной войны Выборг становится главным опорным пунктом на северо-западе оборонительной системы основанного в 1703 г. Санкт-Петербурга, новой столицы империи.

По Ништадскому (1721 г.) и Абоскому (1743 г.) мирным договорам граница между Швецией и Россией была перенесена в район реки Кюммене. На присоединенных к Российской империи территориях в 1744 г. была образована Выборгская губерния. С 1808 г. эти территории называются Старой Финляндией. По манифесту, подписанному императором Александром I в 1811 г., Старая Финляндия вошла в состав Великого Княжества Финляндского как часть Выборгской губернии.

В XVIII столетии Выборг представлял собой типичный приграничный город Российской империи. Его границы определяли крепостные укрепления и находящаяся перед ними эспланада, или полоса земли перед укреплениями, на которой было запрещено возводить какие-либо строения. За внешней границей эспланады возникли пригороды Выборга, т.н. Петровский и Выборгский форштадты и слобода Пикируукки (совр. Северная часть Выборгского поселка). Далее за чертой города располагались выпасы, луга и огороды горожан.

Выборг из шведской приграничной крепости превратился в русское приграничное укрепление после того, как его фортификационные сооружения были переориентированы с востока на запад. В 1724 г. Военная коллегия приказала возвести новые укрепления в районах Сиикаиеми и Терваниеми. Их задачей была защита Санкт-Петербурга на дальних подступах от возможного вторжения шведских войск. За возведение фортификационных сооружений отвечала работавшая в городе русская инженерная служба. С 1738 г. эта служба выдавала разрешения на строительство всех новых построек города.

По данным карты 1739 года и пояснений к этой карте строительство укреплений началось летом 1731 г. Пожар в районе Вала, вспыхнувший утром 17 июня 1738 г., приостановил это строительство. В результате пожара сгорело более 50 строений, по большей части дома торговцев и ремесленников. После пожара в городе возникла острая нужда в жилье, и в районе Вала быстро возводятся деревянные дома. Пожар ускорил разборку средневековой городской стены. Во время войны между Россией и Швецией, вспыхнувшей в 1742 г., Анненские укрепления были уже вполне готовы.

После пожара 1738 г. быстро разрастается пригород Выборга Нейтсютниеми, поскольку сюда переселяют гражданское население из Крепостной части города и района Вала. Нейтсютниеми и Петровский форштадт скоро становятся теснымидля проживания. По спискам домовладельцев в центральной части города проживали бюргеры, ремесленники и их слуги. Части города, расположенные в районе Вала и Анненских укреплений, находились, в основном, в распоряжении военных. В результате регуляции в середине XVII века город был разделен, в основном, на прямоугольные кварталы при помощи улиц, сориентированных по направлениям север – юг и запад – восток. Регуляция, однако, не затронула строений, расположенных внутри кварталов.

Судя по карте и разъяснениям к ней, Выборг в первой половине XVIII столетия все еще представлял собой довольно провинциальный город с чертами сельского поселения. Почти у каждого домовладельца на участке кроме усадьбы имелись надворные постройки: сараи, амбары, бани, хлева, конюшни и т.п. Для слуг были построены отдельные дома. Территория, расположенная на мысу Терваниеми, была разделена на небольшие участки. Здесь селились младшие офицеры, солдаты пехоты и артиллерии, гарнизонные плотники, каменщики, фельдшеры, цирюльники и музыканты со своими семьями.

Во времена правления императрицы Екатерины II, в 1762–1796 гг., приоритетным становится возведение видных административных зданий и церквей. В 1770–1780-х основное внимание уделяется строительству в районе Вала, для которого в 1772 г. был утвержден план застройки. Приоритет при застройке этого района отводился т.н. Парадной площади (совр. Театральная пл.), где сформировался новый административный центр города и всей Выборгской губернии.

В 1793 г. Выборг вновь страдает от сильного пожара, уничтожившего, в общей сложности, 176 различных строений. В их числе был средневековый собор, обгоревший настолько, что уже не подлежал восстановлению. Предложения по новой застройке города, представленные городским архитектором Брокманом, а также проект застройки, предложенный Джакомо Кваренги, не были одобрены. Милитаристский характер времени правления императора Павла I характеризуют в Выборге четыре длинных, одноэтажных казармы, построенных в 1799 г. на месте предложенного по проектам административного дворцового здания.

В 1806 г. в Выборге насчитывалось 86 каменных и 116 деревянных здания в пределах городской черты, и около 600 небольших деревянных домов, расположенных в пригородах. Присоединение Старой Финляндии к Великому Княжеству Финляндскому в 1812 г. означало окончание власти российских чиновников. На их место пришла администрация со шведскими корнями и традициями. Выборг, однако, сохранил статус административного центра. Центр города пополнился в 1832 г. новыми строениями, когда в квартале Городской Ратуши были построены здания театра и Городского собрания.

Росту и развитию Выборга сильно мешали пожары. Так Петровский пригород выгорел почти полностью в 1799 г., а Выборгский замок загорелся от удара молнии в 1834 г. Замок горел и в сентябре 1856 г., когда пожар возник в результате необдуманного обращения с огнем во время празднования открытия Сайменского канала. Осенью 1834 г. город и Петровский пригород пострадали от действий поджигателя, страдающего пироманией и поджегшего многие строения.

Военная карта, составленная в 1859 г., показывает, насколько велика была роль армии в городе и в это время. Так, в районе Южного Вала располагалась казарма, а в районе Северного Вала – дом военных инженеров. Четыре длинных казармы, артиллерийский арсенал и казарма артиллеристов занимали ведущее место среди строений района Вала. Район Анненских укреплений тоже оставался, по большей части, в распоряжении военных.

Крымская война 1854–1856 гг. показала бездейственность фортификационных сооружений крепостного типа. Выборгские защитные сооружения тоже потеряли свое значение, и решение об их уничтожении было встречено с одобрением. Снос городских стен позволял расширить город в восточном, западном и северном направлениях. Это и было учтено в плане застройки Выборга, составленном в 1861 г. Тем не менее российская армия продолжала влиять на внешний вид города, и в 1864 г. под руководством инженер-генерала Эдуарда Тотлебена было начато строительство новых укреплений в районе Панцерлакса.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Knapas, Rainer, 1700-luvun sotilasarkkitehtuuri Suomen kaupungeissa. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. SKS, Helsinki 2014, 383.

2 Ruuth, J. W, *Viborgs stads historia II*. Viborgs stad, Viborg 1906, 506–508; Lilius, Henrik, Myöhäisbarokki (1721–1745) – jälleenrakentamisesta verkkaiseen uudisrakentamiseen. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 256; Neuvonen, Petri, *Linnoituksesta historialliseksi muistomerkiksi. Viipurin vanhakaupunki 1856–1939*. Aalto-yliopisto, Helsinki 2017, 38.

3 Мошник, Юлия, Выборг в год 1710. Teoksessa | In Страницы выборгской истории. Сборник статей. Книга вторая. Государственный музей «Выборгский замок», Выборг 2004, 208–209; Мельнов, Алексей, Роль российской артиллерии в осаде Выборга 1710. Teoksessa | In Русский «Бог войны»: исследования и источники по истории отечественной артиллерии. Часть III. Милхист инфо. Санкт-Петербург 2017a, 481; Iltanen, Jussi, *Viipurin historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki 2017, 33.

4 Мошник 2004, 210–211; Kujala, Antti, Suuri Pohjan sota ja Ruotsin vallan loppuminen Karjalassa 1700–1710. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 459–461; Paaskoski, Jyrki, Viipurin ja Käkisalmen provinssit. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika, Viipurin läänin historia IV*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013, 18, 21; Melnov, Alexej, Viborgs sista svenska garnison. *Wiborgs Nyheter* 2017(b), 10; Мельнов 2017, 483, 487.

5 *Книга Марсова или воинских дел от войск Царского Величества Российских во взятии преславных фортификаций, и на разных местах храбрых баталий учиненных над войсками Его Королевского Величества свейского. Sankt Peterburg 1713*; Kauppi, Ulla-Riitta – Miltšik, Mihail, *Viipuri, Vanhan Suomen pääkaupunki*. SKS, Helsinki 1993, 23, 53; Mošnik 2004, 211–213; Neuvonen 2008, 38, 40; Paaskoski 2013, 21; Strang, Jan, *Venäjän Suomi-kuva. Venäjä Suomen kartoittajana 1710–1942*. Antiikki-kirja, Helsinki 2014, 17, 20; Мельнов 2017a, 486–487; Мельнов 2017b, 10; Iltanen 2017, 32.

6 Мошник 2004, 215; Neuvonen 2008, 38; Knapas, Rainer, Viipurissa kesällä 1710. Juhlajulkaisussa | In *Jyrki 26.7.2014*, 26–29; Мельнов 2017a, 490; Мельнов 2017b, 10–11.

7 Ruuth 1906, 493, 499. Lainaus | Citation Knapas 2014, 27. Vuoden 1710 pommitusten tuhot näkyvät myös arkeologisessa aineistossa, Aleksandr Saksan tiedonanto kirjoittajalle 20.10.2017. | The destruction of the 1710 bombing is also visible in the archaeological material: communication from Aleksandr Saksa to the author, 20 October 2017.

8 Ruuth 1906, 527–528; Neuvonen 2008, 42; Проскурякова, Мария, «Из определенных к Остзею»: Гарнизоны крепостей Выборга и Кексгольма в первой половине XVIII века. Петрозаводский государственный университет, Петрозаводск 2012, 31, 85; Paaskoski, Jyrki, Vakiintuvat olot. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 59.

9 Ruuth 1906, 530; Neuvonen 2008, 42; Paaskoski 2013, 59–60.

10 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg 26 (1739), KrA.; Ruuth 1906, 530–531; Knapas, Rainer, Kaupunkirakentaminen, kartanot ja kirkot. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 374; Iltanen 2017, 39. Haminan portin valmistumisajasta ei ole varmuutta, mahdollisesti se rakennettiin vasta 1790-luvulla, ks. Knapas 2014, 380. | The date of the Hamina Gate is uncertain; it may only have been built in the 1790s, cf. Knapas 2014, 380.

11 Kartta | Map Ф. 248. Оп. 160. Д. 245. Л. 156, РГАДА; Selostus | Legend Ф. 248. Оп. 17. Д. 1162. Л. 163–164, РГАДА. Ks. myös | Cf. Проскурякова 2012, 167–169, Liite 1. | Appendix 1. Tulipalosta ks. | On the fire see Ruuth 1906, 504–505.

12 Kartta | Map Ф. 248. Оп. 160. 1. 246. Л. 213, РГАДА. Ks. myös | Cf. Проскурякова 2012, 169, Liite 2 | Appendix 2; Iltanen 2017, 37–39.

13 Venäjänkielinen vuonna 1738 valmistettu kartta | Russian-language map dated 1738. Fond 3/1, opis 23, delo 937, 35, RGAVMF. Ks. esim. | See e.g. Kauppi – Miltšik 1993, 50–51, 66–67, 94–95, Paaskoski 2013, 60. Vrt. ruotsinkielinen kartta vuodelta 1739. | Compare the Swedish map dated 1739. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viborg 26 (1739), KrA. (Kartta 1 | Map 1).

14 Kauppi – Miltšik 1993, 23; Karonen, Petri, Vuosien 1741–1743 sota. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 113. Pyhän Annan kruunu ei joutunut tositoimiin Kustaan sodassakaan vuosina 1788–1790. | St Anna's Crown was not involved in the real action during Gustav's war of 1788–1790, either.

15 Knapas 2013, 374.

16 Ф. 349. Оп. 7. Д. 34, РГВИА; Kauppi – Miltšik 1993, 24–25; Knapas 2013, 374; Iltanen 2017, 39.

17 Ruuth 1906, 537–539; Iltanen 2017, 42.

18 Ruuth 1906, 534–537; Kauppi – Miltšik 1993, 23–24; Iltanen 2017, 42.

19 Ruuth 1906, 519–520.

20 Ф. 349. Оп. 7. Д. 81, РГВИА; Kauppi – Miltšik 1993, 72–73.

21 Ruuth 1906, 530–531.

22 Ruuth 1906, 508–509; Neuvonen 2008, 149; Knapas 2013, 374–375.

23 Viipurin tulipalon vahinkokartta heinäkuussa 1793. Ф. 349. Оп. 7. Д. 163, РГВИА, julkaistu mm. teoksessa Kauppi – Miltšik 1993, 26. | Vyborg fire damage map in July 1793, Ф. 349. Оп. 7. Д. 163, РГВИА, published e.g. in Kauppi – Miltšik 1993. 26; Ks. myös | Cf. Ruuth 1906, 509; Knapas 2013, 376.

24 Ruuth 1906, 510–511; Paaskoski 2013, 309; Knapas 2013, 375.

25 Ks. | Cf. Kauppi – Miltšik 1993, 26.

26 Ruuth 1906, 509–510; Kauppi – Miltšik 1993, 28, 80.

27 Yleiskartat 2. Viipurin kuvernementti- ja satamakaupungin asemakartta (ven.). Yleisk. Ia* 122:/- -. (1799), KA. | Position of the town of Vyborg on a 1799 map. http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=507023

28 Yleiskartat 2. Viipurin kuvernementti- ja satamakaupungin asemakartta (ven.). Yleisk. Ia* 122:/- -. (1799), KA. | Position of the town of Vyborg on a 1799 map. http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=507023; Ruuth 1906, 526–527.

29 Ruuth 1906, 537, 540; Knapas, Marja Terttu, Kaupunkikirkot 1700-luvulla. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 244.

30 Viipurin maistraatti Viipurin läänin järjestämiskomitealle 24.7.1812. Kansio 9, Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto, KA. | Vyborg magistrate to Vyborg provincial organizing committee, 24 July 1812. File 9, Viipurin läänin järjestämiskomitean arkisto, KA.

31 Ruuth 1906, 537, 539.

32 Joh. Stråhlmanin Viipurin tonttikartta vuodelta 1820 | Joh. Stråhlman's plot plan of Vyborg dated 1820, Viipuri 27, KA; Kaukiainen, Yrjö, Asutus ja väestökehitys. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 207.

33 Orrman, Eljas, Vanhan Suomen virastot ja muut arkistonmuodostajat. Teoksessa | In *Vanhan Suomen arkistot – Arkiven från Gamla Finland. Arkistolaitoksen yleisluettelo VI*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1385 / Arkistolaitoksen toimituksia 13, 2012, 361.

34 Neuvonen 2008, 106.

35 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Plan af Viborg.-1–1. Viipuri Ivi* 2/--. (1839), KA.

36 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Plan af Viborg.-1–1. Viipuri Ivi* 2/--. (1839), KA.

37 Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto. Viipuri ja lähiympäristö 1,5 virstan päähän 1859–1859, KA.

38 Neuvonen 2008, 57–60; Neuvonen 2017, 77–91.

VIIPURIN VÄESTÖ
1700–1940

THE POPULATION OF VYBORG,
1700–1940

Kesällä 1760 Viipuriin matkannut ruotsalainen Abraham Hülphers kertoi kaupungista seuraavaa: ”Täällä kaupungilla näkee, että paikkakunta on kuulunut Venäjälle kauemmin kuin Hamina, sillä ihmiset näyttävät olevan enimmäkseen syntyperäisiä ja puhuvat venäjän kieltä.” Tammikuussa 1800 Viipuriin saapunut englantilainen Edward Daniel Clarke puolestaan mainitsi kaupungissa asuvan sekä venäläisiä että suomalaisia. Matkalaisista William Coxe kiinnitti huomiota myös kieleen vuonna 1779 todetessaan asioita hoidettavan kuvernöörin luona ruotsiksi, saksaksi ja venäjäksi ja kaupunkilaisten ymmärtävän ruotsia ja saksaa.[1] Suhteessa siihen, miten korostuneen merkityksen Viipurin monikielisyys ja -kulttuurisuus ovat saaneet myöhemmissä historiateoksissa, kaupunkiin tulleet vieraat eivät selvästikään ole pitäneet Viipuria kielellisesti tai kulttuurillisesti erityisen poikkeuksellisena.[2]

In the summer of 1760, the Swede Abraham Hülphers travelled to Vyborg, describing the town as follows: “You can see that the town has belonged to Russia for longer than Hamina, since people mostly seem to be native and speak Russian.” In contrast Englishman Edward Daniel Clarke, who arrived in Vyborg in 1800, mentioned both Russian and Finnish townspeople. The traveller William Coxe also considered language in 1779, noting that business with the governor was conducted in Swedish, German and Russian, and that the townspeople understood Swedish and German.[1] Compared to the significance attributed to multilingualism and cultural diversity in Vyborg in later historical works, visitors to the town did not see it as particularly linguistically or culturally exceptional.[2]

Venäjällä vuonna 1742 piirretty, mutta Ruotsin sota-arkistossa säilytettävä Viipurin asemakaavapiirros osoittaa selvästi, kuinka suuri osa kaupungin alueesta valjastettiin 1700-luvun alussa sotilaskäyttöön. Pyhän Annan kruunu on valmistumassa ja koko Siikaniemi ja Tervaniemi ovat upseerien (45 ja 46) ja miehistön (47) majoituskasarmeina. Sama koskee koko Vallin kaupunginosaa. Miehistökasarmeja on rakennettu myös tulevan Pietarin esikaupungin, sittemmin Repolan kaupunginosan paikalle. Kasarmit määrittivät myöhempien Pietarin esikaupungin tonttien ja Repolan korttelien suuntaa. Myös Pietarin maantie, sittemmin Kannaksenkadun paikka, on jo hahmollaan.
Lähde: Sota-arkisto, Tukholma.

This town plan of Vyborg, drawn in Russia in 1742 but preserved in the Swedish military archives clearly shows how much of the town area was harnessed for military use in the early eighteenth century. St Anna’s Crown is being built and the whole of Siikaniemi and Tervaniemi capes are covered with barracks for officers (45 and 46) and troops (47). The same applies to the entire Valli district. Barracks have been built for troops in the future suburb of St Petersburg, and the later Repola district. These barracks delimited the layout of the plots and the blocks in the later suburbs. The St Petersburg road, later Kannaksenkatu Street, is already outlined.
Source: Military Archives in Stockholm.

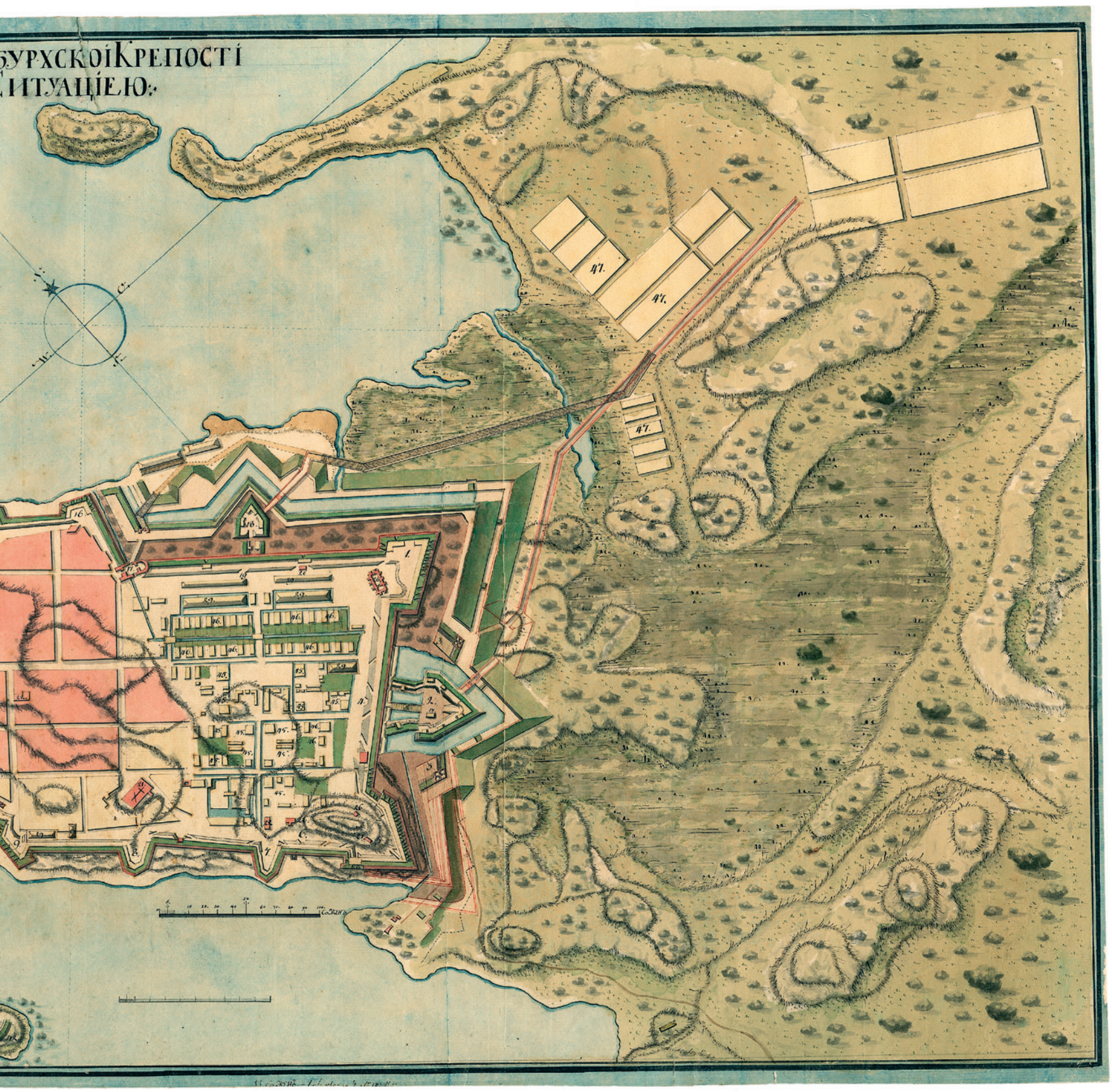

Kuvaa Viipurista ja sen väestöstä on aina hahmoteltu paljolti etnisyyden ja kieliolosuhteiden kautta. Kaupunkia on luonnehdittu milloin venäläiseksi, milloin ruotsalaiseksi ja milloin taas suomalaiseksi; osin riippuen kaupungin valtapoliittisesta tilanteesta ja osin kulloisenkin historiankirjoituksen tarpeesta määritellä kaupungin luonnetta etnisten voimasuhteiden kautta.[3] Yleisestikin Viipurin monikielisyys ja -kulttuurisuus on ollut leimallinen piirre, jota historiankirjoituksessa on toistettu, usein melko hataraan tutkimustietoon pohjautuen.[4] Tämä ei niinkään johdu siitä, etteikö Viipuria olisi tutkittu tai mielenkiintoa suunnattu juuri etnisiin kysymyksiin, vaan pikemmin siitä, että etnisyyttä ei ole pyritty määrittelemään tai analysoimaan sen tarkemmin.

Väestön etnisyyden ja arkipäiväisen kielenkäytön jäljille on haastavaa päästä niiden vuosisatojen osalta, kun ilmiöitä ei vielä tilastoitu ihmisten omien ilmoitusten perusteella. Tämä käytäntö yleistyi vasta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kieli ja etninen tausta olivat kuitenkin olennaisia elementtejä ihmisten määritellessä niin itseään kuin toisiaankin, ja ne kytkeytyivät taloudelliseen ja sosiaaliseen asemaan. Tiedot Viipurin kielellisistä ja etnisistä olosuhteista perustuvat pitkälti Johan Wilhelm Ruuthin teoksiin 1800- ja 1900-luvun vaihteesta, sillä myös myöhemmässä tutkimuksessa on paljolti nojattu Ruuthin käsitteisiin sekä luokitteluihin. Ruuth kirjoittaa kansallisuuksista (*nationaliteterna*) ja kuvailee ryhmien koostumusta henkilö- ja sukulähtöisesti. Ruuthin mukaan Viipurin asukkaista oli vuonna 1812 saksankielisiä 12,5 prosenttia, ruotsinkielisiä 14, suomenkielisiä 44 ja venäjänkielisiä – sotaväkeä lukuun ottamatta – 30 prosenttia.[5]

Väestönlaskennan yhteydessä tapahtunut jaottelu lienee pohjautunut äidinkieleen, mutta käytännössä se ei kerro Viipurin kielellisestä todellisuudesta paljoakaan. Kaupunkilaisista monet olivat kaksi- tai monikielisiä ja heidän omaa käsitystään kansallisuudesta tai kielestä on mahdoton tavoittaa.[6] Erityiseen asemaan Ruuthin tulkinnoista on nostettu hänen poleemisesta 1860-luvun lehtiartikkelista poimimansa käsitys suomen kielen asemasta eräänlaisena yleiskielenä, lingua francana, jota kaikki ymmärsivät ja osasivat auttavasti puhua. Sama tulkinta on toistunut lähes kaikissa Viipurin kielioloja käsittelevissä tutkimuksissa. Suomen kielen aseman keskeisyys on yleistetty myös suuriruhtinaskunnan aikaa edeltävälle ajanjaksolle, vaikka sen voi kyseenalaistaa vielä 1800-luvun alkuvuosikymmenten osaltakin.[7]

Viipuri oli monikulttuurinen yhteisö, joka oli rakentunut vuosisatojen kuluessa. Useat kaupungissa keskeiseen asemaan nousseet suvut ja perheet olivat tulleet Saksasta jo 1600-luvulla, osa nykyisten Ruotsin ja Suomen kautta. Jos siis etninen tausta olikin saksalainen ja he säilyttivät saksan kielen, on vaikea tulkita heidän muodostaneen Viipurissa erityistä etnistä ryhmää ainakaan enää 1700-luvun edetessä, mikäli etnisen ryhmän tunnusmerkiksi määritellään esimerkiksi biologinen jatkuvuus. Saksalaiset suvut kytkeytyivät pian avioliittojen kautta muihin sukuihin ja toisaalta on esitetty vanhojen ruotsalaisten sukujen saksalaistuneen.[8] Monilla suvuilla oli lisäksi useita haaroja, jotka päätyivät eri puolille Pohjois-Eurooppaa.

Viipurissa etnisellä alkuperällä ja kielellä oli merkitystä niin sosiaalisen aseman määrittymiseen kuin laajemminkin toimintamahdollisuuksiin kaupungissa. Paikallisyhteisö oli sosiaalisesti jakautunut, pitkälti juuri etnisten ja kielellisten ryhmien mukaisesti. Käytännössä siis sosiaalinen status oli Viipurissa suuressa määrin riippuvainen etnisestä ja kielellisestä ryhmästä: porvaristo ja säätyläistö koostuivat lähes kokonaan kieleltään ja etniseltä taustaltaan saksalaisesta, ruotsalaisesta ja venäläisestä väestöstä, kun taas alemmat sosiaaliryhmät olivat lähinnä suomalaisia.[9] Yleensä yhteiskunnallisessa hierarkiassa ylöspäin kapuaminen vaati suomenkielisiltä jonkin toisen kielen omaksumista. Toisaalta taas kielenkäyttö oli tilannesidonnaista ja vaihteli sen mukaan, puhuttiinko perheenjäsenelle, palvelusväelle vai naapurille.[10]

Viipurin väestön jakautumista etnisten ryhmien mukaan kuvataan tässä luvussa teemakartalla. Jotta kartalla olisi mahdollista havainnollistaa kaupungin etnistä koostumusta edes karkeasti, sen laatimisessa on pitänyt käyttää ”ruuthilaista menetelmää” ja luokitella asukkaat suvun tiedetyn taustan tai nimen perusteella tiettyyn kansallisuuteen kuluviksi. Kartta voi siis parhaimmillaankin tarjota vain suuntaa-antavan katsa-

Vyborg and its population have always been described largely in terms of ethnicity and language. At various points, the town has been called Russian, Swedish and Finnish; this partly depends on power politics and partly on historians' need to define the town in relation to the ethnic balance of power.[3] In general, the historiography declares multilingualism and cultural diversity to be a distinctive feature of Vyborg, usually based on rather flimsy evidence.[4] This is not so much due to Vyborg being under-researched or any lack of interest in matters of ethnicity, but rather to the fact that no attempt is made to define or analyse ethnicity more closely.

It is not easy to trace a population's ethnicity and the daily use of language for the centuries when these phenomena were not yet statistically recorded as reported by the people themselves. This practice became common only in the second half of the nineteenth century. Language and ethnic background were essential elements of defining people, however, whether by themselves or others, and these were linked to socio-economic status. Our knowledge of linguistic and ethnic conditions in Vyborg is largely based on the work of Johan Wilhelm Ruuth at the turn of the nineteenth and twentieth centuries; later research has relied heavily on Ruuth's concepts and classifications. Ruuth records nationality (*nationaliteterna*) in terms of individuals and kin groups. In 1812, he states, the population of Vyborg was composed of 12.5% German, 14% Swedish, 44% Finnish and 30% Russian speakers (excluding the military).[5]

This breakdown of the population appears to be based on mother tongue, but in practice it does not tell us much about the linguistic reality of Vyborg. Many of the townspeople were bi- or multilingual and it is impossible to know what they thought their own nationality or language was.[6] Ruuth used a polemic newspaper article, written in the 1860s, as a key piece of evidence. The article presented Finnish as a sort of lingua franca which everyone understood and could speak fairly well. Nearly all subsequent research into linguistic conditions in Vyborg has reiterated this interpretation. The centrality of the Finnish language is generalized to predate the Grand Duchy period, although this is questionable even for the early decades of the nineteenth century.[7]

Vyborg was a multicultural community which had developed over the centuries. Several of the families that rose to prominence in the town had come from Germany in the seventeenth century, others from what is now Sweden and Finland. Thus, if their ethnic background was German and they still used the language, it is difficult to interpret them as constituting a particular ethnic group in Vyborg, at least by the eighteenth century, if ethnic group is defined by biological continuity. The German families were soon linked to others by marriage, and old Swedish families are presented as Germanized.[8] Many families had multiple branches which ended up in different parts of Northern Europe.

Ethnic origin and language played a role both in determining social status and more generally in broadening or limiting people's options in Vyborg. The local community was socially divided, largely along ethnic and linguistic lines. In practice, social status was mainly dependent on ethnic and linguistic group. The bourgeoisie and gentry were almost exclusively ethnically and linguistically German, Swedish or Russian, while the lower social groups were mostly Finnish.[9] Finnish speakers generally needed to master a second language in order to climb the social ladder. Nevertheless, language was context-specific and varied depending on whether it was spoken to family members, servants or neighbours.[10]

The ethnic distribution of the population in Vyborg is described in this chapter in a thematic map. In order to even roughly map the ethnic composition of the town, its inhabitants are classified by nationality based on what is known about their family background or name. Due to the uncertainties associated with this method, the map can at best be used only to give an indication of the location of different population groups within the urban space in Vyborg. The map describes the situation in the second half of the eighteenth century based on the available

Teemakartta | Thematic Map 7.
Viipurin kaupunkialueen tonttien omistajat kieliryhmittäin vuonna 1768
Owners of plots within Vyborg town limits by language group in 1768

uksen eri väestöryhmien sijoittumiseen Viipurin kaupunkitilaan. Teemakartta kuvaa 1700-luvun jälkipuoliskon tilannetta vuoden 1768 kaupunkikartassa esitettyjen tonttien asukastietojen kautta.[11]

Venäjänkielinen kartta vuodelta 1768 sisältää tietoa kaupungin rakennuksista. Kartan ensisijainen tehtävä on luultavasti ollut linnoituksen varuskunnan käytettävissä olevien tilojen selvittäminen. Kartta antaa osviittaa väestön koostumuksesta, vaikkei se olekaan kattava. Esimerkiksi käsityöläisiä on kartan liitteenä olevassa tonttikohtaisessa asukasluettelossa mainittu niukasti ja siitä puuttuu kokonaisia ammattiryhmiä[12]. Henkilöiden identifioimiseksi tietoja on etsitty myös vuoden 1768 henkikirjasta[13] sekä tutkimuskirjallisuudesta.

Viipuri 1700-luvulla – väestöolot vakiintuvat suuren Pohjan sodan jälkeen

Suomalainen historioitsija Gabriel Lagus kuvaa 1700-luvun Viipuria ruotsalaiseksi kaupungiksi, joka oli kehittynyt ruotsalaisten perustaman linnan suojassa sekä ruotsalaisten lakien ja ruotsinkielisen oikeudenhoidon ja hallinnon puitteissa. Kaupungin porvaristoon oli kuitenkin aikojen kuluessa liittynyt paljon vieraita (*främmande*), erityisesti saksalaisia ”ainesosia”, joten kaupungilla oli aina ollut erityinen, puoliksi ulkomaalainen luonne.[14] Viipurin väestöllinen, kielellinen, etninen, uskonnollinen ja yleisesti kulttuurinen moninaisuus oli seurausta pitkästä ajanjaksosta kauppa- ja rajakaupunkina, joka houkutteli etenkin saksalaisia kauppiaita. Uudenkaupungin ja Turun rauhojen jälkeen 1700-luvun alkupuoliskolla tapahtunut kaakkoisen Suomen liittäminen osaksi Venäjän keisarikuntaa merkitsi ennen kaikkea Venäjän suunnasta tulevien asukkaiden – luvallisten ja luvattomien – määrän kasvua. Varsinaisten asukkaiden lisäksi kaupungissa oli paljon tilapäisiä kulkijoita, sillä maantieteellinen sijainti meren äärellä ja kauppareittien varrella teki siitä liikenteen ja kaupan solmukohdan.

data about plot owners on a town map of 1768.[11]

The Russian map of 1768 contains information about the town’s buildings. Its primary function was probably to define what space was available for the fortress garrison to use. The map gives some indication of the composition of the population, although it is not comprehensive. For instance, there is little mention of artisans in the list of residents per plot accompanying the map, and whole occupational groups are missing from it.[12] To identify the persons mentioned, both the 1768 census[13] and research literature were used.

Vyborg in the eighteenth century – demographic conditions stabilize after the Great Northern War

Finnish historian Gabriel Lagus describes eighteenth-century Vyborg as a Swedish town which grew up in the shadow of a castle founded by Swedes, based on Swedish laws, with a Swedish justice system and administration. Historically, however, many foreigners (*främmande*), especially German “elements”, had entered its bourgeoisie, so the town had always had a particular, semi-foreign character.[14] Vyborg’s demographic, linguistic, ethnic, religious and general cultural diversity was the result of a long period as a trading and border town which primarily attracted German traders. The incorporation of Southeast Finland into the Russian Empire with the peace treaties of 1721 and 1743 meant, above all, growing numbers of – authorized and unauthorized – residents com-

Kaupungin väestön kokonaismäärästä on vaikea saada kattavaa kuvaa, sillä ensimmäiset väestölaskennat järjestettiin Viipurin kuvernementissa vasta 1754[15]. Viipurin asukasmäärän osalta on aiemmin esitetty, että asukkaiden lukumäärä olisi 1700-luvun alussa jatkanut jo edeltävällä vuosisadalla alkanutta laskuaan ja asukkaita olisi ollut enää alle 1 500. Tuoreimman tutkimuksen mukaan asukasmäärä oli kuitenkin suurempi, vielä vuonna 1710 yli 2 000 henkeä.[16] Lisäksi Viipuriin ja sen ympäristöön oli sijoitettu useita venäläisiä jalkaväkirykmenttejä. Näin venäläistä sotaväkeä oli kaupungissa ja sen liepeillä ennen vuotta 1740 noin 1 600–4 450 miestä. Kun mukaan lasketaan sotilaiden vaimot ja lapset, sekä kaupustelijat (*marketentit*), käsityöläiset ja papit, Viipurissa oli sotilaita ja varuskunnan mukana kaupunkiin tullutta väkeä jopa kaksi kertaa niin paljon kuin varsinaisia asukkaita.[17]

Viipurin venäläistyminen 1700-luvun kuluessa oli siis seurausta alueen liittämisestä keisarikuntaan. Tämä näkyy kartoilla, sillä esimerkiksi vuoden 1768 kartan oheen liitetty luettelo asukkaista on leimallisesti venäläinen: sukunimien kirjoitusasu on useissa tapauksissa venäläistetty ja myös Venäjältä muuttaneet asukkaat ovat ilmestyneet kaupunkikuvaan. Kaupungin asujaimisto säilyi osin samana Vanhan Suomen Venäjään liittämisen jälkeen, vaikka osa merkittävimmistä suvuista jätti kaupungin vuoden 1721 vallanvaihdoksen jälkeen ja erityisesti kaupungin miehitysaikana 1710–1721. Jotkut kuitenkin palasivat rauhan tultua. Sen sijaan lisäystä kaupungin asukkaisiin saatiin Venäjältä, ja uusia, saksalaislähtöisiä sukuja muutti Viipuriin varsinkin Pietarin kaupungin rakentamisen tieltä hävitetystä Nevanlinnasta. Selvästi ruotsalaiset nimet on mahdollista erottaa kartan kuvausosasta, mutta todennäköisesti venäläisten nimien osuus kartan tiedoissa on suurempi kuin Venäjältä muuttaneiden asukkaiden määrä todellisuudessa oli, koska kaikkia henkilöitä on mahdotonta identifioida[18]. Muutoinkin voidaan todeta nimien kytkeytyvän heikosti etniseen taustaan tai kieleen, mistä löytyy kuvaava esimerkki 1800-luvun oikeuspöytäkirjasta. Siellä erään työmiehen leskelle oli ilmoitettu sekä venäläinen että ruotsalainen versio nimestä, mutta sukunimi oli suomalainen: ”Arbetskarle Enkan Palageja Jegorowa (Brita Jöransdotter) Wirolain”[19]. Brita oli saattanut saada ortodoksinimen avioiduttuaan ortodoksin kanssa.[20]

Väestöllinen jatkuvuus Ruotsin ajalta oli siis suhteellisen vahva, mutta teemakartta kertoo osaltaan venäläisen vaikutuksen kasvusta. Kartassa suurin osa vanhan keskustan tonteissa on saksankielisten tai ruotsinkielisten hallussa. Sen sijaan Vallin alueella on pääasiassa venäläisten sotilaiden tontteja. Myös kartan ulkopuolella oleva Pyhän Annan kruunun linnoituksen kasarmialue on täynnä venäläisten sotilaiden ja viranomaisten asuntoja.

Väkiluvun kasvu alkaa ja suomalaisuus nostaa päätään

Viipurin asukasluvusta on esitetty erilaisia arvioita, mutta henkikirjojen mukaan Viipurissa oli noin 3 400 asukasta vuonna 1820 ja 3 900 vuonna 1840; Viipurin historia -teoksessa ei kuitenkaan kerrota asukasmäärän laskutapaa tai sitä, onko lukuun sisällytetty Viipurin henkikirjaan kirjatut, mutta veroa maksamattomat ryhmät, kuten alle 16-vuotiaat ja yli 63-vuotiaat. Kaupungissa asui joka tapauksessa enemmän ihmisiä kuin luvut kertovat, sillä ainakin sotaväki ja palveluksesta vapautetut perheineen sekä sairaaloiden ja vankiloiden asukit puuttuvat henkikirjan luvuista. Selkeä asukasmäärän kasvu alkoi 1830-luvulla.[21]

Suoria ilmauksia etnisyydestä, kielestä tai kieliryhmään kuulumisesta löytyy alkuperäislähteistä vain harvoin ennen 1800-luvun kansallista heräämistä, jolloin kieli alettiin ymmärtää kansakunnan rakentamisen välineeksi.[22] Satunnaisia huomioita kielestä ja etnisyydestä kuitenkin löytyy, usein juuri ammatinharjoitukseen liittyneissä asioissa. Esimerkiksi vuonna 1823 Viipurin kaupungin räätäliammattikunta valitti maistraatin päätöksestä antaa porvarin oikeudet maaorja Wasilei Sveschnikoffille

It is difficult to get a comprehensive picture of the total population of the town, because the first censuses in the province of Vyborg were only conducted in 1754.[15] It has previously been argued that the population of Vyborg would have continued to decline since the Great Northern War in 1710,, and in the early eighteenth century there would have been fewer than 1,500 inhabitants. The latest study shows that the population was larger, however, at over 2,000 in 1710.[16] In addition to this, a number of Russian infantry regiments were stationed in and around Vyborg. Together this made a total of about 1,600 to 4,450 Russian troops in and around the town before 1740. Counting the soldiers’ wives and children, hawkers (*marketentit*), artisans and priests, Vyborg had twice as many garrison and army-related people in it as actual residents.[17]

Vyborg’s Russification in the eighteenth century was thus a result of the region’s annexation to the Empire in 1721. For example, the list of residents accompanying the 1768 map is characteristically Russian: the spelling of surnames is often Russianized and residents who have moved from Russia have appeared in the townscape. The urban population remained partly the same, however, even though some of the most prominent families left the town, particularly during its occupation in 1710–1721 but also after the peace treaty and change of ruler that followed. There was indeed movement in both directions, since some families returned to Vyborg when peace came to the town. Most of the new inhabitants came from Russia, however, and new German families moved to Vyborg especially when the Swedish fortress Nevanlinna (Nyenskans) was dismantled to make way for the St Petersburg. Clearly Swedish names can be distinguished from the description of the map, but the proportion of Russian names in the map data is probably larger than the actual number of residents who had moved from Russia, because it is impossible to identify everyone.[18] In any event, it can be stated that names are not easily associated with any particular ethnic background or language; a case from the nineteenth century court records illustrates this. A labourer’s widow was recorded there with both a Russian and a Swedish version of her first surname, while her family name was Finnish: “Arbetskarle Enkan Palageja Jegorowa (Brita Jöransdotter) Wirolain.”[19] Brita may have got her name by marriage to an Orthodox Christian.[20]

During the Russian period, despite the change of ruler, the population of the town did not change much from the previous century, but thematic map shows the increase in Russian influence. The map shows that the majority of the plots in the old town centre are in the hands of German or Swedish speakers. In contrast, the Valli (Wall) district is mainly Russian soldiers’ plots. The barracks at the fortress of St Anna’s Crown, which is outside the area of the map, is full of housing for Russian soldiers and officials.

Viipurin julkisten rakennusten pohjapiirroksia vuoden 1803 kuvernementin atlaksesta: Pietarin-Paavalin kirkko (30), Venäläinen kirkko Pietarin esikaupungissa (31), Kuvernöörin talo (32), Kellotorni (33), Suomalainen kirkko (34), Suomalaisen kirkon kellotorni (35), Kaupungintalo (36), Kaupungin majatalo (37).
Kuva: Kansallisarkisto.

Floor plans of public buildings in Vyborg from a 1803 provincial government atlas: Church of Peter and Paul (30), Russian Church in the St Petersburg suburb of the (31), Provincial Governor’s House (32), Clock Tower (33), Finnish Church (34), the Finnish church bell tower (35), Town Hall (36), City inn (37).
Photo: National Archives of Finland.

№ 30.
Фасадъ Лютеранской и нѣмецкой и шведской Церкви.

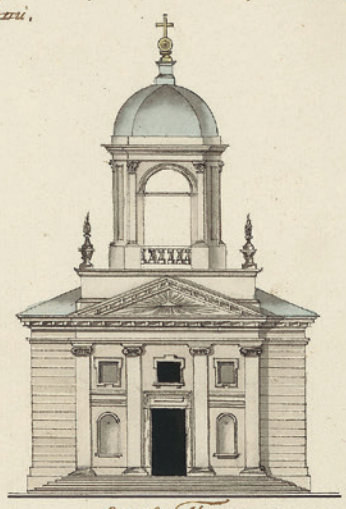

№ 30. План.

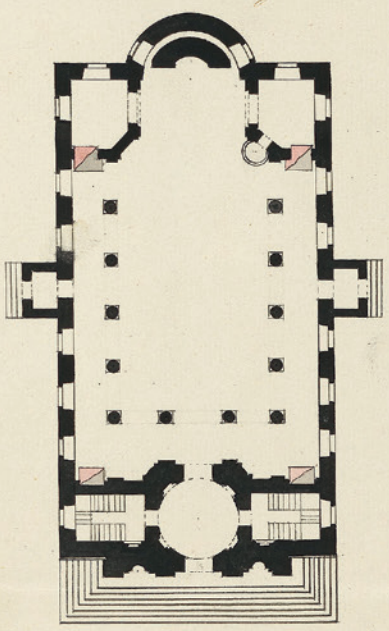

№ 31.
Фасадъ россiйской церкви въ Санктъ петербургскомъ предмѣстiи.

№ 31. План.

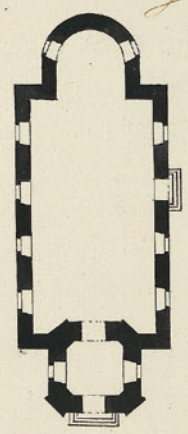

№ 32.
Фасадъ Магистрата.

№ 32. План Верхняго Этажа.

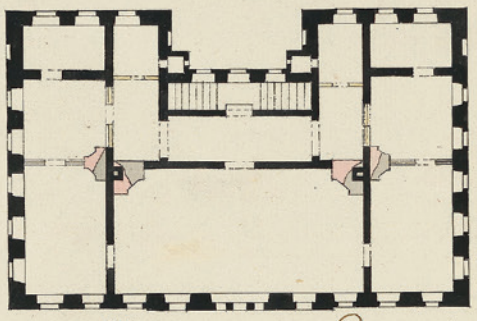

№ 32. План нижняго Этажа.

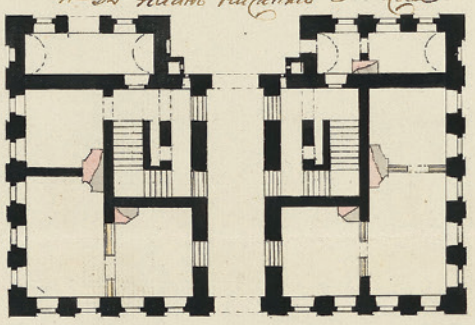

№ 35.
Фасадъ городской башни для [illegible]

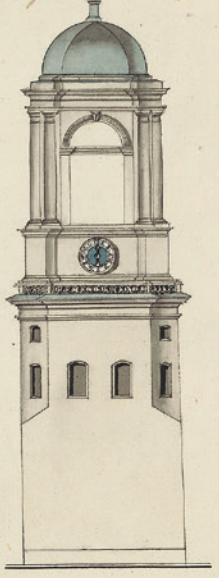

№ 35.
Фасадъ финской Колоквин[illegible]

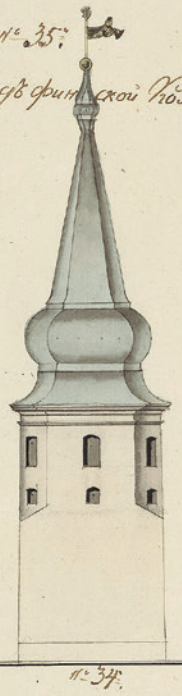

№ 34.
Фасадъ финской Церкви.

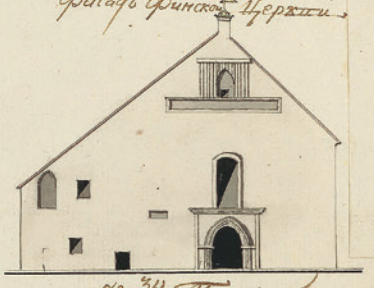

№ 34. План.

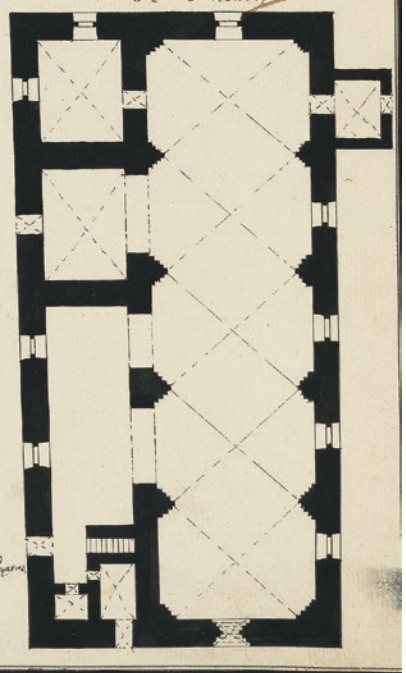

№ 36.
Фасадъ городскаго дома Полотняного.

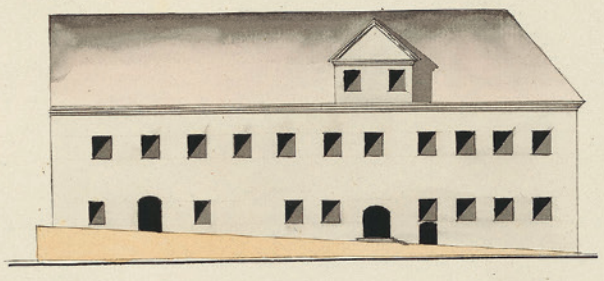

№ 36. План верхняго Этажа.

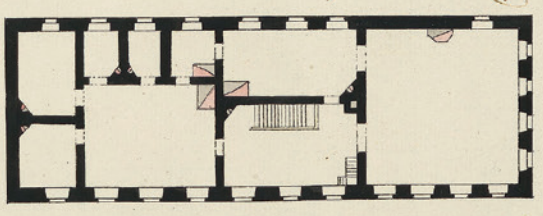

№ 36. План нижняго Этажа.

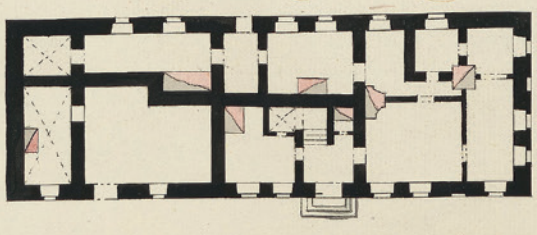

№ 37.
Фасадъ городской богадельни.

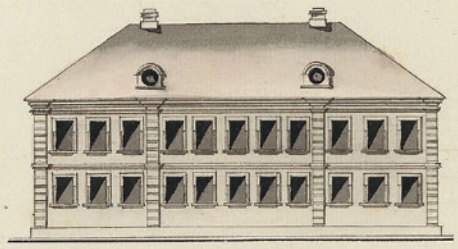

№ 37. План верхняго Этажа.

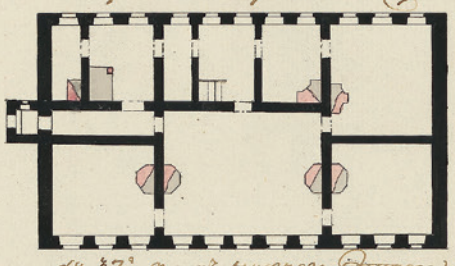

№ 37. План нижняго Этажа.

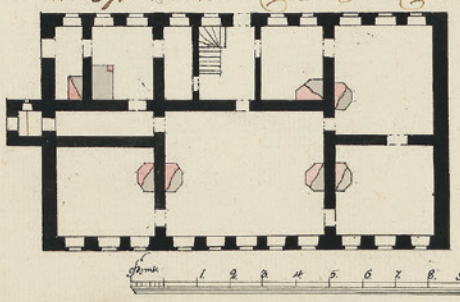

Viipurissa monet palvelut, kuten lastentarhat ja koulut oli järjestetty kieliryhmittäin. Kuvan eläinten koulunkäyntiä esittävä näytelmä esitettiin Viipurin saksankielisessä lastentarhassa.
Kuva: Museovirasto.

In Vyborg, many services such as nurseries and schools were arranged according to language group. The animals go to school in a performance at Vyborg's German-speaking kindergarten.
Photo: Finnish Heritage Agency.

ja ottaa hänet ”venäläiseksi räätälimestariksi” (*rysk skräddare mästare*). Ammattikunnan mukaan Sveschnikoff ei voinut olla pätevä mestariksi, koska hän oli saanut koulutuksensa Pietarissa, jossa viipurilaisen näkemyksen mukaan ei ollut ammattikuntajärjestystä. Räätäliammattikunta kritisoi vallankin maistraatin käyttämää nimekettä ”venäläinen räätälimestari” ja ihmetteli sarkastisesti, ajateltiinko Sveschnikoffin työskentelevän vain venäläisille ja heidän ruotsalaisten vain ruotsalaisille. Lisäksi maistraatilta kysyttiin, saisivatko kaupungin runsaslukuiset englantilaiset, ranskalaiset ja espanjalaiset omat räätälinsä. Vastaavia, etnisiin ja kielellisiin seikkoihin takertuvia tapauksia oli muitakin, mikä osoittaa niiden olleen keskeisiä ihmisten roolia ja asemaa puntaroitaessa.[23]

Viipurissa suomalaisuusaate nosti päätään jossakin määrin aikaisemmin kuin muualla suuriruhtinaskunnassa ja niin kutsuttu uussuomalaisuus sai jalansijaa jo ennen suomalaisen filosofin ja valtiomiehen, J. V. Snellmanin, johtamaa ’kansallista herätystä’. Tähän myötävaikutti muun muassa Viipurin lukio. Huolimatta suomalaisuuden ja suomen kielen harrastuneisuudesta, joka vähitellen kehittyi fennomaniaksi, sosiaalinen liikkuvuus edellytti kuitenkin käytännössä pitkälle 1800-luvulle saakka pääsääntöisesti suomen kielen vaihtamista ruotsiin[24]. Henkikirjaan vuonna 1840 kirjatun tukkukauppias Abraham Keldanin mainittiin olleen tuon ajan Viipurin ainoa suomenkielinen suurliikemies.[25]

Viipurille oli tunnusomaista uskonnollinen moninaisuus ja suhtautuminen uskonnolliseen vakaumukseen näyttää olleen melko käytännönläheistä. Kaupungissa toimi lukuisia seurakuntia: luterilaiset suomalais-ruotsalainen ja saksalainen seurakunta, ortodoksinen seurakunta, roomalaiskatolinen seurakunta ja myöhemmin lisäksi juutalainen seurakunta vuodesta 1872 lähtien. Selkeimmin uskonnollisista ryhmistä erottuivat yhtäältä ortodoksit ja toisaalta juutalaiset. Ortodoksien käytänteet poikkesivat luterilaisista ja venäläisten kauppiaiden tapa pitää kauppapuotejaan avoinna myös sunnuntaisin herätti närää luterilaisissa.[26]

Viipuri oli yksi kolmesta Suomen kaupungista, joissa juutalaisilla oli oikeus asua. Käytäntö oli kuitenkin usein toinen kuin mitä laki sanoi. Viipuri oli kansainvälisenä kaupunkina houkutteleva vaihtoehto niin laillisille muuttajille kuin ilman papereita liikkuville kulkijoille. Viipurissa oleskeli passittomia maaorjia ja kaupunkiin saapui useita kristinuskoon kääntyneitä juutalaisia. Viipurin juutalaisista, uskontonsa säilyttäneistä asukkaista tunnetuin lienee Jacob Weikaim. Hän oli perheineen yksi harvoista juutalaisista, jotka saivat keisarilta luvan jäädä Suomen suuriruhtinaskuntaan, kun suurin osa määrättiin karkotettavaksi 1830-luvun alussa.[27]

Population growth begins and Finnishness comes to the fore

Various estimates of Vyborg's population have been made, but according to census records, the town had approximately 3,400 residents in 1830 and 3,900 in 1840. Yet the history of Vyborg, *Viipurin historia,* does not explain how this was calculated, or whether this included people on the census who did not pay tax, such as people under 16 or over 63 years of age. In any event, more people lived in the town than the figures imply, as the census did not include the military, emancipated serfs and their families, the hospital or prison populations. Visible population growth began in the 1830s.[21]

Direct expressions of ethnicity, language or belonging to a linguistic group are very rare in the original sources before the ‘national awakening’ in the nineteenth century, when language began to be understood as instrumental in nation building.[22] There are occasional mentions of language and ethnicity, however, often in issues relating to practising a profession. In 1823, for example, Vyborg tailors' association appealed against the magistrates' decision to grant serf Wasilei Sveschnikoff burgher rights and declare him a “Russian master tailor” (*rysk skräddare mästare*). According to the craft association, Sveschnikoff could not be qualified as a master because he had been trained in St Petersburg, where the craft was not regulated. The tailors' association criticized the magistrates' use of the term “Russian master tailor” and sarcastically wondered whether they thought that Sveschnikoff only worked for the Russians and the Swedes only for the Swedes. The magistrates were also asked whether the numerous English, French and Spanish residents of the town would also receive their own tailors. There were other cases involving similar ethnic and linguistic factors, showing that these were key considerations in establishing people's role and position.[23]

The idea of Finnishness in Vyborg emerged somewhat earlier than elsewhere in the Grand Duchy and the new Finns, as they were called, gained a foothold before the national awakening led by Finnish philosopher and man of state J. W. Snellman. One positive contributor to this was Vyborg grammar school. Despite the enthusiasm for Finnish identity and language which gradually evolved into Fennomania, well into the nineteenth century Swedish language skills were more important for social mobility than Finnish.[24] Abraham Keldan, who was listed as a wholesaler on the 1840 census, was the only recorded Finnish-speaking magnate in Vyborg at the time.[25]

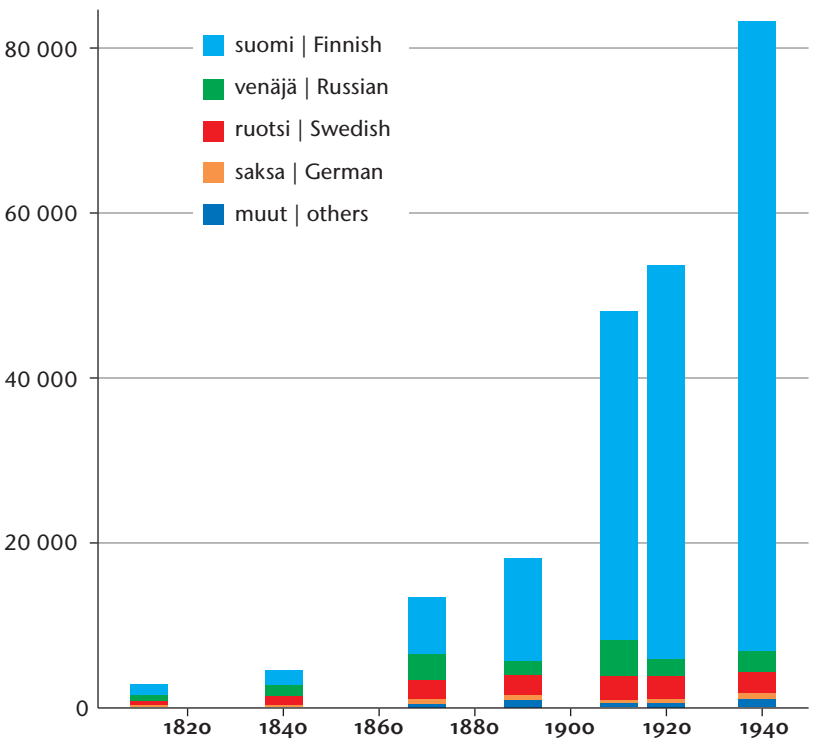

Kuvio | Figure 2.

Eri kielten puhujien määrät Viipurissa 1812–1939

Numbers of speakers of different languages in Vyborg, 1812–1939

Lähteet | Sources: Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990*. Tammi, Helsinki 2013, 9; Kaukiainen, Yrjö, Viipurin suomalaistuminen. Teoksessa | In Paavolainen, Pentti – Supponen, Sanna (toim. | eds.), *Monikulttuurisuuden ajan Viipuri*. VSKS julkaisuja 17. VSKS, Helsinki 2013b, 74–88; Tandefelt, Marika, Viipurinruotsalaiset. Teoksessa | In *Monikulttuurisuuden ajan Viipuri*, 52–73.

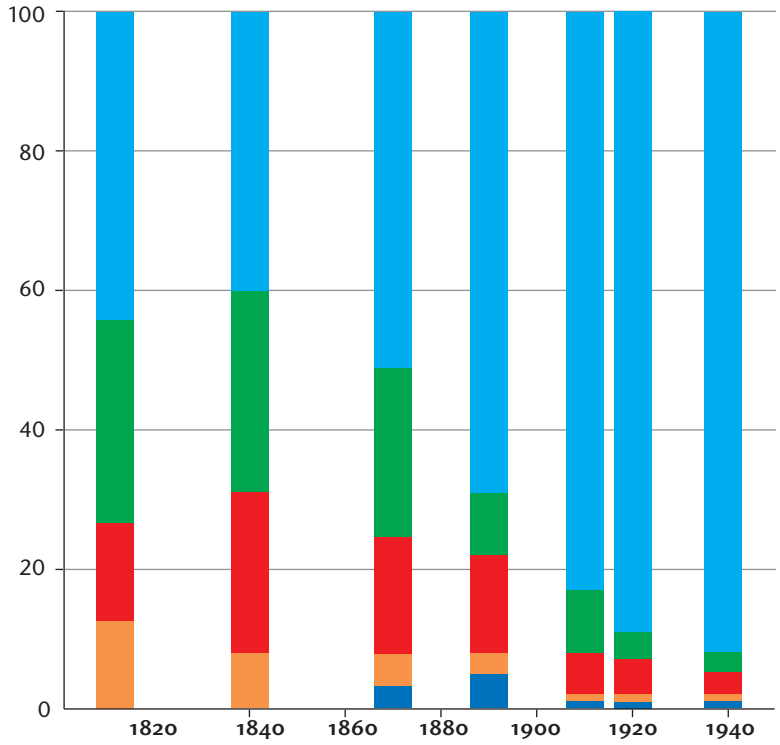

Kuvio | Figure 3.

Kieliryhmien osuus prosentteina Viipurin asukkaista 1812–1939

Language groups as a percentage of the population of Vyborg, 1812–1939

Lähde | Source: Shikalov – Hämynen 2013, 9; Kaukiainen 2013b; Tandefelt 2013.

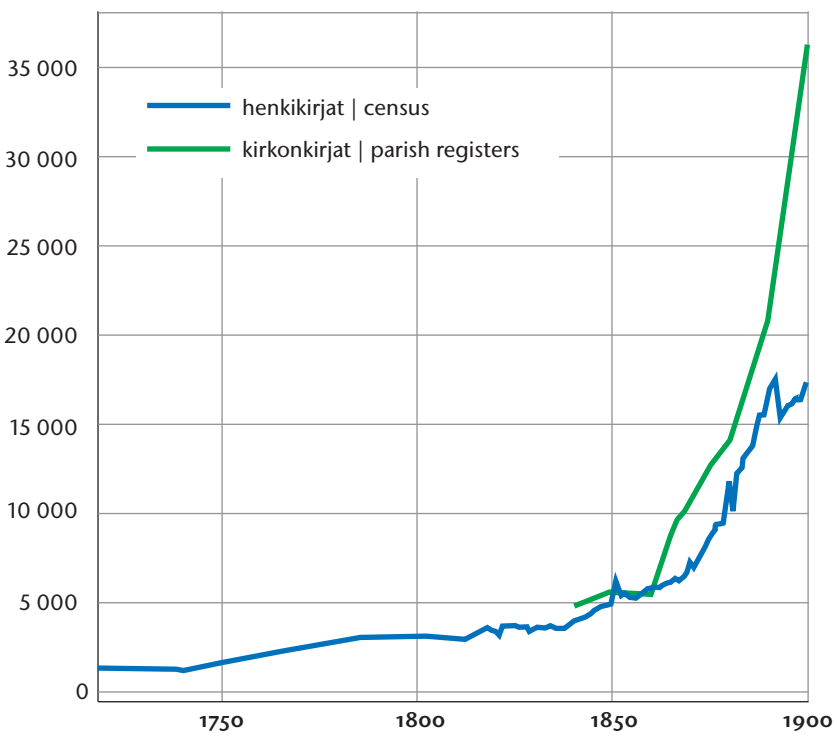

Kuvio | Figure 4.

Viipurin kaupungin väkiluvun kehitys 1718–1900 henkikirjojen mukaan

Population development in Vyborg based on the 1718–1900 censuses

Lähde | Source: Ruuth, J. W., *Wiipurin kaupungin historia*. Wiipurin kaupunki, Wiipuri 1908, 1164–1165.

Vyborg was also characterized by religious diversity and the approach to confessional conviction seems to have been quite pragmatic. Vyborg had numerous congregations: Lutheran Finnish-Swedish and German, Orthodox, Roman Catholic and, from 1872, a Jewish congregation. The religious groups which stood out most because of their different practices were the Orthodox Christians and the Jews. The Orthodox traders' habit of keeping their shops open on Sundays aroused Lutheran resentment.[26]

Vyborg was one of three towns in Finland where Jews had the right to live. The reality was often different from what the law said, however. As an international town, Vyborg was an attractive option for both legal migrants and undocumented travellers. Serfs without passports and Jews who had converted to Christianity came to Vyborg. Jacob Weikaim is probably the best known of the towns' Jews who kept their religion. He and his family were among the few Jews who received permission from the Emperor to stay in Grand Duchy of Finland when most of them were expelled in the early 1830s.[27]

Kaupungistuminen 1800-luvun loppupuolella

Viipurin väestökehitys seurasi pitkälti muiden suuriruhtinaskunnan kaupunkien kanssa samaa kaavaa. Voimakas väestönkasvun aika ajoittui 1800-luvun jälkipuoliskolle sekä erityisesti 1900-luvun alkuun. Asukasluvun kasvu oli alkanut hitaasti jo 1830-luvulla ja saavutti huippunsa juuri ennen talvisotaa 1939, jolloin asukkaita oli yli 80 000. Asukkaita tilastoitiin myös syntymäpaikan ja kielen mukaan 1800-luvun loppupuolella. Viipurin kaupungin väestöstä merkittävä osa oli syntynyt ulkomailla, mikä johtui erityisesti kaupunkiin sijoitetusta venäläisestä sotaväestä. Kaupungin väestönlaskennassa vuonna 1870 liki neljäsosa asukkaista oli syntynyt Venäjällä tai Itämeren maakunnissa ja oli venäjänkielisiä. Vastaavasti ortodokseja oli väestöstä suurin piirtein sama määrä.[28]

Leimallista 1800-luvulle oli ruotsinkielisen väestön määrän tuntuva kasvu. Vuonna 1812 Viipurissa asui noin 400 ruotsinkielistä, kun taas 1910 heitä oli jo lähes 3 000. Väestönkasvua suhteellisesti kuvaavissa esityksissä ruotsinkielisten osuus jää kuitenkin pieneksi, sillä suomenkielisten määrä kasvoi valtavasti enemmän: vuonna 1812 suomenkielisiä on laskettu olleen noin 1 300, sadan vuoden päästä jo 40 000. Kielen ja identiteetin kehittymisen kannalta mielenkiintoinen on vuoden 1880 henkikirjoista löytyvä kielikategoria 'suomi ja ruotsi'. Ilmeisesti tämä heijastaa sivistyneistön muuttumista ruotsinkielisestä suomenkieliseksi fennomanian vaikutuksesta.

Aikaisemmilla vuosisadoilla merkittävän saksankielisen väestön suhteellinen lukumäärä väheni koko ajan, mikä johtui kaupungin ja sen asukasmäärän kiihtyvästä kasvusta ja varsinkin suomenkielisen väestön osuuden merkittävästä noususta (kuviot 1–3). Saksankielisten osuus kaupungin väestöstä putosi vuoden 1812 12,5 prosentista 0,7 prosenttiin vuonna 1910[29]. Näiden suurimpien kieliryhmien lisäksi kaupungissa oli lukuisia muitakin pienempiä vähemmistöjä, kuten Venäjän armeijan mukana saapuneet puolalaiset, joita oli Viipurissa vuoden 1870 väestölaskennan mukaan muutama sata henkeä. Lisäksi kaupungissa oli esimerkiksi muutamia lätin ja liettuan kielten puhujia.[30] Muista vähemmistöryhmistä voisi mainita äidinkielenään romanikieltä puhuvat, joita oli muutamia kymmeniä, ja tataaria puhuvia kymmenkunta.[31] Kasvava, joskin edelleen melko pieni väestöryhmä olivat juutalaiset, jotka asuttivat 1800-luvulla lähinnä Repolan ja Kalevan kaupunginosia. Vuoden 1858 asetus entisten sotilaiden oleskeluoikeudesta suuriruhtinaskunnassa oli antanut myös juutalaisille sotilaille laillisen oikeuden asettua Suomeen, ja Suomen juutalaisväestö saikin suurimmaksi osaksi alkunsa näistä Venäjän armeijan juutalaisista varusmiehistä. Muiden juutalaisten elämä suuriruhtinaskunnassa oli kuitenkin yhä valvottua ja säädeltyä, ja rajoitukset poistettiin lopullisesti vasta vuonna 1917.[32] Vuonna 1870 jiddišin puhujia oli kaupungissa 107.[33]

Viipuri on ollut tapana esittää väestöltään ja kieliolosuhteiltaan poikkeuksellisena kaupunkina, mutta usein jää huomiotta, että erityisesti suuremmat suomalaiset kaupungit olivat varsinkin 1800-luvulla ainakin jossakin määrin monikulttuurisia ja -kielisiä. Viipurissa monikulttuurisuutta loi sen keskeinen asema satama- ja kauppakaupunkina, sekä kasvava teollisuus. Myös Viipurin sijainnilla lähellä rajaa oli vaikutuksensa.[34] Viipurille oli lisäksi tunnusomaista vahva paikallinen identiteetti, viipurilaisuus, jota vuosisadat valtakuntien rajalla ja aina 1700-luvulle saakka kaukana keskusvallasta olivat vahvistaneet.

Esikaupunkien mökkiläisistä kaupunkilaisia

Viipurin väestö jatkoi kasvuaan 1900-luvulla. Kaupungin luonnollinen väestönkasvu oli vähäistä, esimerkiksi vuosina 1916–1939 se oli vain 400 henkeä. Sen sijaan muuttoliike kasvatti väestöä saman ajanjakson kuluessa 17 400 hengellä. Aikaisemmin Viipurin maalaiskuntaan kuuluneiden esikaupunkien hallinnollinen liittäminen kaupunkiin lisäsi väkimäärää vielä tätäkin enemmän[35]. Kaupungin voimakasta kasvua kuvaa

Urbanization in the late nineteenth century

Vyborg's demographic development largely followed the same pattern as that of other towns in the Grand Duchy of Finland. Rapid population growth took off at the end of the nineteenth century and especially at the beginning of the twentieth. Population growth had begun slowly in the 1830s and reached its peak in 1939, just before the Winter War, when the population was over 80,000. Residents' place of birth and language began to be recorded at the end of the nineteenth century. A significant proportion of the inhabitants of Vyborg's suburbs had been born abroad, which was particularly due to the Russian military stationed in the town. According to the 1870 census, nearly a quarter of the population of the town was born in Russia or the Baltic provinces and was Russian speaking. There were about the same numbers of Orthodox residents.[28]

The nineteenth century was characterized by a substantial increase in the Swedish-speaking population. In 1812, there were about 400 Swedish speakers living in Vyborg; by 1910 their numbers had increased to almost 3,000. Considering this population growth in relative terms, the Swedish-speaking proportion remained small, since the number of Finnish speakers increased far more: from 1,300 in 1812 to 40,000 a century later. One interesting feature in terms of language and identity development is the language category in the 1880 census, "Finnish and Swedish". This apparently reflects the shift from the use of Swedish to Finnish by the intelligentsia, brought about by the Fennoman movement.

The proportion of German speakers, relatively significant in previous centuries, decreased as the town and its population, particularly the proportion of Finnish speakers, grew more rapidly (figures 1–3). The German-speaking proportion of the town's population dropped from 12.5% in 1812 to 0.7% in 1910.[29] In addition to these major language groups in there were a number of other smaller minorities, such as the Poles who arrived with the Russian army, of whom there were a few hundred in Vyborg according to the 1870 census. There were also a few Latvian and Lithuanian speakers in the town.[30] Other minority groups worth mentioning include the few dozen native Romani speakers and dozen or so Tartar speakers.[31] Another growing group, though still relatively small, was the Jews, who mostly settled in the suburbs of Repola and Kaleva in the nineteenth century. The 1858 decree granting ex-soldiers the right of residence in the Grand Duchy also gave Jewish soldiers the legal right to settle in Finland; the Finnish Jewish population mostly originated from these Jews who had served in the Russian army. The right of other Jews to reside in the Grand Duchy was still monitored and regulated, however, until the restrictions were finally lifted in 1917.[32] In 1870 there were 107 Yiddish speakers in the town.[33]

Vyborg has been presented as having exceptional population and linguistic conditions, but the fact that, particularly in the nineteenth century, all larger Finnish towns were to some extent multicultural and multilingual is often ignored. Vyborg's cultural diversity was fostered by its key position as a port and trading town, and its growing industry. The town's border location also played a role.[34] Vyborg had a distinctively strong local identity, strengthened by centuries on the border between states and far from the centres of power up until the eighteenth century.

Early 1900s – from shanty towns to suburbs

The population of Vyborg continued to grow in the twentieth century. The city's natural population growth was low; from 1916 to 1939 it was just 400 people. In contrast, migration in the same period increased the population by 17,400. When the suburbs, which had previously been governed by the regional administration, were incorporated into the town, the population increased even further.[35] One good indication of this rapid urban growth is the fact that 1920s town planners expected its population to reach 200,000 by 1970.[36] The population still had not returned

Kaupankäyntiä Viipurin torilla 1920-luvulla. Kuvassa näkyy myös ravintolakäyttöön kunnostettu Pyöreä torni.
Kuva: Museovirasto.

Trading on Vyborg market square in the 1920s. The image shows the Round Tower refurbished for use as a restaurant.
Photo: Finnish Heritage Agency.

hyvin se, että kaupunkisuunnittelijat olettivat 1920-luvulla, että Viipurin kaupunki lähiympäristöineen saavuttaisi 200 000 asukkaan rajan vuonna 1970[36]. Tuolloin väkiluku ei kuitenkaan ollut saavuttanut edes vuoden 1939 tasoa vaan oli 65 000 asukasta[37].

Vuosisadan alkuvuosikymmenten väestötilanteeseen Viipurissa heijastui jossakin määrin myös Venäjän/Neuvostoliiton levoton poliittinen tilanne, kun kaupunkiin saapui 1910- ja 1920-luvulla joitakin tuhansia Venäjältä tulleita pakolaisia. Heistä suurin osa jatkoi lyhyen ajan jälkeen matkaansa länteen, joten pysyvää väestölisäystä ryhmä ei tuonut[38]. Viipurille oli jo vuosisatoja ollut luonteenomaista olla välietappina ihmisten liikkuessa. Edellisten vuosisatojen aikana liikkuminen oli suuntautunut leimallisesti Pietariin, mutta 1900-luvun alkuvuosikymmenillä kaupungista tuli portti länteen.

Viipurin esikaupungit olivat vakiintumattomia ja epämääräisesti rajattuja. Tämä pätee erityisesti Patterinmäen itäpuolisiin esikaupunkeihin sekä Pietarin esikaupunkiin, joka katosi väestötilastoista 1900-luvun alussa. Pietarin esikaupungille kuulunut alue jaettiin vuonna 1861 hyväksytyssä asemakaavassa Repolan ja Kalevan (Anina) kaupunginosien kesken.[39] Tämä kuvaa osaltaan niin kaupungin tilallista kuin väestöllistäkin muutosta: esikaupunkien kasvaessa niitä jaettiin hallinnollisesti uudelleen ja väkimäärän kasvu näkyi uusien esikaupunkien ilmaantumisena vanhojen rinnalle.

Kielellisesti ja syntyperää tarkastellen Viipurista tuli 1800-luvun loppuvuosikymmenten ja seuraavan vuosisadan alun aikana leimallisesti suomalainen kaupunki. Suomenkielisiä asukkaita oli vuonna 1930 lähes 94 prosenttia, ruotsinkielisiä alle 3, venäjänkielisiä 2,5 ja saksankielisiä asukkaita hiukan yli puoli prosenttia. Merkittävän ryhmän muodostivat edelleen Venäjällä syntyneet asukkaat, mutta suurimmaksi osaksi asujaimisto oli syntynyt Viipurissa ja muualla Suomessa.[40]

Viipurin väestö vaihtui kokonaan toisen maailmansodan aikana; jo talvisodan kuluessa suomalainen väestö pakeni ja evakuoitiin. Osa asukkaista palasi suomalaisten vallattua kaupungin jatkosodassa 1941, mutta heidät evakuoitiin lopullisesti kesäkuussa 1944 neuvostoarmeijan vallatessa kaupungin. Viipurin siirryttyä Neuvostoliitolle kaupunkiin siirrettiin väestöä Neuvostoliiton eri alueilta, silti kaupungin väkiluku ei vielä vuosikymmeniin noussut sotaa edeltävälle tasolle.

to 1939 levels by then, however; in that year, Vyborg had 65,000 inhabitants.[37]

In the first decades of the century, the demographic situation in Vyborg also reflected the unstable political situation in Russia, in particular the 1917 revolutions, as a result of which thousands of refugees from Russia arrived in the town in the 1910s and 1920s. The majority of them soon continued their journey westwards, so this group did not bring about a permanent population increase.[38] For centuries, Vyborg had been a natural stopping point for people on the move. In previous centuries, the movement was generally towards St Petersburg, but in the first decades of the twentieth century the town became a gateway to the West.

Vyborg's suburbs were unconsolidated and vaguely delineated. This is particularly the case for the suburbs east of Patterinmäki and the Petersburg suburb, which disappeared from the population statistics at the beginning of the twentieth century. The area which had belonged to the Petersburg suburb was divided between the districts of Repola and Kaleva (Anina) in the town plan approved in 1861.[39] Nevertheless, this plays its part in describing the spatial and population change in Vyborg: as suburbs grew, they were administratively divided again and population growth was evidenced by the appearance of new suburbs alongside the old ones.

In terms of language and heritage, Vyborg was a distinctively Finnish town in the last decades of the 1800s and in the following century. In 1930, the proportion of Finnish residents was almost 94%, Swedish speakers less than 3%, Russian speakers 2.5% and German speakers just over 0.5%. Russian-born residents constituted a significant group, but the majority of the population had been born in the town or elsewhere in Finland.[40]

The population of Vyborg changed completely during the Second World War; the Finnish inhabitants fled and were evacuated during the Winter War. Some of them returned when the Finns retook Vyborg during the Continuation War in 1941, but they were permanently evacuated in June 1944 when the Soviet army occupied the town. When Vyborg was transferred to the Soviet Union, people were moved to the town from various Soviet regions, it still took decades for the population to return to pre-war levels.

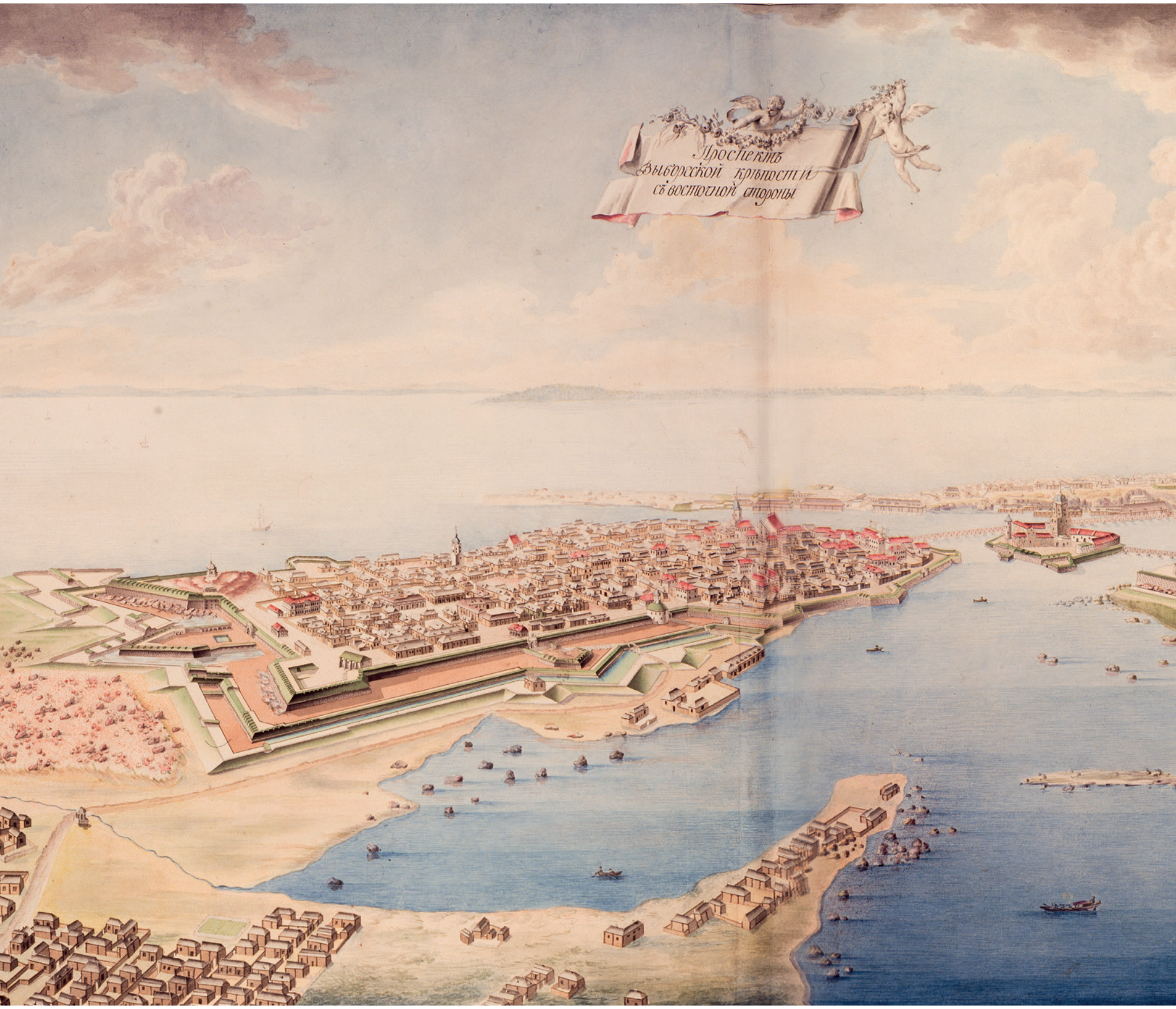

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Kilpinen, Pekka, (toim. | ed.), *Kuninkaantieltä kerrottua. Matkailijoiden kuvauksia 1700-luvulta*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1016. SKS, Helsinki 2005, 92, 95, 119, 123–124; Kyläkoski, Kaisa, *You must not forget to take your own harness. Travel reports from Southern Finland, between Eckerö and Viipuri: including descriptions of post-houses, and everything interesting; written in English 1774–1863*. Selected for this publication by Kaisa Kyläkoski. Books on Demand cop., Helsinki 2008, 25.

2 Ks. myös | Cf. Einonen, Piia, Myyttinen Viipuri ja monikielinen todellisuus – Etnisen alkuperän ja kielen merkitys 1800-luvun alun kaupunkiympäristössä. Teoksessa | In *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2013, 3, 5, 8.

3 Knapas, Rainer, Viipurin kulttuurista 1750–1850 – historiankirjoitusta ja ongelmia. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 14*. VSKS, Helsinki 2003, 43–57.

4 Einonen 2013, 5, 8.

5 Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia IV, 1 osa. Vuodet 1812–1840*. Uudistaneet | Revised by Aimo Halila et al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981, 41–43.

6 Ks. | Cf. Tandefelt, Marika, Fyra språk på en marknad. Teoksessa | In Tandefelt, Marika (toim. | ed.), *Viborgs fyra språk under sju sekel*. Schildts, Helsingfors 2002, 11–67.

7 Einonen 2013, 9.

8 Schweitzer, Robert, *Finnland, das Zarenreich und die Deutschen. Gesammelte Studien zum europäischen Nordosten*. Festgabe zum 60. Geburtstag des Verfassers. Herausgegeben von Uta-Maria Liertz. Aue-Stiftung, Helsinki 2008, erityisesti | esp. 161–190; Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1975, 53; Einonen 2013, 7.

9 Paavolainen, Jaakko, Väestöolot. Teoksessa | In Ruuth, J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*. Uudistaneet | Revised by Aimo Halila et al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981, 247; Ks. myös | cf. Ruuth – Kuujo 1975, 52–55, 63–66; Schweitzer 2008, 174–175; Tandefelt 2002, 32–35, 54–55, 62.

10 Tandefelt 2002, 14, 29, 33–35, 62; Schweitzer 2008, 361; Ks. myös | Cf. Hoving 1960, 91.

11 Vuoden 1768 kartan tiedot on kääntänyt tutkimusavustaja Aino Heikkilä. | Details of the 1768 map translated by research assistant Aino Heikkilä.

12 Vrt. käsityöläisistä | On artisans compare Ruuth – Kuujo 1975, 153.

13 Viipurin ja Käkisalmen eteläisen läänin henkikirja 1768–1768, KA. On huomattava, että henkikirja on laadittu ruotsiksi. Henkikirjan käyttöä vertailuaineistona hankaloittaa myös se, että asukkaita ei siinä rekisteröity kiinteistöittäin, ja kartan sekä henkikirjan paikkatiedot eivät ole yhteismitallisia. Läheskään kaikki henkikirjassa mainitut ihmiset eivät ole yhdistettävissä kartan nimilistaan. Esimerkiksi raatimies Karl Gustaf Melartia (henkikirjassa Melartopaus) ei löydy kartan asukaslistasta ja vastaavia henkilöitä on lukuisia. Toisaalta myöskään kaikki kartassa mainitut raatimiehet eivät ole identifioitavissa tuolloin virassa olleisiin henkilöihin. | It should be noted that the census was written in Swedish. Comparison with the census is further hindered by the fact that the residents were not registered by property in the census, which also records details about places differently to the map. By no means all the people recorded in the census can be found in the list of names on the map. Karl Gustav Melarti (Melartopaus in the census), is just one example of many who are not on the list of residents accompanying the map. The reverse is also the case; not all the council members mentioned on the map are identifiable as persons in office at the time.

14 Lagus, Gabriel, *Några förhållanden i Wiborg under ryska ockupationen. Särtryck ur Svenska Klassiska Lyceets i Wiborg årsprogram 1888–89*. Östra Finlands tryckeri, Wiborg 1889, 15.

15 Kaukiainen, Yrjö, Asutus- ja väestökehitys. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013a, 198–222.

16 Ks. luku 3 | Cf. Chapter 3.

17 Lagus 1889, 23; Ruuth – Kuujo 1975, 49, 52; Kaukiainen 2013a,

Многоязычное население Выборга в 1700–1940 гг.

В исследовательской литературе Выборг обычно характеризуется как многокультурный город, однако собственно эта характеристика, как правило, не раскрывается. Население города действительно представляло собой пестрое общество. Наиболее распространенными родными языками были финский, шведский, немецкий и русский. Предполагается, что в Выборге в начале XVIII столетия насчитывалось всего около 2000 человек гражданского населения и от 2000 до 4000 военных. Вообще-же данные о количестве жителей города оставались весьма приблизительными вплоть до средины XVIII в.

Купцы, родным языком для которых являлся немецкий, представляли элиту городского общества, которая сформировалась в Выборге еще в шведские времена, до 1710 года. Кроме них Выборг населяли финно-язычные простолюдины и жители, говорящие на шведском языке и отличавшиеся большей образованностью. Вплоть до средины XIX века жителям города, говорящим на финском языке, необходимо было освоить шведский, если они стремились подняться на более высокий уровень в социальной иерархии. Развитие националистической идеи в XIX столетии улучшило положение финского языка и привело к тому, что образованная элита городского общества начала говорить и по-фински.

После захвата города русскими войсками в 1710 г. в Выборге был расквартирован многочисленный гарнизон российской армии. Вместе с этим гарнизоном в город переселились русские купцы, а также семьи военнослужащих. Все они вскоре сделались частью городского общества. Так в Выборге сформировалась русскоязычная часть населения. В XIX столетии в город переезжали и представители других этносов и языковых групп из разных уголков Российской империи, например, татары, евреи и представители прибалтийских национальностей.

Население Выборга начало быстро расти особенно тогда, когда в городе начинает развиваться промышленность. Прибывавшие новые жители образовывали новые городские районы. Эта часть выборгского населения была представлена, в основном, финно-язычными гражданами и исповедовала лютеранскую веру. В результате количество выборжан, родным языком которых был финский, увеличилось с 44 % в 1812 г. до 94 % в 1930 г. Рост количества финно-язычного населения Выборга продолжался вплоть до начала Второй мировой войны, однако центральные районы города продолжали оставаться многоязычными.

Финские градостроители предполагали в 1920–1930-е годы, что в Выборге в 1970 г. будет проживать не менее 200 000 человек. Этому предположению не суждено было осуществиться, поскольку в результате Второй мировой войны население города полностью поменялось. Финские граждане были эвакуированы в Финляндию, и город был заселен советскими гражданами.

Insinöörikenraali Mordvinov julkaisi vuonna 1780 Venäjän kaupunkeja esittelevän atlaksen, jossa hän kuvasi myös Viipurin tarkasti tuon aikaisessa asussaan. Itse kaupunki on tiukasti puristuneena linnoitusmuurien sisään, muurien ulkopuoliset linnoitteet on kuvattu tarkasti, samoin linnansalmen oikealle puolelle sijoittuva Pyhän Annan kruunu -linnoitus. Etualalla näkyy Revonhännän niemelle ja myöhemmän Repolan kaupunginosan paikalle sijoittunut Pietarin esikaupunki, jota halkoi Pietariin vienyt maantie. Alkuperäistä atlasta säilytetään Venäjän valtiollisessa merisotalaivaston arkistossa Pietarissa.
Kuva: Museovirasto.

In 1780, Engineer General Mordvinov published an atlas of Russian towns, in which he accurately described Vyborg as it was at the time. The city itself is firmly wedged within the fortress walls and the fortifications outside the walls are described in detail, as is the Fortress of St Anna's Crown on the right-hand side of the castle strait. In the foreground you can see Revonhänta Cape and, on the later site of the Repola district, the St Petersburg suburb, bisected by the road to St Petersburg. The original atlas is stored in the Russian State Naval Archive in St Petersburg.
Photo: Finnish Heritage Agency.

221–222; Kaukiainen, Yrjö, Vanha Suomi Pietarin sotilaallisena suojavyöhykkeenä. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 268, 273.

18 Lagus 1889, 22–23; Ruuth – Kuujo 1975, 49, lisäksi erityisesti | esp. 53, 63; Kaukiainen 2013a, 206. Karttaa ja henkikirjaa verrattaessa silmiinpistävää on, että jälkimmäisessä on lukuisia son-päätteisiä sukunimiä, kun taas kartassa niitä ei ole yhtään. Tämä todistaa nimien venäläisestä kirjoitusasusta. Tässä yhteydessä tulee huomioida, että kartan ja henkikirjan käyttötarkoitus oli erilainen, sillä toinen oli verotusluettelo ja toinen kertoi kiinteistönomistuksesta, jolloin siinä esiintyi samoja nimiä useampaan kertaan. | Comparing the map and census, it is striking that the latter has numerous surnames ending in -son, while on the map, there are none at all. This sheds light on the Russian spelling of names. In this context it is worth noting that the map and census were composed for different purposes; one was a tax record and the other a register of property ownership, on which the same names also appeared several times.

19 Viipurin hovioikeuden arkisto, Viipurin kämnerinoikeuden renovoidut pöytäkirjat. Varsinaisasiain pöytäkirjat 1834, HCBA:24, 11.3.1834 § 8, KA (Mikkeli).

20 Katajala, Kimmo, Marrying "the Other": Crossing Religious Boundaries in the Eastern Borderlands of the Kingdom of Sweden in the 17th Century. Teoksessa | In *Facing Otherness in Early Modern Sweden. Travel, migration and material transformations 1500–1800*. The Boydell Press, Woodbridge, Suffolk 2018, 209–228.

21 Ruuth – Kuujo 1981, 39–40.

22 Tandefelt 2002, 15.

23 Einonen 2013, 14–15.

24 Teperi, Jouko, *Vanhan Suomen suomalaisuusliike: 1. Kehityspiirteitä ja edustajia 1830-luvulta 1850-luvun alkuun*, Historiallisia tutkimuksia 69. SHS, Helsinki 1965, 27–30, ks. myös | cf. 22; Tandefelt 2002, 62.

25 Kähäri, Matti, Viipurin suomalaistuminen – suomalaisuuden liike. Teoksessa | In Ruuth, J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*, 608.

26 Ruuth – Kuujo 1981, 89–94.

27 Hartikainen, Jukka, Viipurin juutalaisen yhteisön vaiheita. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 12*. VSKS, Helsinki 1998, 51–121; Einonen, Piia, Jakob Weikaim perheineen – Juutalaisena 1800-luvun alkupuolen Viipurissa. Teoksessa | In *Genos. Suomen Sukututkimusseuran aikakauskirja* 4/2015.

28 Ruuth, J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*, 245–261.

29 Schweitzer 1993, 73.

30 Paavolainen, Jaakko, Väestöolot. *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*, 1981, 245–281.

31 SVT VI. Väestötilastoa 1. Suomen väestö joulukuun 31. p 1865.

32 Hartikainen 1998, 62–63; Einonen 2015, 206.

33 Paavolainen 1981, 255. Lähteissä puhutaan juutalaisten äidinkielestä hepreana, vaikka todellisuudessa 1800-luvun Itä-Euroopan juutalaisten äidinkieli oli nimenomaan jiddiš. Näin oli Viipurissakin. Juutalaiset puhuivat kuitenkin myös valtaväestön kieliä kuten venäjää, suomea ja ruotsia. | The sources state that the Jews' mother tongue was Hebrew, although for nineteenth-century East European Jews it was Yiddish. This was the case in Vyborg, but Jews also spoke majority languages such as Russian, Finnish and Swedish. Hartikainen 1998, 75–76.

34 Ks. esim. | Cf. e.g. Knapas 2003, 57; Schweitzer 2008, 165–166, ks. myös | cf. 353; Einonen 2013.

35 Hämynen, Tapio, Viipurin läänin väestö itsenäistymisestä talvisotaan. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Karjala itärajan varjossa. Viipurin läänin historia VI*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 89–136; SVT VI. Väestötilastoa 52–96. Väestönmuutokset Suomessa.

36 Halila, Aimo et al., *Viipurin kaupungin historia V. Vuodet 1917–1944*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1978, 35–36.

37 Всесоюзная перепись населения 1970 года Численность городского населения РСФСР, ее территориальных единиц, городских поселений и городских районов по полу. Демоскоп Weekly. www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus70_reg2.php. (Viitattu 17.5.2018 | Accessed 17 May 2018.)

38 Nevalainen, Pekka, Rauhattomalla rajalla – ihmisten liikkeitä puoleen ja toiseen. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Karjala itärajan varjossa. Viipurin läänin historia VI*, 59–62.

39 Ks. | Cf. Ruuth, J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*, 258–259.

40 SVT VI. Väestötilastoa 71:3. Viipurin väestölaskenta marraskuun 27 p. 1930.

VIIPURIN LIIKENNEINFRASTRUKTUURI VUOTEEN 1939

INFRASTRUCTURE IN VYBORG UP TO 1939

Vuonna 1856 valmistunut Saimaan kanava yhdisti Saimaan sisäjärven Lauritsalasta Suomenvedenpohjan ja Viipurinlahden kautta Suomenlahteen. Kaivettua kanavauomaa oli yhteensä 34 ja järviväyliä noin 25 kilometriä. Saimaan ja Suomenvedenpohjan 76 metrin korkeuseron tasasi 28 sulkukammiota, jotka oli sijoitettu 15 ryhmään.
Lähde: Kansallisarkisto.

Opened in 1856 the Saimaa Canal connected inland Lake Saimaa to the Gulf of Finland via Lauritsala, the bays of Suomenvedenpohja and Vyborg. All in all, the man-made canal was 34 km and the lake route about 25 km long. The height difference between Lake Saimaa and Suomenvedenpohja Bay was 76 metres; this was bridged by 28 locks in 15 chains.
Source: National Archives in Finland.

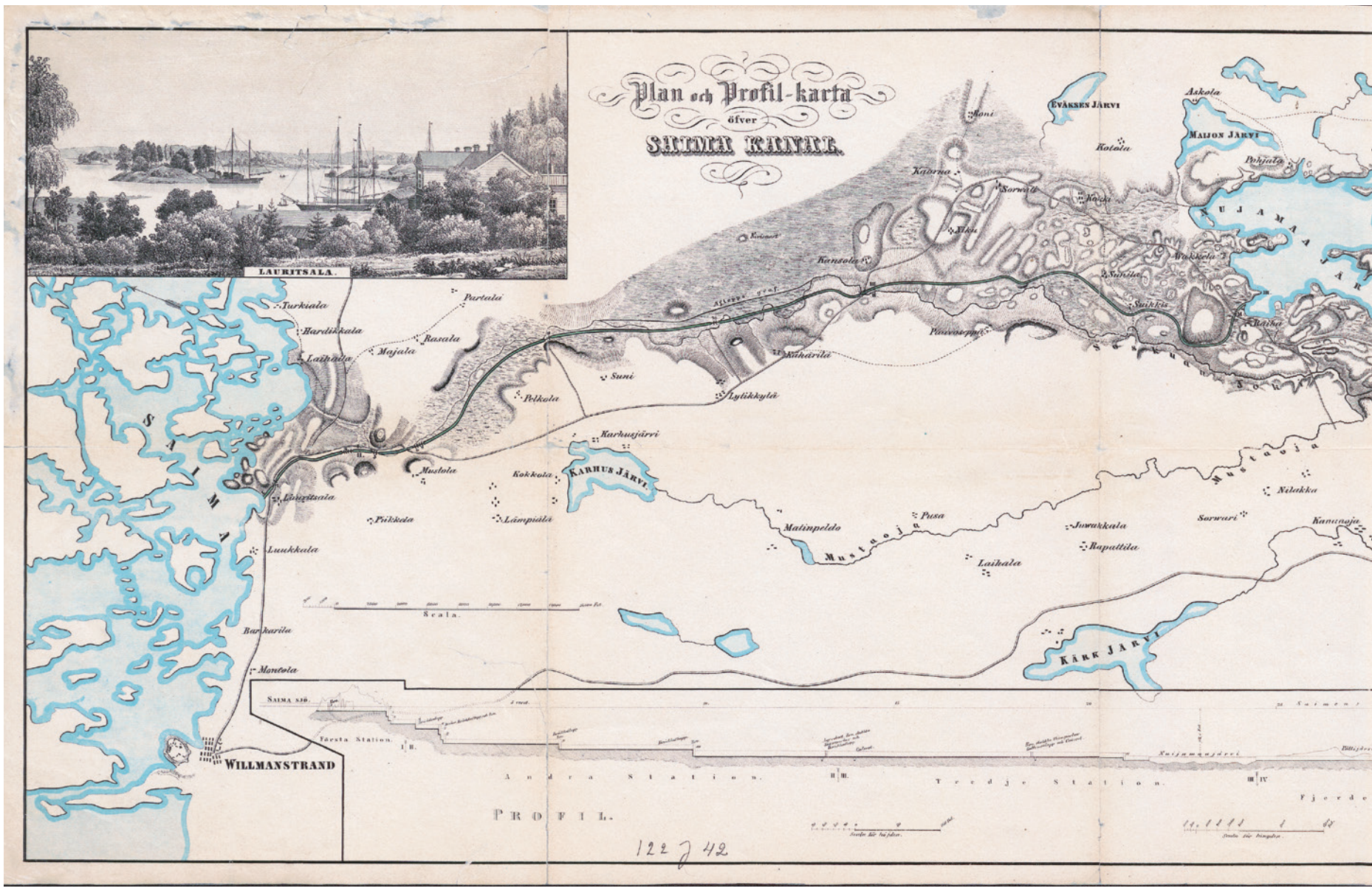

Viipurin sijainti Suomenvedenselän ja Suomenvedenpohjan välissä Viipurinlahden perukassa määritti kaupungin ja koko Itä-Suomen liikennekehitystä. Suomenvedenpohjasta ei ollut toimivaa vesitieyhteyttä 76 metriä merenpinnan yläpuolella olevaan Saimaan vesistöön, joka ulottui satojen kilometrien päähän Iisalmeen ja Joensuuhun saakka. Saimaan vedet laskivat Vuoksea pitkin Laatokkaan, eikä reitti ollut kulkukelpoinen. Heinjoen Vetokallion kohdalla Vuoksesta erkaantui matala uoma, josta voitiin pienemmillä veneillä purjehtia Suomenvedenpohjan kautta Viipuriin vielä 1400- ja 1500-luvuilla. Maankohoaminen kuitenkin katkaisi liikenteen 1600-luvulla. Toimiva vesitieyhteys Viipuriin toteutui Saimaan kanavan valmistuttua vuonna 1856.

Viipurin liikenneinfrastruktuurin toisen tärkeän elementin muodosti vuonna 1870 valmistunut rautatie, joka kulki Helsingistä Riihimäen ja Viipurin kautta Pietariin. Viipurista kehittyi vuosisadan loppuun mennessä rautateiden solmukohta, josta oli yhteys Käkisalmeen, Sortavalaan ja Joensuuhun. Lisäksi Koivistolle rakennettiin niin sanottu rantarata, josta erkaantui oma erillinen pistorata Viipurin ulkosatamaan Uuraaseen. Liikenneinfrastruktuuri täydentyi myöhemmin 1920- ja 1930-luvuilla linja-autoverkostolla, jonka reitit kattoivat koko Karjalankannaksen ja ulottuivat Lappeenrantaan ja Imatralle saakka. Vuodesta 1937 lähtien Suur-Merijoen lentokentältä oli kahdesti päivässä säännöllisiä reittilentoja Malmin lentokentälle Helsinkiin.

Vyborg's location on the peninsula in Vyborg Bay between Suomenvedenselkä (the waters between the town and Uuras) to the south, and Suomenvedenpohja Bay (Zashchitnaya bukhta) to the north, determined transport development in the town and the whole of Eastern Finland. Suomenvedenpohja did not have effective water connection to the Saimaa waterway, which was 76 metres above sea level and extended for hundreds of kilometres up to Iisalmi and Joensuu. The waters of Lake Saimaa flowed through the River Vuoksi into Lake Ladoga, but this route was not navigable. At Vetokallio Cliff on a narrow isthmus, a shallow channel called Heinjoki branched off from the Vuoksi River, which smaller boats could still sail through via Suomenvedenpohja to Vyborg in the fifteenth and sixteenth centuries. Uplift cut off this route in the seventeenth century, however. The opening of the Saimaa Canal in 1856 provided a functional water link to Vyborg.

The other important element of transport infrastructure in Vyborg was the railway line, opened in 1870, that ran between Helsinki and St Petersburg, via Riihimäki and Vyborg. By the end of the century Vyborg had become a railway hub, with connections to Käkisalmi (Priozersk), Sortavala and Joensuu. An additional coastal line was built to Koivisto (Primorsk), which diverged from its own separate branch line to Vyborg's outer port at Uuras (Vysotsk). Transport infrastructure was completed later in the 1920s and 1930s with the bus network; routes covered the whole Karelian Isthmus, extending to Lappeenranta and Imatra. From 1937, Suur-Merijoki Airport had twice-daily scheduled flights to Malmi Airport in Helsinki.

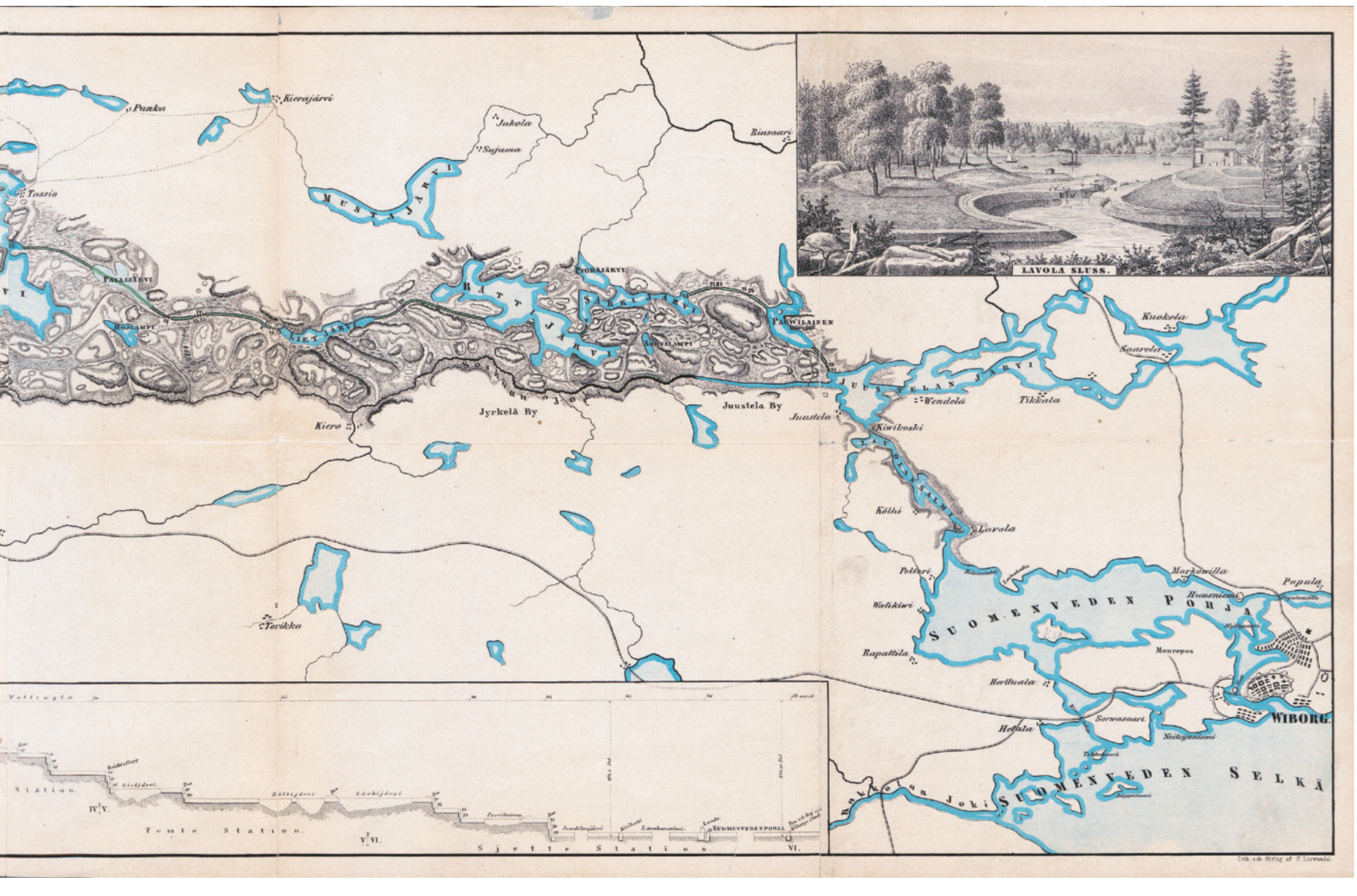

Saimaan kanava avasi suoran vesireitin Saimaalta Suomenvedenpohjan ja Viipurin kautta Suomenlahdelle. Kanavaa alaspäin kuljetettiin etupäässä sahatavaraa ja halkoja, ylöspäin Saimaalle viljaa ja suolaa. Juustilan kolmikammioinen sulku Viipurin pohjoispuolella.
Kuva: Suomen ilmailumuseo. Kuvaaja Maunula 1931.

The Saimaa Canal opened up a direct water route from Lake Saimaa via Suomenvedenpohja Bay and Vyborg to the Gulf of Finland. Logs and sawn timber were transported down the canal, and grain and salt were sent back up to Lake Saimaa. Three-rise lock at Juustila, north of Vyborg.
Photo: Finnish Aviation Museum. Photo by Maunula 1931.

Saimaalta merelle

Vesitie Saimaalta Suomenlahdelle oli ollut vuosisatainen unelma. Viipurin linnanpäällikkö Erik Turesson Bielke aloitti 1510 kaivuutyöt Lauritsalassa, mutta yritys epäonnistui. Samoin kävi 1607–1609 vara-amiraali Bengt Juustenin hankkeelle, jota oli motivoinut Saimaan seudulla nopeasti kasvanut tervanpoltto ja vienti Viipurista Alankomaihin.[1]

Vilkkaan tervakaupan vuoksi vesitieyhteyden rakentaminen Saimaalta merelle oli ollut esillä pitkin 1600-lukua. Hieman ennen vuosisadan puoltaväliä Viipurista vietiin jo noin puolet koko Ruotsin valtakunnan tervasta. Viipurilaiset porvarit ostivat tervan Lappeenrannan markkinoilta ja kuljettivat sen rekipelissä kaupunkiin. Vuosina 1638, 1640 ja 1642 valmistuneiden Viipurin kaupunginmittauskarttojen ja asemakaavapiirrosten mukaan satama sijaitsi Etelävallin kupeessa, missä se oli ollut keskiajalta lähtien. Satamaan päästiin Katapään ja Haakonintornien porteista, joiden välille oli paalujen päälle rakennettu kaareva puinen laituri (kartta s. 42). Sen vierellä syväys vastasi aikakauden laivojen uppoumaa. Laiturin vieressä sijaitsi myös vaakahuone, jossa vienti- ja tuontitavarat punnittiin.[2]

Viipurin meritulli oli toiminut vuodesta 1561 lähtien keskiaikaisessa raatihuoneessa, joka sijaitsi kaupunkilinnoituksen keskellä. Vuonna 1582 tulli sai uudet tilat Haakoninportin vierestä, mutta rakennus tuhoutui vuoden 1594 tulipalossa. Kaksi vuotta myöhemmin torin laidalle valmistui uusi meritulli ja kaksi kruununmakasiinia.[3]

From Saimaa to the sea

For centuries, a water route from Lake Saimaa to the Gulf of Finland had been just a dream. The Castellan of Vyborg, Erik Turesson Bielke, started excavation work at Lauritsala in 1510, but the attempt failed. Vice-Admiral Bengt Juusten's project in 1607–1609 met a similar fate; he was motivated by the rapid growth of tar burning in the Saimaa region and export from Vyborg to the Netherlands.[1]

The lively tar trade meant that creating a water connection from Saimaa to the sea was on the agenda throughout the seventeenth century. By the middle of the century, about half the tar in the Kingdom of Sweden came from Vyborg. Vyborg's burghers bought tar from the market in Lappeenranta and transported it to town by sledge. The scale maps and plans of Vyborg dated 1637, 1640 and 1642 show that the port was located in the curve of Etelävalli (South Wall), which is where it had been since the Middle Ages. Access to the port was through the Katapää and Haakon Tower gates, between which there was a curved wooden wharf constructed on piles (map p. 42). The draught there was deep enough for the displacement of ships at that time. There was a weigh house next to the wharf where export and import goods were weighed.[2]

Vyborg marine customs began operating in 1561 in the medieval town hall, which was in the middle of the town fortress. In 1582 the customs got new premises next to Haakon's Gate, but the building was destroyed in the 1594 fire. Two years later a new marine custom building and two Crown storehouses were constructed on the market square.[3]

Viipurista vietiin 1660–1690-luvuilla parhaimmillaan noin 36 000–40 000 tervatynnyriä vuodessa. Kaupunkiin pyrkivät suuremmat alukset olivat vaikeuksissa Uuraan ja sataman välisen väylän mataluuden vuoksi. Tästä syystä ne lastasivat vain osan tervasta satamassa ja loput Uuraansalmessa, jonne viipurilaiset kauppiaat olivat siirtäneet tervavarastojaan. Tämän takia Uuraaseen oli myös perustettu ensimmäinen meritullivartioasema jo 1640-luvulla.[4]

Uudenkaupungin ja Turun rauhojen (1721, 1743) jälkeen Venäjän hallintaan siirtyneen Viipurin päävientitavaraksi tulivat lankut ja laudat, joita sahattiin aluksi kaupungin ympäristössä ja myöhemmin myös Saimaalle perustetuissa niin sanotuissa hienoteräisissä hollantilaisissa sahoissa. Sahateollisuuden nousuun vaikutti myös Pietarin perustaminen 1703, sillä kaupunkiin tavaroita kuljettavat alukset ottivat paluurahdikseen puutavaraa, jota vietiin Hollantiin ja Isoon-Britanniaan. Erityisesti Katariina II:n hallituskaudella 1762–1796 sahatavaran vienti kukoisti, joskin jakson loppupuolella Ranskan suuren vallankumouksen ja Napoleonin sotien aiheuttamat kaupan häiriöt supistivat vientiä. Paavali I:n määräämä sahatavaran vientikielto vuodesta 1798 pysäytti sahatavaran laivauksen kokonaan ja johti viipurilaiset kauppahuoneet suuriin vaikeuksiin.[5]

Venäläiset perustivat 1720-luvulla Viipuriin niin sanotun suuren meritullikonttorin, josta käytettiin myös nimeä meritullikamari (Wiburgsches Seezollhaus, Vyborgskaja portovaja tamožnja). Suuri meritullikamari oli Venäjän kauppakollegion valvonnassa, ja sen apuna toimi Viipurin satamatulli 1770-luvulta lähtien. Suuri meritullikonttori sijaitsi samassa ruotsinaikaisessa rakennuksessa vanhan raatihuoneen vieressä. Meritulli kärsi vahinkoja vuoden 1793 palossa mutta korjattiin pian sen jälkeen, ja vuonna 1820 se toimi edelleen samoissa tiloissa. Lisäksi Uuraassa toimi 1760-luvulta lähtien aliupseerin johtama tullivartio.[6]

Vuoden 1799 asemakaavakartassa mainitaan kaupungin Turunsillan puoleisessa päässä sijainnut pakkahuone. Kartan mukaan pakkahuoneen kohdalta erkani T-kirjaimen muotoinen laituri, johon lastia ottavat tai purkavat alukset saattoivat kiinnittyä (kartta ks. luku 4, s. 73). Viipurin asemakaava-arkkitehti Otto-Iiivari Meurman on kiinnittänyt huomiota rannan ja kaupungin muurin suoraviivaisuuteen ja olettanut, että pakkahuoneen kohdalla laiturimuuri olisi ollut kokonaan kivetty. Tällöin alukset olivat voineet kiinnittyä myös siihen rakennettuihin pollareihin.[7]

Viipurin kupeesta Sorvalin saaresta laivattiin Pietariin 1800-luvun alussa suuria määriä punaista graniittia. Ludvig Heinrich von Nicolayn mailta Monrepos'ta kuljetettiin vuosina 1803–1805 graniittipylväitä ja muuta kivimateriaalia Kazanin katedraalin rakennustyömaalle. Paikalla oli 300 venäläistä maaorjaa, ja heitä varten rakennettiin kaksi suurta kasarmia, saunoja ja leipomoita. Kuljetusten vaatimista laituri- ja muista rakennelmista ei ole tarkempaa tietoa, mutta se tiedetään, että ensimmäinen pylväslasti kohti Pietaria lähti liikkeelle kesällä 1804. Kazanin katedraalin sisäkattoa ja muita rakennelmia kannatteleekin 56 komeaa Sorvalin graniittipylvästä.[8]

Osa viipurilaisten kauppahuoneiden sahoista sijaitsi Saimaalla. Valmiit lankut ja laudat kuljetettiin ensin lotjilla Lauritsalan ja Joutsenon tienoille, minkä jälkeen sahatavarakuormat vedettiin hevospelissä Viipuriin. Sahatavaran monivaiheinen kuljettaminen ja uudelleen lastaaminen oli hidasta ja tuli kauppahuoneille kalliiksi. Viipurin ja Uuraansalmen välisen väylän mataluus aiheutti lisää ongelmia ja merkittävä osa sahatavarasta oli kuljetettava Uuraaseen, jonne kauppahuoneet perustivat sahatavaravarastojaan. Pieni edistysaskel saatiin aikaan vuonna 1839, jolloin kauppahuoneiden yhteinen höyrylaiva *Wiborg* ryhtyi vetämään sahatavaralotjia Uuraaseen. Laivauksen painopiste siirtyikin vähitellen Uuraaseen, jonne rakennettiin 1830-luvulla uusi tullikamari, kauppa, hotelli ja ravintola. Viipurilaisten kauppahuoneiden konttoristit, kuten Hackman & Co:n Adam Wilke, matkustivat 1830- ja 1840-luvulla jatkuvasti kaupungin ja Uuraan väliä valvomaan sahatavaran lastausta.[9]

Vuonna 1832 kauppahuoneet ehdottivat vesitieyhteyden rakentamista Saimaalta Suomenvedenpohjaan valtion varoin. Samaan aikaan

From the 1660s to the 1690s, Vyborg exported about 36,000–40,000 barrels of tar per year. The larger vessels trying to access the town were struggling with the shallow waters between Uuras and the port. So they only loaded part of the tar in the port and the rest at Uuras Strait, where the Vyborg traders had transferred their tar stocks. This is why the first marine customs guard station was set up in Uuras as early as the 1640s.[4]

After the peace treaties of Uusikaupunki 1721 (Nystad) and Turku 1743 (Åbo), when Vyborg was transferred to Russian rule, planks and boards became the town's main exports. These were sawn first in the town and later also on Lake Saimaa with fine-bladed Dutch saws, as they were called. The growth of the sawmill industry also contributed to the foundation of St Petersburg in 1703, as vessels bringing goods to the town took timber with them on their return voyage, which was exported to Holland and Great Britain. Timber exports flourished particularly during the reign of Catherine II (1792–1796), although towards the end of the period the French Revolution and the Napoleonic Wars disrupted the export trade. Paul I's prohibition on the export of timber in 1798 stopped timber shipping and Vyborg's trading companies were in great difficulty as a result.[5]

In the 1720s the Russians established a "grand marine customs office" in Vyborg, which was also called the Marine Customs House (Wiburgsches Seezollhaus, Vyborgskaya Portovaya tamozhnya). The Marine Customs House was controlled by the Russian Board of Trade, assisted by Vyborg port customs from the 1770s. The grand marine customs office was located in the same Swedish-period building next to the old town hall. It was damaged in the 1793 fire but was repaired shortly afterwards and was still operating in the same premises in 1820. A customs guard at Uuras run by non-commissioned officers also operated from the 1760s.[6]

The town plan of 1799 shows the pack house at the end of the Turku bridge. There was a T-shaped wharf next to the pack house on the map, where vessels could be moored to load or unload (map see ch. 4 p. 73). Architect Otto-Iivari Meurman, who drew up the town plan of Vyborg, observed the straight line of the shore and town wall and assumed that the port wall by the pack house had been completely paved. If this had been the case, the vessels could have been attached to bollards built into it.[7]

Large amounts of red granite were shipped from Sorvali Island on the outskirts of Vyborg to St Petersburg in the early nineteenth century. In 1803–1805 granite columns and other stone material were transported from Ludwig Heinrich von Nicolay's land at Monrepos to the construction site of the Kazan Cathedral. There were 300 Russian serfs there, and two large barracks, saunas and bakeries were built for them. We do not know the exact details of how the transport, wharves and other structures were built but we do know that the first column cargo set off for St Petersburg in the summer of 1804. The ceiling and other structures of the Kazan Cathedral are supported by 56 Sorvali granite columns.[8]

Some of the Vyborg traders' sawmills were located on Lake Saimaa. The finished planks and boards were transported first to Lauritsala and Joutseno, and from there the timber loads were transported by horse-drawn wagon to Vyborg. Timber transport was slow because of the multiple phases and reloading, which made it expensive for the trading companies. The shallowness of the waters between Vyborg and Uuras Strait caused more problems and a significant proportion of the timber had to be transported to Uuras, which is where the trading companies established their timber warehouses. A small step forward was taken in 1839 when the trading companies' shared steamer, the *Wiborg*, began to pull a timber barge to Uuras. The focus of shipping gradually shifted to Uuras when a new customs office, shop, hotel and restaurant were built there in the 1830s. The clerks of Vyborg's trading companies, such as Hackman & Co.'s Adam Wilke, travelled constantly between the town and Uuras to monitor the timber loading.[9]

In 1832 the trading companies proposed that the government fund construction of a water link between Saimaa and Suomenvedenpohja.

Puunjalostusteollisuuden vientiä varten Salakkalahden rantaan rakennettiin uusi lastaussatama, jonne vedettiin pistoraide pääratapihalta. Sataman ongelmana oli sen mataluus eivätkä suuremmat alukset päässeet Linnansalmen läpi hakemaan lastiaan ennen kuin ulkosatama Uuraaseen rakennettiin rautatieyhteys.
Lähde: Kansallisarkisto.

A new loading port with its own branch line was built on Salakkalahti Bay for wood-processing industry exports. Since the port was too shallow for larger vessels to pass through Linnansalmi Strait to collect their cargo, a rail link was added to the outer port at Uuras.
Source: National Archives of Finland.

myös keisarikunnan keskushallinnossa ja Suomen suuriruhtinaskunnan senaatissa pohdittiin, miten elinkeinoelämää voitaisiin edistää ja kauppayhteyksiä vahvistaa. Yhtenä Itä-Suomen taloudellista asemaa kohentavana tekijänä pidettiin vesitieyhteyden avaamista Saimaalta merelle. Nämä pohdinnat johtivat vuonna 1836 valmistuneeseen linjaussuunnitelmaan, jonka laativat koskenperkausjohtokunnan nuori konduktööri Josef Werving ja maanmittari Claes Henrik Nyberg. Selvityksen mukaan järven ja meren välisen korkeuseron tasaamiseksi tarvittiin kanava, johon tulisi useita sulkukammioita. Wervingin ja Nybergin mukaan kanava tuli aloittaa Lauritsalasta Bielken kaivannon kohdalta ja linjauksessa oli käytettävä hyväksi matkan varrella sijaitsevia järviä. Väylän loppupää kulkisi Suomenvedenpohjasta Kivisillansalmen kautta Suomenvedenselälle, Uuraansalmeen ja Viipurinlahdelle.[10]

Kanavalinjauksesta pyydettiin lausunto ruotsalaiselta everstiluutnantti Johan Edströmiltä, joka oli opiskellut Englannissa kanavainsinööri Thomas Telfordin alaisuudessa ja osallistunut myös Götan kanavan rakentamiseen. Edström tarkasti kanavalinjauksen paikan päällä maastossa kesällä 1842. Hänen lausuntonsa oli puoltava, mutta aivan lopullinen se ei kuitenkaan vielä ollut, sillä viipurilaisten kauppahuoneiden painostuk-

At the same time, both the central imperial administration and the senate of the Grand Duchy of Finland discussed how to promote business and strengthen trade links. One key factor which they thought would improve the economic position of Eastern Finland was opening a water route from Lake Saimaa to the sea. As a result of these considerations, in 1836 an alignment plan was drawn up by the young director of the board responsible for clearing the rapids, Josef Werving, and surveyor Claes Henrik Nyberg. According to the survey, to offset the difference in altitude between the lake and the sea, a canal with a number of locks was needed. Werving and Nyberg proposed that the canal start at Lauritsala at Bielke's dyke and the alignment should take advantage of the lakes along the route. The final part of the route would run from Suomenvedenpohja through Kivisillansalmi Strait to Suomenvedenselkä, Uuras Strait and Vyborg Bay.[10]

Swedish Lieutenant-Colonel Johan Edström was asked to give his opinion of the plan for the canal. He had studied in England under canal engineer Thomas Telford and participated in the construction of the Göta Canal. Edström examined the terrain along the proposed canal alignment in the summer of 1842. His opinion was favourable, but

sesta loppupään linjaus päätettiin myöhemmin siirtää Kivisillansalmesta Viipurin Linnansalmeen. Nikolai I hyväksyi kanavan rakentamissuunnitelman ja talousarvion syyskuussa 1844. Hankkeen kokonaisbudjetiksi arvioitiin kolme miljoonaa hopearuplaa ja työn kestoajaksi 15 vuotta.[11]

Valmistuessaan etuajassa kesäkuussa 1856 Saimaan kanava oli Suomen suurin siihenastinen rakennushanke. Se oli 58 kilometriä pitkä, josta 34 kilometriä oli kaivettua kanavauomaa ja loput järvireittejä. Kanavassa oli 28 sulkukammiota, joista osa oli ketjutettu yhteen korkeuserojen tasaamiseksi. Sulkukammiot olivat 35 metriä pitkiä, 3,50 metriä leveitä ja 2,70 metriä syviä. Kanavan reunalla kulki vetotie. Lisäksi kanavan ylitti 12 rautaista rullasiltaa. Saimaan kanava oli Suomen ensimmäinen tarkkaan laskentaan perustunut valtiollinen työmaa, joka muokkasi uudenlaista modernia Suomea. Saimaan kanavan vihkiäiset pidettiin samanaikaisesti Aleksanteri II:n kruunajaisjuhlallisuuksien kanssa syyskuussa 1856.[12]

Kanava avasi laivaliikenteen Saimaalta Viipurin kautta maailman merille. Kuopiolaisilla ja joensuulaisilla kauppahuoneilla oli 1860-luvulta lähtien omia valtamerialuksia, jotka hakivat lasteja Välimereltä saakka. Itäsuomalaisten identiteetin kannalta kanavalla oli suuri merkitys; se symboloi uuden hyvinvoinnin ja modernisaation alkua. Kanavaa kutsuttiin ”onnen portiksi oivalliseksi” ja ”nälkävuosien turvaksi”. Viipurin pormestari Robert Isidor Örnin mukaan Itä-Suomi oli ottamassa ensimmäisiä todellisia askeleitaan lähentymisessään muun Suomen kanssa.[13]

Kanava lisäsi myös paikallista matkustajalaiva- ja lähiliikennettä. Linnansillan laiturista kehittyi matkustajasatama, josta oli höyrylaivayhteyksiä Uuraaseen, Koivistolle, Makslahteen ja Suomenlahden ulkosaarille. Samasta paikasta oli matkustajalaivayhteys kanavan alkupäähän Juustilaan ja kauemmaksi Rättijärvelle, josta oli diligenssiyhteys Imatrankoskelle. Matkustajasatamasta oli myös Hiekan ja Papulan kaupunginosiin säännöllistä lähiliikennettä, joka päättyi vasta 1920-luvulla linja-autoliikenteen käynnistyttyä.[14]

Rautateitse Pietariin, Helsinkiin ja Sortavalaan

Helsinki–Hämeenlinna-rata oli otettu käyttöön maaliskuussa 1862, ja töiden ollessa vielä käynnissä ryhdyttiin suunnittelemaan Riihimäen ja Pietarin välistä ratayhteyttä. Vuonna 1859 valmistuneiden ensimmäisten luonnosten mukaan Pietarin radan piti päättyä Viipurin kaakkoispuolelle Pantsarlahteen. Riihimäen ja Viipurin välisen suunnitelman valmistuttua vuotta myöhemmin rata päätettiin siirtää Revonhäntään Pietarin esikaupungin pohjoispuolelle. Rakennustöiden aloittamisella ei ollut kiirettä, sillä Helsinki–Hämeenlinna-rata oli osoittautunut taloudellisesti kannattamattomaksi.[15]

Rakennustyötä jouduttivat yhtäältä Venäjän keisarikunnan sotilasstrategiset tavoitteet ja toisaalta vuosien 1867–1868 suuret nälkävuodet. Helsingissä koolla olleet valtiopäivät hyväksyivät esityksen radan rakentamisesta toukokuussa 1867, ja marraskuussa Aleksanteri II päätti hankkeen käynnistämisestä. Enimmillään rataa oli rakentamassa lähes 12 000 miestä ja naista. Suurin työ oli ratapengerrysten rakentamisessa, maa-aineisten siirrossa ja kallioiden louhinnassa. Työssä ilmeni monia ongelmia: esimerkiksi Maaskolassa muutaman kilometrin päässä Viipurista itään ratapenger sortui syksyllä 1869.[16] Rata ylitti Suomenvedenpohjan Revonhännässä ja Kivisillansalmessa. Kilpailutuksen jälkeen siltojen valmistaminen annettiin königsbergiläiselle L. Steinfurtille. Sillan osat tuotiin rautateitse Königsbergistä Pietarin Varsovan asemalle ja sieltä vesitse Viipuriin.[17]

Rata otettiin käyttöön syyskuussa 1870, jolloin Pietarin Suomen asema valmistui. Rautatie osoittautui menestykseksi, ja heti ensimmäisenä kesänä Viipurin ja Pietarin välillä kulki päivittäin 12 matkustaja- ja kaksi tavarajunaa. Vilkkaimpina päivinä rataosuutta käytti noin 1 700 ihmistä. Alun perin oli suunniteltu suoran yhteyden rakentamista Helsingistä Viipurin ja Pietarin kautta Euroopan rautatieverkkoon, mutta tämä toteutui vasta 1913, jolloin Nevan ylittävä rautatiesilta valmistui.[18]

not completely final as, under pressure from the Vyborg trading companies, the final part of the alignment was moved from Kivisillansalmi Strait to Linnansalmi Strait at Vyborg. Nicholas I approved the construction plans and budget for the canal in September 1844. The total project budget was estimated at three million silver roubles and work was expected to take fifteen years.[11]

When it is completed ahead of schedule in June 1856, the Saimaa Canal was the largest construction project ever undertaken in Finland. It was 58 kilometres long, of which 34 kilometres was excavated canal bed and the rest lake routes. The canal had 28 locks, some of which were chained together to equalize height differences. The locks were 35 metres long, 3.5 metres wide and 2.7 metres deep. A tow road ran along the canal side, and twelve iron rolling bridges crossed it. The Saimaa Canal was Finland's first accurately calculated state construction project, heralding a new modern Finland. The Saimaa Canal was inaugurated at the same time as the coronation ceremony for Alexander II in September 1856.[12]

The canal opened up shipping from Lake Saimaa through Vyborg to the oceans. From the 1860s, Kuopio and Joensuu trading companies had their own ocean-going vessels, which brought cargo from as far away as the Mediterranean Sea. The canal was very important to Eastern Finnish identity; it symbolized the dawn of a new age of prosperity and modernization. The canal was called “the gateway to good fortune” and “security against famine”. According to Robert Isidor Örn, mayor of Vyborg, Eastern Finland was taking the first real steps in coming closer to the rest of Finland.[13]

The canal also boosted local passenger and commuter traffic. The castle bridge wharf developed into a passenger wharf from which steamboats left for Uuras, Koivisto, Makslahti and the outer islands of the Gulf of Finland. This was also where tourist connections departed for Juustila at the other end of the canal and even further to Rättijärvi, from where there was a stage-coach connection to the rapids at Imatra. Regular local transport boats also left the passenger wharf for the districts of Hiekka and Papula until bus services started in the 1920s.[14]

By rail to St Petersburg, Helsinki and Sortavala

The Helsinki–Hämeenlinna route started operating in March 1862, and while work was still in progress, plans were made for a rail connection between Riihimäki and St Petersburg. The draft sketches dated 1859 show that the railway to St Petersburg was supposed to end south-east of Vyborg at the suburb of Pantsarlahti. When the plans were finished a year later, the line between Riihimäki and Vyborg was moved to Revonhäntä Cape north of the suburb of Petersburg. Construction work did not start in a hurry, as the Helsinki–Hämeenlinna line proved unprofitable.[15]

Construction was speeded up by Russian imperial military strategic goals on the one hand, and the severe famine of 1867–1868 on the other. The diet convened in Helsinki approved the railway construction bill in May 1867, and in November Alexander II decided to launch the project. At its peak, 12,000 men and women were involved in the construction of the line. The biggest challenge was constructing the railway embankments, moving earth and rock excavation work. A number of problems emerged along the way: for instance at Maaskola, a few kilometres east of Vyborg, the railway embankment collapsed in 1869.[16] The line crossed Vyborg Bay at Revonhäntä Cape and Kivisillansalmi Strait. L. Steinfurt of Königsberg won the tender to build the bridges. The bridge parts were brought in by rail from Warsaw to St Petersburg station and from there to Vyborg by water.[17]

The line started operating in September 1870, when Finland Station in St Petersburg was opened. The railway proved to be a success and in the very first summer, twelve passenger and two freight trains a day ran between Vyborg and St Petersburg. On busy days, the railway line was used by approximately 1,700 people. Originally, the plan was for the

Viipuri oli rautatieliikenteen solmukohta. Pääliikennesuunnat olivat Pietariin ja Helsinkiin, lisäksi Viipurista oli rautatieyhteys Antrean kautta Sortavalaan ja Joensuuhun ja myöhemmin myös kaupungin ulkosatamaan Uuraaseen. Yhteys Pietariin katkesi vuonna 1918.
Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

Vyborg was a rail transport hub, with local connections to St Petersburg and Helsinki. Vyborg also had a rail link via Antrea to Sortavala and Joensuu, and later to the town's outer port at Uuras. The connection to St Petersburg was cut off in 1918.
Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

Viipurin puinen asemarakennus oli valmistunut 1869, ja siinä oli odotussalit ensimmäisen ja toisen luokan sekä kolmannen luokan matkustajille. Lisäksi siinä oli kolme konttorihuonetta, lennätinhuone ja asuintiloja. 1800-luvun lopulla asemarakennus kävi ahtaaksi kasvavalle matkustajaliikenteelle. Vuonna 1913 valmistui uusi Eliel Saarisen ja Herman Geselliuksen piirtämä asemarakennus, joka tuhoutui jatkosodan alussa 1941.

Aseman itäpuolelle rakennettiin ratapiha, jossa oli kolme lyhyttä pistoraidetta, veturitalli ja konepaja, tulli- ja postitoimisto, tavaramakasiini, punnitushuone, varastoja, puuliitereitä, ratavahtien asuntoja ja muita rakennuksia. Aluetta laajennettiin useaan otteeseen, ja ensimmäisen maailmansodan alla ratapiha ulottui jo Maaskolaan saakka. Siellä sijaitsivat muun muassa junien järjestelyratapiha, valtionrautateiden suuri konepaja, rahtiasema, toimistoja, erilaisia varasto- ja varikkorakennuksia, pajoja ja veturien kattilakorjaamo. Henkilöliikennettä varten rakennettiin asetinlaitetorni, joka sijaitsi ratapihan länsipäässä. Lisäksi ratapihalle rakennettiin useita siltoja risteävän liikenteen turvalliseksi hoitamiseksi.[19]

Radan jatkamista Viipurin itäpuolelta Imatran suuntaan valmisteltiin 1870-luvun alusta lähtien. Vuonna 1877 linjaus Viipurin kohdalla vahvistettiin siten, että rata erkaantui pääradasta heti lääninvankilan jälkeen ja jatkui Papulanlahden ylitse kohti Imatraa. Linjaus kuitenkin muuttui 1888, jolloin valtiopäivät päättivät radan suuntaamisesta Papulan kautta koilliseen, kohti Talia ja Antreaa sekä Laatokan rantaa ja Sortavalaa. Työt käynnistyivät tammikuussa 1890, ja osuus Antreasta Imatralle valmistui marraskuussa 1892. Vuosina 1893 ja 1894 valmistuivat Antrean ja Sortavalan ja Sortavalan ja Joensuun väliset osuudet.[20]

Karjalan radan valmistumiseen liittyi myös Viipurin satamaradan rakentaminen. Varhaisimpien 1860–1870-lukujen taitteessa tehtyjen suunnitelmien mukaan satamarata oli linjattu Repolan ja Pantsarlahden kaupunginosien kautta Eteläsatamaan, mutta alue oli jo kaavoitettu asuinalueeksi, eikä hankkeesta tullut mitään. Vuonna 1891 valmistui uusi suunnitelma, jonka mukaan satamarata seurasi Salakkalahden rantaa Pohjoissatamaan ja kääntyi sieltä Eteläsatamaan. Satamaradan päähän valmistui kaupunginarkkitehti Brynolf Blomkvistin piirtämä komea kolmikerroksinen pakkahuone ja tullikamari vuonna 1899. Revonhäntään rakennettiin kolme satamalaituria ja niille useita pistoraidepareja.[21]

Saimaan kanava ja rautatie muuttivat merkittävällä tavalla Viipurin liikenteellistä asemaa ja muokkasivat sen kaupunkikuvaa ja infrastruk-

direct connection between Helsinki via Vyborg and St Petersburg to link to the European rail network, but this was not realized until 1913 when the railway bridge over the Neva was completed.[18]

Vyborg's wooden station building was completed in 1869, with waiting rooms for first, second and third class passengers. It also had three office rooms, a telegraph room and residential space. At the end of the nineteenth century, the station became crowded due to increasing passenger traffic. A new station building, designed by Eliel Saarinen and Herman Gesellius, was completed in 1913, but destroyed at the beginning of the Continuation War in 1941.

A rail yard was built east of the station, with three short sidings, a roundhouse and machine shop, customs and post office, warehouse, weigh room, storerooms, woodpiles, railway guard living quarters and other buildings. The area was expanded, and on the eve of the First World War the rail yard extended all the way to Maaskola. A train marshalling yard, a large state railways machine shop, freight station, offices, a variety of warehouse and depot buildings, workshops, locomotive boiler repair shop and other buildings were all located there. A signal control tower for passenger services was built at the western end of the rail yard, which also had a number of bridges for traffic to cross it safely.[19]

The branch line to Imatra was completed at the beginning of the 1870s. In 1877, the Vyborg part of this line was strengthened by splitting it off from the main line immediately after the provincial prison; from there it continued via Papulanlahti Bay to Imatra. The route was changed in 1888, however, when the diet decided that the line should run north-eastwards through Papula towards Tali (Paltsevo) and Antrea (Kamennogorsk), along the shores of Lake Ladoga to Sortavala. Work began in January 1890 and the part from Antrea to Imatra was completed in November 1892. The sections between Antrea and Sortavala and Sortavala and Joensuu were completed in 1893 and 1894, respectively.[20]

When the Karelia Line was finished, work started on the Vyborg port line. According to the earliest plans drawn up in the 1860s and 1870s, the port line was to run through the districts of Repola and Pantsarlahti towards the south port, but this had already been planned to be a residential area so the project came to nothing. According to a new plan dated 1891, the port line followed the shore of Salakkalahti Bay to the north port and turned there to the south port. This terminus was designed by town architect Brynolf Blomkvist, with a handsome

Uuraasta oli 1800-luvun jälkipuoliskolla tullut Viipurin päävientisatama, jonne puutavarayhtiöt rakensivat omat varastonsa ja lastauslaiturinsa. Sen kehitystä hidasti erityisesti rautatieyhteyden puuttuminen. Uuras oli 1920- ja 1930-luvulla kasvava taajama, jolle vahvistettiin asemakaava 1930-luvun lopulla.
Lähde: Kansallisarkisto.

Uuras became the main port of Vyborg in the second half of the nineteenth century; timber companies built their own warehouses and loading wharves there. Its development was slowed down by the absence of a rail link. Uuras was growing in the 1920s and 1930s, as the town plan in the late 1930s shows.
Source: National Archives of Finland.

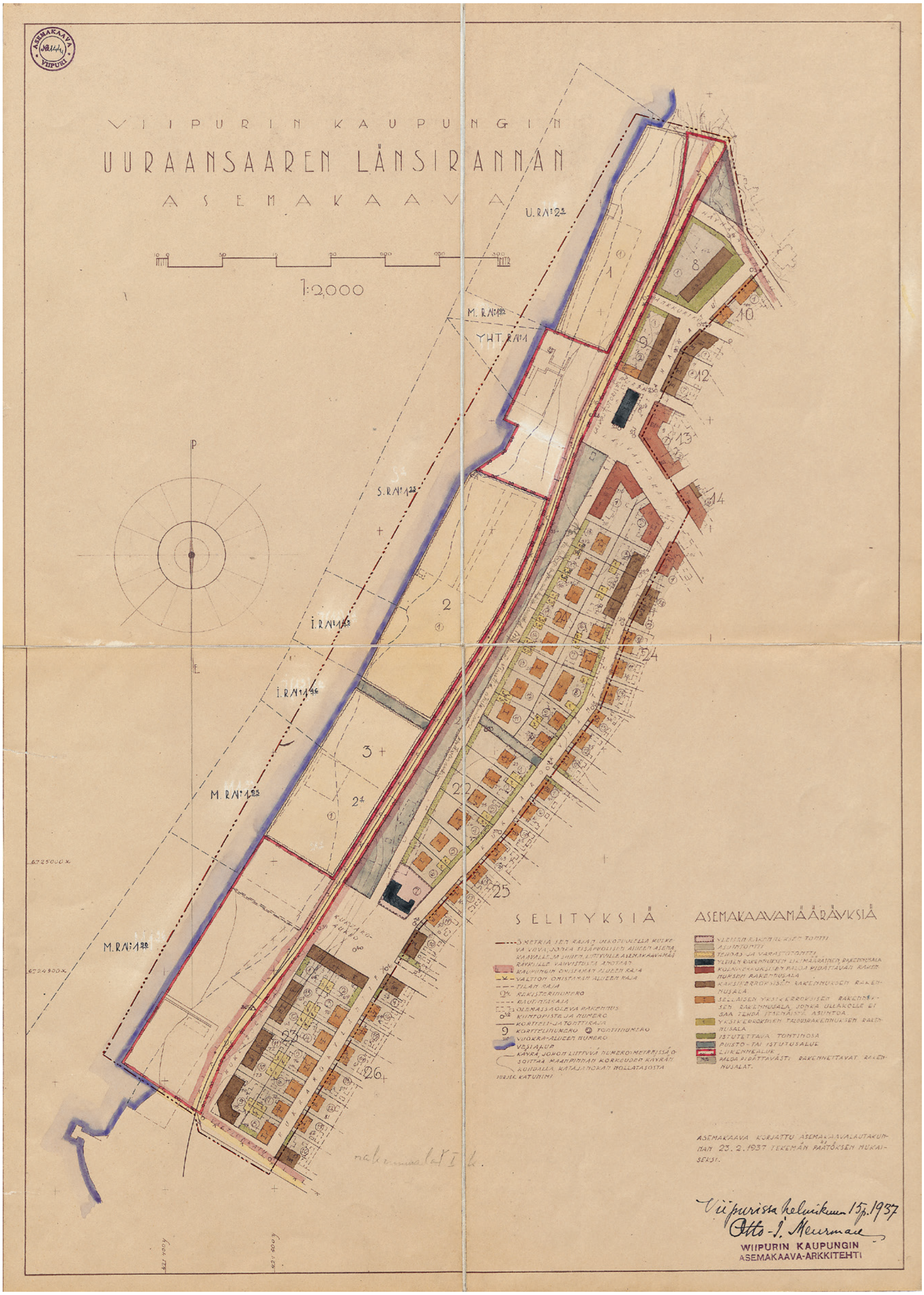
VIIPURIN KAUPUNGIN
UURAANSAAREN LÄNSIRANNAN
ASEMAKAAVA
1:2,000
SELITYKSIÄ
ASEMAKAAVAMÄÄRÄYKSIÄ
ASEMAKAAVA KORJATTU ASEMAKAAVALAUTAKUNNAN 23.2.1937 TEKEMÄN PÄÄTÖKSEN MUKAISEKSI.
Viipurissa helmikuun 15p.1937
WIIPURIN KAUPUNGIN
ASEMAKAAVA-ARKKITEHTI

Eteläsatama sijaitsi aivan Viipurin vanhan kaupunginmuurin kupeessa. Satama oli kuitenkin liian matala, jotta suuremmat valtamerialukset pääsivät kiinnittymään sen laitureihin. Tästä syystä satamaa ruopattiin, rakennettiin uusia laitureita ja lopulta sinne vedettiin myös rautatiekiskot. 1800-luvulla suurimmat höyryalukset jäivät ulkosatama Uuraaseen.
Kuva: Museovirasto.

The South Port of Vyborg nestled beside the old town wall. However, the port was too low for larger sea-going vessels to moor on its wharves. So it was dredged, new wharves were built and finally connected to railway tracks. In the nineteenth century, the largest steam ships had to remain in the outer port at Uuras.
Photo: Finnish Heritage Agency.

tuuria. Rautatie mahdollisti kuljetukset myös talvisin ja lähensi viipurilaisia ennen muuta Pietarin suuntaan. Säännöllisesti kulkevat junat synnyttivät ”aikatauluyhteiskunnan”, jolla oli merkittäviä mentaalisia vaikutuksia ihmisten aikakäsitykseen.

Satamat käyvät ahtaiksi

Viipuri oli saanut Kotkasta kilpailijan sen jälkeen, kun Savon rata oli avattu 1889 ja pistoraide vedetty Kouvolasta Kotkaan seuraavana vuonna. Viipuri jäi alakynteen ennen muuta puunjalostusteollisuustuotteiden viennissä, koska sen satamien tavarankäsittelykapasiteetti oli pienempi. Lisäksi Viipurin ja Uuraan välinen matala laivaväylä esti suurempien valtamerihöyryjen saapumisen Eteläsatamaan. Väylää oli syvennetty vuoteen 1880 mennessä 4,6 metriin, joka ei edelleenkään riittänyt suuremmille aluksille. Laivaliikenne Uuraaseen oli merkittävästi nopeutunut sen jälkeen, kun Linnansalmen ylittänyt rullasilta oli korvattu kääntösillalla 1895.[22]

Pohjoissataman laajennus valmistui 1908, jolloin siellä oli lastauslaitureita yhteensä 2,3 km ja tavaramakasiineja noin 4 500 m². Satama oli vilkkaasti liikennöity, sillä rautateitse Revonhäntään kuljetettu sahatavara lastattiin siellä lotjiin ja vedettiin hinaajien avustamana Uuraaseen. Pienemmät valtamerialukset lastattiin Eteläsatamassa, jota laajennettiin 1900-luvun alkuvuosista lähtien. Vuoteen 1920 mennessä sinne oli rakennettu noin kilometrin mittainen kivilaituri ja lähes 10 000 m² varastotilaa. Tavarat siirtyivät nopeasti aluksiin raiteilla liikkuvilla nostokurjilla.[23]

Ahtauksen pullonkaulana oli hankala rautatieyhteys Revonhännästä Pohjoissataman kautta Eteläsatamaan. Kun Viipurin ja Koiviston välistä rataa ryhdyttiin suunnittelemaan, Viipurin kaupunki esitti uuden pistoraiteen vetämistä Eteläsatamaan. Tämä vuonna 1926 valmistunut niin sanottu kiertorata muodosti yhdessä vanhan satamaradan kanssa ympyrän. Eteläsataman makasiinialueelle valmistui vuoteen 1939 mennessä useita pistoraiteita. 1960-luvulla venäläiset purkivat Revonhännästä Pohjoissataman kautta Eteläsatamaan ulottuvan raideparin.[24]

Samaan aikaan kiertoradan rakentamisen kanssa suunniteltiin rautatietä Uuraaseen. 1920-luvun alussa puutavaraliikkeet olivat rakentaneet Uuraaseen ja Ravansaareen runsaasti uutta varastotilaa ja lastauslaitureita. Koska talvella vesitieliikenne oli mahdotonta, ryhdyttiin 1920 suun-

three-storey pack room and customs house, and completed in 1899. Three wharves with double sidings were built at Revonhäntä Cape.[21]

The Saimaa Canal and the railway significantly improved Vyborg's accessibility, shaped its urban landscape and infrastructure. The railway enabled winter transport and brought Vyborg closer to, above all, St Petersburg. Regular trains gave birth to the 'schedule society', which had a significant impact on people's sense of time.

Overcrowded ports

Vyborg had been a competitor of Kotka ever since the Savo railway line was opened in 1889 and a branch line from Kouvola to Kotka added in the following year. Vyborg could not compete, especially in exporting wood-processing industrial products, because its port had a lower capacity. Furthermore, the shallow shipping lane between Vyborg and Uuras made it impossible for the new ocean steamers to access the south port. The route was deepened by 4.6 metres by 1880, but this was still not enough for larger vessels. Shipping to Uuras had speeded up significantly after the rolling bridge at Linnansalmi Strait was replaced by a swing bridge in 1895.[22]

The north port expansion was completed in 1908, by which point it boasted 2.3 kilometres of loading wharves and about 4,500 m² of goods warehouse space. The port was heavily used, as the timber transported to the wharves at Revonhäntä Cape by rail was loaded onto barges there and towed to Uuras by tugs. Smaller ocean vessels were loaded in the south port, which was also expanded in the early 1900s. By 1920 there was a stone wharf about a kilometre long and almost 10,000 m² of storage space. Goods were rapidly transferred to the vessels by cranes running on tracks.[23]

The rail link from the wharves at Revonhäntä Cape via the north port to the south port formed a tight bottleneck. When plans for the rail link between Vyborg and Koivisto began to take shape, the town of Vyborg planned a new branch line to the south port. Completed in 1926, this formed a 'circle line' together with the old port line. A number of new spur lines to the south port warehouse area were completed in 1939. In the 1960s, the Russians dismantled the two-way track from Revonhäntä via the north port to the south port.[24]

nittelemaan rautatien rakentamista Viipurin–Koiviston radalta Uuraaseen. Linjaus kulki Kaislahden aseman kohdalta länteen, ja pituutta radalle tuli noin 12 kilometriä. Eduskunta päätti radan rakentamisesta 1924, työt aloitettiin seuraavana vuonna ja rata avattiin liikenteelle lokakuussa 1926.[25]

Samanaikaisesti rautatien rakentamisen kanssa Viipurin kaupunki suunnitteli Uuraan sataman kehittämistä. Laajennusohjelma hyväksyttiin tammikuussa 1926, ja se sisälsi satama-altaiden syventämisen, kahden aallonmurtajan rakentamisen, Tapolanlahden varastoalueiden laajentamisen, laivaväylien syventämisen sekä satamaraiteiden, aallonmurtajien ja diktaalien eli laivojen kiinnityspaalujen rakentamisen. Tarkoituksena oli edelleen, että puutavaran lastaus tapahtuisi alusten viereen hinattavista proomuista tai katetuista soimista. Tapolanlahden rantaan valmistui kahdeksan erillistä varastoaluetta, jotka saivat kukin oman pistoraiteensa ja myöhemmin niitä rakennettiin vielä lisää. Uuraan sataman lopputarkastus pidettiin joulukuussa 1930. Laajentamisen seurauksena sataman suorituskapasiteetti kasvoi moninkertaiseksi.[26]

Uuras oli 1930-luvun jälkipuoliskolla Euroopan suurin puutavaran vientisatama. Huippuvuonna 1936 satamasta laivattiin noin 300 000 standarttia sahatavaraa, mikä teki kolmasosan koko Suomen sahatavaran viennistä. Uuraansaaren lisäksi Ravansaaressa, Esisaaressa, Suitsaaressa ja Suonionsaaressa kaikilla suurimmilla puutavarayhtiöillä oli omat varastonsa. Uuraansaaren yhdyskunta kasvoi tasaisesti 1920-luvun puolivälistä lähtien. Taajamassa oli kaksi matkustajarautatieasemaa, kansakouluja, yhteiskoulu, kauppoja, kahviloita, elokuvateattereita, hotelleja ja ravintoloita. Siellä toimi runsaasti erilaisia yhdistyksiä, kuten raittiusseura ja työväenyhdistys. Lisäksi taajamalla oli omat suojeluskunta- ja Lotta Svärd -paikallisosastonsa. Vuodesta 1927 lähtien läheisessä Turkinsaaressa sijaitsi Merilentoeskaaderin tukikohta, jonka lentokoneet valvoivat Suomenlahden itäistä osaa.[27]

Uuraan rautatien rakentamisen ja sataman laajennuksen kanssa samanaikaisesti aloitettiin myös Saimaan kanavan laajentaminen. Yli 60 vuotta toiminnassa ollut kanava ja erityisesti sen sulut olivat osoittautuneet liian pieniksi ja kaivettu uoma liian matalaksi ja mutkaiseksi. Uudistaminen päätettiin jakaa kolmeen vaiheeseen. Aluksi rakennettaisiin uudet suursulut, sitten oikaistaisiin kanava kaivamalla uutta uomaa Kansolan ja Suikin väliselle osuudelle, ja viimeisessä vaiheessa kanavan muut osat levennettäisiin ja syvennettäisiin.[28]

Uusien suursulkujen mitat määräytyivät kanavalle kaavailtujen alusten koon mukaan. Tarkoituksena oli, että pienemmät valtamerikelpoiset rahtilaivat voisivat purjehtia Uuraasta kanavalle ja hakea lastinsa suoraan Saimaan sahoilta sekä selluloosa- ja paperitehtailta. Tämän mukaisesti sulkujen pituudeksi tuli 75, leveydeksi 10,60 ja syvyydeksi sulkuportin kynnyksellä 4,50 metriä. Käytännössä nämä mitat kuitenkin estivät suurempien, noin seitsemän metrin syväyksen vaatimien valtamerihöyryjen pääsyn Saimaalle.[29] Vuoteen 1939 mennessä kaikki sähkökäyttöisiksi määrätyt sulut, eli Mälkiä, Mustola, Pälli, Lietjärvi, Rättijärvi, Särkijärvi ja Juustila, olivat valmiina. Talvisodan syttyessä marraskuun lopussa 1939 kaivutyöt olivat kuitenkin vielä alkutekijöissään. Käytännössä kanavalla liikennöivät vanhan kanavan mittojen mukaiset lotjat ja tervahöyryt, eikä suuremmilla aluksilla ollut sinne asiaa. Liikenne kanavalla sujui tosin ripeämmin, koska sulkuja oli vähemmän ja ne olivat suurempia.

Liikennöinti päättyi, kun talvisodan päättänyt Moskovan rauha 1940 katkaisi kanavan kahtia. Jatkosodan alkuvaiheessa venäläiset räjäyttivät Lietjärven suursulun ja liikenne siirtyi vanhan kanavan suluille. Jatkosodan päättänyt syyskuussa 1944 solmittu Moskovan välirauha katkaisi Saimaan kanavan liikenteen. Kanavan Neuvostoliiton puoleinen pää rappeutui, mutta Suomen puolella sulut ja uoma pidettiin kunnossa, vaikka tavaraliikennettä ei enää ollutkaan.

Vuonna 1963 Neuvostoliitto vuokrasi Saimaan kanavan alueen Suomelle 50 vuodeksi. Kanava rakennettiin kokonaan uudelleen, ja se avattiin liikenteelle vuonna 1968. Vuokrasopimus uusittiin uudelleen 50 vuodeksi vuonna 2010.

A railway line to Uuras was planned at the same time as the circle line was being built. In the early 1920s timber firms had built plenty of new warehouse space and loading wharves at Uuras and Ravensaari. Because travel by water was impossible during winter, in 1920 plans were drawn up for a rail link to Uuras on the Vyborg–Koivisto line. The line would have turned westwards at Kaislahti Station, and it was to be 12 kilometres long. The parliament approved the plan in 1924, work began the following year and the line was opened in October 1926.[25]

While rail construction was underway, the town of Vyborg was planning to develop the port at Uuras. The expansion plan was approved in January 1926, and included deepening the docks, constructing two breakwaters, extending the Tapolanlahti warehouse area, deepening the shipping lines, constructing port tracks, breakwaters and dolphins, or mooring piles. The aim was still that timber would be loaded from barges towed alongside the vessels or covered towboats. Eight separate storage areas were constructed along the shores of Tapolanlahti Bay; each had their own spur line and even more were built later. The final inspection of the port at Uuras was held in December 1930. The port's capacity increased as a result of the expansion.[26]

In the second half of the 1930s, Uuras was the largest timber export port in Europe. At its peak in 1936, the port shipped out to about 300,000 standards of timber, which was one third of Finland's entire timber export. All the major timber companies had their own storehouses on the islands of Uuraansaari (Ostrov Vysotskiy), Ravansaari (Malyy Vysotskiy), Esisaari (Ostrov Peredovik), Suitsaari (Ostrov Dymnyy) and Suonionsaari (Ostrov Krepysh). The community on Uuransaari Island grew steadily from the mid-1920s. The settlement had two passenger railway stations, elementary schools, a coeducational school, shops, cafés, cinemas, hotels and restaurants. A multitude of associations were active there, including the temperance society and the workers' association. It also had its own branches of the Civil Guard and Lotta Svärd organizations. Since 1927, nearby Turkinsaari Island (Ostrov Ovchinnyy) served as a base for the Sea Air Squadron, whose aircraft monitored the eastern part of the Gulf of Finland.[27]

The construction of the Uuras railway and port expansion was simultaneously accompanied by improvements on the Saimaa Canal. The canal had been operational for more than 60 years, and in particular its locks had proved too small, the bed too low and not straight enough. It was decided to split the regeneration work into three phases. New larger locks would be built first, then the canal would be straightened by digging a new bed between Kansola and Suikki, and finally the other parts of the canal would be widened and deepened.[28]

The size of the new locks was determined by the size of the vessels envisaged to use the canal. The aim was that smaller ocean-going cargo ships could sail straight into the canal from Uuras and retrieve their cargo directly from the Saimaa sawmills, pulp and paper mills. This meant that the dimensions of the locks had to be 75 metres long, 10.6 metres wide and 4.5 metres deep at the gate. In practice, however, these dimensions were too small for ocean steamers, which needed a draught of seven metres, to get to Lake Saimaa.[29] By 1939 all the electric locks were ready for use, at Mälkiä, Mustola, Pälli, Lietjärvi, Rättijärvi, Särkijärvi and Juustila. When the Winter War broke out at the end of November 1939, however, excavation work had only just started. In practice, the barges and tar steamers which used the canal conformed to its old measurements and there was no reason for larger vessels to use it. Boats passed through the canal more quickly, though, because there were fewer and larger locks.

Traffic came to a halt in 1940 when the Moscow Peace Treaty at the end of the Winter War split the canal in two. In the early stages of the Continuation War, the Russians blew up the large lock at Lietjärvi and traffic moved to the old canal. The Moscow Armistice agreed in September 1944 at the end of the Continuation War put a stop to traffic along the Saimaa Canal. The Soviet end of the canal fell into disrepair, but

Raitiovaunut olivat näkyvä osa 1920- ja 1930-lukujen Viipuria. Raitiotieliikenne palveli kaupungin sisäistä liikennettä 1950-luvun alkuun asti, jolloin kiskot purettiin. Linjan numero 3 raitiovaunu Viipurin linnansillalla 1930-luvulla.
Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

Trams were a prominent feature of 1920s and 1930s Vyborg. They provided local transport in town until the early 1950s, when the rails were dismantled. Tram number 3 on Vyborg castle bridge in the 1930s.
Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

Raitiovaunulla, linja-autolla ja lentokoneella

Vuonna 1910 saksalainen AEG ja Viipurin kaupunki pääsivät sopimukseen sähköistetyn raitiotien rakentamisesta. Ensimmäinen, niin sanottu Punainen linja Papulasta rautatieaseman kautta Linnoitukseen valmistui 1912. Kaksi kuukautta myöhemmin otettiin käyttöön myös toinen linja rautatieasemalta Kolikkoinmäelle ja kolmas linja Turun sillalta Neitsytniemelle; edellisen väri oli vihreä ja jälkimmäisen sininen, ja ne olivat kukin vain parin kilometrin pituisia. Raitioteiden rakentamisen painopiste oli 1920- ja 1930-luvuilla Viipurin itäisissä osissa, jossa toista linjaa jatkettiin Talikkalaan (1926) ja Kelkkalaan (1930). Ristimäelle yhteys oli valmistunut 1922, ja sen ja Kelkkalan välille valmistui raitiovaunuyhteys vuonna 1937. Sen sijaan suunnitelmat raitiotien jatkamisesta Neitsytniemeltä länteen päin eivät toteutuneet.[30]

Viipurista tuli 1920- ja 1930-luvuilla Kaakkois-Suomen valta- ja kantateiden solmukohta, josta oli yhteydet Koivistolle, Terijoelle, Metsäpirttiin, Sortavalaan, Lappeenrantaan, Haminaan ja Helsinkiin. Vähitellen autot syrjäyttivät hevosliikenteen, ja kun valta- ja kantatiet siirtyivät valtiolle, alkoi myös niiden säännöllinen kunnossapito, jossa käytettiin konevoimaa raviojien kaivamiseen, sepelin levittämiseen ja tasoittamiseen sekä talviaurakseen. Kannaksen tielinjauksiin ja kunnossapitoon vaikuttivat myös puolustusvoimien tarpeet.[31]

Vakinainen tienpito edisti säännöllisen linja-autoliikenteen käynnistymistä Viipurissa ja kaupungin ympäristössä. Viipurin paikallisliikenne rakentui vuodesta 1912 lähtien kolmilinjaisen raitiotieliikenteen varaan, mutta myös linja-autoliikennettä tarvittiin. Kaupunki kasvoi alueliitosten myötä, eikä uusista kaupunginosista ollut säännöllisiä liikenneyhteyksiä keskikaupungille. Vuodesta 1924 lähtien linja-autoja kulki keskustasta Kelkkalan, Ristimäen, Sorvalin, Tammisuon, Kolikkoinmäen, Tiiliruukin ja Tienhaaran asuinalueille. Osa reiteistä kulki raitiotieliikenteen päätepysäkkien kautta. Vuonna 1927 aloitettiin myös säännöllinen linja-autoliikenne jäätietä pitkin Uuraaseen.[32]

the locks and bed of the Finnish part were maintained, although there was no longer freight traffic. In 1963 the Soviet Union rented the Saimaa Canal area to Finland for 50 years. The canal was completely rebuilt and it was opened to shipping in 1968. The lease was renewed again for another 50 years in 2010.

By tram, bus and plane

In 1910, the German company AEG and the town of Vyborg reached an agreement on the construction of an electrified tram network connecting the centre to the suburbs. The first, "red" line from Papula via the train station to the Linnoitus district was completed in 1912. Two months later a second "green" line from the railway station to Kolikkoinmäki and the third "blue" one from the Turku bridge to Neitsytniemi were opened; both were only a couple of kilometres long. In the 1920s and 1930 the tram network was mainly extended in the eastern parts of Vyborg, with a line continuing to Talikkala (1926) and Kelkkala (1930). The connection to Ristimäki was completed in 1922, and the tram link from there to Kelkkala was opened in 1937. Plans to extend the line west of Neitsytniemi were never realized, however.[30]

In the 1920s and 1930s Vyborg became a major road hub for Southeast Finland, with connections to Koivisto, Terijoki (Zelenogorsk), Metsäpirtti (Zaporozhye), Sortavala, Lappeenranta, Hamina and Helsinki. Gradually cars replaced horse-drawn transport, and when the state took over the roads it began to maintain them regularly, using machines to dig, grit and level roads and clear them of snow in winter. Road alignment and maintenance in the isthmus were also affected by the needs of the armed forces.[31]

Regular road maintenance enabled regular bus traffic in and around Vyborg. While Vyborg had three tram lines from 1912 onwards, it also needed buses. The town was growing with new areas being incorporated into it, and the new districts did not have regular transport links to the

Teemakartta | Thematic Map 8.

Viipurin raitiotieverkosto

Vyborg's tram network

Raitiotieverkosto yhdisti Viipurin länsi- ja itäosat, ja se palveli erityisesti uusien kaupunginosien ja keskustan välistä liikennettä. Raitiovaunut kulkivat rautatie- ja linja-autoasemien kautta. 1930-luvun kuluessa itäiset kaupunginosat yhdistettiin raitiotiellä keskustaan, jolloin syntyi kartan ympyränmuotoinen raitiotieverkosto. Värit kuvaavat eri linjoja.

The tram network connected the western and eastern parts of Vyborg, especially serving traffic between the new districts and the town centre. The trams stopped at the train and bus stations. During the 1930s, new tram connections from the eastern suburbs to the centre were added to create the circular tram network shown on the map. Different colors are different tram lines.

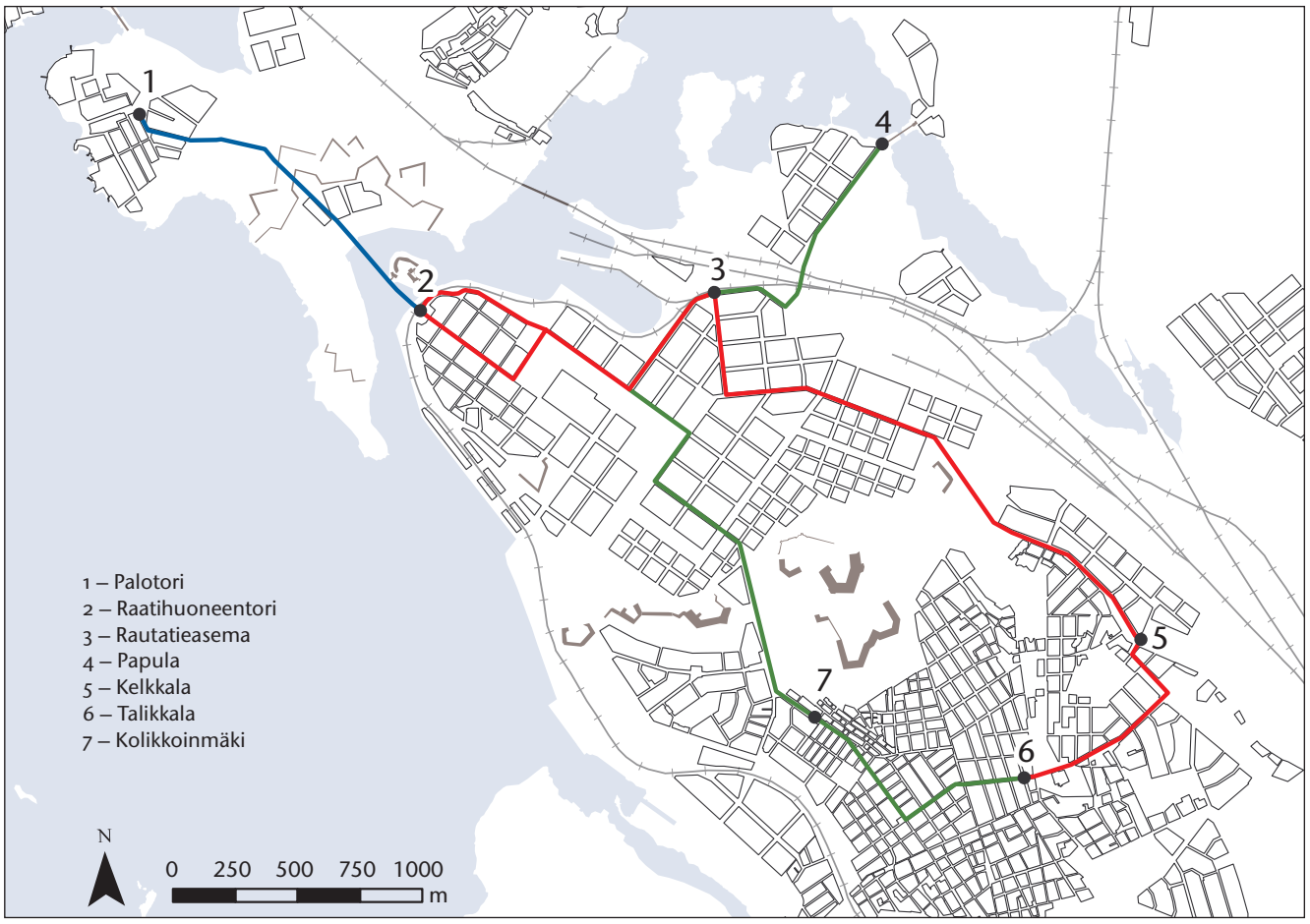

Teemakartta | Thematic Map 9.

Rautatiet, tiet ja kanava Karjalankannaksella

Railroads, roads and canal in Karelian Isthmus

Karjalankannaksen liikennekartta osoittaa, että Viipuri oli niin rautatie- kuin maantieliikenteenkin solmukohta. Viipuri oli maakunnallinen koti- ja ulkomaankaupan keskus, jonka kautta kaikki liikenneväylät kulkivat. 1920- ja 1930-luvulla Kannakselle rakennettuja pistoraiteita ja uusia maanteitä perusteltiin myös puolustuksellisilla syillä ja Neuvostoliiton uhalla.

The transport map of the Karelian Isthmus shows that Vyborg was both a rail and a road hub. Vyborg was a regional domestic and foreign trade centre through which all traffic routes ran. In the 1920s and 1930s, defence against the Soviet Union was one justification given for new branch lines and roads built on the Isthmus.

Kaupungin sisäinen linja-autoliikenne kehittyi ripeästi, ja jo vuonna 1927 Kauppatorilta lähti 11 säännöllisesti liikennöityä reittiä eri puolille kaupunkia. Vuonna 1934 reiteistä vastasi kymmenen pienliikennöitsijää. Ankara kilpailu, liikennöitsijöiden konkurssit ja alituisesti vaihtuvat reitit aiheuttivat matkustajien keskuudessa monenlaista harmia ja sekaannusta. Tilanne kohentui vuodesta 1934 lähtien, jolloin pienliikennöitsijät perustivat Torkkelin Liikenne Oy:n, jonka jälkeen linja-autoliikenne organisoitui selkeämmäksi kokonaisuudeksi. Vuosikymmenen lopulla Viipurissa pohdittiin kaupungin omistaman liikenneyhtiön perustamista, mutta talvisota katkaisi sen suunnittelun. Lähiseudun linja-autoliikenne

centre. From 1924, buses ran from the centre to the residential areas of Kelkkala, Ristimäki, Sorvali, Tammisuo, Kolikkoinmäki, Tiiliruukki and Tienhaara (Seleznyovo). Some of the routes passed the terminal stops of tram lines. A regular bus service across the ice road to Uuras also started in 1927.[32]

Urban bus transport developed rapidly, and by 1927 there were already eleven regular routes leaving the market square for different parts of town. In 1934 these routes were run by ten small operators. Fierce competition, operator bankruptcies and constantly changing routes caused all kinds of difficulty and confusion for passengers. The

Viipuri oli myös Kaakkois-Suomen linja-autoliikenteen keskus, josta lähti päivittäin useita kymmeniä paikallis- ja kaukoliikenteen vuoroja. Linja-autoasema oli Pohjoismaiden ensimmäinen nimenomaan tätä tarkoitusta varten suunniteltu rakennus.
Kuva: Museovirasto. Kuvaaja Pietinen 1936.

Vyborg was also the regional bus transport hub for Southeast Finland; dozens of local and long-distance buses left the town every day. The bus station was the building specifically designed for this purpose in the Nordic countries.
Photo: Finnish Heritage Agency.
Photo by Pietinen 1936.

kehittyi samassa tahdissa kaupungin sisäisen paikallisliikenteen kanssa. Lähiliikenne suuntautui Juustilaan, Peroon / Suurperoon, Säiniölle, Samolaan / Lihaniemeen ja Ykspäähän.[33]

Kaikkiaan yhdentoista maantien risteyspaikkana Viipuri oli luonteva linja-autojen kaukoliikenteen keskus. Se keskitettiin vuodesta 1932 lähtien Revonhännän makasiinien ja rautatieaseman väliselle alueelle, jonne valmistui Viipurin kaupunginarkkitehti Väinö Keinäsen piirtämä tyylikäs linja-autoasema. Kyseessä oli Pohjoismaiden ensimmäinen linja-autoliikenteen tarpeisiin suunniteltu kiinteistö, jonka toiminta vuokrattiin Viipurin Matkailu Oy:lle. Siinä oli odotustila, lipunmyynti- ja konttoritilat, tavaransäilytys, kuljettajien lepotilat, puhelinkioskeja, WC, kahvila-ravintola sekä kaksi myymälää. Aseman laiturialueen suunnittelusta vastasi kaupungin asemakaava-arkkitehti Otto-Iivari Meurman.

Liikenne oli alusta alkaen vilkasta: vuonna 1932 asemalta lähti päivittäin 73 kaukovuoroa, joita käytti noin 1 000 matkustajaa. Kolme vuotta myöhemmin linja-autoaseman kautta kulki päivittäin peräti 2 700 matkustajaa, ja sieltä lähti klo 7–21 välisenä aikana linja-autoja joka kahdestoista minuutti. Vilkas liikenne ruuhkautti asema-alueen pahoin, ja vuonna 1936 valmistui arkkitehti Uno Ullbergin laajentama uusi linja-autoasema. Viipurista oli säännölliset reittiyhteydet Haminaan, Kotkaan ja Helsinkiin, Lappeenrantaan, Kouvolaan, Imatralle ja Savonlinnaan sekä Sortavalaan, Käkisalmeen, Koivistolle ja Terijoelle. Viipurin seudun suurimmaksi kaukoliikenteen harjoittajaksi vuoteen 1939 mennessä tuli Koiviston auto.[34]

Siviililentoliikenne Helsingistä Viipuriin käynnistyi vappuna 1937, kun Aero Oy:n De Havilland Dragon Rapide -merkkinen kaksitasoinen lentokone nousi Malmin lentokentältä ja laskeutui kaksi tuntia myöhemmin Suur-Merijoen lentokentälle. Se oli valmistunut sotilaskentäksi vuonna 1929 ja sijaitsi noin kahdeksan kilometriä länteen Viipurin keskustasta. Seuraavana vuonna kone poikkesi tarvittaessa myös Imatralle Immolan lentokentälle. Viipurin ja Helsingin välillä lennettiin kesäkuukausina yksi päivittäinen edestakainen vuoro. Siviili-ilmailun kasvaessa Viipurin itäpuolelle ryhdyttiin 1939 rakentamaan Karjalan lentokenttää, joka sijaitsi vain kuuden kilometrin päässä kaupungin keskustassa. Talvisota kuitenkin katkaisi sen rakennustyöt.[35]

situation began to improve in 1934, when the small operators founded Torkkelin Liikenne Oy (Torgils Transport Ltd), after which the bus service became better organized. At the end of the decade, the town of Vyborg considered establishing its own public transport company, but this plan was disrupted by the Winter War. The immediate regional bus service developed at the same pace as local transport inside the town. Regional buses ran to Juustila, Pero / Suurpero (Perovo), Säiniö (Cherkasovo), Samola / Lihaniemi Cape and Ykspää (Seleznyovo).[33]

As eleven roads intersected at Vyborg, it was a natural centre for long-distance bus travel. From 1932, this centred on the area between the warehouses and Revonhäntä railway station; Vyborg architect Väinö Keinänen designed the stylish bus station that was built there. This was the first property designed specifically for bus services in the Nordic countries, and it was rented to Viipurin Matkailu Oy (Vyborg Travel Ltd). It had a waiting room, ticket sales and office space, storage facilities, drivers' rest rooms, telephone kiosks, toilets, a café-restaurant and two shops. Otto-Iivari Meurman, the architect of Vyborg town plan, was responsible for the platform area.

Traffic was busy from the start: in 1932, 73 long-distance services left the station every day, used by about 1,000 passengers. Three years later, this number had already increased to 2,700 passengers daily, and twelve buses left the station every minute between seven in the morning and nine at night. This heavy traffic put a severe strain on the station area, and in 1936 it was extended by architect Uno Ullberg with a new bus station. Regular connections left Vyborg for Hamina, Kotka and Helsinki, Lappeenranta, Kouvola, Imatra and Savonlinna, Käkisalmi, Koivisto and Terijoki. By 1939, the biggest long-distance bus company was Koiviston auto.[34]

Civilian air traffic from Helsinki to Vyborg was launched on May Day 1937, when Aero Oy's De Havilland Dragon Rapide biplane took off from Malmi Airport and landed two hours later in Suur-Merijoki. This had been opened as a military airfield in 1929 and was situated about eight kilometres west of the centre of Vyborg. In following year, planes could also stop as required at Immola Airport in Imatra. During the summer months, one daily return service flew between Vyborg and Helsinki. As civil aviation expanded, in 1939 work began on the Karelia airfield east of Vyborg, just six kilometres from the town centre. The Winter War, however, put a stop to construction work.[35]

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Paaskoski, Jyrki, *Viipuriin ja maailmalle. Saimaan kanavan historia*. Otava, Keuruu 2002, 13–21; Katajala, Kimmo, Viipurin Karjala rajamaakuntana. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 158–159.

2 Meurman, Otto-I., Viipurin satamat. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 9*. VSKS, Helsinki 1989, 38; Karonen, Petri, Talouselämä 1780-luvun jälkipuoliskolta Vanhan Suomen ajan loppuun. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013, 403; Kujala, Antti, Viipurin Karjala, Käkisalmen lääni ja Inkerinmaa Ruotsin suurvaltakaudella 1617–1710. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Suomenlahdelta Laatokalle. Viipurin läänin historia III*, 315, 322, 385–387; Iltanen, Jussi, *Viipurin historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki 2017, 21–22, 24, 26–27; Heikkinen, Marianna – Seppänen, Liisa – Suhonen, Mervi, Kaupunkirakentaminen Suomessa keskiajalla. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. SKS, Helsinki 2014, 53–55; Lilius, Henrik, Suomen kaupungistuminen suurvalta-ajalla (1617–1721). Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 220.

3 Lilius, Henrik, Pohjoinen renessanssi ja vanhemman Vaasa-ajan (1523–1617) kaupunki Suomessa. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds.), *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*, 125.

4 Kujala 2010, 389–390, 414–415, 417; Iltanen 2017, 31, 48.

5 Kuisma, Markku, *Metsäteollisuuden maa. Suomi, metsät ja kansainvälinen järjestelmä 1620–1920*. SHS, Helsinki 1993, 66–68; Karonen, Petri, Jaetun alueen talouselämä. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 102–105; Karonen, Petri, Viipurin läänin talouselämä hattujen sodasta 1780-luvulle. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 258–260; Karonen, Petri, Talouselämä 1780-luvun jälkipuoliskolta Vanhan Suomen ajan loppuun. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*, 406–409.

6 Kartta | Map 1739 Fond 248, opis 160, delo 246, l. 213 ja | and Fond 248, opis 160, delo 245. l. 156, RGADA; Kartta | Map 1768 F349, op. 7 delo 81, 145 x 97 cm, RGVIA; Yleiskartat 2. Viipurin kuvernementti- ja satamakaupungin asemakartta (ven.). Yleisk. Ia* 122:/- -. (1799), KA. | Position of the town of Vyborg on a 1799 map. http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=507023; Kartta | Map 1820 Grundritning öfver Wiborgs stad med anteckning öfver inwånarenes gårds tomter, hvilcka alla äro numererade, såsom och öfver crono husen och allmänna platser. -1- -1 (Viipuri Ivi* 27/- -), KA. http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=267297; Orrman, Eljas, Vanhan Suomen virastot ja muut arkistonmuodostajat sekä niiden arkistoaineistot. Teoksessa | In Orrman, Eljas – Paaskoski, Jyrki (toim. | eds.), *Vanhan Suomen arkistot. Arkistolaitoksen yleisluettelo VI*. SKS, Helsinki, 285–287.

7 Yleiskartat 2. Viipurin kuvernementti- ja satamakaupungin asemakartta (ven.). Yleisk. Ia* 122:/- -. (1799), KA; Meurman 1989, 38.

8 Кепп, Е. Е., *Выборг. Художественные достопримечательности*. Фантакт, Выборг 1992, 136–153; Knapas, Rainer, Granit från Viborg och Pyterlax. Wiborgs Nyheter 7.1.2017, 14–15. https://wiborg.fi/ Site/Data/1773/Files/wn_pdf/Wiborgs%20Nyheter%202017_ webb.pdf

9 Teperi, Jouko, *Vanhan Suomen suomalaisuusliike I. Kehityspiirteitä ja edustajia 1830-luvulta 1850-luvun alkuun*. Historiallisia Tutkimuksia LXIX. SHS, Helsinki 1965, 193; Paaskoski 2002, 37; Iltanen 2017, 77.

10 Josef Wervingin linjaussuunnitelma 1837–1839, kansio 17. Saimaan kanavan kartta-arkisto, KA (Mikkeli); Puramo, Eino, *Itä-Suomen vesitiekysymykset 1800-luvulla erikoisesti Saimaan kanavaa silmällä pitäen vuoteen 1870*. Historiallisia Tutkimuksia XXXVII. SHS, Helsinki 1952, 130–132; Paaskoski 2002, 25–26, 39.

11 Johan Edströmin Saimaan kanavaa koskevia linjaus- ja profiilikarttoja, n:o 105, kansio 16. Saimaan kanavan kartta-arkisto, KA (Mikkeli); Paaskoski 2002, 43; Iltanen 2017, 79.

12 Paaskoski 2002, 85–87.

13 Paaskoski 2002, 88; Paaskoski, Jyrki, Onnen portti oivallinen – Saimaan kanava ja sen rakentaminen 1845–1856. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2014, 272–273.

14 Iltanen 2017, 79–80.

15 Gripenberg, Lennart – Munck, Teodor, *Suomen Valtionrautatiet 1862–1912. Historiallis-teknillis-taloudellinen kertomus I*. Helsinki 1912, 32–67; Turpeinen, Oiva, *Pietarin rata, Rajamaasta maailmalle, Suuriruhtinaan Suomi*. Tammi, Helsinki 2004, 38; Iltanen 2017, 85.

16 Schultz, K. A. et al., *Suomen Valtionrautatiet 1862–1912. Historiallis-teknillis-taloudellinen kertomus II*. Suomen Valtionrautatiet, Helsinki 1916, 15–16, 21–22; Turpeinen 2004, 86–89, 106–111, 158–161; Iltanen 2017, 85–87.

17 Turpeinen 2004, 137.

18 Turpeinen 2004, 39, 193.

19 Schultz, K. A. et al. 1916, 509–519; Turpeinen 2004, 148; Iltanen 2017, 87.

20 Schultz, K. A. et al. 1916, 82–95; Iltanen 2017, 87–88.

21 Schultz, K. A. et al. 1916, 27–28; Iltanen 2017, 88.

22 Meurman 1989, 39–40.

23 Meurman 1989, 40.

24 *Valtionrautatiet 1912–1937. II osa*. Rautatiehallitus, Helsinki 1937, 153–154; Meurman 1989, 41; Iltanen 2017, 127, 142, 146–147, 149.

25 *Valtionrautatiet 1912–1937. II osa, 54; Uuras. Muistojen saari – kuvina*. Uuraalaiset, Helsinki 1985, 384–385, 430–431; Salmelin, Pentti, Juna tulee saareen. Teoksessa | In Huunonen, Seppo (toim. | ed.), *Uuras – Viipurin portti maailman merille*. Uuraalaiset, Helsinki 2015, 25–26; Meurman 1989, 42; Iltanen 2017, 126.

26 Huunonen, Vilho, Satamaa laajennetaan suursatamaksi. Teoksessa | In Huunonen, Seppo (toim. | ed.), *Uuras – Viipurin portti maailman merille*, 18–21; Riimala, Erkki, Sataman laajennus numeroina. Teoksessa | In Huunonen, Seppo (toim. | ed.), *Uuras – Viipurin portti maailman merille*, 22; Meurman 1989, 42–43.

27 Ks. | Cf. *Uuras – Viipurin portti maailman merille*.

28 Paaskoski 2002, 169–170.

29 Paaskoski 2002, 167–169.

30 Hakala-Rahko, Ilmo, *Viipurissa – Viipurista – Viipuriin. Viipurin vaikutusalueen julkisen liikenteen historiaa Ruotsin vallan ajalta kesään 1944*. Suomen Linja-autohistoriallinen Seura, Tampere 2010, 38–48; Rickheden, Per, *Viipurin raitiotiet. Viipurin suomalais-ruotsalais-neuvostoliittolaisten raitioteiden 1912 – 1957 muistolle*. Kustantaja Laaksonen, Helsinki 2013, 25–30, 52–54; Iltanen 2017, 118–120. Viipurin raitiovaunuliikenne lakkautettiin 1957. | Tram transport in Vyborg was stopped in 1957.

31 Antila, Kimmo, *Pietarin ja Viipurin teillä, Maantieliikenne ja tienpito Kaakkois-Suomessa 1812–1950*. Tiemuseon julkaisuja 9. Tielaitos, Kymen tiepiiri 1994, 72–81, 111–118, 136–156; Iltanen 2017, 121–124.

32 Hakala-Rahko 2010, 52–60.

33 Hakala-Rahko 2010, 62–71, 74–75.

34 Hakala-Rahko 2010, 84–86, 177; Iltanen 2017, 124.

35 Hakala-Rahko 2010, 34; Iltanen 2017, 124–125.

Выборг - транспортный центр восточной Финляндии до 1939 г.

В XIX столетии Сайменский канал и железная дорога превратили Выборг в важный транспортный узел. Завершение строительства Сайменского канала в 1856 г. воплотило в жизнь вековую мечту о водном пути через Выборг из озерной системы Финляндии в акваторию Финского залива. До открытия этого пути транспортировка товаров была связанна с большими трудностями и стоила дорого. Однако, несмотря на дороговизну и неудобства, через Выборг за пределы Финляндии экспортировалось огромное количество продукции из региона Сайменских озер. В XVII столетии это была, прежде всего, смола, а в XVIII веке – брус и прочая продукция деревообрабатывающей промышленности. Открытие канала в средине XIX века заметно ускорило развитие промышленности как в восточной Финляндии, так и в Выборге, а также привело к развитию выборгских портов.

Во второй половине XIX века серьезным соперником Выборга становится порт города Котка. Возможности Выборга занять приоритетную позицию в этом соперничестве ослаблялись тем, что фарватер выборгского Южного порта был слишком мелким для новых типов морских пароходов. Попытки разрешить эту проблему не принесли удовлетворительных результатов, поэтому было принято решение о целенаправленном развитии порта Уурас (совр. Высоцк), находящегося на некотором отдалении от Выборга. Результаты этих работ не заставили себя ждать. Во второй половине 1930-х годов Уурас становится самым большим в Европе портом по количеству экспортируемых пиломатериалов. На пике развития порта, в 1936 г., здесь было отгружено на корабли около 300 000 стандартных единиц пиломатериалов, что составило примерно треть от экспорта пиломатериалов всей Финляндии.

Вторым важным элементом транспортной инфраструктуры Выборга являлась железная дорога, соединявшая Хельсинки с Санкт-Петербургом и проходившая через Риихимяки и Выборг. Строительство этой дороги завершилось в 1870 г. Железная дорога позволяла транспортировать грузы и в зимнее время, и, кроме того, она значительно облегчала поездки выборжан в сторону Санкт-Петербурга. Строительство железнодорожной ветви, идущей от Выборга в северном направлении, планировалось уже в начале 1870-х годов, но решение о точном местоположении этой дороги принималось долго. В конечном итоге было решено провести железную дорогу через Антреа и Сортавала в Йоенсуу, и в январе 1890 г были начаты работы по ее строительству. Железнодорожная линия, связавшая Выборг с Йоенсуу, была готова к эксплуатации в 1894 г. Поезда, двигавшиеся строго по расписанию, породили «общество, живущее по расписанию», которое значительно повлияло на жизнь людей и их представления о времени.

В 1920–1930-е годы Выборг становится также узловым пунктом для шоссейных дорог юго-восточной Финляндии. Транспортная инфраструктура пополняется в это время сетью автобусных маршрутов. Эти маршруты покрывали весь Карельский перешеек и доходили вплоть до Лаппеенранты и Иматры. Развивается и воздушное сообщение. Начиная с 1937 г. с аэродрома, располагавшегося в Суур-Мерийоки (совр. Селезново), дважды в день осуществлялись регулярные самолетные рейсы в аэропорт Малми, в Хельсинки. Внутри города перевозки осуществлялись городским транспортом – трамваями и, в некоторой мере, автобусами.

SUUNNITELTU JA ELETTY KAUPUNKI

– Viipurin kaupunkitila 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle

A TOWN PLANNED AND LIVED IN

– Urban Space in Vyborg from the mid-1800s to the 1930s

Kaupungin rakentaminen on menneisyyden ja tulevaisuuden yhteensovittamista. Rakennettu kaupunkiympäristö muuttuu hitaasti yleensä silloinkin, kun suuret murrokset myllertävät kaupungin taloutta ja sosiaalisia suhteita.[1] Niinpä 1800-luvun viipurilaiset, joiden elannosta kasvava osa tuli kaupankäynnistä ja teollisuudesta, elivät edelleen sotilaallisia päämääriä palvelemaan luodussa kaupunkitilassa. He saattoivat haaveilla modernista kaupunkielämästä lehmusbulevardeineen ja puistoineen, mutta kävelivät vanhoilla, kapeilla kaduilla odotellessaan linnoitusmuurien purkamista ja uusien katujen valmistumista.

Kaupunkisuunnittelun tehtävänä on katsoa tulevaisuuteen, mutta usein suunnittelijatkin ovat vahvasti kiinni omassa ajassaan. Viipurin tulevaisuutta 1800-luvun puolivälissä pohdittaessa ei osattu arvata kaikkia kaupungin tulevaisuuden tarpeita tai kasvun vauhtia. Kun suunnittelu ja rakentaminen eivät pysyneet kasvun ja muutosten tahdissa, kaupunkilaiset loivat omia tarpeitaan vastaavaa kaupunkitilaa. Linnoitusmuurien purkua odotellessaan kaupunkilaiset laidunsivat valleilla lehmiään. Kun vähävaraisille ei osoitettu tarpeeksi edullisia tontteja kaupungin sisältä, he rakensivat omia esikaupunkejaan kaupungin hallinnollisten rajojen ulkopuolelle.[2]

Tässä luvussa pohditaan sekä kaupunkitilan suunnittelua että sitä, miten kaupunki lopulta kehittyi 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle. Mitkä suunnitelmat toteutuivat, millä tavoin ja missä tahdissa, ja toisaalta mitkä suunnitelmat jäivät ikuisiksi ajoiksi paperille? Miten kaupunkilaiset elivät suunnitellussa kaupungissa ja muokkasivat sitä omalla toiminnallaan, ja toisaalta miten he elivät suunnitellun kaupungin ulkopuolella?

Constructing a town is reconciling the past and the future. The built urban environment generally changes slowly, even when ruptures shake the urban economy and social relations.[1] Thus the townspeople of nineteenth-century Vyborg, although more and more of their living came from commerce and industry, still inhabited an urban space created to further military goals. They could dream of modern city life on linden-lined boulevards and parks, but they walked in old, narrow lanes waiting for the fortress walls to be dismantled and new streets to be built.

The task of urban planners is to look to the future, but they too are often strongly attached to their own time. Considering the future of Vyborg in the mid-nineteenth century, they could not envision the town's future needs or pace of its growth. When planning and construction failed to keep pace with growth and change, the townspeople created the urban space to meet their own needs. While they were waiting for the ramparts to be dismantled, the townspeople grazed their cows on the walls. When there were not enough low-cost plots available for them inside the town, poorer people built their own suburbs outside its administrative borders.[2]

This chapter discusses the planning of urban space and how the town eventually developed from the mid-1800s to the 1930s. Which plans were realized, how and how quickly, and what other plans remained on paper forever? How did the townspeople live in the planned urban space, how did they adapt it to their own needs, and how did they live outside its borders?

Kaupunkisuunnittelun ja eletyn kaupunkielämän eritahtisuus tulee esiin arkkitehti Fredrik Odenwallin 1878 laatimassa kartassa. Viipuri oli jo kasvanut vuonna 1861 hyväksytyn asemakaavan mukaisesti: Esplanadi oli istutettu, uusia katuja oli rakennettu ja asuin- ja liikerakennuksia oli noussut niiden varsille. Pietarin esikaupunki (kartassa oikeassa alareunassa) sen sijaan uhmasi vielä muutosta mutkittelevine teineen ja epäsäännöllisine tontteineen.
Lähde: Kansallisarkisto.

The divergence between the pace of urban planning and lived urban life is visible from the 1878 map by architect Fredrik Odenwall. Vyborg had already grown in accordance with the plan approved in 1861: the Esplanade had been planted and new streets built, along which residential and commercial buildings had been erected. In contrast, the suburb of Petersburg (lower right corner of the map) still defied the change, with its winding roads and irregular plots.
Source: National Archives of Finland.

Karta

KARTA

öfver

Городъ Выборгъ

WIBORGS STAD

Ссмпьлина въ 1878 году

Upprättad år 1878 af

Арх. Оденвалемъ

FR. ODENWALL.

ABP STJERNFELDTSKA ARTIEBOLAG.

Изъясненіе.

1. Каменныя и деревянныя выборгскаго городского и полицейскаго управленій.
2. ——— ——— ——— ——— для квартиръ № 88.
3. ——— ——— ——— ——— для квартиръ и лавокъ № 42.
4. ——— ——— ——— ——— Александровскаго училища № 1.
5. ——— ——— ——— ——— Лицея № 7.
6. ——— ——— ——— ——— № 39.
7. ——— ——— ——— ——— гарнизонныя № 45.
8. Каменныя и деревянныя принадлежащія купечеству № 51.
9. ——— ——— ——— ——— ——— ——— ——— ——— № 89–102.
10. Деревянныя каменныя и смѣшанныя ——— ——— № 72, 73–76.
11. ——— ——— ——— ——— ——— ——— № 203 и другія одиночныя № 62.
12. Два трехъэтажные дома каменные и деревянные ——— ———
13. Каменныя и деревянныя сараи подъ № 114 и 115.
14. Каменныя и деревянныя ——— ——— № 109.
15. Каменныя и деревянныя каменное строеніе ——— № 98
16. Дерев. и камен. домъ каменное строеніе ——— № 127
17. Каменныя и деревянныя ——— ——— ———
18. Каменныя и деревянныя дома № 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 66 274, 158, 139 и 154 (Императорскій замокъ).

Жилыя каменныя и деревянныя постройки, уцѣлѣвшія отъ пожара, бывшаго въ 1811 году, составляющія римскія цифры.

Начальникъ Выборгскаго Губернскаго Инженернаго Управленія, Военный Инженеръ Генералъ-Маіоръ

STADSDELARNES NAMN:

Городскихъ участковъ

I Fd. Församlingen och Kron. St. Annæ
II Церкви Св. Анны.
III Salakkalahti
Салаккалахти
IV Repola
Репола
V Pantsarlaks
Пантсарлаксъ
VI Anina
Анина
VII Papula
Папула
VIII Saunalahti
Саунолахти
IX Fd. St. Petersburgska Förstaden
Бывшій С.Петербургскій форштатъ
X Nöteläinska Förstad
Нотелэйненскій форштатъ
XI Hiekka
Хейкка

Inre Södra hamn
Внутренняя Южная гавань
Yttre Södra hamn
Внѣшняя Южная гавань
Inre Norra hamn
Внутренняя Сѣверная гавань
Salakka-
Puumdoka
lahti
Fd. Kyrkan
Gamla Kyrkans torget
Salu torget
Torg gatan
Smidje gatan
Fredriks gatan
Alexandersgatan
Wagns gatan
Rådhusets torget
Rådhusgatan
Rådhusbrunns torget
Papu gatan
Паштетная
Ладья
I
II
III
IV
V
VI
VII
VIII
IX
X
XI

1861 asemakaava: nopeat ja hitaat muutokset, pitkät jatkuvuudet

Viipuri kohtasi vanhat rajansa 1800-luvun puoliväliin tultaessa. Siihen saakka kaupunkia ja sen kehitystä rajoittivat hyvin konkreettisesti bastionit ja kurtiinit, jotka vähitellen olivat menettäneet alkuperäisen sotilaallisen tehtävänsä. Linnoitus oli vanhentunut eikä sillä ollut samanlaista puolustuksellista merkitystä kuin ennen.[3] Keskusteluissa nousi esiin ajatus uusien linnoituslaitteiden rakentamisesta, mutta Viipurin porvarit eivät tälle tielle halunneet lähteä. Linnoitusmuurien ja vallihautojen vanhanaikaisuus avasi heille mahdollisuuden päästä linnoituslaitteista eroon ja uudistaa kaupunkia aikaisempaa kokonaisvaltaisemmin. Kaupungin tilallisten rakenteiden uudistaminen oli tärkeää tilanteessa, jossa esimerkiksi Saimaan kanavan valmistuminen (1856) oli luonut vahvat edellytykset kaupungin taloudelliselle kasvulle ja väestön lisääntymiselle.[4]

Kunnallispormestari Robert Isidor Örn aloitti neuvottelut venäläisten sotilasviranomaisten kanssa, ja rohkaisua neuvotteluihin saatiin siitä, että Tallinna ja Riika olivat jo saaneet oikeuden purkaa vanhat linnoituksensa.[5] Venäläiset sotilasviranomaiset myöntyivät Viipurin kaupungin toivomuksiin marraskuussa 1859. Neuvotteluissa päätettiin, että Viipurin linnoituksista säilytetään linna, osa linnoitusvallista ja Pyhän Annan kruunu. Muuten linnoitukset luovutettaisiin Viipurin kaupungille purettavaksi. Neuvottelutulos avasi aivan uudenlaiset mahdollisuudet suunnitella Viipurin kaupungin tulevaa kehitystä ja laajentumista.[6] Yleisesti ottaen 1800-luvun puoliväliä voidaan pitää Viipurin asemakaavan kehityksessä murroskohtana, jossa vanha, militaristisiin periaatteisiin pohjautunut kaupunkisuunnittelu sai väistyä uuden, kasvuun ja kehitykseen perustuvan suunnittelun tieltä.[7]

Kun lupa linnoitusmuurien purkamiseen oli saatu, Viipurille ryhdyttiin laatimaan uutta asemakaavaa. Kaupungin vilkas rakennustoiminta hiljeni hetkeksi odottamaan uusia suuntaviivoja, joiden mukaan kaupunkia tästä lähtien kehitettäisiin.[8] Asemakaavatyön ohjenuorana oli vuonna 1856 annettu kaupunkien yleinen rakennusjärjestys, joka toisaalta yhdenmukaisti suomalaista kaupunkirakentamista mutta toisaalta myös eriytti sitä. Tässä rakennusjärjestyksessä Viipuri oli sijoitettu ”kivikaupunkien” ryhmään Helsingin ja Turun kanssa, ja näitä kaupunkeja rohkaistiin jatkamaan 2–3-kerroksisten kivitalojen rakentamista keskustoihinsa.[9]

Viipurin uuden asemakaavan laatiminen annettiin tehtäväksi lääninmaanmittari Berndt Otto Nymalmille, mutta ilmeisesti myös kunnallispormestari Örn sai kynänjälkensä kaavassa näkyviin. Uusi asemakaava, joka moninkertaisti kaupungin kaavoitetun alueen, hyväksyttiin 1861. Vanhojen kaupunginmuurien purkaminen oli tällöin jo aloitettu. Joihinkin asemakaavakarttoihin muurit piirrettiin edelleen himmeänä näkyviin kuin merkiksi siitä vahvasta jäljestä, jonka ne jättivät Viipurin kaupungin myöhempäänkin kehitykseen.[10] Esimerkiksi kirjailija Olavi Paavolainen totesi vuosikymmeniä myöhemmin (1931), että muurit tuntuivat ”vieläkin joskin näkymättömänä kohoavan Vanhan Viipurin ympärille”.[11]

Uudella kaavalla pyrittiin vahvistamaan taloutta ja edistämään väestönkasvua, mutta näiden tavoitteiden lisäksi kaava palveli muitakin päämääriä. Nämä päämäärät eivät yleensä olleet viipurilaisten itsensä asettamia vaan suurimmaksi osaksi juonsivat juurensa suoraan kaupunkien yleiseen rakennusjärjestykseen. Näin ollen ne olivat yhteisiä kaikille tänä aikakautena laadituille suomalaisten kaupunkien asemakaavoille. Ensimmäinen näistä päämääristä liittyi paloturvallisuuteen. Vaikka Viipurin asemakaavassa ei lähdetty yhtä kunnianhimoisille linjoille kuin esimerkiksi Vaasan ja Kuopion kaavoissa, myös Viipuri jaettiin esplanadin ja puistokatujen avulla kaupunginosiin paloturvallisuuden lisäämiseksi ja kaupunkilaisten viihtyvyyden parantamiseksi. Samalla tonttien lukumäärää kortteleissa vähennettiin ja kaksikerroksisten puutalojen sekä ullakkohuoneiden rakentaminen kiellettiin. Linnoituksen kaupunginosaan eli niin sanottuun vanhaankaupunkiin sai rakentaa ainoastaan kivitaloja.[12]

The 1861 plan: rapid and slow changes, long continuities

Vyborg reached its old limits in the mid-nineteenth century. Until then, the town and its development were very physically limited by bastions and curtain walls, which had gradually lost their original military purpose. The fortress was outdated and not as important for defence as it had used to be.[3] The idea of constructing new fortifications was raised, but the Vyborg bourgeoisie did not want to take this path. The outdated ramparts and moats presented an opportunity to get rid of the fortifications altogether and modernize the town more comprehensively. This renewal of the urban space was crucial in a situation where economic and population growth had been sharply stimulated by factors like the completion of the Saimaa Canal (1856).[4]

The municipal mayor, Robert Isidor Örn, undertook consultations with the Russian military authorities, encouraged by the fact that the Tallinn and Riga had already acquired the right to demolish their old fortresses.[5] The Russian military authorities granted the town’s wishes in November 1859. In the negotiations about Vyborg’s fortifications, it was decided to preserve the castle, part of the ramparts and St Anna’s Crown. The town was allowed to dismantle the rest of the fortifications. This outcome created new opportunities for planning the future development and expansion of the town.[6] In general, the mid-nineteenth century can be considered a transition point in the development of Vyborg’s layout. The militaristic principles behind urban planning made way for new ones: growth and development.[7]

When Vyborg had received the authorization to dismantle the walls, work started on a new town plan. The lively pace of construction activity slowed for a moment to wait for the new guidelines that would direct urban development.[8] Urban planning was guided by the general building ordinance for Finnish towns, issued in 1856, which both harmonized and differentiated Finnish urban construction. According to this building ordinance, Vyborg was a “stone-built town” like Helsinki and Turku; these towns were encouraged to continue constructing two or three storey stone houses in their centres.[9]

The task of drafting a new town plan for Vyborg was given to provincial surveyor Berndt Otto Nymalm, but municipal mayor Örn also clearly made his mark on the plan. The new town plan, which increased the zoned area of the town by several times, was approved in 1861. By then, demolition work on the old town walls had already started. The walls are still faintly visible on some town plans, as a sign of the strong impression they continued to make on the later development of Vyborg.[10] For instance, the author Olavi Paavolainen said decades later (1931) that the walls seemed “though invisible, still to rise around Old Vyborg”.[11]

The aim of the new layout was to strengthen the economy and promote population growth, but it also served other objectives. These goals were not usually set by the citizens of Vyborg themselves but largely stemmed directly from the general building ordinance. Thus, they were common to every Finnish town plan during this period. The first of these objectives concerned fire safety. Vyborg’s town plan was not as ambitious as, for example, Vaasa’s or Kuopio’s, but Vyborg was also sectioned off by an esplanade and parks to promote fire safety and make it more pleasant to live in. At the same time, the number of plots was reduced and constructing two-storey wooden houses and attic rooms was prohibited. Only stone could be used for buildings in the Linnoitus (Fortress) district, that is, the area known as the old town.[12]

The other key factor in affecting the 1861 layout was the organization of the suburbs situated inside the town’s administrative borders. Like the castle, St Anna’s Crown and the suburb Neitsytniemi remained largely unchanged, but the districts to the east and south-east of Vyborg grew rapidly. The town planners took this into account by planning for the new blocks to be located in the eastern part of the town in Salakkalahti and beyond it in Papulanniemi, and south-east near Patterinmäki

Viipurin suunnittelussa sotilaalliset tavoitteet väistyivät kasvua ja kehitystä suosivien tavoitteiden tieltä. Tässä murroksessa esimerkiksi kaupunginmuuriin kuuluneista kahdeksasta bastionista jäi jäljelle vain 1570-luvulla rakennettu Pantsarlahden bastioni ruutikellareineen (keskellä). Ympärillä eli elämäänsä teollisuuteen, kauppaan ja kulttuuriin panostava moderni kaupunki: SOK:n valkoiset viljasiilot, jäätelömyyjä kärryineen ja taidemuseo (oikealla).

Kuva: Eino Partanen n. 1935.
Eino Partasen kokoelma.

In planning for Vyborg, military objectives gave way to growth and development goals. For instance, only one of the eight bastions in the town wall survived this transition: Pantsarlahti Bastion, built in the 1570s, and its gunpowder cellar (centre). The bastion was surrounded by signs of industry, trade and culture in a modern town: SOK's white grain silos, an ice cream vendor with his cart and the art museum (right).

Photo: Eino Partanen ca. 1935,
Eino Partanen's collection.

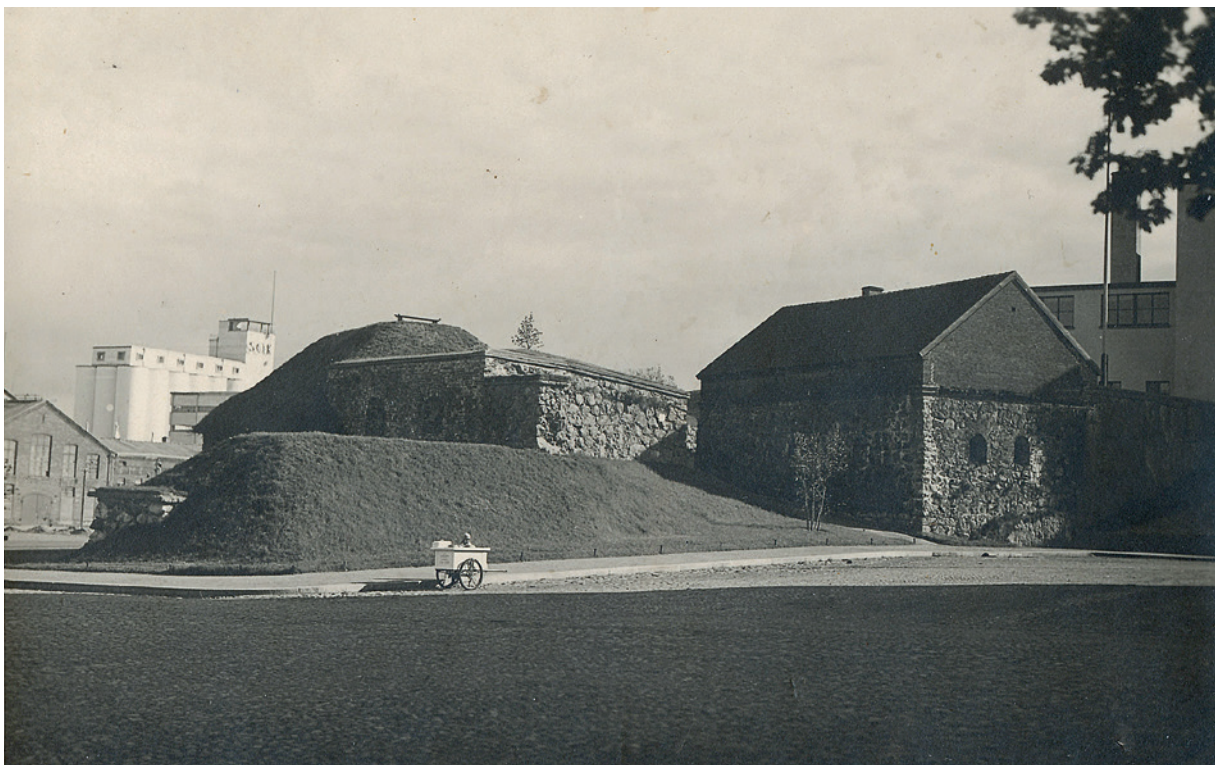

Toinen keskeinen tekijä vuoden 1861 kaavassa liittyi kaupungin hallinnollisten rajojen sisäpuolella olevien esikaupunkien järjestämiseen. Linna, Pyhän Annan kruunu ja Neitsytniemen esikaupunki olivat pitkään säilyneet jokseenkin muuttumattomina, mutta Viipurin itäisillä ja kaakkoisilla alueilla suunnittelematon kasvu oli ollut nopeaa. Kaavoitustyössä tämä otettiin huomioon niin, että uusia kortteleita suunniteltiin nimenomaan kaupungin itäiseen osaan Salakkalahteen ja sen takana sijainneelle Papulanniemelle sekä kaakkoon lähelle Patterinmäkeä. Vanha Pietarin esikaupunki jaettiin neljään osaan: Repolaan, Pantsarlahteen, Aninaan (myöhemmin Kaleva) ja Papulaan.[13]

Esikaupungeista muodostui eräänlainen kaupungin ja maaseudun välinen tila, jonka ainakin kaupungin päättäjät näkivät tilapäisenä ja alati muuttuvana. Nämä reuna-alueet eivät olleet enää maaseutua mutta eivät vielä kaupunkiakaan. ”Tilapäisyys” kesti kuitenkin niin pitkään, että monet asukkaista todennäköisesti tunsivat esikaupunkialueet ”pysyviksi” kodeikseen. He saattoivat asua mutkaisten katujen varrelle rakennetuissa vaatimattomissa puutaloissaan vuosikymmeniä huolimatta siitä, että asemakaavakartoilla heidän asuinalueensa oli jo pyyhitty pois.[14] Esimerkiksi Pietarin esikaupungin lopullinen järjestely vuoden 1861 kaavaa vastaavaksi saatiin tehtyä vasta 1800-luvun viimeisinä vuosina. Asemakaavan toteuttamisen tiellä oli monenlaisia esteitä, erityisesti Repolan alueella laaja vanha esikaupunkiasutus. Kaupunki lunasti Repolassa tontteja yksitellen, ja näin vanhojen hökkelien ja sekavan katuverkoston korvaaminen modernimmalla kaupunkitilalla vei vuosikymmeniä. Pantsarlahden aluetta puolestaan päästiin kunnolla kehittämään vasta, kun alueella oleva iso suo oli kuivattu. Monet julkiset instituutiot hakeutuivat 1800-luvun loppupuolella esikaupunkialueille ja vaikuttivat omalta osaltaan niiden kehitykseen. Wiipurin pataljoonan kasarmit ja lääninvankila sijoitettiin Papulaan 1880-luvulla, ja Aninan kaupunginosaan puolestaan rakennettiin 1890-luvulla suuria sairaalarakennuksia.[15]

Kolmas keskeinen teema vuoden 1861 yleiskaavassa oli kaupunkitilan jäsentäminen ja yhtenäisen kaupunkikokonaisuuden luominen katujen, teiden ja puistojen avulla. Tärkeäksi koettiin esimerkiksi kaupungin keskustan ja esikaupunkien liittäminen toisiinsa luontevalla tavalla. Viipurissa vanhojen ja uusien kaupunginosien yhdistäjäksi suunniteltiin Esplanadin puisto (myöhemmin Torkkelinpuisto), joka ulottui kauppatorilta Punaisenlähteentorille ja kääntyi siellä kulkemaan etelään merta kohti. Hankkeen tärkeydestä kertoo se nopeus, jolla puistoa lähdettiin toteuttamaan. Maistraatin asettama toimikunta laaditutti promenaHill. The old suburb of Petersburg was divided into four parts: Repola, Pantsarlahti, Anina (later Kaleva) and Papula.[13]

Suburbs constituted a kind of space between the town and countryside, which at least the town's decision-makers saw as temporary and constantly changing. These border areas were no longer the countryside, but they were not yet the town, either. This “provisional state” lasted so long, however, that many of the inhabitants probably saw the suburbs as permanent. They were able to live along the winding streets in modest wooden houses for decades, despite the fact that their residential areas had already been wiped out on the town plans.[14] For example, it took until the last few years of the nineteenth century before the suburb of Petersburg was finally regulated according to the layout planned in 1861. There were many obstacles on the road to realizing this plan; extensive existing settlement in the suburb of Repola posed a particular problem. The town acquired the plots one by one, so replacing old shacks and the confusing street network with a modern urban space took decades. Pantsarlahti could only be developed properly when a big swamp in the area was drained. Many public institutions opted to move out to the suburbs at the end of the nineteenth century, making their own contribution to local development. The barracks of Vyborg Battalion and the provincial prison were relocated to Papula in the 1880s and large hospital buildings were constructed in the district of Anina in the 1890s.[15]

The third key theme of the 1861 plan was structuring the urban space and creating a single urban entity using streets, roads and parks. It was considered important to link the suburbs to the centre naturally. To unify the old and new parts of Vyborg, the Esplanade Park (later Torkkeli Park) was planned to extend from the market square to Red Fountain Square and then turn southwards towards the sea. The speed with which the park took shape shows how important the project was. The committee set up by the town's administrative court presented a plan for a promenade in 1865, and the very next year, on what had been cabbage fields, the first lindens were planted.[16] Esplanades were constructed at the same time in other towns. The Helsinki gentry were already accustomed to a promenade in the 1820s, but the first lindens were planted along the esplanade in Tampere (now Hämeenpuisto / Häme Park) in the 1860s and the real planting was only done in the 1870s.[17]

In Vyborg, the Esplanade Park and Torkkelinkatu Street became the new parade route, and at the same time the town's old main street, Katariinankatu (later Linnankatu Street) was extended. The parallel

Esplanadin puistosta (myöhemmin Torkkelinpuisto) luotiin tyylikäs maisemapuisto keskieurooppalaisia malleja mukaillen. Puiston sileä nurmi muodosti rauhallisen taustan, jota vasten puut ja monimutkaiset koristeistutukset pääsivät oikeuksiinsa. Kaartuvat käytävät kuljettivat kävijää ihailemaan näitä maisemia tarkkaan mietityistä kulmista. Kuvan postikortti, jossa puistomaisemaa täydentää uuden kirkon torni (myöhemmin uusi tuomiokirkko), on lähetetty 1910.
Kuva: Museovirasto.

Esplanade Park (later Torkkeli Park) was a stylish landscape park, based on Central European models. The lawns of the park formed a smooth quiet background against which the complex ornamental trees and plantings came into their own. Curving paths transported visitors to admire these landscapes from carefully thought-out angles. This postcard, showing the landscape of the park topped off by the tower of the new church (later the new cathedral), was sent in 1910.
Photo: Finnish Heritage Agency.

di-suunnitelman 1865, ja jo seuraavana vuonna entisen kaalimaan paikalle istutettiin ensimmäiset lehmukset.[16] Esplanadeja rakennettiin samaan aikaan muissakin kaupungeissa. Helsingissä säätyläiset olivat tottuneet promenadikävelyihin jo 1820-luvulla, mutta esimerkiksi Tampereen Esplanadille (nykyinen Hämeenpuisto) istutettiin ensimmäiset lehmukset 1860-luvulla ja varsinaiseen istutustyöhön päästiin kaupunginpuutarhurin johdolla 1870-luvulla.[17]

Esplanadin puistosta ja sen rinnalle rakennetusta Torkkelinkadusta tuli Viipurin uusi paraativäylä, ja samalla jatkettiin myös kaupungin vanhaa pääkatua, Katariinankatua (myöhemmin Linnankatu). Pääkadut – uusi ja vanha – halkoivat rinnakkain kaupunkia lännestä itään puistovyö välillään. Nämä kadut leikkasi suorassa kulmassa uusi Aleksanterin perspektiivi (myöhemmin Aleksanterinkatu ja Karjalankatu), jonka pohjoiseksi päätepisteeksi nousi rautatieasema. Asemalle oli jo varattu paikka vuoden 1861 kaavassa, ja Helsinki–Pietari-rautatieyhteyden avautumisen yhteydessä 1870 paikalle valmistui puinen asemarakennus. Vuonna 1913 tämän rakennuksen tilalle nousi Eliel Saarisen suunnittelema monumentaalisempi rakennus, jonka avara halli ja komea julkisivu tekivät muutama vuosi myöhemmin julkaistun matkaoppaan mukaan ”valtavan vaikutuksen”.[18]

Vaikka alkuun lähdettiin ripeästi 1861 kaavan hyväksymisen jälkeen, suunnitelman keskeisimpienkin osien toteuttaminen vei vuosikymmeniä. Rakennustyömaat olivat pitkään olennainen osa Viipurin keskustan elämää – ja kaupunkikuvaa leimasi vahvasti keskeneräisyys. Uudet pääkadut, Torkkelinkatu ja Aleksanterin perspektiivi, valmistuivat 1870- ja 1880-luvuilla, ja viimeisiä muurinosia purettiin ja vallihautoja täytettiin samaan aikaan. Vanhankaupungin alue oli voimakkaassa murroksessa 1880-luvulta lähtien, jolloin monet matalat puutalot korvattiin kivisillä asuin- ja liiketaloilla. Eurooppalaisten esikuvien mukaan kivitaloista rakennettiin nyt entistä korkeampia, 4–5-kerroksisia, ja samalla kaupunkikuvasta tuli kompaktimpi. Monin paikoin kivitalot seisoivat pääty päätyä vasten muodostaen korkeita ja tiiviitä katuseinämiä. Kivitalojen yläkerroksissa oli isoja porvarisasuntoja ja alakerroksissa – erityisesti Katariinankadulla – liikehuoneistoja houkuttelevine näyteikkunoineen. Tonttien tehokas käyttö toi kuitenkin mukanaan myös epäkohtia, kuten ahtaita pihoja ja asuntoja.[19] Näiden suurten muutosten rinnalla kaupunkitilassa oli myös vahvoja jatkuvuuksia. Vanhankaupungin katulinjaukset, osa vanhoista rakennuksista sekä Pantsarlahden bastioni ja sitä ympäröivät muurit säilyivät muutosprosessin keskellä.

main streets – new and old – ran through the town from west to east, with the park belt between them. These streets were cut at a right angle by the new Aleksanterin perspektiivi (later Aleksanterinkatu Street and Karjalankatu Street). The railway station was built at the north end of it. Space had already been reserved for the station on the 1861 plan, and when the Helsinki–St Petersburg line was opened in 1870, a wooden station building stood there. In 1913 the building was replaced by Eliel Saarinen’s grander one, with a large hall and a handsome façade which created a “huge impact”, according to a guidebook published a few years later.[18]

Although work started rapidly after the 1861 plan was approved, key parts of it took decades to be implemented. Building sites were an integral part of life in the town centre of Vyborg for a long time, and the townscape felt highly provisional. The new main streets, Torkkelinkatu and Aleksanterin perspektiivi, were completed in the 1870s and 1880s, which is also when the last sections of the walls were torn down and the moats filled. The old town experienced dramatic change from the 1880s when many of the low wooden houses were replaced with stone residential and commercial buildings. On European models, these stone buildings were constructed taller than previously, with four or five storeys, and at the same time the townscape became more compact. In many places, the stone buildings stood end to end, lining the streets with high and dense walls. Large apartments for the bourgeoisie were on the upper floors, and on the lower floors – especially on Katariinankatu Street – shops with their enticing windows. Efficient use of the land also had its drawbacks, such as cramped courtyards and homes.[19] Besides these great changes to the urban space, there were also strong continuities. The street alignments in the old town, some of the old buildings, Pantsarlahti Bastion and its surrounding walls still stood in the middle of the changing townscape.

Unelma monumentaalikeskustasta

Vuoden 1861 kaava oli merkittävä, koska vahvuuksineen ja puutteineen se ohjasi kaupungin kehitystä pitkän aikaa. Kaavaa täydennettiin vuonna 1871 vahvistetulla rakennusjärjestyksellä, mutta sen jälkeen uudistusinto hiipui. Kaavaa tehtäessä oli toki osattu aavistaa monia tulevaisuuden tarpeita mutta ei kaikkia. Seuraavina vuosikymmeninä tulikin usein esiin, ettei kaava enää täysin vastannut uusia käsityksiä toimivasta, viihtyisästä ja edustavasta kaupunkitilasta. Erityisesti 1890-luvulla ja 1900-luvun alussa, jolloin Viipuria rakennettiin voimakkaasti, insinöörit ja arkkitehdit toivoivat asemakaavan tai edes rakennusjärjestyksen ajanmukaistamista, mutta toiveet eivät toteutuneet.[20]

Kritiikkiä tuli myös Viipurin ulkopuolelta. Työuransa 1900-luvun taitteessa aloittaneet suomalaiset kaupunkisuunnittelija-arkkitehdit, kuten Bertel Jung ja Eliel Saarinen, kritisoivat ankarasti insinöörien mittaustyönä tekemiä vanhoja asemakaavoja. Esimerkiksi Viipurin kaavasta Jung ja Saarinen antoivat lohduttoman kuvan: ”Viipurin kaupungin uudemmissa kaupunginosissa on mieltä masentamassa rajattomien, suorien ja leveiden katujen yksitoikkoinen perspektiivi sekä tarkoituksettomasti sijoitetut puistot, jotka ovat katsottavat epäonnistuneiksi jäljitelmiksi etelän bulevardeista ja tuuheista puutarhoista.”[21] Uuden arkki-

The dream of a monumental centre

The 1861 plan, with its strengths and its limitations, had a significant impact on urban development for a long time. The plan was supplemented by the building ordinance confirmed in 1871, but after that, enthusiasm for reform waned. The planners had been able to foresee many future needs, but not all. In the following decades it became increasingly clear that the plan no longer fully conformed to new concepts of a functioning, pleasant and impressive town. Particularly in the 1890s and early 1900s, when construction in Vyborg was intense, engineers and architects hoped that the town plan, or at least the building ordinance, could be updated, but their hopes were dashed.[20]

Criticism also came from outside Vyborg. Finnish town planners and architects whose careers took off in the 1900s, such as Bertel Jung and Eliel Saarinen, harshly criticized the old town plans based on surveys by engineers. Jung and Saarinen painted a bleak picture of the layout of Vyborg: “The newer districts of the town of Vyborg have endless monotonous, straight and wide streets, thoughtlessly placed parks, deemed unsuccessful imitations of the boulevards and leafy gardens of the south.”[21] The new generation of architects believed that towns should be planned from a completely different perspective. The schematic street

Viipurilla ei ollut arvokasta monumentaalikeskustaa. Tämä kysymys puhutti kaupungin kehityksestä kiinnostuneita viipurilaisia 1800-luvun lopulta lähtien. Uutta keskustaa ideoitiin niin Torkkelinkadun ja Aleksanterinkadun kulmaan kuin Patterinmäellekin. Lopulta kaupungin monumentaalinen fokus syntyi Pantsarlahden bastionille, jonne vuonna 1930 valmistui Uno Ullbergin suunnittelema Viipurin taidemuseo.
Kuva: Lappeenrannan museot. Veljekset Karhumäki 1937.

Vyborg did not have a grand monumental centre. This question was much debated by residents interested in the development of Vyborg, from the late 1800s onwards. Plans for the new centre concentrated on the corner of Torkkelinkatu Street and Aleksanterinkatu Street and on Patterinmäki Hill. In the end, Vyborg’s monumental focus was Pantsarlahti Bastion, where the art museum, designed by Uno Ullberg, was completed in 1930.
Photo: Lappeenranta Museums. Photo by Karhumäki brothers 1937.

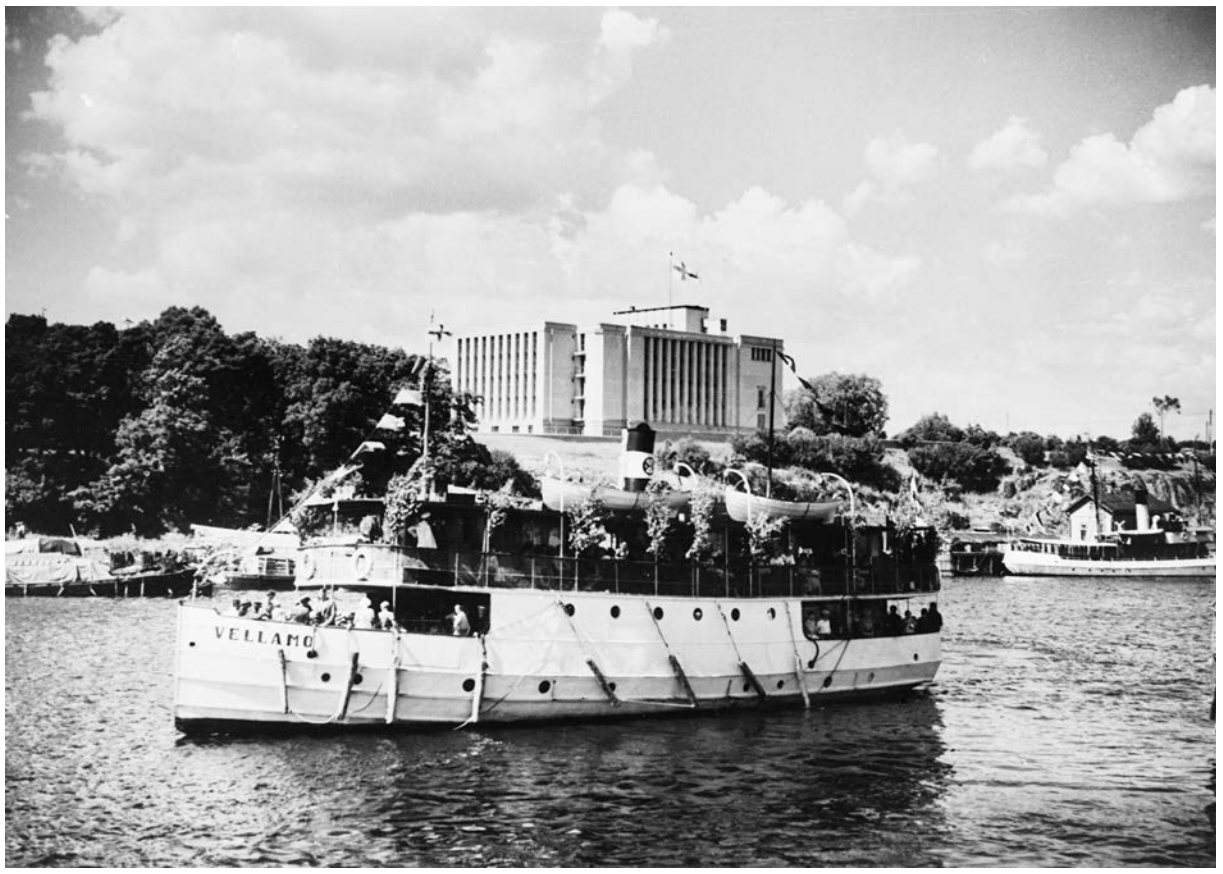

Arkkitehti Uno Ullbergin kädenjälki näkyi vahvana Viipurin kaupunkikuvassa niin ”arkisessa” arkkitehtuurissa kuin kaupungin paraatipuolellakin. Keskeisimpiä hänen monumentaalisista töistään oli Tervaniemen laelle 1933 valmistunut Viipurin maakunta-arkisto. Rakentamisessa hyödynnettiin venäläisten 1900-luvun alussa rakentaman mutta keskeneräiseksi jääneen varuskuntakirkon perustuksia ja kirkon rakentamiseen varattuja tiiliä.
Kuva: Museovirasto. Kuvaaja Pietinen 1934–1939.

The influence of the architect Ullberg was strongly felt in the townscape of Vyborg, both in architecture of the everyday and in the town’s grand façades. His key monumental piece for Vyborg was the regional archive, completed in 1933, topping Tervaniemi Cape. In the construction, the builders used the foundations and reserved bricks from the unfinished garrison church which the Russians had started working on in the early 1900s.
Photo: Finnish Heritage Agency.
Photo by Pietinen 1934–1939.

tehtipolven mielestä kaupunkisuunnittelun tuli lähteä aivan erilaiselta perustalta. Kaavamainen katujen piirtäminen ja etelän bulevardien jäljittely tuli lopettaa, ja suunnittelun lähtökohdaksi tuli ottaa alueen omat luonnonolosuhteet ja historiallinen maisema. Tämä muutos edellytti kriitikoiden mielestä myös sitä, että maanmittausinsinöörien sijaan suunnittelu annettaisiin arkkitehtien tehtäväksi. Heillä oli paitsi teknistä ja tieteellistä osaamista myös tarvittavaa taiteellista näkemystä.[22]

Viipurin ensimmäiseksi asemakaava-arkkitehdiksi 1918 nimitetty Otto-Iivari Meurman pohti ensitöikseen vuoden 1861 kaavan merkitystä, sen luomia mahdollisuuksia ja ongelmia. Meurman piti kaavaa pääosin onnistuneena, mutta hän myös luetteli monia puutteita. Hänen mukaansa kaavan laatijoiden olisi pitänyt ottaa paremmin huomioon esimerkiksi rautatien kasvava tilantarve. Tämä seikka oli hänen mielestään ollut nähtävissä jo ennen kuin yksikään juna oli pysähtynyt Viipurin asemalla. Vielä suurempi ongelma oli kuitenkin se, ettei 1861 kaavassa luotu Viipurille keskipistettä, monumentaalikeskustaa, joka olisi jäsentänyt kaupunkitilaa ja antanut kaupungille arvokkaan suurkaupunkimaisen yleisilmeen.[23]

Monumentaalikeskustan tärkeys oli toki ymmärretty pitkään. Jo 1700-luvun lopulla Venäjän keisarinna Katariina II oli käynnistänyt Viipurissa rakennusprojektin, jonka tavoitteena oli uuden hallinnollisen ja kirkollisen keskuksen luominen kaupungille Vallin kaupunginosaan. Tuolloin Katariinantoriksi kutsutun aukion ympärille nousivat muun muassa edelleen olemassa olevat kenraalikuvernöörin palatsi (1784) ja ortodoksinen kirkko (1787). Vuoden 1793 tulipalon jälkeen aukiolle rakennettiin kivinen raatihuone (1797) ja toria ryhdyttiin vähitellen kutsumaan Uudeksi raatihuoneentoriksi. Aivan 1700-luvun lopussa julkisten rakennusten ryhmää täydennettiin vielä torin läheisyyteen rakennetulla luterilaisella Pietari-Paavalin kirkolla.[24]

Uutta raatihuoneentoria pyrittiin kohentamaan 1800-luvun loppupuoliskolla monin tavoin, jotta tori olisi heijastanut ja vahvistanut Viipurin kasvavaa merkitystä. Esimerkiksi raatihuone uudistettiin 1860-luvulla sekä sisältä että ulkoa. Uudistuksista huolimatta raatihuone tuntui jo 1880-luvulla riittämättömältä kaupungin tarpeisiin, ja seuraavalla vuosikymmenellä asiaa pohtimaan asetettu valiokunta ehdottikin kaupunginvaltuustolle uuden monumentaalisen raatihuoneen rakentamista vanhan viereen. Samalla olisi päästy eroon palokunnan puisesta ruiskuhuoneesta ja puodeista, joiden ei katsottu sopivan hallinnollisena ja kirkollilayout and emulation of southern boulevards had to stop, and urban planning should be based on the natural environment and historical landscape. The critics also argued that this change required putting urban planning in the hands not of surveying engineers, but of architects. Besides technical and scientific expertise, they also had the necessary artistic vision.[22]

Vyborg’s first town planning architect, appointed in 1918, was Otto-Iivari Meurman. His first task was to evaluate the 1861 plan, the opportunities and problems it created. Meurman found the layout largely successful, but he also listed a number of shortcomings. For instance, he felt that the planners should have better considered the fact that the railway would need more and more space. He believed that this could have been foreseen before a single train had ever stopped at Vyborg Station. An even greater problem was that the 1861 plan made no provision for a monumental town centre, which would have structured the urban space and given Vyborg a metropolitan feel.[23]

The need for a monumental town centre had been recognized for a long time. As early as the end of the eighteenth century, Russian Empress Catherine II had launched a construction project for Vyborg, aiming to create a new administrative and ecclesiastical centre in the Valli (Wall) district. New buildings on the square then known as Catherine Square, included the Governor-General’s palace (1784) and the Orthodox Church (1787), both of which are still standing. After the 1793 fire, a stone town hall (1797) was built on the square, which began to be known as New Town Hall Square. At the very end of the eighteenth century, the group of public buildings was supplemented by a new one near the square; the Lutheran Church of Saints Peter and Paul.[24]

Various attempts to improve the new town hall square were made in the second half of the nineteenth century, to reflect and confirm the growing importance of Vyborg. The town hall was renovated in the 1860s, both inside and out. Despite these renovations, just two decades later the town hall felt inadequate to the needs of the town, and in the 1890s a committee set up to consider the matter proposed to the town council that a new monumental town hall be constructed alongside the old one. The plan was to get rid of the wooden fire station and shops, which were not considered appropriate for a square which served as an administrative and ecclesiastical centre. At the very end of the century a competition for a new town hall design was won by the Helsinki archi-

sena keskuksena toimivalle aukiolle. Aivan vuosisadan lopulla kaupungintalon suunnittelusta järjestettiin arkkitehtuurikilpailu, jonka voittajat – helsinkiläisarkkitehdit Usko Nyström ja Vilho Penttilä – kehittivät vielä ehdotustaan eteenpäin Viipurin päätöksentekijöiden toivomalla tavalla. Nyströmin ja Penttilän korjaamassa luonnoksessa komeilee monumentaalinen rakennus, jonka korkea kellotorni olisi noussut kaupungin tärkeäksi maamerkiksi.[25]

Valiokunta ehdotti 1909 uuden kaupungintalon rakentamista Nyströmin ja Penttilän luonnoksen perusteella. Suunnitelmasta ei kuitenkaan tullut mitään, vaikka paineita arvokkaan kaupungintalon saamiseksi oli paljonkin. Monissa pienemmissäkin suomalaiskaupungeissa investoitiin 1910-luvulla näyttäviin kaupungintaloihin. Esimerkiksi kansakunnan nimekkäimmäksi arkkitehdiksi nousseelle Eliel Saariselle sateli kaupungintalotilauksia sekä suoraan että arkkitehtuurikilpailujen kautta. Hänen työpöydällään syntyneiden suunnitelmien mukaan rakennettiin monumentaaliset kaupungintalot Lahteen vuonna 1912 ja Joensuuhun kaksi vuotta myöhemmin.[26]

Vaikka kaupungintaloa suunniteltiin Uudelle raatihuoneentorille, paikkaa monumentaalikeskustalle haettiin jo 1900-luvun alussa aktiivisesti muualta. Luonnolliselta paikalta uudelle keskustalle tuntui keskeisimpien katujen – Torkkelinkadun ja Aleksanterinkadun – risteyskohta, jossa vilkkaimmat ihmis- ja liikennevirrat kohtasivat. Tämä ratkaisu olisi kuitenkin vaatinut suuria muutoksia. Näiden katujen kohtaamispaikka oli 1900-luvun alussa (kuten nytkin) vain tavallinen risteys. Se ei avautunut arvokkaaksi aukioksi, jota olisivat reunustaneet tärkeät julkiset rakennukset. Monet pitivät kuitenkin muutosta tarpeellisena. Esimerkiksi arkkitehdit Bertel Jung ja Eliel Saarinen, joilta pyydettiin asiassa lausuntoa, uskoivat monumentaalikeskustan rakentamisen tuovan helpotusta aikaisemman asemakaavan (1861) "raakuuden" seurauksiin.[27]

Konkreettisia askelia asiassa otettiin vuosina 1912–1913, jolloin Viipurin kaupunki järjesti asemakaavakilpailun juhlavan kaupunkitilan luomiseksi Torkkelinkadun ja Aleksanterinkadun kulmaan. Suunnittelukilpailun ohjelmassa arkkitehdeille annettiin melko vapaat kädet. Vaatimuksena oli vain, että aukiolle tuli sijoittaa kaksi julkista rakennusta, esimerkiksi teatteri ja museo. Kilpailuehdotuksissa juhlavuuden tavoite otettiin lopulta niin tosissaan, että arvosteluraadin mielestä vähempikin olisi riittänyt. Voittajaksi valittiin veljesten Kauno S. Kallion ja Oiva Kallion ehdotus, jonka katsottiin parhaiten sopivan Viipurin kokoiseen kaupunkiin, mutta heidänkin ehdotuksensa jäi lopulta paperille.[28]

Vaikka yhtäkään kilpailuun jätetyistä ehdotuksista ei toteutettu, ajatus monumentaalisesta kiintopisteestä jäi elämään. Ajatukseen tarttui seuraavaksi Helsingin asemakaava-arkkitehtina toiminut Bertel Jung, jota pyydettiin 1915 laatimaan asemakaava Viipurin Eteläsatamaa ja sitä ympäröivää aluetta varten. Jung hyödynsi suunnittelutyössään periaatteita, joiden puolesta hän oli vuosikausia puhunut. Hän piirsi Eteläsataman ympäristöön rauhallisesti kaartuvia katuja, liitti ne luontevasti vanhaan asemakaavaan ja hyödynsi maaston korkeuseroja. Hän myös suunnitteli alueelle monumentaalisen fokuksen. Suunnitelman mukaan Pantsarlahden bastionin muurit vahvistettaisiin ja restauroitaisiin ja bastionin laelle rakennettaisiin arvokas julkinen rakennus.[29]

Taiteen pyhäkkö ja kiistanalainen kirjasto

Ensimmäisen maailmansodan aikana ja heti sen jälkeen Suomessa tehtiin kaupunkisuunnittelun alalla tärkeitä avauksia. Koska rakennustoiminta oli hiljentynyt maailmansodan ja sisällissodan haastavissa oloissa, arkkitehtien tilauskirjat olivat tyhjiä ja heillä oli aikaa miettiä tulevaisuuden suuria suuntaviivoja. Näissä suunnitelmissa yhdistyi usein kaksi näkökulmaa. Haluttiin luoda edustavia kaupunkikeskustoja, ja tämä innostus vain vahvistui Suomen itsenäistyessä ja etsiessä paikkaansa sodanjälkeisessä Euroopassa. Toisaalta samaan aikaan katsottiin myös kaupungin hallinnollisten rajojen yli ja pohdittiin laajemmin koko kau-

tects Usko Nyström and Vilho Penttilä. They developed their proposal as Vyborg's decision-makers wanted. Nyström and Penttilä's corrected design was for a handsome, monumental building, with a high clock tower which would have been an important landmark for the town.[25]

In 1909 the committee proposed that the new town hall be constructed based on Nyström's and Penttilä's drawings. The plan came to nothing, however, although there was a lot of pressure in favour of getting the new town hall built. Many smaller Finnish towns invested in showy town halls in the 1910s. Eliel Saarinen, known as the nation's architect, was showered with orders for town halls, both directly and through architecture competitions. His drawings became reality in monumental town halls in Lahti in 1912, and in Joensuu two years later.[26]

Although the new town hall was planned for old administrative centre, in the early twentieth century the active search for a new location for a monumental centre had already begun. The natural site for a new centre seemed to be the crossroads of the main streets – Torkkelinkatu and Aleksanterinkatu – where the flow of people and traffic was heaviest. This solution would have required major changes, however. At the beginning of the twentieth century (as now), this was just an ordinary intersection. It did not open out into a grand square lined with important public buildings. Nevertheless, many considered the change necessary. The architects Bertel Jung and Eliel Saarinen, who were asked for their opinion on the issue, believed that constructing a monumental centre would meliorate the "brutal" consequences of the existing (1861) town plan.[27]

Concrete steps were taken in this direction in 1912–1913, when the town of Vyborg organized a town plan competition for creating a grand urban space at the crossroads of Torkkelinkatu and Aleksanterinkatu. The competing architects were given a fairly free rein. The only condition was that the square should have two public buildings, such as a theatre and a museum. The proposal that the plan be grand was taken so seriously that the panellists judging the competition found the designs rather excessive. The winning submission, by brothers Kauno S. and Oiva Kallio, was seen as most appropriate to a town the size of Vyborg, but their proposition also never made it off the page.[28]

Although none of the designs submitted in the competition were implemented, the idea of a monumental reference point lived on. The dream was kept alive by Helsinki's town planning architect, Bertel Jung, who was asked to draw up a plan of Vyborg's south port and the surrounding area in 1915. In his work, Jung applied design principles he had defended for years. He drew calmly curving streets around the south port which were naturally linked to the old town plan and took advantage of the height differences in the terrain. He also planned a monumental focal point for the area. The plan was to strengthen and restore the walls of Pantsarlahti Bastion, building a stately public building on the site.[29]

A shrine to art and a controversial library

During and immediately after the First World War, a major breakthrough was made in urban planning in Finland. Since construction had slowed in the challenging conditions of the world war and the Civil War, architects' order books were empty and they had time to think about grand schemes for the future. These plans often combined two perspectives. First, planners sought to create impressive urban centres, a desire that only intensified when Finland gained independence and wanted to make its mark on post-war Europe. Second, looking beyond the town's administrative borders, planners also considered the development of the whole region. Their broader perspective was inspired by the many urban theorists of the early twentieth century, starting from the founder of the garden city movement, British Ebenezer Howard. The best-known Finnish plans in the 1910s were Eliel Saarinen's for the districts of Munkkiniemi

punkiseudun kehittämistä. Laajempaan näkökulmaan suunnittelijoita innoittivat monet 1900-luvun alun kaupunkiteoreetikot, alkaen puutarhakaupunkiliikkeen perustajasta brittiläisestä Ebenezer Howardista. Tunnetuimpia suomalaisia suunnitelmia 1910-luvulla olivat Eliel Saarisen Munkkiniemi–Haaga-suunnitelma (1915) ja ehdotus Helsingin yleiskaavaksi, *Pro-Helsingfors* (1918). Viipurissa aktiivisuus kaupunkisuunnittelun alalla näkyi asemakaavakonttorin avaamisena ja asemakaava-arkkitehdin viran perustamisena. Virkaan valittu Meurman oli työskennellyt Saarisen kanssa ja toi mukanaan Viipuriin ajattelua, joka oli keskeisenä Saarisenkin projekteissa: työtä tehtiin sekä monumentaalisen keskustan että toimivan laajemman kaupunkiseudun luomiseksi.[30]

Saarinen oli Munkkiniemi–Haaga-suunnitelmassaan piirtänyt julkisia rakennuksia korkeille paikoille muun kaupungin ylle, ja samaa ideaa oli kehitellyt Bertel Jung Viipurin Eteläsataman ympäristössä. Meurman jatkoi kirjoituksissaan tästä. Hän piti valitettava, ettei Torkkelinpuistoa ollut jatkettu suoraan Patterinmäelle saakka. Patterinmäki olisi hänen mielestään ollut mitä loistavin paikka monumentaalisten julkisten rakennusten ryhmälle. Tämän ryhmän ”juhlallinen asema muuhun kaupunkiin nähden, sekä sen ympärillä avautuvat näköalat, olisivat tehneet siitä kilpailijan Washingtonin Capitoliumille.”[31]

and Haaga in Helsinki (1915) and his proposed master plan for the whole capital, *Pro-Helsingfors* (1918). The level of urban planning activity in Vyborg could be seen in the opening of a town planning department and the new official position of town planning architect. Meurman, who was selected for the post, had worked with Saarinen and brought one of Saarinen's pet projects to Vyborg: work on both a monumental town centre and creating a functioning urban region.[30]

In his Munkkiniemi–Haaga plan, Saarinen had placed public buildings at high altitudes above the rest of the city, and Bertel Jung had developed the same concept in his plans for Vyborg's south port. Meurman continued in the same vein. He regretted the fact that Torkkeli Park had not been extended all the way to Patterinmäki Hill. In his view, the hill would have been the ideal site for a group of monumental public buildings. This group, “solemnly overlooking the rest of the town, and its surrounding views, would have rivalled Capitol Hill in Washington.”[31]

Jung and Meurman envisioned monumental buildings to crown the hills of Vyborg, but it took a third architect, Uno Ullberg, to implement their vision. In the 1910s, Vyborg Friends of Art Association asked Ullberg to design a building for an art school and museum, but war interfered with the plans. The project only gathered momentum in the fol-

Viipurilaiset heräsivät suojelemaan rakennusperintöään vähitellen. Kun kaupunginmuureja purettiin 1860-luvulla, soraääniä ei kuulunut. Pyöreälle tornille sen sijaan löytyi jo puolustajia, kun sen purkamista suunniteltiin 1880-luvulta lähtien. Laajemmin Linnoituksen alueen suojelu alkoi 1920-luvulla. Kuvassa Pyöreän tornin ohella Johan Henrik Ståhlmanin 1790-luvulla suunnittelema asuinrakennus (Karjaportinkatu 14), joka 1930-luvulla oli poliisilaitoksen käytössä.
Kuva: Eino Partanen 1930-luku. Eino Partasen kokoelma.

Vyborg gradually became aware of the need to protect its built heritage. When the town walls were demolished in the 1860s, no dissenting voices were raised. In contrast, the Round Tower found defenders as soon as its demolition was planned in the 1880s. The Linnoitus district was increasingly protected from the 1920s. The residential building next to the Round Tower (number 14 Karjaportinkatu Street), designed by Johan Henrik Ståhlman in the 1790s, was used by the police department in the 1930s.
Photo: Eino Partanen 1930s, Eino Partanen's collection.

Uudet kulttuurilaitokset ja julkiset taideteokset muuttivat Viipurin kaupunkitilaa merkittävästi 1920- ja 1930-luvuilla. Taidemuseo rakennettiin kaupungin kruunuksi Pantsarlahden bastionille, kun taas Alvar Aallon suunnittelema kaupunginkirjasto (kuvassa) sijoitettiin funktionalismin periaatteita seuraten luonnon keskelle, Torkkelinpuiston itäpäähän. Jo ennen kirjaston valmistumista puistoon pystytettiin Jussi Mäntysen nelimetrinen Hirvi-veistos.

Kuva: Eino Partanen 1930-luku.
Eino Partasen kokoelma.

A significant number of new cultural institutions and public works of art changed the urban space in 1920s and 1930s Vyborg. The art museum on Pantsarlahti Bastion crowned the town, while the town library, designed by Alvar Aalto (pictured) was placed in a natural setting, following functionalist principles, at the east end of Torkkeli Park. Even before the library was finished, Jussi Mäntynen's four-metre elk sculpture was erected in the park.

Photo: Eino Partanen 1930s,
Eino Partanen's collection.

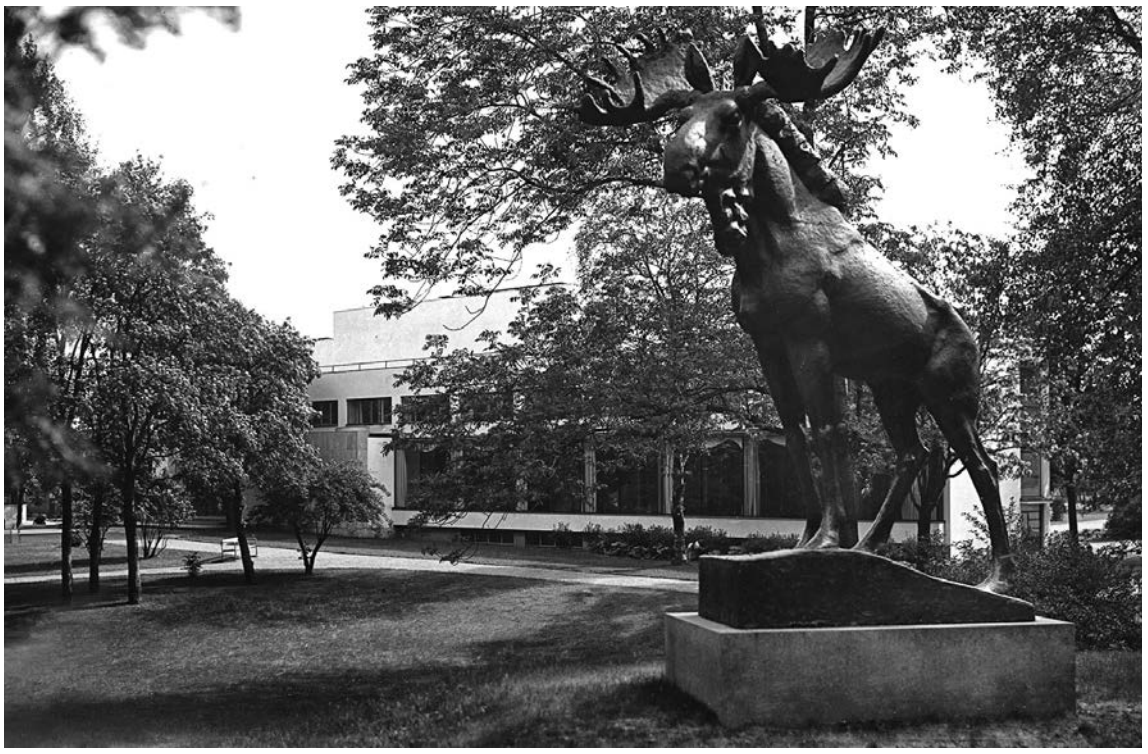

Jung ja Meurman suunnittelivat Viipuriin monumentaalisten rakennusten kruunaamia kukkuloita, mutta tarvittiin kolmas arkkitehti, Uno Ullberg, toteuttamaan heidän ajatuksensa. Viipurin Taiteenystävät -yhdistys oli jo 1910-luvulla pyytänyt Ullbergia suunnittelemaan rakennuksen taidekoululle ja -museolle, mutta sota sotki suunnitelmat. Vasta seuraavalla vuosikymmenellä hanke sai myötätuulen taakseen. Kaupunki tuli mukaan hankkeeseen antamalla tontin rakennusta varten Pantsarlahden bastionilta ja osallistumalla myös rakentamiseen. Ullberg hylkäsi vanhat piirustuksensa jugendtyylisestä palatsimaisesta rakennuksesta ja valitsi muotokieleksi pelkistetyn klassismin. Rakennustyöt aloitettiin kesällä 1929 ja kaksiosainen rakennus valmistui seuraavana vuonna. Yhdistys sai taidekoulun ja Viipurin kaupunki taidemuseon. Samalla saatiin kauan kaivattu monumentaalinen kiintopiste, kaupungin ylle kohoava, hohtavan valkoinen taiteen pyhäkkö. Muistelmissaan 1980-luvulla Meurman kiitteli Ullbergin arvokasta työtä Viipurin kaupunkikuvan luomisessa. Viipurin linnan lisäksi Ullbergin taidemuseo ja hänen Tervaniemelle suunnittelemansa maakunta-arkisto (1933) olivat Meurmanin mielestä ne rakennukset, jotka ”tekivät Viipurista Viipurin, antoivat kaupungille oman ulkonäön.”[32]

Toinen keskeinen kaupunkilaisia palveleva kulttuurilaitos oli kirjasto. Viipurin kaupunginkirjasto toimi 1910-luvulla ahtaissa tiloissa Punaisenlähteentorin kulmassa, ja oma rakennus oli toiveena jo silloin. Mahdollisuus kirjaston rakentamiseen avautui kuitenkin vasta 1923 Maria Lallukan testamenttilahjoituksen myötä. Vuonna 1927 Viipurin kaupunki järjesti kirjastosta arkkitehtuurikilpailun, jonka voitti uraansa aloitteleva Alvar Aalto. Kirjaston uskottiin valmistuvan nopeasti, mutta suunnittelu ja rakentaminen osoittautuivat mutkikkaiksi prosesseiksi. Suuren laman aikana rakentamista siirrettiin eteenpäin, ja erilaisia kiistoja käytiin niin kirjastorakennuksen arkkitehtonisesta muotokielestä kuin sen sijaintipaikastakin.[33]

Osa viipurilaisista oli arkkitehti Uno Ullbergin johdolla sitä mieltä, että kirjaston tulisi ehdottomasti olla osa monumentaalista keskustaa. Sitä ei pitäisi piilottaa puiston keskelle puiden siimekseen, kuten Aalto oli suunnitellut. Toisten kaupunkilaisten mielestä taas näin moderni rakennus ei lainkaan sopinut lähelle 1890-luvulla valmistunutta uusgoottilaista tuomiokirkkoa. Useampi sata kaupunkilaista kirjoitti kirjastorakennusta vastustavan adressin ja Aaltoa syytettiin jopa ”kulttuuribolsevismista”. Osa kaupunkilaisista taas oli huolissaan siitä, että kirjasto lohkaisisi liian ison osan Torkkelinpuistoa. Vihreää tilaa oli kaupungissa muutenkin hyvin vähän. Meurman toimi tapauksessa välittäjänä, ja lopulta funktionalistinen kirjastorakennus avasi ovensa kaupunkilaisille Torkkelinpuiston kaakkoiskulmassa 1935.[34]

lowing decade. The town got involved by providing the land for the construction at Pantsarlahti Bastion and contributing to the construction work. Ullberg rejected his old drawings of a palatial Art-Noveau building and chose a pared-down, classical style. Construction work began in the summer of 1929 and the two-part building was completed in the following year. The association got its art school and the town its art museum. At the same time, Vyborg got its long-awaited monumental point of reference, towering over the city and gleaming white: a shrine to art. Writing in his memoirs in the 1980s, Meurman praised Ullberg's valuable work in creating the townscape of Vyborg. Besides Vyborg Castle, in Meurman's view Ullberg's art museum and his 1933 regional archive building at Tervaniemi Cape were the buildings that "made Vyborg Vyborg, giving the town its characteristic profile."[32]

The other key cultural institution serving the townspeople was the library. Vyborg's library was confined to limited space on Red Fountain Square in the 1910s, and the town already wanted a dedicated building then. It took until 1923 for a bequest by Maria Lallukka to make this possible. In 1927 the town of Vyborg organized an architectural competition for the library, which was won by the then fledgling architect Alvar Aalto. It was thought that the library would be completed quickly, but the process proved complicated. During the Great Depression, construction was delayed, and controversy surrounded both the architectural style and its location.[33]

Some people in Vyborg agreed with Uno Ullberg that the library should definitely be part of a monumental town centre. It should not be hidden among the trees in the middle of a park, as Aalto had planned. Other townspeople believed that a modern building would be completely out of place next to the neo-Gothic cathedral, which dated from the 1890s. Hundreds of townspeople signed a petition opposing the library building and Aalto was even accused of "cultural Bolshevism". Other residents were concerned that the library would take up too much space in Torkkeli Park. There was very little green space in the town as it was. Meurman mediated in the case, and finally the functionalist library building opened its doors to the townspeople in the southeast corner of Torkkeli Park in 1935.[34]

Vanha Viipuri ja uuden ajan vaatimukset

Viipurissa oli 1900-luvun alkupuolella vielä paljon rakentamatonta maata, mutta uutta kaupunkitilaa luotaessa täytyi ja usein haluttiinkin purkaa alta vanhaa pois. Esikaupunkien hökkeleitä ei kukaan ainakaan julkisessa keskustelussa jäänyt kaipaamaan, mutta Linnoituksen kaupunginosan vanhojen rakennusten arvosta käytiin usein keskustelua. Yksi keskustelun kohteista oli Pyöreä torni, joka 1860-luvulla oli jäänyt ylhäiseen yksinäisyyteensä. Vallit tornin ympäriltä oli purettu ja viereen oli tasoitettu kauppatori. Tornin kalliiseen ylläpitoon kyllästyneenä kaupungin päättäjät suunnittelivat tornin purkamista jo 1880-luvulla, mutta 1883 annettu asetus muinaisaikaisten muistomerkkien rauhoittamisesta nousi esteeksi. Viipurilaiset ymmärsivät, ettei purkulupa todennäköisesti heltiäisi. ”Romutornille” oli kuitenkin vaikea löytää sopivaa käyttötarkoitusta, ja tämä piti yllä kiistaa siitä, pitäisikö torni kunnostaa vai purkaa. Keskustelu kiihtyi taas 1900-luvun alussa, kun Pyöreän tornin taakse nousi Pohjoismaiden Osakepankin nelikerroksinen uusrenessanssitalo. Vanha ja uusi maailma tuntuivat olevan liian kaukana toisistaan. Vuosia jatkuneen kiistelyn jälkeen tornin säilyttämisen kannattajat voittivat 1908.[35]

Monessa muussa kiistassa tulos oli kuitenkin toinen. Kuten *Wiborgsbladetiin* kirjoittanut nimimerkki Publius totesi, ”paljon vanhaa ja kunnianarvoisaa [on jo] saanut väistyä uuden ajan vaatimusten tieltä.”[36] Jotta vanhaa voitiin säilyttää, oli yleiskaavatyössä entistä tarkemmin mietittävä kaupungin eri toimintojen sijoittamista. Meurman painotti kirjoituksessaan 1921, että liike-elämän toimintoja pitäisi edelleen siirtää kaupungin vanhimmista osista uudempiin. Tämä suojelunäkökohta sisällytettiinkin 1920-luvulla laadittuun yleiskaavaan ja näin vähennettiin painetta vanhojen rakennusten purkamiseen.[37] Tätä ratkaisua on myöhemmin arvostettu. Esimerkiksi kirjailija Kersti Bergroth muisteli 1950-luvulla, missä Viipurin sydän todella oli: ”Koulutyttönä kuljin joka aamu torin yli Pyöreän tornin ohi Karjaportinkadulle. Pyöreästä tornista alkoi sitten Vanha Kaupunki, se joka lopultakin oli koko kaupunkimme paino ja kunnia.”[38]

”Villit” esikaupungit osaksi kaupunkia

Kun Meurman aloitti työnsä Viipurin asemakaava-arkkitehtina vuonna 1918, hänellä oli edessään haastava työsarka. Päätöksentekijät niin Viipurissa kuin monissa muissakin suomalaisissa kaupungeissa olivat pitkään aliarvioineet kaupungistumisen tahdin ja tarjonneet liian vähän kohtuuhintaisia tontteja kasvavalle väestölle. Halpaa rakennusmaata haluavilla ei ollut juuri muuta mahdollisuutta kuin lähteä kaupunkien hallinnollisten rajojen taakse, jossa yksittäiset maanomistajat tai maayhtiöt tarjosivat maatalousmaasta palstoittamiaan halpoja tontteja. Kaupungin rajojen ulkopuolelle houkutteli myös se, ettei siellä ollut rakennusjärjestyksiä rakentamista rajoittamassa. Jokainen sai rakentaa sellaisen kodin kuin halusi ja mihin varat riittivät. Järjestämättömien esikaupunkien muodostuminen oli näin kaupunkilaisten ja maanomistajien vastaus jäykälle ja hitaalle kaupunkisuunnittelulle. He loivat itse uutta kaupunkitilaa ja heitä oli paljon. Merkittävä osa kaupunkikasvusta Suomessa 1900-luvun alussa tapahtui kaupunkien hallinnollisten rajojen ulkopuolella, yleensä yksityisellä maalla ja näin ollen kunnallisen kontrollin ulottumattomissa.[39]

Helsingin ympäristössä esikaupunkeja oli suuri määrä, mutta suhteellisesti ottaen pahin ”esikaupunkiongelma” oli juuri Viipurissa. Suomen virallisen tilaston mukaan vuonna 1920 Viipurin esikaupungeissa asui enemmän väkeä (28 400) kuin itse kaupungissa (25 200).[40] Kaupungin ulkopuolella tapahtuvaa rakentamista oli yritetty saada jonkinlaiseen kontrolliin jo 1900-luvun ensimmäisinä vuosina. Viipurin esikaupungit oli silloin määritelty ”taajaväkisiksi yhdyskunniksi”, mutta Meurmanin mukaan tämä uudistus ei ollut tuonut mitään oleellista parannusta: ”Kadut, jos niitä edes sillä nimellä voi kutsua, ne kun ovat aivan tasoittamattomia, ilman katukäytäviä ja viemärilaitosta, ovat kapeita ja ulkonä-

Old Vyborg and the demands of a new age

At the dawn of the twentieth century, there was still an abundance of vacant land in Vyborg, but this filled up as the new urban space took shape and there was often an urge to tear down old buildings. In public discourse, at least, nobody regretted the loss of the shacks in the suburbs, but a lively debate recurred about the value of the old buildings in the Linnoitus district. One landmark under discussion was the Round Tower which stood in splendid isolation on the site since the 1860s. The embankments around the tower were levelled and a new market square located beside it. Weary of the maintenance costs, the town’s decision-makers were already planning to dismantle the tower in the 1880s, but the 1883 regulation on preserving ancient monuments presented an obstacle. The people of Vyborg realized that they probably would not get a demolition permit. It was difficult to find the appropriate function for the “rubble tower”, however, which kept up the controversy on whether to restore or demolish it. This debate intensified again at the beginning of the twentieth century, when the four-storey building of the Nordic Investment Bank was erected behind the tower. The old and new worlds seemed to be too far apart. After years of controversy, those in favour of preserving the tower won the argument in 1908.[35]

Many other disputes, however, had a different outcome. As one writer under the pen name Publius put it in the *Wiborgsbladet*, “much that is old and venerable [has already] given way to the requirements of the new era.”[36] To preserve these old buildings, it was more important than ever before to consider where various activities were located in the town master plan. Writing in 1921, Meurman stressed that business activities should continue to be relocated from older to newer parts of town. This preservation perspective was incorporated in the 1920s master plan, easing the pressure to demolish old buildings.[37] The solution was appreciated later on. Writing in 1950, the author Kersti Bergroth recalled where the real heart of Vyborg was. “As a schoolgirl, I walked across the square every morning past the Round Tower to Karjaportinkatu Street. The Round Tower was where the old town started, which was the focal point and glory of our whole town.”[38]

The “wild” suburbs become part of town

When Meurman started work as town planning architect of Vyborg in 1918, he was faced with a challenge. As in many other Finnish towns, decision-makers in Vyborg had underestimated the pace of urbanization for a long time and provided too few affordable plots for the growing population. If one wanted cheap land, one usually had no choice but to go beyond the town’s administrative boundaries, where individual landowners or property developers offered cheap plots. The other attraction of going outside the town borders was the fact that building regulations did not apply. Anyone could build the home they wanted and could afford. The disorderly formation of the suburbs was the response of both town dwellers and landowners to rigid and slow urban planning. They created the new urban space themselves, and there were a lot of them. A significant proportion of early twentieth-century urban growth in Finland occurred outside the administrative borders of the towns, usually on private land and therefore out of reach of municipal control.[39]

Helsinki was surrounded by a great number of suburbs, but relatively speaking Vyborg had the worst “suburban crisis”. According to the Official Statistics of Finland, in 1920 more people lived in the suburbs of Vyborg (28,400) than in the town itself (25,200).[40] Attempts were made to control construction outside the town limits from the early 1900s. At the time, the suburbs of Vyborg were defined as “populous communities” but Meurman argued that this reform had not brought about any substantial improvement: “The streets, even if they were worthy of the name, are completely uneven, without any pavements or sewage system,

öltään suorastaan inhottavia. Niitä reunustavat hökkelipahaset kilpailevat keskenään rumuudessa ja likaisuudessa."[41]

Viipurin maalaiskunta oli halukas pääsemään köyhimmistä esikaupungeista eroon ja tarjosi niitä kaupungille. Samoin monet esikaupunkilaiset anoivat asuinalueidensa liittämistä kaupunkiin. Kaupungin päättäjät ja virkamiehet vastustivat kuitenkin liitoksia vedoten siihen, että laajojen esikaupunkialueiden uudelleen kaavoittaminen ja infrastruktuurin rakentaminen ajaisivat kaupungin taloudellisiin vaikeuksiin.[42]

Koska sama ongelma vaivasi – enemmän tai vähemmän – kaikkia suurempia suomalaisia kaupunkeja, pohdittiin kysymystä usein myös valtakunnallisella tasolla. Jo 1900-luvun alussa senaatin asettama esikaupunkikomitea oli suositellut Viipurin esikaupunkien liittämistä kaupunkiin, mutta samaan aikaan komitea oli katsonut, ettei vastahakoista kaupunkia voitu pakottaa liitokseen. Pian itsenäistymisen jälkeen asiaa ryhtyi ajamaan Sosiaalihallitus. Viipurin kaupunki vastusti edelleen hanketta, mutta nyt oli nähtävissä myös merkkejä vastarinnan murtumisesta. Kaupunki oli jo selvästi omaksumassa aktiivisempaa roolia ympäröivien alueiden kehittämisessä esimerkiksi tekemällä maaostoja esikaupunkialueilla.[43]

Valtio päätti Viipurin esikaupunkialueiden liittämisestä kaupunkiin vuonna 1922 ja hyvitteli kaupunkia pitkäaikaisella lainalla ja lupauksella osallistua uudistuksesta koituviin kustannuksiin. Lisäksi prosessi toteutettiin viipurilaisten toivomusten mukaan vaiheittain: 1924, 1928 ja 1933. Ensin kaupunkiin liitettiin keskustasta kaakkoon sijainneet Kolikkoinmäen, Tiiliruukin ja Kangasrannan esikaupungit, joiden ajateltiin aiheuttavan kaupungille eniten huolta ja kustannuksia. Samaan aikaan osaksi kaupunkia tuli myös laaja esikaupunki- ja maaseutualue koillisesta. Tämän jälkeen, vuonna 1928, mentiin kauemmaksi kaakkoon ja kaupunkiin liitettiin Kelkkalan alue sekä Maaskolan maat, jotka kaupunki oli

narrow and downright disgusting to look at. They are flanked by dreadful shacks which jostle for position as the ugliest and dirtiest."[41]

The rural district outside Vyborg wanted to get the poorest suburbs off its hands and offered them to the town. Many of the suburbs also applied to be incorporated into the town. The town's decision-makers and officials opposed this, however, citing the fact that rezoning and creating infrastructure in the large suburbs would put a financial strain on the town.[42]

Since all larger Finnish towns were faced with – more or less – the same problem, the issue was also frequently discussed on a national level. As early as the beginning of the twentieth century, the senate suburbs committee had recommended connecting the suburbs to the town of Vyborg, but at the same time recognized that the town could not be forced to do this. Soon after independence the National Board of Social Welfare began to address the issue. The town of Vyborg still opposed the project, but cracks in the united front were beginning to appear. The town was clearly adopting a more active role in developing the surrounding area, for example by purchasing land in suburban areas.[43]

The state decided in favour of incorporating the suburbs into Vyborg in 1922 and compensated the town with a long-term loan and promise to help in the costs of suburban renewal. In addition, the process was carried out in stages: 1924, 1928 and 1933. The first areas to be incorporated, the south-eastern suburbs of Kolikkoinmäki, Tiiliruukki and Kangasranta were the ones which were expected to cause the most concern and greatest cost to the town. An extensive suburban and rural area northeast of the town was incorporated at the same time. After this, in 1928, the expansion extended south-eastwards to incorporate Kelkkala and Maaskola, which the town had already acquired. The western areas (Sorvali, Saunalahti, Hiekka, Pikiruukki and Tienhaara) were incorporated last along with Uuras.[44]

Vähävarainen väki loi 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa omaa kaupunkitilaansa Viipurin hallinnollisten rajojen ulkopuolelle. Esikaupungeissa oli vetovoimaa, koska siellä maatilkkuja ja rakennusmateriaaleja oli tarjolla edullisesti ja omista puutarhoista ja peltotilkuista sai täydennystä ruokapöytään. Kuva Talikkalan esikaupunkialueelta (entinen Tiiliruukki) vuodelta 1935. Vasemmalla Talikkalan koulurakennus, taustalla Talikkalan kirkko.
Kuva: Museovirasto, Jalmari Lankinen.

Low-income townspeople created their own urban space outside the administrative borders of Vyborg in the late 1800s and early 1900s. The suburbs were more attractive, because plots and building materials were available there at a reasonable price: gardens and smallholdings helped to put food on the table. Photo of the Talikkala suburb (former Tiiliruukki) in 1935. On the left is the Talikkala secondary school and in the middle the Talikkala church.
Photo: Finnish Heritage Agency, Jalmari Lankinen

jo aikaisemmin hankkinut omistukseensa. Viimeisenä liitettiin läntiset alueet (Sorvali, Saunalahti, Hiekka, Pikiruukki ja Tienhaara) ja Uuras.[44]

Ennen kuin minkäänlaista päätöstä liittämisestä oli tehty, esikaupunkialueet otettiin jo täysipainoisesti huomioon kaupunkisuunnittelussa. Meurman esitteli ensimmäisen esikaupungit kattavan Viipurin yleiskaavaluonnoksen ja sen perustana olevia näkemyksiä *Arkkitehti*-lehdessä vuonna 1921. Täydennetty yleiskaavaehdotus valmistui 1923. Yleiskaava ohjasi maankäytön suuria linjoja ja suunnitelmaa tarkennettiin sitten aluekohtaisilla asemakaavoilla, jotka kaakkoisten esikaupunkien osalta valmistuivat 1926. Viipurin kaavoitus ja sen taustalla olevat ideat henkilöityvät usein Meurmaniin, mutta tulevaisuuden Viipuria suunniteltiin ja piirrettiin asemakaavatoimistossa monen henkilön voimin. Meurmanin kanssa työtä tekivät muun muassa arkkitehdit Clara Meuschen, Agda Aspelin, Elsi Borg ja Elli Ruuth.[45]

Esikaupunkialueiden suunnittelussa yleisenä tavoitteena oli luoda sosiaalisesti ja arkkitehtuurisesti hyväksi nähtyjä, terveellisiä asumisympäristöjä: ”villeistä” esikaupungeista haluttiin muokata selkeää ja hallittua kaupunkitilaa. Meurman korosti myös, että kaupunkia ja esikaupunkeja tuli nyt ajatella kokonaisuutena. Tämä oli Viipurissa suurempi haaste kuin monissa muissa kaupungeissa, koska maaston muotojen vuoksi kaupunki oli pirstoutunut ja asutuksen täytyi välillä harpata esimerkiksi patterialueen yli. Näihin haasteisiin oli Meurmanin mielestä kuitenkin vastattava, vaikka muutokset vääjäämättä veivätkin aikansa. Esimerkiksi aivan kaupungin rajalla sijainnut ja kaupunkiin 1924 liitetty Kolikkoinmäki sai oman raitiotielinjansa jo ennen yhdistymistä vuonna 1912, mutta esimerkiksi vesijohto- ja viemäriverkostoon koko alue saatiin liitettyä vasta 1930-luvun lopulla.[46]

Yleisenä päälinjana kaavoituksessa oli matala ja väljä rakentaminen. Esitellessään kaavaa *Arkkitehti*-lehdessä vuonna 1928 Meurman painotti, että saksalaistyyppisten kivikasarmien rakentamisen sijaan Suomessa pitäisi seurata ”anglosaksista matalaa kaupunkien rakentamistapaa”. Korkeiden kivitalojen hän katsoi sopivan lähinnä vain ydinkeskustaan, maaseudulle johtavien pääväylien varsille ja esikaupunkien pääkaduille. Muualle niitä tulisi rakentaa vain hyvin perustelluista syistä. Yleisenä periaatteena esimerkiksi oli, ettei korkeita rakennuksia enää rakennettaisi vanhaankaupunkiin. Meurmanin mukaan tästä säännöstä voitiin kuitenkin poiketa, jos tarkoituksena oli korjata vanhoja virheitä ja luoda – 1920-luvulla hyvin arvostettua – yhtenäistä kaupunkikuvaa. Uusilla korkeilla kivitaloilla voitiin vanhassakaupungissa kätkeä jo olemassa olevia paljaita palomuureja ja luoda yhtenäisempiä rakennusryhmiä.[47]

Kaupunkitilan jakaminen eri toiminnoille tarkoitettuihin alueisiin kuului olennaisena osana funktionalistiseen kaupunkisuunnitteluun, joka vahvistui 1930-luvulta alkaen. Pienemmässä mittakaavassa tällaista toimintojen eriyttämistä oli toki jo aikaisemmissakin kaavoissa. Viipurin 1910- ja 1920-lukujen yleis- ja asemakaavoissa tämä tavoite näkyi paitsi vanhankaupungin suojelemisena liiketoiminnalta myös erillisten teollisuusalueiden perustamisena. Ensimmäinen Viipurin teollisuusalue oli kaavoitettu jo 1911 Pyöräsuolle (entinen Rosuvoi), joka sijaitsi keskustan itäpuolella Pietarin radan ja Pietarin maantien välissä, ja jossa oli ollut teollisuuslaitoksia 1860-luvulta lähtien. Laatiessaan 1920-luvun yleiskaavoja Meurman jatkoi tästä pohtien paljon sitä, miten teollisuus oli hyvä modernissa kaupungissa sijoittaa ja miten sen infrastruktuuritarpeet otettiin huomioon. Merkittäväksi teollisuus- ja varastorakennusalueeksi kehittyi 1930-luvulla esimerkiksi Pantsarlahden ja Eteläsataman välinen alue, jonne nousivat kaupunkikuvassa vahvasti näkyvät, arkkitehti Erkki Huttusen suunnittelemat funkkistyyliset SOK:n mylly ja viljavarasto.[48]

Kaavoitukseen vaikutti 1930-luvulla myös lainsäädännöllinen kehitys, ennen kaikkea vuonna 1932 voimaan tullut asemakaavalaki. Pääpaino laissa oli kaupunkiyhteisön taloudellisten toimintaedellytysten ja terveydellisten olojen takaamisessa, kun taas rakennustaiteellisten tavoitteiden edistäminen jäi enemmän kaupunkien harrastuneisuuden varaan.

Before any decision about incorporation was made, the suburbs were already fully taken into account in urban planning. Meurman drafted the first comprehensive master plan for Vyborg’s suburbs, presented in *Arkkitehti* in 1921. An augmented master plan was proposed in 1923. The master plan directed the general line of land use and was refined by local plans, which were drawn up for the southeast suburbs in 1926. Meurman often personified urban planning in Vyborg and the ideas behind it, but many people were involved in drawing up town plans for the future of Vyborg. Other architects working with Meurman included Clara Meuschen, Agda Aspelin, Elsi Borg and Elli Ruuth.[45]

The overall objective of suburban planning was to create what were seen as socially and architecturally favourable, healthy living environments: The “wild” suburbs were to be tamed to create a clear, orderly urban space. Meurman also stressed that the town and suburbs should be thought of as a whole. This was a great challenge in Vyborg, because the terrain meant that the town was fragmented and residential areas were broken up, for example by Patterinmäki. Meurman believed that these challenges could be faced, though the changes would inevitably take time. For instance Kolikkoinmäki, which was right on the border of the town and incorporated into it in 1924, received its own tram line well before that, in 1912, but the whole area was only connected to the water and sewage system much later, at the end of the 1930s.[46]

As a general rule, buildings were low and spread out. In his presentation of the town plan in *Arkkitehti* in 1928, Meurman stressed that, rather than building German-style stone barracks, Finland should follow the “Anglo-Saxon method of low-rise urban construction”. He considered tall stone houses appropriate mainly in the heart of town, along the main roads leading to the countryside and main streets in the suburbs. There needed to be very good reasons to build them anywhere else. One general principle was that tall buildings would no longer be constructed in the old town. Meurman could envisage exceptions to this rule if the intention was to correct past mistakes and to create – as was very much appreciated in the 1920s – a unified townscape. New multi-storey stone buildings in the old town could conceal the existing bare firewalls, creating new more cohesive groups of buildings.[47]

The distribution of areas with different functions around the urban space was an essential part of the functionalist planning which gained ground from the 1930s. Naturally, functional separation had already been part of previous town plans on a smaller scale. In the 1910s and 1920s, this could be seen on town plans of Vyborg; commercial activity was kept out of the old town and separate industrial zones were formed. The first industrial zone of Vyborg was on the 1911 plan, at Pyöräsuo (formerly Rosuvoi), which was east of the town centre, between the road and railway to St Petersburg. Industrial premises had been based there since the 1860s. Meurman developed the 1920s master plans from this starting point, taking into consideration the placement and infrastructure needs of industrial plants. The area between Pantsarlahti and the south port became a major industrial and warehousing area in the 1930s. The functionalist SOK mill and grain warehouse there, designed by architect Erkki Huttunen, dominated the town skyline.[48]

In the 1930s, zoning was significantly affected by a new town planning law (1932). The main focus of the law was to create conditions that promoted economic activity and good health. Furthering architectural objectives was still more the preserve of the town’s own enthusiasts. One key reform was giving municipalities a monopoly on planning, which was extended to include private and state land. As a result of this reform, towns were able to zone areas more systematically and support their own growth.[49] Besides legal change, town life changed too, and this also had to be taken into account in urban planning. One of these changes was the gradual increase in car traffic. When the Vyborg master plan was updated in 1932, the main road leading westwards was improved to accommodate rapid car traffic.[50]

Esikaupunkien liittäminen kaupunkiin oli vaikea ja kallis prosessi, johon kaupungin päättäjät suostuivat vasta pakon edessä 1920-luvulla. Liittämispäätöksen jälkeen kaupungista ja esikaupungeista ryhdyttiin luomaan kokonaisuutta, ja vuoden 1935 opaskartassa kaupunki näyttäytyi jo kutakuinkin yhtenäisenä. Esimerkiksi kaupunkia ja esikaupunkeja erottaneesta Patterinmäestä oli tullut kaupungin keskellä oleva ja sen eri osia yhteen sitova viher- ja ulkoilualue.
Lähde: Kansallisarkisto.

Connecting the suburbs to the town was a difficult and expensive process, which town leaders agreed to only under duress in the 1920s. After the decision was taken, work began on combining the town and suburbs into one whole, and by 1935, when this tourist map was issued, the town appeared more or less united. For example Patterinmäki Hill, which had separated the town from the suburbs, had become a green space and outdoor recreation area, binding together the centre and various parts of town.
Source: National Archives of Finland.

Keskeinen uudistus oli se, että kunnat saivat kaavamonopolin ja asemakaavoitus ulotettiin koskemaan myös yksityisiä ja valtion maita. Tämän uudistuksen myötä kaupungit pystyivät järjestelmällisemmin kaavoittamaan alueita ja tukemaan omaa kasvuaan.[49] Lakien lisäksi kaupunkielämä muuttui, ja nämä muutokset tuli asemakaavoissa myös ottaa huomioon. Yksi muutoksista oli autoliikenteen vähittäinen lisääntyminen. Kun Viipurin yleiskaavaa päivitettiin vuonna 1932, länteen johtava pääväylä muutettiin nopealle autoliikenteelle sopivaksi kaduksi.[50]

Vihreämpi Viipuri

Yhtenä keskeisenä tavoitteena vuoden 1923 yleiskaavassa oli tehdä Viipurista vihreämpi kaupunki. Turku ja Helsinki, jotka jo 1800-luvun lopulla harjoittivat selkeää puistopolitiikkaa, olivat edelläkävijöitä vihreän kaupunkitilan luomisessa. Viipurissa ja muissa pienemmissä kaupungeissa asiaan herättiin hitaammin.[51] Viipurissa oli toki Monrepos'n puisto, mutta kuten Kersti Bergroth muisteli, se ei korvannut kaupungissa sijaitsevia lähipuistoja: "Monrepos'ssa viipurilaiset yleensä kävelivät kuin vieraisilla vähän oudoissa oloissa..."[52] Vuoden 1861 kaavan mukaisesti Viipuriin oli rakennettu Esplanadin puisto, ja 1880-luvulla oli avattu Papulanpuisto pankkiiri Wilhelm Burjamin taloudellisella tuella. Lisäksi varakkaammalla väellä oli mahdollisuus viettää aikaa luonnon helmassa Viipurin ympäristössä. Monet liike- ja virkamiehet viettivätkin kesiään perheineen huviloilla Saimaan kanavan varrella, Suomenvedenpohjan rannoilla – ja 1900-luvun puolella myös Lihaniemessä ja sen lähisaarilla. Huvila-asumisen suosio kasvoi rautatie- ja höyrylaivayhteyksien lisääntyessä, koska hyvät yhteydet mahdollistivat liikkumisen kaupungin ja huvilan välillä jopa päivittäin.[53] Kaikille kaupunkilaisille huvila-asuminen ei kuitenkaan ollut mahdollista, ja varakkaampikin väki vietti yleensä suurimman osan vuodesta kaupungissa. Meurman painotti, että Viipurin keskeisille asuinalueille tuli rakentaa enemmän puistoja.[54]

A greener Vyborg

One key aim of the 1923 master plan was to make Vyborg greener. Turku and Helsinki, which had had a clear parks policy since the end of the nineteenth century, were the pioneers in creating green urban space. Vyborg and other smaller towns woke up to the issue more slowly.[51] Vyborg did indeed have Monrepos Park, but as Kersti Bergoth recalled, it could not replace local parks inside the town itself: "Vyborg people usually felt a little out of place walking in Monrepos..."[52] In accordance with the 1861 plan, the Esplanade Park was constructed, and in the 1880s Papula Park was opened with the financial support of banker Wilhelm Burjam. Wealthy people also had the opportunity to spend time in the natural setting around Vyborg. Many businesspeople and government officials summered with their family in villas along the Saimaa Canal or the coast of Suomenvedenpohja Bay, and in the twentieth century, also at Lihaniemi Cape and the surrounding islands. Villas became more popular as rail and steamship connections improved and it became possible to travel into town from one's villa even daily.[53] Not all townspeople

Meurman jakoi Eliel Saarisen ja Bertel Jungin ajatuksen siitä, että yksittäisten viheralueiden tuli olla osa laajempaa viheraluejärjestelmää.[55] Keskusta-alueelle Meurman suunnitteli puistovyötä, joka olisi kulkenut Havin lahdelta Patterinmäen aluetta myöten Karjalan kaupunginosaan ja Papulaan. Sieltä vihervyö olisi jatkunut pikkusaaria myöten Monrepos'n puistoon ja sitten Pyhän Annan kruunun vallien kautta Tervaniemeen. Tästä puistovyöstä olisi edelleen yhteys esikaupunkialueilla oleviin viheralueisiin. Puistovyön lisäksi Meurman painotti sitä, että ranta-alueet tulisi mahdollisuuksien mukaan pitää puistoina ja avoimena kaupunkilaisille. Suuri osa niistä puistoista, joita Meurman esitti Viipuriin, toteutuivat tavalla tai toisella. Esimerkiksi Patterinmäen vanhasta linnoitusalueesta tuli yksi kaupungin merkittävimmistä ulkoilualueista 1920- ja 1930-luvuilla.[56] Laajempi viheraluejärjestelmä jäi sen sijaan osittain toteutumatta.[57]

Puistot ja aukiot ovat monella tapaa merkityksellisiä paikkoja kaupungeissa. Esimerkiksi niihin pystytetyt patsaat ja muistomerkit ovat tärkeä osa kaupunkilaisten jatkuvaa keskustelua identiteetistään. Viipurissa tämä keskustelu tiivistyi 1900-luvun alkuvuosina. Kesällä 1908 Suomen kielen isäksi kutsuttu Mikael Agricola sai Emil Wikströmin veistämän patsaan Viipurin uuden tuomiokirkon viereen. Saman vuoden syksyllä pystytettiin ruotsinkielisten viipurilaisten aloitteesta patsas Viipurin linnan perustajalle, Torkkeli Knuutinpojalle (ruots. Torgils Knutsson), Vanhalle raatihuoneentorille.[58] Jotta viipurilaiset – niin suomen- kuin ruotsinkielisetkin – eivät unohtaisi kaupunkinsa olevan osa Venäjää, venäläiset viranomaiset pystyttivät Pietari Suuren patsaan kalliolle Tervaniemen puistoon. Kun Venäjän vallan aika päättyi, Pietari Suuri sai mennä ja tilalle tuli Gunnar Finnen veistämä *Itsenäisyyden leijona*. Tämän leijonapatsaan lisäksi Viipuriin hankittiin sotien välisenä aikana useita muitakin patsaita. Esimerkiksi Torkkelinpuistoon pystytettiin Jussi Mäntysen *Hirvi* vuonna 1928 ja Yrjö Liipolan *Metsänpoika* vuonna 1931. Patsaat koettiin niin tärkeäksi osaksi kaupunkikuvaa, että yksityiset kaupunkilaiset tekivät tätä tarkoitusta varten lahjoituksia. Hyvin merkittävän lahjoituksen teki Punaisenlähteen apteekkia pitänyt Johan Casimir von Zweygberg, joka jätti testamentissaan lähes 170 000 markkaa Viipurin kaupungin kaunistamiseen.[59]

Kun kaupunkeihin 1900-luvulla luotiin lisää vihreää ja avointa tilaa, kysymys ei enää ollut promenadipuistoista. Nyt tärkeää oli saada ihmiset ulos raikkaaseen ilmaan harrastamaan reipasta liikuntaa puistoihin, leikkipaikoille ja pelikentille. Yksi avainhenkilöistä tässä kampanjassa oli pesäpallon kehittäjä ja urheiluekspertti Lauri Pihkala, joka toimi Meurmanin konsulttina urheilualueiden suunnittelussa. Pihkalan suosituksesta Viipuriin rakennettiin leikki- ja urheilukenttien verkosto. Koska Pihkala näki moderneilla urheiluareenoilla organisoitujen urheilukisojen olevan parhaita fyysisen suoristuskyvyn mainostajia, hän myös tuki pääurheiluareenan rakentamista Viipuriin. Meurman suunnittelikin vuoden 1923 yleiskaavaan Patterinmäen alueelle uuden urheilustadionin, joka rakennettiin 1930-luvulla. Stadion vihittiin 1934. Kolme vuotta myöhemmin stadionilla kisattiin yleisurheilun Suomen mestaruuksista ensimmäisissä virallisissa Kalevan kisoissa.[60]

Kaupunkisuunnittelijan haasteet

Vaikka Viipurin kaupunki kävi läpi valtavia muutoksia 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle, osa asemakaavoittajan haasteista säilyi samanlaisina. Tärkeä yhteinen haaste oli kaupungin reuna-alue: järjestämättömät esikaupungit, jotka eivät vielä olleet kaupunkia mutta eivät enää maaseutuakaan. Ensin 1800-luvulla suunniteltiin laitakaupungin hökkelikylien sitomista kaupunkirakenteeseen, ja 1900-luvulla työn alla olivat hallinnollisten rajojen taakse nousseet esikaupungit. Toisena jatkuvana haasteena oli edustavan ja viihtyisän kaupungin luominen. Vuoden 1861 kaavassa oli leveitä katuja ja lehmusesplanadi, mutta varsinainen monumentaalikeskusta jäi suunnittelematta. Puutetta pyrittiin sitten korjaa-

could afford a villa, however, and even the wealthiest spent most of the year in town. Meurman stressed that more parks needed to be built in the central residential areas of Vyborg.[54]

Meurman agreed with Eliel Saarinen and Bertel Jung that scattered green spaces should be combined into a larger system.[55] Meurman designed a park belt for the town centre which would have extended from Havi Bay, along Patterinmäki to the districts of Karjala and Papula. This green belt would then continue through the islets to Monrepos Park and then through the ramparts of St Anna's Crown to Tervaniemi. This park belt would then be connected to green spaces in the suburbs. Besides the green belt, Meurman also stressed that the shorelines should be kept as park-like and open to the townspeople as possible. The majority of these parks which Meurman proposed to Vyborg were created one way or another. The old fortress area on Patterinmäki Hill, for instance, became one of the town's most important outdoor recreation areas in the 1920s and 1930s.[56] The plan for a larger system of green spaces remained partly unrealized, however.[57]

Parks and open spaces are in many ways the most important places in towns. The statues and monuments placed in them are a significant part of the townspeople's ongoing conversation about their own identity. In Vyborg, this debate intensified in the early years of the twentieth century. In the summer of 1908, Emil Wikström's statue of the "father of the Finnish language", Mikael Agricola, was erected next to the new cathedral. In the autumn of the same year, the Swedish-speaking inhabitants of Vyborg erected a statue to the founder of its castle, Torgils Knutsson, on Old Town Hall Square.[58] To ensure that neither the Finnish nor the Swedish speakers in Vyborg forgot that the town was part of Russia, the Russian authorities erected a statue of Peter the Great in Tervaniemi Park. When the Russian period came to an end, Peter the Great had to go and was replaced by Gunnar Finne's *Itsenäisyyden leijona* (Lion of Independence). Besides this lion, in the interwar period Vyborg erected several other statues. Torkkeli Park, for instance, was adorned with Jussi Mäntynen's *Hirvi* (Elk) in 1928 and Yrjö Liipola's *Metsänpoika* (Son of the Forest) in 1931. The statues were seen as such an essential part of the townscape that private citizens made donations to erect them. One very substantial donation was made by Johan Casimir von Zweygberg in his will. The owner of the pharmacy, Punaisenlähteen apteekki, left almost 170,000 marks for the beautification of the town.[59]

When more green and open space was created in towns in the twentieth century, this no longer constituted parks for promenading in. The new aim was to get people out in the fresh air to perform energetic physical activities in parks, playgrounds and playing fields. One of the key people in this campaign was the inventor of Finnish baseball and sports expert Lauri Pihkala, who served as a consultant to Meurman on planning sports facilities. On his recommendation, Vyborg built a network of playgrounds and sports fields. Because Pihkala saw organized sporting competitions in dedicated arenas as the best advertisement for physical performance, he also supported the construction of a main sports arena in Vyborg. Meurman indeed added a new sports stadium in Patterinmäki to the 1923 town plan, and this was inaugurated in 1934. Three years later, Finnish national athletics champions competed there in the first official Kaleva Games.[60]

Challenges for urban planners

Although Vyborg underwent tremendous changes from the mid-1800s to the 1930s, some of the challenges to urban planning remained the same. One such challenge was on the fringes of the town: disorderly suburbs that were not yet part of the town but were no longer countryside, either. First, in the nineteenth century, the plan was to incorporate the villages of shacks on the outskirts into the town, and in the twentieth century, the suburbs which had grown up outside the urban administra-

Viheralueiden merkitystä korostettiin Viipurin suunnittelussa 1920-luvulla. Erityisesti kaupungin tiiviisti rakennetussa keskustassa vihreää tilaa oli vähän ja kaupungin paraatipuiston, Torkkelinpuiston (kuvassa), lisäksi kaivattiin muunkinlaisia viheralueita. Asemakaava-arkkitehti Otto-Iivari Meurman lähti parantamaan tilannetta luomalla puistovyön keskustan ympärille. Myös rantoja pidettiin mahdollisuuksien mukaan vapaana kaupunkilaisille.

Kuva: Eino Partanen 1930-luku.
Eino Partasen kokoelma.

The importance of green space was emphasised in town planning for Vyborg in the 1920s. Green space was limited, particularly in the densely-built town centre, and other green areas were needed besides the town's showpiece, Torkkeli Park (pictured). The town planning architect, Otto-Iivari Meurman, sought to improve this situation by creating a park belt around the town centre. Where possible, the townspeople were also given free access to beaches.

Photo: Eino Partanen 1930s,
Eino Partanen's collection.

maan seuraavat vuosikymmenet aina 1930-luvulla saakka. Kolmas yhteinen haaste 1800- ja 1900-luvun kaavoittajille oli suotuisien edellytysten takaaminen kaupalle, teollisuudelle ja satamalle. Jos tähän haasteeseen ei vastattu, ei voitu vastata muihinkaan. Ilman tukevaa taloudellista perustaa ei ollut varaa esikaupunkien kunnostamiseen eikä monumentaalikeskustaan.

Se, mikä muuttui 1800-luvun puolivälistä 1930-luvulle, oli käsitys suunnittelun mahdollisuuksista. Modernin kaupunkisuunnittelun kehittyessä 1800- ja 1900-lukujen taitteessa, sen mahdollisuudet nähtiin rajattomina. Kun ensin vain määriteltiin hyvän elämän edellytykset, suunnittelun avulla mikä tahansa kaupunki voitaisiin muuttaa paikaksi, missä tämä hyvä elämä olisi mahdollista. Ajatteluun liittyi myös determinismiä: Kun hyvä kaupunkiympäristö kerran oli luotu, hyvä elämä seuraisi kuin itsestään. Viipurissakin luotettiin 1900-luvulla siihen, että suunnitteluelementeillä voitiin luoda järjestystä ja kontrolloitavuutta kaupunkitilaan ja sitä kautta myös hallita kaupunkiväestöä. Kaupunkitila oli väline, jonka avulla kaupunkilaisista pystyttiin muokkaamaan terveitä ja vastuullisia kansalaisia ja kaupungista harmoninen yhteisö. Koska 1900-luvun alkua leimasivat suuret yhteiskunnalliset jännitteet, kaavoitus sai tärkeän roolin sosiaalisten ongelmien ratkaisijana ja jännitteiden purkajana. Kaavoitus oli yhteiskuntapolitiikkaa.

Lähtiessään Viipurista uusiin työtehtäviin Otto-Iivari Meurman koki vastanneensa niihin haasteisiin, joita hänellä oli ollut edessään vuonna 1918: ”Olin laatinut Viipurille asemakaavoja joka ilmansuuntaan, ja ne riittivät mielestäni kaupungin kasvulle ainakin seuraaviksi kahdeksikymmeneksi vuodeksi. Asemakaavamies oli tehnyt tehtävänsä.”[61] Lähtiessään hän jätti kaupungin, joka oli valmis moniin tulevaisuuden haasteisiin. Hän oli luonut kollegoidensa kanssa hyväksi ymmärrettyä kaupunkiympäristöä, jossa oli väljiä asuinkatuja, tiheään sijoitettuja urheilupaikkoja, tehokkaita teollisuusalueita, ensimmäisiä nopealle autoliikenteelle soveltuvia teitä, mutta myös arvostettuja vanhoja rakennuksia. Kaupunki rakensi voimakkaasti uutta, mutta samaan aikaan se oli myös päätynyt suojelemaan vanhaan.

tive borders became the priority. Another ongoing challenge was to create an impressive and pleasant townscape. The 1861 plan included broad streets and a linden-lined esplanade, but still no monumental centre. An attempt was made to address this issue in the following decades, all the way up to the 1930s. The third challenge faced by urban planners in both the nineteenth and twentieth centuries was to ensure favourable conditions for trade, industry and the port. If they could not rise to this challenge, they could not deal with any of the others. Without a firm economic base, there would be no money for renovating the suburbs and building a monumental centre.

What did change from the mid-1800s to the 1930s was the idea of what the planners could achieve. At the turn of the nineteenth and twentieth centuries, the possibilities for modern urban planning seemed endless. All planners needed to do was to define the conditions for a good life and any town at all could become a place where this good life could be lived. This train of thought was also associated with determinism: Once a good urban environment had been created, the good life would naturally follow. In 1900s Vyborg, people believed that they could order and control the urban space with planning elements and use these to manage the urban population. The urban space was a medium through which the townspeople could be made into healthy and responsible citizens and the town into a harmonious community. Since the beginning of the twentieth century was marked by major social tensions, urban planning gained a key role in solving these social problems and easing these strains. Urban planning was an aspect of social policy.

When Otto-Iivari Meurman left Vyborg for a new job, he believed he had met the challenges that he had faced in 1918: “I have drawn up plans for all parts of Vyborg which I believe should be sufficient for urban growth for at least the next twenty years. The town planner has done his job.”[61] The town he left behind was prepared for many challenges in the future. With his colleagues, he had built an urban environment which they understood to be a good one: spacious residential streets, plenty of sports facilities, effective industrial areas, the first roads suitable for fast car traffic, but also prestigious old buildings. New construction was progressing rapidly all over town but at the same time, the decision had been made to protect the old.

Uno Ullbergin ja Ragnar Ypyän suunnittelema Viipurin naistensairaala valmistui syksyllä 1937. Arkkitehtuuriltaan ja tilaratkaisuiltaan moderni sairaala rakennettiin Patterinmäelle, jota pidettiin hyvänä paikkana sairaalarakennukselle. Siellä sairaala voitiin sijoittaa luontoympäristöön etäälle keskikaupungin melusta ja pölystä, mutta kulkuyhteydet kaupunkiin olivat kuitenkin hyvät.
Kuva: Museovirasto, 1930-luvun loppu.

Vyborg women's hospital, designed by Uno Ullberg and Ragnar Ypyä, was completed in autumn 1937. Modern in both architecture and layout, the hospital was built on Patterinmäki Hill, which was considered a good site because of the natural surroundings away from the noise and dust of the town centre, but at the same time the transport links into town were good.
Photo: Finnish Heritage Agency, late 1930s

Выборг на планах и в действительности: городское пространство в период со средины XIX в. до 1930-х годов

Выборг претерпел значительные изменения в период со середины XIX столетия и до 1930-х годов, однако проблемы и задачи городского планирования оставались отчасти неизменными. Одной из этих задач было обеспечении благоприятных условий для роста торговли и промышленности. Завершение строительства Сайменского канала в 1856 г. открыло новые возможности для процветания города, но осуществить эти возможности в прежнем городском пространстве, созданном, прежде всего для военных целей, было сложно. Выборжане хотели избавиться от старых городских стен, и переговоры с российскими военными органами по этому поводу дали положительный результат осенью 1859 г. Большинство укреплений было снесено, а в 1861 г. был утвержден новый план строительства Выборга, автором которого являлся уездный землемер Бернд Отто Малм. Этот план был составлен с учетом дальнейшего развития города.

Потребности в коммерческих и промышленных зданиях и улучшении инфраструктуры в городе быстро возрастали. Именно с учетом этих потребностей, а также с учетом других требований городской жизни, были составлены более поздние планы застройки города, такие, как план строительства Южного порта Выборга, представленный Бертелем Юнгом (Bertel Jung) в 1915 г., и генеральный план застройки города, составленный архитектором Отто-Иивари Меурманом (Otto-Iivari Meurman) в 1920–1930-х гг.

Еще одной ключевой целью проектных работ было создание представительного, удобного для жизни и безопасного в пожарном отношении города. В общем руководстве по планированию застройки городов, одобренном в 1856 г., Выборг, Хельсинки и Турку были определены как «каменные города», в центрах которых поощрялось строительство двух- трехэтажных каменных домов. Рост и процветание Выборга в конце XIX в. приводит к тому, что часть центра города становится еще выше: по примеру европейских городов здесь строятся дома в четыре и пять этажей. В плане застройки города 1861 г. также были приняты во внимание требования по устройству большего количества бульваров, парков и аллей. Предполагалось, что зеленые зоны повышают пожарную безопасность, улучшают комфорт и структурируют городское пространство. В Выборге важнейшим элементом городского пространства стал парк Эспланада, который тянулся от рыночной площади до площади Красного колодца, и затем поворачивал на юг в сторону моря. О значимости проекта по устройству этого парка говорит быстрота его осуществления. Липовые деревья на месте бывших капустных грядок разрослись уже в середине 1860-х годов.

Результатом плана застройки 1861 г. стало появление в Выборге широких улиц и аллей, но он не предусматривал строительства монументального центра города. Этот недостаток неоднократно пытались исправить в следующие десятилетия, но безуспешно. В самом конце XIX в. был объявлен архитектурный конкурс по строительству нового здания городского магистрата, а в 1912–1913 гг. был организован конкурс на создание места для проведения праздничных мероприятий на перекрестке улиц Торккелинкату (совр. проспект Ленина) и Александеринкату (совр. Ленинградский проспект). Оба конкурса не принесли никаких конкретных результатов. Отто-Иивари Меурман, который был избран на должность архитектора-планировщика в 1918 г., сожалел о безрезультатности своих предшественников, и мечтал о строительстве на Батарейной горе монументального центра города, «напоминающего Акрополь в Афинах».

Недостаток был устранен в некоторой степени лишь после того, как в 1930 г. была завершено строительство здания Выборгской художественной школы и музея, которое было спроектировано архитектором Уно Ульбергом (Uno Ullberg). Город, наконец, получил свою центральную архитектурную точку – высоко вздымающееся, сияющее белым цветом святилище искусств. Дополнением к этому центру служила библиотека Алвара Аалто, которая, после некоторых споров, была, наконец, построена в юго-восточном углу парка Торккеля (совр. парк Ленина), и открыта для публики в 1935 г.

Третьей проблемой для градостроителей Выборга в 1800-х и 1900-х годах являлись беспорядочно застроенные окраины города. Малообеспеченным горожанам не выделялось достаточно дешевых участков земли для строительства домов вблизи от центра города, и они строились в пригородах сначала на городских окраинах, а позднее и вовсе за пределами административных границ города. Эти пригороды формировали промежуточное пространство между городом и селом, которое, по крайней мере, администрацией города воспринималось как нечто временное и постоянно меняющееся. «Временность», однако, длилась столь долго, что для многих горожан пригороды становились «постоянными» местами обитания.

Одна из целей плана застройки Выборга 1861 г. заключалась в том, чтобы увязать хибары пригородов в единое целое с общей городской структурой. В этой связи старый Петровский пригородный район был разделен на четыре части: Репола, Панцерлакс, Анина (позднее Калева) и Папула. Тем не менее, потребовались десятилетия, прежде чем эти районы превратились в современные городские пространства. Когда Меурман начал свою работу в качестве архитектора-планировщика Выборга в 1918 г., он столкнулся с аналогичной проблемой. Тогда к городу было необходимо присоединить пригороды, в которых проживало больше людей, чем собственно в пределах городской черты. В 1921 году Меурман представил свою первую черновую разработку генерального плана застройки Выборга, в которой учитывались и пригородные зоны. Целью было превращение «диких» пригородов в четко спланированные и контролируемые городские пространства. Государство постановило присоединить пригороды Выборга к городу в 1922 г., и этот процесс осуществлялся поэтапно с 1924 по 1933 год.

В период со середины XIX века до 1930-х годов изменилось представление о возможностях городского планирования. В процессе развития современных концепций планирования городских пространств, происходившего на рубеже XIX и XX вв., возможности этого планирования рассматривались как неограниченные. В первой половине 1900-х годов архитекторы Выборга также полагали, что при помощи элементов планирования можно создавать упорядоченные и контролируемые городские пространства, и через них контролировать городское население. Городское пространство представлялось инструментом, посредством которого можно было формировать из горожан здоровых и ответственных граждан, а город превратить в гармоничное сообщество. Начало XX столетия проходило под знаком высокой социальной напряженности, и поэтому городскому планированию была отведена важная роль в решении социальных проблем и ослаблении этой напряженности.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Beauregard, Robert A. – Haila, Anne, The Unavoidable Continuities of the City. Teoksessa | In Marcuse, Peter – van Kempen, Ronald (toim. | eds.), *Globalizing Cities: A New Spatial Order?* Blackwell, Oxford 2000, 22–36; Niemi, Marjaana, Breaking from and Building on the Past: Helsinki and Dublin after Independence. Teoksessa | In *Irish Historical Studies*. Issue 160/2017, 238–255.

2 Niemi, Marjaana, A Place in Its Own Right: The Rural-Urban Fringe of Helsinki from the Early Nineteenth Century to the Present. Teoksessa | In Soens, Tim – Schott, Dieter – Toyka-Seid, Michael – de Munck, Bert (toim. | eds.), *Urbanizing Nature: Actors and Agency (Dis)connecting Cities and Nature Since 1500*. Routledge, London 2019, 65–86; Neuvonen, Petri, *Linnoituksesta historialliseksi muistomerkiksi. Viipurin vanhakaupunki 1856–1939*. Aalto-yliopisto, Helsinki 2017, 77; Perälä, Tauno, Kaupunkien aluepolitiikka ja esikaupunkiliitokset 1875–1918. Teoksessa | In Tommila, Päiviö (toim. | ed.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*. Suomen kaupunkiliitto, Helsinki 1983, 35–36.

3 Miltšik, Mihail, Viipurin rakentamisen historiaa. Teoksessa | In Kauppi, Ulla-Riitta – Miltšik, Mihail, *Viipuri – Vanhan Suomen pääkaupunki*. SKS, Helsinki 1993, 33.

4 *Wiborg* 5.9.1856 | 5 September 1856; Neuvonen 2017, 79.

5 Neuvonen 2017, 78.

6 Ruuth, J. W. – Meurman, Otto-I. (Uudistanut | Revised by), Kaupunkiasutuksen laajeneminen ja kaupungin rakentaminen. Teoksessa | In Ruuth, J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*. Uudistaneet | Revised by Aimo Halila et. al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981, 160–161.

7 Katajala, Kimmo, The Physical Formations of the Old Town of Vyborg. Teoksessa | In Katajala, Kimmo (toim. | ed.), *Meanings of an Urban Space. Understanding the Historical Layers of Vyborg*. Mittel- und Ostmitteleuropastudien 12. Lit Verlag, Zürich 2016, 71.

8 *Otava, Sanomia Viipurista* 11.8.1860 | 11 August 1860.

9 Lilius, Henrik, Kaupunkipolitiikka ja kaupunkirakennetta uudistava lainsäädäntö 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teoksessa | In Tommila, Päiviö (toim. | ed.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 128–133.

10 Neuvonen 2017, 88.

11 Paavolainen, Olavi, Vanhaa Wiipuria. *Suomen Kuvalehti*, 1931.

12 Meurman, Otto-I., Katsaus Wiipurin asemakaavan kehitykseen ajanjaksona 1293–1918. Teoksessa | In *Wiipurin Teknillisen Klubin 25-vuotisjuhlajulkaisu, 1895–1920*. Wiipurin Teknillinen Klubi, Viipuri 1920, 53; Lilius, Henrik, Kaupunkirakennustaide 1800-luvun jälkipuoliskolla. Teoksessa | In Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim. | eds), *Suomen kaupunkirakentamisen historia II*. SKS, Helsinki 2014, 314–321; Ruuth – Meurman 1981, 160–161; Miltšik 1993, 33.

13 Ruuth – Meurman 1981, 165; Miltšik 1993, 33; Katajala 2016, 71–73.

14 Tilapäisyydestä ja pysyvyydestä esikaupunkialueilla, ks. | see Niemi 2019.

15 Meurman 1920, 55; Ruuth – Meurman 1981, 183–195; Iltanen, Jussi, *Viipurin historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki 2017, 59–61.

16 Meurman 1920, 51; Hirn, Sven – Lankinen, Juha, *Viipuri – kansainvälinen kaupunki*. Gummerus, Jyväskylä 1988, 14–15; Neuvonen 2017, 91–94.

17 Häyrynen, Maunu, *Maisemapuistosta reformipuistoon. Helsingin kaupunkipuistot ja puistopolitiikka 1880-luvulta 1930-luvulle*. Helsinki-Seura, Helsinki 1994, 65, 71–72; Hirvikallio, Seija, *Hämeenpuisto. Tampereen Esplanadi*. Tampere-Seura, Tampere 2012, 15–18.

18 Ruuth – Meurman 1981, 161, 166–167; Miltšik 1993, 33; Katajala 2016, 73. Lainaus | Citation from *Suomi: Matkaopas. Käytännöllinen käsikirja* (kolmas, lisätty painos | revised 3rd edition). Suomen Matkailijayhdistys, Helsinki 1917, 328.

19 Ruuth – Meurman 1981, 212; Lilius 2014, 318; Neuvonen 2017, 97–107.

20 Nikula, Riitta, Asemakaavoitus n. 1900–1920. Teoksessa | In Tommila, Päiviö (toim. | ed.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 231–232; Neuvonen 2017, 101, 163.

21 Neuvonen 2017, 163

22 Wäre, Ritva, Bertel Jungin näkemys kaupungista. Teoksessa | In Schalin, Mona – Sundman, Mikael (toim. | eds.), *Bertel Jung. Suurkaupungin hahmottaja*. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto, Helsinki 1988, 52–56; Niemi, Marjaana, Kaupunkisuunnittelijat ilman rajoja. Eliel Saarinen luomassa kansallisia, kansainvälisiä kaupunkeja. Teoksessa | In Sulkunen, Irma – Niemi, Marjaana – Katajala-Peltomaa, Sari (toim. | eds.), *Usko, tiede ja historiankirjoitus. Suomalaisia maailmankuvia keskiajalta 1900-luvulle*. SKS, Helsinki 2016, 237–238, 248–254.

23 Meurman 1920, 51–54; Meurman, Otto-Iivari, Generalplan för Wiborg. Teoksessa | In *Arkkitehti* 4/1921, 7–12.

24 Meurman, Otto-Iivari, Katsaus Viipurin asemakaavoitukseen. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 8*. VSKS, Helsinki 1987, 151–154; Katajala, Kimmo, Kaupungin utopiat. Kuinka ihanteet ja suunnittelu muovasivat Viipurin keskustaa. Teoksessa | In *Futura* 4/2017, 9.

25 Neuvonen 2017, 248–249; Wäre, Ritva, Rakennustoiminta 1900–1917. Teoksessa | In Tommila, Päiviö (toim. | ed.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 240–241 (kuvaliite | image supplement).

26 Niemi, Marjaana, 2017. Matkaopas rikkinäiseen, pystypäiseen Suomeen. Teoksessa | In Villstrand, Nils Erik – Karonen, Petri (toim. | eds.), *Kulkemattomat polut. Mahdollinen Suomen historia*. Gaudeamus, Helsinki 2017, 180–181.

27 Neuvonen 2017, 163.

28 Nikula 1983, 231–232; Salmela, Ulla, *Urban Space and Social Welfare: Otto-Iivari Meurman as a Planner of Finnish Towns 1914–1937*. Taidehistoriallisia tutkimuksia 30. Taidehistorian Seura, Helsinki 2004, 184.

29 Meurman 1920, 57; Nikula 1983, 231–232.

30 Mikkola, Kirmo, Eliel Saarinen ja kaupunkisuunnittelu. Teoksessa | In Hausen, Marika – Mikkola, Kirmo – Amberg, Anna-Lisa – Valto, Tytti (toim. | eds.), *Eliel Saarinen: Suomen aika*. Otava, Helsinki 1990, 203–217; Niemi 2016, 249–258.

31 Meurman 1920, 51.

32 Meurman, Otto-Iivari – Huovinen, Maarit, *99 vuotta Mörrin muistelmia*. WSOY, Helsinki 1989, 164.

33 Salmela 2004, 186–187.

34 Salmela 2004, 186–193.

35 Ruuth – Meurman 1981, 160–161, 214 – 215; Neuvonen 2017, 148–155.

36 *Wiborgsbladet* 27.9.1900 | 27 September 1900.

37 Meurman 1921,10.

38 Bergroth, Kersti – Jääskeläinen, Lempi – Kojo, Viljo, *Rakas kaupunki*. Otava, Helsinki 1951.

39 Harvia, Yrjö, Kaupunkikuntien tonttipolitiikasta. Teoksessa | In *Suomen ensimmäinen yleinen asuntokongressi. Pöytäkirja*. Yhdistys yleishyödyllisen rakennustoiminnan edistämiseksi, Helsinki 1918, 48–73; Perälä, Tauno, Kaupunkien aluepolitiikka ja esikaupunkiliitokset 1875–1918. Teoksessa | In *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*, 29–48; Niemi 2019.

40 Perälä 1984, 41.

41 Meurman 1920, 56; Nikula 1983, 231.

42 Perälä 1984, 42–44; Salmela 2004, 219.

43 Perälä 1984, 43–44.

44 Perälä 1984, 42–44; Salmela 2004, 219; Iltanen 2017, 102–104.

45 Meurman 1921; Meurman – Huovinen 1989, 135–136; Salmela 2004, 219–220.

46 Otto-I. Meurmanin lausunto Esikaupunkiasiain Valiokunnalle 1.12.1920, 10, Viipurin kaupunginvaltuuston kokous, pöytäkirja 11.1.1921, Ca:39, KA (Mikkeli) | Otto-I. Meurman's statement to the Suburbs Committee (Esikaupunkiasiain Valiokunta) 1 December 1920, 10, minutes of Vyborg Town Council 11 January 1921, Ca:39, KA (Mikkeli); Meurman 1921, 11; Salmela 2004, 219–221.

47 Meurman 1921, 10; Meurman, Otto-I., Wiborgska stadsplaner. Randanteckningar till bilderna. Teoksessa | In *Arkkitehti* 10/1928, 143–144.

48 Meurman 1921, 10; Nikula 1983, 231; Iltanen 2017, 115.

49 Littow, Paavo, Kaavoitus ennen maankäyttö- ja rakennuslakia. Teoksessa | In *Maankäyttö* 4/2006, 22–23; Jauhiainen, Jussi – Niemenmaa, Vivi, *Alueellinen suunnittelu*. Vastapaino, Tampere 2006, 35–38.

50 Iltanen 2017, 113.

51 Häyrynen 1994, 71–72.

52 Bergroth, Kersti, Kevät. Teoksessa | In *Oi aika Viipurin*. Wiipuri-yhdistys ja WSOY, Helsinki 1981, 74.

53 Iltanen 2017, 105–107.

54 Meurman 1921, 11–12.

55 Niemi 2019.

56 Salmela 2004, 146–148

57 Salmela 2004, 144–147

58 Neuvonen 2017, 125–129.

59 Viiste, Juhani O. V., *Viihtyisä vanha Viipuri. Kulttuurimuistojen, kuulujen puistojen, kauniiden tornien kaupunki*. WSOY, Helsinki 1945, 104.

60 Salmela 2004, 148–151; Salimäki, Harri, *Isänmaan ja urheilu-uskon mies. Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelija*. SKS, Helsinki 2000.

61 Meurman – Huovinen 1989, 165.

Viipurilaisia kannustettiin 1920- ja 1930-luvuilla urheilemaan rakentamalla leikki- ja urheilukenttiä eri puolille kaupunkia. Suurin yksittäinen rakennushanke oli 1934 valmistunut Patterinmäen keskuskenttä, joka kuvassa isännöi Kalevan kisoja 1937. Keskuskentän lisäksi Patterinmäellä oli muitakin julkisia rakennuksia, kuten kentän reunalla sijainneet ammattikoulu (vasemmalla) ja Viipurin teollisuuskoulun ja Suomen sahateollisuuskoulun yhteinen rakennus.
Kuva: Wiipurin arkistoyhdistys 1937.

In the 1920s and 1930s, citizens were encouraged to exercise by building playgrounds and sports fields in various parts of the town. The largest single construction project was the central sports field built on Patterinmäki Hill in 1934, where the Finnish athletics championships, the Kaleva Games, were held in 1937. Other public buildings nearby included the vocational school (left) and the building shared by Vyborg Industrial School and the Finnish Sawmill Industrial School.
Photo: Vyborg archive association 1937.

VIIPURI, KUKOISTAVA KOULUKAUPUNKI

VYBORG, A THRIVING CENTRE OF EDUCATION

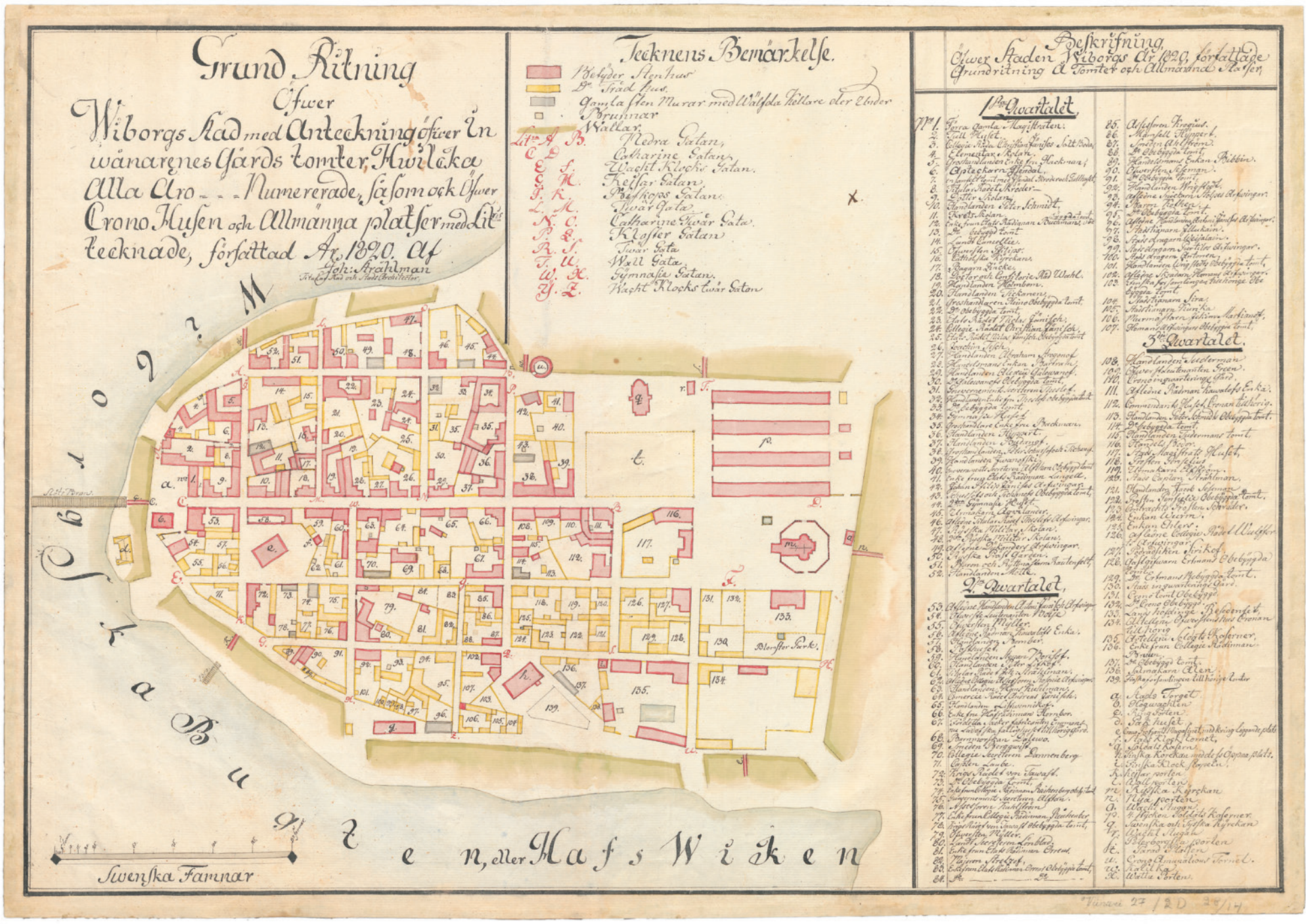

Viipurin kuvernementin koululaitoksella on ollut positiivinen vaikutus muun Suomen koulujärjestelmään. Uusimpia valistusajan pedagogisia menetelmiä sovellettiin ensin Viipurin kuvernementissa, josta ne levisivät autonomian aikana muun Suomen alueelle. Katriina II:n Viipuriin ja kuvernementin muihinkin kaupunkeihin perustamat myös tytöille tarkoitetut valtion normaalikoulut olivat mallina muille. Viipurin kuvernementin alueen koululaitosta tutkineen Maija Rajaisen sanoin: ”Naissivistyksen alalla Vanha Suomi[1] joutui muuhun Suomeen verraten edelläkävijän asemaan, koska täällä tyttöjen julkinen koulutus tuli tavaksi jo 1700-luvulla.”[2]

Jo keskiajalla Viipurissa toimi kaupunkikoulu ja dominikaaneilla oli toiminnassa luostarikoulu (*schola canonica*), jossa luostariin pyrkiville opetettiin uskontoa ja latinaa. Reformaation jälkeen kaupunkikoulu jatkoi triviaalikouluna ja siitä kehittyi 1600-luvulla 6-luokkainen katedraalikoulu. Kun Kuninkaallinen Turun Akatemia perustettiin 1640, koulu muutettiin kaksiluokkaiseksi kymnaasiksi (lukioksi). Tämän rinnalla toimi saksalainen kaupunkikoulu.

Suuren Pohjan sodan aikana Viipurin provinssissa ei toiminut yhtään julkista koulua. Viipurin katedraalikoulun perustamisen jälkeen (vuonna 1745) oppilaat jatkoivat Turun Akatemiaan tai saksalaisiin yliopistoihin. Katariina II:n koulureformin myötä (vuodelta 1786), Venäjälle syntyi kolmiportainen koulujärjestelmä, joka nojasi valistusfilosofiaan ja filantrooppisiin kasvatusideoihin. Alimpana olivat kaksiluokkaiset kyläkoulut tai alkeiskoulut, jotka palvelivat alkeisopetusta, toisena asteena kolmiluokkaiset piirikoulut, joiden tehtävänä oli valmistaa oppilaita kymnaasiin (lukioon) ja antaa pohjasivistys eri ammatteihin suuntautuneille, ylimpänä portaana olivat neliluokkaiset keskuskoulut eli kymnaasit (lukiot).[3] Tämä järjestelmä oli käytössä myös Viipurissa, osana Vanhaa Suomea.

Viipurilaiset koulut kuuluivat vuosina 1803–1812 Tarton yliopiston koulupiiriin. Koulujen ylimmäksi johtoelimeksi tuli kansanvalistusministeriö, jonka alaisuuteen kuului tuolloin myös Tarton yliopisto. Yliopistosta filantrooppiset ja uushumanistiset pedagogiset aatteet levisivät Viipurin kuvernementin kouluihin, jotka erosivat opetussisältöjen ja -menetelmiensä puolesta muun Suomen kouluista. Oppimiseen kannustivat palkkiot ja todistukset ja oppimista edesauttoivat havainnolliset opetusmetodit reaaliaineissa. Apuna käytettiin erilaisia hyönteis- ja kasvikokoelmia. Opetusohjelmaan kuuluivat latinan ja kreikan sijasta niin kutsutut uudet kielet, kuten saksa, ranska ja venäjä.[4] Vanhan Suomen kouluissa opetuskielinä olivat venäjä ja saksa, ja Aleksanteri I:n koulureformi vahvisti saksan kielen asemaa. Robert Schweitzer on verrannut Viipurin koulujen opetussuunnitelmia Tarton koulujen opetussuunnitelmiin todeten, että Viipurin kouluissa opetettiin reaaliaineita jopa enemmän kuin Tartossa.[5]

Seuraavassa tarkastellaan julkisten ja yksityisten koulujen, eri kielisten koulujen sekä ammatillisten koulujen syntyä ja kehittymistä Viipurissa, niiden perustamista ja koulujen sijaintia, koulujen elämänkaarta ja jossain määrin oppilasmääriä ja oppisisältöjä. Pääpaino on ylemmän asteisten koulujen, lukioiden ja ammatillisten koulujen tarkastelussa. Voidaan kysyä, mikä oli yksittäisten yrittäjien ja järjestöjen vaikutus Viipurin kaupungin koulutuksellisen pääoman vahvistamisessa.

Viipurissa toimi Uudenkaupungin rauhan jälkeen 1721 kaksi venäläistä sotilaskoulua. Useimmat koulut olivat saksankielisiä. Karttaan vuodelta 1820 on merkitty numeroilla seuraavat koulujen sijainti: 4. yläalkeiskoulu (Elementär skolan), 9. tyttökoulu (Dotter skolan), 11. piirikoulu (Krets skolan), 34. kymnaasi (Gymnasie huset), 44. toinen kymnaasi (2ndra Gymnasie huset), 47. venäläinen sotilaskoulu (Ryska militär skolan) ja 48. toinen venäläinen sotilaskoulu (2ndra Ryska militär skolan).
Lähde: Kansallisarkisto.

After the Peace of Nystad in 1721 there were two military schools in Vyborg for the children of Russian soldiers. Most schools offered teaching in German. The numbers on the 1820 map show the location of following schools: 4. upper elementary school, 9. girls’ school, 11. district school, 34. gymnasium, 44. another gymnasium, 47. Russian Military School and 48. another Russian Military School.
Source: National Archives of Finland.

The educational institutions of the Vyborg province have had a positive impact on the Finnish school system. Many pedagogical methods of the Enlightenment were first applied in the Vyborg province before they spread to the other parts of Finland during the autonomy period. Moreover, the publicly funded normal schools (model schools with an emphasis on instilling moral norms and values) established by Catherine II in Vyborg and other towns in the province, also for girls, provided a model for others. In the words of Maija Rajainen, who has researched education in the Province of Vyborg: “In the field of women’s education, Old Finland[1] became a pioneer compared to the rest of Finland, because girls’ publicly funded schooling became customary there as early as the eighteenth century.”[2]

In the Middle Ages, Vyborg had had a town school and the Dominicans had run a priory school (*schola canonica*), where aspiring friars were taught religion and Latin. After the Reformation, the town school began to teach trivium (grammar, rhetoric and dialectic), that is, it continued as a trivial school (school teaching trivium), developing into a six-year cathedral school in the seventeenth century. When the Royal Academy of Åbo (Turku) was founded in 1640, the school became a two-year gymnasium (classical secondary school leading to university). There was also a German town school.

During the Great Northern War (1700–1721), there were no publicly funded schools operating in the Province of Vyborg. After Vyborg Cathedral School was founded again 1745, students continued their studies at the Royal Academy of Åbo (Turku) or German universities. Catherine II’s school reform (in 1786) created a three-tier school system for Russia, and this system was also used in Vyborg and Old Finland, which by then were part of the Russian Empire. It was based on Enlightenment philosophy and philanthropic educational ideas. At the bottom were two-year village schools or elementary schools offering primary education. The second stage consisted of three-year district schools, whose task was to prepare students for gymnasium and to provide an educational foundation for those aiming to enter practical occupations. The highest level constituted the four-year central schools or gymnasiums.[3]

Following the school reforms by Alexander I in 1803–1804, Vyborg’s schools were part of Tartu University school district in 1805–1812. The highest administrative body of the schools was the Ministry of Public Education, and the University of Tartu was under its authority at the time. From Tartu, philanthropic and neo-humanist pedagogical ideas spread to Vyborg’s provincial schools, which differed from schools in other parts of Finland in terms of their educational content and methods. Awards and certificates were used to encourage learning, as were illustrative teaching methods in the natural sciences and humanities. Various insect and plant collections were used as aids. Instead of Latin and Greek, the curriculum included modern languages such as German, French and Russian.[4] The teaching languages in Old Finland were Russian and German, and Alexander’s reforms further strengthened the position of German as the language of instruction. In his comparison of curricula in Vyborg and Tartu Robert Schweitzer found that the non-classical subjects were taught even more in Vyborg than in Tartu.[5]

In what follows we look at the birth and development in Vyborg of publicly funded, private and vocational schools offering instruction in various languages, their foundation and location, life cycle and, to some extent, student numbers and curricula. The main focus is on secondary, upper secondary and vocational schools. We also consider how private entrepreneurs and organizations strengthened the educational capital in Vyborg.

Saksankielisistä kouluista ruotsinkielisiin

Vuonna 1788 Katariina II:n aloitteesta Viipuriin perustettiin neliluokkainen normaalikoulu. Sen esikuvana oli Pietarissa sijainnut saksalainen *St. Petri Schule*, jota pidettiin saksalaisen koululaitoksen mallikouluna. Valtiovalta valvoi koulua ja se oli irrallaan kirkosta. Viipurin normaalikoulu oli Pohjois-Euroopan ensimmäinen myös tytöille tarkoitettu ylempi koulu.[6]

Vuonna 1805 perustettuun saksankieliseen kymnaasiin opettajat tulivat useimmiten saksankielisiltä alueilta ja opetusmetodit olivat saksalaisia. Saksankielinen tyttökoulu (*Töchterschule zu Wiburg*) perustettiin vuonna 1805. Saksankielisten osuus vuonna 1812 oli 12,5 prosenttia asukkaista ja nämä edustivat väestön ylimpiä sosiaalisia kerrostumia.[7] Saksankielisten suhteellinen osuus pieneni niin, että se oli vuonna 1870 enää 4,5 prosenttia ja 0,7 prosenttia vuonna 1910 Viipurin koko väestöstä. Myös ensimmäiset viipurilaiset sanomalehdet olivat ilmestyneet saksan kielellä, kuten *Wiburgs Wochenblatt* (1823–1832).[8]

Useat saksankieliset koulut toimivat vain vähän aikaa ja monet niistä muuttuivat ruotsinkielisiksi. Vanhan Suomen kouluja ei alistettu kirkolle paitsi myöhemmin saksankielinen lukio *Gymnasium zu Wiburg* (1805–1841). Se aloitti kolmiluokkaisena. Samaan aikaan perustettiin Viipuriin kolmiluokkainen piirikoulu (*Kreisschule*), kaksi alkeiskoulua ja ylempi ja alempi tyttökoulu.[9] Piirikoulujen tehtävänä oli valmistaa oppilaita sekä lukioon että myös eri ammatteihin antamalla laajahko, monipuolinen pohjasivistys. Vuoden 1809 jälkeen suunnitelmissa oli Viipurin kuvernementin yhdistäminen muun Suomen yhteyteen. Kaupungit pelkäsivät menettävänsä alemmat koulut, joita nämä rahoittivat ja valvoivat. Odotettavissa oli koulujen joutuminen Porvoon piispan ja konsistorin valvontaan ja koulujen tarkastajan viran lakkauttaminen.[10] Toimeenpano viivästyi, sillä Viipurin läänin koulujen tarkastaja Erik Gabriel Melartin taisteli koulujen puolesta, ja Viipurin läänin koulujen erikoisasema lakkasi vasta 1843 koulujärjestyksessä, jolloin ne joutuivat kirkon valvontaan.[11]

Saksankielisessä lukiossa oli ollut vuosina 1805–1841 yhteensä 424 oppilasta ja piirikoulussa 883. Molemmat koulut sijaitsivat ns. lukiotalossa Karjaportinkadulla. Saksalaisen väestön vähentyessä lyseo muuttui ruotsinkieliseksi, 6-luokkaiseksi lukioksi vuonna 1842 (*Gymnasium i Wiborg*). Lukiossa vuosina 1805–1841 käyneistä 424 oppilaasta vain 25 prosentilla oli äidinkielenä saksa.

Uuden lukion neljää alinta luokkaa vastasivat yläalkeiskoulua ja kaksi ylintä varsinaista lukiota. Koulun neljä ylintä luokkaa oli jaettu kahteen linjaan: käytännölliseen ja tieteelliseen, joissa historiaa, maantietoa, tilastoa ja venäläistä kirjallisuutta luettiin venäjäksi. Lukion molemmilla linjoilla tuli opiskella kaksi tuntia suomea. Tätä koulua kävi vuosina 1842–1857 yhteensä vain 354 oppilasta ja harva sai päästötodistuksen yliopistoon. Opetus jatkui kolmeluokkaisessa siviililukiossa (*Gymnasiet för civil tjänstemannautbildning*) ja neljäluokkaisessa yläalkeiskoulussa (*Högre elementarskolan*). Siviililukiossa klassiset kielet korvattiin uusilla kielillä. Tästäkään lukiosta ei tullut suosittua, sillä koulun toimintavuosina sitä kävi vain 28 oppilasta, ja se lakkautettiin jo vuonna 1862.

Tuomiokapitulin alainen ala-alkeiskoulu (*Elementarskolan*) toimi vuosina 1844–1869, ja vuosittainen oppilasmäärä vaihteli 66 ja 87 oppilaan välillä. Koulun tarkastuskertomuksista käy selville, että useimmat oppilaat tulivat Viipurista, ja oppilaiden vanhemmissa kaikki yhteiskuntaluokat olivat edustettuina tullivartijoista aliupseereihin, kirjansitojiin, muurareihin ja kultaseppiin. Uskonnoltaan enemmistö oli ortodokseja. Äidinkieleltään suomalaisia oli eniten, mutta mukana oli myös ruotsin- ja venäjänkielisiä.[12]

Viipuriin perustettiin yläalkeiskoulu (*Elementarläroverket i Wiborg*) vuonna 1859. Tästä muodostettiin asetuksella täydellinen 7-luokkainen ruotsinkielinen klassillinen lyseo (*Svenska klassiska lyceum i Wiborg*), jossa kävi vuosina 1859–1874 vajaat 600 oppilasta. Kymmentä vuotta myöhemmin siitä tuli 8-luokkainen lyseo. Koulussa voitiin opiskella uusia kieliä ja reaaliaineita, kun suosittu reaalilinja aloitti klassisen lin-

From German- to Swedish-language schools

In 1788, Catherine II founded a four-year normal school in Vyborg. It was based on the *St. Petri Schule* in St Petersburg, which was considered a model German educational institution. It was a state-managed secular institution – and unlike in Finland itself – the Church authorities did not play any part in its running. Importantly, Vyborg Normal School was the first coeducational secondary school in Northern Europe, as it provided instruction for both boys and girls.[6]

The year 1805 saw the foundation of two German-language schools, the three-year German Gymnasium and the German Girls' School (*Töchterschule zu Wiburg*). The teachers at the German Gymnasium mostly came from German-speaking regions and German teaching methods were used. In 1812, 12.5% of the population in Vyborg were German speakers from the upper strata of society.[7] Later on, however, the German-speaking proportion of the population of Vyborg declined, being only 4.5% in 1870 and a mere 0.7% in 1910. Vyborg's first newspapers were also published in German, such as *Wiburgs Wochenblatt* (1823–1832).[8]

Consequently several German-language schools only operated for a short period and many of them adopted Swedish as the language of instruction. Schools in Old Finland were not subject to church authorities, the exception being German *Gymnasium zu Wiburg* (1805–1841) which had started as a three-year establishment. A three-year district school (*Kreisschule*) was founded at the same time, as were two elementary three-year schools and upper and lower girls' schools.[9] The district schools were to prepare students not only for upper secondary school but also for various practical occupations, by providing a broad-based education. After 1809, when the rest of Finland was also annexed to the Russian Empire, the plan was to recombine the Province of Vyborg with the original mother country, Finland. The towns became afraid of losing the lower schools, which they funded and inspected, as it was expected that schools would come – in the Finnish style – under the jurisdiction of the Diocese of Porvoo and that the office of schools inspector would be abolished.[10] Implementation was delayed, however, as Vyborg's provincial inspector of schools, Erik Gabriel Melartin, fought on his schools' behalf and their special status only changed when the new 1843 government regulations for schools were introduced and the schools in Old Finland also came under church supervision.[11]

From 1805 to 1841, the German District School had 883 and the German Gymnasium 424 students. Both schools were located in the Gymnasium building, as it was called, on Karjaportinkatu Street. However, as the German population declined, the German Lyceum (secondary school) became a Swedish-language, six-year upper secondary school in 1842 (*Gymnasium i Wiborg*). Of the 424 students from 1805 to 1841, just a quarter had German as their mother tongue.

The four first forms of this new school corresponded to higher elementary school and the top two to an actual upper secondary school. The students in the top four forms were divided either into academic or practical study routes; in the former history, geography, statistics and Russian literature were studied in Russian. On both routes, students had to have two hours a week of Finnish. From 1842 to 1857, the school had just 354 students and very few went on to study at university. After the closure of this school, teaching continued in a four-year Higher Elementary School (*Högre elementarskolan*) and in a three-year Civic Gymnasium (*Gymnasiet för civil tjänstemannautbildning*). In the Civic Gymnasium, classical languages were replaced by modern ones. This school did not become popular either, as it had only 28 students per year while it was operating, and it was closed in 1862.

The Lower Elementary School (*Elementarskolan*) run by the cathedral chapter from 1844 to 1869 had between 66 and 87 students per year. School inspection reports found that most of the students came from Vyborg, and their parents represented all social groups, from customs guards and non-commissioned officers to bookbinders, bricklayers and

Taulukko | Table 4.
Viipurin väestö kieliryhmittäin (%)
Population of Vyborg by language group (%)

Vuosi	*saksankielisiä*	*venäjänkielisiä*	*ruotsinkielisiä*	*suomenkielisiä*
Year	*German*	*Russian*	*Swedish*	*Finnish*
1812	12,5	29,2	14,2	43,9
1870	4,5	19,4	18,1	55,0
1910	0,7	6,5	10,7	81,3

Lähde | Source: Schweitzer 2013, 23.

jan rinnalla vuonna 1886. Pohjakouluna oli ala-alkeiskoulu, joita Viipuriin oli perustettu saksankielisinä jo 1800-luvun alussa.[13] Uusinta uutta oli keskikoulu, jonka muodostivat lyseon koulun viisi alinta luokkaa. Kolme ylintä luokkaa muodostivat yliopistoon johtavan lukion. Vuoteen 1917 mennessä kouluun oli otettu 1 340 uutta oppilasta, joista 411 suoritti ylioppilastutkinnon. Enemmistö *Svenska klassiska lyceumin* oppilaiden vanhemmista kuului kaupungin yläluokkaan, viidesosa vanhemmista oli kauppiaita, liikemiehiä, konttoristeja, pappeja, upseereita ja kauppa-apulaisia.[14] Se oli pitkään ainoa yliopistoon johtava koulu Viipurissa. Koulu lakkautettiin 1940.[15]

Tyttöjen opetus: saksankielisestä ruotsinkieliseen opetukseen

Vuonna 1788 perustettiin Viipuriin normaalikoulun yhteyteen yksiluokkainen saksankielinen tyttökoulu (*Demoisellen-Classe der Hauptschule zu Wiburg*). Vanhan Suomen kaupunkeihin perustettiin yhteensä seitsemän yksiluokkaista tyttökoulua.[16] Tämä oli erittäin merkittävää, sillä vielä Ruotsiin kuuluneen Suomen alueella ei ollut valtion tyttökouluja. Katsottiin, ettei tyttöjen koulutus kuulunut valtiolle. Ensimmäisenä lukuvonna Viipurin kouluun ilmoittautui 37 tyttöä, jotka opiskelivat keskimäärin 3–4 vuotta. Vuodesta 1805 Viipurin saksankielinen tyttökoulu (*Töchterschule zu Wiburg*) toimi kaksiluokkaisena ja useampiosastoisena, sillä siihen oli palkattu toinen opettajatar ja ohjelmaan oli lisätty käsitöiden, piirustuksen, katekismuksen, uskonnon, historian, maantiedon, matematiikan, saksan, venäjän ja ranskan oppiaineiden ja kirjoitusharjoitusten lisäksi luonnontieto ja teknologia. Koulunkäyntiin kului uudistuksen jälkeen neljästä viiteen vuotta. Kaikkiaan 126 tyttöä opiskeli koulussa vuosina 1788–1805. Vuonna 1815 oppilaita oli 37. Työkertomuksista selviää, että oppilaat asetettiin paremmuusjärjestykseen.[17]

Töchterschule zu Wiburg muutettiin asetuksilla (vuonna 1841 ja 1842) kaksiluokkaiseksi ruotsinkieliseksi tyttöoppilaitokseksi. Kouluaika kesti viisi vuotta. Vuonna 1857 koulu laajennettiin kolmeluokkaiseksi ruotsinkieliseksi kouluksi (*Större fruntimmerskolan i Wiborg*) ja seitsemän vuoden päästä koulusta tuli neliluokkainen ja pian (vuonna 1886) viisiluokkainen. Opetusta annettiin kotitaloudessa, kirjanpidossa, sairaanhoidossa, pika- ja konekirjoituksessa sekä liikekirjeenvaihdossa. 1860-luvulla koulun ohjelmaan otettiin vapaaehtoisena suomen kieli ja voimistelu.[18] Koulun yhteyteen perustettiin vuonna 1896 yksityiset jatkoluokat, joille annettiin vuonna 1902 oikeus kouluttaa ylioppilaita. Vuosina 1841–1917 koulussa oli 1 846 oppilasta. Koulu lopetti toimintansa 1937.[19]

Vuonna 1919 perustettiin kuusiluokkainen tyttökoulu (*Svenska flickskola i Wiborg*), joka lopetti toimintansa asteittain vuoteen 1939 mennessä yhteislyseon (*Samlyceum*) perustamisen myötä. Vuonna 1806 Viipuriin perustettu yksiluokkainen saksankielinen pienempi tyttökoulu (*Volkstöchterschule l. Mädchenschule*) muutettiin asetuksella ruotsinkieliseksi vuonna 1841 (*Mindre Fruntimmerskola*). Koulussa opetettiin kirjoitusta, laskentoa, venäjää sekä katekismusta oppilaan omalla äidinkielellä. Monet suomalaiset tytöt hakeutuivat tähän kouluun, sillä opiskelijoiden äidinkieli saattoi olla suomi, ruotsi, saksa tai venäjää. Koulu lakkautettiin vuoden 1874 koulu-uudistuksen yhteydessä.[20]

goldsmiths. By confession, the majority were Orthodox Christians. The largest group were native Finnish speakers, but there were also Swedish and Russian speakers.[12]

Vyborg's Higher Elementary School (*Elementarläroverket i Wiborg*) was founded in 1859. This became the basis for a full seven-year Swedish Classical Lyceum (*Svenska klassiska lyceum i Wiborg*), established by a government decree and attended by almost 600 students from 1859 to 1874. Ten years later, an eighth school year was added and in 1886 the school complemented its traditional curriculum of classical studies with a new popular option based on the German model (*Realschulen*, in Finnish *reaalikoulut*), focusing primarily not only on modern languages, but also on humanities, mathematics and natural sciences. The students were drawn from lower elementary schools, a number of which had been founded as German-language schools in the early nineteenth century.[13] The newest innovation was the introduction of a middle school, which consisted of the five lower forms of the lyceum. The top three forms constituted the upper secondary school, leading to university. By 1917 the school had taken 1,340 new students, of which 411 passed the matriculation examination required for university entrance. The parents of most students at the Swedish Classical Lyceum were members of the town's upper classes: a fifth of the parents were merchants and other business people, clergymen and military officers.[14] It was closed in 1940.[15]

Girls' education: from German to Swedish

In 1788 a German girls' school, occupying just one classroom and connected to the normal school, was founded in Vyborg (*Demoisellen-Classe der Hauptschule zu Wiburg*). It was one of a seven similar girls' schools set up in the towns in Old Finland.[16] This was very significant development compared with the Swedish-ruled part of Finland, where there were no publicly funded girls' schools as it was felt that education for girls was not the task of the state. In the first academic year, 37 girls enrolled in the Vyborg school studying on average for three to four years. From 1805, Vyborg German Girls' School (*Töchterschule zu Wiburg*) was a two-classroom, multi-department institution, as it had a second teacher. Nature studies and technology were added to the existing subjects in the curriculum of handicrafts, drawing, handwriting, catechism, religion, history, geography, mathematics, German, Russian and French. A total of 126 girls studied in the school from 1788 to 1805. In 1815, there were 37 students. The annual report shows that students were graded in order of merit.[17]

Government regulations in 1841 and 1842 changed the *Töchterschule zu Wiburg* into a Swedish school for girls, who were to attend for five years. In 1857 the school expanded to occupy three classrooms (*Större fruntimmerskolan i Wiborg*), seven years later a fourth classroom was added, and in 1886, a fifth. The girls studied home economics, nursing, bookkeeping, shorthand, typing and business correspondence. In the 1860s, optional Finnish language and gymnastics lessons were added to the programme.[18] The school offered private further education classes from 1896, and in 1902 it was granted a licence to teach for the matriculation examination. From 1841 to 1917, the school had 1,846 students. It closed in 1937.[19]

In 1919 a six-year Swedish-language girls' school (*Svenska flickskola i Wiborg*) opened, but was gradually transformed into a Coeducational Swedish Lyceum (*Samlyceum*) which formally opened in 1939. The smaller one-year German school (*Volkstöchterschule l. Mädchenschule*), opened in Vyborg in 1806, was changed by government regulation to a Swedish one in 1841 (*Mindre Fruntimmerskola*). The school taught writing, arithmetic, Russian and catechism in the students' own languages. Many Finnish-speaking girls enrolled in this school, because the students' native language could be Finnish, Swedish, German or Russian. The school was disbanded in 1874 in the context of the school reform.[20]

Vuonna 1788 Katariina Suuren aloitteesta perustettiin piirikouluja, normaalikouluja ja Viipurin normaalikoulun yhteyteen yksiluokkainen valtion ylläpitämä saksankielinen tyttökoulu. Viipurin läänin seitsemän tyttökoulua olivat Suomen ainoat tyttökoulut. Niin kutsutun Vanhan Suomen aikana Viipurin koulut kuuluivat Tarton koulupiiriin ja uusimmat pedagogiset virtaukset saapuivat Baltian kautta Viipuriin. Kouluja ei alistettu kirkolle. Viipurin kouluissa korostuivat luonnontieteelliset aineet. Uusia kieliä opetettiin latinan ja kreikan kielten sijaan. Viipurin saksankielisen väestön suhteellisen osuuden vähetessä, koulut muuttuivat ruotsinkielisiksi. Kuvassa esiintyvät kolme tyttökoulua jatkavat perinteitä. Koulut on perustettu 1800-luvun lopussa. Ruotsinkielinen Svenska Fruntimmerskola toimi kuvan 1 rakennuksessa vuodesta 1882, suomenkielinen tyttökoulu (kuva 2) toimi vuodesta 1881 Myllymäenaukion laidalla rakennuksessa, jonka arkkitehti oli Jac. Ahrenberg. Venäjänkielinen tyttökoulu (kuva 3) toimi Viipurissa vuosina 1882–1918.

Kuvat: Museovirasto ja Lappeenrannan museot.

In 1788 Catherine the Great initiated the establishment of the district schools, normal schools and in association with Vyborg Normal School, a one-class state-run German girls' school. The seven girls' schools in the Province of Vyborg were the only girls' schools in Finland. During the 'Old Finland' period, Vyborg schools belonged to the Tartu school district and the latest pedagogical trends reached the town via the Baltic states. Schools were not subject to church authority. Vyborg schools focused on natural sciences. Modern languages were taught instead of Latin and Greek. As the relative proportion of Germans in the population of Vyborg declined, schools changed to the Swedish language. The traditions of the three girls' schools pictured live on. The schools were established at the end of the nineteenth century. The Swedish-language Svenska Fruntimmerskola operated in the building shown in image 1 from 1882, and the Finnish-language girls' school (image 2) on Myllymäenaukio Square from 1881, in a building designed by Jac. Ahrenberg. The Russian-speaking girls' school (image 3) operated in Vyborg in 1882–1918.

Photos: Finnish Heritage Agency and Lappeenranta Museums.

1

2

3

Yksityisiä saksankielisiä kouluja perustetaan sekä pojille että tytöille

Useat saksankieliset koulut toimivat vain vähän aikaa. Johtava saksankielinen yksityiskoulu oli jumaluusopin kandidaatti Karl Gottlieb Behmin perustama poikakoulu *Das Behmische Erziehungsinstitut*, kasvatuslaitos (1853–1867), jolle oli rakennettu talokin (1856) Papulaan. Koulu oli saksalaisten suosiossa, mutta oppilaita tuli Viipurin lisäksi Pietarista, Moskovasta ja Tallinnasta. Koulussa opetettiin ruotsia, venäjää, saksaa, ranskaa, latinaa ja kreikkaa. Vuosina 1858–1867 oppilaita oli vuosittain 85 ja opettajia 12. Malli saatiin balttilaisista lukioista. Koulu lakkasi toimimasta 1881.[21] Behmin koulun rinnalle syntyi vuonna 1859 Viipurin saksalaisen seurakunnan pastori Georg Julius Nikolaus Stegerin perustama saksalainen tyttökoulu. Siellä oli oppilaita noin viisikymmentä ja se oli toiminnassa 1890-luvulle.[22] Koulun johtajattarena toimi Ida Behm.[23]

Kolmantena saksalaisena kouluna toimi seitsemäntoista vuotta (1867–1884) yksityinen tyttökoulu, Sofia Rieslerin tyttökoulu, eräänlainen kasvatuskoti (*Risslerische Töchterschule zu Wiburg*). Vuoden 1869 tilaston mukaan koulussa oli 38 tyttöä ja viisi poikaa. Vanhempien ammattina oli valtaosalla kauppias, mukana muutama upseeri.[24] Vuosina 1832–1861 toimi myös Dorotea Rechenbergin 6-vuotinen saksalainen tyttökoulu.[25]

Muita tyttökouluja

Vuosien 1841 ja 1843 koulujärjestysten toteuttamisesta alkoi uusi aika Viipurin koululaitoksessa. Niissä näkyi valistusajan ”suopea suhtautuminen luontoon ja luonnontieteisiin”.[26] Vuoden 1843 koulujärjestykseen otettiin maininta tyttökouluista, jotka oli tarkoitettu virkamiesten ja muiden sivistyneiden vanhempien lapsille. Uuden koulujärjestyksen innoittamana syntyivät ruotsinkieliset valtion tyttökoulut (*fruntimmerskola)* Helsinkiin ja Turkuun. Asetuksen mukaan kaupunkien tuli vastata ala-alkeiskoulujen rakennuksista ja opettajien asunnoista, kun taas valtio kustansi yläalkeiskoulut ja lukiot. Tämä ei vaikuttanut koulujen rakennustoimintaa vilkastuttavasti, vaan uusia koulurakennuksia syntyi vasta kun tarvittiin lisätilaa rinnakkaisluokille.[27]

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran ehdotuksesta lähti aloite suomenkielisen tyttökoulun perustamiseksi. Viipurin suomalainen tyttökoulu sai toimiluvan 14.7.1881. Se oli aluksi yksityinen, mutta senaatin päätöksellä koulu otettiin valtion haltuun vuonna 1886. Koulun perustamisella avattiin opintie myös maanviljelijöiden ja torpparien lapsille. Oppilaita oli koulun perustamisvaiheessa 90, mutta kymmenen vuotta myöhemmin määrä oli kolminkertainen ja 400 oppilaan raja saavutettiin lukuvuonna 1912–1913.[28] Vuonna 1899 perustettiin tyttökoulun yhteyteen yksityinen jatko-opisto, josta muodostui vuonna 1915 yksityinen suomalainen naisopisto. Ennen Viipurin suomalaisen tyttökoulun ja naisopiston yhdistymistä tytöt saivat opetusta yksityisessä Viipurin tyttölyseossa vuosina 1922–1926. Vuonna 1925 annetun asetuksen mukaan Viipurin suomalainen tyttökoulu ja Viipurin naisopisto yhdistettiin, ja näistä muodostettiin 9-luokkainen valtion ylläpitämä Viipurin tyttölyseo. Koulu toimi Viipurissa vielä lokakuusta 1942 maaliskuuhun 1944.[29]

Syyskuun alussa 1936 Viipurin toinen tyttökoulu avasi ovensa 229 oppilaalle, sillä Viipurin tyttölyseon tilat eivät riittäneet kasvavalle opinhaluiselle tyttöjoukolle. Koulu sai tiloikseen Tuomiokirkkokadun varrelle 1896 valmistuneen kaksikerroksisen (Jac. Ahrenbergin ja Sebastian Gripenbergin) suunnitteleman rakennuksen.[30]

Private German schools established for both boys and girls

Several German schools only operated for a short period. The leading German-language private school was the boys’ educational institute founded by Karl Gottlieb Behm, a theology graduate. The schoolhouse for *Das Behmische Erziehungsinstitut* (1853–1867) was built in Papula in 1856. This school was popular with Vyborg’s Germans and it attracted students also from St Petersburg, Moscow and Tallinn. It was modelled on Baltic gymnasiums, and its students learned Swedish, Russian, German, French, Latin and Greek. In the period 1858–1867, 85 students a year were taught by twelve teachers. The school closed its doors in 1881.[21] Alongside Behm’s school for boys a German girls’ school was founded in 1859 by the pastor of the German parish, Georg Julius Nikolaus Steger. It had about 50 students and functioned into the 1890s.[22] The headmistress was Ida Behm.[23]

The third German school, which functioned for seventeen years (1867–1884), was a private girls’ school run by Sofia Riesler (*Rieslerische Töchterschule zu Wiburg*), a kind of foster home. According to the statistics, in 1869 the school had 38 girls and five boys. The majority of the parents were merchants but a few were officers.[24] From 1832 to 1861, Dorotea Rechenberg also ran a six-year German girls’ school.[25]

Other girls’ schools

The school system entered a new era with the reforms implemented in 1841 and 1843. They reflected the Enlightenment’s “positive attitude towards nature and the natural sciences.”[26] The 1843 school order mentioned girls’ schools, which were intended for the children of civil servants and other educated parents. Inspired by the new school order, new publicly funded Swedish-language schools for girls (*fruntimmerskola*) were established in Helsinki and Turku. According to the government regulation, the town was responsible for lower elementary school buildings and teachers’ residences, while the state financed the lower and upper secondary schools. This did not stimulate school building activity, and new school buildings were only constructed when more space was needed for parallel classes.[27]

The Vyborg Finnish Literature Society took the initiative to establish a Finnish-language school for girls, and a licence to open the Vyborg Finnish Girls’ School was granted by the government on 14 July 1881. Initially it was private, but in 1886 the Senate decided to put it in public hands. Its establishment created learning opportunities for farmers’ and crofters’ children, and in the initial stages, it had 90 students. A decade later the enrolment had tripled and the 400-student mark was reached in the academic year 1912–1913.[28] A private further education college connected to the girls’ school was established in 1899, and in 1915 it became the private Vyborg Ladies’ College. Girls could also study at the private girls’ lyceum in Vyborg from 1922 to 1926. The 1925 government regulation incorporated Vyborg Finnish Girls’ School and Vyborg Ladies’ College, creating the nine-year state-run Vyborg Girls’ Lyceum. It was still functioning in the town during the war from October 1942 to March 1944.[29]

In the early 1930s Vyborg Girls’ Lyceum no longer had space for the growing numbers of studious girls, so a new school, the Vyborg Second Girls’ School, opened its doors to 229 students at the beginning of September 1936. Its two-storey building on Tuomiokirkkokatu Street, was designed in 1896 by Jac. Ahrenberg and Sebastian Gripenberg.[30]

1800-luvun lopulta alkaen yksityiset ihmiset ja järjestöt organisoivat kouluruokaa köyhien alueiden lapsille. Talikkalan kansakoulussa järjestetty kouluruokailu liittyy kansakoulunopettajien aktiivisuuteen. Kuva 1930-luvulta. Vuodesta 1948 alkaen on kaikille ala- ja yläkansakoulun oppilaille tarjottu kunnan tai kaupungin kustantama kouluruoka.
Kuva: Museovirasto.

From the late 1800s, private individuals and organizations arranged school meals for children in poor areas. At Talikkala Elementary School, meals were organized by the teachers. Photo taken in the 1930s. From 1948, all the lower and upper elementary school students were offered school food at the expense of the town or municipality.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Venäjänkieliset koulut

Venäläisten sotilaiden lapsille tarkoitettuja venäläisiä sotilaskouluja oli kaksi jo 1700-luvulla. Ylioppilas J. V. Öhrstedt perusti venäjänkielisen koulun vuonna 1859. Oppilaat tulivat venäjänkielisistä kodeista valmennettavaksi Venäjän sotilas- ja siviilikouluihin sekä Haminan kadettikouluun.

Hovineuvos Julius von Prüssing, Behmin koulun opettaja, perusti venäläisen kauppakoulun vuonna 1874 ja myöhemmin (1883) syntyi venäläinen sunnuntaikoulu. Näitä merkittävämpi oli venäläinen oppija kansakoulu. Jo 1862 oli kauppaneuvos Timofei Tichanoff perustanut yksiluokkaisen, myöhemmin kaksiluokkaisen kansakoulun pojille ja tytöille. Vuonna 1896 perustettiin uusi poikien ja tyttöjen kolmeluokkainen kansakoulu kenraalikuvernööri F. L. Heidenin muistoksi. Tämän niin sanotun ensimmäisen venäläisen kansakoulun oma talo sijaitsi Luostarin- ja Hovioikeudenkadun kulmassa. Myöhemmin perustettiin toinen venäläinen kolmeluokkainen kansakoulu kenraalikuvernööri N. I. Bobrikovin muistoksi Kolikkoinmäelle ja siihen liitettiin käsityöosasto (Kolikkoinmäen venäläinen käsityökoulu). Tähän ilmoittautui myös runsaasti suomalaisia oppilaita. Niin sanottu kolmas venäläinen kolmiluokkainen kansakoulu syntyi Neitsytniemeen. Näiden alakoulujen lisäksi toimi kuusiluokkainen yläkansakoulu Karjalankatu 5:ssä. Venäläistämistyön tukikohdaksi oli perustettu vuonna 1912 Viipurin venäläinen kansakoulunopettajien seminaari (Venäjän kansanvalistusministeriön päätök-

Russian-language schools

As early as the eighteenth century, there were two military schools in Vyborg for the children of Russian soldiers. In 1859 J. V. Öhrstedt, while a university student, founded a Russian-language school. The students came from Russian-speaking homes to be prepared for entry to the Russian military and civilian schools, as well as to the Hamina cadet school.

Julius von Prüssing, an esteemed teacher at the Behm's school, founded the new Russian Commercial School in 1874 and later, in 1883, a Russian Sunday School (for those only able to attend on Sundays). More important than these were the Russian elementary and secondary schools. Timofei Tichanoff, a wealthy merchant and shipowner, had already set up one-year, later two-year elementary school for boys and girls in 1862. In 1896, a new three-year publicly funded elementary school for boys and girls was established in memory of Governor-General F. L. Heiden. This was known as the First Russian Elementary School and was located on the corner of Luostarinkatu and Hovioikeudenkatu Streets. A second publicly funded three-year Russian elementary school named after Governor-General N. I. Bobrikov was established in the Kolikkoinmäki district with a handicraft department (Kolikkoinmäki Russian Handicraft School), and it also attracted a large number of Finnish students. The three-year Third Russian Elementary School, as it was called, was in Neitsytniemi. These elementary schools fed a six-year secondary school at number five Karjalankatu Street. To encourage Russi-

Teemakartta | Thematic Map 10.

Erikieliset alkeiskoulut | Different languages Elementary schools

1	saksa German	Piirikoulu | District school (at the beginning of 1800s)	Piispankatu 9 Piispankatu Street 9
2	saksa German	Töchterschule zu Wiburg | German Girl School in Wiborg 1805–	Piispankatu 10 Piispankatu Street 10
3	saksa German	Gymnasium zu Viborg | German Gymnasium in Vyborg	Karjaportinkatu 15 Karjaportinkatu Street 15
4	ruotsi Swedish	Gymnasium i Viborg | Swedish Gymnasium in Vyborg 1805	Karjaportinkatu 15 Karjaportinkatu Street 15
5	suomi Finnish	Wilken koulu | Wilke's school Finnish School founded by Wilke 1860–1893	Karjaportinkatu 4 Karjaportinkatu Street 4
6	ruotsi Swedish	Elementarläroverket | Elementary School (1844–1869)	Pohjoisvalli 5 Pohjoisvalli Street 5
7	suomi Finnish	Keskuskansakoulu | Central Elementary School (1872–	Koulukatu Koulukatu Street
8	venäjä Russian	Venäläinen kansakoulu | (Russian school) Russian state Elementary School at the end of 1700's	Karjalankatu 1 Karjalankatu Street 1
9	venäjä Russian	Venäläinen yläkansakoulu | (Russian middle school) Russian Secondary School	Tuomiokirkonkatu 6 Tuomiokirkonkatu Street 6
10	venäjä Russian	Venäläinen porvarikoulu | Russian Burgerschool	Karjalankatu 1 Karjalankatu Street 1

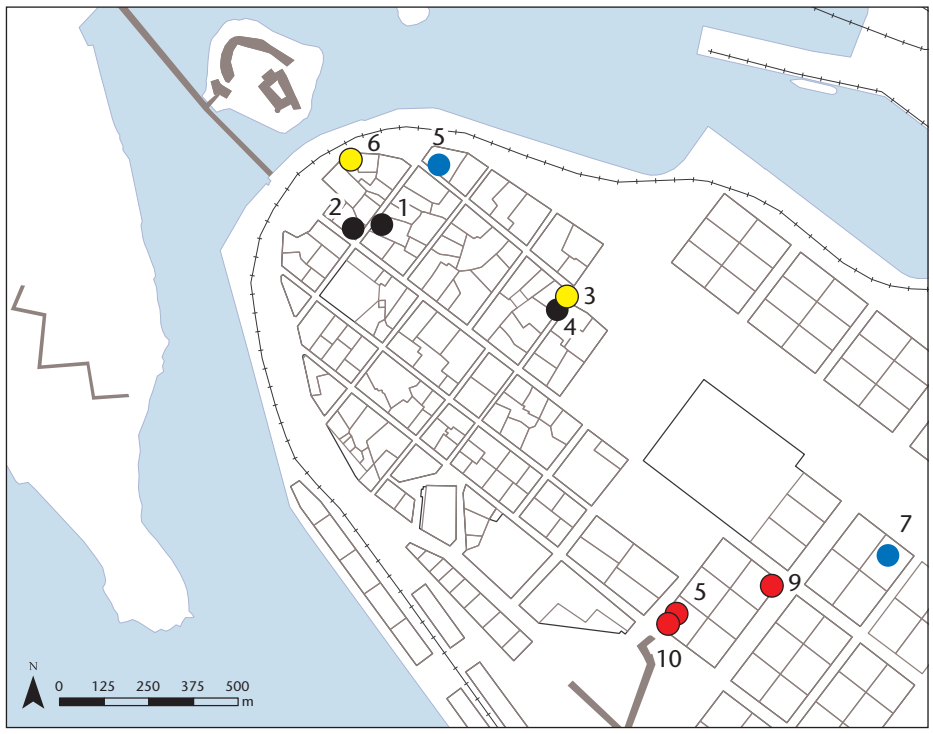

suomi | Finnish ruotsi | Swedish venäjä | Russian saksa | German

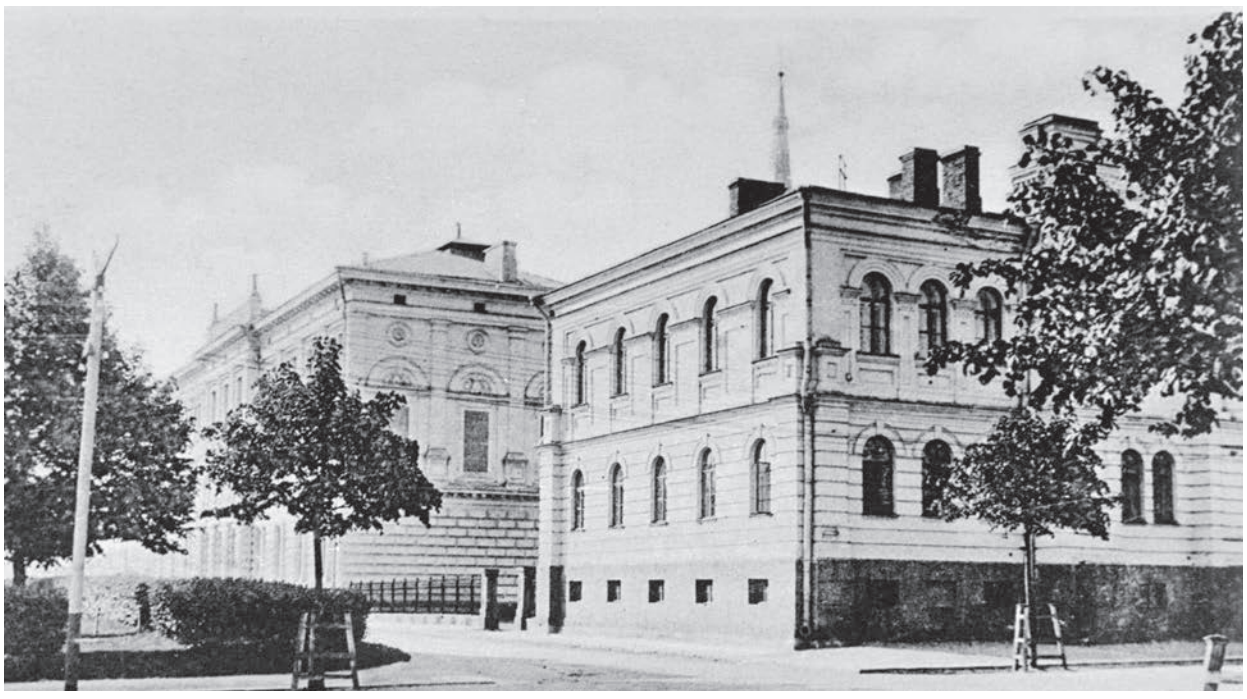

Keskuskansakoulu rakennettiin vuonna 1866 ja uudempi osa 1872. Siinä oli apsis, jossa esitettiin näytelmiä ja pidettiin konsertteja. Toisessa kuvassa sodan raunioittama koulu.

Kuvat: Museovirasto ja Aukusti Tuhka, Aukusti Tuhkan kokoelma.

The Central Elementary School was built in 1866 and the new part in 1872. It had an apse where plays and concerts were held. The second photo shows the war-ravaged school.

Photos: Finnish Heritage Agency and Aukusti Tuhka, Aukusti Tuhka Collection.

Tyttökouluissa panostettiin taideaineisiin ja käsitöihin. Käsityötaitoja edellytettiin lähes kaikilta ja ne siirtyivät taitajilta nuoremmalle sukupolvelle. Käsityön opettajat ovat olleet avainroolissa taitojen kehittämisessä. Kuvassa Suomalaisen tyttökoulun käsityöluokka 1920–1930-luvulta.
Kuva: Museovirasto.

Girls' schools focused on art and handicraft subjects. Handicraft skills were required of almost everyone and artisans passed them on to the younger generation. Handicraft teachers have played a key role in skills development. The image shows a Finnish girls' school handicraft class, 1920s or 1930s.
Photo: Finnish Heritage Agency.

sellä) 6.7.1912. Se toimi aluksi venäläisen yläkansakoulun huoneistossa, mutta muutti Papulan taakse Markovillaan.[31] Venäläistämistyö koulujen kohdalla merkitsi venäjän tuntien lisäämistä.

Vuonna 1882 aloitti kuusiluokkainen venäjänkielinen siviilireaalilukio, jolle rakennettiin oma kaksikerroksinen talo Katariinankadun, myöhemmin Linnankadun ja Hovioikeudenkadun kulmaan. Vuonna 1893 koulu laajennettiin 7-luokkaiseksi. Oppilasmäärä oli aluksi 120 oppilasta ja myöhemmin noin 250. Koululla ei ollut oikeutta panna toimeen ylioppilaskirjoituksia kuten ei myöskään vuonna 1886 perustetulla venäjänkielisellä naislukiolla, joka sai oman talon Katariinankadun (myöhemmin Linnankadun ja Aleksanterinkadun, sittemmin Karjalankadun) kulmaukseen. Naislukion oppilasmäärä oli vuosittain noin 180–200. Molemmat lakkasivat toimimasta vuonna 1918. Näitä tuli korvaamaan Viipurin kreikkalaiskatolisen seurakunnan ylläpitämä venäläinen reaalilyseo (1918–1938).[32]

fication, a Russian teacher training college was founded in Vyborg by order of the Russian Public Ministry of Public Education on 6 July 1912. It initially operated in the Russian secondary school building but then moved to its own premises in Markovilla on the far side of Papula.[31] Russification in schools meant a larger number of lessons in the Russian language.

In 1882 was launched a six-year Russian civilian *Realgymnasium* (non-classical, upper secondary school) for which a two-storey building was erected on the corner of Hovioikeudenkatu and Katariinankatu Streets. A seventh form was added in 1893: student numbers increased from an initial 120 to about 250. This school was not licensed to enter students for the matriculation examination; nor was the Russian girls' upper secondary school, which was founded in 1886 and acquired its own building on the corner of Katariinankatu Street. The girls' school took 180–200 students a year. Both these schools closed in 1918, and they were replaced by a Russian *Reallyceum* run by Vyborg's Greek Catholic parish (1918–1938).[32]

Kansakoulut ja suomenkieliset koulut

Ensimmäiset tiedot kansanopetuksesta Viipurin seudulla ovat vuodelta 1764, jolloin koulumestarit harjoittivat aikuisia ja lapsia kirjan lukemiseen. Vuonna 1781 asetuksessa määrättiin kiertävistä pitäjänkouluista. Vuodesta 1825 lähtien Viipurissa toimi vuoden useita yksityisten ihmisten perustamia valmistavia kouluja eli pientenlastenkouluja.[33]

1826 koulukomissio ehdotti kansakoulujen perustamista, mutta kesti 1840-luvulle ennen kuin yksityisten liikkeenharjoittajien tuella ja Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran (VSKS) aloitteesta ja tuella saatiin suomenkielinen kansakoulu. Konttoristi I. Pynninen antoi talonsa koulun käyttöön. Oppilasmäärä vaihteli vuosittain (1849–1872) 20 oppilaasta 129 oppilaaseen. Yksityisestä aloitteellisuudesta on esimerkkinä Julia Krohn, joka perusti suomenkielisille vähävaraisille lapsille kotikoulun Kiiskilään, Viipurin pitäjään jo vuonna 1844. Perheen muutettua Viipuriin (1851) koulu jatkoi toimintaansa Viipurissa vuoteen 1890.[34]

Hackman Co:n konttoristi Adam Wilke lahjoitti vuonna 1847 testamentissaan 11 634 hopearuplaa Viipurin Suomalaiselle Kirjallisuusseuralle, jonka oli käytettävä tuon rahamäärän korot koulun perustamiseksi Viipuriin tai Lappeelle. Koulu aloitti toimintansa monien vaiheiden jälkeen vuonna 1859. Wilken alkeiskoulu oli eräänlainen kansakoulun ja kansanopiston välimuoto. Se oli Porvoon tuomiokapitulin alainen, mutta VSKS valitsi johtajan ja opettajat. Koulu aloitti toimintansa Karjalankadulla Papulan kaupunginosassa, mutta paikka vaihtui useasti. Toiminta-aikana 1860–1893 koulussa oli yhteensä 1231 oppilasta. Oppilaiden ikäjakautuma oli suuri, 7-vuotiaasta 24-vuotiaaseen.[35]

Kansakouluasetus (1866) teki eron kirkolliseen opetukseen. Lapsilla oli myös oikeus saada opetusta omalla äidinkielellään. Ajanjaksolla 1840–1870 suomen kieli oli ollut opetuskielenä vain ala-alkeiskoulussa, sunnuntaikoulussa, merenkulkukoulussa ja suomalaisessa kansakoulussa. Kansakoulusta tuli neliluokkainen, johon lisättiin jatkoluokat. Kansakouluja alettiin perustaa aluksi kaupunkeihin, sillä teollisuus tar-

Publicly funded elementary schools and Finnish schools

The first records of publicly funded education in the Vyborg region date back to 1764, when schoolmasters taught adults and children reading. The 1781 government regulation ordered rural communes to establish district schools, based on peripatetic teachers moving from village to village. From 1825, several one-year prep schools and infant schools founded by private individuals were active in Vyborg.[33]

So, although the 1826 school commission proposed establishing publicly funded elementary schools, it was not until the 1840s that a Finnish-language elementary school was opened on the initiative of the Vyborg Finnish Literature Society (VSKS) and with the support of private entrepreneurs and the society while clerk I. Pynninen provided its first venue in his house. The number of students varied annually between 20 and 129 (1849–1872). Julia Krohn is an exemplar of private initiative; as early as 1844 she founded a home school for poor Finnish-speaking children at Kiiskilä in the rural commune of Vyborg. When the family moved into Vyborg in 1851, the school continued in town until 1890.[34]

In his will Adam Wilke, clerk at Hackman Co., donated 11,634 silver roubles to the VSKS in 1847: the interest on that sum was to be used to establish a school in Vyborg or Lappee. After going through many preparatory stages, the school finally opened in 1859. Wilke's school was something between an elementary school and a folk high school (residential adult education school). It was under the jurisdiction of Porvoo Cathedral Chapter, but the VSKS chose the head and teachers. It opened on Karjalankatu Street in the Papula district, but frequently changed sites. During its years of operation from 1860 to 1893, the school had 1,231 students. The age range was extensive, from seven to 24.[35]

The Elementary School Act of 1866 separated schooling from the church, ordering that schools be maintained from public funds and giving children the right to education in their mother tongue. In the period

Viipurin Koulukenttä, jonka ympärillä sijaitsivat tärkeät koulut. Kuvassa oikealla Viipurin klassillisen lyseon julkisivu ja taaempana yksityinen Viipurin yhteislyseo. Koulukenttää käytettiin paitsi urheilutilana myös juhlaparaateihin. Kuvassa suojeluskuntalaisia ja lottia lippuineen suojeluskuntajuhlassa.
Kuva: Lappeenrannan museot.

Vyborg School Field, around which important schools were located. On the right, the façade of Vyborg Classical Lyceum, and to the rear, Vyborg Private Coeducational Lyceum. The school field was not only used for sports, but also for celebratory parades. The image shows Civil Guards and Lottas (women's voluntary defence organization 1918–1944) with flags during a Civil Guard Parade.
Photo: Lappeenranta Museums.

vitsi lasku- ja lukutaitoisia kansalaisia. Maaseudulla kiertokoulun katsottiin riittävän tavallisen ihmisen sivistykseksi.[36]

Viipurin keskuskansakoulu aloitti toimintansa 1872 Aleksanterinkadun varrelle valmistuneessa uudessa kansakoulutalossa. Neitsytniemen kansakoulu sai oman talon vuonna 1881, Repolan kansakoulu sijoittui Myllyaukion reunaan ja Papulan kansakoulu vuonna 1914 Vuorikatu 10:een, ja Karjalan eli Loikkasen vuonna 1906 perustettu koulu sai myös oman talon. Vuonna 1875 perustettiin yksi yläkansakoulu ja kaksi alakansakoulua, joista yksi ruotsinkielinen yläkansakoulu ja yksi alakansakoulu.[37] Viipurin kansakouluissa huolehdittiin myös lapsista, joilla oli oppimisvaikeuksia. Erikoisluokkia perustettiin jo 1890-luvulla ja hitaasti edistyvien lasten luokka oli toiminnassa vuodesta 1877. Samana vuonna perustettiin kolmannen vuoden jatkoluokka tytöille ja vuonna 1898 pojille.[38]

Jo 1860-luvulla Viipurin Naisyhdistys oli järjestänyt lastenkodin diakonissaopiston yhteyteen, jossa lapset saivat opetusta. Yhdistyksen piiristä löytyi vapaaehtoisia opettamaan köyhien lapsia myös Neitsytniemellä ja Pietarin esikaupungissa.[39] Viipurin Naisyhdistys rahoitti lisäksi köyhien lapsien kesäleiritoimintaa ja Viipurin kansakoulunopettajayhdistys perusti vuonna 1913 kesäsiirtolan. Opettajat olivat hyvin tietoisia uusimmasta kansainvälisestä kehityksestä. Oppilaskirjastot syntyivät kouluihin 1890-luvulla ja opettajakasvatuksen tehostamiseksi perustettiin opettajakirjastot.[40]

Reaalikoulut ja reaalilyseot

Suomen teollistuminen lisäsi koko maassa tarvetta ammatilliseen sekä yleissivistävään koulutukseen. Reaalikoulut ja -lyseot antoivat vankan pohjan ammatillisille opinnoille. Vuoden 1872 koulujärjestyksen mukaan oppikoulut jaettiin kahdentyyppisiin kouluihin: lyseoihin, joiden tarkoituksena oli tieteellisen sivistyksen kartuttaminen ja reaalikouluihin, jotka laajensivat kansakoulujen kurssia, osittain valmistivat ammattikouluihin.[41] Vuonna 1874 Viipurissa aloitti neljäluokkainen Viipurin reaalikoulu. Kymmentä vuotta myöhemmin se muutettiin humanistis-kielitieteelliseksi Viipurin alkeiskouluksi (1884–1895), joka antoi pohjasivistyksen joko lyseoon tai ammatillisiin oppilaitoksiin. Kun Viipurin reaalikoulu perustettiin, suomenkielinen ala-alkeiskoulu lakkautettiin 1883 ja sen tilalle perustettiin Viipuriin alkeiskoulu, joka pohjusti lukioon. Se oli välimuoto reaalikoulun ja reaalilyseon välillä.[42]

Suomenkielistä opetusta annettiin myös yläalkeiskoulussa 1870-luvulta lähtien. Vuonna 1913 Viipurin reaalikoulu sai toimiluvan ylläpitää viisiluokkaista poikakoulua käytäntöä painottavine opetusohjelmineen. Merkittävä oli vuonna 1917 toimiluvan saaneen Karjalan maanviljelyslyseon yhdistäminen reaalikouluun 1919. Kauppalyseo sai toimiluvan 14.1.1921 ja koulun nimeksi tuli Viipurin reaalikoulu, maanviljelys- ja kauppalyseo. Koulu toimi vuoteen 1940 saakka.[43]

Vuodesta 1891 lähtien reaalilyseoiden viiden alimman luokan oppimäärä käsitti muiden pohjoismaiden tapaan keskikoulun. Yleissivistystä antavan keskikoulun kurssi vahvistettiin pätevyysvaatimukseksi useille toimialoille ja eräisiin opistoihin. Vuonna 1891 muodostettiin Viipurin suomalainen reaalilyseo, josta 1914 tuli Viipurin suomalainen lyseo, ja jonka lukusuunnitelmassa korostuivat matemaattiset aineet. Koululle rakennettiin Jac. Ahrenbergin suunnittelema koulutalo Tuomiokirkkokadun varrelle (entinen Possenkatu). Aiemmin se oli toiminut Pohjois-Vallikadun koulutalossa. Vuosina 1899–1938 koulusta valmistui 724 ylioppilasta. Koulun matrikkeliin oli merkitty 1 663 poikaa. Vuonna 1930 koulu jatkoi Viipurin kaksoislyseona ja 1940 Viipurin kaksoisyhteislyseona, josta tuli vuonna 1945 Helsingin kaksoisyhteislyseo.[44] Kun on vertailtu reaalilyseon, klassisen lyseon ja ruotsinkielisen lyseon oppilaiden vanhempien ammatteja, on huomattu, että reaalilyseon oppilaiden vanhempien joukossa oli myös työläisiä.

Viipurin yksityinen suomalainen lyseo sai toimiluvan 24.4.1879. Sen perustamista ajoivat Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran piiristä

1840–1870, Finnish was the language of instruction only in lower elementary schools, Sunday schools, nautical schools and Finnish-language elementary schools. The elementary schools were to have four forms, with additional further education forms. These schools were first established in towns, as industry needed a numerate and literate workforce. In the countryside, education provided by peripatetic teachers was seen as sufficient for ordinary people.[36]

Vyborg Central Elementary School opened in a building on Aleksanterinkatu Street in 1872. Neitsytniemi Elementary School also got its own building in 1881, Repola Elementary School was on Myllymäenaukio Square, Papula Elementary School at number ten Vuorikatu Street in Papula and Karjala School in Loikkanen, opened in 1906, also got its own building. In 1875 one more Finnish-language lower elementary, Swedish-language lower and upper elementary schools were founded.[37] In 1877 an extension class for the third form was established for girls, and in 1898, one for boys. Vyborg's elementary schools also provided for children with learning difficulties. A class catering for children who made slow progress was available from 1877 and classes for children with special needs were established in the 1890s.[38]

As early as the 1860s, Vyborg Women's Association had organized a children's home with the Deaconess Institute, where the children were also given instruction. The association also found volunteers to teach poor children in the suburbs of Neitsytniemi and Petersburg.[39] Moreover, Vyborg Women's Association funded summer-camp activities for poor children and in 1913 the Association of Elementary Schoolteachers in Vyborg founded a proper summer holiday camp following the latest international developments. In the 1890s schools started having student libraries and teachers' libraries were also established to enhance teacher training.[40]

Realschulen and reallyceums

Industrialization throughout Finland increased the demand for a modern vocational training and general education. The 1872 school order had divided secondary schools into two types: *reallyceums* focused on academic education, offering access to higher education. *Realschulen*, which expanded elementary school courses and provided a solid foundation for vocational education.[41] A four-year *Realschule* opened its doors in Vyborg in 1874. A decade later, it became humanistic-philological Elementary School (1884–1895) providing students with a foundation for further study in lyceums or vocational secondary schools. When Vyborg *Realschool* was founded, the Finnish-language lower elementary school was closed in 1883 and it was replaced with a new Vyborg Elementary School which paved the way to upper secondary school studies. This combined elements of both types of secondary school, academic and vocational.[42]

Finnish-language instruction was also provided in higher elementary schools from the 1870s. In 1913 Vyborg *Realschool* was licensed to run a five-year school for boys with a practically oriented curriculum. The next significant change occurred when the Karelian Agricultural Lyceum merged with Vyborg *Realschool* in 1919. A Commercial Lyceum was licensed on 14 January 1921, and subsequently the merged schools were renamed Vyborg *Realschool, A*gricultural and Commercial Lyceum, which continued functioning until 1940.[43]

From 1891 onwards, as in the other Nordic countries, the lower five forms of the *reallyceums* served as middle schools. Middle school courses provided the general education required to enter many lines of work and a number of colleges. In 1891 Vyborg Finnish *Reallyceum* was created: in 1914 it was renamed Vyborg Finnish Lyceum with the curriculum focusing on mathematics and related subjects. Jac. Ahrenberg designed the new school building on Tuomiokirkkokatu Street (formely Possenkatu Street). Previously, the school had been based in the building on Pohjois-Vallikatu Street. From 1899 to 1938, 724 students at Vyborg

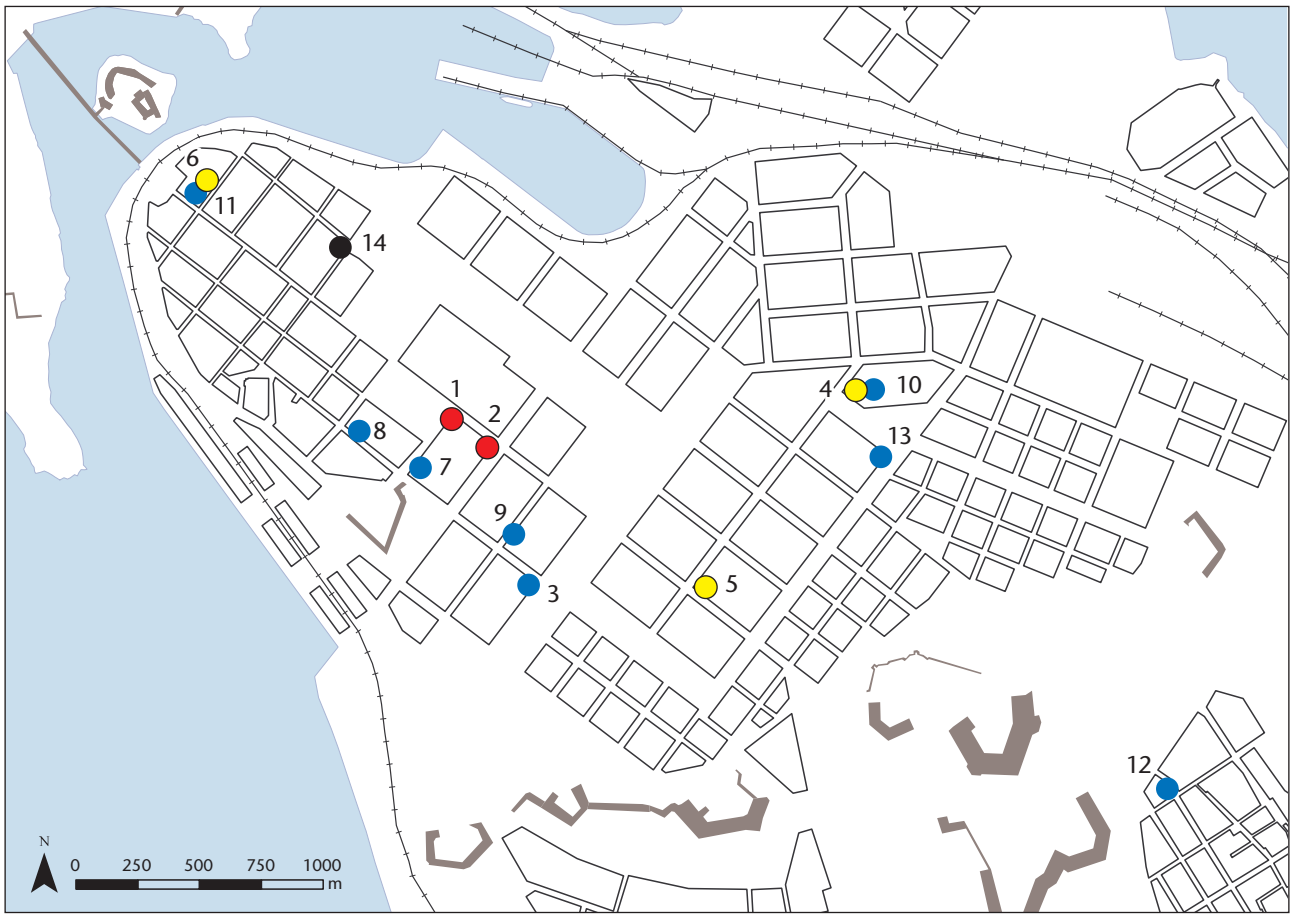

Teemakartta | Thematic Map 11.

Reaalikoulut ja lyseot | Realschulen and Lyceums

1	venäjä Russian	Siviilireaalilukio | (Civil real lyceum) Russian Civilian Realgymnasium 1882–	Hovioikeudenkatu 1 Hovioikeudenkatu Street 1
2	venäjä Russian	Venäläinen tyttölyseo | Russian Girls' Upper Secondary School 1864–	Linnankatu 29 Linnankatu Street 29
3	suomi Finnish	Viipurin suomalainen klassillinen lyseo | Vyborg Finnish Classical Lyceum 1879–	Hovioikeudenkatu 1 Hovioikeudenkatu Street 1
4	suomi Finnish	Suomalainen reaalilyseo | Vyborg Finnish Reallyceum 1891–	Myllymäenaukio 2 Myllymäenaukio Square 2
5	ruotsi Swedish	Ruotsalainen lyseo | (Swedish lyceum) Swedish Classical Lyceum 1859–	Linnankatu 38 Linnankatu Street 38
6	suomi Finnish	Maanviljelys- ja kauppalyseo | Agriculture- and Trade Realschool 1920–	Piispankatu 10 Piispankatu Street 10
7	suomi Finnish	Viipurin reaalikoulu | Vyborg Finnish Realschool 1874–	Vahtitorninkatu 27 Vahtitorninkatu Street 27
8	suomi Finnish	Viipurin suomalainen tyttökoulu | Vyborg (Finnish) Girls' School 1881–	Vahtitorninkatu 29 Vahtitorninkatu Street 29
9	suomi Finnish	Suomalainen reaalilyseo | Vyborg Finnish Real Lyceum, Classical Lyceum 1884–	Tuomiokirkonkatu 7 Tuomiokirkonkatu Street 7
10	ruotsi Swedish	Svenska Fruntimmerskola | Vyborg Swedish language Girls' School 1882–	Myllymäenaukio 2 Myllymäenaukio Square 2
11	suomi Finnish	Viipurin suomalainen tyttölyseo | Vyborg Girls' Lyceum 1925–	Piispankatu 10 Piispankatu Street 10
12	suomi Finnish	Talikkalan yhteiskoulu | Talikkala Coeducational Secondary School 1926–1940	Uusikatu 1 Uusikatu Street 1
13	suomi Finnish	Viipurin uusi yhteiskoulu | Vyborg Coeducational Double-Lyceum 1930–	Kullervonkatu 20 Kullervonkatu Street 20
14	saksa German	Kimnaasi | German Gymnasium in Wiborg 1805–	Karjaportinkatu 15 Karjaportinkatu Street 15
15	suomi Finnish	Uuraan yhteiskoulu | Uuras Coeducational Secondary School 1924–1940	

Viipurin teollisuuskoulu aloitti toimintansa vuonna 1898 ja sahateollisuuskoulu vuonna 1921, jälkimmäinen Suomen Puuteollisuus Liiton tuen turvin, tueksi perustettiin Suomen Sahateollisuuskoulun Kannatusyhdistys. Koulusta valmistui yhteensä 900 metsä-, uitto- ja sahatyönjohtajaa vuosina 1921–1939.

Kuva: Museovirasto.

Vyborg Industrial School opened in 1898 and the Sawmill Industrial School in 1921, the latter with the support of the Finnish Wood Industry Union and then its own Finnish Sawmill Industrial School Patrons' Association. A total of 900 students qualified as forestry, log driving, and sawmill supervisors from 1921 to 1939.

Photo: Finnish Heritage Agency.

suomalaisen lyseon rehtori Adolf Voldemar Streng, ruotsalaisen lyseon rehtori Adiel Bergroth ja hovioikeuden notaari Daniel Voldemar Åkerman sekä rehtori Georg Wilhelm Walle. Valtio otti huolehtiakseen koulun kustannuksista vuonna 1884 ja koulusta tuli Viipurin klassillinen lyseo. Lyseon uusi koulurakennus valmistui vuonna 1892 Jac. Ahrenbergin suunnittelemana. Lyseossa opiskeli vuosina 1878–1917 matrikkelin mukaan 1 693 poikaa, joista 398 valmistui ylioppilaaksi. Koulun toiminta lakkautettiin 26.7.1940 ja sen jatkaja on Kuopion klassillinen lyseo.

Vuonna 1898 aloitti Viipurin yhteiskoulu, jonka perustamista ajoi Naisyhdistys. Ruotsinkielisen yhteiskoulun elinkaari jäi kaksivuotiseksi, vuodesta 1902 vuoteen 1904. Helmikuun kuudentena 1906 aloitti toimintansa Viipurin uusi yhteiskoulu, jonka koulutyö jatkui Viipurissa vielä 1942–1944. Talikkalan yhteiskoulun elinkaari kesti Viipurissa neljätoista vuotta (1926–1940). Alueliitoksen seurauksena Uuraan yhteiskoulu, joka oli saanut toimiluvan vuonna 1924, toimi Viipurissa vuodesta 1932 vuoteen 1940.

Finnish Lyceum passed the matriculation examination, out of 1,663 boys on the school roll. In 1930 the school became Vyborg Double Lyceum, and in 1940, Vyborg Coeducational Double Lyceum, which relocated to Helsinki in 1945.[44] Comparing the occupations of parents whose children studied at the Real, Classical and Swedish lyceums, working-class parents sent their children to the *Reallyceum*.

Permission to open Vyborg's Private Finnish Lyceum was granted on 24 April 1879. The driving force behind this was the Vyborg Finnish Literature Society: the leading figures were the headmasters of the Finnish and Swedish lyceums, Adolf Voldemar Streng and Adiel Bergroth, the court of appeal notary Daniel Åkerman and headmaster Georg Wilhelm Walle. The state took responsibility for funding the school from 1884 and it was renamed Vyborg Classical Lyceum. A new school building for it, designed by Jac. Ahrenberg, was opened in 1892. From 1878 to 1917, there were 1,693 boys on the school roll, of which 398 passed the matriculation examination. The school disbanded on 26 July 1940 and its successor is Kuopio Classical Lyceum.

Vyborg Coeducational Secondary School, opened in 1898, was the fruit of the Women's Association's efforts. This Swedish-language school operated for just two years, from 1902 to 1904. On 6 February 1906 a new coeducational secondary school started functioning in Vyborg, continuing until 1942–1944. Talikkala Coeducational Secondary School taught students in Vyborg for fourteen years (1926–1940) and when Uuras was incorporated into Vyborg, Uuras Coeducational Secondary School, which had been licensed in 1924, operated in the town from 1932 to 1940.

Ammatilliset koulut

Ammattiopetuksen tarve tiedostettiin jo 1800-luvun alussa. Suomen suurimpiin kaupunkeihin perustetuissa sunnuntaikouluissa opetusaineina olivat vuosina 1840–1887 aine- ja oikeinkirjoitus, sisältä lukeminen ja laskento, Suomen maantieto ja piirustus. Sunnuntaikoulua saatettiin käydä työn ohessa ja opiskella käsityötaitoja. Käsityötaidot samoin kuin veistotaidot olivat tarpeen lisäansioiden hankkimiseksi niin kaupungeissa kuin maaseudullakin. Koulutuksen järjestäminen tuli ajankohtaiseksi, kun Suomessa 1879 säädetyn elinkeinovapauden myötä käsityöammattien oppipoikajärjestelmä oli menettänyt merkityksensä.[45]

Vocational schools

The need for vocational training was identified by the early nineteenth century. The Sunday schools were established in Finland's largest towns from 1840 to 1887 and taught subjects such as composition, spelling, reading and numeracy, Finnish geography and drawing. It was possible to attend Sunday schools while working and learn handicraft skills. Handicraft and wood-carving skills were necessary to earn additional income in both the town and the countryside. The organization of vocational education became an issue when the freedom to practice any trade was obtained in Finland in 1879, and the apprentice system lost its raison d'être.[45]

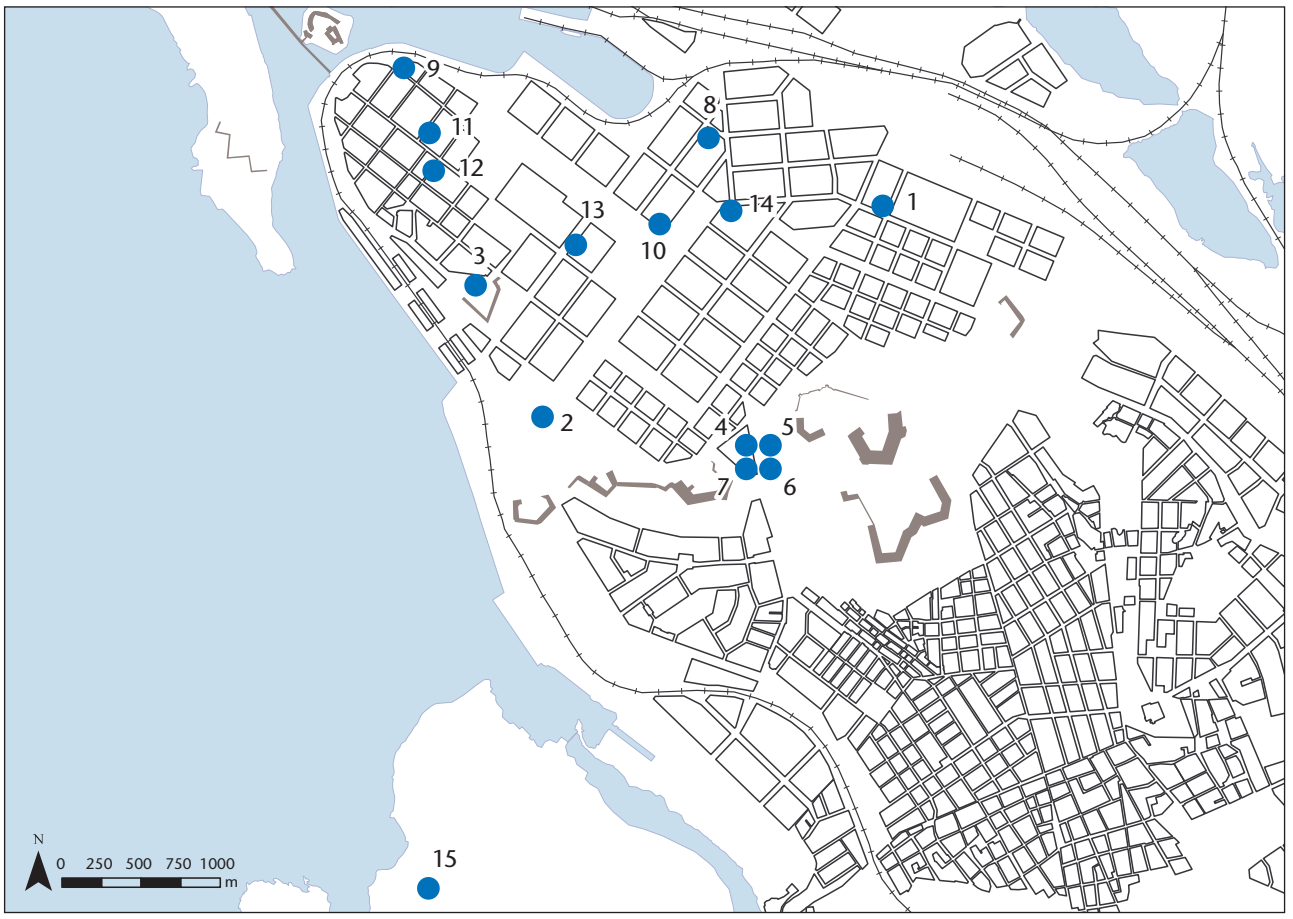

Teemakartta | Thematic Map 12.
Ammatilliset koulut | Vocational Schools

1	Sairaanhoitajatarkoulu | Nursing School at Vyborg Deacones Institute	Kannaksenkatu 22 | Kannaksenkatu Street 22
2	Viipurin kauppa- ja merenkulkuoppilaitos | Vyborg Trade and Nautical School	Pontuksenkatu 7 | Pontuksenkatu Street 7
3	Piirustuskoulu | Vyborg Drawing School	Etelävalli, Bastioni | South Wall, Bastion
4	Kaupungin poikain ammattikoulu | The Municipal Vocational School for Boys	Koivistonkatu 3 | Koivistonkatu Street 3
5	Kaupungin tyttöjen ammattikoulu | The Municipal Vocational School for Girls	Koivistonkatu 3 | Koivistonkatu Street 3
6	Viipurin teollisuuskoulu | Vyborg Industrial School	Koivistonkatu 3 | Koivistonkatu Street 3
7	Sahateollisuuskoulu | Sawmill Industrial School	Koivistonkatu 3 | Koivistonkatu Street 3
8	Linnalan kauppakoulu | Linnala Commercial School	Maununkatu 11 | Maununkatu Street 11
9	Viipurin kirkkomusiikkiopisto | Vyborg Church Music College	Karjaportinkatu 4 | Karjaportinkatu Street 4
10	Kirjanpito- ja konekirjoituskoulu A. Ilmonen | Bookkeeping and Typing School A. Ilmonen	Torkkelinkatu 20 | Torkkelinkatu Street 20
11	Viipurin vaatturiammattikoulu | Vyborg Tailoring School	Harmaidenveljestenkatu 1 | Harmaidenveljestenkatu Street 1
12	Viipurin talouskoulu | Vyborg School of Home Economics	Mustainveljestenkatu 7 | Mustainveljestenkatu Street 7
13	Viipurin käsityökoulu | Vyborg Handicraft School	Karjalankatu 13 | Karjalankatu Street 13
14	Viipurin musiikkiopisto | Vyborg Music School	Kannaksenkatu 1 | Kannaksenkatu Street 1
15	Tanhuvaaran liikuntaopisto | Tanhuvaara Sports Institute	Pappilanniemi | Pappilanniemi Cape

Leivontanäytös Viipurin maatalousnäyttelyssä kesäkuussa 1932. Naisten kotitalousopetusta alettiin kehittää jo 1800-luvun lopulla. Viipuria ympäröivä Karjalankannas oli viljavaa maatalousmaata ja kotitaloudessa tarvittavia taitoja kartutettiin monissa yhdistyksissä esimerkiksi Marttajärjestössä. Vuonna 1899 Lucina Hagmanin toimesta perustettu Marttayhdistys antoi neuvontaa muun muassa ruoanlaitossa, ompeluilloissa, puutarhanhoidossa ja säilönnässä.
Kuva: Museovirasto. Kuvaaja Pietinen.

Baking display, Vyborg Agricultural Show, June 1932. Women's home economics studies only began to develop at the end of the nineteenth century. The Karelian Isthmus surrounding Vyborg was fertile agricultural land and necessary domestic management skills were promoted by many associations, such as the Martha Association. Founded by Lucina Hagman in 1899, the association gave the advice on cooking, sewing, horticulture and preserving.
Photo: Finnish Heritage Agency. Photo by Pietinen.

Vuonna 1866 Viipurin kaupungin porvaristo anoi, että Viipuriin perustettaisiin valtion ylläpitämät teknillinen reaalikoulu ja kauppa- ja merikoulu.[46] Viipurin ensimmäinen ammatillinen koulu oli Viipurin merikoulu, jonka elinkaari jäi vähäisen kiinnostuksen johdosta lyhyeksi (1816–1826). Tämän jälkeen käytiin kiivasta keskustelua merikoulun tarpeellisuudesta. Kun Viipurin porvarit kokouksessaan 1866 lupasivat merikoululle huoneiston, kalustuksen, lämmön ja valon, Senaatti suostui anomukseen ja vuodesta 1868 uusi suomenkielinen kaksiluokkainen merikoulu koulutti perämiehiä ja Itämeren laivureita. Runsaan kymmenen vuoden kuluttua kouluun lisättiin merikapteeniluokka.[47] Vuoteen 1918 mennessä merikapteenin tutkinnon suoritti 111 oppilasta, perämiehen tutkinnon 138, kauppalaivurin 130, aliperämiehen 168, keskeyttäneitä oli 219. Yhteensä koulun kävi 756 oppilasta. Merikoulu jatkoi toimintaansa heti itsenäistymisen jälkeen 1918, ja sieltä valmistui perämiehiä ja aliperämiehiä. Kauppakoulu ja merenkulkuoppilaitos saivat vuonna 1938 komean uuden yhteisen rakennuksen, jonka arkkitehtina toimi kaupunginarkkitehti Ragnar Ypyä.

Keskuskansakoulussa toimineen sunnuntaikoulun lakkautuksen 1887 jälkeen perustettiin Viipurin käsityöläiskoulu, joka jakautui ylempään ja alempaan. Ylempään otettiin kansakoulun tai alemman käsityöläiskoulun käyneitä. Ylemmässä käsityöläiskoulussa opetusta järjestettiin sunnuntaisin ja arki-iltoina ja alemmassa käsityöläiskoulussa sunnuntaisin ja lauantaisin. Opetusta annettiin ensin keskuskansakoulussa, kunnes ammattikoulutalo valmistui. Käsityöläiskoulujen perustaminen saa kiit-

In 1866 the Vyborg burghers applied to the Senate for a state-run technical *Realschule,* commercial and nautical schools to be established in their town.[46] Vyborg Nautical School was the town's first vocational school, but its lifespan had been short (1816–1826) due to lack of interest. Nevertheless, the need for a nautical school remained the subject of heated debate, and when, in their 1866 meeting, the Vyborg burghers decided to provide such a school with premises, furnishings, heating and lighting, the Senate granted its consent. In 1868 a new Finnish-language two-year Nautical School was opened to train ships' mates and Baltic Sea skippers. A good ten years later, training for sea captains was added to the school programme.[47] By 1918 a total of 756 students attended the school: 111 of these students had qualified as sea captains, 138 as ship's mates, 130 as cargo skippers and 168 as quartermasters, while 219 dropped out. The Nautical School continued to function after independence in 1918, training skippers and quartermasters. In 1938, the Commercial School and Nautical School got a handsome new building, designed by town architect Ragnar Ypyä.

In other fields, vocational training did not develop further until the 1880s. The Vyborg Sunday School operating in the Central Elementary School closed in 1887, after which Vyborg Handicraft School was founded, divided into upper and lower schools. The upper school took students who had completed their elementary or lower-level handicraft schooling. Teaching in the upper handicraft school was organized on Sundays and weekday evenings and in the lower handicraft school on

tää yrittäjiä, erityisesti kauppaneuvos Wilhelm Hackmania. Työntekijöiden kouluttaminen nähtiin tärkeänä. Koulu oli vuodesta 1887 teollisuushallituksen alainen. 2.3.1920 annetun asetuksen mukaan koulun nimeksi tuli Yleinen ammattilaiskoulu ja vuotta myöhemmin Viipurin yleinen ammattilaiskoulu. Vuosina 1887–1937 koulun oli käynyt 9 732 oppilasta.[48]

Viipurin monipuoliseen ammatilliseen koulutukseen on vaikuttanut reaalikoulujen vahva rooli, jossa latinan ja kreikan opintojen sijaan korostuivat uudet kielet, reaaliaineet ja käytännönläheiset oppiaineet. Opetusta suunnattiin kauppiaille ja käsityöläisille, merenkulkijoille, sairaanhoitajille, kauppa-apulaisille, talonpojille ja työläisille. Senaatti asetti vuonna 1897 komitean pohtimaan kauppaopetuksen järjestämistä. Viipurin (kaupungin) yksivuotinen kauppakoulu, joka oli yhdistetty vuonna 1887 Viipurin reaalikoulun yhteyteen sen kauppatieteiden osastoksi, toimi vuoteen 1904. Vuonna 1905 aloitti yläkansakoulun oppimäärään pohjautuva Viipurin kaksiluokkainen kauppakoulu.[49] Vuoteen 1917 mennessä kouluun oli hyväksytty 476 oppilasta, sekä poikia että tyttöjä.

Vasta vuonna 1887 suomenkielisen alkeiskoulun yhteydessä aloitti yksivuotinen kauppakoulu. Viipurin kauppakoulu ei ollut ensimmäisiä vaan Turun ruotsinkielisen kauppakoulun toiminta alkoi jo 1839. Kesti 1880-luvulle ennen kuin ensimmäiset suomenkieliset kauppaoppilaitokset perustettiin. Vuonna 1882 Helsinkiin ja Raaheen perustettiin kauppaoppilaitokset. Suomen Liikemiesten Kauppaopisto oli ”korkeimman liikesivistyksen jakaja Suomessa”.[50]

Linnalan kauppakoulu on vuosina 1905–1939 Viipurissa toiminut yksityinen kauppakoulu, joka on yksi sotia edeltävän ajan pitkäikäisimmistä yksityisistä kauppakouluista. Koulun nimenä oli aluksi Viipurin kauppakoulu; alkuaikoina koululla on saattanut olla haaraosastoja Käkisalmessa, Lappeenrannassa ja Savonlinnassa. Koulun perustaja ja pitkäaikainen johtaja, Lars Ivar Öhman, muutti vuoden 1909 lopussa nimensä Lauri Ivar Linnalaksi, minkä jälkeen koulun nimeksi vakiintui Linnalan kauppakoulu. Ilmoituksista voi päätellä, että koulussa järjestettiin parista kuukaudesta puoleen vuoteen kestäviä kursseja sekä päivä- että iltaopetuksena. Viipurissa toimi myös Kirjanpito- ja konekirjoituskoulu A. Ilmonen. Viipurin kauppa-apulaisyhdistyksen ideoimana aloitettiin iltakoulu kauppa-apulaisille. Se yhdistettiin kaksiluokkaiseen kauppakouluun vuonna 1913.[51] Viipuriin syntyi vuonna 1927 kauppaopisto, toisin sanoen Viipurin kauppaoppilaitos.

Viipurin diakonissalaitos perustettiin Hackmanien kauppahuoneen tuella vuosi sen jälkeen, kun merikoulu oli aloittanut 1868. Se kuului Pietarissa ja Baltiassa toimineiden saksalaisten diakonissalaitosten vaikutuspiiriin. Laitos oli saksankielinen, Helsinkiin vuonna 1867 perustettu Diakonissalaitos puolestaan ruotsinkielinen. Viipurin diakonissalaitoksen ensimmäinen sairaala avattiin vuonna 1873.[52] Diakonissalaitokseen kuului sairaala, kaksi lastentarhaa, orpokoti ja silmäklinikka. Diakonissalaitoksessa ja Viipurin lääninsairaalassa alettiin pitää sairaanhoitajatarkursseja. Lääninsairaalan kursseille vuodesta 1893 alkaen otettiin ylioppilastutkinnon tai täydellisen tyttökoulun suorittaneita tyttöjä. Vuosina 1893–1915 näiltä kursseilta valmistui 379 sairaanhoitajatarta.[53]

Aloite Viipurin poikien ja tyttöjen ammattikoulun perustamiseksi vuonna 1916 tuli Viipurin Teollisuusyhdistykseltä. Viipurin kaupungin ammatteihin valmistava poikain ammattikoulu aloitti toimintansa 1916, mikä oli valtakunnallisestikin varsin aikaista. Vuonna 1920 koulun nimeksi tuli Viipurin kaupungin ammatteihin valmistava koulu (metallityö- ja puutyöosasto, suutarin- ja räätälintyön alkeisopetus). Koulun johtosäännön mukaan tarkoituksena oli tarjota kansakoulukurssin suorittaneille, käytännölliseen työhön aikoville pojille tilaisuus perehtyä valmistavasti ammatti- ja teollisuustyöhön ja siten helpottaa heidän pääsyään joko ammattityöaloille tai ylempiin ammattioppilaitoksiin ja laajentaa heidän kansalaistietoaan. Koulusta tehtiin retkeilyjä teollisuuslaitoksiin ja opetettiin käytännöllistä ammattityötä, kuten maalaus-, valurin-, sepän-, pelti- ja levysepän taitoja. Uusi koulutalo valmistui 1930.[54] Talvi- ja jatkosodan aikana koulu oli lakkautettuna lukuvuodet 1939–1943.[55]

Saturdays and Sundays. Instruction was initially given on the Central Elementary School premises until the vocational school building was finished. It was entrepreneurs, and in particular Wilhelm Hackman, a wealthy merchant and *kauppaneuvos* (an honorary title), who enabled the establishment of handicraft schools, as training workers was seen as important. From 1887 the school was managed by the Department of Industry. The government order, issued on 2 March 1920, changed its name to the General Vocational School, and a year later it was renamed Vyborg General Vocational School. In the half-century from 1887 to 1937, it had 9,732 students.[48]

The *Realschulen* were a key aspect of the broad palette of vocational training on offer in Vyborg; Teaching was aimed at traders and artisans, seamen, nurses, sales clerks, farmers and labourers. In 1897, the Senate appointed a committee to consider the commercial education system. The town of Vyborg's one-year commercial school had become a business administration department of Vyborg *Realschool* in 1887, and continued teaching in this form until 1904. In 1905 a two-year Vyborg Commercial School started teaching higher elementary school students in Vyborg.[49] By 1917, the school had accepted 476 students, both boys and girls.

It was not until 1887 that a one-year commercial school was opened in conjunction with the Finnish elementary school. Vyborg's was not one of the first; Turku's Swedish-language commercial school had opened much earlier, in 1839. It took until the 1880s before the first Finnish-language business colleges were set up: these opened in Helsinki and Raahe in 1882. The Helsinki Business College was “the highest-level business education provider in Finland.”[50]

The Linnala Commercial School in Vyborg was one of the longest-running private commercial schools in the town before the Second World War, operating from 1905 to 1939. Initially it was called Vyborg Commercial School and had branches in Käkisalmi, Lappeenranta and Savonlinna. The school founder and its long-serving headmaster, Lars Ivar Öhman, changed his name to Lauri Ivar Linnala at the end of 1909, after which the school was called Linnala Commercial School. Based on advertisements for courses, it seems that these lasted from a couple of months to half a year, taught both during the day and as evening classes. A. Ilmonen also ran an accounting and typing school in Vyborg. The town's sales clerk association started a night school for sales clerks, which was merged with the two-year commercial school in 1913.[51] Vyborg Business College started operating in 1927.

The 1890s saw the start of nursing training in Vyborg. One of the main providers was the Vyborg Deaconess Institute, which was founded a year after the Nautical School opened in 1868, also with the support of the Hackman trading company. It was part of a network of German deaconess institutes in St Petersburg and the Baltic countries and German was the language of instruction, whereas the Deaconess Institute founded in Helsinki in 1867, used Swedish. Vyborg Deaconess Institute opened its first hospital in 1873.[52] Besides the hospital, the institute had two kindergartens, an orphanage and an eye clinic. Both the institute and the provincial hospital in Vyborg started to run nursing courses. From 1893, girls who had passed the matriculation exam or completed girls' school were accepted on the provincial hospital courses. From that year until 1915, 379 nurses graduated from these courses.[53]

The initiative to found boys' and girls' vocational schools in the town in 1916 came from the Association of Vyborg Industries. The municipal boys' vocational school began operations in 1916, rather early compared to the rest of the country. In 1920, the school was renamed Vyborg Municipal Vocational Preparatory School (teaching the basics of metalwork and woodwork, shoemaking and tailoring). The aim stated in the school regulations was to offer boys who had finished elementary school and wanted a practical job to get to know the basics of skilled vocational and industrial work, making it easier for them to find an occupation or a place in vocational secondary schools and to extend their civic education. Students visited industrial plants and were trained in prac-

Kaksivuotisessa tyttöjen ammattikoulussa, joka aloitti toiminnan vuonna 1932 uudessa ammattikoulutalossa, oli kolme linjaa: talousosasto, pukuompelu- ja liinavaatteiden ompeluosasto.[56] Liikkeenharjoittajien ja yrittäjien kiinnostusta ammatilliseen koulutukseen osoittaa, että koulun johtokunnan puheenjohtajana aloitti tehtailija Matti Pietinen (1916–1918) ja hänen jälkeensä kauppaneuvos Johan Fredrik Hackman (1918–1925). Koulu lakkautettiin Viipurin menetyksen jälkeen 1944.

Viipurissa toimi myös Yleinen Ammattilaiskoulu, tavoitteena ”alle 16-vuotiaille käsityö- ja teollisuusaloilla työskentelevien nuorten kehittäminen taitaviksi työntekijöiksi ja laajentaa heidän toimissaan tarpeellisia ammatti- ja kansalaistaitoja”. Näitä taitoja kartutettiin Viipurin iltakouluina toimineissa käsityöläiskouluissa ja puutarhakoulussa. Viipurin Puutarhayhdistys perusti Myllysaareen kaksivuotisen puutarhakoulun, johon otettiin vuosittain kahdeksan oppilasta[57]. Viipurissa pidettiin lukuisia näyttelyitä ja esimerkiksi maatalousnäyttelyjen yhteydessä esiteltiin puutarhaosastoja. Näyttelyiden välityksellä uusimmat ideat ja innovaatiot levisivät koko Kannakselle.

Itsenäisyyden ajan alusta monipuolista elinkeinotoimintaa edistivät merenkulkukoulu ja sahateollisuuskoulu. Viipurin teollisuuskoulu aloitti toimintansa vuonna 1898 ja sahateollisuuskoulu vuonna 1921. Kaksivuotisen Viipurin teollisuuskoulun lukuvuosi oli kuusikuukautinen, vuodesta 1936 koulussa toimi samanaikaisesti kolme luokkaa. Koulussa oli sekä koneenrakennus- että huonekalurakennusosastot. Vuonna 1941 annetulla asetuksella teollisuuskoulujen nimet muutettiin teknillisiksi kouluiksi. Sahateollisuus (toisin sanoen Reposaaren Höyrysaha Oy) sitoutui maksamaan 100 000 markkaa kolmena vuonna sellaiselle koululle, jossa valmistetaan metsä-, uitto- ja sahatyönjohtajia. Suomen Sahateollisuuskoulun Kannatusyhdistys perustettiin 1922. Sahateollisuuskoulu oli rehtorinsa Artturi Kävyn johdolla metsähallituksen valvonnassa. Viisijäseniseen johtokuntaan kuului yksi jäsen Viipurin kaupungin valtuustosta, kaksi jäsentä Sahateollisuuden Kannatusyhdistyksestä, yksi kauppa- ja teollisuusministeriöstä ja yksi Metsähallituksesta. Koulutus käynnistyi Viipurissa 1921, ja 900 nuorta miestä opiskeli koulun metsä- ja sahalinjalla toimintavuosina 1921–1939.

Naisten kotitalousopetukseen alettiin kiinnittää huomiota vasta 1800-luvun lopulla. Vuonna 1897 Tampereen talouskoulun johtajatar oli sisarensa kanssa perustanut talouskoulun Poriin, josta se vuonna 1907 siirrettiin Viipuriin. Talouskoulussa järjestettiin kaksi 4,5 kuukauden pituista kurssia sekä säilöntä- ja kasvisruokakursseja. Koulussa oli myös käsityölinja, jossa tietopuolisten aineiden lisäksi oli liinavaate-, ompelu- ja pukuompeluosasto. Kouluun tuli oppilaita Viipurista ja Karjalankannakselta. Vuonna 1899 perustetun Viipurin Marttayhdistyksen toimesta pidettiin ompelukursseja ja -seuroja etenkin Viipurin esikaupungeissa. Kursseja järjestettiin ruoanlaitossa, lastenhoidossa, terveydenhoidossa ja kutomisessa. Käsityötaidot karttuivat, kun Viipurin käsityöläiskoulu aloitti toiminnan 1887. Ohjelmassa oli aluksi 12 viikkotuntia sunnuntaisin ja viikonloppuisin niille, jotka eivät olleet käyneet kansakoulua.[58]

Vuonna 1929 perustettiin Karjalan Marttapiiriliiton talouskoulu Viipuriin. Koulussa pidettiin vuosittain kaksi käytännöllistietopuolista kurssia, johon kuuluivat tietopuoliset aineet kodinhoito-, ruokatavara- ja terveysoppi, lastenhoito-oppi, kirjanpito ja asioimiskirjoitus, yhteiskuntaoppi ja kansantalous sekä käytännöllisiä aineita, kuten leipominen. Vuosina 1929–1939 pidettiin yhteensä 25 kurssia, joilta sai päästötodistuksen kaikkiaan yli 400 oppilasta. Viipurin vaatturiammattikoulu perustettiin Suomen Vaatturien Työnantajaliiton Viipurin osaston toimesta vuonna 1938. Kolmeluokkaisessa koulussa oli miesten siviili- ja virkapukuosasto ja naisten kappa- ja pukuosasto.[59]

Viipurin Taiteenystävien piirustuskoulu aloitti 1891 ja Viipurin kirkkomusiikkiopisto syntyi kahta vuotta myöhemmin, vuonna 1893. Se oli lukkari- ja urkurikoulu. Vuonna 1910 nimi vaihtui Viipurin Kirkkomusiikkiopistoksi. Piirustuskoulu puolestaan toimi vuodesta 1930 lähtien tuolloin valmistuneen Viipurin taidemuseon ja piirustuskoulun rakennuksessa, jonka suunnitteli kaupunginarkkitehti Uno Ullberg.

tical vocational skills such as painting, foundry work, the blacksmith’s and tinsmith’s crafts and metal work. The new school building was completed in 1930.[54] The teaching was discontinued during the Winter and Continuation wars from 1939 to 1943.[55]

The two-year vocational school for girls offered a choice of three routes: home economics, dressmaking and household linen making.[56] From 1932 it operated in a new dedicated building. The level of business and entrepreneurial interest in vocational training is evidenced by the fact that the first chair of the school board was factory owner Matti Pietinen (1916–1918) and his successor was *kauppaneuvos* Johan Fredrik Hackman (1918–1925). The school was closed when the Finns lost Vyborg in 1944.

Vyborg also had a General Vocational School for those under the age of 16, which aimed to “develop young people working in the craft and industrial sectors into skilled workers and extending their abilities with the necessary vocational and civic skills.” These skills could also be obtained at night schools in Vyborg, which taught handicraft and gardening. Vyborg Garden Society established a two-year Myllysaari Gardening School, which took eight students a year.[57] A number of exhibitions were held in Vyborg, and gardeners exhibited, for instance at the agricultural shows. These shows spread the latest ideas and innovations throughout the Karelian Isthmus.

From the early years of Finland’s independence both the Nautical School and the Sawmill Industrial School contributed to the variety of industries in Vyborg. Vyborg Industrial School started in 1898 and the Sawmill Industrial School in 1921. Vyborg’s two-year Industrial School had a six-month teaching term, and from 1936 it ran three concurrent classes. It had machine building and furniture construction departments. As a result of a regulation issued in 1941, industrial schools were renamed technical schools. The sawmill industry (i.e. the steam sawmill company Reposaaren Höyrysaha Oy) committed to pay 100,000 marks for three years for a school which would train foremen for forestry work, timber rafting and sawmills. An association to support the Finnish Sawmill Industrial School was founded in 1922. The headmaster of the Sawmill Industrial School was Artturi Käpy, and it was supervised by the National Board of Forestry. The five-member governing board of the school consisted of one member of Vyborg town council, two from the school’s supporting association, one from the Ministry of Trade and Industry and one from the National Board of Forestry. Training started in Vyborg in 1921 and continued until the school closed in 1939, 900 young men had studied in its departments of forestry and saw milling.

Interest in women’s home economics studies only emerged at the end of the nineteenth century. In 1897 the director of Tampere School of Home Economics and her sister established a school of home economics in Pori, which was moved to Vyborg in 1907. Every year, the school organized two courses lasting four and a half months each, as well as shorter courses on preserving and vegetarian food. Textiles were also in the curriculum: theoretical lessons and practical instruction were given in household linen, sewing and dressmaking departments. Students came to the school from Vyborg and the Karelian Isthmus. The local Martha Association (*Marttayhdistys*, a home economics organization) established in 1899, ran sewing courses and circles, especially in the suburbs of Vyborg. It also organized courses in cooking, childcare, health care and weaving. Handicraft skills were covered when Vyborg Handicraft School was opened in 1887. The programme initially included twelve hours a week on Sundays and at weekends for those who had not attended elementary school.[58]

In 1929 Vyborg got another home economics school, established by the Karelian district of the Martha Association. The school offered two practical-theoretical courses per year, including theoretical lessons and practical training in subjects such as household management, food and nutrition, health care, childcare, bookkeeping and correspondence, social studies and economics. A total of 25 courses were held between 1929 and 1939; over 400 students gained the leaving certificate. Vyborg

Viipurin merikoulu perustettiin vuonna 1868 ja Viipurin kauppakoulu 1890. Vuonna 1936 niille päätettiin rakentaa yhteinen koulurakennus Linnoituksen kaupunginosaan, Viipurin sataman ja Havin teollisuusalueen tuntumaan. Suunnittelijaksi valittiin kaupunginarkkitehti Ragnar Ypyä, joka aikaisemmin oli työskennellyt muun muassa Alvar Aallon toimistossa. Koulu valmistui 1938. Rakennuksen pääsisäänkäynnin viereiseen seinään oli muurattu Mercuriuksen päätä esittävä reliefi, jota ei kuitenkaan nykyään enää ole.
Kuva: Museovirasto.

Vyborg Nautical School was founded in 1868 and Vyborg Commercial School in 1890. In 1936, they decided to build a joint school building in the Linnoitus district, close to Vyborg's port and industrial area, Havi. Town architect Ragnar Ypyä, who previously had worked for Alvar Aalto, was chosen to draw up the plans. The school was completed in 1938. On the wall beside the main entrance of the building there was a relief of the head of Mercury, which however, is no more.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran piirissä perustettu Kansanopistoyhdistys alkoi järjestää kansanopistokursseja myös maanviljelijöiden tarpeisiin. Kansanvalistus etsi uusia muotoja. Osoituksena viipurilaisten aktiivisesta yhdistystoiminnasta ovat Viipurin Naisyhdistyksen ja Kauppiasyhdistyksen aloitteet aikuisväestölle suunnatun opetuksen tarpeellisuudesta. Viipurin työväenopisto ryhtyi järjestämään kursseja jo vuonna 1907.[60] Kunnallista työväenopistoa korostettiin uutena kansanvalistuksen muotona. Viipurin kunnallinen työväenopisto aloitti 1908, samaan aikaan kuin Turussa, mutta kuusi vuotta ennen Helsingin työväenopistoa.[61] Viipurin työväenopiston opetuspaikkoina olivat kirjaston lukussali, työväentalo, keskuskansakoulu ja muiden kansakoulujen tilat ja työväentalot.

Vuonna 1919 Viipurissa aloitti Pappilanniemessä Viipurinlahden rannalla Tanhuvaaran liikuntaopisto, jossa järjestettiin ohjaaja-, voimistelu-, rytmiikka- ja kansantanssikursseja sekä leikkikenttätoimintaa lapsille. Taustalla on vuonna 1903 perustettu Viipurin Suomalaiset Naisvoimistelijat -seura, joka alkoi suunnitella oman voimistelu- ja kesäkodin perustamista Viipurin läheisyyteen. Opiston rakennukset paloivat talvisotatalvena 1940. Toiminta alkoi uudelleen vuonna 1950 Säämingissä Savonlinnan lähellä.[62]

Tailor School was founded by the Vyborg branch of the Finnish Tailoring Employers' Association in 1938. The three-class school had a men's civilian dress and uniform departments and a women's outdoor wear and dressmaking department.[59]

The Drawing School run by Vyborg Friends of Art was opened in 1891 and the town's church music school followed two years later in 1893. It trained both cantors and organists. In 1910 the name was changed to Vyborg Church Music College. From 1930, the Drawing School operated in the new building erected for it and the art museum, designed by town architect Uno Ullberg.

The Vyborg Folk High School Association (*Kansanopistoyhdistys*), was established by members of the local Finnish Literature Society as an attempt to find new ways of educating the general public, and began to organize all-round residential courses lasting several months, to meet the needs of young adults from farming families in the Karelian Isthmus. Another indication of how active Vyborg organizations were is the initiatives made by the local women's and trade associations to meet the educational needs of the adult population in the town. Due to their efforts Vyborg Workers' Institute began to organize courses as early as 1907.[60] At the same time it was stressed this new form of popular education should be in hands of the local authorities; consequently Vyborg Municipal Worker's Institute opened in 1908, the same year as in Turku, but six years before the one in Helsinki.[61] For teaching venues, Vyborg' Workers' Institute used the reading room at the library, the Central Workers' Hall, Central Elementary School and other local elementary schools and workers' halls.

Koulujen perustamisen yhteydet kaupungin elinkeinoihin

Viipurissa yksityisten ihmisten ja johtavien tehtailijoiden kiinnostus ja panostus koulutukseen oli vilkasta. Teollisuusneuvokset Matti Pietinen ja Wilhelm Hackman tukivat kotiteollisuuskoulujen perustamista ja tyttöjen ammattikoulua. Ammatillisten koulujen perustaminen 1800-luvun lopulla osoittaa niiden yhteyden kaupungin elinkeinoihin: ensin merikoulu 1868, sitten kauppakoulu 1890 ja teollisuuskoulu 1898, taustalla reaalikoulun perustaminen (1891). Ei tule unohtaa, että viipurilaiset koulut palvelivat maatalousvoittoista Karjalankannasta ja Viipurin ympäristöä. Maatalouden kehittämisellä pyrittiin omavaraisuuteen, olihan muistoissa elintarvikepula vuonna 1918. Merkittävä oli Karjalan maanviljelyslyseon yhdistäminen reaalikouluun 1913, joista syntyi maanviljelys- ja kauppalyseo. Sen elinaika oli 1920–1940. Näyttää siltä, että suuri osa ammatillisista kouluista oli tarkoitettu kasvattamaan toimistovirkailijoita ja teollisuuden tarvitsemia eri alojen osaajia. Kaupan alalle syntyi paljon koulutusta, työskentelihän 1920-luvulla 20 % Viipurin asukkaista kaupan alalla.

Viipurin koulut eivät riittäneet liikemiehille, jotka lähettivät lapsensa ulkomaille harjoittelemaan Lyypekin tai Pietarin kaupallisissa oppilaitoksissa. 1910-luvulla keskusteltiin yliopiston saamisesta Viipuriin, mutta suunnitelmat eivät toteutuneet. Suomen itsenäistyttyä viipurilaiset liikemiehet tukivat rahallisesti vuonna 1920 perustettua suomenkielistä Turun yliopistoa. Kun Turun yliopisto oli perustettu, jatkoivat viipurilaiset liikemiehet ponnistelua suomenkielisen kaupallisen korkeakoulun saamiseksi ja perustivat vuonna 1919 Viipurin Taloudellisen Korkeakouluseuran keräämään rahoitusta hankkeelle ja vastaanottamaan lahjoituksia. Allekirjoittajina oli 28 liikemiestä, näiden joukossa maisteri K. N. Rantakari, kauppaneuvokset Feodor Sergejeff, Eemil Tanninen, J. Hallenberg, John Lindgren ja kauppaneuvoksetar Maria Lallukka, mukana oli rehtoreita, kunnallisneuvoksia, tilanomistajia ja useita kauppiaita. 1930-luvun taloudellinen kriisi ja talvisota keskeyttivät suunnitelman. Idea Itä-Suomen kaupallisesta korkeakoulusta eli voimakkaana. Viipurin Taloudellisen Korkeakouluseuran rinnalle perustettiin Itä-Suomen korkeakouluseura tavoitteena Itä-Suomen yliopiston perustaminen. Joensuu, Kuopio ja Lappeenranta kilpailivat yliopiston sijoituspaikasta. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu perustettiin vuonna 1969 ja kaupallinen korkeakouluopetus aloitettiin vuonna 1981. Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura tukee rahallisesti Lappeenrannan yliopistoa apurahoin ja rahoittamalla professuureja ja tutkimushankkeita.[63]

In 1919 Tanhuvaara Sports Institute opened its doors on Pappilanniemi Cape on the shore of Vyborg Bay. It organized training courses in physical education instruction, gymnastics, rhythmics and folk dancing and also ran children's playground activities. The power behind this venture was the Vyborg Finnish Women's Gymnastics Society, established in 1903, which had begun to plan the establishment of their own premises near Vyborg for gymnastics and summer holidays. The institute buildings were destroyed by a fire in 1940 during the Winter War. Tanhuvaara Institute restarted its operations in 1950 in Sääminki, near the Eastern Finnish town of Savonlinna.[62]

School foundations and links to town businesses

Private individuals and leading factory owners in Vyborg took a keen interest and invested heavily in education. Industrialists Matti Pietinen and Wilhelm Hackman supported the foundation of home economics schools and girls' vocational schools. The vocational schools established at the end of the nineteenth century reveal their links to local trades: a nautical school in 1868, then a commercial school in 1891 and an industrial school in 1898, in the context of the *Realschule* set up in 1891. One must not forget that Vyborg's schools not only served the Vyborg region but also the whole Karelian Isthmus, where agriculture was the dominant occupation. The aim was to develop agricultural self-sufficiency, remembering the food shortages in 1918. An important event was the merger of the Karelian Agricultural Lyceum with Vyborg Realschool creating the *Realschool,* Agricultural and Commercial Lyceum to help achieve this goal. It operated from 1920 to 1940. Yet, it appears that a significant proportion of the vocational schools were intended to produce office clerks and skilled workers for various industrial sectors. Many schools specialized in commerce, which was no surprise as in the 1920s, 20% of Vyborg's population worked in this field.

Vyborg schools were not sufficient for business people, who sent their children abroad to study in commercial colleges in Lübeck or St Petersburg. In the 1910s, there were plans to open a university in Vyborg. On Finland's independence, Vyborg business leaders financially supported the Finnish-language University of Turku, which was founded in 1920. Vyborg business leaders also strove to establish a commercial college; in 1919 the Vyborg University of Economics Society (Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura) was founded to collect funds for the project and to receive donations. The 28 business people who signed the deed of foundation included K. N. Rantakari, MA, several holders of the honorary title *kauppaneuvos* (Feodor Sergejeff, Eemil Tanninen, J. Hallenberg, John Lindgren and Maria Lallukka), headteachers, holders of the honorary title *kunnallisneuvos*, landowners and a number of merchants. The Great Depression of the 1930s and the Winter War put the plan on hold, but the idea of establishing a college of commerce in Eastern Finland lived on. Besides the one championing a university of economics, another society was founded to establish a University of Eastern Finland. Competition for the location was fierce: Joensuu, Kuopio and Lappeenranta all competed for the university. Lappeenranta University of Technology was founded in 1969 and commercial higher education began in 1981. The Vyborg University of Economics Society financially supported the Lappeenranta university with grants, and by funding professorships and research projects.[63]

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 *Vanha Suomi* (ruots. Gamla Finland, ven. Старая Финляндия) tarkoittaa niitä Suomen alueita, jotka Ruotsi menetti Venäjälle Uudenkaupungin (1721) ja Turun rauhansopimuksissa (1743). Turun rauhan jälkeen Viipurin, Käkisalmen ja Kyminkartanon provinsseista muodostettiin yksi hallinnollinen kokonaisuus Viipurin kuvernementti. Kun Viipurin kuvernementti vuonna 1812 liitettiin Suomen suuriruhtinaskuntaan uutena hallinnollisena kokonaisuutena, Viipurin lääninä, alkoivat venäläiset kutsua kuvernementin entistä aluetta Vanhaksi Suomeksi erotuksena 1809 keisarikuntaan liitetystä ”uudesta Suomesta.” Suomalaisessa historiankirjoituksessa on kuitenkin vakiintunut tapa kutsua aluetta myös 1700-luvun historian osalta Vanhaksi Suomeksi ja vuodesta 1812 eteenpäin Viipurin lääniksi. | *Old Finland* (Sw. Gamla Finland, Rus. Старая Финляндия) means those areas which Sweden lost to Russia in the Peace treaties of Uusikaupunki 1721 (Nystad) and Turku 1743 (Åbo). After the peace of Turku, Vyborg, Käkisalmi, and the Kyminkartano provinces formed a single administrative region of Vyborg. When this region was incorporated into the Grand Duchy of Finland as a new administrative entity, the Province of Vyborg, the Russians began to call the old administrative entity Old Finland to distinguish it from the “new Finland” which was incorporated into the Empire in 1809. The convention in Finnish historiography, however, is to call the region Old Finland in the eighteenth century, too, and call it the Province of Vyborg from 1812 onwards.

2 Rajainen, Maija, *Vanhan Suomen koulut I. Normaalikoulut vv.1788–1806*. SHS, Helsinki 1940, 198.

3 Knapas, Rainer, Kirkollista ja maallista kulttuuria. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013, 190–191; Kusber, Jan, Katharina II, das Russländische Imperium und die Bildung seiner Untertanen. Teoksessa | In *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*. Neue Folge, Bd. 56, H. 3. Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2008, 358–378.

4 Hietala, Marjatta, Erik Gabriel Melartinin toiminta ja motiivit Viipurin läänin koululaitoksen palveluksessa v. 1805–1814. Teoksessa | In Endén, Rauno (toim. | ed.), *Suomen ja Venäjän yhteistä historiaa*. Historiallinen Arkisto 79. SHS, Helsinki 1983, 131–176 ja liitteet | and appendices; Schweitzer, Robert, Saksalainen Viipuri. Teoksessa | In Paavolainen, Pentti – Supponen, Sanna (toim. | eds.), *Monikulttuurisuuden aika Viipurissa*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 17. VSKS, Helsinki 2013, 23.

5 Rajainen 1940, 10–15; Schweitzer, Robert, Die ”Fibeln der Wiborger Aufklärung”. Die Schulprogramme des Wiborger deutschsprachigen Gymnasiums (1806–1814) in ihrem Umfeld: eine gattungsgeschichtliche Studie. Teoksessa | In *Finnland das Zarenreich und die Deutschen. Gesammelte Studien zum europäischen Nordosten*. Festgabe zum 60. Geburtstag des Verfassers. Herausgegeben von Uta-Maria Liertz. Aue-Stiftung, Helsinki 130–160.

6 Schweitzer, Robert, *Die Wiborger Deutschen*. Saksalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Helsinki 1993, 66–72.

7 Schweitzer 2013, 22–26; Opettajat olivat opiskelleet Göttingenin, Jenan, Wittenbergin ja Tarton yliopistoissa. Teachers had studied at universities of Göttingen, Jena, Wittenberg and Tartu. Pärssinen, Jaakko, *Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa 1801–1843*. Väitöskirja | Dissertation. Suomen Aleksanterin Yliopisto, Helsinki 1911, 431–435.

8 Schweitzer 2013, 23.

9 Hornborg, Harald – Lundén Cronström, Ingegerd, *Viborgs gymnasium 1805–1842. Biografisk matrikel*. Svenska Litteratursällskapet i Finland, Helsingfors 1961, 152–153.

10 Manifesti 31.12.1811 siirsi koulujen tarkastuksen Tarton yliopiston koulukomissiolta ja sen tarkastajilta. | The decree of 31 December 1811 transferred school inspections from Tartu University school commission and its inspectors.

11 Kaukiainen, Yrjö, Viipurin lääni palaa Suomeen – Suomi tulee Viipurin lääniin. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 1914, 12–14; Kallio, O. A., *Viipurin läänin järjestämisestä muun Suomen yhteyteen*. Weilin & Göös, Helsinki 1901, 134–136.

12 Viipurin lukion asiakirjat (1844–1862) 81.1. Kouluittain luetteloidut asiakirjat II:12. Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

13 Nissilä Viljo, Viipurin koulut. Teoksessa | In Ruuth J. W. et al., *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*. Uudistanut | Revised by Aimo Halila et al. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981, 440–442; Nissilä,Viljo, Viipurin koulut. Teoksessa | In Kivi-Koskinen, J. et al. (toim. | eds.), *Viipurin kirja. Muistojulkaisu*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1958, 204.

14 Nissilä 1981, 464–465; Vuosina 1914–1940 koulun nimi oli Svenska lyceum i Wiborg. | From 1914–1940 the school was called the Svenska lyceum i Wiborg. Wahlroos, G. Wald, *Svenska Lyceum i Wiborg 1874–1917*. Svenska Lyceum i Viborg, Viborg 1917, 22, 26–28.

15 Leino-Kaukiainen, Opinkäynti ja kulttuuri. Kohti koulutusyhteiskuntaa, Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Autonomisen Suomen rajamaa. Viipurin läänin historia V*, 326.

16 Ketonen, Liisa, *Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella*. Tutkimuksia 53. Helsingin yliopiston Kasvatustieteen laitos, Helsinki 1975, 10–13.

17 Saapuneet koulujen työkertomukset (1814–1816). Koulukomission arkisto, KA.

18 Nissilä 1981, 204–205.

19 Nissilä 1981, 464–467.

20 Viipurin alemman tyttökoulun asiakirjat (1845–1870) 82.2. Kouluittain luetteloidut asiakirjat II:12. Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

21 Behmin saksalaisen koulun asiakirjat (1858–1868) 82.3. Kouluittain luetteloidut asiakirjat II:12. Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

22 Schweitzer 2013, 23.

23 Nissilä 1981, 444–445.

24 Viipurin ala-alkeiskoulun asiakirjat (1844–1869) 81.3 ja | and Risslerin saksalaisen koulun asiakirjat (1868–1869) 82.4. Kouluittain luetteloidut asiakirjat II:2. Tuomiokapitulien kouluarkisto, KA.

25 Nissilä 1981, 445.

26 Nissilä 1981, 204.

27 Lilius, Henrik, Asemakaavoitus 1856–1900. Teoksessa | In Tommila, Päiviö (toim. | ed.), *Suomen kaupunkilaitoksen historia 2, 1870-luvulta autonomian ajan loppuun*. Suomen kaupunkiliitto, Helsinki 1983, 203.

28 Veltheim, Antti, *Viipurin suomalainen tyttökoulu ja sen perinnekoulut 1881–2006*. AV-taitto, Vantaa 2007.

29 Viipurin tyttölyseo 1922–1926. http://www.yksityiskoulut.fi/yksityiskoulujenmatrikkeli/viipurintytto.htm

30 Hietala, Marjatta, Kouvolan tyttölyseon jälkivaikutuksia. Teoksessa | In Haimi, Urpo (toim. | ed.), *Viipurin toinen tyttökoulu 1936–1939, Kouvolan Tyttölyseo 1940–1973, Torkkelin yhteislyseo 1973–1975, Torkkelin lukio 1975–1980, Kouvolan lyseon lukio 1980–1990*. Kouvolan lyseon lukio, Kouvola 1990, 33–38.

31 Markovilla oli Viipurin Imatran kaupunginosassa ortodoksinen opettaja-, diakoni- ja pappisopetuslaitos, joka Suomen itsenäistymisen jälkeen toimi upseeri- ja aliupseerikouluna. | Markovilla was an educational institution for Orthodox teachers, deacons and priests in the Imatra district of Vyborg, which served as an academy for officers and NCOs after Finnish independence.

32 Nissilä 1981, 452–453, 467–468.

33 Tällainen oli Sofia Lindbergin pikkulastenkoulu, Maria Freyn kaksivuotinen pikkulastenkoulu 1835–1871 ja ylioppilas Fagerströmin valmistava koulu Yläalkeiskouluua ja Kadettikoulua varten 1862–1870, samoin C. W. Lillen ja N. A. Zilliacuksen valmistava koulu Kadettikoulua varten (1855–1858). C. V. Ahrenberg ja maisteri Elfstöm perustivat ruotsinkielisiä valmistavia poikakouluja lukioon pyrkiville. Vuodesta 1902 Torkkelinkatu 30:ssa toimi suomalainen valmistava koulu (Nissilä 1981, 45). | These included Sofia Lindberg’s infant school; Maria Frey’s two-year infant school, 1835–1871; university student Fagerström’s preparatory school for the secondary school and cadet school, 1862–1870 and C. W. Lille’s and N. A. Zilliacus’s preparatory school for the cadet school (1855–1858). C. V. Ahrenberg and Elfstöm MA founded the Swedish-language preparatory schools for aspiring gymnasium students. In 1902 there was a Finnish preparatory school (Nissilä 1981, 45).

34 Viipurin kaupungin maistraatti myönsi 100 hopearuplaa suomenkielisen kansakoulun perustamiseksi. | The magistrate of Vyborg granted 100 silver roubles for the foundation of a Finnish elementary school. Nissilä, 1981, 446; Krohn, Aarni, Kartanoita ja kartanoelämää Viipurissa. *Viborgs Nyheter* 12.1.2011, 12–14 | 12 January 2011, 12–14.

35 Laine, Leena, Wilken koulu Viipurissa. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 4*. VSKS, Helsinki 1980, 9–15, 29.

36 Halila, Aimo, *Suomen kansakoululaitoksen historia 1. Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty*. WSOY, Helsinki, Porvoo 1949, 67; Halila, Aimo, *Suomen kansakoululaitoksen historia 2. Kansakouluasetuksesta piirijakoon*. WSOY, Helsinki, Porvoo 1949, 365–366.

37 Viipurin koulupiiriin kuuluivat ennen niiden liittämistä kaupunkiin konttoristi Keldanin perustana Ravansaaren kansakoulu (1857), Hiekan kansakoulu (1872), Uuraan kansakoulu (1877), Sorvalin kansakoulu (1891), Kelkkalan kansakoulu (1892), Kolikkoinmäen kansakoulu (1898), Tiiliruukin kansakoulu (1899), Talikkalan kansakoulu (1904) Kangasrannan kansakoulu (1910). | Before these areas were incorporated into the town, Vyborg school district included the publicly funded elementary schools at Ravansaari (founded by clerk Keldan in 1857), Hiekka (1872), Uuras (1877), Sorvali (1891), Kelkkala (1892), Kolikkoinmäki (1898), Tiiliruukki (1899), Talikkala (1904) and Kangasranta (1910).

38 Nissilä 1981, 449–450.

39 Nissilä 1981, 445.

40 Opettajille myönnettiin apurahoja opintomatkoihin ulkomaiden kansakoulujen opetussuunnitelmiin ja -järjestelmiin tutustumista varten. | Teachers were awarded scholarships for study tours to learn about the curricula and systems of publicly funded elementary schools abroad. Nissilä 1981, 446; Niemi, Marjaana, Uudistuva kansakoulu. Opettajien kansainväliset yhteydet muutosvoimana. Teoksessa | In Ahonen, Kirsi – Niemi, Marjaana – Pöyhönen, Jaakko (toim. | eds.), *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. Henkistä kasvua, teknistä taitoa*. Historiallinen arkisto 99:3, SHS, Helsinki 1992, 116–126.

41 Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetus-Kokous. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Koulujärjestys, annettu 8. päivänä elokuuta 1872. | Grand Duchy of Finland Regulation Meeting. School Order by His Most Gracious Imperial Majesty of 8 August 1872.

42 Salmela, Alpo, Viipurin reaalikoulun perustaminen. Teoksessa | In Nissilä, Viljo (toim. | ed.), *Koulu ja koulukaupunki: tutkielmia ja muistelmia Viipurin suomalaisen lyseon vaiheilta 3*. Viipurin realikot, Helsinki 1974, 4–25.

43 Nissilä 1981, 458–460.

44 *Viipurin suomalainen lyseo 1874–1940. Viipurin reaalikoulu 1874–1884, Viipurin alkeiskoulu 1884–1891, Viipurin suomalainen reaalilyseo 1891–1914, Viipurin suomalainen lyseo 1914–1930, Viipurin kaksoislyseo 1930–1940*. Viipurin realikot, Helsinki 1955, 13, 26.

45 Ahonen, Kirsi, Sivistystä ja kasvatusta työväestölle. Ulkomaiset mallit ja niiden soveltaminen. Teoksessa | In Ahonen, Kirsi – Niemi, Marjaana – Pöyhönen, Jaakko (toim. | eds.), *Tietoa, taitoa, asiantuntemusta. Helsinki eurooppalaisessa kehityksessä 1875–1917. Henkistä kasvua, teknistä taitoa*, 11.

46 Nissilä 1981, 472. Tieto perustuu Viipurin Maistraatin pöytäkirjoihin 14.8.1861 Mikkelin maakunta-arkistossa. | Based on Vyborg Magistrate minutes dated 14 August 1861, Mikkeli Regional Archive.

47 Leino-Kaukiainen 2014, 324.

48 Nissilä, Viljo, Sunnuntaikoulusta ammattikouluihin. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 3*. VSKS, Helsinki 1978, 66–69; Leino-Kaukiainen, 2014, 321; Iltanen, Jussi, *Viipurin Historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki 2017, 91–92.

49 Pakolliset aineet olivat suomen kieli, kirjeenvaihto, kirjanpito ja konttorityöt, laskento, mittausoppi, kauppaoppi, -oikeus ja kansantalous, maantieto, historia, fysiikka, kemia ja tavaraoppi, kaunokirjoitus sekä valinnaisina aineina kieliä, pika- ja konekirjoitusta. | The compulsory subjects were Finnish language, correspondence, bookkeeping and clerical work, arithmetic, geometry, business, law and economics, geography, history, physics, chemistry and material science and calligraphy. Optional subjects were languages, shorthand and typing.

50 Kauppaopetus. Teoksessa | In Harmaja, Leo et al. (toim. | eds.), *Valtiotieteiden käsikirja 2*. Tietosanakirja-osakeyhtiö, Helsinki 1922, 476–477.

51 Leino-Kaukiainen 2014, 325–327.

52 Paaskoski, Jyrki, *Ihmisen arvo. Helsingin diakonissalaitos 150 vuotta*. Helsingin Diakonissalaitoksen Säätiö, Edita, Helsinki 2017, 36–38; Floman, Per Erik, Viipurin kansainvälinen ilme. Teoksessa | In Kuujo, Erkki (toim. | ed.), *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 11*. VSKS, Helsinki 1996, 55.

53 Nissilä 1981, 478.

54 Nissilä 1978, 73–80.

55 Nissilä 1978, 85–87.

56 Samalla lakkautettiin jatkokoulun tyttöjen käsityö- ja talouslinjat. | The girls’ handicraft and home economics further education courses were abolished at the same time.

57 Nissilä 1981, 468–471.

58 Nissilä 1981, 469–470.

59 Nissilä 1981, 243–258.

60 Nissilä 1981, 479.

61 Ahonen 1992, 69–70.

62 Laine, Aaro – Nissilä, Viljo, Urheilu ja Voimistelu. Teoksessa | In Halila, Aimo – Kuujo, Erkki – Nissilä, Viljo, *Viipurin kaupungin historia V. Vuodet 1917–1944*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1978, 336.

63 Kölhi, Jarmo, *Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura 80 vuotta*. Viipurin Taloudellinen Korkeakouluseura, Lappeenranta 1999, 13–29, 41–43; Michelsen, Karl-Erik, *Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1969–1994*. Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1994; Viipurin taloudellisen korkeakoulun tarina. TV-ohjelma 27.1.2019, MTV3 | Television program 27 January 2019, MTV3.

Esimerkkejä koulujen siirtymisestä muun Suomen alueelle

- Viipurin suomalainen tyttökoulu (1881–1925) oli Viipurin tyttölyseo (1925–1931), Viipurin suomalainen tyttökoulu (1931–1944). Se siirtyi sodan jälkeen Kangasniemelle ja toimi myöhemmin Rauman tyttölyseona (1944–1972) ja Raumanmeren yläasteena ja lukiona (1976–).
- Viipuriin perustettiin toinen tyttökoulu 1936, se siirrettiin talvisodan jälkeen 1940 Kouvolaan. Siitä tuli Kouvolan tyttölyseo (1940–1973), Torkkelin yhteislyseo (1973–1975), Torkkelin lukio (1975–1980), Kouvolan lyseon lukio (1980–2015) ja Kouvolan yhteislyseo (2015–).
- Viipurin tyttökoulu siirtyi vuonna 1940 Tampereella ja nimeksi tuli Tampereen toinen tyttökoulu, Sammon yhteislyseo (1957–1976), Sammon lukio ja Sammon koulu (1976–).
- Viipurin uusi yhteiskoulu aloitti toimintansa 1905 ja siirtyi Helsinkiin kesällä 1940. Se toimi Viipurissa 1942–1944. Helsingissä siitä tuli Karjalan yhteiskoulu (1946–1986) ja vuonna 1986 se sulautui Töölön yhteiskouluun.
- Viipurin klassillisen lyseon (1879–1940) toiminta lakkautettiin 26.7.1940. Sen jatkaja on Kuopion klassillinen lyseo.
- Viipurin reaalikoulun (1874–1888) ja Viipurin alkeiskoulun (1884–1895) seuraajia olivat Viipurin suomalainen reaalilyseo (1891–1914), Viipurin suomalainen lyseo (1914–1930) ja Viipurin kaksoislyseo (1930–1939). Viipurin kaksoisyhteislyseosta (1940–1944) tuli Helsingin kaksoisyhteislyseo (1945–1977), Hykkylän yläaste ja lukio (1977–1989), Käpylän yläaste ja lukio (1989–).
- Viipurin reaalikoulu perustettiin vuonna 1913. Siitä tuli vuosina 1920–1940 Viipurin reaalikoulu, maanviljelys- ja kauppalyseo. Talvisodan jälkeen 1940 koulu siirtyi Helsinkiin 1940. Nimeksi otettiin koulun osoitteen mukaan Vaasanrinteen yksityislyseo (1940–1958). Vuonna 1959 koululle valmistui uudisrakennus ja uudeksi nimeksi vaihdettiin Maunulan yhteiskoulu (1959–1999), vuodesta 1999 alkaen siitä tuli Maunulan yhteiskoulu ja Helsingin matematiikkalukio.
- Uuraan yhteiskoulu (perustettu 1924) siirrettiin valtioneuvoston päätöksellä vuonna 1940 Kotkaan. Kannatusyhdistys sai luvan opetustyön jatkamiseen 1942–1944 Viipurissa, koulutyö jatkui jälleen lokakuussa 1944 Kotkassa.
- Viipurin kaupungin kauppakoulu (1905–1930, Viipurin kauppaoppilaitos 1930–1944) siirtyi vuonna 1944 Viipurin kauppaoppilaitoksena Tampereelle ja myöhemmin 1950-luvulla Lahden ”Pikku-Viipuriin” eli Fellmanin pelloille.
- Suomen sahateollisuuskoulu (1921–1964) siirtyi sodan seurauksena Kotkaan muuttuen omistajavaihdoksessa Kotkan puutalousopistoksi (1965–1987). Sen nimi muuttui Kotkan metsä- ja puutalousoppilaitokseksi (1988–1993), Kotkan tekniikan, puutalouden ja merenkulun opistoksi (1993–1995), josta tuli osa Kymenlaakson ammattikorkeakoulua (1996–2016) ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulua (2017–).
- Viipurin merikoulu (1868–1940) siirtyi Kotkaan 1944. Sen nimi oli ensin merenkulkukoulu, myöhemmin merenkulkuopisto. Se oli osa Kymenlaakson ammattikorkeakoulua (1996–2016) ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulua (2017–).
- Viipurin teollisuuskoulu (1898–1939), vuodesta 1941 teknillinen koulu, siirtyi Kotkaan 1944 ja toimi vuosina 1944–1995 Kotkan teknillisenä opistona, sen jälkeen osana Kymenlaakson ammattikorkeakoulua (1996–2016) ja Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulua (2017–).
- Tanhuvaaran liikuntaopisto paloi 1940. Se aloitti toimintansa uudelleen Säämingissä, Savonlinnan lähellä vuonna 1950.
- Viipurin musiikkikoulu (1918–1923), sittemmin Viipurin musiikkiopisto (1923–1963) siirtyi Lahteen. Se oli Lahden musiikkiopisto (1963–1977), Päijät-Hämeen konservatorio (1977–2003) ja Lahden konservatorio (2003–).
- Helsingin suomenkieliseen työväenopistoon yhdistyi sodan jälkeen Viipurin työväenopisto. Nykyisin työväenopiston päärakennuksessa on ”Viipurinsali” jota koristavat Viipurista evakuoidut muotokuvat.

Examples of schools transferred to other sites on Finnish territory

- Vyborg Finnish Girls’ School (1881–1925), became Vyborg Girls’ Lyceum (1925–1931), then Vyborg Finnish Girls’ School (1931–1944). After the war, Rauma Girls’ Lyceum (1944–1972) moved to Kangasniemi, becoming Raumanmeri Middle School and Gymnasium (1976–).
- Another girls’ school was founded in 1936, and was transferred to Kouvola after the Winter War in 1940. It became Kouvola Girls’ Lyceum (1940–1973), Torkkeli Coeducational Lyceum (1973–1975), Torkkeli Gymnasium (1975–1980), Kouvola Lyceum Gymnasium (1980–2015) and Kouvola Coeducational Lyceum (2015–).
- Vyborg Girls’ School was transferred to Tampere in 1940 and renamed Tampere Second Girls’ School, Sampo Coeducational Lyceum (1957–1976), and then Sampo Gymnasium and Sampo School (1976–).
- Vyborg’s New Coeducational Secondary School opened in 1905 and moved to Helsinki in the summer 1940 after the Winter War 1940, returned to Vyborg from 1942 to 1944. In Helsinki again it became the Karelian Coeducational Secondary School (1946–1986), and in 1986 it merged with Töölö Coeducational Secondary School.
- Vyborg Classical Lyceum (1879–1940) was disbanded on 26 July 1940. Its successor is Kuopio Classical Lyceum.
- Vyborg Realschool (1874–1888) and Vyborg Elementary School (1884–1895) were succeeded by Vyborg Finnish Real Lyceum (1891–1914), then the Vyborg Finnish Lyceum (1914–1930) and Vyborg Double Lyceum (1930–1939). Then Vyborg Double Coeducational Lyceum (1940–1944) became Helsinki Double Coeducational Lyceum (1945–1977), Hykkylä Middle School and Gymnasium (1977–1989), and finally Käpylä Middle School and Gymnasium (1989–).
- Vyborg Realschool was founded in 1913 and became the Agricultural and Commercial Lyceum in 1920–1940. After the Winter War, the school moved to Helsinki in 1940. It was renamed after the street it was now on, as Vaasanrinne Private Lyceum (1940–1958). The school received a new purpose-built building in Maunula suburb in 1959, after which it was known as Manula Coeducational Secondary School (1959–1999), until the school was renamed Maunula Coeducational Secondary School and Mathematics Lyceum in 1999.
- By a government decision in 1940, Uuras Coeducational Secondary School (founded in 1924) was transferred to Kotka. The supporting association received permission to continue teaching in Vyborg from 1942 to 1944, and the school then reopened in Kotka in October 1944.
- Vyborg Commercial School (1905–1930, Vyborg Commercial College 1930–1944) kept its name when it moved to Tampere in 1944. Later, in the 1950s, it moved to ‘Little Vyborg’, that is, Fellman’s fields, in Lahti.
- The Finnish Sawmill Industrial School (1921–1964) was transferred to Kotka as a result of the war and changed owners. It became Kotka College of Wood Technology (1965–1987), College of Forestry and Wood Technology (1988–1993), and then Forestry, Wood Technology and Maritime College (1993–1995), later became part of Kymenlaakso University of Applied Sciences (1996–2016), and the South-Eastern Finland University of Applied Sciences (2017–).
- Vyborg Nautical School (1868–1940) moved to Kotka in 1944. It later changed its name to the Nautical College, then also became part of the Kymenlaakso University of Applied Sciences (1996–2016), and of the South-Eastern Finland University of Applied Sciences (2017–).
- Vyborg Industrial School (1898–1939) from 1941 called the Technical School, was transferred to Kotka in 1944 and operated there until 1995 as Kotka Technical College. It too then became part of the Kymenlaakso University of Applied Sciences (1996–2016), and of the South-Eastern Finland University of Applied Sciences (2017–).
- Tanhuvaara Sports Institute burnt down in 1940. It reopened in Sääminki near Savonlinna in 1950.
- Vyborg Music School (1918–1923) became Vyborg Institute of Music (1923–1963), was transferred to Lahti in 1944 and became the Lahti Institute of Music (1963–1977), then Päijät-Häme Conservatory (1977–2003) and is now Lahti Conservatory (2003–).
- Helsinki Finnish Municipal Workers’ Institute merged with Vyborg Municipal Workers’ Institute after the war. Today the Institute’s main building has a Vyborg Hall decorated with portraits brought from Vyborg.

Выборг – процветающий город школ

Организация школьного обучения, существовавшая в Выборге, позитивно влияла на систему школьного обучения всей Финляндии. Многие педагогические методики, появившиеся в эпоху просвещения, сначала были опробованы в Выборгской губернии, откуда они затем в период автономии распространялись по остальным регионам Финляндии. Например, Государственные нормальные школы, основанные императрицей Екатериной II в Выборге в 1805 г и других городах губернии, которые предназначались и для девочек, становятся моделью для других. Выборгская нормальная школа, обучение в которой происходило на немецком языке, была первым в Северной Европе учебным заведением высшего класса, предназначенным также и для обучения девочек. Выборгские школы находились под ведомством министерства просвещения, тогда как другие остальные школы Финляндии подчинялись церкви. Целью уездных школ было предоставление детям многопланового базового образования, необходимого для поступления в гимназию, а также к овладения профессиями.

Выборг представлял собой многоязычный город с различными культурами, и у каждой языковой группы здесь имелись свои школы. Они работали бок о бок вплоть до начала Второй мировой войны. В Выборге действовали как государственные, так и частные школы. В 1812 г. горожане, говорящие на немецком языке, составляли 12,5 % от всего населения города, на шведском говорили 14,2 % выборжан, русскоязычного населения было 29,2 %, и 43,9 % горожан говорили на финском языке. К концу XIX столетия доля немецкого, шведского и русского населения уменьшается, а процент финноязычного населения возрастает. Немецкое население осваивает шведский язык и отправляет своих детей учиться в школы с преподаванием на шведском.

Выборгская немецкая школа для девочек (Töchterschule zu Wiburg) указами от 1841 и 1842 годов была преобразована в двухклассное учебное заведение с преподаванием на шведском языке. В составе этой школы были организованы в 1896 г. частные классы для дальнейшего обучения, в которых девочки могли получить подготовку на уровне полной средней школы. Первая школа для мальчиков, в которой имелись старшие классы, и которая давала возможность для дальнейшего университетского образования, тоже была шведской (Svenska klassiska lyceum i Wiborg). Новшеством являлась средняя школа, которую формировали пять первых классов лицея.

По системе школьного образования, принятой в 1872 г., школы были разделены на две категории: лицеи (general schools) и реальные училища (Real Schule). Лицеи давали широкое образование с научным уклоном, а в реальных училищах предлагалось образование, дополняющие курс народных школ. В некоторой степени эти училища готовили учеников к дальнейшему профессиональному обучению. С конца 1870-х годов в Выборге появляются частные средние школы.

Первые школы с обучением на финском языке представляли собой разъездные уездные школы. Лишь в 1840-х годах при поддержке частных предпринимателей и по инициативе Выборгского финского литературного общества и его поддержке в Выборге появляется финская народная школа. В народных школах Выборга представлялась возможность для получения образования и детям, испытывавшим трудности в обучении. Специальные классы для таких детей начали организовываться уже в 1890-х годах, а первый класс для детей, обучение которых происходило медленно, действовал с 1877 года.

По предложению Выборгского финского литературного общества была выдвинута инициатива по организации в Выборге финской школы для девочек. Эта школа получила разрешение на работу 14 июля 1881 г. Сначала это было частное заведение, но в 1886 г. по решению сената школа переходит под опеку государства. Открытие этой школы дало возможность для получения образования также детям из крестьянских семей и семей батраков.

Русские военные школы, предназначенные для детей российских военных, действовали в городе уже XVIII столетии. Надворный советник Юлиус фон Прюссинг (Julius von Prüssing) основал русское торговое училище в 1874 г., а в 1883 г. была основана русская воскресная школа. Более значимой, чем эти учебные заведения, была русская средняя и народная школа. Уже в 1862 г. коммерции советник Тимофей Тиханов основал одно-классную народную школу для мальчиков и девочек, вскоре превратившуюся в двуклассную. В 1896 г. начала работать новая трехклассная русская народная школа для мальчиков и девочек, организованная в память генерал-губернатора Ф. Л. Гейдена (F.L. Heiden), а позднее была открыта такая же школа в память генерал-губернатора Н. И. Бобрикова. Эта школа находилась в районе Коликкойнмяки, и к ней была также присоединена ремесленная часть (русская ремесленная школа в Коликкойнмяки). Так называемая третья трехклассная русская народная школа была основана в районе Нейтсютниеми. В 1912 г. в Выборге было основано русское училище по подготовке учителей народных школ, ставшее основной базой деятельности по руссификации города. Это училище сначала располагалось в здании русской высшей народной школы, по затем переехало в район Марковилла, за Папулу. В отношении школ политика руссификации означала увеличение количества уроков, проводимых на русском языке. В 1882 г. начал работу шестиклассный русский реальный лицей, а в 1886 г. была основана русская женская гимназия. У этих учебных заведений не имелось прав для проведения экзаменов на аттестат зрелости.

Профессиональные училища

В Выборге как местные руководители промышленных предприятий, так и горожане были заинтересованы в развитии профессионального образования и вкладывали в него много сил. Советники из сферы промышленности поддерживали организацию отечественных профессиональных школ и училищ как для юношей, так и для девушек. Основанные в Выборге в конце XIX столетия профессиональные училища были тесно связаны с промышленной и торговой жизнью города. В 1868 г. организовано морское училище, затем на фоне реального училища, начавшего работу в 1891 г., были открыты торговое училище в 1891 г. и промышленное училище в 1898 г.

В 1921 г. начало работу училище лесопильной промышленности. Выборгские профессиональные училища готовили специалистов и для сельского хозяйства Выборгского региона и Карельского перешейка. В 1929 г. было открылось училище домоводства, которое было организованно Карельским Союзом Март. В развитии сельского хозяйства упор делался на самостоятельность. Большое значение имело объединение Карельского сельскохозяйственного лицея с реальным училищем в 1913 г., в результате которого возник сельскохозяйственный и торговый лицей. В сфере торговли было основано широкое обучение, поскольку в 1920-е годы около 20 % жителей города трудились в этой области.

Выборг был известен как город музыки и любителей искусства. Школа рисования, основанная Выборгским обществом друзей искусства, начала работу в 1891 г., а два года спустя, в 1893 г. было основано училище церковной музыки. В нем готовили канторов и органистов.

Viipuri, innovatiivinen yrittäjien kaupunki

Vyborg, A Town of Innovative Entrepreneurs

Viipuri oli Viipurin läänin pääkaupunki, innovatiivinen yrittäjien kaupunki ja koko itäisen Suomen taloudellisen toiminnan keskus. Pietarin läheisyys ja merellinen sijainti loivat 1800-luvulla hyvät edellytykset kaupungin yritystoiminnalle ja teollisuudelle. Viipurin kaupunkikuvaan kuuluivat kauppapalatsit, pankit ja linnamaiset koulut. Viipurissa samaistuttiin eurooppalaisiin suurkaupunkeihin. Infrastruktuuri ja kommunikaatiokanavat olivat ensiarvoisen tärkeitä yrittäjille. Viipurissa innovaatiot levisivät nopeasti. Viipurin lääniin tilattiin runsaasti ulkomaisia lehtiä. Kaasulyhdyt syttyivät Viipurin kaduille 1860-luvulla, samaan aikaan kuin monissa muissa eurooppalaisissa kaupungeissa. Sähkö saatiin 1890-luvulla. Viipurin laajat rakennusprojektit antoivat töitä sadoille. Esimerkiksi Matti Pietinen puunjalostustehdas valmisti ja myi ovia, ikkunoita ja huonekaluja koko Karjalankannaksen alueelle.

On helppo ymmärtää, miksi saksalaiset kauppiaat kuten Hackmanit siirtyivät 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alussa Viipuriin. Kauppaneuvos Wilhelm Hackmanista (1842–1925) tuli legenda jo eläessään, kun hän vastavalmistuneena kemisti-insinöörinä saapui Stuttgartista Viipuriin johtamaan kasvavaa isänsä yritystä. Hän osasi ennakoida tulevaa kysyntää. Hän aloitti kynttilä-, saippua- ja oluttehtailijana mutta liikkeestä kasvoi todellinen monitoimialayritys, kun sen toiminta laajeni konepaja- ja saha- ja puutavarakaupan aloille. Hackman oli perustamassa Suomen Höyrylaiva Oy:tä ja aloittamassa Outokummun kuparikaivostoimintaa. Hackmanit perustivat myös Johanneksen sellutehtaan vuonna 1928, vuodesta 1936 lähtien siellä valmistettiin myös paperia. Wilhelm Hackman valittiin Viipurin kaupunginvaltuuston ensimmäiseksi puheenjohtajaksi ja hän vaikutti kokonaista 34 vuotta merkittävästi kaupungin kehittämiseen kaupunginvaltuustossa. Hän tuki hyväntekeväisyystyötä, taidetta ja kannatti kotiteollisuuskoulujen perustamista.

Viipurilaisilla yrittäjillä oli runsaasti yhteyksiä ulkomaille, Saksan ja Ranskan kaupunkeihin ja Lontooseen. Kauppa, erityisesti tukkukauppa oli keskeistä. Useat yritykset olivat monialayrityksiä. Vuonna 1925 peräti 20 prosenttia ammatissa toimivista sai elantonsa kaupasta. Yksi tunnetuimmista Viipuriin päätyneistä yrittäjistä oli Juho Lallukka (1852–1913). Hän aloitti kauppa-apulaisena, opiskeli iltaisin kirjanpitoa, tavaraop-

Vyborg was the provincial capital, a town of innovative entrepreneurs and the centre of economic activity in Eastern Finland. In the nineteenth century, its proximity to St Petersburg and marine location created a good basis for business and industry in the town. Vyborg's streets were lined with shopping palaces, banks and castle-like schools. Vyborg identified with the metropoles of Europe. Infrastructure and communication channels were of paramount importance to entrepreneurs. Innovations spread rapidly in Vyborg. People in the province subscribed to plenty of foreign newspapers and magazines. Gas lanterns lit up the streets of Vyborg in the 1860s, at the same time as in many other European cities. Electricity arrived in the 1890s. Extensive construction projects in Vyborg gave jobs to hundreds. For example, Matti Pietinen's wood processing factory manufactured and sold doors, windows and furniture all over the Karelian Isthmus.

It is easy to understand why the German merchants such as Hackman moved to Vyborg at the turn of the eighteenth and nineteenth centuries. Wilhelm Hackman (1842–1925) received the honorary title of *kauppaneuvos* and became a legend in his own lifetime, when the newly graduated chemical engineer arrived in Vyborg from Stuttgart to run his father's growing business. He knew how to anticipate future demand. He began with a candle, soap, and brewing business but it grew into a real multi-industry company, when it expanded into the machine, sawmill and timber trade. Hackman was a founding member of the Finnish Steamship Company and involved in Outokumpu's first ventures into copper mining. Hackman also set up the pulp mill at Johannes in 1928, and from 1936 paper was also produced there. Wilhelm Hackman was chosen as the first chairman of Vyborg Town Council, and served a total of 34 years, significantly influencing the development of the town. He supported charity work, the arts and the establishment of cottage industry schools.

Vyborg entrepreneurs had plenty of international contacts with German and French cities and London. Trade, particularly wholesale trade, was key. Several companies were conglomerates. In 1925, as many as 20% of the working population made a living by trade. One of the best-

Viipurilaisten kauppiaiden omistamien kauppaliikkeiden mainoksia.
Lähde: Kansanvalistusseuran kalenteri, Kansanvalistusseura 1914. Kuva: Jarno Mela.

Advertisements of trade and wholesale trade buildings in Vyborg owned by prominent merchants.
Source: Kansanvalistusseuran kalenteri, Kansanvalistusseura 1914. Photo: Jarno Mela.

Tukkuliikkeen teepurkki 1800-luvun lopulta. Koristeena on kuvasarja teen kuljetuksesta Kiinasta Viipurin.
Kuva: Jarno Mela. Martti Helmisen kokoelma.

Wholesaler's tea tin, late 19th century. The decorations present the shipping from China to Vyborg.
Photo: Jarno Mela. Martti Helminen Collection.

Vuonna 1930 laatimaansa Viipurin asemakaavapiirrokseen kaupunginarkkitehti Otto-I. Meurman merkitsi teollisuustoimintaan kaavoitetut korttelit (keltainen pohja, tummennetut reunat). Karjalankadun päässä lähellä satamaa sijaitsivat keskustassa olevat teollisuuskorttelit. Rannassa Havin ja Kolikkoinmäen kaupunginosien takana sijaitsi Käremäen teollisuusalue, jota Meurman kaavaili laajennettavaksi uusilla kortteleilla täyttämällä merenlahtea. Pyöräsuolla, ratapihan vieressä oli peräti kahdeksan korttelin laajuinen teollisuusalue. Niiden jatkeena olleiden Ristimäen hautausmaiden jälkeen oli vielä pienehkö teollisuuskortteli. Papulan puiston ja urheilukentän takana sijaitsi teurastamo ja yksi teollisuuskäyttöön kaavoitettu kortteli.

Lähde: Kansalliskirjasto.

When town architect Otto-I. Meurman drew up his town plan of Vyborg in 1930, he marked zones designated for industrial activities (in yellow with shaded edges). The blocks reserved for industry were located at the end of Karjalankatu Street, near the port. Käremäki industrial zone was located on the shore behind the districts of Havi and Kolikkoinmäki, and Meurman planned to extend this with new blocks, filling the bay. The industrial zone at Pyöräsuo, next to the rail yard, was eight blocks wide. The area extended into a small industrial block beyond the cemeteries on Ristimäki Hill. Behind Papula park and sports field, there was a slaughterhouse and one block zoned for industrial use.

Source: The National Library of Finland.

Wilhelm Hackman tyttärenpoikansa Berndt Robert af Frosteruksen kanssa valokuvattuna Th. Nyblinin ateljeessa osoitteessa Aleksanterinkatu 27. Kuva vuosilta 1904–1910.
Kuva: Museovirasto.

Wilhelm Hackman and his grandson Berndt Robert af Frosterus were photographed in Th. Nyblin's studio at number 27 Aleksanterinkatu Street.
Photo c. 1904–1910.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Juho Lallukan tukkukauppa erikoistui teen tuontiin ja se palkittiin vuonna 1908 Pariisin näyttelyssä. Kauppaneuvos Juho Lallukka työhuoneessaan. Kuva noin vuosilta 1912–1913.
Kuva: Museovirasto.

Juho Lallukka's wholesale company specialised in importing tea, which was given an award at the 1908 Paris Exhibition. Juho Lallukka in his office in the early 1910s.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Viipurissa oli 1930-luvulla peräti kaksitoista komeaa pankkien konttorirakennusta. Pohjoismaiden Yhdyspankin Viipurin konttorin henkilökunta kokoontui yhteiskuvaan vuonna 1906. Kuva: Museovirasto.

In the 1930s Vyborg had as many as twelve handsome bank buildings. The staff of the Vyborg branch of the Nordic Union Bank posed for a photograph in 1906.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Vuonna 1914 valmistunut arkkitehti Jac. Ahrenbergin suunnittelema Viipurin postitalo toimii edelleen (2019) alkuperäisessä tarkoituksessaan.
Kuva: Museovirasto. Kuvaaja Armas Venäläinen 1930-luku.

In 1914 the town architect Jac. Ahrenberg designed Vyborg post office building, which still (2019) serves its original purpose.
Photo: Finnish Heritage Agency. Photo by Armas Venäläinen 1930s.

Sisäkuva Postitalosta vuodelta 1938. Kuva: Museovirasto. Kuvaaja Jalmari Martikainen. | Image of the Postitalo interior dating from 1938. Photo: Finnish Heritage Agency. Photo by Jalmari Martikainen.

Wiipuri — Wiborg.
Kangaskauppa

Viipuri. Kauppahalli 25. 9. 42.
N:o 46

pia ja laskentoa ja hankki yhdeksän vuotta harjoiteltuaan oman kaupan Räisälästä, josta siirtyi Käkisalmeen ja sieltä Viipuriin. Näin Juho Lallukka pääsi mukaan siihen kansainvälisyyteen, joka oli tyypillistä viipurilaisille yrittäjille. Viipurissa Lallukka aloitti yhteistyön Häklin kauppahuoneen kanssa. Häkli & Lallukasta (1891) tuli Suomen ensimmäinen tukkuliike, joka toi maahan teetä, taloustavaroita ja viljaa. Tee otettiin yrityksen erityisartikkeliksi ja palkittiin vuoden 1908 Pariisin näyttelyssä. Vuonna 1902 yritys siirtyi pääosin Lallukan omistukseen. Vaurauden merkiksi kohosi vuonna 1906 Allan Schaumanin suunnittelema liiketalo.

Juho Lallukka ja hänen puolisonsa Maria olivat legendaarisia taiteen tukijoita ja yhteiskunnallisia vaikuttajia. Teatteri, musiikki ja kuvataiteet olivat lähellä heidän sydäntään. Lallukoiden tuki oli ratkaiseva monissa kansansivistyshankkeissa. Niitä olivat etenkin Kanneljärven ja Räisälän kansanopistojen sekä Etelä-Karjalan Nuoriseurain Liiton perustaminen ja toiminnan ylläpitäminen. Juho Lallukan kuoleman jälkeen kauppahuonetta johti menestyksellisesti hänen vaimonsa Maria (1858–1923). Viipurin kaupungille testamentatut varat mahdollistivat aikanaan Alvar Aallon suunnitteleman kaupunginkirjaston rakennuttamisen. Helsingissä rakennettiin Juho ja Maria Lallukan nimeä kantava Lallukan Taiteilijakoti, joka edelleen toimii taiteilijoiden ateljeekotina.

Feodor Sergejeff ja pojat -tukkuliike kilpaili mielikuvilla. Heidän mainokseensa kuului olennaisena osana 1910-luvulla rakennettu komea liiketalo, jonka oli suunnitellut arkkitehti Paavo Uotila. Liiketalon viittä kerrosta yhdisti hissi. Sergejeffit toivat maahan siirtomaa- ja viljatavaroita, amerikkalaista silavaa ja lehtitupakkaa. Yrityksellä oli myös oma saippua- ja tupakkatehdas. Feodor Sergejeff (1840–1924) oli syntynyt Venäjällä Jaroslavin kuvernementissa, Viipurissa hänestä tuli menestyvä kauppaneuvos. Sergejeff halusi kehittää koululaitosta. Hän tuki Viipurin Taloudellista Korkeakouluseuraa, joka suunnitteli kaupallisen korkeakoulun perustamista Viipuriin.

Viipurilaisten kauppahuoneiden luetteloa voi jatkaa mainitsemalla esimerkiksi P. J. Pesosen viljan, kahvin, teen ja tehdastuotteiden kaupan ja J. Hallenbergin tukkuliikkeen. Hallenbergilla oli vesirinkelitehdas Kolikkoinmäellä, petroleumvarasto, saha- ja höyläyslaitos, höyrymylly ja tiilitehdas. John Lindgrenillä oli alusvaate-, kravatti- ja rihkamatavaran tukkuliike.

Yrittäjät olivat mukana niin kunnallispolitiikassa kuin kansansivistystyössä ja harjoittivat hyväntekeväisyyttä rahoittamalla tiedemiesten ja taiteilijoiden opinkäyntiä ulkomailla, sekä tukemalla kulttuuria, oppilaitoksia ja erilaisia yhteisöjä. Hyväntekeväisyyttä eivät harjoittaneet vain liikemiehet vaan myös heidän puolisonsa, jotka toimivat naisjärjestöissä ja -yhdistyksissä. Esimerkkeinä voidaan mainita Juho ja Maria Lallukka, Artturi ja Aina Helenius sekä Eemil ja Eevi Tanninen, joilla kaikilla oli vahva innostus kulttuurin, kirjastojen ja taidelaitosten tukemiseen. Juho Lallukka tuki erityisesti teatteriharrastuksia. Hän oli perustamassa Viipurin Maaseututeatteria ja toimi teatteriyhtiön johtokunnan puheenjohtajana vuodesta 1902 elämänsä loppuun. Erityisesti Suomen Kulttuurirahasto sai kiittää viipurilaisia lahjoittajia taloudellisesta tuesta.

Kauppahallit rakennettiin eurooppalaisiin kaupunkeihin 1800-luvun lopulla suojaamaan elintarvikkeita pölyltä. Viipurin kauppahalli valmistui vuonna 1904 arkkitehti Karl Hård af Segerstadin suunnittelemana. Se vaurioitui pahoin talvisodan pommituksissa, mutta kalojen myynti sen oviaukossa jatkui tuhosta huolimatta.
Kuva: Lappeenrannan museot.

Market halls were built in European cities in the late 1800s to protect foods from dust. Vyborg market hall, completed in 1904, was designed by architect Karl Hård af Segerstad. It was badly damaged by the bombings of the Winter War, but sales continued at its doorway despite the destruction.
Photo: Lappeenranta Museums.

known entrepreneurs who made it to Vyborg was Juho Lallukka (1852–1913). He started as a shop assistant, studied accounting, merchandising and arithmetic at night, and after nine years of work he acquired his own shop in Räisälä, from where he moved to Käkisalmi and then Vyborg. Thus, Juho Lallukka became one of the Vyborg entrepreneurs with an international outlook. In Vyborg, Lallukka started cooperation with the Häkli trading house and Häkli & Lallukka (1891) became the first Finnish wholesaler that imported tea, household goods and grain. The company specialized in tea and was awarded at the 1908 Paris exhibition. In 1902, Lallukka took over the majority share in the company. One sign of his wealth was the commercial building designed by Allan Schauman, erected in 1906.

Juho Lallukka and his wife Maria were legendary patrons of the arts and social influencers. Theatre, music and the visual arts were close to their hearts. Lallukka support was decisive in many public education projects. The main ones were establishing and maintaining the folk high schools at Kanneljärvi and Räisälä and the South Karelia association of youth clubs. After Juho Lallukka's death, his wife Maria (1858–1923) took over the business and ran it successfully. The funds he bequeathed to the town of Vyborg enabled the construction and of its library, designed by Alvar Aalto. The couple also gave their name to the Lallukka Artists' Home in Helsinki, which still houses art studios.

The wholesaler owned by Feodor Sergejeff strove to capture the imaginations of potential customers. One cornerstone of their PR strategy was a stately commercial building, which was built in the 1910s to a design by the architect Paavo Uotila. It had five floors connected by an elevator. The Sergejeffs imported colonial and cereal goods, American lard and leaf tobacco. The company also had its own soap and tobacco factory. Feodor Sergejeff (1840–1924) was born in the Yaroslav province in Russia, and became a successful *kauppaneuvos* in Vyborg. Sergejeff supported the Vyborg University of Economics Society, which planned to establish a commercial college in Vyborg.

Other Vyborg trading houses worth mentioning include P. J. Pesonen's cereal, coffee, tea and manufactured goods business and J. Hallenberg's wholesaler. Hallenberg owned a bagel factory on Kolikkoinmäki Hill, petroleum warehouse, sawmill and planing mill, a steam mill and a brick factory. John Lindgren was a wholesaler of underwear, ties and knick-knacks.

Entrepreneurs were involved in both local politics and public education work, and practiced charity by funding scientists' and artists' study visits abroad, as well as supporting culture, schools and various communities. Not only businessmen engaged in philanthropy; their wives were active in women's organizations and associations. Examples include Juho and Maria Lallukka, Artturi and Aina Helenius, and Eemil and Eevi Tanninen, all of whom had great enthusiasm for supporting culture, libraries and art institutions. Juho Lallukka especially supported theatre. He was a founding member of Vyborg Rural Theatre and chair of its board from 1902 to the end of his life. In particular, the Finnish Cultural Foundation has Vyborg donors to thank for their financial support.

MONEN USKONTOKUNNAN VIIPURI

MULTIFAITH VYBORG

Läntinen Suomi oli jo 1200-luvun jälkipuolella kiinteästi Ruotsin vaikutuspiirissä. Läntisen kristinuskon levittäminen Viipurin seudulle tapahtui 1300-luvun kuluessa, jolloin eteläiselle Karjalan alueelle alkoi syntyä seurakuntia. Viipurin seurakunnasta on maininta vuodelta 1352 ja kirkosta jo ennen ensimmäisiä Viipurin tunnettuja kaupunkioikeuksia vuodelta 1403. Puusta rakennettu kirkko oli omistettu Pyhälle Marialle ja Pyhälle Olaville, mutta se tuhoutui 1411 venäläisten hyökkäyksen seurauksena. Se sijaitsi oletettavasti samalla kohdalla, jolle uusi puukirkko rakennettiin. Sitä seurasi 1430-luvulla kivinen kirkko, joka sittemmin tunnetaan vanhana tuomiokirkkona tai kaupunginkirkkona. Viimeistään 1494 se laajennettiin kolmilaivaiseksi hallikirkoksi, mikä nykyisestä rauniostakin vielä näkyy. Se oli loisteliaasti koristettu ainakin viisi alttaria sisältänyt suhteellisen varakas kirkko. Reformaation jälkeen vuonna 1554 rakennus kohosi tuomiokirkon asemaan, kun Viipuri sai oman piispanistuimen (1554–1710).[1]

Western Finland was already integrated into Sweden's sphere of influence in the latter half of the thirteenth century. Western Christianity spread in the Vyborg region in the fourteenth century, when parishes began to be created in South Karelia. The first mention of Vyborg Parish is in 1352, well before the first record of town rights in 1403. The wooden church was dedicated to saints Mary and Olaf but was destroyed as a result of the Russian invasion in 1411. It was presumably located on the same site where the new wooden church was built. This was replaced in the 1430s by a new stone church, which was later known as the old cathedral or town church. By 1494 at the latest, it was extended to three-nave hall church, as can be seen from the ruins today. It was a rich church, sumptuously decorated with at least five altars. After the Reformation, in 1554, the building gained the status of a cathedral when Vyborg got its own episcopal seat (1554–1710).[1]

Both mendicant orders, the Franciscans and Dominicans, made Vyborg a staging post, giving birth to two priories (Latin *conventio* – a place to gather) by the beginning of the fifteenth century. They began to be called monasteries, even though they were not closed communities of monks, but located openly in the urban area. The churches of the Dominicans or Black Friars and the Franciscans or Grey Friars and their hospitals (accommodation for guests and the sick) formed two sides of a triangle of medieval ecclesiastical buildings on a hill in the middle of Vyborg. Another church space that we know of is the chapel in the castle, which was in use until the 1550s.

After the Reformation in the sixteenth century, the side altars were removed from the town church. The Franciscan church was demolished, at least in part, and its stones were used to construct new walls and other buildings, such as the Round Tower.[2] The Dominican Church became a storehouse, although it began to be used for Finnish services when the town church became a cathedral. Pantsarlahti Bastion was completed at the end of the sixteenth century, and it also had a chapel used for religious services.[3] On the northeast side of town in the suburb of Siikaniemi an extensive parish grew up, and in the seventeenth century it had a large wooden cruciform church. Siikaniemi Holy Trinity Church was destroyed during the siege in 1710 and the fortress of St Anna's Crown was built over the site.[4]

Vuoden 1885 Viipurin asemakaavaan on merkitty kaupungin julkiset rakennukset kirjainsymbolein. [A] Lääninhallitus, [B] Katolinen kirkko, [C] Tyttökoulu, [D] Reaalikoulu, [E] Päävartio, [F] Vanha tuomiokirkko, [G] Lääninsairaala, [H] Kasarmit, [K] Suomalainen kirkko ja kellotapuli eli Raatitorni, [L] Saksalainen ja ruotsalainen kirkko sekä kellotapuli, [M] Komendantintalo, [N] Hovioikeus. Symbolilla [O] on merkitty Raatihuoneen, Teatteritalon ja Seurahuoneen muodostama talojen kompleksi, [P] Pakkahuone, [Q] Postikonttori, [R] Kauppapaikat, [S] Pesula ja [T] Sotilassairaala Neitsytniemellä. Kouluista sijaitsivat Linnoituksen ulkopuolella [e] Lyseo ja [d] Kansakoulu. Tervaniemellä oli Pyhän Annan promenadi -niminen puisto ja [u] Pyhän Annan hotelli. Repolan kaupunginosa on jo piirretty asemakaavaan, mutta todellisuudessa paikalla oli vielä Pietarin esikaupunki, jonka vanha tonttijako näkyy hahmona asemakaavapiirroksen alta. Neitsytniemellä on Viipurin esikaupunki ja [g] "venäläinen" kirkko.
Lähde: Kansallisarkisto.

On the 1885 Vyborg town plan, public buildings are marked with letter symbols. [A] Provincial Government, [B] Catholic Church, [C] Girls' School, [D] Realschool, [E] Main Guard, [F] Old Cathedral, [G] Provincial Hospital, [H] Barracks, [K] Finnish church and bell tower i.e. Council Tower, [L] German and Swedish church and bell tower, [M] Commandant's House, [N] Court of Appeal, [O] Complex containing the new town hall, theatre and Club House buildings, [P] Pack House, [Q] Post Office, [R] Shops, [S] Laundry, [T] Military Hospital on Neitsytniemi Cape. The schools located outside the Linnoitus district were the [e] Lyceum, and [d] Elementary School. On Tervaniemi Cape was a park called St Anna's Promenade and [u] St Anna's Hotel. The Repola district has already been drawn onto the town plan, but in reality, this was still the site of the suburb of St Petersburg, so its old plot divisions are visible under the lines of the new plan. Neitsytniemi Cape was home to the Vyborg suburb and [g] the "Russian" church.
Source: National Archives of Finland.

Keskiaikainen kaupunginkirkko oli Viipurin ensimmäinen kivikirkko ja rakennettiin 1400-luvulla. Myöhemmin kirkkoa on laajennettu ja se on ollut milloin ortodoksisena, milloin luterilaisena kirkkona. Vanhana tuomiokirkkonakin tunnettu rakennus on kokenut kovia historiansa aikana ja palvellut jopa hevostallina ja viljavarastona. Kirkko tuhoutui talvisodan pommituksessa helmikuussa 1940. Nykyisin paikalla on vain kirkon tiiliseinien rauniot. Taustalla kohoava kirkon kellotorni on edelleen kaupungin tärkeimpiä maamerkkejä.

Kuva: Lahden kaupunginmuseo. Juho Vikstedt ennen vuotta 1922.

The medieval town church was the first stone church in Vyborg and was built in the 1400s. Later, the church was extended and at different times it has been both an Orthodox and a Lutheran church. The building known as the old cathedral has been through a lot, being used as a stable and a grain warehouse. The church was destroyed in the Winter War bombing in February 1940. Only ruins of the brick church walls remain on the site today. Dominating the background, the bell tower is still one of the town's major landmarks.

Photo: Lahti City Museum. Juho Vikstedt before 1922.

Molemmat keskiajan kerjäläismunkistot, fransiskaanit ja dominikaanit, ottivat Viipurin etappikaupungikseen, jolloin syntyi kaksi konventtia eli kokoontumispaikkaa viimeistään 1400-luvun alussa. Niitä alettiin kutsua luostareiksi, vaikka ne eivät oikeastaan olleet luostarien tapaan suljettuja munkkiyhteisöjä, sillä konventtien rakennukset sijaitsivat avoimesti kaupunkialueella. Dominikaanien eli mustien veljesten ja fransiskaanien eli harmaiden veljesten kirkoista ja niihin kuuluneista hospitaaleista (vierasmajoista ja sairashuoneista) muodostui Viipurin keskiaikainen kirkollisten rakennusten kolmio kahden puolen kaupungin keskellä kohoavaa korkeaa kukkulaa. Kirkkotiloista tiedetään lisäksi, että myös linnassa on ollut kappeli, jota on käytetty 1550-luvulle asti.

Reformaation jälkeen 1500-luvulla kaupunginkirkosta poistettiin sivualttarit. Fransiskaanien kirkko purettiin ainakin osittain ja sen kiviä käytettiin uusiin muureihin ja muihin rakennuksiin, kuten Pyöreään torniin.[2] Dominikaanikirkko jäi varastotilaksi, joka tosin kaupunkikirkon muututtua tuomiokirkkoksi otettiin suomalaisen asujaimiston jumalanpalveluskäyttöön. Pantsarlahden bastionin valmistuttua 1500-luvun lopulla, sinne saatiin myös kappeli, jota on käytetty jumalanpalveluksiin.[3] Kaupungin koillispuolelle Siikaniemen esikaupunkiin kasvoi laajahko seurakunta, jonka käytössä on ollut 1600-luvulla suuri puinen ristikirkko. Tämä Siikaniemen Pyhän Kolminaisuuden kirkko tuhoutui 1710 piirityksen aikana ja paikka jäi sittemmin Pyhän Annan kruunun linnoituksen alle.[4]

Viipurin hiippakunnan pääkirkkoon hankittiin urut vuonna 1628 raivonneen tulipalon jälkeen. Niiden soittajaksi nimitettiin Lyypekissä opiskellut urkuri Detleff Hunnius, joka vaikutti Viipurissa lähes kolme vuosikymmentä (1637–1664). Reformaatio kehitti seurakunnan itsensä laulamaa virsilaulua, mikä edellytti myös Viipurin koulussa lisättyä musiikin ja laulun harrastusta.[5]

The main church of Vyborg Diocese acquired an organ in 1628 as part of the restoration following a fire. Detleff Hunnius, who had studied in Lübeck, was appointed as organist and remained in Vyborg for almost three decades (1637–1664). The Reformation encouraged congregational singing, which necessitated music and singing being added to Vyborg school curricula.[5]

The Russians occupied Vyborg in 1710, and the town was badly damaged in the siege, experiencing many changes afterwards. In terms of the churches, the most important innovation was that the cathedral was restored and became the Orthodox Cathedral of the Nativity of Christ.[6] It had now changed Christian denomination for the second time and it apparently got its own iconostasis, new decorations and a small lantern-like skylight to bring light into the nave.[7] In the eighteenth century, the bell tower was heightened and a clock attached in 1848.[8] At the end of the century the old cathedral fell into disrepair and was used as a Crown magazine. During the reign of Catherine II, the administrative centre was moved to the new fortress, or Valli (Wall) district, where the first buildings for a monumental centre to suit contemporary tastes began to be built. The first of these was what became the main Orthodox Church, the Cathedral of the Transfiguration (Preobrazhensky), built as a cruciform church in 1787, and soon extended on the south side by adding a bell tower in 1793.[9]

Several Orthodox churches were erected on the outskirts of Vyborg. One of the earliest to be built was the hospital Church of the Presentation of Christ in the suburb of Petersburg, which functioned until 1753. The Petro-Pavlovsk (Peter and Paul) regiment then began to use it and it was dedicated to their patron saints. In 1784, the church was moved with the hospital from the suburb of Petersburg to Neitsytniemi, where it functioned until 1918. A large wooden cruciform church was built along-

Paraatikentän (Pionerskaja ploštšad) laidalla sijaitseva Pietari-Paavalin kirkko valmistui 1799. Ensimmäiset piirustukset laati Johann Brockmann, mutta ne muokkasi uudestaan Juri Matvejevitš Felten. Se palveli talvisotaan asti Viipurin saksalaisen ja ruotsalaisen evankelisluterilaisen seurakunnan yhteisenä kirkkona. Neuvostokaudella kirkko palveli punalaivaston klubina. 1990-luvulta asti kirkko on kuulunut Viipurin uudelle luterilaiselle seurakunnalle. Taustalla Torikadun (Pionerskaja ulitsa) varrella Pohjoismaiden Osakepankin rakennus, jonka piirustukset ovat Waldemar Aspelinin käsialaa vuodelta 1900.

Kuva: Museovirasto. M. L. Carstens 1908.

The Church of Peter and Paul, beside the parade ground (ploshchad Pionerskaya) was completed in 1799. The first drawings were made by Johann Brockmann, but reshaped by Yury Matveyevich Felten. Until the Winter War it was the parish church of Vyborg's German and Swedish speaking Lutherans. During the Soviet period, the church served as a Red Navy club. Since the 1990s, the church has belonged to Vyborg's new Lutheran parish. In the background, on Torikatu Street (Pionerskaya ulitsa), you can see the Nordic Investment Bank designed by Waldemar Aspelin in 1900.

Photo: Finnish Heritage Agency. M. L. Carstens 1908.

Venäläiset valtasivat Viipurin 1710, jolloin piirityksessä pahoin vaurioitunut kaupunki koki useita muutoksia. Kirkkojen osalta tärkein niistä oli se, että vaurioituneesta vanhasta tuomiokirkosta kunnostettiin ortodoksinen pääkirkko, Kristuksen syntymän kirkko.[6] Sen edustama kristillinen tunnustus muuttui nyt jo toisen kerran ja se sai nähtävästi oman ikonostaasinsa, uudet koristeet ja pienen lyhtymäisen kattoikkunan antamaan saliin valoa.[7] Aivan 1700-luvun lopulla myös sen tapulia korotettiin ja siihen asennettiin kello ja kellotaulu vuonna 1848.[8] Vuosisadan lopulla huonoon kuntoon mennyt vanha tuomiokirkko jäi toimimaan kruunun makasiinina. Katariina II:n aikana kaupungin hallinnollinen keskusta siirrettiin Uuden linnoituksen eli Vallin kaupunginosaan, jonne alettiin rakentaa ajan- ja arvonmukaisia monumentaalikeskustan rakennuksia. Näistä ensimmäinen oli tuleva ortodoksinen pääkirkko, Preobraženskin katedraali, Kristuksen kirkastumisen kirkko, joka valmistui ristikirkoksi jo vuonna 1787, mutta laajennettiin pian etuosastaan liittämällä myös kellotorni osaksi kirkkoa 1793.[9]

Ortodoksisia kirkkoja nousi Viipurin liepeille useita. Varhaisimpia oli Pietarin esikaupungissa hospitaalikirkko Kristuksen Temppeliin tuomisen kirkko, joka toimi vuoteen 1753 saakka. Se otettiin Petropavlovskin rykmentin käyttöön ja pyhitettiin Pietarille ja Paavalille. Kirkko siirrettiin 1784 sairaalan mukana Pietarin esikaupungista Neitsytniemen puolelle, jossa se toimi vuoteen 1918. Se sai rinnalleen Sorvalin hautausmaan viereen 1888 rakennetun suurikokoisen puisen ristikirkon, joka oli pyhitetty Jumalansynnyttäjän kuolonuneen nukkumiselle (Uspenski). Se tuhoutui jatkosodan lopulla.[10]

Pietarin esikaupunkiin, toisen hospitaalin yhteyteen nousi Jumalansynnyttäjän elävöittävän lähteen kirkko, jolla oli omaa papistoa jo vuodesta 1766 alkaen. Se siirrettiin tulipalossa tuhoutuneen entisen hospitaalikirkon tiloihin 1796, sillä paikalle rakennettiin kivinen

side it, next to Sorvali cemetery in 1888, dedicated to the Dormition of the Mother of God (Uspensky). It was destroyed at the end of the Continuation War.[10]

Another hospital Church of the Mother of God of the Life-giving Spring was built in the suburb of Petersburg, and had its own clergy from 1766. It was moved to the former hospital church premises when that was destroyed by fire in 1796, as the stone Orthodox Church of the Prophet Elijah was erected on the site, and in 1929 it became Vyborg's Finnish Orthodox church. This was also destroyed in the war, but rebuilt in the 1990s.[11] In 1863–1866 a temporary church was built near the Orthodox Cathedral for use while the latter was being renovated, after which it was moved to Ristimäki Cemetery. This church was demolished in 1917, but the Church of All Saints was built in 1936 on the same cemetery, designed by Uno Ullberg and the engineer and architect Nikodim Nikulin, a Russian emigrant to Vyborg. It too was destroyed in the Winter War.[12]

There was already another wooden church on the roadside outside the suburb of Petersburg in the eighteenth century, serving the Pähkinälinna or Ryazan regimental barracks. It may have also been used by the Velikiy Ustyug Musketeers Regiment, which recruited soldiers from Northern Russia. The Tobolsk Regiment Church spire rose over Pantsarlahti and, further away from the town centre, in the growing district of Havi, was a wooden Chapel of St Nicholas. It was replaced by a stone one in 1903, but the building, sold to the town of Vyborg in 1924, is still standing.[13] Papula received its handsome Russian garrison church only in 1906, but it was badly damaged in the Civil War.[14] Because Vyborg's Lutheran parish did not want it, it was renovated for use by the YMCA.

Many Lithuanians and Poles were serving in the Russian army, and they were Roman Catholics. The Catholic parish, established in 1800,

Entistä dominikaanikonventin kirkkoa alettiin rakentaa 1481. Rakennus uudistettiin arkkitehti Carl Ludvig Engelin piirustusten mukaan 1833, jolloin keskiaikaisperäinen ulkoasu hävisi ja se sai klassilliset piirteensä. Evankelisluterilaisen maaseurakunnan käytössä ollut kirkko paloi talvisodan pommituksissa helmikuussa 1940. Neuvostoaikana kirkko muutettiin sähkötarviketehtaaksi, joka paloi 1989 ja on ollut sen jälkeen ilman kattoa.

Kuva: Eino Partanen 1930-luku. Eino Partasen kokoelma.

Work on the Dominican Priory Church began in 1481. The building was renovated according to architect Carl Ludvig Engel's design in 1833, when its original medieval exterior was replaced with classical features. The Lutheran rural parish used it until it burned down during the Winter War bombings of February 1940. In Soviet times the church was converted into an electronics factory, which burned down in 1989 and has been roofless ever since.

Photo: Eino Partanen, 1930s, Eino Partanen's collection.

Pyhälle Eliaalle vihitty kirkko, joka vuonna 1929 osoitettiin Viipurin suomenkielisten ortodoksien kirkoksi. Sekin tuhoutui sodassa, mutta on 1990-luvulla rakennettu uudelleen.[11] Vuosina 1863–1866 rakennettiin tilapäinen kirkko lähelle ortodoksista tuomiokirkkoa sen korjauksen ajaksi, minkä jälkeen se siirrettiin Ristimäen hautausmaalle. Se hävitettiin vuonna 1917, mutta vuonna 1936 Ristimäen hautausmaalle valmistui Uno Ullbergin ja Viipuriin emigroituneen venäläisen insinööri-arkkitehti Nikodim Nikulinin piirtämä Kaikkien pyhien kirkko. Se taas tuhoutui jo talvisodassa.[12]

Pietarin esikaupungin ulkopuolella maantien varressa sijaitsi 1700-luvulla jo toinen puukirkko Pähkinälinnan eli Rjazanin rykmentin kasarmien yhteydessä. Sitä lienee käyttänyt myös kaupungissa palvellut Veliki Ustjugin muskettirykmentti, jonka värväysalue oli Pohjois-Venäjältä. Pantsarlahdessa kohosi Tobolskilaisen rykmentinkirkon torni ja kauempana keskustasta, siellä minne kasvoi Havin alue, oli puinen Pyhän Nikolain kappeli. Se korvattiin kivisellä 1903, mutta rakennus myytiin 1924 Viipurin kaupungille ja on edelleen pystyssä.[13] Papula sai vasta 1906 koristeellisen venäläisen varuskuntakirkon, joka kuitenkin sisällissodassa vaurioitui pahoin.[14] Koska Viipurin luterilainen seurakunta ei sitä halunnut, se kunnostettiin NMKY:n käyttöön.

Venäjän valtakunnan palveluksessa oli runsaasti liettualaisia ja puolalaisia, jotka olivat roomalaiskatolisia. Vuonna 1800 perustettu katolinen seurakunta sai ostaa Vesiportinkadulta itselleen yksityistalon, johon kunnostettiin Pyhän Hyacinthuksen kirkko.[15]

Dominikaaniluostarin kirkkosalista, jota oli käytetty suomenkielisiin jumalanpalveluksiin ainakin jo 1575, tuli vuoden 1710 jälkeen Viipurin luterilainen pääkirkko myös ruotsalaisten ja saksalaisten käyttöön. Luterilaiset jumalanpalvelukset saksaksi ja ruotsiksi pidettiin siellä, kunnes säätyläisistä koostuvan kirkkokansan tarpeisiin rakennettiin Pietabought itself a private house on Vesiportinkatu Street, which was transformed into the Church of St Hyacinth.[15]

The Dominican church hall, which was used for Finnish services at least from 1575, became the main Lutheran church in Vyborg after 1710, and was also used by Swedes and Germans. Lutheran services in German and Swedish were held there until the Church of Saints Peter and Paul was built to serve the needs of the gentry congregation in 1799, ten years after its Russian neighbour. It is situated diagonally across from the main Russian church on New Town Hall Square. The old Dominican Church was restored again according to C. L. Engel's design (1833), making it Vyborg's permanent Finnish parish church.[16] In a growing town, the old church soon became crowded and from time to time two Sunday services were held one after the other. The cemeteries in the suburbs of Ristimäki and Sorvali were established during these years, but we do not know for certain about other older graveyards, apart from the one immediately surrounding the old town church. The Church of the Prophet Elijah also had a graveyard around it.

A growing town

In the 1860s a plan was put forward to divide Vyborg into an urban and a rural parish. The Finnish urban parish was formally established in 1881. The suburbs, socially problematic in the eyes of the town's elders, were left to the rural parish. In 1889 a separate Swedish urban parish and Finnish rural parish were founded, but these divisions were only realized after the death of the old provost, Mortimer Forstén, in 1906. The German parish had always existed separately.[17]

To accommodate Vyborg's Finnish congregation, which had grown

Preobraženskin eli Kristuksen kirkastumisen katedraali valmistui ortodoksiseksi pääkirkoksi 1780-luvun lopulla. Suunnitelmat laati Nikolai Aleksandrovitš Lvov, ja lopulliset piirustukset olivat Johann Brockmannin käsialaa. Pian sen jälkeen kirkko laajennettiin tornilliseksi pitkäkirkoksi. Katedraali sijaitsee Raatihuoneentorin (Sobornaja ploštšad) laidalla. Rakennus säilyi sodissa vähin vaurioin ja on ollut yhtäjaksoisesti kirkollisessa käytössä myös sotien jälkeen.

Kuva: Lappeenrannan museot. Eino Partanen 1930-luku. Eino Partasen kokoelma.

Preobrazhensky, the Cathedral of the Transfiguration of Christ, became the main Orthodox church on its completion in the late 1780s. The plans were drawn up by Nikolay Alexandrovich Lvov, and final drawings were the work of Johann Brockmann. Shortly afterwards, the church was extended into a long building with a tower. The Cathedral is situated on New Town Hall Square (Sobornaya ploshchad). The building remained unscathed by the Second World War and in continuous ecclesiastical use ever since.

Photo: Lappeenranta Museums. Eino Partanen 1930s, Eino Partanen's collection.

ri-Paavalin kirkko, joka valmistui 10 vuotta venäläistä naapuriaan myöhemmin 1799. Se sijaitsee kulmittain venäläiseen pääkirkkoon Uuden raatihuoneen torin tuntumassa. Vanhaa dominikaanikirkkoa kunnostettiin pysyväksi suomenkieliseksi kirkoksi arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnitelmien (1833) mukaan.[16] Kasvavassa kaupungissa vanha kirkko kävi pian ahtaaksi ja ajoittain sunnuntaisin pidettiin kahdet peräkkäiset jumalanpalvelukset. Näinä vuosina perustettiin myös Ristimäen ja Sorvalin hautausmaat; vanhan kaupunginkirkon välittömän ympäristön lisäksi muita vanhempia hautuumaita ei varmuudella tunneta. Pyhän Eliaan kirkon ympärillä oli hautausmaa.

Kasvava kaupunki

Viipurissa pantiin 1860-luvulla alulle suunnitelma jaosta maaseurakuntaan ja kaupunkiseurakuntaan. Suomalainen kaupunkiseurakunta perustettiin virallisesti vuonna 1881. Kaupunginisien kannalta sosiaalisesti hankalat esikaupungit jäivät maaseurakunnan puolelle. Vuonna 1889 perustettiin vielä erikseen ruotsalainen kaupunkiseurakunta ja suomalainen maaseurakunta, mutta jaot päästiin toteuttamaan vasta 1906 vanhan rovasti Mortimer Forsténin kuoleman jälkeen. Saksalainen seurakunta oli kaiken aikaa olemassa erikseen.[17]

Suurimmaksi kasvanutta Viipurin suomalaista kaupunkiseurakuntaa varten rakennettiin vuonna 1893 vihitty uusgoottilainen tiilikirkko, joka arkkitehti Eduard Dippellin suunnittelemana dominoi seuraavat lähes viisi vuosikymmentä Katariinankatua (myöhempää Linnankatua) ja kasvavia kaupunginosia. Tämän Uudeksi kirkoksi kutsutun monumentin rakentaminen osuu ainakin ajallisesti yhteen vuonna 1886 käynnistetyn hankkeen kanssa saada itäisen Suomen piispanistuin Viipuriin. Uusi most, a new neo-Gothic brick church was built in 1893. Architect Eduard Dippell's work dominated Katariinankatu (later Linnankatu) Street and the growing districts around it from then on. Known as the new church, this monument may have been constructed as part of a plan to make Vyborg the episcopal seat of the Diocese of Eastern Finland. Instead, the new bishopric was based in Savonlinna in 1896. This brick Lutheran church was also called the Agricola church once the Fennoman townspeople erected a bust of the "father of the Finnish language" in front of it in 1908.[18] It only became a cathedral in 1925, when the Lutheran bishop's seat was transferred to Vyborg once more. At the same time, number 25 Vahtitorninkatu Street became the new house for the bishop and cathedral chapter. This had previously been the Orthodox bishop's house and home church, and before that it was the governor's or provincial governor's house.[19] The cathedral was damaged during the Second World War and demolished during the Soviet period.

Vyborg got an Orthodox bishop's throne in the 1890s. The great Russian cathedral of Sts Peter and Paul began to be built on the highest rock on Tervaniemi Cape, "Peter's Mountain" in 1910, as part of the second centenary celebrations of the conquest of Vyborg. The building remained unfinished due to the First World War and revolutions, and when Finland gained its independence, it became the property of the new state. After years of pondering, the new regional archive was finally built on the site in 1936.[20] Because the ruins of the unfinished cathedral were on the doorstep of the old Tervaniemi restaurant and bandstand, contemporaries at least toyed with the idea of using the site for a new theatre or opera house.

In 1913, the Orthodox were given the old cathedral or town church, which had been a storage space but was restored and returned to its original spiritual purpose as a Russian military Church of the Three Holy

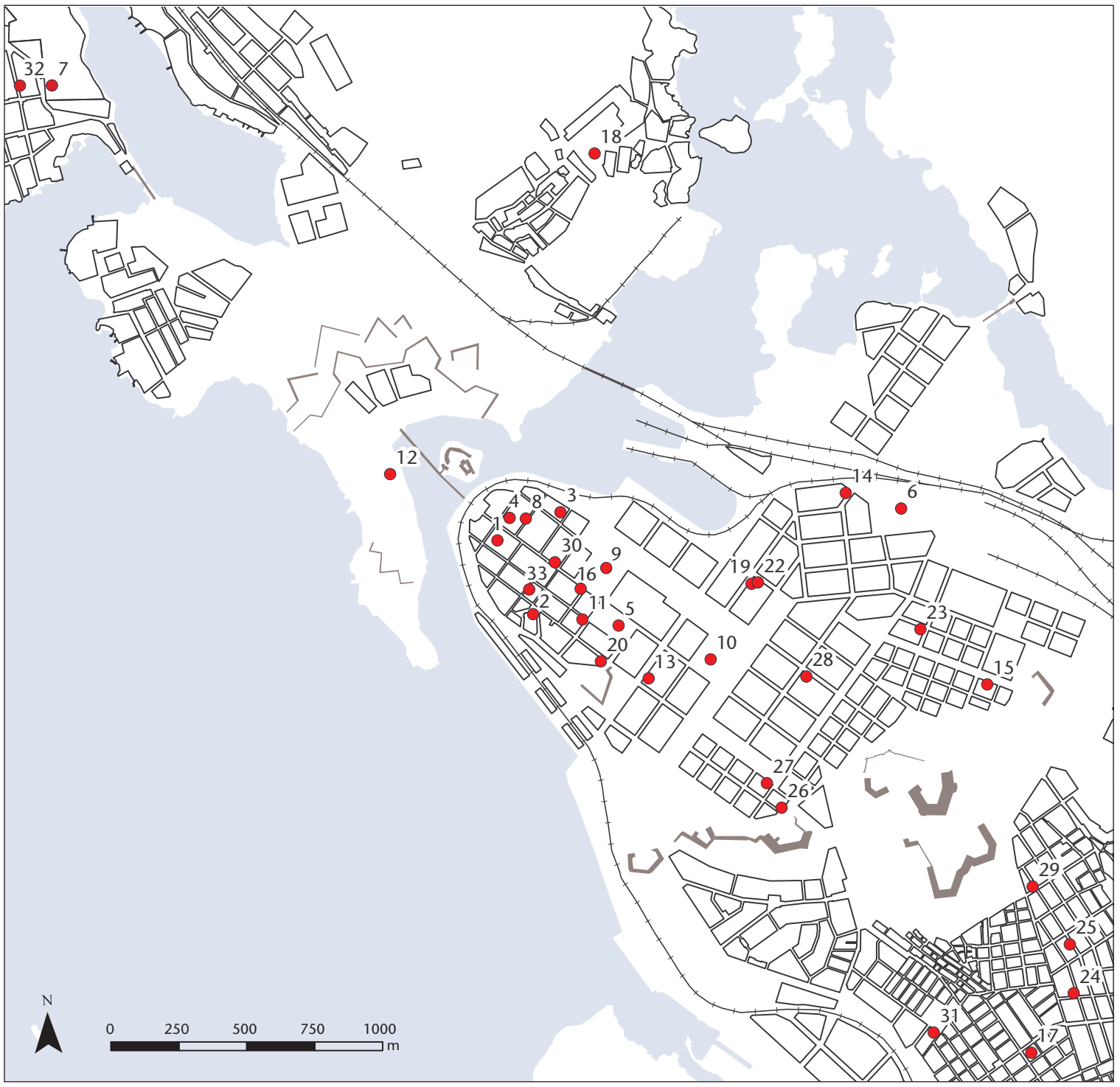

Teemakartta | Thematic Map 13.

Viipurin kirkot | Churches in Vyborg

1 Vanha tuomiokirkko
2 Dominikaanien kirkko
3 Fransiskaanien kirkko
4 Vanha piispantalo
5 Kristuksen kirkastumisen kirkko
6 Pyhän Eliaan kirkko
7 Petropavlovskin kirkko (Sorvali)
8 Pyhän Hyacinthuksen kirkko
9 Pietarin-Paavalin kirkko (luterilainen)
10 Uusi tuomiokirkko
11 Tuomiokapituli
12 Venäläisen katedraalin perustukset
13 Ortodoksisen seurakunnan toimintoja
14 Viipurin venäläinen yhdistys
15 Juutalainen synagoga
16 Ahdus-talo
17 Talikkalan kirkko
18 Hiekan rukoushuone
19 Suomenkielinen seurakuntatalo
20 Pietarin-Paavalin seurakuntatalo
21 Tammisuon hautausmaan kappeli
22 Luterilaisen Rukoushuone-yhdistyksen rukoushuone
23 Luterilaisen Evankeliumi-yhdistyksen rukoushuone
24 Luterilaisen Evankeliumi-yhdistyksen rukoushuone
25 Kristillinen työväenyhdistys
26 Lestadiolainen Rauhan-yhdistys
27 Adventistikirkko
28 Metodistien huoneisto
29 Metodistien kappeli
30 Pelastusarmeija Viipuri I
31 Pelastusarmeija Viipuri II
32 Sorvali Viipuri III
33 Merimieslähetys

1 Old Cathedral
2 Dominican Church
3 Franciscan Church
4 Old Bishops' House
5 Church of Transfiguration
6 Church of St Elijah
7 Church of Peter and Paul (Sorvali)
8 Church of St Hyacinth
9 Church of Peter and Paul (Lutheran)
10 New Cathedral
11 Chapter
12 Foundations of the Russian Cathedral
13 Orthodox Parish Offices
14 Vyborg Russian Association
15 Synagogue
16 Ahdus Building
17 Talikkala Church
18 Hiekka House of Prayer
19 Finnish-speaking Parish Building
20 Parish of Peter and Paul Building
21 Tammisuo Cemetery Chapel
22 Lutheran House of Prayer Society House of Prayer
23 Lutheran Gospel Society House of Prayer
24 Lutheran Gospel Society House of Prayer
25 Christian Workers' Association
26 Laestadian Peace Association
27 Adventist Church
28 Methodist Building
29 Methodist Chapel
30 Vyborg Salvation Army I
31 Vyborg Salvation Army II
32 Vyborg Salvation Army III
33 Seaman's Mission

Luterilainen suomalaisen seurakunnan pääkirkko vihittiin 1893. Uusgoottilaisen tiilikirkon suunnitteli Eduard Dippell. Viipurin hiippakunnan tuomiokirkkona se toimi vuodesta 1925 lähtien. Uudeksi tuomiokirkoksi kutsuttu rakennus kärsi pahoja vaurioita talvisodan pommituksissa helmikuussa 1940. Sotien jälkeen kirkon jäännökset purettiin.
Kuva: Museovirasto. Pietinen 1930-luku.

The main Finnish Lutheran parish church was consecrated in 1893. The neo-Gothic brick church was designed by Eduard Dippell and since 1925 it has served as Vyborg Diocesan Cathedral. The building, known as the new cathedral, suffered a lot of damage to the Winter War bombings of February 1940. After the war, the remains of the church were demolished.
Photo: Finnish Heritage Agency. Pietinen, 1930s.

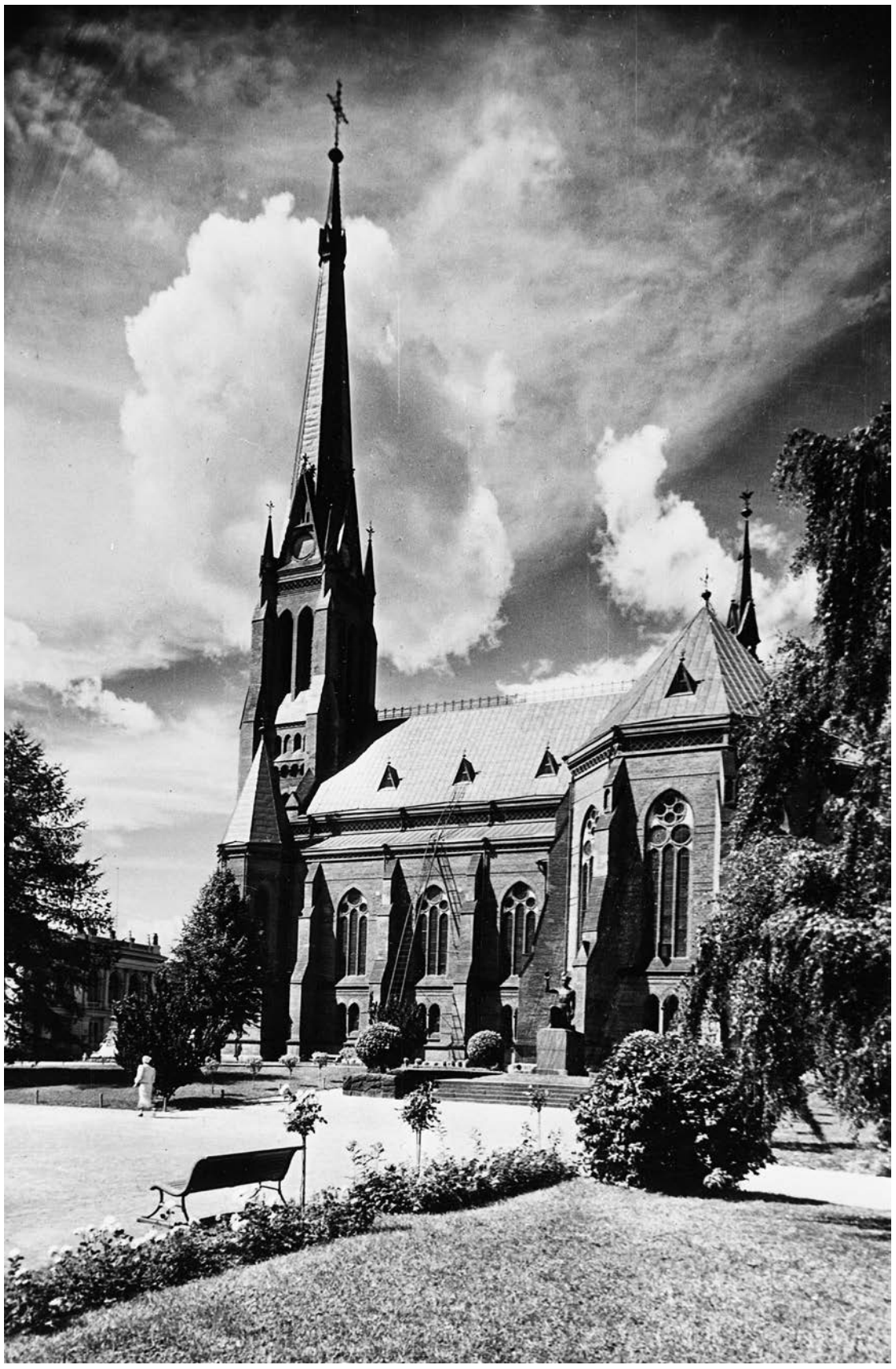

hiippakunta perustettiin kuitenkin Savonlinnaan 1896. Tätä Viipurin luterilaista tiilikirkkoa kutsuttiin myös Agricolan kirkoksi, sitten kun kaupungin suomenmieliset hankkivat sen eteen ”suomen kielen isän” rintakuvan vuonna 1908.[18] Vasta 1925 siitä tuli asiallisesti tuomiokirkko, kun luterilainen piispanistuin lopulta siirrettiin Savonlinnasta Viipuriin. Samaan aikaan valmistui piispalle ja tuomiokapitulille osoitteeseen Vahtitorninkatu 25 talo, joka oli entinen ortodoksisen piispan talo ja kotikirkko, ja sitä ennen kuvernöörin tai käskynhaltijan talo.[19] Tuomiokirkko vaurioitui toisessa maailmansodassa ja se purettiin neuvostoaikana.

Viipuri sai 1890-luvulla ortodoksisen piispanistuimen. Huomattavin venäläinen kirkkohanke oli kuitenkin Tervaniemelle, ”Pietarinvuorelle” rakennettava Pietari-Paavalin katedraali. Kirkko, jonka peruskivi muurattiin vuonna 1910 venäläisvalloituksen 200-vuotisjuhlan yhteydessä, suunniteltiin erityisen koristeelliseksi. Mutta rakennustyöt viivästyivät ja lopulta keskeytyivät maailmansodan ja vallankumouksen takia, joten rakennus jäi keskeneräisenä Suomen valtiolle. Paikalle nousi vuosikymmenen pohdinnan jälkeen lopulta Uno Ullbergin suunnittelema maakunta-arkisto vuonna 1936.[20] Koska ortodoksikirkon rakennusprojektin rauniot sijaitsivat vanhan Tervaniemen ravintolan ja soittolavan tuntumassa, niitä mietittiin ainakin leikillisesti myös teatterin tai oopperan uudeksi paikaksi.

Ortodoksit saivat 1913 käyttöönsä varastotilana olleen vanhan tuomiokirkon eli kaupunginkirkon, joka vielä vuosiksi 1913–1917 kunnostettiin Kolmen esipaimenen nimeä kantavaksi venäläiseksi sotilaskirkoksi.[21] Suomen itsenäisyyden myötä tämä keskiajalta periytyvä rakennus vapautui taas luterilaisille. Sitä entisöitiin hienovaraisesti ja se sai toimia Viipurin varuskunnan kirkkona talvisotaan saakka.[22] Ortodoksisen seurakunnan monia toimintoja sijoittui Karjalankatu 7:ään; siellä oli esimerkiksi vuonna 1939 myös piispan asunto.

Viipurin juutalaisyhteisö syntyi paljolti Venäjän sotaväessä palvelleiden juutalaisten valitessa asuinpaikkansa keisarikunnan alueella ja osan heistä asetuttua Viipuriin. Juutalaisilla oli lupa toimia kaupitteluammateissa, joista käytettyjen vaatteiden osto ja myynti oli tärkein. Ensimmäinen kokoontumispaikka sijaitsi tuolloin vielä kaavoittamattomassa Hierarchs.[21] On Finland’s independence in 1918, this medieval relic was given back to the Lutherans. It was lovingly restored and served at the garrison church in Vyborg until the Winter War.[22] The variety of Orthodox parish activities were based at number seven Karjalankatu Street; for instance, the bishop’s residence was there in 1939.

Vyborg Jewish community was born after soldiers discharged from service in the Russian army were allowed to settle in the town. They usually started working as pedlars. The first informal synagogue was situated in the still-unregulated suburb of Petersburg, near the site where Red Fountain Square was later constructed. From 1876, the synagogue address was Puutarhakatu Street (from 1936 Kalevankatu Street) number 31,[23] and a new wooden synagogue was built there in 1910.[24] It burnt down during the first bombing of the Winter War. Vyborg Jewish com-

Pietarin esikaupungissa, sittemmin rakennetun Punaisenlähteentorin vaiheilla. Vuodesta 1876 alkaen synagoga sijaitsi uuden asemakaavan mukaisella tontilla 35 osoitteessa Puutarhakatu (vuodesta 1936 Kalevankatu) 31[23], johon valmistui myös 1910 uusi puinen synagoga.[24] Se paloi talvisodan ensimmäisissä pommituksissa. Tätä melko syrjäistä synagogaa tärkeämpi Viipurin juutalaisten kerho- ja seurakuntatalo, niin sanottu Ahdus-talo, puolestaan sijaitsi aivan keskustassa Possenkadun ja Linnankadun kulmassa. Tämä kaupungin juutalaisten ”olohuone” oli aivan teatterikorttelin vieressä ja vastapäätä Pietari-Paavalin kirkkoa.[25]

Luterilaisia kirkkotiloja Viipurissa oli lisäksi osoitteessa Ristikiventie 31 sijainnut Talikkalan kirkko, joka oli alun perin Sisälähetysseuran omistama Koivistolta siirretty vanha puukirkko. Vuonna 1924 siitä tuli nimeltään Mikaelin kirkko. Sisälähetysseura omisti myös Hiekan ja Loikkasen kaupunginosissa rukoushuoneet.[26] Suomenkielinen seurakuntatalo nousi Maununkatu 5:een.[27] Pantsarlahteen Taidemuseon läheisyyteen Uno Ullberg suunnitteli saksan- ja ruotsinkielisen seurakunnan Pietarin ja Paavalin seurakuntatalon. Kaupungin pohjoispuolelle, Tammisuon (Tammiston) hautausmaalle rakennettiin 1937 Jalmari Lankisen piirtämä kappeli. Ristimäen hautausmaalle rakennettiin maan sisälle asettuva siunauskappeli juuri ennen sotia.[28]

Monet vapaat kirkolliset suuntaukset herättivät vastakaikua suomenkielisessä työväestössä 1800-luvun lopun Viipurissa. Erkki Kansanahon mukaan tällaisia rukoushuoneita oli runsaasti, ja useat niistä sijaitsivat Patterinmäen kaupunginpuoleisella alueella. Sosiaalista toimintaa edustivat Pelastusarmeijan ”slummiasemat”, jollainen perustettiin jo 1892 Sorvaliin. Monrepos’n omistaja, paroni Paul von Nicolay tuki aitona filantrooppina tätä toimintaa. Merimieslähetyksen asema oli lähellä satamaa (Freesenkatu / Pamppalankatu 5).

Neuvostoliiton ja Venäjän aika

Neuvostoliiton viitenä vuosikymmenenä (1940/1944–1991) kirkkoja pyrittiin alkuun hävittämään katukuvasta. Sitkeän työn tuloksena Viipurin historiallisille rakennuksille saatiin suojeluohjelma, johon sisältyi myös vanhoja kirkkoja.[29] Kristuksen kirkastumisen kirkko on ollut toiminnassa 1970-luvulta alkaen. Eliaan kirkon rauniot aiottiin purkaa, mutta arkkitehti ja historioitsija Jevgeni Kepp onnistui saamaan läpi ajatuksen Pyhän Eliaan kirkon uudelleen rakentamisesta 1990-luvun alussa.[30] Kirkko on sittemmin myös otettu käyttöön ja sitä on laajennettu seurakunnan tarvitsemilla lisätiloilla.

Inkerinsuomalaisten kulttuurijärjestön, Inkerin Liiton, paikallisosasto perustettiin Viipuriin 1989.[31] Se ryhtyi ajamaan neuvostoaikana meriupseerien kerhona toimineen entisen saksalaisruotsalaisen luterilaisen kirkon palauttamista uskonnolliseksi rakennukseksi. Pietari–Paavalin kirkko saatiin vuonna 1991 jälleen jumalanpalveluskäyttöön Inkerin luterilaiselle hiippakunnalle. Kaksi keskiaikaista kirkkotilaa, talvisodassa tuhoutunut vanha tuomiokirkko ja dominikaanikonventin kirkko, ovat vuonna 2018 katottomia raunioita. Vanha luostarikirkko eli maaseurakunnan kirkko oli neuvostovuosista enimmän ajan elektroniikkatehtaana, kunnes se vaurioitui tulipalossa 1980-luvulla ja raunio on siitä lähtien odottanut kohtalonsa ratkaisua.

munity hall, known as the Ahdus building, was much more centrally located than the synagogue, on the corner of two streets, Possenkatu and Linnankatu. This ‘living room’ for the town’s Jews was right next to the theatre and opposite the German and Swedish church.[25]

Another Lutheran ecclesiastical building in Vyborg, Talikkala Church at number 31 Ristikiventie Road, an old wooden church originally owned by the Home Mission (Sisälähetysseura) which had been moved from Koivisto (now Primorsk). In 1924, it became known as St Michael’s Church. The Home Mission also owned chapels in the districts of Hiekka and Loikkanen.[26] The Finnish parish building was erected on number five Maununkatu Street.[27] Ullberg designed the parish building near Pantsarlahti Art Museum, which served the German and Swedish Church of Sts Peter and Paul. Jalmari Lankinen designed the chapel for the cemetery at Tammisuo.[28]

Many of the free churches gained a following among Finnish-speaking workers in Vyborg at the end of the nineteenth century. Erkki Kansanaho states that they had numerous chapels, many in the district of Patterinmäki. The Salvation Army actively promoted social welfare, and its ‘slum station’ in Sorvali was established as early as 1892. The owner of the Monrepos estate, Baron Paul von Nicolay, gave his sincere philanthropic support to this activity. The Seamen’s Mission station was near the port (on number five Freesenkatu Street / Pamppalankatu Street).

The Soviet and Russian periods

In the five decades of Soviet rule (1940/1944–1991), the initial aim was to remove churches from the townscape altogether. Persistent efforts to preserve Vyborg’s historical buildings paid off, and the protection programme included old churches.[29] The Church of the Transfiguration was functioning again from the 1970s. The ruined Church of Elijah was to be destroyed completely, but the architect and historian Yevgeny Kepp managed to push through a plan to rebuild it in the early 1990s.[30] This church has also recently begun to be used again and the parish premises extended.

A local branch of the Ingrian Finns’ cultural organization, the Ingrian Association was founded in Vyborg in 1989.[31] It began to push for the former German-Swedish Lutheran Church to be returned to religious use. In 1991, the Ingrian Lutheran diocese was allowed to hold services in the Church of St Peter and Paul. Two medieval churches were roofless ruins in 2018: the old cathedral, which was destroyed in the Winter War, and the Dominican conventual church, The old priory church, which had been the rural parish church, was an electronics factory for most of the Soviet period until it was damaged by fire in the 1980s and left in ruins, waiting for its fate to be determined.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Kansanaho Erkki, *Kirkko Karjalassa*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 1985, 16; Knuutila, Jyrki – Hiekkanen, Markus, Viipurin kirkollinen elämä ja sen vaikutus kirkolliseen kulttuuriin 1200-luvun lopusta vuoteen 1710. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita osa 19. VSKS, Helsinki 2017, 26–84, passim.

2 Kansanaho 1985, 20; Hiekkanen, Markus, Viipurin keskiaikaiset kivikirkot ja niiden kohtalo. Teoksessa | In Krohn, Aarni (toim. | ed.), *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 15*. VSKS, Helsinki 2005, 104. Hiekkanen toteaa sen käytännössä jo täysin hävinneeksi raunioksi. | Hiekkanen states that in practice it was already completely ruined. Ks. mm. | Cf. Knuutila – Hiekkanen 2017, 63.

3 Kansanaho 1985, 35.

4 Knuutila – Hiekkanen 2017, 64.

5 Ruuth, J. W., *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906, 501 viittaa Uudenportin kadulla olleisiin vanhoihin koulutaloihin, joista käytiin kauppaa 1700-luvun lopulla. | Ruuth, J. W., *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906, 501 refers to the schoolhouses on Uudenportinkatu Street which were sold at the end of the eighteenth century. Samoin | Also Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1975, 77.

6 Ruuth 1906, 688 antaa nimen muodossa ”roschestvenska katerdralen” (p.o. Rožděstvo/rožděstvenskij), minkä Erkki Kuujo suomentaa Vapahtajan syntymän katedraaliksi. (Ruuth – Kuujo 1975, 217) | Ruuth 1906, 688 gives the name in the form “roschestvenska katerdralen” (should be Rozhdestvo/rozhdestvenskiy) which Erkki Kuujo translated as the Cathedral of the Birth of the Saviour. (Ruuth – Kuujo 1975, 217); Neuvonen, Petri – Pöyhiä, Tuula – Mustonen, Tapani, *Viipuri – opas kaupunkiin, Vyborg – town guide*. Rakennustieto Oy, Helsinki, 1999, 82–83. Teoksessa puhutaan Neitsyt Marian syntymän kirkosta. | *Viipuri – opas kaupunkiin, Vyborg – town guide* talk about a church of the birth of the Virgin Mary; Lehtosen teoksen mukaan se on kuitenkin erehdys. | This is not the case, however, according to Lehtonen, Timo, *Vaienneet kellot. Autonomian ajan sotilaskirkot 1809–1917*. T. Lehtonen, Helsinki, 2015, 17.

7 Hiekkanen 2005, 96.

8 Neuvonen, Petri, *Viipuri. Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa*. SKS, Helsinki 2008, 138.

9 Esimerkiksi | E.g. Knapas, Rainer, Viipurin julkiset rakennukset 1700-luvun lopulla. Teoksessa | In Einonen Piia – Räihä Antti, *Kuvaukset, mielikuvat, identiteetit. Viipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840*. VSKS, Helsinki 2018, 156–159.

10 *Vaienneet temppelit. Suomen Neuvostoliitolle luovuttaman alueen kirkot sanoin ja kuvin*. Toim. | Ed. Leo Pohjola. Jyväskylä 1953, 216; Lampinen 2015,179–180.

11 Halila, Aimo – Kuujo, Erkki – Nissilä, Viljo (toim. | eds.), *Viipurin kaupungin historia V. Vuodet 1917–1944*. Torkkelin Säätiö, Helsinki, 1978, 221; *Vaienneet temppelit*, 218; Lampinen 2015, 18.

12 *Vaienneet temppelit*, 214; Kemppi, Hanna, ”Vieras” ja ”kansallinen” kirkkotaiteessa 1918–1939. Teoksessa | In Ortodoksia. Vol. 58, 2018, 83–84.

13 Ruuth 1906, 688–689; *Vaienneet temppelit*, 214; Lampinen 2015, 18.

14 Lampinen 2015, 180–182. Vuoteen 1901 Papulan kasarmit olivat Suomen oman sotaväen käytössä. | Until 1901 the Papula barracks were used by Finland's own forces.

15 Ruuth 1906, 690. Talon omistajaksi mainitaan Peter Jaenisch, mutta sen vanhimmat osat ovat ilmeisesti ajalta ennen regulaatiota. 1600-luvun omistajaksi arvellaan Jakob Boismania. Rakennus toimi myös lyhyen aikaa 1700-luvun lopussa aatelisto n ritarihuoneena. | The house owner is said to be Peter Jaenisch, but the oldest parts obviously date from the period before the regulation. The owner in the 1600s is thought to be Jakob Boisman. The building also served as a house of nobility for a short time at the end of the 1700s.

16 Kansanaho 1985, 97.

17 Kansanaho 1985, 143–145.

18 Piispanistuimen siirrosta ja rakentamisesta | On transferring and building the episcopal seat, see Kansanaho 1985, 131–132 ja 146–147; Nimitystä Agricolan kirkko ei tiettävästi ole käytetty vanhasta kaupunginkirkosta, toisin kuin on esitetty. | The name Agricola Church was not used to describe the old town church, according to the available information, despite claims to the contrary. Esimerkiksi | E.g. Iltanen, Jussi, *Viipurin historiallinen kartasto. Kaupungin vaiheet keskiajalta nykypäivään*. Karttakeskus, Helsinki, 2017, 100.

19 Halila – Kuujo – Nissilä 1978, 214. Piispanistuimen siirrosta | On transferring the episcopal seat, see Kansanaho 1985, 232–239.

20 Lampinen 2015, 183–188.

21 Lampinen 2015, 182–183.

22 Halila – Kuujo – Nissilä 1978, 201; Kansanaho 1985, 147.

23 Viipurin läänin henkikirja 1936. Kaupunginosien ja katujen nimiluettelo 1936, (Vi:925), KA.

24 Hartikainen, Jukka, Viipurin juutalaisen yhteisön vaiheita. Teoksessa | In Paavolainen Jaakko (toim. | ed.), *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 12*. VSKS, Helsinki 1998, 77. Piirrokset oli tehty kivirakennusta varten, mutta vain puinen synagoga voitiin rakentaa. Vuoden 1861 asemakaavaan oli suunniteltu Kalevankatu, jota käytännössä rakennettiin vasta vuosikymmeniä myöhemmin, kuten kartat osoittavat. Synagogan sijaitsi alun perin tämän uuden katulinjan varteen. Ruuthin (1906, 967–968) kuvauksessa uusien kaupunginosien rakentamisesta Kalevankatu esiintyy jo omalla nimellään. | The drawings were made for a stone building, but it was only possible to build a wooden synagogue. Kalevankatu Street was foreseen on the 1861 town plan, but only built in practice decades later, as the maps show. The synagogue was originally on this new street. In Ruuth's (1906, 967–968) description of the construction of several new districts includes the street is already there and called Kalevankatu.

25 Hartikainen 1998, 52.

26 Kansanaho 1985, 147.

27 Kansanaho 1985, 263. Halila – Kuujo – Nissilä 1978, 206.

28 Arkkitehti Uno Ullbergin suunnitelman saattoi valmiiksi Ragnar Ypyä. | Architect Uno Ullberg's plan was completed by Ragnar Ypyä. Meurman, Otto-I., *Viipurin arkkitehdit*. VSKS, Helsinki 1976, 97.

29 Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990*. Tammi, Helsinki 2013, 137–138.

30 Shikalov – Hämynen 2013, 188.

31 Waldin, Vladimir (toim. | ed.), *Sellainen on Viipuri, Viipuri ja Karjalankannas venäläisin silmin. Kaupunkiopas, kartasto ja yritysluettelo*. Suom. | Finnish tr. Santeri Pakkanen. Polyplan Publishers, Viipuri, 1993, 122.

Выборг – город многих конфессий

В конце XIII в. Западная Финляндия находилась под влиянием Швеции. Католичество распространилось в Выборгском регионе в XIV столетии. Первые церкви Выборга были построены из дерева, а первую каменную церковь начали строить в городе в 1430-х годах. После реформации эта церковь, известная как городская церковь, получила статус соборной, поскольку в Выборге была основана епископская кафедра.

Средневековые монашеские ордены францисканцев и доминиканцев основали свои конвенты в Выборге не позднее начала XV в. Церкви доминиканцев, или черных братьев, и францисканцев, или серых братьев, располагались на двух сторонах холма, возвышавшегося в центре города. После реформации, происшедшей в XVI в., их строения были разобраны или переданы в другое пользование.

В XVII веке в пригороде Сиикаиеми, в распоряжении разросшегося местного прихода действовала деревянная церковь Святой Троицы. Эта церковь была разрушена во время осады Выборга русскими войсками в 1710 г., и позднее на ее месте были построены Анненские укрепления. После захвата Выборга русскими старый кафедральный собор, поврежденный во время осады, был отремонтирован, и в нем была открыт православный собор, называемый с 1725 г. Рождественским собором. После того, как административный центр Выборга был перенесен в район новых укреплений в районе Вала, там был построен в 1787 г. Преображенский кафедральный собор. Православные церкви были построены и в юго-восточной части города. В 1800 г. был основан римско-католический приход, получивший в свое пользование частное здание на улице Весипортинкату (совр. улица Водной заставы), превращенное затем в костел Святого Гиацинта.

Собор доминиканского монастыря, который использовался для проведения служб на финском языке вплоть до 1575 г., в 1710 г. был преобразован в главную лютеранскую церковь Выборга. Службы в нем проводились также на немецком и шведском языках. В 1799 г. вблизи нового здания ратуши для прихожан шведского и немецкого приходов была построена церковь Святых Петра и Павла. Доминиканский собор становится церковью сельского прихода г. Выборга, и он был отремонтирован по проекту архитектора Карла Людвига Энгеля в 1833 г.

Для разросшегося финского городского прихода была построена кирпичная церковь в ново-готическом стиле по проекту архитектора Эдуарда Диппеля. Церковь эта была освящена в 1893 г. В 1925 она получила статус кафедрального собора, после того, как в Выборг была перемещена лютеранская епископская кафедра. Во время войны собор сильно пострадал и после войны его развалины были разобраны.

Православная епископская кафедра была основана в Выборге в 1890-х годах. На высокой скале мыса Терваниеми началось строительство большого русского кафедрального собора, который предполагалась открыть в 1910 г., в честь 200-й годовщины завоевания Выборга. Однако строительство не было завершено. В 1913 г. православные верующие города получили в свое пользование здание старого кафедрального собора, которое использовалось в качестве склада. Здание было вновь переоборудовано для духовных нужд. После обретения Финляндией независимости эта церковь вновь становится лютеранской. Она действовала в качестве гарнизонной церкви вплоть до начала Зимней войны.

Кроме крупных церквей и соборов в разных концах Выборга действовало много небольших лютеранских церквей, а также приходских и молитвенных домов различных религиозных направлений. Имелась в Выборге и своя синагога для нужд местной еврейской общины.

В советские времена (1940/1944–1991) церкви сначала попытались убрать из общей картины города, однако в результате напряженной работы была создана программа защиты исторических зданий Выборга. Под эту защиту попали и старые здания церквей. Преображенский собор вновь начал действовать в 1970-х годах. Свято-Ильинская церковь была построена заново в начале 1990-х годов. Церковь Святых Петра и Павла возобновила свою духовную деятельность в 1991 г. В этом году здание церкви было передано выборгской лютеранской общине, входящей в состав Евангелическо-лютеранской церкви Ингрии. Разрушенный во время войны старый кафедральный собор и бывшая церковь сельского прихода находятся в данный момент в развалинах.

VIIPURI KULTTUURI-KAUPUNKINA

VYBORG'S CULTURAL SITES

Musiikin ja teatterin varhaiset tilat

Varhaisin kulttuuritilojen tarkastelu kytkeytyy kirkkoon, joka tuotti eniten kulttuurisia käytäntöjä ja esineitä keskiajalla ja uuden ajan alussa. Musiikkielämä Viipurissa keskittyi ensisijaisesti kirkossa esitettävään ja jumalanpalvelusten musiikkiin, joten musiikkielämän alkuvaiheet koettiin kirkkotiloissa. Roomalaiskatolisen liturgian musiikki oli yksi- ja moniäänistä laulua. Keskiajan kiertävät muusikot ja ilveilijät taas jättivät harvoin kirjallisia lähteitä. Muusikoille saatettiin antaa lupa esiintyä kaupungin alueella, jopa torilla, joista varhaisin sijaitsi vanhimman raatihuoneen alueella myöhemmällä Pamppalanmäellä. Ilveilijöiden taas oli useimmiten houkuteltava väkeä kaupungin muurien ulkopuolelle. Näin voidaan olettaa tapahtuneen myös Viipurissa, jonne saattoi tulla niin läntisiä *leikareita* kuin itäisiä *skomoroheja*. Tietoja maallisen musiikin esittämisestä on vasta Juhana Herttuan vuonna 1556 tapahtuneen Viipurin vierailun yhteydestä. Tiedetään, että tuolloin esiintyi viisimiehinen musiikkiryhmä.[1] Esitysten paikkana olivat ulkona järjestetyt juhlatilaisuudet ja vastaanotot sekä linnan sisätilat.

Raatihuone rakennettiin Turun sillan torille 1500-luvun lopulla useammankin kerran puusta, kunnes vihdoin kivinen raatihuone nousi torin laitaan 1640-luvun ruutuasemakaavan mukaisesti. Kaupungin juhlia ja muita musiikin esittämistilaisuuksia siirtyi sinne. Raatihuoneen viereen valmistui 1650-luvulla Anthoni Borchardtin rakennuttama, kulmittain siihen nähden sijainnut rakennus, joka myöhemmin tunnetaan Weckroothin talona. Kooltaan se oli sitä luokkaa, että sen tiloissa on voitu järjestää juhlia ja julkiseen elämään liittyviä tapahtumia. Kolmas riittävän suurikokoinen talo oli regulaatiota edeltäneeltä ajalta, ilmeisesti 1500-luvulta periytyvä rakennus, josta 1647 tehtiin niin sanottu vanha piispantalo Piispankadulla. Seuraavalla vuosisadalla talo palveli muun muassa kuvernöörin asuntona ja kouluna. Johan Wilhelm Ruuth olettaa Viipurin kaupungin historiassaan, että kuvernöörin käytössä ollutta taloa käytettiin myös juhliin ja vastaanottoihin.[2]

Viipurin kymnaasin eli lukion (1641) tarkkaa sijaintia ei tunneta. Todennäköisesti se toimi tuomiokirkon sivutiloissa tai vanhan piispantalon jossain sivurakennuksessa.[3] Kymnaasin 1654 vahvistettujen sääntöjen mukaan ohjelmaan kuului säännöllisiä laulu- ja musiikkiharjoituksia. Jonkinlaista teatteriharrastustakin koulussa oli, sillä 1600-luvun lähdeaineistossa on hajanaisia viittauksia teinien naamiaisia tai näytäntöjä varten lainaamiin pukuihin.[4] Muun Euroopan tapaan Viipurin lukiolaiset siis harrastivat myös ilveilyjä ja näytelmiä, omia tai lainattuja tekstejä, samoin kuin tiedetään Turusta. Latinanharjoituksiin yleensä kuu-

The earliest music and theatre venues

Any examination of early cultural premises had to start from the church, which created most cultural practices and artefacts in the medieval and early modern periods. The main focus of musical life in Vyborg was church performances and services, so the first steps in creating a music scene were taken on church premises. Roman Catholic liturgical music was monophonic and polyphonic singing. Touring medieval musicians and mummers rarely left written sources. Musicians were authorized to perform within the town borders, even on its squares, the earliest of which was located by the oldest town hall, in the area later called Pamppalanmäki Hill. Mummers, in contrast, mostly drew people outside the town walls. This was presumably also the case in Vyborg, which received travelling *minstrels* from the west and *skomorokhi* from the east. The earliest account of a secular musical performance is rather late: on the visit of Duke John, the future King of Sweden, to Vyborg in 1556. We know that a five-man music group was performing then,[1] both at open-air festivities and receptions and in the castle interiors.

The town hall was built on Turku Bridge Square in the late sixteenth century, first in wood, until a stone one was finally erected in accordance with the 1640s town plan. Town celebrations and other musical performances began to be held there. Diagonally across from it, Anthoni Borchardt built what came to be called Weckrooth's House in the 1650s. It was big enough to accommodate public festivities and events. The third sufficiently large building pre-dated the regulation and appears to have been built in the sixteenth century. In 1647 this became the Old Bishop's House on Piispankatu Street. In the following century the building served multiple purposes, including as the governor's residence and a school. Ruuth assumes it was also used for parties and receptions.[2]

The exact site of Vyborg gymnasium or grammar school (founded in 1641) is not known. The best guess is probably the premises adjoining the cathedral or a side building of the old bishop's house.[3] According to the school regulations confirmed in 1654, students were to practice music and singing regularly. The school also had some kind of theatre too, as there are scattered references in the seventeenth-century sources to teenagers borrowing costumes to perform masquerades or shows.[4] As in the rest of Europe, Vyborg's grammar-school students also put on comic performances and plays, with their own or borrowed scripts, as we know to be the case in Turku. Latin exercises, both for rhetoric practice and entertainment, were usually taken from comedies by the Roman playwright Terence. They were used in Christianized versions, however.[5]

Valmistuessaan 1600-luvulla Viipurin raatihuone (vasemmalla) tarjosi tilat kaupungin hallinnolle ja oikeudenhoidolle mutta myös monille juhlille ja konserteille. Seuraavalla vuosisadalla tulipalot ja aika tekivät tehtävänsä, eikä rakennus enää vastannut tarkoitustaan. Uusi raatihuone rakennettiin Vallin alueelle, ja vanha jäi muun muassa seurakuntien käyttöön.
Kuva: Lappeenrannan museot, 1892–1894.

Vyborg's seventeenth-century town hall (left) was used by the town administration, including for the administration of justice, and for many celebrations and concerts. Over the following century, the passage of time and fires left their mark, until the building was no longer fit for purpose. The new town hall was built in the Valli district, after which the old one was used by the parishes and others.
Photo: Lappeenranta Museums, 1892–1894.

lui roomalaisen näytelmäkirjailija Terentiuksen komedioiden esittäminen osana puheharjoituksia ja mielten virkistystä. Tosin niistä käytettiin kristillistettyjä editioita.[5]

Kunnianhimoa kirjallisiin ja teatterillisiin harrastuksiin 1600-luvun Viipurissa oli ainakin rehtori Petrus Carsteniuksella, jonka johdolla helmikuussa 1674 Viipurin linnan salissa on esitetty rehtorin itsensä kirjoittama näytelmä *Thet Himmelske Consistorium* (*Taivaallinen konsistor*i).[6] Linnan huonetiloja ei tiedetä varmuudella, mutta todennäköisin esityspaikka oli päälinnan 12-ikkunainen kuningattarensali, joka vuonna 1676 muiden vanhojen tilojen tapaan muutettiin viljamakasiiniksi.[7] *Taivaallinen konsistori* näyteltiin valtarouva Elsa Duwallin kunniaksi laskiaisjuhlan aikaan, joten linnan kuningattarensali sopi siihen parhaiten.[8]

Venäläisen ajan, eli niin sanotun Vanhan Suomen aikana (1721–1812), musiikkitapahtumat olivat jo huomattavasti monipuolisempia ja samalla aihe on vaikeammin hallittava kokonaisuus. Kuvernöörien ja johtavien virkamiesten asunnoissa pidettiin tanssiaisia ja pienimuotoisia konsertteja ajan säätyläistön tapojen mukaan. Pietarin läheisyys mahdollisti musiikin ammattilaisten liikkumisen myös Viipuriin. Erityisesti ortodoksien suuri paasto toi esiintyjiä Venäjältä Viipuriin, jossa kaupungin pääosin luterilainen väestö ei ollut sidottu näihin rajoituksiin.[9]

Käskynhaltijahallinnon vuosina (1785–1796) järjestettiin tanssiaisia vanhassa piispantalossa (Piispankatu 9).[10] Saksankielisen kauppaporvariston perhekunnissa kotimusiikin harrastus alkoi jo musiikillisten ilta-

In seventeenth-century Vyborg, at least the headmaster Petrus Carstenius had literary and theatrical ambition; he directed his own play performed in the Vyborg castle hall in 1674, *Thet Himmelske Consistorium* (*Heavenly Consistory*).[6] We do not know exactly what the space available in the castle was like, but the most likely place for the performance was the Queen's Hall in the main castle, which had twelve windows and, like other older rooms in the castle, was converted into a granary in 1676.[7] The Heavenly Consistory was performed in honour of Lady Elsa Duwall during Shrovetide, so the Queen's Hall would have been the best location.[8]

During the Russian, or Old Finland period (1721–1812), musical events were considerably more varied and thus it is much more difficult to get an overview. Governors and senior officials held dances and chamber concerts in their apartments, as was the custom of the gentry. Proximity to St Petersburg made it possible for professional musicians to travel to Vyborg. Particularly during the Orthodox Great Lent, performers from Russia came to Vyborg, as the town's predominantly Lutheran population was not bound by these restrictions.[9]

During the governor period (1785–1796) dances were organized in the old bishop's house (at number nine Piispankatu Street).[10] The bourgeois German trading families enjoyed inviting guests to amateur musical performances at home and regular dances throughout the winter. Their houses were located along Karjaportinkatu Street. Another likely

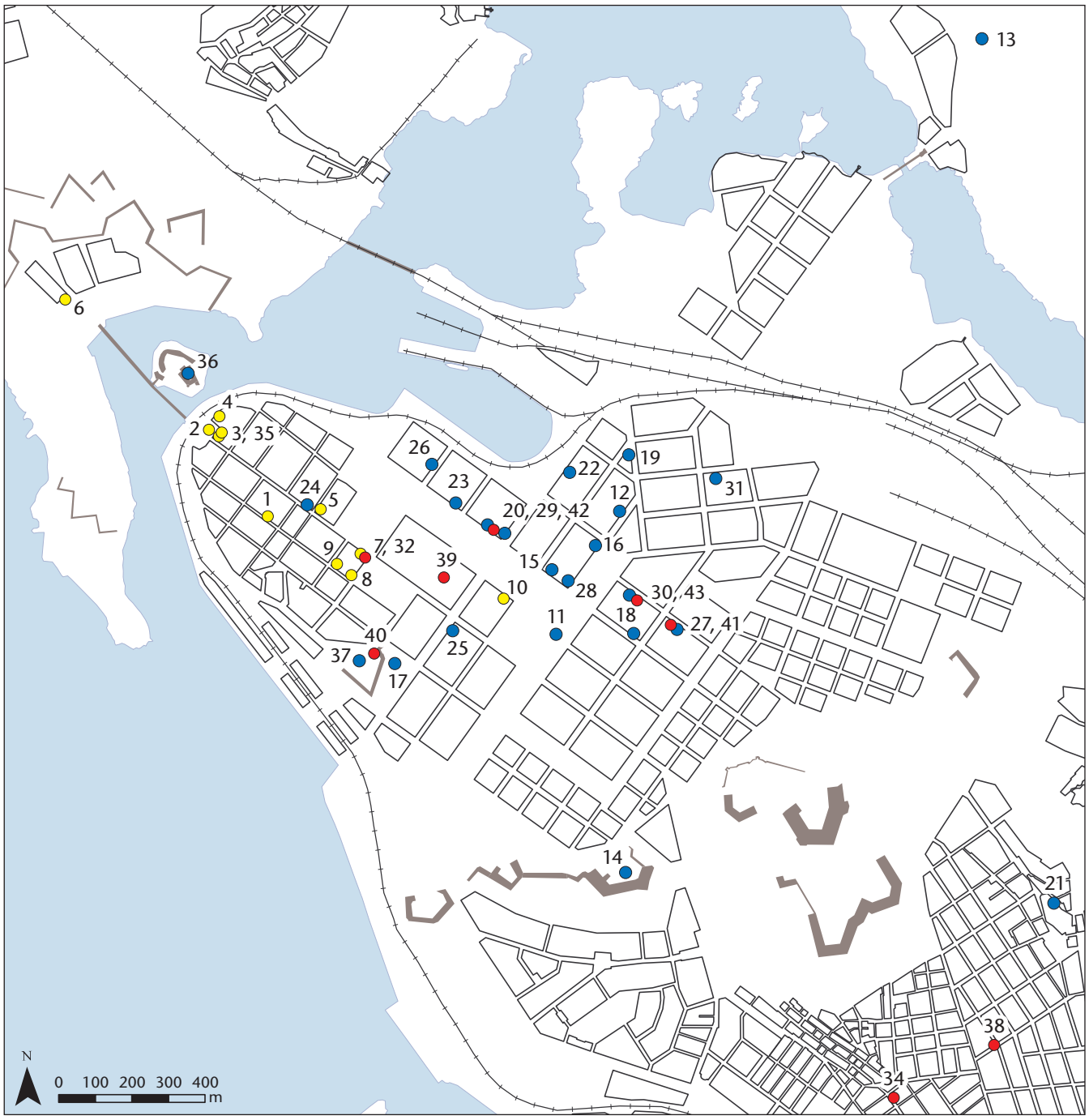

Teemakartta | Thematic Map 14.

Viipurin teattereita ja muita kulttuurikohteita 1800-luvulta nykypäivään

Autonomian ajan kohteet keltaisella, Suomen itsenäisyyden ajan kohteet sinisellä ja Neuvostoliiton ja Venäjän ajan punaisella.

1 Vanhimman raatihuoneen aukio
2 Turunsillan tori
3 Vanha raatihuone
4 Weckroothin talo
5 Kuvernöörin talo (1841)
6 Das Komödienhaus
7 Uusi raatihuone
8 Seurahuone
9 Teatteri
10 Keskuskansakoulu
11 Viipurin kaupunginkirjasto 1935
12 Viipurin Työväentalo
13 Huvikallion kesäteatteri
14 Havin vallien laululava
15 Elonvoiman huoneisto
16 Viipurin vanha kaupungin-kirjasto, sota-ajan teatteri
17 Velodromi
18 VPK:n talo
19 Vorobjeffin kivitalo
20 Maat ja Kansat
21 Maat ja Kansat
22 Teatteri Lyyra II
23 Apollo
24 Katariina
25 Record
26 Salama
27 Salama
28 Kulmahalli
29 Atlas
30 Pellervo
31 Kaleva II
32 Vyborg Palas
33 Iskra
34 Svetaja Krepost
35 Museum Wiburgense, Viipurin historiallinen museo
36 Viipurin linnan museo
37 Viipurin Taidemuseo, Ermitaž-Vyborg
38 Lenin-museo, Latukan talo
39 Karjalankannaksen sotamuseo
40 Viipurin Arkeologinen näyttely
41 Rodina
42 Mir & Maluška
43 Viipurin kansanteatteri

Cultural sites in Vyborg from the 19th century to the present

Autonomic Grand Duchy of Finland period (yellow), Independent Finland (blue) and Soviet and Russian era (red).

1 The oldest Town Hall Square
2 Turku Bridge Market Square
3 Old Town Hall
4 Weckrooth's House
5 Governor's House (1841)
6 Das Komödienhaus (Comedy House)
7 New Town Hall
8 Club House
9 Theatre
10 Central Elementary School
11 Vyborg Town Library 1935
12 Vyborg Worker's Theatre
13 Huvikallio Summer Theatre
14 Havi Ramparts Singers' Stage
15 Elonvoima Building
16 Old Vyborg Town Library, War-time theater
17 Velodrome
18 Volunteer Fire Brigade Building
19 Vorobjeff's Stone Building
20 Lands and Peoples
21 Lands and Peoples
22 Lyyra Theatre II
23 Apollo
24 Katariina
25 Record
26 Salama
27 Salama
28 Corner Hall
29 Atlas
30 Pellervo
31 Kaleva II
32 Vyborgskiy Palas (Vyborg Palace)
33 Iskra
34 Svetaya Krepost (Holy Fortress)
35 Museum Wiburgense, Vyborg Historical Museum
36 Vyborg Castle Museum
37 Vyborg Art Museum, Hermitage Vyborg
38 Lenin Museum, the house of Latukka
39 Karelian Isthmus Military Museum
40 Vyborg Archaeological Exhibition
41 Rodina
42 Mir & Malushka
43 Vyborg National Theatre

Viipurin näyttämö esitti 1920-luvulla paljon Aleksis Kiven ja William Shakespearen näytelmiä mutta myös Ibsenin *Peer Gynt* (1926) osoittautui onnistuneeksi valinnaksi. Näytelmä oli sekä taiteellinen että kaupallinen menestys, ja sitä esitettiin yli 70 kertaa. Eino Jurkan ohjaamassa näytelmässä esiintyivät muun muassa Aku Korhonen ja Rakel Kivekäs (myöhemmin Laakso).
Kuva: Museovirasto.

In the 1920s, the Vyborg Stage Theatre performed numerous plays by Aleksis Kivi and William Shakespeare, but Ibsen's *Peer Gynt* (1926) also proved a popular choice. The play was both an artistic and a commercial success, performed more than 70 times. Directed by Eino Jurkka, the actors included Aku Korhonen and Rakel Kivekäs (later Laakso).
Photo: Finnish Heritage Agency.

Viipurin musiikkiopisto, joka aloitti toimintansa 1918, nousi nopeasti kaupungin musiikkielämän keskukseksi. Korkeatasoinen opisto ja erityisesti sen kamariorkesteri niittivät mainetta myös kotikaupunkinsa ulkopuolella. Orkesteri teki muun muassa laajan konserttivierailun Ranskaan, Alankomaihin ja Belgiaan 1932. Kuvassa kamariorkesteri johtajansa Boris Sirpon (keskellä) kanssa 1920-luvulla.
Kuva: Museovirasto.

Vyborg Music School, which opened in 1918, quickly became the centre of musical life in the town. The School, and in particular its chamber orchestra, gained a good reputation, also outside their home town. The orchestra made an extensive concert tour of France, the Netherlands and Belgium in 1932. The image shows the chamber orchestra with their conductor, Boris Sirpo (centre), in the 1920s.
Photo: Finnish Heritage Agency.

kutsujen ja säännöllisten talvikauden tanssiaisten merkeissä. Talot sijaitsivat Karjaportinkadun varrella. Kotikonserttien pitopaikkana on todennäköisesti ollut myös se kuvernöörin virkatalo, jossa oli sittemmin suomalainen tuomiokapituli ja uusi piispan talo osoitteessa Vahtitorninkatu 25. Kuvernöörin asuntona oli puolestaan vuodesta 1841 Katariinankadun (Linnankadun) ja Mustainveljestenkadun suuri kulmatalo.

Pyhän Annan kruunun linnoituksen ja sen sisäpuolelle sijoittuneiden insinöörikomennuskunnan ja upseeriston rakennusten valmistuttua näiden välittömään läheisyyteen nousi teatterikäyttöön valmistunut rakennus *Das Komödienhaus* (Komediatalo). Sen tarkkaa rakennusaikaa ei tiedetä, mutta vuonna 1781 se on jo ollut olemassa. Ruotsin puoleisessa Suomessa syntyi teatterikäyttöön muunnettuja varastotiloja vasta 1790-luvulta alkaen. Kuvernööri Nikolai Heinrich von Engelhardt (Viipurissa vuosina 1766–1778) oli innostunut seuranäytännöistä, joita nuoremmat upseerit ja heidän kanssaan seurustelevat kaupungin säätyläiset järjestivät. Samoihin aikoihin alkoivat kiertävien teatteriseurueiden vierailut Viipurissa. Komediatalo sijaitsi Pyhän Annan kadun varrella, torin kohdalla, vastapäätä upseerien asuintaloa, nykyisen puiston alueella.[11] Se itse tai sen tulipalossa korvannut uusi rakennus tunnetaan myös nimellä *Masqueradenhaus* (Naamiaistalo). On siis epäselvää, olisiko samalla paikalla ollut kaksikin peräkkäistä rakennusta.[12] Talo voitiin lukea käytännössä kaupungin rakennuksiin, vaikka se oli yksityisen osakeyhtiön omistuksessa ja vuoteen 1831 mennessä siirtynyt kokonaan Jaenischien perheen omistukseen. Sitä vuokrattiin pääasiassa saksankielisten ryhmien vierailuihin paaston aikana. Teattereiden käyntejä Viipurissa selvittäneen Sven Hirnin mukaan Carl Gustaf Bonuvier'n johtama ruotsiksi esiintyvä teatteriseurue, joka pääosin piti majaansa Turussa, oli vieraillut ensimmäisen ja ainoan kerran Viipurissa vuonna 1816. Heidän esiintymispaikkanaan oli mainittu Siikaniemen puolella ollut teatterirakennus. Kaupungissa ei osattu varmaan tarpeeksi vielä ruotsia ja Viipuri kuului edelleen Itämeren alueen saksankielisten kiertueiden reviireihin.[13]

Uuden kaupungintalon eli raatihuoneen rakentaminen tuli ajankohtaiseksi jo keisarinna Katariinan vierailun (1783) aikaan. Sellainen rakennettiinkin uuden aukion laitaan ensin puusta, mutta kun rakennus tuhoutui vuoden 1793 tulipalossa, valmistui uusi kivinen raatihuone vuonna 1797.

venue for private concerts was the governor's official residence, which later became the Finnish cathedral chapter and new bishop's house, at number 25 Vahtitorninkatu Street. From 1841, the governor occupied the large house on the corner of Katariinankatu Street (later Linnankatu Street) and Mustainveljestenkatu Street.

Das Komödienhaus, the new theatre building, was erected close to the fortress of St Anna's Crown with its engineer regiment and officers' buildings. We do not know exactly when it was constructed, but it was on the site in 1781. In Swedish Finland, the first theatre premises were modified from storage facilities in the 1790s. Governor Nikolay Heinrich von Engelhardt (in Vyborg from 1766 to 1778) had a passion for amateur theatre, which was organized by the younger officers with the town's gentry. In the same period, travelling theatres began to visit Vyborg. The Comedy House was on Pyhän Annan katu Street, on the square opposite the officers' residences which is now a park.[11] It or the building that replaced it after a fire was also known as the *Masqueradenhaus*. It is not clear whether there were two consecutive buildings on the same site.[12] The building could be seen as belonging to the town, even though it was owned by a private limited company and by 1831 was practically entirely in the hands of the Jaenisch family. It was mainly rented to German-speaking visiting groups during Lent. Sven Hirn, who has researched the history of theatre in Vyborg, found that the Swedish theatre company directed by Carl Gustaf Bonuvier, which was based in Turku, visited Vyborg just once, in 1816. They were said to have used the theatre building in Siikaniemi. Vyborg's residents did not understand Swedish well enough to justify a return visit; the town was still part of the German sphere of influence in the eastern Baltic.[13]

On Empress Catherine's visit in 1783, it became clear it was time to build a new town hall. This originally wooden building on the new square was destroyed by fire in 1793 and replaced by a stone one in 1797. From then on, it contained by far the largest and most beautiful public hall in which to hold dances and musical evenings. As concerts became more popular during the nineteenth century, this became Vyborg's first concert hall. Vyborg's new status as the most important town and centre of economic activity in eastern Finland changed social structures, espe-

Siitä lähtien kaupungissa oli yksi selkeästi muita suurempi ja kauniimpi julkinen sali, jota voitiin käyttää tanssiaisten lisäksi musiikki-iltoihin. 1800-luvun konserttielämän kehittyessä raatihuoneen salista tuli Viipurin varhaisempi konserttisali. Viipurin uusi asema itäisen Suomen tärkeimpänä kaupunkina ja elinkeinotoiminnan keskuksena muutti säätyrakennetta, ennen muuta porvariston ja virka-aatelin suhteita. Tarvittiin yhteinen kokoontumistila, ravintola, korkeatasoinen majatalo (hotelli) ja keskemmällä kaupunkia oleva teatterirakennus. Niinpä raatihuoneen (1797) yhteyteen valmistui hotelli ja ravintola Seurahuone sekä teatteritalo, arkkitehtina Anders Fredrik Granstedt. Rakennukset vihittiin käyttöön 1834.

Societets-, Värdshus- och Theater-Byggnad i Wiborgs stad (Seurahuone, majatalo- ja teatterirakennus) oli usean tilan monikäyttöinen toimiva yhdistelmä. Se sijaitsi tuolloisen Linnoituksen kaupunginosan väljemmällä laidalla, uuden aukion puolella ja uuden raatihuoneen vieressä, siihen kytkettynä. Näin torin pohjoislaidasta muodostui sadan vuoden ajaksi Viipurin tärkein huvi-, seura- ja taide-elämän keskus, jossa teatterin ja oopperan äärestä oli helppo siirtyä ravintolaan ja sieltä tanssiais- ja konserttisalin puolelle kaupungintalolle. Porvariston julkisen elämän nousu veti myös ennen esikaupungeissa sijainneen viihdekulttuurin keskelle kaupunkia porvariston kontrollin ja säätelyn piiriin. Seurahuoneen, tanssisalin ja teatterin kokonaisuus syntyi porvarillisen kulttuurin tarpeisiin. Viipurissa sillä on täytynyt olla erityistä merkitystä kahden ryhmän, vanhan saksankielisen kauppaporvariston ja uuden ruotsinkielisen virkamiehistön, sulauttamisessa toisiinsa Viipurin ruotsinkieliseksi säätyläistöksi. Vuodesta 1836 lähes katkeamatta jatkuneiden loppiaistanssiaisten (”Sjunde januari”) perinne on ainutlaatuinen Suomessa.[14]

Teatteritalon olosuhteita kohennettiin ensimmäisen kerran vasta vuonna 1851, jolloin siihen muun muassa asennettiin uunit.[15] Arkkitehtinä oli Viktor Erik Amadeus Bosin. Seuraava korjaus teatterissa aloitettiin 1879. Sen suunnittelijana oli J. Aminoff, mutta sisustuksen laati Johan Jacob ”Jac.” Ahrenberg ja kattomaalaukset Widolfa Ahrenberg. Silloinen merkittävä, suorastaan mannermainen uudistus oli orkesterisyvennyksen ja permantokatsomon päälle rakennettava irrallinen tanssilattia. Viipurissa tanssipermanto koottiin ja sitä käytettiin ainakin avajaisten yhteydessä lokakuussa 1881. Kuinka monta kertaa suuritöisesti pystytettävää lattiaa lopulta ehdittiin käyttää, vaatisi oman selvityksensä. Viipurista ei 1800-luvun lopulla ainakaan puuttunut komeaa tanssi- ja juhlatilaa.

cially relations between the bourgeoisie and titled nobility. They needed places to gather, a restaurant, quality accommodation (hotel), and a theatre closer to the town centre. All this was behind the building of Anders Fredrik Granstedt's Seurahuone (Club House) and theatre which were erected in the wake of the new town hall, in 1834.

The *Societets-, Värdshus- och Theater-Byggnad i Wiborgs stad (club house, guest house and theatre building)* was a multifunctional site. It was located on the fringes of the Linnoitus (Fortress) district, on the new square alongside the new town hall. For the following century, the north side of the square constituted Vyborg's entertainment, social and artistic centre. It was easy to move on from the theatre or opera to the restaurant and then to a dance or concert in the town hall. The rise of the bourgeoisie in public life also brought amusements from the suburbs into the centre of town and the hands of the bourgeoisie. Together, the Club House, dance hall and theatre were created to meet bourgeois cultural demand. In Vyborg, this seems to have been particularly important to two groups, the old German-speaking trading families and the new Swedish-speaking civil servants who merged to form a Swedish gentry in Vyborg. One tradition that continued almost unbroken from 1836, the Twelfth Night Dance (“Sjunde januari”) is unique in Finland.[14]

The first improvements, such as installing heaters, were made to the theatre in 1851.[15] The architect was Victor Amadeus Erik Bosin. The next renovation was started in 1879 and planned by J. Aminoff, but the interior designer was Johan Jacob “Jac.” Ahrenberg and the ceiling paintings by his artist wife, Widolfa Ahrenberg. This major, nothing short of continental, reform included building a removable dance floor over the orchestra pit and stalls. The dance floor was rolled out at least for the opening in October 1881, but a separate study is needed to find out how many times it was danced on after that. By the end of the nineteenth century, there were plenty of handsome festive space.

The Finnish Theatre, the visiting company during the summer of 1879 when the theatre was being renovated, used a stage in a restaurant on Huusniemi Cape. Props were borrowed from the Russian officer's club. The restored theatre was then rented long-term by the Finnish Rural Theatre (1899–1918), Vyborg Stage (1918–1931) and Vyborg Municipal Theatre (1932–1939). Many leading actors launched their careers in Vyborg before heading to Helsinki. Famous early theatre directors include Kasimir Leino, Kaarlo Halme and Jalmari Finne; the best-

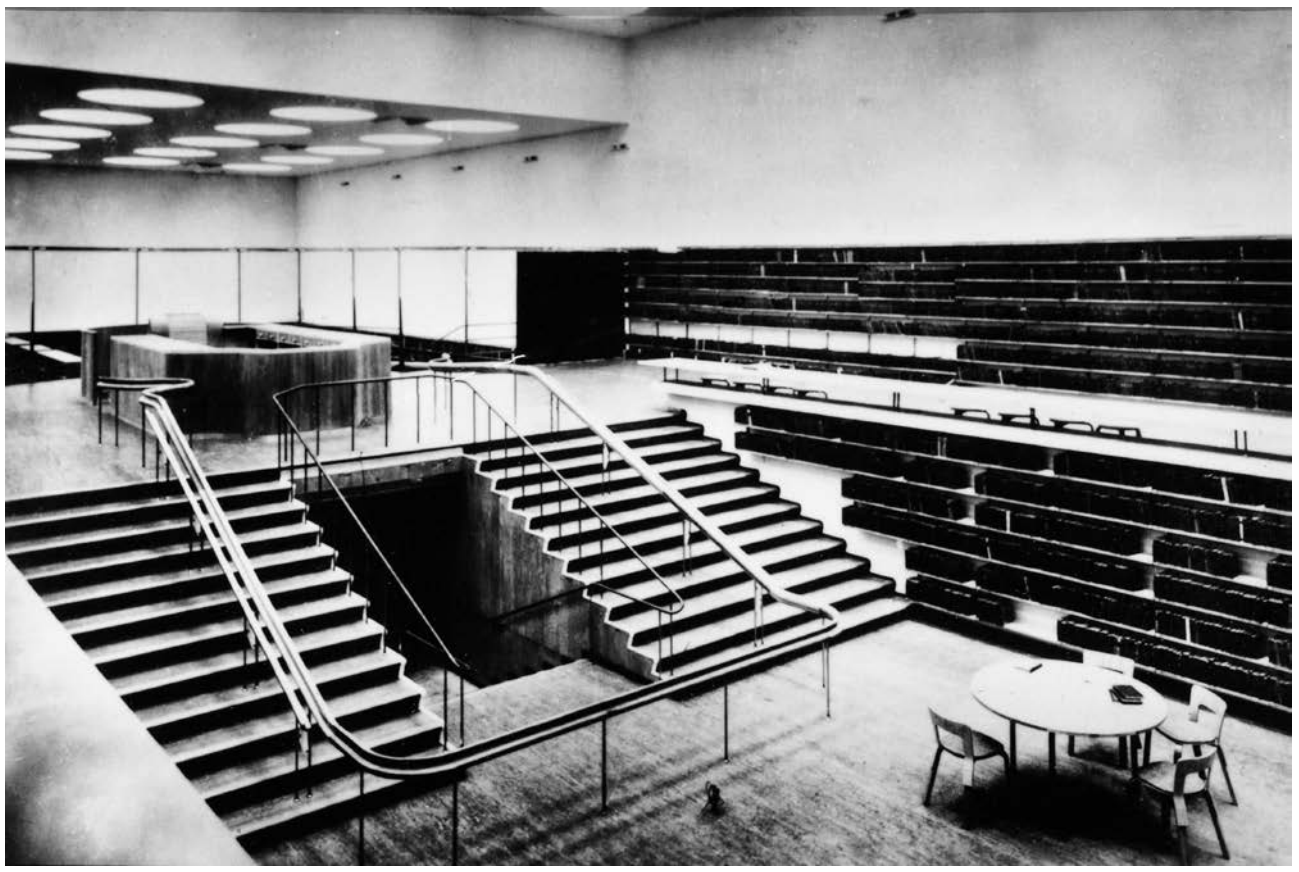

Alvar Aallon suunnittelema Viipurin kaupunginkirjasto oli uudenlainen kulttuuritila. Se oli Suomen ensimmäinen avokokoelmakirjasto, jossa kävijät pääsivät itse katselemaan ja etsimään kirjoja. Kirjastossa oli myös ensimmäinen erityisesti lapsille suunniteltu osasto.
Kuva: Museovirasto.

Designed by Alvar Aalto, Vyborg Library was a new kind of cultural space. It was the first open-shelf library in Finland where visitors were able to browse themselves and look for books. The library also had the first section specifically designed for young children.
Photo: Finnish Heritage Agency.

Teatterin korjauskesänä 1879 kaupungissa vierailleet Suomalaisen Teatterin näyttelijät käyttivät kesäkiertueensa näyttämönä Huusniemessä sijainnutta ravintolatilaa, jossa oli myös näyttämö. Lavasteita lainattiin venäläiseltä upseerikerholta. Korjattua teatteritaloa alkoivat pysyvästi vuokrata Suomalainen Maaseututeatteri (1899–1918), Viipurin Näyttämö (1918–1931) ja Viipurin Kaupunginteatteri (1932–1939). Viipurista kehittyi monille eturivin näyttelijöille se kaupunki, jossa he loivat maineensa ennen siirtymistään Helsinkiin. Varhaisista teatterinjohtajista tunnetuimpia olivat Kasimir Leino, Kaarlo Halme ja Jalmari Finne, myöhemmistä nimekkäimpiä Eino Jurkka ja Arvi Tuomi. Viipurin kautta kulkeneita näyttelijöitä ovat Joel Rinne, Emmi Jurkka, Elsa Turakainen, Ture Bahne, Arvo Lehesmaa ja Rauni Luoma sekä siellä uransa aloittaneet Liisa ja Rauli Tuomi. Viipurissa myös esitettiin operettia ensi kerran suomen kielellä 1907. Ennen kuin suomenkielinen toiminta vakiintui kaupunkiin 1900-luvun alussa, tyydyttivät useat ruotsinkieliset teatteri- ja operettiseurueet kasvavaa viihteen tarvetta. Viipurin ruotsinkielinen teatteriyleisö sai nähdäkseen omakielisiään vierailevia esityksiä vielä itsenäisyyden ajalla. Teatteritalossa tehtiin viimeinen peruskorjaus vuonna 1922 Uno Ullbergin ollessa kaupunginarkkitehtina. Talo tuhoutui tulipalossa suomalaisten vallatessa talvisodassa menetetyn kaupungin takaisin jatkosodassa elokuussa 1941.[16]

Viipurin musiikkielämän monipuolistuminen 1850-luvulta alkaen voidaan lukea useiden tarmokkaiden muusikoiden ansioksi. Pietarin ja Paavalin kirkossa toimivat urkureina Gotthard Johann Dieberg ja Heinrich Wächter. Viipurin musiikkielämän kannalta ratkaisevaa oli Leipzigissa monipuolisen ja hyvän koulutuksen saaneen Richard Faltinin tulo 1856 musiikinopettajaksi Behmin kouluun. Richard Faltin ja Heinrich Wächter avustivat (säestivät) kaikkia Viipurin kautta matkanneita taiteilijoita. Raatihuone (kaupungintalon sali) tarjosi esiintymistilan säätyläisten soittotapahtumille ja musiikkiesityksille. Kaupungin musiikkiyhdistys – ajan tavan mukaan – kokosi kannatusvarat niin, että orkesteritoiminta saatiin alkuun ja konsertit pidettiin kaupungintalossa.[17]

Kulttuuritilana yhtä pitkäikäinen ja merkittävä oli vuonna 1886 valmistunut kansakoulu, arkkitehtina Frans Anatolius Sjöström. Keskuskansakoulun pihasiipeen valmistui suuri juhlasali. Salin perällä oli koroke, jonka takana kaartui konserttien kannalta hyvin toimiva apsis. Koulun salia alettiin alkuun käyttää niin sanottuihin kansankonsertteihin, ikään kuin suomenkieliselle rahvaalle, jota ei ehkä odotettukaan (tai toivottu) saapuvaksi raatihuoneelle. Vähitellen tilanne muuttui, ja orkesterien suuremmat konsertit alettiin pitää kansakoulun salissa, kun taas raatihuone muuttui populaarikonserttien esityspaikaksi. Tämä tarkoitti pieniä pöytiä ja tarjoilua musiikkia kuunneltaessa, aivan kuten Helsingissä Hotelli Seurahuoneella. Keskuskansakoulun juhlasalista muodostui Viipurin tärkein taidemusiikin esitystila, jossa myös kuuluisuudet vierailivat.[18]

Uusgoottilaisesta Uudesta kirkosta muodostui luonnollisesti suurimuotoisen kirkkomusiikin esityspaikka. Tarjonnan monipuolistuminen ja kuorolaulun kehitys tapahtuivat rinnakkain kansallisuusaatteen kanssa: molempiin liittyi yhteisön luomista yhteisen laulukokemuksen kautta. Kirkkoihin alettiin koota kuoroja, ja sellaisia tarvittiin myös isänmaallisiin juhliin. Kaikkeen siihen valmennettiin kouluissa, joista näin kehkeytyi kotimusisoinnin rinnalle tärkeitä kulttuurityön tiloja.[19]

Kaupunkitilallisesti Viipurin musiikkielämä keskittyi rajatulle alueelle, etenkin, kun tuomiokirkko ja kansakoulu olivat saman kadun eri puolilla ja teatteritalosta ei ollut pitkä matka kaupungin tärkeimpiin ravintoloihin tai Espilän lavalle hyvin työllistettyjen muusikoiden seuraaville soittokeikoille. Valtakunnalliset laulujuhlat järjestettiin Viipurissa vuosina 1889, 1908 ja 1937. Ne levittäytyivät kaupunkitilaan monille alueille, kuten kaduille kulkueiksi ja juhlakenttänä toimineelle koulukentälle, jonne juhlia varten pystytettiin suuret laululavat vuonna 1908. Juhlilla esiintyi 60 sekakuoroa, 14 nais- ja 23 mieskuoroa sekä 16 soittokuntaa.[20] Viipurin ja sen kautta koko Karjalankannaksen musiikkielämän kukoistukseen vaikuttivat kaksi oppilaitosta: Emil Sivorin johtama

known later ones were Eino Jurkka and Arvi Tuomi. Actors that passed through Vyborg include Joel Rinne, Emmi Jurkka, Elsa Turakainen, Ture Bahne, Arvo Lehesmaa and Rauni Luoma, while Liisa and Rauli Tuomi started their careers there. The first operetta was performed in Finnish in Vyborg in 1907. Before the language was regularly used in the early twentieth century, several Swedish theatre and operetta companies met the growing demand for entertainment. Swedish-speaking theatre audiences in Vyborg continued to enjoy performances in their own language during the independence period. The last full renovation of the theatre in 1922 was the work of town architect Uno Ullberg. The building was destroyed by fire when the town was captured in August 1941.[16]

Vyborg had several energetic musicians to thank for the increasing variety on the music scene from the 1850s. Gotthad Johann Dieberg and Heinrich Wächter were the organists of the Church of Sts Peter and Paul. Another crucial event in musical life in Vyborg was the arrival of a new music teacher for the Behm school in 1856. Richard Faltin had received a varied and thorough musical education in Leipzig. With Heinrich Wächter, he assisted (accompanied) all the artists travelling through Vyborg. The new town hall provided the venue for the gentry's musical performances and events. As was customary at the time, the town's musical association collected subscriptions to start an orchestra and concerts were held in the town hall.[17]

Another equally important and long-lived cultural venue was the publicly funded elementary school; its architect was Frans Anatolius Sjöström. The courtyard wing of the town-centre school had a large hall, with a podium at one end adorned with an apse which was highly suitable for concerts. The original idea was that the hall would be used for 'people's concerts', since the Finnish-speaking common people were not expected (or desired) at the new town hall. The situation changed gradually and while larger concerts began to be held in the elementary school hall, the new town hall also became a more popular concert venue. This meant service at small tables and listening to music, just like in the Hotel Seurahuone in Helsinki. The elementary school hall was the most important venue for visiting celebrity performers.[18]

The neo-Gothic new cathedral was a natural grand-scale venue for church music. A broader range and better choirs developed alongside the growing sense of nationhood: the aim was to create an experience of togetherness through singing. Churches began to form choirs and these were also needed for patriotic celebrations. Rehearsals were held in schools, which became important cultural spaces alongside music-making at home.[19]

Musical life in Vyborg was concentrated in a limited urban space, especially as the cathedral and elementary school were at opposite ends of the same street and not far from the theatre, the town's top restaurants and the stage at Espilä (the Esplanade Pavilion), a key venue for live musicians. National singing festivals were held in Vyborg in 1889, 1908 and 1937. These used venues all over town, such as the school field where parades and celebrations were held, where a special stage was erected for the festival in 1908. Besides sixteen instrumental ensembles, 60 mixed choirs, fourteen female and 23 male voice choirs performed at this festival.[20] Two educational institutions impacted on the flourishing musical life in Vyborg and throughout the isthmus. One was Vyborg's cantor and organist school, directed by Emil Sivori (1893–1929), later known as the Vyborg Church Music College, which was ultimately based on the corner of Piispankatu and Pohjois-Vallikatu Streets in the 1930s. The other was Boris Sirpo's Vyborg Music School, at number one Kannaksenkatu Street on the corner of Red Fountain Square.

With the origin of workers' associations and their own buildings in the 1880s, the space for political meetings also began to be used for theatre, music and dance performances. Founded in 1897, Vyborg workers' association theatrical society met in the Workers' Association Building at number ten Punaisenlähteenkatu Street until 1904. It continued at the same venue until the early 1930s under the name Vyborg Workers'

(1893–1929) Viipurin lukkari- ja urkurikoulu, myöhempi Viipurin kirkkomusiikkiopisto, jonka viimeinen toimipaikka 1930-luvulla oli Piispankadun ja Pohjois-Vallikadun kulmassa, sekä Boris Sirpon johtama Viipurin musiikkiopisto, Kannaksenkatu 1:ssä, Punaisenlähteentorin kulmassa.

Työväenyhdistysten perustaminen käynnistyi 1880-luvulta alkaen ja niiden itselleen rakentamissa taloissa alkoi olla myös teatterinäytäntöjä ja muita musiikki- ja tanssiohjelmia siinä missä poliittisia kokouksiakin. Vuonna 1897 perustettu Viipurin Työväenyhdistyksen Näytelmäseura toimi vuoteen 1904 työväentalossa Punaisenlähteenkatu 10:ssä. Viipurin Työväen Teatteri -nimisenä se jatkoi samassa paikassa 1930-luvun alkuun. Viipurin esikaupungeissa rakennettiin kussakin omat työväentalonsa ja niiden piirissä työväenyhdistysten omat näytelmäseurat tai ammattiliittojen osastot esittivät teatteria. Vastaava ilmiö, jossa esikaupunkien aktiiviset työväennäyttämöt muodostivat ikään kuin kulttuurisen kehän porvarillisen kaupunkikeskustan ympärillä, voidaan havaita myös Turussa ja Helsingissä.

Kaupungin säätyläiset matkustivat kesällä huviloilleen, Viipurinlahden rannoille tai kauemmas Kannakselle. Työväki, ellei se lähtenyt kotiseuduilleen kesätyövoimaksi, vietti lyhyet lomansa kaupungissa tai sen välittömässä läheisyydessä sijainneilla virkistysalueilla. Työväen omat järjestöt olivat aloitteellisia ja pyrkivät järjestämään ajanvietemahdollisuuksia, kuten retkeilyä, tanssia ja kesäteatteritoimintaa. Viipurissa retkeilypaikaksi muodostui Papulanvuori, joka oli jo 1868 hankittu kansanpuistoksi. Sinne nousi vuonna 1888 näkötorni, ja sitten rautainen ”Pilipuu”-niminen torni sekä erikseen vesitorni 1892. Huvikallion kesäteatteri taas oli lähellä nykyistä urheilukentälle menevää tietä. Sinne tueksi syntyi 1910-luvulla kesäteatteritoimintaa ja näyttäviä esityksiä ainakin vuosina 1913–1921. Ravintola Papulan paviljonki avattiin 1928 ja sieltä avautui maisema Suomenvedenpohjan suuntaan.

Havin puolella olevien vallien tasanteelle vuonna 1935 rakennettu ulkoilmanäyttämö ja sen katsomo merkitsivät suurta kohennusta teatteri- ja juhlatiloihin. Vallien sotilaallinen käyttö ei ollut enää ajankohtaista. Uno Ullbergin suunnittelemana alueelle valmistui juhlatila, joka tunnetaan laululavana, mutta joka toimi myös kesäteatterina. Sinne noustiin kivisen portin lävitse, jota rajaavat edelleen kaksi kiviarkkua. Itse kaaren muotoinen kivireunuksilla porrastettu laululava avautuu kohti melko kapeaa, mutta pitkää, noin 1 000 hengen katsomoa, jonka puupenkkejä ei nykyisin ole enää nähtävissä. Sosiaalitilat ja ravintola olivat lavan takana ja sivulla. Havin vallit täyttyivät kuorojen konserteista ja poliittisista juhlista, samoin Viipurin 1937 laulujuhlan esityksistä. Niille tuotiin näinä suomalaisen Viipurin viimeisinä vuosina kesä- ja elokuussa myös teatteriesityksiä, pääosin Viipurin Kaupunginteatterin musiikkituotantoja.

Havin vallit olivat helpommin kaupunkilaisten tavoitettavissa kuin Papulanvuori ja tarjosivat modernissa kaupungissa mahdollisuuden kesäiseen ajanvietteeseen, jota kaupungissa työskentelevät ja lomaansa viettävät tarvitsivat. Sijaintinsa puolesta kesäteatteri/laululava oli myös puolivälissä työväenkaupunginosien ja porvariskaupungin välissä. Näin se ikään kuin sitoi ja yhdisti kaupunkitilaa sekä symbolisesti kaupungin eri väestönosia toisiinsa. Tällainen ”suuren yhteisen kansanjuhlan” ajatus kuului myös 1930-luvun henkeen, eikä se ole vailla yhteyttä Euroopassa yleisten suurten juhlanäyttämöiden rakentamiseen.

Ensimmäisen maailmansodan vuoksi Viipurin työväentalo otettiin vuonna 1916 venäläisen sotaväen käyttöön, jolloin Viipurin Työväen Teatteri piti esityksensä Torkkelinkatu 18:ssa ”entisessä Elonvoiman huoneistossa”. Sisällissodan jälkeen, vuonna 1919, kun Viipurin Työväen Teatteri saattoi lunastaa takavarikossa olleen omaisuutensa takaisin, teatteri palasi vielä 12 vuodeksi työväentalolle Punaisenlähteenkadulle. Viipurin kaksi ammattiteatteria yhdistettiin 1932 Viipurin Kaupunginteatteriksi, joka toimi vanhassa teatteritalossa. Työväentalon sali jäi tyhjilleen ja muutettiin *Tähti*-nimiseksi elokuvateatteriksi. Uusi taidemuoto tarvitsi tilansa.

Theatre. The suburbs had their own workers' association buildings and theatrical societies or amateur theatre groups. A similar phenomenon, suburban workers' theatre forming a ring of activity around the bourgeois urban centre, can also be seen in Turku and Helsinki.

In summer, the gentry left town for their villas, the shores of Vyborg Bay or further into the isthmus. The working population, unless they moved to their home regions for summer farm work, enjoyed short breaks in town or recreation areas in the immediate vicinity. The workers' own organizations took the initiative to organize leisure activities such as outings, dancing and summer theatre. Papula Hill was a popular destination for day trips from Vyborg which had already acquired people's park status in 1868. In 1888, an observation tower was built there, succeed by an iron one nicknamed “the willow tree” and a separate water tower in 1892. Huvikallio summer theatre was close to the road leading to today's sports field. The theatre was active and impressive shows were put on in 1913–1921. The restaurant in Papula Pavilion, with beautiful views over the bay, opened in 1928.

The open-air stage built on the flat top of the ramparts at Havi in 1935 created a great new space for theatre shows and parties. The defences were no longer up to contemporary military standards. Uno Ullberg designed an events space for the area, which was called the singers' stage (*laululava*), but also served as a summer theatre. Access to it was through a stone gate which is still bordered by two stone chests. The singers' stage itself, which was curved, edged in stone, was viewed from rather narrow but long tiers of wooden benches to seat a thousand spectators, which can no longer be seen. The social space and restaurant were behind and beside the stage. The ramparts of Havi rang to the sound of choral concerts and political events, including performances in the 1937 song festival. In Vyborg's last years as a Finnish town, theatre shows were also performed there, mostly musical productions by Vyborg Municipal Theatre.

Havi ramparts were easier for the townspeople to access than Papula Hill and were a source of modern urban summer entertainment for people working or spending their holidays in the town. Another advantage of the location was that it was equidistant from the working-class and middle-class neighbourhoods. Thus, it bound the urban space together, as it were, uniting different sectors of the town's population. This 'great shared popular festival' idea was very much in the spirit of the 1930s, and not without its links to other European venues built for staging grand spectacles.

Due to the First World War, Vyborg Workers' Association building was appropriated for Russian military use in 1916. During this period, Vyborg Workers' Theatre performed at number eighteen Torkkelinkatu Street “where the Elonvoima café used to be”. After the civil war, in 1919 when the workers' association got its building back, the theatre returned to Punaisenlähteenkatu Street for another twelve years. Vyborg's two professional theatres were combined in 1932 to create Vyborg Municipal Theatre, which used the old theatre building. The workers' association hall stood empty, until it was converted into a cinema called *Tähti* (The Star). Space was needed for a new art form.

Elokuvien ystäville riitti katsottavaa Viipurissa 1960-luvulla, jolloin kaupungissa oli kaikkiaan seitsemän elokuvateatteria. Kuvassa elokuvateatteri Rodina Pellervokadun ja Brahenkadun kulmassa.

Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Cinema lovers had plenty to watch in the 1960s, when Vyborg had a total of seven cinemas. Image of the Rodina cinema on the corner of two streets, Pellervokatu and Brahenkatu.

Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg (LOGAV).

Elokuvateatterit

Kinematografien varhaisimpia tilapäisiä esityspaikkoja Viipurissa olivat (1897) velodromi eli ”polkupyörämaneesi”,[21] joka sijaitsi Pantsarlahden bastionin vierellä, sekä raatihuoneen sali ja teatterisali.[22] VPK:n talosta Torkkelinkadun ja Brahenkadun kulmassa, osoitteessa Torkkelinkatu 26 tuli Helsingin (1901) jälkeen vuonna 1904 Suomen toinen pysyvä elokuvateatterisali, nimeltään *Maailman ympäri*.[23] Vuodelta 1905 on tieto elokuvateatteriesityksistä myös Vorobjeffin uudessa kivitalossa, Repolankadun ja Maununkadun kulmassa. Sen nimenä oli *Uusi Kotimainen Kinematografi*. Toinenkin kaupungin hienoimmaksi mainostettu elokuvateatteri avattiin samoihin aikoihin Karjalankatu 10:ssä. Sen nimi oli komea: *Maat ja Kansat*. Tämän elokuvateatterin toiminta siirtyi myöhemmin Pajakatu 5:een, Talikkalan suuntaan.

Elokuvia ja teattereita tuli lisää niin, että syksyllä 1906 Viipurissa oli kolme pysyvää elokuvateatteria. Kolmas oli *Teatteri Lyyra II* Aleksanterinkadulla (Karjalankatu 25), Salakkalahden kohdalla. Se on myöhemmin tunnettu nimellä *Maxim*. Viipurin elokuvainnostuksesta kertonee myös se, että Papulan kesäteatteria pyörittäneestä ryhmästä nousi myös se joukko, joka elokuvasi Viipurissa 1920 ensimmäisen ja sittemmin kadonneen Aleksis Kiven *Kihlauksen*.

Sotien aikana ja niiden jälkeen

Suomalaisten vallatessa Viipuria elokuussa 1941 teatterin ja Seurahuoneen rakennukset paloivat. Jatkosodan aikana toimi ensin niin sanottu sotateatteri (1942–1944), joka otti tai sai käyttöönsä Vanhan kirjastotalon eli Raittiustalon osoitteessa Punaisenlähteenkatu 6. Sodan jälkeen Viipurin teatteri toimi Kotkassa hetken vielä Viipurin Kaupunginteatterin nimellä, kunnes se lakkautettiin vuonna 1947. Myös elokuvatoimintaa järjestettiin jatkosodan vuosina niissä tiloissa, jotka olivat käytettävissä. Näitä olivat lähinnä elokuvateatterit *Palatsi*, *Scala* ja *Salama*.

Moskovan rauhan tai niin sanotun välirauhan (1940–1941) aikana neuvostohallinto järjesti Viipurissa propaganda- ja viihdetilaisuuksia, syksyllä 1940 kaupungissa aloitti jopa teatteri leningradilaisten taitelijoiden voimin.[24] Keskuskansakoulun rakennuksesta tuli sotien jälkeen

Cinemas

The earliest motion pictures were shown in Vyborg in the 1897 in the velodrome or “cycling arena”[21] beside Pantsarlahti Bastion, in the town hall and theatre.[22] In 1904, just three years after the first in Helsinki, Volunteer Fire Brigade building on the corner of Torkkelinkatu Street (number 26) and Brahenkatu Street became the second permanent cinema in Finland. It was called *Maailman ympäri* (Around the World).[23] A year later, in 1905, there are records of cinema screenings in Vorobjeff’s new stone building on the corner of Repolankatu and Maununkatu Streets. It was called *Uusi Kotimainen Kinematografi* (The New Domestic Cinematograph). Another cinema, billed as the finest in town, was opened around the same time at number ten Karjalankatu Street. Its name was grand: *Maat ja Kansat* (Lands and Peoples). This cinema was later relocated towards Talikkala, to number five Pajakatu Street.

There were so many new films that by the autumn of 1906, Vyborg had its third permanent cinema called *Teatteri Lyyra II* (Lyre Theatre II) on Aleksanterinkatu Street (Karjalankatu Street number 25) in Salakkalahti. It was later known as the *Maxim*. Another symptom of Vyborg’s fascination with cinema is the fact that the members of the group which ran Papula summer theatre made the first film of Alexis Kivi’s *Kihlaus* (The Engagement) in Vyborg in 1920.

During and after the wars

When the Finns occupied Vyborg in August 1941, the theatre and Club House buildings burnt down. During the Continuation War, the war theatre (1942–1944), as it was initially called, used the old library or Temperance Society building at number six Punaisenlähteenkatu Street. After the war, Vyborg Municipal Theatre continued to perform under its old name for a while in Kotka, until it was disbanded in 1947. Films were shown in the available space during the Continuation War, too, mainly in the *Palatsi* (Palace), *Scala* and *Salama* (Lightning) cinemas.

During the Interim Peace (1940–1941) following the 1940 Moscow Peace Treaty, the Soviet administration organized propaganda and entertainment events, and a theatre with artists from Leningrad even

Vanha raatihuone koki 1890-luvulla perinpohjaisen muodonmuutoksen. Rakennusta korotettiin kahdella kerroksella tilan lisäämiseksi, mutta muutostöillä oli poliittisiakin motiiveja. Pelkistetty julkisivu muutettiin koristeelliseksi renessanssifasadiksi, koska haluttiin korostaa Viipurin yhteyksiä hansakaupunkeihin ja Saksaan. Remontoituun rakennukseen muutti Museum Wiburgense (myöhemmin Viipurin historiallinen museo).
Kuva: Museovirasto.

The Old Town Hall underwent a radical transformation in the 1890s. Two stories were added to the building, not only to create more space, but also with political motives. The simple façade was remodelled in a decorative Renaissance style, to emphasize Vyborg's links with the Hanseatic cities and Germany. The converted building became the Museum Wiburgense (later Vyborg History Museum).
Photo: Finnish Heritage Agency.

neuvostoaikana myös välittömästi esiintymistila, jollainen se oli ollut jo ennen sotaa. Puna-armeijan viihdytyskiertueet ja muut Neuvosto-Viipurin uutta elämää rakentaneet kulttuurin muodot esiintyivät siellä. Koulurakennus nimitettiin Kulttuuripalatsiksi (1967) (Dvorets kultury), ja laskentatavasta riippuen keskuskansakoulu ja raatihuoneen sali, joka viimeksi on ollut elokuvateatterikäytössä, kilpailevat Viipurin pitkäaikaisimman yhtäjaksoisen kulttuuritilan arvonimestä.

Yhdyspankin funkistalossa Punaisenlähteentorin ja Torkkelinkadun kulmassa aloitti toimintansa elokuvateatteri entisissä *Palatsin* tiloissa, nyt vain venäjänkielisessä muodossa *Palas*. Seuraavaksi käyttöön saatiin entinen *Kinolinna*.[25] Pariisin rauhan (1947) vahvistettua Viipurin kuulumisen Neuvostoliittoon *Palasista* muodostui Neuvosto-Viipurin toinen kulttuuritalo, jossa aikuisten elokuvien (*Mir*) lisäksi oli myös lasten elokuvateatteri *Maluška*.[26] Teollisuuslaitoksilla ja instituutioilla oli lisäksi omat klubitalonsa ja huoneistonsa.[27]

Teatteritalon ja Seurahuoneen kohdalla pystyssä törröttivät vain tiiliseinät, raatihuoneen puoli oli säilynyt vähän paremmin, joten se voitiin vielä kunnostaa. Eri vaiheiden jälkeen se kunnostettiin elokuvateatteriksi vuonna 1962, nimellä *Vyborg*, sittemmin *Vyborgski Palas*. Vuonna 1993 elokuussa siellä pidettiin ensimmäinen "Okno v Evropu" (Ikkuna Eurooppaan), Venäjän valtakunnallinen filmifestivaali, joka tuo säännöllisesti venäläisen elokuvaväen Viipuriin.

Keskuskansakoulun sali, joka valmistumisestaan 1886 lähtien oli toiminut myös konserttisalina, kunnostettiin neuvostoaikana kulttuuripalatsiksi. Siellä aloitti 1946 toimintansa kansanteatteri.[28] Vuoden 1965 kaupunkiesittelyn mukaan Viipurin kulttuuritoiminta oli Neuvostoliiton oloissa korkeatasoista ja monipuolista. Kulttuuripalatsin lisäksi oli kulttuuritalo, viisi klubitaloa ja seitsemän elokuvateatteria. "Kulttuuritalossa toimivat kansanteatteri, nukketeatteri ja kansansinfoniaorkesteri sekä useita harrastuskerhoja."[29]

Alun perin keskuskansakoulun lava oli rakennettu lähinnä kuoro- ja orkesterikäyttöön, se oli neutraali ja kaareutuva apsikseltaan ja takaosaltaan. Muututtuaan Neuvosto-Viipurin Lokakuun 50-vuotispäivän kulttuuripalatsiksi vuonna 1967, siellä esiintyi niin puna-armeijan ryhmiä kuin kansanmusiikki- ja kansantanssiyhtyeitäkin. Kansakoulun salin taustaa ja näyttämötilaa laajennettiin aikansa tavan mukaisesti niin, että siihen saatiin näyttämöaukko ja esirippu. Nykyinen (2018) katsomo on

started operating in the autumn of 1940.[24] The Red Army turned the central elementary school building into a house of culture for visiting entertainment and educational tours. The school building continued to serve as a performance space during the Soviet period directly after the Second World War. Red Army entertainment troupes and other new cultural institutions of Soviet Vyborg performed there. It was designated a palace of culture (*dvorets kultury*) in 1967 and depending on how one calculates the chronology, it competed with the new town hall, which was most recently used as a cinema, for the title of cultural space in the longest continuous use.

The functionalist bank building of the Yhdyspankki on the corner Punaisenlähteentorinkatu and Torkkelinkatu Streets was used by the *Palatsi* cinema, now in the Russian form of the name, the *Palas*. The next cinema to be taken over was the *Kinolinna* (Film Castle).[25] The *Palas* became the second house of culture in Soviet Vyborg, showing films for adults (*Mir*) and with a children's cinema, *Malushka*.[26] Industrial plants and institutions also had their own club houses and premises.[27]

Only the brick walls of the theatre and Club House remained standing, but the new town hall was in slightly better shape and could be restored. After going through various incarnations, it became a cinema in 1962, under the name *Vyborg*, later the *Vyborgskiy Palas*. In August 1993 the first national Russian film festival, "Okno v Evropu" (Window on Europe), was held there, which regularly brings Russian cinema people to Vyborg.

The central elementary school hall, which had also served as a concert hall since it was built in 1886, became a Soviet palace of culture, and the home of a new people's theatre from 1946.[28] The 1965 town brochure stated that cultural activities in Vyborg were varied and of a high standard for the Soviet Union. Besides the palace of culture there were a house of culture, five club houses and seven cinemas. "A people's theatre, a puppet theatre, a people's symphony orchestra and several amateur groups were all based in the house of culture."[29]

The stage in the elementary school had originally been built with choirs and orchestras in mind; the curved apse and back wall were neutrally decorated. In 1967, when it became a palace of culture on the half centenary of the October Revolution, Red Army, folk-music and folk-

jyrkästi nouseva, joten se soveltuu monenlaiseen toimintaan, niin lasten balettikilpailuihin kuin elokuvateatteriksi.

Kansanteatteri (Narodnyi teatr) oli ammattijohtoinen harrastajateatteri, jonka ohjelmisto koostui Venäjän teatterissa kunakin aikana suosituista pääosin kotimaisista näytelmistä. Vuonna 1993 se oli omassa osoitteessaan ulitsa Miralla 3 (Pellervonkatu 3) entisessä *Kinolinnassa*. Siellä nähtävästi on toiminut myös Lasten musiikkiteatteri, samoin kuin muita harrastajateatteriryhmiä. Vuonna 1984 Leningradin Teatteriakatemian nukketeatterilinjan opiskelijoita, joille ei ollut muuta työpaikkaa tiedossa, seurasi Viipurista kotoisin ollutta toveriaan tämän kotikaupunkiin ja päätti perustaa sinne ammattiteatteriryhmän, jollainen kaupungista puuttui. Nimensä *Svetaja krepost*, *Pyhä linnoitus*, se otti Pyhän Olavin tornista. Näin 40 vuoden jälkeen kaupunkiin tuli pysyvä ammattiteatteri, joka on laajentanut esitystensä repertuaaria myös lastenteatterin ulkopuolelle. He ovat vierailleet ulkomailla, muun muassa Suomessa Imatralla ja Lappeenrannassa. Heidän kiinteä tilansa sijaitsee lähellä keskuskenttä ”Avangardia”, (Sportivnaja ulitsa 4). Tämä ”alueellinen nukketeatteri” Patterinmäen rinteellä on venäläisittäin omintakeinen tilaratkaisu: Teatterin ateljeet ja verstaat sekä pienempi esitystila sijaitsevat hruštšovkan, eli 1960-luvun alun kerrostalokokonaisuuden, pohjakerroksen kauppa- ja ravintolasaleissa. Suurempi esitystila työntyy talon rungosta ulospäin lisärakennuksena, ja näiden väliin johtaa harmaista kivistä muurattu linnamainen sisäänkäynti. Aulatilaan on pelastettu vihreistä kaakeleista tehty jugend-takka, joka on peräisin sortumiskunnossa olevasta Hovingin talosta (niin sanotusta Domuksen talosta). Nuoret taiteilijat halusivat tällä pelastustyöllä tehdä kunniaa sille taiteen ja taidon perinteelle, joka Viipurissa oli nähtävissä, mutta laiminlyötynä.

Museot

Julkisten museoiden olemassaolo Viipurissa ennen Suomen itsenäisyyden aikaa rajoittui vuonna 1900 avattuun Museum Wiburgenseen, joka sijaitsi vanhan raatihuoneen päälle rakennetuissa kerroksissa. Sen edustama historiapolitiikka korosti Viipurin itämerellistä kytkentää ja saksalaisia yhteyksiä.[30] Viipurin linnaan oli voinut käydä tutustumassa jo aiemmin, mutta itsenäisyyden aikana siitä kunnostettiin kaupungin tärkein nähtävyys. Suomen alueen keskiaikaisten linnojen sarjassa Viipuri oli se ”idän lukko”, josta muodostui Suomen sotien välisen isänmaallisuuteen orientoivan matkailukulttuurin kulmakiviä.

Monrepos’n puisto oli jo 1800-luvulla ollut muutamina päivinä auki yleisölle ja huomattava venäläisen turismin ja kulttuurimatkailun kohde. Viipurin varhaisimpiin kulttuurikohteisiin kuuluva puisto jatkoi elämäänsä Suomen itsenäisyyden ajalla ja sai sotien jälkeen erityisen nostalgisen merkityksen. Neuvostoaikanakin se toimi avoimena luonto- ja historiakohteena. Rakennusten pahasti edennyt rapistuminen on saanut suomalaiset piirit jo vuosikymmeniä aktiivisesti yrittämään Monrepos’n rakennusten ja puistokohteiden kunnostusta. Monien hankaluuksien jälkeen puiston ja kartanon rakennusten restaurointi on viimein käynnistynyt, vaikka sen tavoitteista ja toteuttamistavasta on käyty keskustelua suomalaisessa ja viipurilaisessa lehdistössä jälleen vuonna 2018. Monrepos on näin oikeastaan Viipurin vanhin yhtäjaksoinen matkailukohde.

Kuvataiteen alalla Viipurin Taiteenystävien Yhdistyksen ja muiden taidemesenaattien yhteisillä ponnisteluilla saatiin koottua varat Pantsarlahden bastionin päälle 1930 rakennettavaan Viipurin taidemuseoon, joka luonnollisesti nosti modernin Viipurin museotarjonnan uudelle tasolle. Itse rakennuksesta tuli kaupungin arkkitehtoninen helmi ja Uno Ullbergin kotikaupunkiinsa luoman arkkitehtuurin kruunu. Sodan jälkeen Viipurin taidemuseon toiminnan jatkuvuus Suomen puolella oli pitkään epäselvä, kunnes Viipurin Taiteenystävien teoskokoelma jaettiin Lahden, Hämeenlinnan ja myöhemmin Lappeenrannan (Etelä-Karjalan) taidemuseoiden kesken. Neuvostoaikana itse museorakennukseen Viipurissa oli pitkään sijoitettuna Viipurin piirin rakennustoimisto, kunnes Eremitaasin taidemu-

dance ensembles performed there. The back of the hall and the stage were extended in the contemporary style, with a proscenium arch and a curtain. Today, the steeply elevated seating suits the venue for a range of purposes from children’s ballet competitions to cinema screenings.

The people’s theatre (*Narodnyy teatr*) was an amateur theatre which performed the most popular Russian shows at the time, mostly domestic plays. It still existed in 1993 in its own building, formerly the *Kinolinna*, at number three ulitsa Mira (Pellervonkatu Street). A children’s musical theatre and other amateur theatre groups were also based there. In 1984, puppetry students from Leningrad Theatre Academy (who did not appear to have any other jobs) came back home with their Vyborg-born comrade and decided to establish a professional theatre group in the town, since it did not have one. Called *Svetaya krepost* (The Holy Fortress) it took its name from St Olaf’s Tower. Thus, after 40 years, the town had a permanent professional theatre whose repertoire extended beyond children’s shows. They also performed abroad, such as in the Finnish towns of Imatra and Lappeenranta. They were based near the *Avangard* central sports field (Sportivnaya ulitsa 4). This “regional puppet theatre” on the slopes of Patterinmäki Hill found its own space: the studios and workshops and a small stage were in the ground-floor shop and restaurant space of a *khrushchyovka*, or early 1960s block of flats. The large stage was in an extension of the building, with its fortress-like entrance lined with grey masonry walls. The entrance hall had a green tiled Art Nouveau fireplace rescued from the Hoving, or Domus, building, which was on the verge of collapse. The young artists wanted to honour the Vyborg tradition of art and skill that was still visible, but neglected.

Museums

The only public museum in pre-independence Vyborg was the Wiburgense Museum, which opened on the storey built onto the Old Town Hall in 1900. Its political history of Vyborg emphasized its Baltic and German connections.[30] The parts of the collection that were successfully evacuated are now in Lahti Museum. It had been possible to visit Vyborg Castle for a while, but during the independence period it became the most important sight in town. Vyborg was the “eastern bolt” in the Finland’s chain of medieval castle defences, making it a cornerstone of the patriotically-oriented tourism in Finland between the world wars.

Monrepos Park had been open to the public for a few days a week since the nineteenth century and was a significant destination for Russian tourists and culture enthusiasts. As one of Vyborg’s earliest cultural sites, the park lived on during Finnish independence and was a particular focus of nostalgia after the Second World War. It remained an open natural and historical site during the Soviet period. The buildings fell into severe disrepair, and for decades, Finnish efforts to restore them and to redevelop the park itself were fruitless. Following many vicissitudes, restoration work on the park and manor finally began in 2018, although how and to what end this is to be done remains a matter of debate. Thus, Monrepos is really the oldest continuous tourist attraction and museum in Vyborg.

Vyborg Friends of Art Association and other patrons of the arts managed to gather funds to build Vyborg Art Museum on Pantsarlahti Bastion in 1930 which naturally raised the bar for all Vyborg museums. The building itself became the town’s architectural gem and crowned Uno Ullberg’s work as architect of his home town. The future of the Art Museum in Finland hung in the balance for some time until the Vyborg Friends of Art collections were distributed between the art museums of Lahti, Hämeenlinna and later Lappeenranta (South Karelia). The museum building itself had long been the site of the Vyborg buildings office, until it became a branch site of the Hermitage Museum in 2010. The Hermitage Vyborg Museum displays two annual exhibitions from the Hermitage collections.

seo otti sen vuonna 2010 sivutoimipisteekseen: Ermitaž-Vyborg-museossa järjestetään kaksi vuotuista näyttelyä Eremitaasin omista kokoelmista.

Neuvostoliiton aikana Viipurin historiankirjoitusta ja kaupungin valtauksen propagandistista oikeutusta korostava retoriikka kääntyi museologiseksi ohjelmaksi: Viipurin linnan museon näyttelyistä rakennettiin neuvostokertomus ”vanhasta venäläisestä kaupungista”. Kannaksen sotakunniaa ja luonnon rikkautta korostavat näyttelyt sopivat virallisen matkatoimisto Intouristin mielestä myös suomalaisille matkailijoille. Tilanne monipuolistui vasta, kun 1990-luvulla paremman dialogin tultua mahdolliseksi avattiin suomalaisaikaa kuvaavat kaksi näyttelysalia suomalaisten Viipuri-toimijoiden avustuksella. Ensin avattiin sali kuvaamaan itsenäisyyden aikaa, myöhemmin näyttely esittelemään autonomian aikaa. Ruotsin ja Venäjän vuosisadat odottavat yhä näyttelyhuoneitaan. Viipurin linnassa vietettiin näyttävästi sen 700-vuotisjuhlia 1993, minkä jälkeen siellä on esitetty oopperaa ja se on kehittynyt vuosittaiseksi keskiaikaharrastajien kohtaamis- ja juhlapaikaksi, turnajaisnäytöksineen ja markkinoineen. Viipurin linnan kunnostus on osa suurta hanketta kaupungin matkailun nostamiseksi venäläiseen ja eurooppalaiseen tietoisuuteen.

Neuvostoliiton historia-aktiviteetteihin kuului myös kaikkien V. I. Leninin toimintaan liittyvien tapausten erityisen näyttävä monumentaalinen esittäminen. Sodassa palaneeseen Kelkkalaan rakennettiin 1950-luvulla uusi versio niin sanotusta Juho Latukan hirsitalosta, osoitteeseen Rubežnaja ulitsa 15. (ent. Aleksanterinkatu), jossa Lenin oli kahteen otteeseen käynyt ja piileskellyt alkusyksystä 1917. Viipurin identiteettiä määriteltiin Leninin avulla ja siitä tuli näin virallisten venäläisten ja Suomen äärivasemmistolaisten turistiretkien kohde. Museolla on yhteytensä myös Tampereen vastaavaan museokuriositeettiin. Viipurin Lenin-museo on otettu osaksi laajempaa Viipurin kaupungin museokonseptia.

Neuvostoliiton jälkeinen Venäjän aika on tuottanut myös yksityisen Karjalankannaksen Sotamuseon, joka siirtyi vuonna 2018 Keskuskasarmien tyhjiksi jääneisiin tiloihin. Aleksandr Saksan johtamien kaupunkiarkeologisten kaivausten tuloksia esitellään uudessa Arkeologisessa näyttelyssä, entisessä ruutikellarissa, joka oli 1930-luvulla Viipurin taiteilijaseuran hallitsema kiinteistö ja nykyisin osa Viipurin Eremitaasin toimintoja.

During the Soviet era, Vyborg historiography and propaganda emphasizing the legitimacy of the occupation turned into a museology programme. The museum exhibition in Vyborg Castle told the Soviet story of it as an “old Russian town”. Exhibitions highlighting the military glory and natural wealth of the isthmus were also suitable for Finnish tourists, the official travel agency Intourist believed. The situation only diversified the 1990s, when greater dialogue made it possible to open two exhibition rooms describing the Finnish period with the support of Finns involved in Vyborg. The first room described the independence period, and later the second presented the autonomy period. The centuries of Swedish and Russian rule are still awaiting their part in the exhibition. The seventh centenary of the castle was celebrated with great pomp in 1993, after which operas have been performed there and it has become the site of an annual festival for medieval enthusiasts, with tournaments and markets. The restoration of Vyborg Castle is part of a large project to make the town more attractive to Russian and European tourists.

History-related activities in the Soviet period also involved highlighting V. I. Lenin’s relationship with the town. Juho Latukka’s log house in Kelkkala, which was burnt down in the war, was rebuilt in the 1950s. Lenin visited the building at number fifteen Rubezhnaya ulitsa (formerly Aleksanterinkatu Street), twice and he hid there in the early autumn of 1917. Vyborg’s identity was shaped using Lenin and it thus became an official Russian and Finnish left-wing tourist destination. The museum is also in contact with its equivalent in Tampere. Vyborg Lenin Museum is one of Vyborg’s municipal museums.

During the post-Soviet period, a private Karelian Isthmus War Museum has also opened, which moved into vacant premises in the central barracks. The finds from Aleksandr Saksa’s archaeological digs are displayed in a new Archaelogical Exhibition in the former gunpowder cellar which was used by Vyborg Artists’ Association in the 1930s and is now part of Vyborg Hermitage.

Выборг – город культуры

В средние века и начале нового времени музыкальная жизнь Выборг была сосредоточена, прежде всего, на церковной музыке. Нередко в городе выступали и бродячие музыканты. После завершения строительства здания старой ратуши праздничные события начали проводиться в его помещениях. Рядом со зданием ратуши в 1650-е годы Антони Борхардт возводит дом, известный впоследствии как дом Векрута. В просторных залах этого дома тоже начинают проходить праздничные вечера и различные городские торжества. Третьим достаточно большим для подобных мероприятий зданием был т.н. старый епископский дом, расположенный на улице Пиispанкату, 9 (совр. улица Подгорная).

После завоевания Выборга русскими войсками, в XVIII столетии музыкальная жизнь города становиться более разнообразной. В епископском доме, во дворце губернатора, а также во многих домах местных крупных чиновников и немецких купцов организуются камерные концерты и бальные вечера. В Выборг приезжают профессиональные музыканты из Санкт-Петербурга. В районе Анненских укреплений, в непосредственной близости от дома руководящего состава и офицеров гарнизона, возводится в 1780-е годы здание театра *Das Komödienhaus*, в котором выступают заезжие труппы.

Большой зал каменного здания новой ратуши (1797) становиться местом для проведения концертов и балов. К этому зданию были пристроены в 1830-х годах гостиница и ресторан, а также здание для общественных собраний и театр (*Societets-, Värdshus- och Theater-Byggnad i Wiborgs stad*). Таким образом на северной части Парадной площади (совр. Театральная пл.) сформировался центр развлекательной, общественной и культурной жизни города, действовавший на протяжении более ста лет.

Развитие многообразной музыкальной жизни города, начавшееся в Выборге с 1850-х годов, можно считать заслугой многих музыкантов, получивших образование в Германии. На это развитие, а также на музыкальную жизнь всего Карельского перешейка значительно повлияли два учебных заведения: Выборгская школа органистов и канторов, руководимая в 1893–1929 годах Эмилем Сивори, и Выборгское музыкальное училище под руководством Бориса Сирпо. Школа органистов и канторов позднее стала называться Выборгским училищем церковной музыки.-

Актеры Финского театра использовали во время летних гастролей помещение ресторана, располагавшегося в парке Хуусниеми. Отремонтированное здание театра арендовали сначала Финский сельский театр (1899–1918), затем театр Выборгская Сцена (1918–1931) и, наконец, Выборгский городской театр (1932–1939). Кроме культурных событий, проводимых на финском языке, к радости публики, говорившей на шведском языке, в городе часто проходили гастроли театральных и опереточных коллективов, выступавших на этом языке.

Церковной музыкой горожане могли насладиться в здании собора, построенного в ново-готическом стиле. В каждой церкви имелся свой хор, обычно выступавший во время патриотических праздников. Песенные праздники государственного масштаба проходили в Выборге в 1889, 1908 и 1937 годах, и проводились они на разных площадках, как например, на школьном стадионе. Вообще же музыкальная жизнь Выборга была сосредоточена на ограниченном пространстве, поскольку собор и народная школа располагались на одной улице, а от здания театра до центральных городских ресторанов и эстрады в парке Эспланада было совсем недалеко.

Значимым культурным пространством города

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Karonen, Petri, Viipurin musiikkielämä 1500–1600-luvuilla. Teoksessa | In Karonen, Petri (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 19. VSKS, Helsinki 2017, 16.

2 Ruuth, J. W., *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906, 500–501.

3 Ruuth, J. W., 1906, 501 viittaa Uudenportin kadulla olleisiin vanhoihin koulutaloihin, joista käytiin kauppaa 1700-luvun lopulla. | Ruuth, J. W., 1906, 501 refers to the schoolhouses on Uudenportinkatu Street which were sold at the end of the eighteenth century. Samoin | Also Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812.* Torkkelin Säätiö, Helsinki 1975, 77.

4 Ruuth, 1906, 425; Ruuth, J. W. – Halila, Aimo, *Viipurin kaupungin historia II. Vuodet 1617–1710*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1982, 340; Pajamo, Reijo, *Musiikin juhlaa Wiipuris*. Repale-Kustannus, Helsinki 2018, 23–24.

5 Paavolainen Pentti, Barokkiteatteria Viipurin linnassa. Teoksessa | In Karonen Petri, (toim. | ed.), *Arki, kirkko, artefakti. Viipurin kulttuurihistoriaa Ruotsin ajalla (n. 1300–1710)*, 96.

6 Ibid., 96.

7 Linnan tiloista ks. | cf. Hackman, A., *Bidrag till Viborgs slotts byggnadshistoria*. Analecta Archaeologica Fennica XI. Arkeologiska kommissionen, Helsingfors 1944, 92, 109–110.

8 Paavolainen 2017, 93.

9 Hirn, Sven, *Teater i Viborg 1743–1870*. Söderström, Helsingfors 1970.

10 Ruuth – Kuujo 1975, 256.

11 Hirn 1970, 25 päättelee, että tontti olisi ollut nro 77 St Annaen kaupunginosassa. Blomqvistin vuoden 1909 kartassa tonttinumeroista näkyvät vain numerot 73–76, joten loogisesti 77 olisi niistä lounaaseen. Sillan yli tultua Komediatalo sijaitsi siis Siikaniemelle menevän tien vasemmalla puolella siinä, mistä noustaan Tervaniemen harjulle ja St Annaen toria vastapäätä. Hirn 1970, 212 viite 30 mainitsee, että talossa on asuttu vielä 1820-luvulla. | Hirn 1970, 25 concludes that this would have been plot no. 77 in the district of St Annae. Blomqvist's 1909 map only shows plot numbers 73–76; logically plot 77 should have been southwest of these. Over the bridge from the Comedy House located on the left side of the road to Siikaniemi Cape where it rises to the ridge of Tervaniemi Cape opposite St Annae's Square. Hirn 1970, 212 note 30 mentions that the house was still lived in in the 1820s.

12 Hirn 1970, 24 selostaa varhaista kronikoitsijaa, jonka mukaan Engelhardt oli kannustanut venäläisiä virkamiehiä ja upseereita harrastamaan seuranäytäntöjä. Ruuth 1906, 715f arvelee, että taloja olisi tulipalon takia ollut jopa kaksi peräkkäin, sillä "Masqueradenhausin" rinnalla mainitaan myös "das vorige Masqueradenhaus". | Hirn 1970, 24 comments on an early chronicler who states that Engelhardt had encouraged Russian government officials and military officers to put on club performances. Ruuth 1906, 715f estimates that, due to the fire, there could even have been two buildings, one succeeding the other as, besides the "Masqueradenhaus", "das vorige Masqueradenhaus" is also mentioned.

13 Hirn 1970, 15–98.

14 Silius, Emer, *7 januari soiréen 1836–2010. En festtraditions uppkomst och utveckling.* Föreningen 7 januari. Tyrgilsmuseet, Helsingfors 2010; Viipurin ruotsinkieliset julkaisevat edelleen vuosittain myös lehteä *Wiborgs Nyheter*. | Vyborg's Swedes continued to publish a newspaper in their own language annually, *Wiborgs Nyheter*.

15 [Weckström, Matthias], *Anteckningar rörande teatern i Finland. Materialsamling.* Theodor Sederholms tryckeri, Helsingfors 1864, 133.

16 Suomenkielinen teatteritoiminta kuvataan teoksessa | Finnish-language theatre is described in Veistäjä, Verneri, *Viipurin ja muun Suomen teatteri. Suomalaisen maaseututeatterin, Viipurin näyttämön, Viipurin kaupunginteatterin historia näyttämötaiteemme vakiintumisen ja kehittymisen kuvastajana.* Tammi, Helsinki 1957.

17 Kattavimman katsauksen Viipurin musiikkielämään esittää Reijo Pajamo teoksessaan | The most comprehensive overview of musical life in Vyborg is provided by Reijo Pajamo in *Musiikin juhlaa Wiipuris*. Repale-Kustannus, Helsinki 2018.

18 Kuula, Pentti, *Viipurin musiikin ystävien orkesteri suomalaisen musiikin ja kansallisen identiteetin edistäjänä 1894–1918*. Sibelius-Akatemia, Helsinki 2006.

19 Pajamo 2018, 110–194.

20 Pajamo 2018, 193–194.

21 Östra Finlandin 13.12.1895 ilmoituksessa käy ilmi, että velodromia käytettiin myös lawn-tennikseen. Siellä on siis ollut hyvä katsomo. Polkupyörämaneesin osoitetta ajan lehti-ilmoituksissa ei anneta, mutta se ilmeisesti sijaitsi Karjalankadun eteläpäässä "konepajan luona". Ks. Viinikainen, E., *Kertomus Viipurin pyöräilijäin 40-vuotisesta toiminnasta vv. 1896–1936.* Viipurin Pyöräilijät, Viipuri 1937. Sen sivulla 3 määritellään paikka näin: "Nykyisen Karjalankadun päässä si[j]aitsevalla aukiolla vastapäätä Pelikanyhtiön taloa, missä nykyisin kaupungin valmistama lasten leikkikenttä palvelee nousevan polven terveydenhoidollisia tarkoitusperiä." | An advertisement in Östra Finlandin on 13 December 1895 shows that the velodrome was also used for lawn tennis. Thus it must have had good stands for spectators. The newspaper advertisement gives no address for the cycling arena, but it apparently was located on the south end of Karjalankatu Street "at the workshop". Cf. Viinikainen, E., *Kertomus Viipurin pyöräilijäin 40-vuotisesta toiminnasta vv. 1896–1936.* Viipurin Pyöräilijät, Viipuri 1937. On page 3, the place is defined like this: "On the square at the end of what is now Karjalankatu Street opposite the Pelikan company building, where the children's playground built by the town now serves the health needs of the upcoming generation."

22 Kuvaus perustuu pääosin elokuvaneuvos Kari Uusikylän artikkeliin *Karjalassa* 24.7.1986. | This description is largely based on the film consultant Kari Uusikylä's article in *Karjala* dated 24 July 1986.

23 *Karjala* 24.7.1986 | 24 July 1986.

24 Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet* 1940–1990. Tammi, Helsinki 2013, 66.

25 Shikalov – Hämynen 2013, 66.

26 Hämäläinen-Forslund, Pirjo – Forslund, Jukka, *Lyhyt matka Viipuriin. Kaupunkiopas.* WSOY, Helsinki 1989, 156, kohde 92.

27 Shikalov – Hämynen 2013, 66.

28 Shikalov – Hämynen 2013, 136.

29 Shikalov – Hämynen 2013, 179.

30 Museon kokoelmien historiaa ja vastaanotettuja lahjoituksia on selvittänyt Takala, Hannu, *Karjalan museot ja niiden tuhoutuminen talvi- ja jatkosodassa*. SKS, Helsinki 2010. Teos käsittelee myös kokoelmien evakuoimista läntiseen Suomeen ja osittaista tuhoutumista. | The museum's collections, history, and received donations are investigated in Takala, Hannu, *Karjalan museot ja niiden tuhoutuminen talvi- ja jatkosodassa*. SKS, Helsinki 2010. The work also covers the evacuation of the collections to western Finland and their partial destruction.

становиться актовый зал здания народной школы, построенного в 1886 г. Здесь стали проводить концерты народных коллективов, тогда как в здании ратуши все чаще проводятся концерты популярной классической музыки. После Второй мировой войны в зале школы выступают гастролирующие в Выборге ансамбли Красной армии. В 1946 г. здесь начал действовать Народный театр. В 1967 г. это здание было превращено в Дворец культуры. В 1993 г. Дворец культуры находился по адресу улица Мира, 3 (финское название Пеллервонкату), в здании бывшего кинотеатра Кинолинна. Здесь же располагался Детский музыкальный театр и действовали самодеятельные театральные группы.

Основание профсоюзных организаций в 1880-х годах еще больше оживило культурную жизнь Выборга как в центре города, так и на его окраинах. Кроме политических собраний, профсоюзы организовывали различные театральные представления, музыкальные и танцевальные события. Организованное в 1897 г. при Выборгском Союзе рабочих общество театральных представлений располагалось вплоть до 1904 г. в Доме Рабочих. До начала 1930-х годов это общество называется Выборгским рабочим театром. В 1932 г. два профессиональных театра Выборга были объединены в один Выборгский городской театр, действовавший в здании старого театра.

Зал Дома Рабочих был перестроен под кинотеатр, получивший название Tähti (Звезда). На раннем этапе развития кинематографа в качестве кинозала в Выборге использовалось помещение велодрома или «манежа для велосипедистов» (1897 г.), располагавшееся по соседству с бастионом Панцерлакс, а также зал в здании ратуши и зал театра. В 1906 г. в Выборге было уже три здания кинотеатра.

В качестве места для прогулок и пикников популярностью пользовался расположенный на холме Папула национальный парк с его обзорными башнями. В 1934 г. в районе Хави на валах была организована площадка для выступлений под открытым небом, где по проекту архитектора Уно Ульберга были построены певческая сцена и трибуны на 1000 зрителей.

В период автономии Финляндии в Выборге действовал только один публичный музей – Museum Wiburgense – открытый в 1900 г. в здании старой ратуши. Экспонаты его коллекций, которые удалось спасти во время войны, находятся в настоящее время в музее города Лахти. В довоенный период Выборгский замок был отреставрирован и превращен в главную достопримечательность города. Его обычно представляли как «восточный замок», запиравший границы Финляндии. Еще одной важной культурной достопримечательностью становиться парк и усадьба Монрепо.

Благодаря совместным усилиям общества Выборгских друзей искусств и меценатов были собраны средства для строительства художественного музея в городе. Музей был построен в 1930 г. на бастионе Панцерлакс и поднял статус Выборга в музейном плане совершенно на новый уровень. Собственно здание музея представляет собой жемчужину архитектуры, венчающую архитектурный образ, созданный для родного города архитектором Уно Ульбергом. Построенное в 1935 г. в парке Торккеля (совр. парк Ленина) по проекту Алвара Аалто здание библиотеки представляет собой архитектурный стиль, называемый функционализмом. Это получившее мировую известность здание было открыто после реставрации в 2013 г.

Monrepos

Viipurin ympäristössä sijaitsi kymmeniä kartanoita komeine päärakennuksineen, jotka olivat vanhojen aatelissukujen tai vauraiden kauppiassukujen rakennuttamia. Rakennukset olivat pääosin peräisin 1800-luvun alkuvuosikymmeniltä ja säilyivät toiseen maailmansotaan saakka. Suurin osa tuhoutui joko jo talvisodan aikana 1939–1940 tai jatkosodan aikana 1941–1944. Tunnetuin Viipurin alueen kartanoista oli Monrepos'n kartano kuuluisine puistoineen.

Suuren Pohjan sodan aikana venäläiset joukot valloittivat Viipurin 1710. Kaupungin lähistöllä sijainnut valtion omistama virkatalo siirtyi tuolloin Venäjän kruunulle linnan komendantin palkkatilaksi. Komendantti Pjotr Stupišin sai vuonna 1759 tilan hallintaoikeuden. Hän pystytti nykyisen Monrepos'n alueelle uudet asuin- ja talousrakennukset sekä järjesti niiden ympärille puiston ja puutarhan. Komendantin puolison mukaan aluetta nimitettiin Charlottenthaliksi. Keväällä 1784 Charlottenthal siirtyi Viipurin kuvernementin käskynhaltijan, Württembergin herttuan Friedrich Wilhelm Carlin käyttöön. Herttua järjesti seuraavien vuosien aikana aluetta perin pohjin uudelleen, korjasi rakennukset ja uudisti puutarhan. Maatilalleen hän antoi nimen Monrepos (”Leponi”). Tilan hallintaoikeuden osti 1788 Venäjän kruununperillisen, suuriruhtinas Paavalin sihteeri ja taloudenhoitaja, saksankielisenä kirjailijana tunnettu Ludwig Heinrich Nicolay (s. 1737 Strasbourgissa, k. 1820 Viipurissa).[1]

L. H. Nicolay pani 1801 vireille maanmittaustoimituksen, jossa määriteltiin Monrepos'n tilan rajat. Pyhän Annan kruunun linnoituksen vallihaudan edestä otettiin lisämaita kruunun haltuun linnoitusesplanadia varten. Neitsytniemi siirtyi Viipurin kaupungille ja Sorvalin saarelta lohkottiin luterilaisia ja kreikkalaiskatolisia seurakuntia varten hautausmaat. Saarten loppuosat, 1 718 tynnyrinalaa, jäivät Monrepos'n hallintaan. Rajankäynnin taustana oli Aleksanteri I:n päätös 1801, jonka mukaan Monrepos siirtyi täydellä ja perinnöllisellä omistusoikeudella Nicolaylle.

L. H. Nicolayn ja hänen poikansa Paul Nicolayn (1777–1866) omistuksessa kartanon maille syntyi vaiheittain maisemapuisto, jossa yhdistyivät suomalaisen luonnon erityispiirteet – graniittikalliot, vesistö, kivet, havumetsä – ja eurooppalaisen puistotaiteen suuntaukset 1700-luvulta 1800-luvun keskivaiheille. L. H. Nicolayn suuri uudistusvaihe sijoittui vuosiin 1798–1803. Englantilaisen puistotyylin mukaisesti maasto, puistokäytävät ja rantaviiva muotoiltiin uudelleen ja puistoon rakennettiin uusia nähtävyyksiä ja muistomerkkejä. Päärakennusta laajennettiin ja uudistettiin täysin klassiseen tyyliin (arkkitehtina Giuseppe Martinelli). Sen viereen rakennettiin uusi palvelusväen siipi, jonne myöhemmin sijoitettiin kartanon laaja kirjasto.

Puiston nähtävyydet olivat omistajiensa ohjelmallinen muistojen ja maailmankuvan yleiskatsaus. Antiikkia edustivat pienet temppelipaviljongit, ”Narkissoksen lähde”, keisareiden Paavali I:n ja Aleksanteri I:n

Vyborg was surrounded by dozens of estates with handsome manor houses, built by old noble or wealthy merchant families. The buildings mostly date from the early decades of the nineteenth century and were preserved until the Second World War. Most were destroyed either during the Winter War in 1939–1940 or the Continuation War in 1941–1944. The best-known manor in the Vyborg region was Monrepos, with its famous landscape park.

During the Great Northern War, Russian troops invaded Vyborg in 1710. The state-owned public landholding near the town was then transferred to the Russian crown, as a salary estate for the castle commandant. Commandant Pyotr Stupishin received tenure of the estate in 1759. He erected new residential and farm buildings, surrounded by a park and garden, on the land that would later support Monrepos. The area was called Charlottenthal, after the commandant's wife. In the spring of 1784, Charlottenthal was given to the provincial governor of Vyborg, Friedrich Wilhelm Carl, Duke of Württemberg. Over the next few years the Duke thoroughly reorganized the area again, repaired the buildings and renewed the garden. He named the estate Monrepos (“my repose”). In 1788 the tenure was bought by the secretary and financial manager to the Russian heir to the throne, Grand Duke Paul, the well-known German writer Ludwig Heinrich Nicolay (b. 1737 in Strasbourg, d. 1820 in Vyborg).[1]

L. H. Nicolay initiated a survey in 1801, which defined the borders of the Monrepos estate. Additional land in front of the moat of St Anna's Crown was taken over by the crown as an extension of the fortress esplanade. The suburb of Neitsytniemi was incorporated into the town of Vyborg and on the island of Sorvali, land was parcelled out for Lutheran and Greek Catholic cemeteries. The rest of the island, 1718 acres in all, remained part of the Monrepos estate. The survey was a consequence of Alexander I's decision of 1801, according to which Nicolay received full ownership of and hereditary rights to Monrepos.

Under L. H. Nicolay and his son Paul Nicolay (1777–1866) the manor lands gradually became a landscape park, which merged the Finnish natural features – granite bedrock, bodies of water, rocks, and coniferous forest – with European landscape architectural trends of the turn of the nineteenth century. The phase of greatest innovation under L. H. Nicolay was from 1798 to 1803. The English-style parkland, its paths and shoreline were reshaped, and new attractions and monuments were built. The main building was expanded and completely renovated in the classical style (architect Giuseppe Martinelli). A new service wing was built onto it, which later became home to the extensive manor library.

The park attractions reflected the owners' programmatic view of historical memory and the world. Antiquity was represented by small temple pavilions and “Narcissus' spring”, a column was erected to the

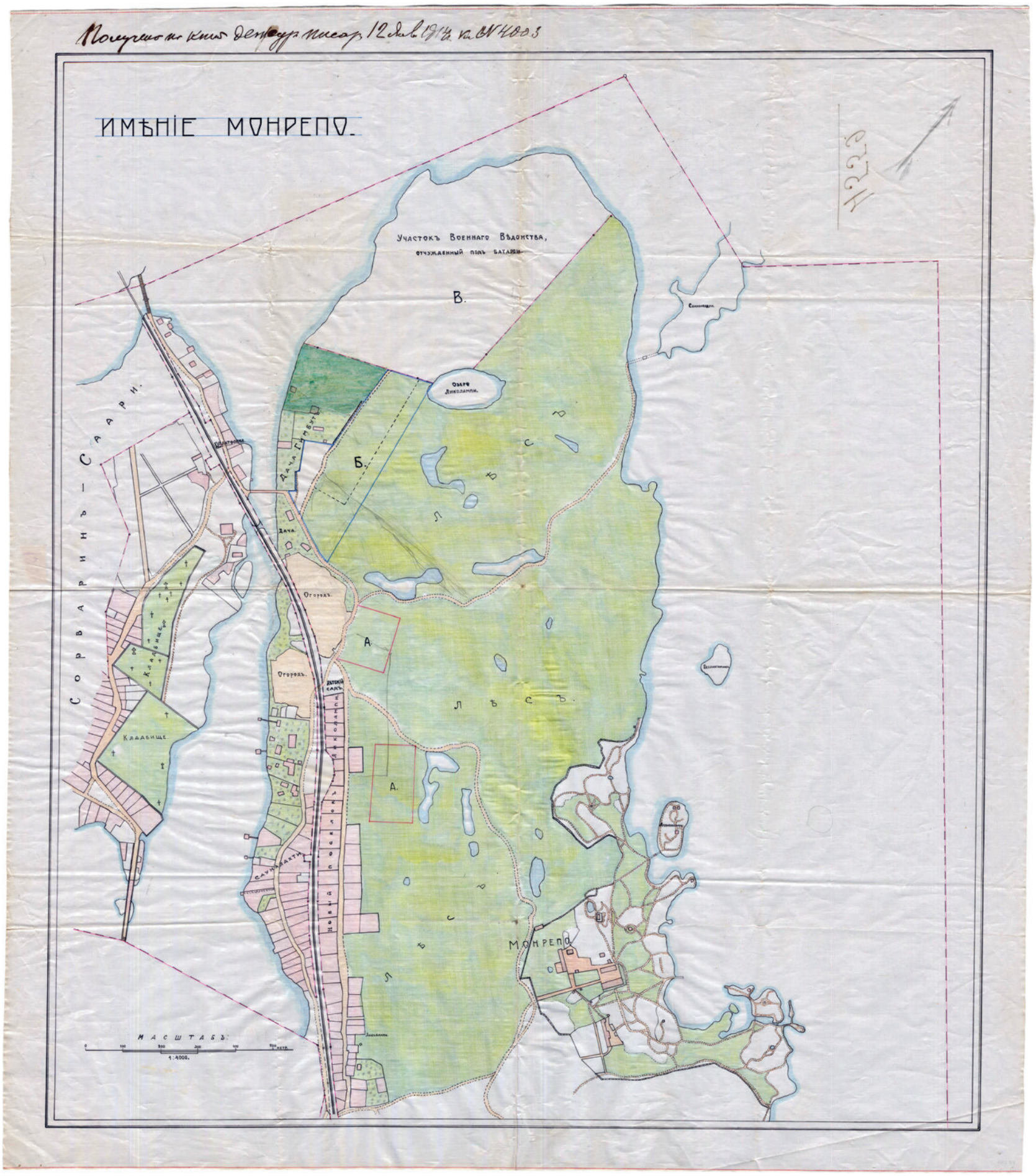

Monrepos'n tila oli alun perin paljon kuulua puistoaan laajempi. Alue käsitti pääasiassa metsää, mutta Saunalahden puolelle oli 1910-luvun alkuun mennessä muodostunut uusi Likolammen kyläasutus. Sen pohjoispäässä sijaitsivat kasvimaat ja lastenkoti. Sorvalinsaaren puolelle on merkitty luterilainen ja ortodoksinen hautausmaa. Itse kartano ja puisto polkuineen on kuvattu kartassa alaoikealla. Kartta on vuodelta 1914.

Lähde: Kansallisarkisto.

The Monrepos estate was originally much more extensive than its park. The area consisted mainly of forest, but on the Saunalahti Bay side, a new settlement had formed at Likolampi by the beginning of the 1910s. The vegetable gardens and children's home are at the northern end. The Lutheran and Orthodox cemeteries are marked on the island of Sorvali. The manor itself and the park with its paths are shown on the bottom right. Map dated 1914.

Source: National Archives of Finland.

Württembergiläisen Jacob Mettenleiterin maisemakuva Monrepos'sta on vuodelta 1796. kuvaa kartanoa ja puistoa ajalta ennen kartanossa 1800-luvun alussa tehtyjä suuria uudistuksia. Kuvan keskellä itse kartanorakennus ja sen silloinen taloussiipi ja vasemmalla kallioilla on pieni huvimaja.
Kuva: Museovirasto.

The 1796 landscape of Monrepos by the Württemberg painter Jacob Mettenleiter shows the park and the manor before the major extensions and renovations in the early nineteenth century. In the centre is the old manor house and its servants' wing, on the cliffs to the left, a small gazebo.
Photo: Finnish Heritage Agency.

muistopylväs ja perheen Napoleonin sodissa kaatuneiden sukulaisten muistolle 1827 pystytetty obeliski. Lisäväriä toivat kiinalaisaiheet: kaarisillat, keisarinna Maria Feodorovnan mukaan nimetty kiinalaistyylinen tornipaviljonki Marienturm ja sateenvarjon muotoinen näköalakatos. Rantaan sijoitettiin turkkilainen telttapaviljonki, puistossa oli myös koivurunkoisen erakkomajan vastakohtana etelämeren "tahitilainen" maja.

Paul Nicolay rakennutti puiston edustan saarelle keskiaikaistyylisen pienen Ludwigsburg-linnan. Sen yhteyteen järjestettiin hänen vanhempiensa ja perheen hautapaikat. "Maailman loppu"-nimiseen osaan sijoitettiin 1832 Väinämöisen patsas (kuvanveistäjä Gotthelf Borup), joka 1873 korvattiin Johannes Takasen vastaavalla veistoksella. 1830-luvulta olivat peräisin myös kartanoon johtava goottilaistyylinen portti, joka mainitaan C. L. Engelin suunnittelemaksi sekä puiston puurakenteinen näkötorni.

L. H. Nicolay valotti puistoa ja sen aatetaustaa pitkässä runoelmassaan vuodelta 1804, "Das Landgut Monrepos in Finnland", jonka liitteenä oli kartta puistosta ja suunnitteilla olleista kohteista.[2] Monrepos'n kokonaistaideteokseen kuvastuivat kartanon kirja- ja taidekokoelmat: antiikin ja uudemman kirjallisuuden maalaiselämän kuvaukset, taide- ja luonnonfilosofia sekä klassismin ja varhaisen romantiikan taiteen virtaukset. Omistajat ohjasivat tarkoin puiston suunnittelua, toteuttamisessa heillä oli apunaan useita kuuluisia arkkitehtejä Pietarin hovin lähipiiristä.

Monrepos oli avattu kävijöille jo 1820-luvulla ja siitä tuli pian tunnettu nähtävyys. 1800-luvun loppupuolelta talvisotaan saakka 1939 puis-

memory of emperors Paul I and Alexander I, and in 1827 an obelisk was erected as a memorial to family relatives who fell in the Napoleonic wars. Colour was added by Chinese subjects: archbridges, the Marienturm, a Chinese-style pagoda pavillion named after Empress Maria Feodorovna, and a parasol-shaped viewing terrace. Besides a Turkish tent pavilion on the shore, the park also had a South Seas "Tahitian" hut and a hermitage, built of birch logs.

On the island in the front of the park, Paul Nicolay built the small medieval-style Ludwigsburg castle, and with burial vaults for his parents and the Nicolay family. In the "World's End" part of the park, a statue of Finnish epic hero Väinämöinen (sculptor Gotthelf Borup) was placed in 1832, which was replaced in 1873 with another sculpture of Väinämöinen by Johannes Takanen. The Gothic-style gateway to the manor dates from the 1830s and is said to be designed by C. L. Engel. A wooden belvedere tower in the park was built in the same decade.

L. H. Nicolay shed light on his ideas behind the park in a long poem dating from 1804, "Das Landgut Monrepos in Finnland", including a map of the park and its key features.[2] Monrepos was a total work of art, as reflected in the manor's books and art collections: the descriptions in Classical and early modern literature on rural life, philosophy of the fine arts and nature, as well as of Neoclassical and early Romantic trends in art. The owners of the park carefully directed planning and implementation, assisted by a number of famous architects close to the St Petersburg court.

toa, istutuksia ja nähtävyyksiä ylläpidettiin ilman suurempia muutoksia. Kirjasto (8 000 nidettä) oli jo 1916 siirretty Helsingin yliopiston kirjastoon (Kansalliskirjastoon). Talvisodan aikana kartanoa vuodesta 1919 isännöinyt von der Pahlenin perhe joutui jättämään Monrepos'n. Osa taideteoksista jäi evakuoimatta ja vuoden 1940 rauhanteon jälkeen ne siirrettiin Eremitaasin museon kokoelmiin Leningradiin.

Monrepos kuului niihin harvoihin Viipurin seudun kartanoihin, jotka eivät tuhoutuneet talvisodan tai jatkosodan 1941–1944 sotatoimissa. Sotavuosien jälkeen Monrepos'n kirjastosiipeä käytettiin Sähkötekniikan ja viestiyhteyksien sotilasakatemian lomakotina, vuonna 1953 puisto avattiin yleisölle kaupungin kulttuuri- ja vapaa-ajanpuistona. Päärakennukseen sijoitettiin vuonna 1954 lastentarha, joka toimi 1960-luvulle saakka. Viipurissa historian muistomerkkien puolustajat ottivat lopulta 1980-luvun alussa tehtäväkseen Monrepos'n arvon palauttamisen. Arvovaltaisena kulttuuripoliittisena tukijana oli akateemikko D. S. Lihatšov, joka toi julkaisuissaan Monrepos'n yleisempään tietoisuuteen Neuvostoliitossa. Vuonna 1988 puisto virallistettiin museo- ja suojelualueena.[3]

Suomessa 1990 perustetun Pro Monrepos -yhdistyksen tuella rakennettiin mm. 1999 uusi Neptunuksen temppeli ja seuraavina vuosina kaksi uutta kaarisiltaa ja näköalapaviljonki. Tulipalossa 1998 osin vaurioitunut päärakennus jäi ilman käyttöä, samoin kirjastosiipi. Vuonna 2012 allekirjoitettiin sopimus mittavista rakennusten ja puiston restaurointitöistä, päärahoittajana Kansainvälinen jälleenrakennus- ja kehityspankki. Vuoden 1804 tilannetta tavoittelevat suunnitelmat valmistuivat 2015, loppusyksystä 2018 aloitettiin maastotyöt ja puiden raivaaminen. Ulkoalueet on tarkoitus saada pääosin valmiiksi vuoden 2020 loppuun mennessä, vuonna 2018 purettu kirjastosiipi ja 2019 purettu päärakennus on tarkoitus rakentaa uudestaan.

Monrepos was opened to visitors as early as the 1820s, and it soon became a well-known attraction. From the end of the nineteenth century until the Winter War in 1939 the park, attractions and plantings were maintained without any major changes. The library (8,000 volumes) was moved to the University of Helsinki Library (National Library) as early as 1916. During the Winter War, the von der Pahlen family who had managed the estate since 1919, had to leave Monrepos. Some of the works of art were not evacuated and after the peace pact of 1940 they were transferred to the Hermitage museum collections in Leningrad.

Monrepos was one of the few manors in the Vyborg region which were not destroyed during the Winter War and the Continuation War in 1941–1944. After the war, the library wing of Monrepos was used as a holiday home for the electrical engineering and communications military academy, and in 1953, the park was opened to the public for cultural and leisure use. In 1954 a kindergarten was placed in the main building, which operated until the 1960s. The defenders of Vyborg's historic monuments eventually took up the task of restoring the valuable park at Monrepos in the early 1980s. An authoritative cultural political support was provided by the academician D. S. Likhachov, whose publications raised general awareness of Monrepos in the Soviet Union. In 1988, the park officially became a museum and conservation area.[3]

Established in 1990, the Finnish Pro Monrepos association supported new construction, including a new Temple of Neptune in 1999 and, in the following years, two new arched bridges and a gazebo pavilion. The main building, partly damaged in a fire in 1998, remained unused, as did the library wing. In 2012, an agreement was signed for restoration work on the buildings and the park, mainly funded by the International Bank for Reconstruction and Development. The plans to restore the estate to its former glory of 1804 were completed in 2015, and in the late autumn of 2018 work started with earthmoving and cutting down trees. The plan is to complete most of the park by the end of 2020. The library wing and main building, demolished in 2018 and 2019, are to be reconstructed.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Ruoff, Eeva, *Monrepos. Muistojen puutarha* (WSOY, Porvoo 1993) on perusteos puiston historiasta | is the standard history of the park. Erityisesti puutarhataiteesta | In particular, on the garden history: Ruoff, Eeva, "Das finnische Monrepos – ein Garten für das Herz, ein Garten für den Geist". Teoksessa | In *Die Gartenkunst* 1/1992. L. H. Nicolaysta ja Monrepos'sta yleisemmin | L. H. Nicolay and, on Monrepos more generally Knapas, Rainer, *Monrepos. Ludwig Heinrich Nicolay och hans värld i 1700-talets ryska Finland*. Atlantis, Stockholm 2003; Knapas, Rainer, *Monrepos. Ranskalaisen kulttuurin pohjoinen keidas*. SKS, Helsinki 2008. Henkilöistä ja eri kohteiden historiasta | On the history of persons and the particular sights: Мошник, Ю. И. – Ефимов, М. В., *Монрепо от «А» до «Я»*. Парк Монрепо, Выборг 2016. Monrepos'n verkkosivuilla runsaasti aineistoa | Monrepos website for a wealth of material: http://www.parkmonrepos.org/

2 Runoelman eri laitoksia on ilmestynyt 1804, kuvitettuna 1840 (J. Jacottet, Paris) sekä 1875 (Edvard Elfström, Wiburg | Editions of the poem have been published in 1804, with illustrations 1840 (J. Jacottet, Paris) and 1875 (Edvard Elfström, Wiburg). Laajin, kommentoitu editio venäjäksi 2011 | The most extensive, commented Russian edition of 2011: Николаи, Л. Г., *Имение Монрепо в Финляндии 1804*. Перевод с немецкого М. Н. Костоломова. Издание подготовили М. В. Ефимов и Ю. И. Мошник. Центр Сохранения Культурного Наследия, Санкт-Петербург 2011.

3 1900-luvun vaiheista yksityiskohtainen katsaus | A detailed review of the twentieth-century history: Ефимов, М. В. – Мошник, Ю. И., *Парк Монрепо в XX веке: Страницы истории*. Центр Сохранения Культурного Наследия, Санкт-Петербург 2010.

Монрепо

Монрепо является одним из редких имений Выборга, сохранившихся до наших дней. Вокруг перешедшего в 1750-х годах в частное владение главного здания имения тогда же был разбит парк, названный Шарлоттендалем. Название Монрепо имение получило в 1784 году, после того, как оно перешло во владение наместника Выборгской губернии. Самый значимый период в истории усадьбы и прилегающего к ней парка начался в 1788 г., после того они перешли в руки Людвига Хейнриха Николаи, наставника великого князя Павла Петровича и секретаря его супруги. Тогда же от имения был отделен мыс Нейтсютниеми, перешедший к городу, а на острове Сорвали были выделены участки для кладбищ греко-католической и лютеранской общин.

Отличительной чертой Монрепо является разбитый Николаи вокруг усадьбы ландшафтный парк. В парке были построены различные павильоны, возведен обелиск и памятная колонна. Особенно запоминаются китайские арочные мостики, павильон Храм Нептуна, ажурная Чайная беседка, капелла Людвигсбург, скульптура Вяйнямейнена и ворота в готическом стиле, расположенные на въезде в парк. Главное здание усадьбы было расширено и обновлено в стиле классицизма, и недалеко от него был построен Библиотечный флигель.

Парк Монрепо был открыт для публичных посещений уже в 1820-х годах и уже тогда он становится известной достопримечательностью. Начиная со средины XIX столетия и вплоть до начала Зимней войны в 1939 г. в парке не произвели каких-либо крупных изменений. После того, как Выборг перешел к Советскому Союзу в 1944 г., строения усадьбы служили Домом отдыха. В 1953 г. парк был вновь открыт для публики и в усадьбе был размещен детский сад. В 1988 г. парк Монрепо был официально объявлен историко-архитектурным и природным музеем-заповедником, после чего его строения начали реставрировать с помощью финской стороны. В 2012 г. Международный банк реконструкции и развития выделил средства на реставрацию парка. В результате этой реставрации предполагается возродить облик парка начала XIX столетия, работы предполагается закончить к концу 2020 г.

MISTÄ RUOKAA JA RYYPPY?
– Viipurin hotellit, ravintolat ja kahvilat

WHERE TO GO FOR A BITE AND A DRINK?
– Vyborg's Hotels, Restaurants and Cafés

Viipurissa sijainneiden majatalojen, hotellien, ravintoloiden ja kahviloiden varhaisin kerrostuma joudutaan kuvaamaan viranomaislähteiden perusteella. Silloin se näyttäytyy vain erilaisten lupakirjojen luettelona, sillä itse majoitus- ja ravitsemusliikkeiden toimintaa ei juuri missään kuvailla. Myöskään säädellyillä markkinoilla syntyneet tilastot juodun oluen määrästä eivät avaudu maallikolle helposti. Enemmän voikin kertoa se, minkä säädyn edustajat erilaisissa ravitsemusliikkeissä kävivät ja miten yritysten elinkaaret, omistussuhteet ja yhteiskuntakehitys näyttävät selittävän toisiaan.[1]

Uudempina aikoina ravintoloiden ja kahviloiden erottaminen toisistaan on ongelmallista siksi, että molemmat yritysmuodot esiintyvät usein yhdistelminä ”ravintola-kahvila” tai ”kahvila-ruokala” ja muissakin rinnakkaisissa muodoissa. Viipurissa oli 1900-luvulla kuitenkin myös joukko pelkästään kahviloita, joiden lisääntyminen on voinut johtua myös vuosien 1919–1932 kieltolaista, jonka vaikutuksesta ravintoloita muuttui kahviloiksi ja ruokaloiksi. Mutta tuohon aikaan perustettiin myös uusia kahviloita, joita oli jo 1920- ja 1930-luvuilla niin paljon, että ne oikeuttivat Viipurille annettuun lempinimeen ”pikku Pariisi”.

Kaupunki ja sen esikaupungit

Jo vuodelta 1545 tiedetään määräys, jossa parille leipurille ja teurastajalle annettiin lupa tarjota myös ruokaa ja juomaa.[2] Vuonna 1607 määrättiin, että olutpanimoiden tuli turvallisuussyistä sijaita kaupungin ulkopuolella. Muutamalle porvarille oli annettu oikeus tarjoilla olutta, ja heidän piti suorittaa jokaista myytyä tynnyriä kohden puolen markan maksu kruunulle ja kaksi äyriä kaupungin rakennuskassaan. Lisäksi kaupungilla oli krouvi eli kaupunginkellari, jossa oli tarjolla myös ulkomaisia viinejä: reiniläistä ja alicantea. Varsinaisia kievareita tai majataloja ei vielä ollut, mutta porvariston tuli hoitaa matkustavaisten majoitus. Kauppiaiden, kisällien ja opiskelijoiden lisäksi varsinaiset matkustavaiset olivat aatelistoa.[3]

”Venäläisvuosisadan” (1710–1812) alkaessa oikeus kapakanpitoon sotaväen oluentarpeen tyydyttämiseksi vuokrattiin venäläisille kauppiaille.[4] Anomusten jälkeen se saatiin vuonna 1735 viipurilaisten haltuun, mutta koska seuraavan sodan aikana (1741–1743) viipurilaiset eivät kyenneet tuottamaan riittävästi olutta sotaväen tarpeisiin, Venäjän kruunu otti asian omaan hoitoonsa. Sodan jälkeen oikeus kapakanpitoon päätettiin antaa vähävaraisemmille yrittäjille, jotka tarvitsivat var-

To describe the earliest stratum of guest houses, hotels, restaurants and cafés in Vyborg, we need to use official sources. All we have is a list of the different types of licences, as there are not really any descriptions of activity in the accommodation and catering sectors. The statistics of regulated markets, such as the amount of beer drunk, also do not mean much to non-specialists. We can learn more from seeing which regulators visited which establishments and how the life cycles of businesses, ownership and social development seem to relate to each other.[1]

Later on, it is difficult to distinguish restaurants from cafés, because both types of enterprise often occur in combinations such as “restaurant-café” or “café-canteen”. There were some establishments in twentieth-century Vyborg that were simply cafés, and the growth in numbers could be due to the Prohibition Act in force from 1919 to 1932, as a result of which many licensed restaurants became cafés and canteens. In the 1920s and 1930s a lot of new cafés were founded, justifying Vyborg's nickname at the time, “Little Paris”.

The town and its suburbs

As early as 1545, a decree was issued granting a couple of bakers and butchers permission to serve food and drink, too.[2] In 1607 it was stipulated that beer brewers should be located outside of the city for safety reasons. A few burghers had been given the right serve beer and for every barrel sold, they had to pay half a mark to the Crown and two äyri (Sw. öre, ‘pence’) to the town building fund. There was a tavern in the town, the “stadsens källare”, which also served foreign wines: Rhenicsh and Alicante. There were no actual inns or guest houses yet, but burghers were responsible for accommodating. Apart from traders, journeymen and students, the only real travellers were nobility.[3]

At the beginning of the ‘Russian century’ (1710–1812) the right to keep taverns to meet the soldiers' need for beer was leased to Russian traders.[4] In response to their petitions, this was managed by citizens of Vyborg from 1735, but because in the next war (1741–1743) the town was not able to produce enough beer to meet the troops' needs, the Russian Crown took the matter into its own hands. After the war, it was decided to grant the right to run a tavern to less entrepreneurs owners who needed a secure income. More affluent entrepreneurs called for permission, but it was considered that brewing could not become an essential part of their other businesses, such as the timber trade. In 1774, innkeeping was in the

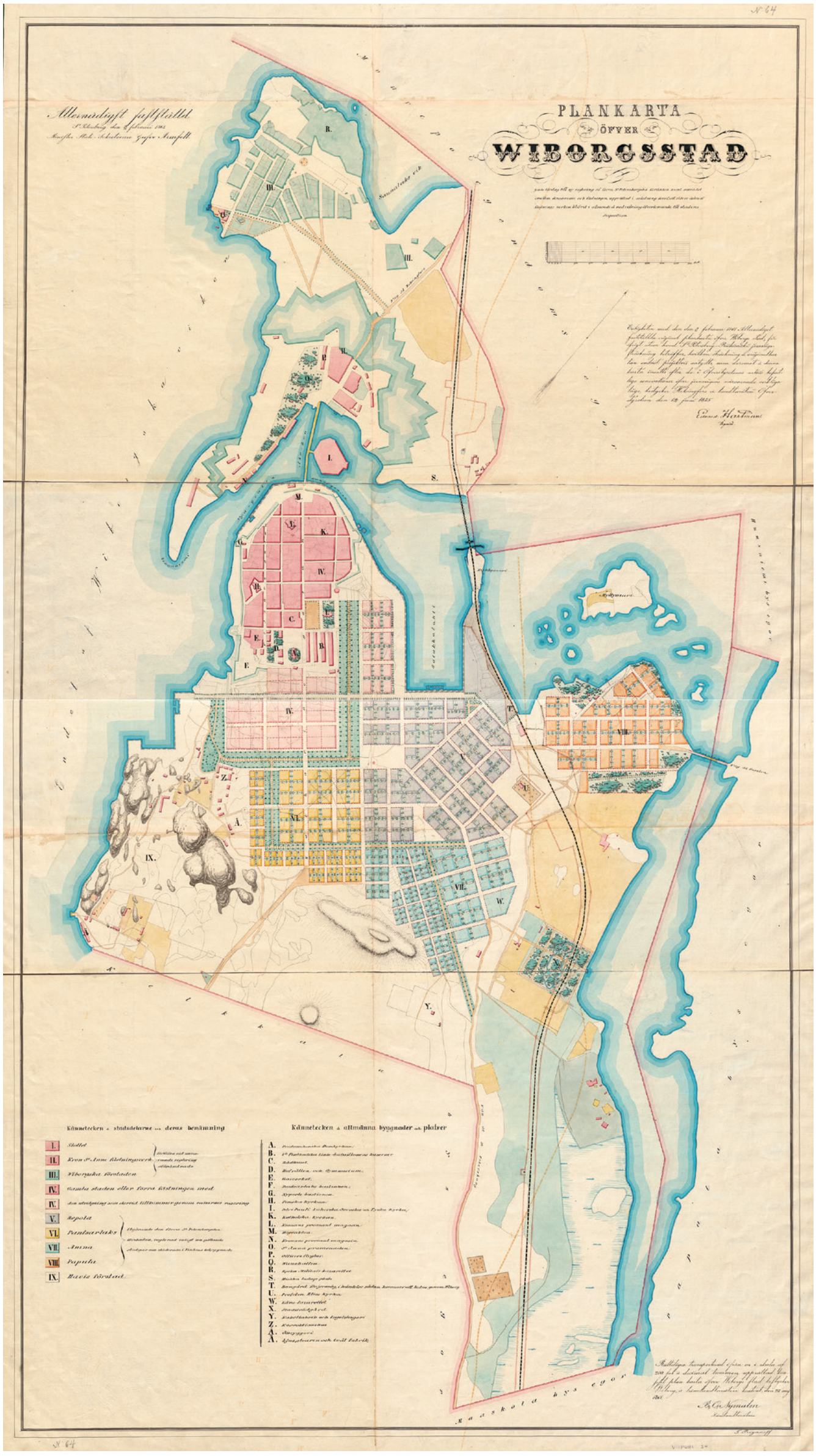

Vuoden 1875 asemakaavakarttaan on merkitty kaupungin virkistyspaikkoja. Puistoista mainitaan [O] Pyhän Annan promenadin puisto Tervaniemellä ja [X] kaupunginpuutarha Aninan kaupunginosan (VII) takana. Torkkelinpuisto kiertää lähes hevosenkengänmuotoisena Linnoituksen kaupunginosaa, mutta se ei koskaan toteutunut tässä suunnitellussa laajuudessa. Tanssipaikkana tunnettu [Q] Vauxhall on kuvattu rakennuksineen Viipurin esikaupunkiin Neitsytniemen rantaan. Nyt myös Havin esikaupungin [XI] paikka on mainittu, mutta siellä on vasta [Å] olutpanimo, [Z] ojennuslaitos ja rannassa [Ä] kynttilä-, steariini- ja saippuatehdas.
Lähde: Kansallisarkisto.

Recreation sites are marked on the 1875 town plan. Parks mentioned are [O] St Anna's Promenade Park on Tervaniemi Cape and [X] the urban garden behind the Anina district (VII). Torkkeli Park is almost horseshoe-shaped, circulating the Linnoitus district, but it never materialized on the scale planned here. Well known as a dance venue, [Q] the Vauxhall and its buildings are shown on the shore of Neitsytniemi Cape. The suburb of Havi [XI] is now mentioned, too, but all it has at this stage are a [Å] brewery, [Z] correction facility and on the shore [Ä] a candle, stearine and soap factory.
Source: National Archives of Finland.

Viipurin Seurahuone-hotelli (vasemmalla) ja raatihuone, sittemmin kaupungintalo (oikealla) valmistuivat jo 1797 Raatihuoneentorin varrelle. Rakennusten ulkoasua muutettiin olennaisesti 1860-luvulla. Rakennuskompleksin toiselle puolelle valmistui 1832 monitoimitalo, johon asettui kaupungin teatteri. Toisessa maailmansodassa rakennukset tuhoutuivat suurelta osin ja vain osa Seurahuoneesta säilyi. Tähän korjattuun rakennuksen torsoon avattiin 1960-luvulla elokuvateatteri ”Palatsi”, joka toimii edelleen.
Kuva: Museovirasto

Vyborg’s Club House Hotel (left) and Town Hall (right) completed in 1797, on New Town Hall Square. The appearance of buildings was altered substantially in the 1860s. On the other side of the complex, a multi-purpose building was completed in 1832, and the town theatre moved into it. These buildings were largely destroyed in the Second World War, and only part of the hotel remained. The reconstructed building was reopened in the 1960s, containing the Palace Cinema, which is still operating today.
Photo: Finnish Heritage Agency.

maa ansiota. Varakkaammat kauppaliikkeet anoivat lupaa, mutta panimotoimintaa ei katsottu välittömäksi osaksi muuta liiketoimintaa, kuten esimerkiksi puutavarakauppaa. Vuonna 1774 kapakanpidosta huolehti taas yksi suuri yhtiö, joka porvariston nimissä hoiti yhdeksää julkista kapakkaa kaupungin ja Pyhän Annan kruunun puolella, kuutta Pietarin esikaupungissa ja kolmea Viipurin esikaupungissa eli Neitsytniemessä. Vuodesta 1787 alkaen päätettiin, ettei voittoja jaettu yhtiön osakkaille, vaan ne piti tilittää kaupungin kassaan.[5]

Myös ensimmäisen luokan majataloja perustettiin. Saksalainen Johan Herzog perusti omansa Pietarin esikaupunkiin 1794 ja italialainen Johan (Giovanni) Motti vastaavan Viipurin esikaupungin puolelle Neitsytniemelle. Hyvin menestyvää Mottia pyydettiin siirtämään ravintolansa kaupungin puolelle. Mottin ravintola ja majatalo sijaitsivat vuodesta 1815 alkaen Karjaportinkadun linnan puoleisessa päässä, ja se jatkoi vielä lesken ja kahden tyttären pitämänä toimintaansa aina vuoteen 1863.

Kaupungissa toimi joitakin lyhytaikaisiksi jääneitä ravintoloita. Niiden lisäksi oikeus ravintolanpitoon myönnettiin Lovisa Grenqvistille ja vuonna 1824 kauppias Selisentoffille. Niin sanotun Vanhan Viipurin mäelle (”in den Gebirgen des so genannten Alten Wiburg”) yritettiin ulkoilmaravintolaa, mutta kävelijöitä ei niin kauas Monrepos’n rannoille riittänyt ja hanke raukesi.[6] Viipurin säätyläismiehillä oli 1700-luvun lopulla jo säännöllinen peliklubi, mutta sen paikasta ja tarjoiluista ei tutkimuksessa ole esitetty edes arveluja. Kerhon isäntinä ovat kuitenkin toimineet kaupungin ”silmäätekevät” Abraham Alfthan, Christian W. Alopaeus ja Johan Fr. Hackman.[7]

Vuodesta 1822 lähtien krouvit vuokrattiin jälleen yrittäjille. Niitä koskivat monet säädökset, kuten luvattoman kortinpeluun kielto. 1830-luvulla krouvien lukumäärä nousi 13:een, mutta sopimuksiin kytkeytyi myös velvollisuus valvoa, ettei anniskelua tapahtuisi muualla.[8]

hands of one large enterprise. On behalf of the bourgeoisie, it ran nine public taverns in the town and the district of St Anna’s Crown, six in the suburb of Petersburg and three in the suburb of Neitsytniemi. From 1787 onwards, it was decided that the profits would not be divided among the shareholders but placed in the town’s coffers.[5]

First-class guest houses were also founded: one by the German Johan Herzog in the suburb Petersburg in 1794 and another by Italian Johan Giovanni Motti in Neitsytniemi. Motti was so successful that he was asked to move his restaurant out of the suburb and into town. Motti’s restaurant and guest house were located on the castle end of Karjaportinkatu Street from 1815 and continued to be run by his widow and two daughters until 1863.

Some of the town’s restaurants were short-lived. Lovisa Grenqvist had permission to run a restaurant, as did trader Selisentoff from 1824. An attempt was made to open an open-air restaurant on the hills of what they call Old Vyborg (“in den Gebirgen des so genannten Alten Wiburg”), but it was close enough to Monrepos to get enough custom, so the project fell through.[6] By the end of the eighteenth century, the gentlemen of Vyborg had their own club where they could play cards, but we have no idea of its location and catering arrangements. What we do know is that it was hosted by the town’s “beau monde” Abraham Alfthan, Christian W. Alopaeus and Johan Fr. Hackman.[7]

From 1822 onwards, entrepreneurs were permitted to rent taverns. These were heavily regulated: for instance, card games were banned. The number of taverns rose to thirteen in the 1830s, but their contracts included the obligation to ensure that alcohol was not served elsewhere.[8]

A guest house for the lesser gentry with large stables on the corner of Keisarinkatu Street (later Luostarinkatu Street) and Kasarmikatu Street[9] (later Kaarle Knuutinpojan katu Street) from 1835 to 1852. From 1835,

Torkkelinpuistoon rakennettiin 1868 liikemies Frans Ehrenburgin omistama hotelli Belvedere (oik.). Tämä pitsihuviloita muistuttanut rakennus kuitenkin paloi vuonna 1887 ja sen paikalle nousi vuonna 1890 uusi ja suosittu ravintola Esplanaatipaviljonki (alla), joka lyhentyi viipurilaisten suussa Espiläksi. Rakennus tuhoutui talvisodassa ja uusi ravintola Espilä avasi ovensa jo välirauhan aikana Helsingissä Fredrikinkadun ja Pohjoisen Rautatiekadun kulmassa, jossa se toimi 1990-luvulle saakka. Espilän tarina sai jatkoa, kun vuonna 2016 vanhan Espilän paikalle Viipuriin avattiin uusi ravintola Espilä. Uusi rakennus jäljittelee tyyliltään alkuperäistä Espilää.

Kuvat: Museovirasto ja Eino Partanen, Eino Partasen kokoelma.

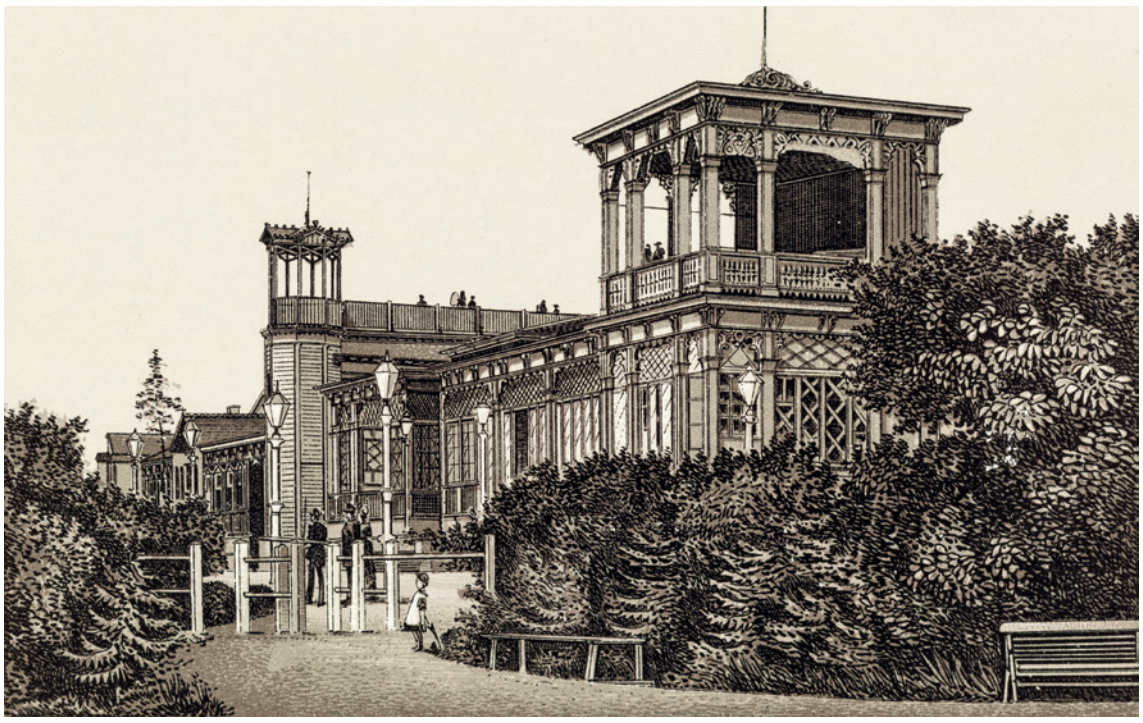

The Hotel Belvedere (above), owned by businessman Frans Ehrenburg, opened in Torkkeli Park in 1868. This building, in the style of a wooden lattice-work villa, burned down in 1887 however. A new popular restaurant was built on the site in 1890, the Esplanade Pavilion (left), which Vyborg residents shortened to Espilä. That building was destroyed in the Winter War and the new Espilä Restaurant reopened as soon as the truce was declared, on the corner of two Helsinki streets, Fredrikinkatu and Pohjoinen Rautatiekatu, where it remained until the 1990s. However, the restaurant's story continued in 2016 when a new Espilä was opened on the site of the old one in Vyborg. The new building emulates the style of the original Espilä.

Photos: Finnish Heritage Agency and Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

Alempisäätyisten majatalo, jossa oli suuret hevostallit, toimi Keisarinkadun (myöh. Luostarinkatu) ja Kasarmikadun[9] (myöh. Kaarle Knuutinpojan kadun) kulmassa 1835–1852. Maistraatti salli vuodesta 1835 alkaen perustaa useampiakin majataloja ja ravintoloita. Myös katukioskit ilmestyivät Viipuriin.[10] Kahvilayrittäjistä sveitsiläinen kondiittori Johann Durisch toimi omistamassaan tilassa Katariinankatu 28:ssa (myöh. Linnankatu 28).[11] Pietarin esikaupungissa sijaitsi pahamaineinen Amsterdam, josta tuli tunnettu tyttöpaikka.[12]

Kun uuden raatihuoneen yhteyteen avattiin vuonna 1834 Seurahuone ja teatteri, muodostui sen ravintolasta ja hotellihuoneista kaupungin uusi keskeinen tila ja kohtaamispaikka. Vuodesta 1842 ravintolaoikeudet vuokrattiin Johann Diedrich Hoffmannille, joka piti myös Pietarin esikaupungin suunnalla sijaitsevaa kaupunkilaisille tarkoitettua Aninan puistoravintolaa. Seurahuonetta taas piti Frans Egid Ehrenburg vuodesta 1847 aina vuoteen 1881 asti. Ehrenburgilla oli joitain vuosia hoidettavana myös hotelli Hotel de Vibourg Vanhan raatihuoneen torin laidalla.

Kaupungin muuttuvan sosiaalisen rakenteen myötä puistoalueita alettiin 1800-luvun puolivälissä kunnostaa julkisiksi tiloiksi kaupungin ja yrittäjien yhteisin ponnistuksin. Niihin rakennettiin kesäravintoloita ja merikylpylöitä. Esikuvina olivat Pietarin lisäksi Helsingin Kaisaniemi ja Kaivopuisto.[13] Monrepos'n kartanon puistoon yleisö pääsi sunnuntaisin, vaikka ilkivallan takia se olikin välillä suljettuna. Ajoittain kerättiin myös pääsymaksua hyväntekeväisyystarkoituksiin.

the magistrate permitted the establishment of more guest houses and restaurants, and street kiosks appeared in Vyborg.[10] Pastry chef Johann Durisch had his own café at number 28 Katariinankatu Street (later Linnankatu Street).[11] The notorious Amsterdam in the suburb of Petersburg was known for its ladies of the night.[12]

When the Club House and theatre were opened in 1834 in conjunction with the new town hall, its restaurant and hotel rooms constituted the new central meeting place in the town. From 1842 the Johann Diedrich Hoffmann rented the restaurant; he also ran the Anina Park restaurant in the suburb of Petersburg. Frans Egid Ehrenburg ran the Club House from 1847 until 1881. For some years, Ehrenburg also ran the Hotel de Vibourg on the Old Town Hall Square.

As the structure of the urban space changed, parks were improved and became public spaces through the concerted efforts of the town and its businesspeople. They built summer restaurants and sea spas, following the trends set by St Petersburg and Kaisaniemi and Kaivopuisto in Helsinki.[13] Monrepos Manor Park was open to the public on Sundays, although it was sometimes closed due to vandalism. Initially, an entrance fee was charged to support charitable causes.

Plans began to be made for parks within the town's borders when its walls still encircled the gentry residential district, Linnoitus (Fortress). Therefore, it was proposed that the park be located in the damp and leafy area between the Petersburg road and Papulanlahti Bay. Plans for

Varsinaista kaupunginpuistoa alettiin suunnitella jo aikana, jolloin vallit vielä kiersivät säätyläisten asuttamaa Linnoituksen kaupunginosaa. Siksi ehdotettiin puistoalueen varaamista kaupunkilaisille alueelta, joka sijoittui Pietariin vievän tien ja Papulanlahden väliselle kostealle ja lehtevälle alueelle. Tämän Anina-nimisen puiston suunnitelmat hyväksyttiin vuonna 1837. Seuraavana vuonna siellä aloitti puutarhuri Georg Wilhelm Balthasar, joka anoi oikeuksia pitää ravintolaa.[14] Puiston (Stadtgarten) reunoilla kiemurteli joki romanttisine siltoineen, jotka periytyivät ajalta, jolloin kuvernööri Fjodor Pavlovitš Štšerbatovilla oli siellä asumuksensa 1793–1797. Ravintoloitsija Diedrich Hoffmanin aikana 1845–1853 Aninan puiston päärakennuksessa järjestettiin tanssiaisia käsityöläisille ja porvaristolle, kun taas säätyläisten tanssiaiset pidettiin Seurahuoneella. Aninassa vietettiin juhannusta niin suomalaisen kuin venäläisen ajanlaskun mukaan polttamalla kokkoa ja laskemalla kynttilöitä veteen, kuten venäläisiin tapoihin kuului. Järjestettiin myös kansanhuveja, kuten jousiammuntaa, mäenlaskua ja tivoliohjelmaa, toisinaan myös orkesterisoittoa. Myös myöhemmin Helsingissä tunnetun sveitsiläisen kondiittorin ja ravintoloitsija Florio Catanin nimi esiintyy yhtenä ravintolan vuokraajista.[15]

Vähitellen Anina siirtyi yhä enemmän palvelemaan venäläisen varuskunnan upseerien ja sotilaitten ”romanttisia tarpeita”. Pietarin radan valmistuttua 1870 puiston yhteys Papulanlahden rantaan katkesi, kunnes seuraavana vuonna huonokuntoinen ravintolarakennus paloi. Myöhemmin tältä kohdalta erkaantui pohjoiseen lähtevä Karjalan rata, joten puistona monet vuodet (1838–1871) palveltuaan alue kaikkineen joutui ratapihojen alle.[16]

Suosittu ulkoilmakonserttien paikka etenkin 1800-luvun puolivälistä alkaen oli Pyhän Annan kruunun vallien välissä, jolloin vallien rinteet toimivat luontevana yleisön retkeilypaikkana. Tervaniemen kallioille kunnostettuun ”käwelytarhaan” nousi 1848 vaatimaton puinen ravintolarakennus. Se sijaitsi nykyäänkin pystyssä olevasta Ruutikellarista jonkin verran etelään. Nimeksi tuli Fåfängan, jonka suomenkielinen muoto Turhala, esiintyy jo aikakauden sanomalehdissä.[17] Tervaniemen vetovoimaksi tulivat musiikkitilaisuudet, kuten Conrad Spohrin soittokunnan esiintymiset, iltatilaisuudet, värilliset lyhdyt ja heijastuskuvat (transparangit), ”kiinalaiset ja italialaiset yöt”, ja ajoittain karuselli. Miinuksena oli huvipaikan naapuriin varastoitu valtava määrä ruutia, jota ehdotettiin siirrettäväksi kauemmas kaupungista.[18]

Vuonna 1876 rakennettiin ”Turhalan” vierelle kaupunginarkkitehti Fredrik August Odenwallin piirtämä uusi ulkoilmaravintola, joka jatkoi toimintaansa 1900-luvun puolelle. Se muistutti monin tavoin Turun Samppalinnan ravintolaa. Tähän Tervaniemen ravintolaan, joka selvästi erottuu vielä vuosien 1909 ja 1912 kartoissa, saatiin lisäksi 1881 Jac. Ahrenbergin piirtämä musiikkipaviljonki, joka purettiin jo vuonna 1904 mäelle suunnitellun venäläisen kirkon tieltä.

Kaupungin ulkopuolisia puistoravintoloita nousi lisää. Neitsytniemelle Rantakadun päähän avattiin vuonna 1853 Vauxhall-niminen ravintola ja merikylpylä. Liikemies Carl Gustaf Heyno halusi kehittää matkailua ja rakentaa kaksi uimahuonetta, terveyskaivot ja anniskeluravintolan biljardioikeuksilla. Myöhemmin hankittiin keilarata, karuselli ja keinuja. Kaupunki lupasi kunnostaa sinne johtavan tien. Ravintolassa tarjoiltiin myös terveysruokia. Paikan nimi jäljitteli Lontoon ja Kööpenhaminan huvitteluravintoloita.

Krimin sodan aikana (1854–1855) Englannin laivasto liikuskeli Viipurinlahdella sytyttäen tulipaloja, muun muassa Uuraassa. Neitsytniemen ulkoranta ei siksi houkutellut kaupunkilaisia, vaikka sinne oli kylmien ja lämpimien ammekylpyjen lisäksi rakennettu tanssisalonki, jossa joka keskiviikko tanssittiin tai järjestettiin ohjelmaa ja hyväntekeväisyysjuhlia. Siipirataslaiva ”Saimaa” teki sieltä käsin huviristeilyjä. Vuonna 1859 Vauxhall ajautui konkurssiin. Uudet yrittäjät jatkoivat lähinnä huvitilaisuuksia, illallisia, tanssiaisia, naamiaisia ja talvisin kilpa-ajeluita. Keväällä 1865 tulipalo hävitti päärakennuksen.[19]

Neljäs puistoravintola nousi Suomenveden rantaan, Papulanvuoresta

the seven-hectare green space, called Anina Park, were approved in 1837. Gardener Georg Wilhelm Balthasar started work there in the following year and applied for a restaurant licence.[14] The town park (Stadtgarten) was framed by a winding river with romantic bridges, dating from the rule and residence of Governor Fyodor Pavlovich Shcherbatov (1793–1797). During Diedrich Hoffman’s time as restaurateur (1845–1853), dances for the artisans and bourgeoisie were held in the main building in Anina Park; the gentry had their own dances in the Club House. Midsummer was celebrated according to both the Finnish and the Russian calendar with a bonfire and floating burning candles on the water, as the Russians did. Popular entertainment such as archery and tobogganing and circus programmes were also organized. Sometimes an orchestra played in Anina Park. The Swiss pastry chef and restaurateur Florio Catani, who later made his name in Helsinki, also ran a restaurant in Vyborg.[15]

Gradually Anina came to be the place to serve the ‘romantic needs’ of the Russian garrison officers and soldiers. The St Petersburg railway, completed in 1870, cut the park off from Papulanlahti Bay beach, and in the following year the shabby restaurant building burned down. The Karelia line heading north later split off at that point, and after decades (1838–1871) as a park, the whole area was covered by railway tracks.[16]

A popular open-air concert venue, at least from the mid-nineteenth century, was St Anna’s Crown; the slopes of its ramparts naturally framed a public space for outings. In the “promenade garden” on the rocks of Tervaniemi Cape a modest wooden restaurant building was erected. It was located a little south of the Gunpowder Cellar, which is still standing today. Contemporary newspaper accounts show that it was called Fåfängan in Swedish or Turhala in Finnish (‘Idlewild’).[17] The musical events at Tervaniemi, like the performances by Conrad Spohr’s ensemble, were a big draw, as were evening events, coloured lights and the magic lantern shows, “Chinese and Italian nights” and sometimes a carousel. The main drawback was the fact that 6,000 tons of gunpowder were stored nearby, and it was proposed to move these further out of town.[18]

In 1876 municipal architect Fredrik August Odenwall designed a new open-air restaurant for the area, and it continued to operate into the following century. In many ways it reminded one of the Samppalinna Restaurant in Turku. Besides the restaurant, which is still clearly visible on 1909 and 1912 maps, in 1881 Tervaniemi area also had a music pavilion designed by Jac. Ahrenberg, which was demolished in 1904 to make way for the planned Russian church.

Many more park restaurants were established outside town. In the early 1850s, the Vauxhall Restaurant and sea spa were opened at the end of Rantakatu Street in the suburb of Neitsytniemi. Businessman Carl Gustaf Heyno wanted to develop tourism and build two bathing pools, wells for people to take the waters, a licensed restaurant and billiard room. A bowling alley, merry-go-round and swings were added later, and the town promised to renovate the road leading there. In the summer of 1853, the Vauxhall Restaurant was opened, with a healthy menu option. It was named after pleasure gardens in London and Copenhagen.

During the Crimean War (1854–1855), the English fleet was setting fire to locations in Vyborg Bay, such as Uuras. This made the gardens at Neitsytniemi Cape much less attractive to the townspeople, despite the hot and cold baths and the dance hall where Wednesday dances, entertainment and charity events were organized. Visitors could also take cruise trips on the “Saimaa” paddle steamer. It was difficult to keep the restaurant and spa going during the winter season, so in 1859 the Vauxhall went bankrupt. New entrepreneurs continued to organize entertainment there, including dinners, dances, masked balls and winter sleigh races, until the main building was destroyed by fire in the spring of 1865.[19]

The fourth park restaurant was northwest of Papula Hill at Huusniemi Cape on the shores of Vyborg Bay. The restaurant was founded in 1864, when the park was improved by the addition of a bowling alley. Before the roads reached it, Huusniemi Cape could be accessed by boat directly from the town, like the summer villas around Vyborg. Huus-

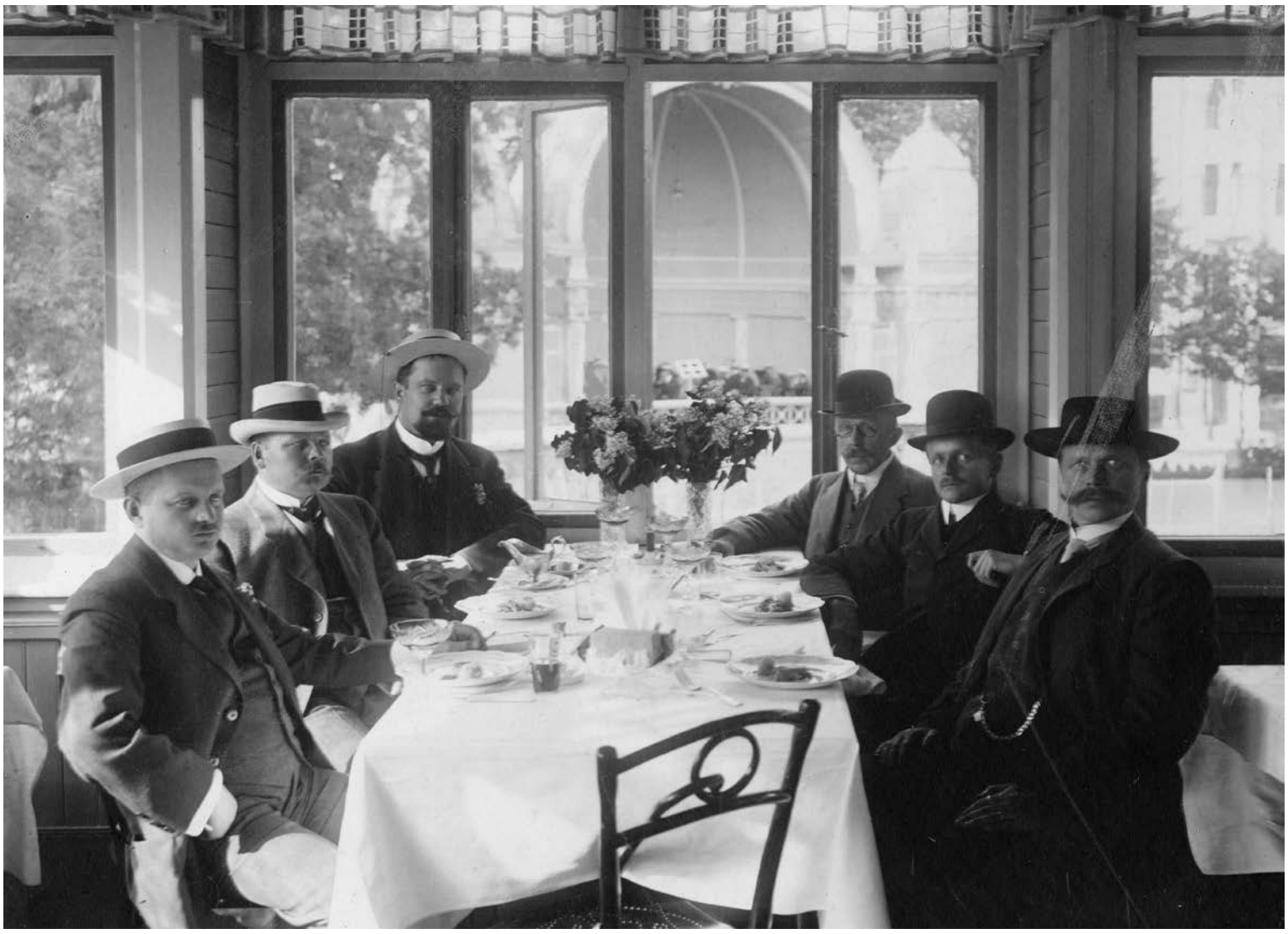

Viipurissa vieraillut suomalaisen kulttuurielämän kerma nautti lounaan viihtyisässä Espilässä kesällä 1900. Pöydässä oikealla taiteilija Akseli Gallen-Kallela, säveltäjä Jean Sibelius ja kirjailija Arvid Järnefelt. Pöydässä vasemmalla taiteilija Pekka Halonen, viipurilainen liikemies Juho Lallukka ja kirjailija Juhani Aho. Ikkunasta näkyy soittopaviljonki, jossa paikallinen orkesteri musisoi kesäisin.
Kuva: Lappeenrannan museot.

The "cream" of Finnish cultural life was enjoying lunch in the comfort of the Espilä Restaurant during a visit to Vyborg in the summer of 1900. By the table at right painter Akseli Gallen-Kallela, composer Jean Sibelius and writer Arvid Järnefelt. At left painter Pekka Halonen, entrepreneur from Vyborg Juho Lallukka and novelist Juhani Aho. The bandstand where the local orchestra played music during the summer months can be seen through the window.
Photo: Lappeenranta Museums.

luoteeseen, Huusniemelle. Ravintola perustettiin 1864, jolloin myös kohennettiin puistoa rakentamalla sinne keilarata. Ennen kuin tiet kohenivat, yhteys Huusniemelle oli hoidettava laivoilla suoraan kaupungin rannasta, kuten Viipuria ympäröineille huviloillekin. Huusniemen ravintoloitsijat kutsuivat esiintyjiksi soittajia, sillä salilla oli riittävästi kokoa. Zedelerin perheyhtyeen jälkeen musiikista huolehtivat Conrad Spohr ja sitten Ernst Schnéevoigt yhtyeineen, molemmat tuohon aikaan alkaneen Viipurin orkesteritoiminnan pioneereja. Ravintolatilaa voitiin käyttää jopa teatteriesityksiin. Tervaniemen ohella se jäi pysyväksi kesäiseksi huvittelu- ja retkikohteeksi aina Suomen itsenäisyyden ajalle asti.[20]

Kaupungin keskusta kasvaa

Viipurin kaupungin vallien purkaminen 1860-luvulla loi uudet mahdollisuudet ravintolatoimen ja koko kaupungin talouselämän vilkastumiselle. Vanhoista yrittäjistä tämän sai kokea myös ravintoloitsija Mottin taloon Karjaportinkadulla asettunut Christian Andrea, sveitsiläinen kondiittori, joka myöhemmin laajensi ja avasi 1879 lähikortteleissa Piispankadulla suosituksi tulleen hotelli Andrean.[21] Kaupungin, joka keräsi veroa, kannatti osallistua ravintolatoimintaan myös omilla yrityksillään. Vuonna 1875 perustettu, suomennetulta nimeltään Viipurin kaupungin anniskeluosakeyhtiö huolehti anniskelupaikkojen tarjoamisesta alemmille luokille. Tällaisia anniskelupaikkoja oli Karjaportinkatu 24:ssä, Vahtitorninkatu 83:ssa sekä Repolassa.[22]

Vallien purkaminen mahdollisti Esplanadin, tulevan Torkkelinpuiston perustamisen, ja Salakkalahden rannan rakentamisen valleista tulevalla täyttömaalla. Frans Ehrenburg avasi ensimmäisenä Esplanadin puistoon ravintolan, niin sanotun vanhan Belvederen. Rakennus valmistui 1868 ja merkitsi uutta alkua uuden keskustan ravintolakulttuurissa, mutta tuo rakennus paloi jo 1887.[23] Sen paikalle rakennettiin 1890 Esplanaatipaviljonki, joka kansan suussa muuttui Espiläksi. Siitä tuli Viipurin tunnettu

niemi's restaurateurs invited musicians to perform there, as the premises were big enough. The first of these were the Zedeler family band, followed by Conrad Spohr and then Ernst Schnéevoigt and their ensembles. These two conductors pioneered orchestral music in Vyborg. The restaurant space could even be used for theatre performances. Alongside Tervaniemi area, it remained a key summer venue for entertainment and outings right up to the period of Finland's independence.[20]

A growing town centre

When the town walls were demolished in the 1860s, new business opportunities arose, not least in the restaurant sector. Old hands who took these opportunities included Christian Andrea, who occupied Motti's building on Karjanportinkatu Street. The Swiss pastry chef later expanded and in 1879 he opened the Hotel Andrea on nearby Piispankatu Street, which soon became a popular destination.[21] The town collected its own taxes, so it made sense for it to get involved in the restaurant business. In 1875,

Hotelli Knut Posse toimi Karjalankadun varrella samassa Uno Ullbergin suunnittelemassa ja vuonna 1929 valmistuneessa talossa kuin Karjala-lehden toimitus. Nykyään rakennuksessa sijaitsee hotelli Viipuri. Kuva on 1930-luvulta.
Kuva: Lappeenrannan museot.

Knut Posse Hotel and the Karjala newspaper offices were both housed in the same building on Karjalankatu Street designed by Uno Ullberg and completed in 1929. The Hotel Vyborg is located in the same building today. Photo taken in the 1930s.
Photo: Lappeenranta Museums.

→
Vuonna 1913 valmistuneella Herman Geselliuksen ja Eliel Saarisen suunnittelemalla Viipurin rautatieasemalla oli edustava ravintola. Samalla tavalla kuin Viipurin ja Helsingin rautatieasemat muistuttivat ulkoisesti paljon toisiaan, myös ravintolasalit kaarikoristeineen olivat miljööltään hyvin paljon toisensa kaltaisia. Tämä Viipurin rautatieasemarakennus tuhoutui lähes täysin toisessa maailmansodassa.
Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

Herman Gesellius and Eliel Saarinen designed Vyborg railway station, completed in 1913, which had a handsome restaurant. Vyborg and Helsinki railway stations resembled each other greatly from the outside, and with their arched decoration, the restaurant interiors was also very similar in ambience. This Vyborg railway station building was destroyed almost completely during the Second World War.
Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

maamerkki, joka muistutti Helsingin Esplanadi-puiston ravintola Kappelia. Kummankin ravintolan terassin vastapäätä oli soittolava (kapellet).

Uusi Belvedere nousi kivirakennuksena Salakkalahden rantaan. Sen suunnitteli kaupunginarkkitehti Fredrik August Odenwall. Hotelli oli rautatieasemalta kaupunkiin tullessa huomattavin kaupungin säätyläisille sopiva majoituspaikka, ja se kilpaili varmasti vanhassakaupungissa asti sijainneen Andrea-hotellin kanssa. Vuonna 1906 Venäjän valtakunnan duuman hajottamisen jälkeen Belvederessä kokoontuivat liberaalin perustuslaillisdemokraattisen puolueen edustajat ja hyväksyivät niin sanotun manifestin, jolla kehotettiin aktiiviseen vastarintaan yksinvaltiutta vastaan. Suomen sisällissodassa Helsingistä Viipuriin siirtynyt punaisten kansanvaltuuskunta käytti sitä päämajanaan huhtikuussa 1918, ennen kuin pakenivat Pietariin. Toukokuussa 1918 siihen majoittuivat kaupungin vallanneet valkoiset.[24]

Poliittisten ja taloudellisten piirien tarpeisiin myös Viipuriin alettiin perustaa kerhoja ja hankkia uusille yhdistyksille huoneistoja, joissa voitiin viettää iltaa samanmielisten seurassa, omissa klubeissa, tai omissa ”sosiaalisissa kuplissa”, kuten uudempi ilmaisu sanoisi. Handelsgillet i Viborg (ruotsinkielinen Viipurin Kauppakilta) perustettiin 1888, ja se

Vyborg municipal licensing company provided licensed premises to the lower orders. These were located at number 24 Karjaportinkatu Street, number 83 Vahtitorninkatu Street, and in Repola.[22]

The Esplanade was built in the space created by taking down the town walls, and later became known as Torkkeli Park, and the walls along the shores of Salakkalahti Bay were filled in to create a beach. Frans Ehrenburg opened the first restaurant in the Esplanade Park, known as old Belvedere. The building was completed in 1868, marking the beginning of a new town-centre restaurant culture, but it was burned down in 1887.[23] In 1890 the Esplanade Pavilion was built on the site, and locals came to call it Espilä. This became a Vyborg landmark, like Kappeli in the Esplanade Park in Helsinki: the terraces of both restaurants faced onto a bandstand (kapellet).

The new Belvedere on the shores of Salakkalahti Bay was also designed by Odenwall. This was the best hotel for the gentry one could find on entering the town from the train station, making it real competition for the Hotel Andrea in the old town. In 1906, after the dissolution of the State Duma of the Russian Empire, representatives of the liberal Constitutional Democratic Party gathered in the Belvedere to adopt the Vyborg Manifesto. This called for active resistance against absolut-

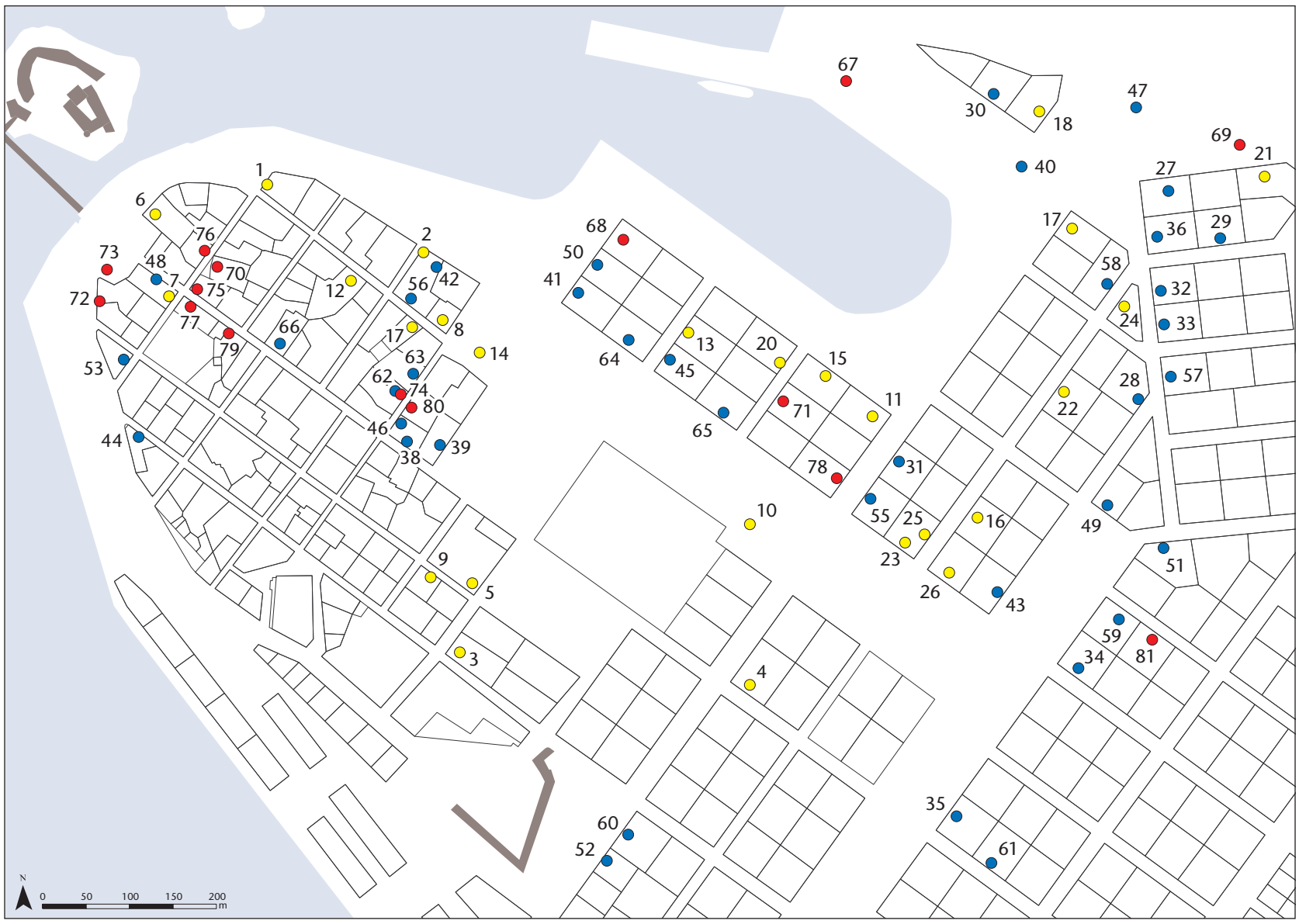

hankki huoneistonsa Karjaportinkadulta. Viipurissa oli myös kauppapalvelijoita varten oma yhdistys, Kauppakerho, ja sille kerhotila kuten Pietarissa.[25] Joitain vuosia myöhemmin, 1891 nuorsuomalaiset kansallismieliset liikemiehet perustivat oman kerhonsa eli Teollisuuden- ja liikkeenharjoittajien Seura Pamauksen. Myös se rakennutti itselleen pysyvän kerhoravintolan. Ylemmistä johtajista koostuvalla Viipurin Teollisuuskerhollakin oli oma tilansa. Kaikki olivat lähellä toisiaan keskustassa, vuoden 1861 asemakaavassa nykyiselle paikalleen siirretyn kauppatorin ja samassa kaavassa Linnoituksen ja Repolan kaupunginosia yhdistämään muodostetun Punaisenlähteentorin välillä. Pyöreän tornin purkamista suunniteltiin monessa vaiheessa. Lopulta se hyväksyttiin Viipurin maamerkiksi ja arkkitehti Uno Ullberg suunnitteli sinne ravintolatilan 1920-luvulla. Hanke oli osa kasvavaa mielenkiintoa kaupungin omaa historiaa kohtaan.

Viipurin talouskasvun useat vuosikymmenet ennen ensimmäistä maailmansotaa merkitsivät myös liike- ja työmatkailun kasvua. Matkustajakoteja ja hotelleja perustettiin lähelle rautatie- ja linja-autoasemaa Repolan kaupunginosaan. Hotelli-, matkustajakoti-, ravintola- ja kahvilatoiminnan laajentuminen voidaan havaita parhaiten oheisista lähinnä 1900-luvun alkupuolta koskevista taulukoista, joissa on lueteltu tunnetut yritykset.

Kuten muukin viipurilainen yritystoiminta, ravintolat ja kahvilat joutuivat sodan seurauksena hakeutumaan uusille sijoille, useimmiten Helsinkiin, monet Lahteen, Kouvolaan ja Kotkaan. Samalla ne joutuivat sopeutumaan uusiin oloihin. Lehtovaara löysi tilat Helsingin Taka-Töölöstä ja profiloitui laadukkaaksi ruokaravintolaksi, joka toimii edelleen (2019). Espilä sijoittui Helsingin Etu-Töölöön, jossa se toimi 1990-luvulle saakka Kauppakorkeakoulun ylioppilaskunnan (KY) kiinteistön toisessa kerroksessa lähinnä tanssiravintolana. Handelsgillet i Viborg toimii Helsingin ruotsinkielisen kauppakillan tiloissa Kasarmism – with serious repercussions. During the Finnish Civil War, the Red People's Delegation fled to Vyborg and used it as their headquarters in April 1918, until the Whites moved in when they took the town.[24]

Clubs were founded and premises sought for members political and economic circles or new associations to spend the evening in the company of like-minded people – in their own 'bubble', as we would say nowadays. The Vyborg Swedish Trade Guild was founded in 1888, with its premises on Karjaportinkatu Street. Vyborg, like St Petersburg, also had its own Commercial Club for shop assistants, with its own club house.[25] A few years later, in 1891, business members of the nationalist Young Finns formed their own Vyborg Bang Club for industrialists and retailers. They built their own club house and restaurant. Vyborg Industry Club also had its own building. These were all situated close to each other in the town centre, between the new market square (on that site from 1861) and Red Fountain Square which was built to connect the Linnoitus and Repola districts. When the Round Tower was finally declared a protected landmark after years of attempts to demolish it, architect Uno Ullberg renovated the restaurant space in the 1920s. The project reflected the town's growing interest in its own history.

Vyborg's decades of economic growth leading up to the First World War also meant the more business and work-related travel. Guest houses and hotels were established near the railway and bus stations in the Repola district. The expansion of hotel, guest house, restaurant and café provision is best indicated by the tables listing the known enterprises established in the early 1900s.

Like other business activity in Vyborg, restaurants and cafés had to relocate as a result of the war, most often to Helsinki, but many to Lahti, Kouvola and Kotka. At the same time, they had to adapt to the new circumstances. Lehtovaara found new premises in the Helsinki district of

Teemakartta | Thematic Map 15.

Hotelleja, ravintoloita ja kahviloita Viipurissa eri aikakausina

Autonomian ajan kohteet keltaisella, itsenäisyyden aika sinisellä ja Neuvostoliiton ja Venäjän aika punaisella.

Autonomian aika

1 Mottin ravintola ja majatalo
2 Kovaleffin ruokala
3 Majatalo ja hevostallit
4 Durischin konditoria
5 Seurahuone
6 Hotel de Vibourg
7 Hotelli Andrea
8 Kaupungin anniskeluliike
9 Kaupungin anniskeluliike
10 Belvedere / Esplanad-paviljongen
11 Uusi Belvedere
12 Handelsgillet
13 Pamaus Seura
14 Pyöreä torni
15 Kauppakerho ry
16 Viipurin Teollisuuskerho
17 Matkustajakoti Mellbom
18 Hotelli d'Europe
19 Hotelli Toivo / Otava
20 Matkustajakoti Mekka
21 Matkustajakoti Paris
22 Matkustajakoti Torkkel
23 Matkustajakoti Karjala
24 Matkustajakoti Imatra
25 Matkustajakoti Keskus
26 Hotelli Puistola

Itsenäisyyden aika

27 Hotel Central
28 Finlandia
29 Hansa
30 Hospitz NNKY
31 Knut Posse
32 Patria
33 Turistihotelli
34 Yksityishotelli Lybeck
35 Hotelli Eden
36 Hotelli Marski
37=23 Aula
38 Funkis
39 Lehtovaara
40 Linja-autoaseman ravintola
41 Mainos
42 Norsu
43 Palatsi
44 Ruokala Elo
45 Torkkelin ravintola
46 Valamo
47 Viipurin asemaravintola
48 Viipurin Lauluveikot
49 Viipurin Osuusliikkeen ravintola
50 kansanruokala
51 kansanruokala
52 kansanruokala
53 kansanruokala
54 Brahen kahvila
55 Esplanad
56 Karjaportti
57 Kilta
58 Kolmikulma
59 Kultakuppi
60 Louhiala
61 Lund K. F.
62 Mokka
63 Munkki
64 Pursiainen
65 Kahvilähettämö Jul. Nissen
66 Thésalong Café & Restaurant

Neuvostoliiton ja Venäjän aika

67 Družba
68 Victoria
69 Viking
70 Atlantik
71 Bat
72 Slavjanskaja trapeza
73 Italjanski dvor
74 Kamelot
75 Medved
76 U Borharda
77 Taverna
78 Ararat
79 Café Krepostnaja
80 Café Sova
81 New Brig

Notable hotels, restaurants and cafés during different periods of Vyborg's history

Autonomic Grand Duchy of Finland period (yellow), Independent Finland (blue) and Soviet and Russian era (red).

Grand Duchy of Finland

1 Motti's Restaurant and Guest House
2 Kovaleff's Canteen
3 Guest House and Stables
4 Dursch's Patisserie
5 Club House
6 Hotel de Vibourg
7 Hotel Andrea
8 Town Licensed Business
9 Town Licensed Business
10 Belvedere / Esplanad-paviljongen
11 New Belvedere
12 Handelsgillet
13 Vyborg Bang Club
14 Round Tower
15 Commercial Club
16 Vyborg Industry Club
17 Mellbom Guest House
18 Hotel d'Europe
19 Hotel Hope / Otava
20 Mecca Guest House
21 Paris Guest House
22 Torkkel Guest House
23 Karelia Guest House
24 Imatra Guest House
25 Central Guest House
26 Hotel Puistola

Independent Finland era

27 Hotel Central
28 Finlandia
29 Hansa
30 Hospitz YMCA
31 Knut Posse
32 Patria
33 Tourist Hotel
34 Private Hotel Lübeck
35 Hotel Eden
36 Hotel Marski
37=23 Aula
38 Funkis
39 Lehtovaara
40 Bus Station Restaurant
41 Advertising
42 Elephant
43 Palace
44 Elo Canteen
45 Torkkeli Restaurant
46 Valamo
47 Vyborg Station Restaurant
48 Vyborg Songsters
49 Vyborg Cooperative Restaurant
50 People's Canteen
51 People's Canteen
52 People's Canteen
53 People's Canteen
54 Brahe's Café
55 Esplanad
56 Cattle Gate
57 Guild
58 Corner Building
59 Golden Cup
60 Louhiala
61 Lund K. F.
62 Mocha
63 Monk
64 Pursiainen
65 Coffee Distributors Jul. Nissen
66 Thésalong Café & Restaurant

Soviet and Russian era

67 Druzhba
68 Victoria
69 Viking
70 Atlantik
71 Bat
72 Slavyanskaya trapeza
73 Italyanskiy dvor
74 Kamelot
75 Medved
76 U Borkharda
77 Taverna
78 Ararat
79 Café Krepostnaya
80 Café Sova
81 New Brig

Niels Grønbek Rademacherin öljymaalaus vuodelta 1847 esittää vasemmassa alakulmassaan säätyläisten teehetkeä luonnon ja puiston siimeksessä. Maalaus ei ole maisemaltaan aivan uskollinen todellisuudelle, mutta voi ajatella tällaisen näkymän avautuneen jostakin Vekrotniemen suunnasta. Taustalla siintää Viipurinlahti sekä Viipurin kaupunki ja siellä vanha tuomiokirkko, sen kellotorni ja Raatitorni.
Kuva: Museovirasto.

Niels Grønbek Rademacher's oil painting dated 1847 shows, in the lower left corner, the gentry taking tea in the natural shade of the park. The painting is not completely faithful to the geographical reality, but one can imagine a view similar to this from Vekrotniemi Cape. In the background you can see the bay and the town of Vyborg, with old cathedral, its bell tower and the Council Tower.
Photo: Finnish Heritage Agency.

kadulla, Pamaus Seura illastaa Karjalatalolla Käpylässä. Ravintoloitsija Buttenhoff siirtyi palvelemaan imatralaisia.

Ravintolatoimintaa neuvostoaikana ja sen jälkeen

Neuvostoliiton aikana (1944–1991) hotelleista oli käytössä Vyborg, entinen Knut Posse. Se toimi virallisten puolue- ja muiden vierailijoiden majoittajana. Suomalaisten Viipuriin kohdistuneen turismin kehittyessä 1960–1970-luvuilla rakennettiin Intouristille hotelli asuttamaan suomalaisia. Sen nimen Družba, Ystävyys, suomalaiset kokivat osaksi Neuvostoliiton virallista Viipuria koskevaa kielellistä maiseman ja mielten muokkausta. Hotelli keräsi ympärilleen tutut lieveilmiöt, yökerhon, prostituution ja paikallisen mafian, jonka suojassa liiketoiminta tapahtui.

Yritteliäisyyden virkoaminen Neuvostoliiton romahduksen (1991) jälkeen kesti sekin aikansa, joten vasta 2000-luvulla Viipurin hotellitarjonta on monipuolistunut (mm. Victoria kauppatorin laidalla, Atlantik vanhassakaupungissa ja Viking rautatieaseman vieressä), mikä ei johdu yksistään suomalaisesta kysynnästä. Karjalaiset evakot ja heidän jälkeläisensä ovat jo 70 vuoden kuluessa ehtineet Viipurinsa nähdä. Seuraavien sukupolvien Viipurin käyntejä ei helpota EU-raja, viisumin hinta ja sen hakuprosessi. Uutta nykyisessä Viipurin hotelli- ja ravintolatarjonnassa on, että sitä rakennetaan aiempaa enemmän Venäjän kotimaan turismin tarpeisiin, mutta suomalaistenkaan muistoja ei ole unohdettu: Pyöreä torni on toiminut jälleen ravintolana 1970-luvulta lähtien ja sodan aikana tuhoutuneen ravintola Esplanadin eli Espilän paikalla avattiin 2016 vanhan puistoravintolan arkkitehtuuria jäljittelevä uusi Espilä-ravintola. Viipurin matkailua stimuloivat keskiaikafestivaalit ja elokuvafestivaalit sekä sen asema Pietarin lähialueiden matkailukohteena. Ilmiö selittää myös kaupungissa 2015 jälkeen heränneen yritteliäisyyden: nuorten yrittäjien perustamia kahviloita on tullut niin runsaasti, että oheisessa luettelossa on ollut mahdollista esittää vain aivan keskeisimmät toiminnassa olevista uusista kahviloista.

Taka-Töölö and branded his eponymous restaurant as a quality establishment – it is still open today (2019). The Espilä settled nearby in Etu-Töölö, operating mainly as a dancing establishment until the 1990s: the restaurant was on the second floor of the School of Economics Student Union building. Vyborg Swedish Trade Guild continued in Helsinki's Swedish-speaking guild premises on Kasarmikatu Street and the Vyborg Bang Club dines in Karelia House in Helsinki. The restaurateur Buttenhoff took his services to Imatra.

Restaurants during and after the Soviet period

During the Soviet period (1944–1991) the only functioning hotel was the Vyborg, formerly known as the Knut Posse. It was where official party members and other visitors stayed. As Finnish tourism to Vyborg developed in the 1960s and 1970s, an Intourist hotel was built to accommodate the Finns. They saw its name – Druzhba, or Friendship – as part of the official Soviet discourse which attempted to shape opinions about Vyborg. The usual suspects frequented the hotel and its night club; prostitutes and the local mafia, who 'protected' local business activity.

Private enterprise was officially reborn on the collapse of the Soviet Union (1991) but took time to become established. Vyborg's hotel market only diversified in the 2000s (with the Victoria on the market square, Atlantik in the old town and Viking near the railway station), and not just in response to Finnish demand. The Karelian evacuees and their descendants had already had 70 years to see their old home town. The EU border does not make it any easier for the next generation to visit; nor does the visa price and application process. Instead, Vyborg's hotels and restaurants are now increasingly focusing on the Russian domestic tourist market, but Finnish memories are not forgotten: the restaurant in the Round Tower has been in continuous operation again since the 1970s and in 2016 a new Espilä Restaurant was opened on the site of the old one, which was destroyed during the war, echoing the park architecture of the original building. The medieval festivals and film festivals, besides its location near St Petersburg, all encourage tourism to Vyborg. This is further boosted by the entrepreneurial spirit evident in the town since 2015: there are so many new cafés in the town that only the best-known ones could be mentioned here.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Hotelli- ja ravintolamuseon tietopalvelu toimitti kirjoittajalle ystävällisesti Viipuria koskevat listaukset. | The hotel and restaurant museum information service kindly provided the author with listings for Vyborg.
2 Ruuth, J. W., *Viborgs stads historia 1–2*. Wiborg 1906, 218.
3 Ruuth, J. W. – Halila, Aimo, *Viipurin kaupungin historia II. Vuodet 1617–1710*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1974, 254.
4 Ruuth 1906, 630. Myös | Also Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1975, 137–140.
5 Ruuth 1906, 630–634.
6 Ruuth 1906, 634–635; Ruuth – Kuujo 1975, 137–140. Grenqvististä ja naisten toiminnasta yrittäjinä ks. | On Grenqvist and the activities of women entrepreneurs see Ijäs, Ulla, Kauppias, leipuri ja kapakan emäntä: naisyrittäjiä Viipurissa noin 1700–1840. Teoksessa | In Einonen, Piia – Räihä, Antti (toim. | eds.), *Kuvaukset, mielikuvat ja identiteetit. Viipurin kulttuurihistoriaa 1710–1840*. VSKS, Helsinki 2018.
7 Ruuth – Kuujo, 1975, 254–256.
8 Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia IV, 1 osa. Vuodet 1812–1840*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981a, 77–78.
9 Hirn, Sven, Viipurin kapakat 1850-luvulla. Teoksessa | In *Alkoholipolitiikka* 2/1969, 80–86. Hirn 1969, 82 sanoo ilmeisesti vahingossa Maneesikatu, kyseessä on Kazarmennaja ulitsa. | Hirn 1969, 82 accidentally calls it Maneesikatu, but means Kazarmennaya ulitsa.
10 Ruuth – Kuujo 1981a, 79.
11 Hirn 1969, 86.
12 Hirn 1969, 82.
13 Hirn, Sven, Vihantaa Viipuria. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 1*. VSKS, Helsinki 1976, 6–39.
14 Hirn 1976, 15.
15 Hirn 1969, 83–84; Hirn 1976, 14–21.
16 Hirn 1976, 14–21.
17 Fåfängan-sanan pohjana on adjektiivi, joka tarkoittaa 'joutilas, turha, turhamainen, tarpeeton', mikä viittaa vapaa-aikaan eli niin sanotun hyödyttömän ajan viettoon. Joutilas voisi suomenkielisenä nimenä olla runollisempi. | The word fåfängan comes from an adjective which means 'idle, useless, vain, superfluous,' which refers to leisure time, that is, passing the time unproductively. Idlewild could be a more poetic name in English.
18 Hirn 1976, 22–26.
19 Hirn 1976, 28–33.
20 Hirn 1976, 34–36.
21 Ruuth J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia IV, 2 osa. Vuodet 1840–1917*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1981b, 498–499.
22 Ruuth 1906, 1026.
23 Ruuth – Kuujo 1981b, 496; Hirn 1969, 81.
24 Ruuth – Kuujo 1981b, 496.
25 Ruuth 1906, 1025.

Где поесть и выпить? – Гостиницы, рестораны и кафе Выборга

Выборгские кафе и рестораны десятилетиями служили местами встреч для жителей и гостей города. К примеру, в 1920–30-е годы в Выборге действовало столько всевозможных кафе, что город тогда получил ласковое прозвище «маленький Париж». Дома для приезжих и гостиницы тоже преуспевали и обслуживали путешественников на высоком уровне.

Известно, что уже в 1545 г. несколько городских булочников и мясников получили разрешение на торговлю едой и питьем. В XVII в. некоторым из бюргеров было дано право на торговлю пивом. В те времена постоялых дворов и домов для приезжих еще не существовало, и городские обыватели были обязаны обеспечивать путешественников кровом. В годы «русского столетия» (1710–1812) в Выборге увеличивается количество питейных заведений и появились постоялые дворы первоклассного уровня. В 1830-е годы количество кабаков в городе увеличилось до 13.

Когда в 1834 г. в Выборге был открыт т.н. Дом собраний (Seurahuone) и театр, объединенные с новым зданием городской ратуши, ресторан этого дома быстро становится центром светской жизни города и популярным местом встреч. В это же время начали приводить в порядок городские парки, в которых сроились соответствующие духу времени деревянные парковые рестораны. Часть из них была построена за пределами центра города. Например, в районе Нейтсютниеми в начале 1850-х годов был построен ресторан «Vauxhall» и морская купальня.

Разборка остатков городских валов в 1860-е годы создает новые возможности для оживления ресторанного дела в центре Выборга и развития городской экономики вообще. На месте бывших укреплений был разбит парк Эспланада, позднее названный Торкельским парком (совр. парк Ленина). Первый ресторан в парке Эспланада, т.н. старый «Бельведер», был открыт в 1868 г. Это событие ознаменовало собой новый этап в развитии ресторанной культуры центра города. После пожара, уничтожившего этот ресторан, на его месте был построен в 1890 г. ресторан «Эспланада», получивший в народе имя «Эспиля». На берегу залива Салаккалахти было возведено каменное здание гостиницы «Бельведер», называемое горожанами новым «Бельведером». В старом центре города высококлассное обслуживание предлагал отель «Андреа», владельцем которого являлся швейцарский кондитер Христиан Андреа.

Политические и экономические круги Выборга начали организовывать различные клубы и общества, для которых снимались помещения. В них можно было встречаться и проводить вечера в обществе единомышленников. Примерами таких клубов могут служить «Handelsgillet i Viborg» (шведскоязычная гильдия торговцев), клуб националистически настроенных молодых финских предпринимателей «Pamaus» (Гром), а также Выборгский клуб промышленников, объединявший крупных руководителей предприятий.

Круглая башня не раз находилась под угрозой уничтожения, пока, наконец, это строение не было одобрено в качестве одного из символов Выборга. В этой башне в 1920-е годы был открыт ресторан, спланированный архитектором Уно Ульбергом в старинном стиле, и получивший впоследствии легендарную известность. Этот архитектурный проект являлся примером возрастающего интереса жителей Выборга к истории своего города.

Десятилетия экономического подъема Выборга, наблюдавшиеся здесь перед Первой мировой войной, были отмечены также увеличением количества деловых поездок, совершаемых предпринимателями. В результате в городе открываются гостиницы и дома для приезжих, сосредоточенные, в основном, недалеко от железнодорожного и автобусного вокзалов, в городском районе Репола.

В советский период (1944–1991) из бывших финских гостиниц действовала лишь гостиница «Выборг», бывшая гостиница «Кнут Поссе». Она являлась официальной гостиницей местных партийных органов и принимала различных функционеров. По мере развития финского туризма в 1960–70-х годах в Выборге был построен интуристовский отель «Дружба». В начале 2000-х годов количество гостиниц в городе и их разнообразие значительно возрастает. Возрождаются и ресторанные традиции. Так в 2016 г. на месте разрушенного во время войны ресторана «Эспланада» был построен новый ресторан «Эспиля», представляющий собой копию оригинального строения ресторана. Кроме него в Выборге работает множество других ресторанов, предлагающих самую разнообразную кухню, и уютных кафе, оживляющих уличную картину города.

KUIN ULKOMAILLA

– kaupunki venäläisissä turistioppaissa 1800–1900-lukujen vaihteessa

VYBORG FOR RUSSIAN TOURISTS

– the Town in Russian Tourist Guides at the Turn of the Nineteenth and Twentieth Centuries

Venäläiset matkailijat alkoivat vierailla Suomessa jo 1800-luvun alkupuolella. Tähän vaikutti erityisesti keisari Nikolai I:n kansallismielinen politiikka ulkomaalaisia vaikutuksia vastaan. Matkailua ulkomaille rajoitettiin ja vuonna 1831 kiellettiin nuorten opiskelu ulkomailla. Vuonna 1834 rajoitettiin aatelin oleskeluaika Venäjän rajojen ulkopuolella viideksi vuodeksi. Muutaman vuoden kuluttua nostettiin passimaksuja rajusti ja vuonna 1844 kiellettiin ulkomaanmatkat kaikilta alle 25-vuotiailta venäläisiltä.[1] Silloin venäläinen aatelisto löysi Suomen, joka oli ”ulkomaa” keisarikunnan rajojen sisällä. Höyrylaivaliikenteen alettua vuonna 1837 venäläiset alkoivat käydä yhä enemmän muun muassa Helsingissä, josta tuli kesäisin pietarilaisten suosima kylpyläkaupunki. Krimin sodan (1853–1856) jälkeen olot Venäjällä taas vapautuivat ja Euroopan kylpylät vetivät venäläiset matkailijat Helsingistä.[2] Matkailu muualle Suomeen kuitenkin jatkui[3], rautatieyhteyden avautuminen Viipurin kautta Pietarista Helsinkiin 1870 oli tässä tärkeässä asemassa. Ensimmäiset venäläiset turistiopaskirjat ilmestyivät jo venäläisten Suomen matkailun alussa 1830-luvulla[4], mutta varsinainen opaskirjojen ”buumi” alkoi vuosisadan loppupuolella. Vuosina 1850–1917 ilmestyikin yli 70 Suomea venäläisille turisteille kuvaavaa opaskirjaa.[5]

Viipuri: kaupunki, jossa ei ollut paljon katsottavaa

Viipurista on kirjoitettu jokaisessa Suomea käsittelevässä opaskirjassa, tosin usein hyvin lyhyesti. Opaskirjojen tekijät kuvasivat Viipuria tavallisesti vain välipysäkkinä matkalla Helsinkiin, Lappeenrantaan tai Imatralle. Esimerkiksi ensimmäisessä varsinaisessa opaskirjassa vuodelta 1862 Viipuria kuvataan kolmella sivulla. Siinä kerrotaan, että kaupunki oli perustettu vuonna 1293 ja että ”suurin osa sen 6 000 asukkaasta koostuu niiden siirtolaisten jälkeläisistä, jotka ovat aikanaan lähteneet Saksasta ja Tanskasta”. Viipurin rakennuksia kuvataan ”varsin vanhoiksi”

Russian tourists began to visit Finland in the early nineteenth century. This was mainly due to Emperor Nicholas I's nationalist policy towards foreign influences. Tourism abroad was limited, and in 1831 young people were prohibited from studying abroad. In 1834, the length of time nobles were permitted to spend outside the borders of the empire was limited to five years. A few years later passport fees were hiked drastically and in 1844 foreign travel was banned for all Russians under the age of 25.[1] This was when the Russian nobility discovered Finland, which was both 'abroad' and within the imperial borders. After the introduction of steamboat routes in 1837, Russians began to visit places like Helsinki more and more often, and it became the most popular spa town for summer visitors from St Petersburg. After the Crimean War (1853–1856) conditions in Russia relaxed again and Russian visitors to Helsinki were drawn to the spas of Europe.[2] Nevertheless, tourism to Finland continued,[3] and the rail connection from St Petersburg to Helsinki via Vyborg opened in 1870 played a significant role in this. The first Russian tourist guidebooks appeared even before Russian tourism in Finland in the 1830s,[4] but the real guidebook 'boom' began at the end of the century. More than 70 Russian tourist guides to Finland appeared between 1850 and 1917.[5]

Vyborg: the town where there was not much to see

Vyborg is described in some tourist guides to Finland, though often very briefly. The guidebooks usually only write about Vyborg as a staging post on the way to Helsinki, Lappeenranta and Imatra. The first real guidebook, dating from 1862, dedicates just three pages to Vyborg. It states that the town was founded in 1293, and that “most of its population is made up of the descendants of immigrants, 6,000 of whom originally came from Germany and Denmark.” Vyborg's buildings are described as “rather old” and its streets as “narrow and irregular” but clean. Sights

Vuonna 1879 valmistunut Belvedere-hotelli oli yksi suosituimmista majoituspaikoista, joita venäläiset opaskirjat suosittelivat matkustajille. Aleksanterinkadun ja Salakkalahdenkadun kulmassa sijaitseva hotelli oli lähellä rautatieasemaa ja se tarjoisi mukavia huoneita ”4 markasta alkaen”. Valokuva 1900-luvun alusta.
Kuva: Museovirasto.

The Hotel Belvedere, opened in 1879, was one of the most popular places recommended to travellers in Russian guidebooks. Located on the corner of two streets, Aleksanterinkatu and Salakkalahdenkatu, the hotel was near the train station and had comfortable rooms “from 4 marks”. Photo early 1900s.
Photo: Finnish Heritage Agency.

ja katuja ”kapeiksi ja epäjärjestelmällisiksi”, mutta siisteiksi. Nähtävyyksistä mainitaan linna ja Monrepos’n puisto ja lopussa todetaan, että elämä kaupungissa on edullisempaa, kuin Pietarissa, mutta kalliimpaa kuin muualla Suomessa. Venäläisille vierailijoille ”yllätyksenä” olivat yövartijat, jotka ”puhaltavat torviinsa puolen tunnin välein ilmoittaakseen, että kaupungissa on kaikki hyvin”.[6]

On myös sellaisia varhaisia opaskirjoja, joissa Viipuri on matkan pääkohteena. Ensimmäinen sellainen oli *Kuvaus Viipurista ja sen lähiympäristöistä, Monrepos’ta sekä Imatran, Neits-Niemen ja Kiren-Kosken vesiputouksista ja Saimaan kanavasta*. Kirjan tekijänä oli valokuvaaja Gerontin Volpert ja se julkaistiin Viipurissa vuonna 1874. Kirjan nimestä voi olettaa, että kaupunkia kuvattaisiin siinä perusteellisesti, mutta todellisuudessa tässäkin kirjassa Viipurin kuvaus on varsin lyhyt. Eniten huomiota saa Monrepos’n puisto, jonka jokainen nähtävyys saa oman aukeamansa ja kuvansa. Puistosta puhutaan enemmän kuin kaupungista myös A. Annikovin opaskirjassa *Viipuri ja sen lähiympäristö* vuodelta 1887. Tekijän mukaan Viipurissa ”huomiota ja jopa katselua ansaitsee” ainoastaan linna. Nikolai Fedotovin kirjassa *Viipuri ja Monrepos* Viipurille on omistettu vain kaksi sivua. Siinä kerrotaan lyhyesti kaupungin historiasta, ”mutkikkaista ja kapeista kaduista” ja ”siisteistä taloista” sekä harmitellaan taas sitä, että kaupunkilaiset eivät osaa venäjää. Lisäksi matkustajia varoitetaan siitä, että sunnuntaisin Viipurissa alkoholia myydään ainostaan illalla. Nähtävyyksiä kuvataan vain muutamilla sanoilla.[7]

Vuonna 1896 Fedotov julkaisi matkaoppaan, jonka nimi oli *Uusi kuvallinen opaskirja Suomen huvila-, terveyskylpylä- ja luontonähtävyyksien paikoista*. Siinä hän antoi jo enemmän käytännöllisiä tietoja Viipurista. Hän kertoi esimerkiksi siitä, että Viipurissa ”jopa jokaisesta likaisesta majatalosta” löytyy paljon ruotsalaisia, suomalaisia ja saksalaimentioned include the castle and Monrepos Park, concluding that life in the town is more reasonable than in St Petersburg, but costlier than elsewhere in Finland. It may come as a “surprise” to Russian visitors that night watchmen “blow trumpets every half hour to indicate that all is well in the town.”[6]

There are also early guidebooks for which Vyborg is the main destination. The first of these is the *Description of Vyborg and its surroundings, Monrepos and Imatra, Neits-niemi, the Kiren-koski waterfalls and the Saimaa Canal*. The author was photographer Gerontin Volpert and it was published in Vyborg in 1874. The title implies that the town would be described thoroughly, but even in this book the account of Vyborg is quite brief. Most attention is given to Monrepos Park; each attraction gets its own page spread and picture. There is also more information about the park than the town in A. Annikov’s 1887 guidebook *Vyborg and its Immediate Surroundings.* The author believes that the only sight “worth attention and even seeing” is the castle. Nikolay Fedotov’s book *Vyborg and Monrepos* also devotes only two pages to the town. Besides a brief history of the town, noting its “winding and narrow streets” and “well-kept houses”, the author laments the fact that its citizens do not speak Russian. Travellers are also warned that on Sundays, alcohol is only sold in Vyborg in the evenings. The sights are described in just a few words.[7]

In 1896 Fedotov published a guidebook called *A new illustrated guide to summer houses, health spas and nature attractions in Finland.* This provided his readers with more practical information about Vyborg, such as the fact that “even every dirty boarding house” subscribes to several Swedish, Finnish and German newspapers, but “no Russian ones at all.” Fedotov advised on the best places to buy food and alcoholic drinks, and described the town’s saunas, in which “the women wash the men,

Viipurin siisteys ihmetytti monia venäläisiä. Vaikka kaupungissa oli paljon hevosia, keskustan kadut pidettiin erinomaisessa kunnossa. Torkkelinkatua kutsutaan opaskirjassa kaupungin parhaaksi kävelypaikaksi ja se tarjosi turisteille myös ostosmahdollisuuksia. Valokuva vuodelta 1908.
Kuva: Museovirasto.

The cleanliness of Vyborg surprised many Russians. Although the city had a lot of horses, the town-centre streets were in excellent condition. The guidebook said that Torkkelinkatu Street was the best location for a walk in town, with shopping options for tourists. Photo 1908.
Photo: Finnish Heritage Agency.

sia lehtiä, ”muttei yhtäkään venäläistä lehteä”. Fedotov neuvoi parhaita paikkoja, joista saattoi ostaa ruokaa ja alkoholia sekä kuvasi kaupungin saunoja, joissa ”naiset pesevät miehiä ankaraa siveyttä noudattaen”. Nähtävyyksistä ei taaskaan kerrota paljoa, mainitaan vain linna, kirkot ja koulut. Fedotov kuvaili Viipuria seuraavilla sanoilla: ”Siistit ja kauniit talot, joista suurin osa on tehty puusta, pienet puutarhat joidenkin talojen vieressä; erinomainen hiljaisuus ja puhtaus koko kaupungissa; runsas vesistö, joka ympäröi Viipuria kolmelta suunnalta […] juoppojen ja kerjäläisten täysi puuttuminen kaduilta – kaikki tämä antaa teille aika hyvän vaikutelman kaupungista.”[8]

Myöskään Karl Grönhagen ei nähnyt opaskirjassaan (1899) Viipurin arkkitehtuurissa mitään erikoista, hänen mielestään kaupungin rakennukset eivät olleet erityisen hienoja, vaan Viipurin olemus oli ”kuin tavallisen kuvernementtikaupungin”. Grönhagenin mukaan koko kaupungista tuskin löytyi edes kymmenkuntaa kaunista taloa, ja kadutkin olivat mutkikkaita, kapeita ja mäkisiä. ”Torit ovat pieniä, puutarhoja on vähän, patsaita ei ole ollenkaan, ja suurin osa taloista on rakennettu puusta” – sellaiselta näytti Viipuri Grönhagenin silmissä vielä vuonna 1899. Väestöllisesti Viipuri oli ”kosmopoliittinen” ja koostui ennen kaikkea suomalaisista ja ruotsalaisista ja sitten venäläisistä ja saksalaisista.[9]

Muuten Grönhagenin kertomus Viipurista on varsin perusteellinen. Hän esittää lukijalle kattavan kuvauksen Viipurin historiasta, kertoo kaupungin kouluista ja ”koulukysymyksen kehityksestä”, joka hänen mukaansa ansaitsi erityistä huomiota. Hän ihaili sitä, miten hyvin koulutunnit on järjestetty ja miten koululaiset ulkoilivat jopa ”kovissakin pakkasissa”. Kehuja saivat myös Viipurin vesijohtojärjestelmä, sähkövalaistus ja puhelin, ”joka erityisesti palvelee kaukana kaupungista asuvia huvila-asukkaita”. Viipurin yleiskuvaus päättyy varsin optimistisesti: ”Viime aikoina on alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota kaupun-

adhering to strict moral standards.” Yet again, he makes little mention of sights, apart from the castle, churches and schools. Fedotov described the Vyborg in following words: “Well-kept and beautiful houses, most of which are made of wood, small gardens next to some houses; the whole town is exceptionally quiet and clean; plentiful waters surround Vyborg on three sides [...] the streets are completely free of drunks and beggars – all this gives you a rather good impression of the city.”[8]

Karl Grönhagen also did not see anything special in Vyborg architecture in his guidebook (1899); in his opinion, the buildings in the town were not particularly splendid, but rather Vyborg was “an ordinary provincial town.” He could not even find a dozen beautiful houses in the whole town and the streets were twisting, narrow and hilly. “The squares are small, there are few gardens, no statues at all and the majority of the houses are built of wood” – this was what Vyborg looked like to Grönhagen as late as 1899. The population of Vyborg was “cosmopolitan” and was mainly made up of Finns and Swedes, followed by Russians and Germans.[9]

Otherwise Grönhagen’s write-up of Vyborg is quite thorough. He gives the reader a comprehensive description of the history of Vyborg, and reports on the town’s schools and “development of the schooling issue” which he said deserved “special attention”. He admired how well the lessons were organized and how school children exercised outdoors “even in the harshest frosts.” Compliments also go to Vyborg water supply system, electric lighting and telephone, “which especially caters for people in their summer houses, far away from the city.” The general description of Vyborg ends on a rather optimistic note: “Recently, more and more attention has been paid to the appearance of the town, giving one hope that in the near future we may see good boulevards lining the shore, better houses, streets and gardens.”[10]

gin ulkoasuun, ja se antaa toiveita, että lähitulevaisuudessa saatamme nähdä hyviä rantabulevardeja, parempia taloja, katuja ja puutarhoja."[10]

Viipurin kuva todellakin alkoi muuttua vasta 1900-luvun alussa, jolloin kaupungin keskustaan rakennettiin paljon uusia hienoja taloja. Kuuluisa venäläinen matkaoppaiden tekijä Grigori Moskvitš kuvaileekin Viipuria vuonna 1908 seuraavasti: "Ulkoapäin Viipuri näyttää aika vilkkaalta kaupungilta varsinkin kesällä ja se ihmetyttää siisteydellään ja kauneudellaan. Kadut ovat hyvin päällystettyjä ja niistä huolehditaan erinomaisesti. Suurin osa rakennuksista ei ole arkkitehtuuriltaan kauniita, paitsi uusimmat talot, joita on rakennettu viime aikoina Viipurissa nopeaan tahtiin. Nuo viimeisimmät talot on tehty kivestä ja niissä on hienoja graniitista tehtyjä koristeita, kun taas vanhat talot on tehty puusta ja niitä on paljon. Torit ovat pieniä, puistoja on aika vähän ja muistomerkit puuttuvat täysin. Silti Viipuri on hyvin kaunis, koska sen lahden rannat, joilla se sijaitsee, ovat ainutlaatuiset, vettä on paljon ja maasto on mäkinen."[11]

Viipurin kiertokävely vuodelta 1915

Vuonna 1915 ilmestynyt *Viipurin ja sen lähiympäristön opaskirja* on esimerkki sellaisista kaupunkioppaista, jotka yleistyivät 1900-luvulla eri puolilla maailmaa. Suhteellisen pienikokoinen kirja (77 sivua) koostuu kahdesta osasta. Alussa kuvataan Viipurin historia varsin "tapahtumarikkaaksi". Varsinainen kuvaus Viipurista, joka on otsikoitu "Nykyinen Viipuri", on esitetty tyypilliseen opaskirjojen tyyliin. Se on tavallaan kiertokävely, joka alkaa rautatieasemalta ja päättyy Papulan kaupunginosaan.[12] Tällä tavoin kirja tarjoaa turisteille yksinkertaisen ja tiiviin tietopaketin, jossa esitetään kaupungin kiinnostavimmat paikat, tosin varsin lyhyesti. Kirjassa on runsaasti valokuvia ja se muistuttaa hyvinkin paljon nykyaikaisia matkaopaskirjoja.

Kävelyn reittiä voi seurata oheisesta kartasta. Venäläinen matkustaja saapui Viipuriin junalla. Vuonna 1870 avattu rautatie kulki Pietarista Viipurin kautta Riihimäelle ja sieltä Helsinkiin. Viipurin ensimmäinen puinen rautatieasema korvattiin vuonna 1913 uudella graniittisella rakennuksella, jonka suunnittelivat arkkitehdit Eliel Saarinen ja Herman Gesellius. Tämä toisessa maailmansodassa tuhoutunut asemarakennus edusti kansallisromantiikkaa ja muistutti paljon Saarisen suunnittelemaa Helsingin rautatieasemaa. Opaskirjassa Viipurin asemasta kerrotaan, että se on "melko tärkeä keskus, josta lähtee päivittäin noin 100 junaa". Kirjan mukaan "rakennus on ehdottomasti yksi pohjoismaiden hienoimmista ja kauneimmista rautatieasemista" ja aseman merkitys oli kasvamassa, koska turistien määrä lisääntyi vuosi vuodelta.[13]

Kirja aloittaa kiertokävelyn kuvaamalla, kuinka matkustajan päästyä rautatieasemalta hänen eteensä avautuu "leveä ja suora Aleksanterinkatu", jonka oikealle puolelle jää Salakkalahden puisto ja kauppatorille vievä rautatien haara. Turistia kehotetaan kiinnittämään huomionsa kadun vasemmalla puolella olevaan kauniiseen Pietisen taloon. Etenemällä Aleksanterinkatua pitkin turisti pääsee kaupungin pääkadulle Torkkelinkadulle, jonka vieressä sijaitsivat "Esplanadit". Esplanadia ja Torkkelinkatua nimitetään kaupungin parhaaksi kävelypaikaksi: "Siinä, missä ennen olivat vallit, nyt saattaa kävellä kauniiden puiden varjossa tai istua lehtimajoissa ja nautiskella ihanista kukista." Esplanadi-puiston keskellä on "mainio kesäravintola, ns. Esplanadi-Paviljonki, jonka terassilta avautuu erinomainen näkymä […] ja siellä esiintyy joka päivä Viipurin puhallinorkesteri". Turisteja neuvotaan kiinnittämään huomionsa mm. Suomen Pankin, Kansallis-Osake-Pankin ja Osakepankin rakennuksiin.[14]

Kävelyreitti jatkuu Torkkelinkatua pitkin kauppatorille, jossa turistien eteen avautuu vanha Viipuri. Katselemisen arvoiseksi torilla mainitaan Pyöreä torni, uusi Kauppahalli ja Pohjola-Pankin sekä Yhdyspankin rakennukset. Torilta reitti etenee Paraatiaukiolle, jossa "joskus harjoittelevat venäläiset sotilasjoukot ja joskus lapset leikkivät". Siellä "vanhojen

The image of Vyborg really began to change in the early twentieth century, when a number of new grand houses were built in the centre of the town. In 1908, the famous Russian guidebook author Grigoriy Moskvich described Vyborg as follows: "From the outside, Vyborg seems a rather bustling town, especially in the summer, and is delightfully well-kept and beautiful. The streets are well surfaced and exceptionally well maintained. The majority of the buildings are not architecturally beautiful, except the newest houses, which have been built recently in Vyborg at a rapid pace. These latest houses are built of stone with wonderful granite decoration, while the old ones are made of wood and numerous. The squares are small, there are not very many parks and there is a complete lack of monuments. Despite this, Vyborg is very beautiful, because the shores of the bay where it is located are unique, there is a lot of water and the terrain is hilly."[11]

A 1915 walking tour of Vyborg

The *Guidebook to Vyborg and its Immediate Surroundings* published in 1915 is a typical example of the town guides that became common in various parts of the world in the twentieth century. The relatively small book (77 pages) consists of two parts. It begins with a history of Vyborg, described as particularly "eventful". The description of the town itself, entitled "Vyborg today" is presented in typical guidebook style. It is a kind of walking tour beginning at the railway station and ending in the district of Papula.[12] In this way, the book offers tourists a simple and concise package of information, presenting the most interesting places, albeit very briefly. The book also contains plenty of photographs and looks very like tourist guides do today.

The walking tour route can be followed on the enclosed map. Russian travellers came to Vyborg by train. The railway line, opened in 1870, ran from St Petersburg via Vyborg and Riihimäki to Helsinki. The first wooden train station in Vyborg was replaced by a new granite building in 1913, the work of architects Eliel Saarinen and Herman Gesellius. This station building, destroyed in the Second World War, was in the National Romantic style and reminds one very much of Helsinki central railway station, which was also designed by Saarinen. The Vyborg guidebook describes the station as "a quite important centre, with about 100 trains departing from it every day." The book continues that "the building is definitely one of the finest and most beautiful train stations in the Nordic countries" and it was becoming more important, as the number of tourists was increasing year on year.[13]

The book commences the walking tour by describing how, on leaving the train station, the "broad and straight Aleksanterinkatu Street" opens up before the traveller, with Salakkalahti Park and the fork leading to the market square on the right. The tourist's attention is drawn to the beautiful Pietinen house on the left-hand side of the street. Proceeding along Aleksanterinkatu Street, the tourist reaches the main street, Torkkelinkatu, and the adjacent "esplanade". The esplanade and Torkkelinkatu Street are called the best places to take a walk in town: "Where the fortified walls used to be, you can now walk in the shade of the beautiful trees or sit in arbours and enjoy the lovely flowers." In the middle of Esplanade Park there is "a perfect summer restaurant called the Esplanade Pavilion, which has a terrace with a great view [...] Vyborg brass band plays there every day." Tourists' attention is drawn to buildings of various banks such as the Suomen Pankki, Kansallis-Osake-Pankki and Osakepankki.[14]

The route continues along Torkkelinkatu Street to the market square, from which tourists get a good view of old Vyborg. On the market square, the buildings considered worth a closer look include the Round Tower, new Market Hall and two more banks, Pohjola-Pankki and Yhdyspankki. From there, the route leads to Parade Square, where "sometimes the Russian troops train and sometimes children play." On the square

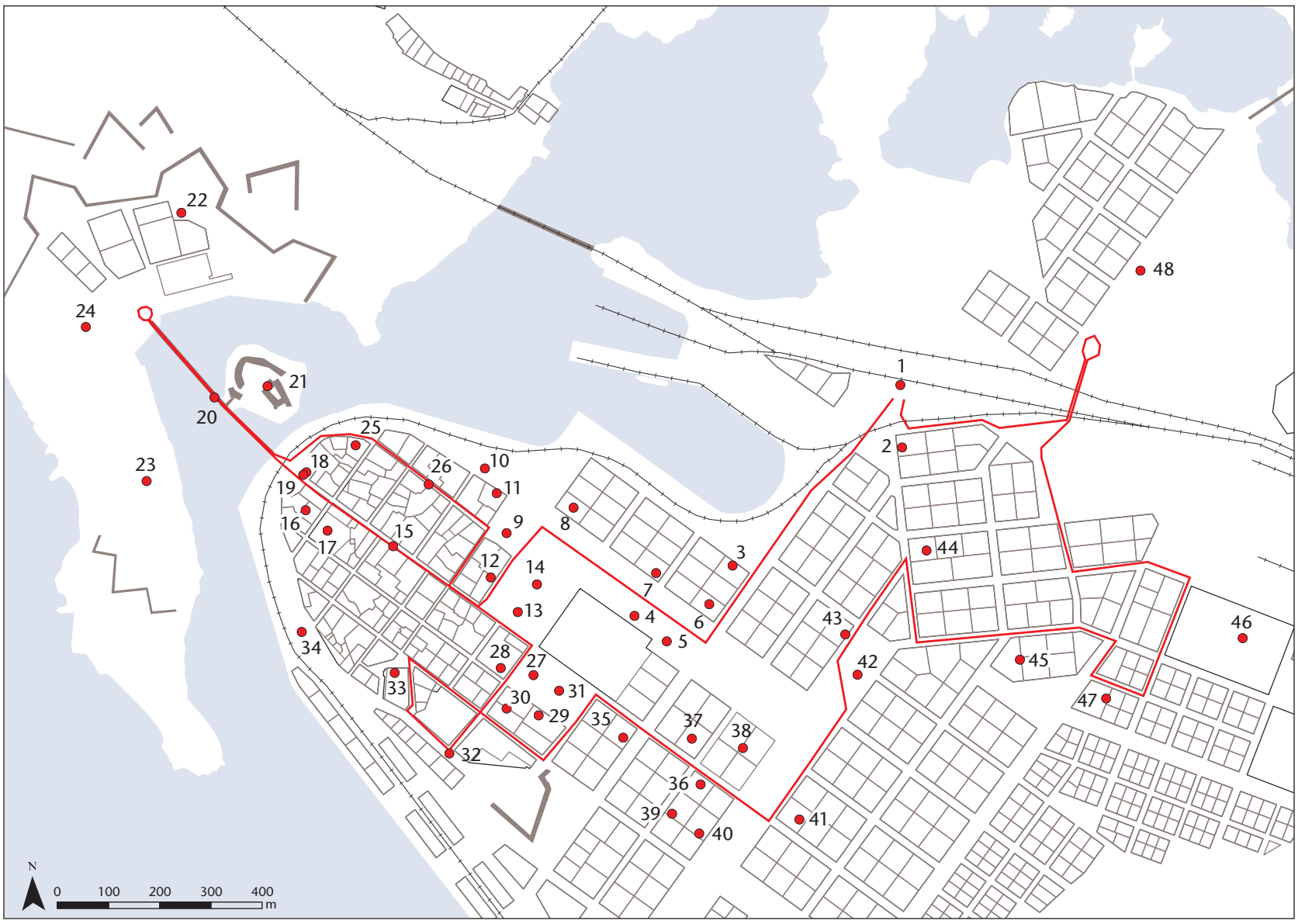

Teemakartta | Thematic Map 16.

Kävelyreitti Viipurissa vuonna 1915 | Walking tour route in Vyborg 1915

1	Rautatieasema	25	Hackmanin talo
2	Pietisen talo	26	Karjaportinkatu
3	Hotelli Belvedere	27	Uusi raatitori
4	Esplanadin puisto	28	Raatihuone
5	Espilän kesäravintola	29	Hovioikeuden talo
6	Savo-Karjalan Osakepankki	30	Ruotsalainen lyseo
7	Kansallis-Osake-Pankki	31	Venäläinen kirkko
8	Suomen Pankki	32	Etelävalli
9	Pyöreä torni	33	Dominikaanikonventin kirkko
10	Kauppahalli	34	Näkymä satamaan
11	Pohjoismaiden Osakepankki	35	Vanha tyttölyseo
12	Wiipurin Säästöpankki	36	Kuvernöörin talo
13	Paraatiaukio	37	Posti
14	Pietari-Paavalin kirkko	38	Uusi tuomiokirkko
15	Linnankatu	39	Reaalikoulu
16	Hotelli Andrea	40	Lyseo
17	Vanha tuomiokirkko	41	Edenin talo
18	Vanha raatitori	42	Punaisen lähteen tori
19	Torkkeli Knuutinpojan patsas	43	Kaupunginkirjasto
20	Turun silta	44	Lallukan talo
21	Linna	45	Tyttölyseo
22	P. Annan kruunu	46	Kuvernementinsairaala
23	Siikaniemi	47	Paloasema
24	Pietari Suuren patsas	48	Papula

1	Railway Station	25	Hackman Building
2	Pietinen Building	26	Karjaportti Street
3	Hotel Belvedere	27	New Town Hall Square
4	Esplanade Park	28	Town Hall
5	Espilä Summer Restaurant	29	House of the High Court
6	Savo-Karelia Investment Bank	30	Swedish Lyceum
7	National Investment Bank	31	Russian Church
8	Bank of Finland	32	South Wall
9	Round Tower	33	Dominican Priory Church
10	Market Hall	34	View of the port
11	Nordic Investment Bank	35	Old Girls' Lyceum
12	Wiipuri Savings Bank	36	Governor's House
13	Parade Square	37	Post Office
14	Church of Peter and Paul	38	New Cathedral
15	Castle Street	39	Realschool
16	Hotel Andrea	40	Lyceum
17	Old Cathedral	41	Eden Building
18	Old Town Hall Square	42	Punaisen lähteen tori Square
19	Statue of Torkkeli Knuutinpoika	43	Town Library
20	Turku Bridge	44	Lallukka Building
21	Castle	45	Girls' Lyceum
22	St Anna's Crown	46	Provincial Hospital
23	Siikaniemi Cape	47	Fire Station
24	Statue of Peter the Great	48	Papula district

Lähde | Source: Т. Сакслин. *Путеводитель по Выборгу и окрестности.* Karjalan Kirjapaino Osakeyhtio, Выборг 1915

Hotelli Seurahuoneen eli ”Sociéten” ravintola oli Viipurin parhaimpia ruokapaikkoja. Huhtikuussa 1894 ravintolassa olivat tarjoilla mm. kotletit ”a la Godard”, taimenta hollantilaisella kastikkeella, salvukukkosalaatti sekä muita herkkuja. Grönhagenin opaskirjan mukaan ravintolasta sai hyvän lounaan jo kahdella ja puolella markalla.
Kuva: Hotelli- ja ravintolamuseo.

The Société restaurant in the Club House Hotel was one of the best places to eat in Vyborg. In April 1894 the restaurant served chops “a la Godard”, trout in hollandaise sauce, capon salad and other dishes. Grönhagen’s guidebook stated that the restaurant served a good lunch for two and a half marks.
Photo: Hotel and Restaurant Museum.

puiden varjoissa” seisoo saksalaisen sekä ruotsalaisen seurakunnan Pietari-Paavalin kirkko. Sitten mennään Katariinankadulle, joka on vanhimpia Viipurin katuja. ”Kadun vanhuudesta kertoo se, että sen poikki menevät pienet kadut, kuten Mustainveljestenkatu, Harmaidenveljestenkatu ja Vesiportinkatu, joiden nimet ovat säilyneet ammoiselta ajalta”, kertoo opaskirja. Näillä pikkukaduilla ”voidaan nähdä erittäin vanhoja rakennuksia, monet niistä ovat peräisin keskiajalta”. Katariinankadulta pystyy näkemään myös ”osan tuomiokirkon jäännöksistä”.* Siitä kerrotaan, että se oli rakennettu ”goottiseen tyyliin” ja että siinä oli 1600-luvulla Suomen ensimmäiset urut. Kirkkoon haudattiin kaupungin ”arvokkaimmat henkilöt” ja ”oletetaan, että siinä sijaitsee myös piispa Mikael Agricolan hauta, mutta sen paikkaa ei ole pystytty selvittämään”.[15]

Katariinankadulta päästään Vanhan raatihuoneen aukiolle, jonka laidalla seisoo museoksi muutettu entinen raatihuone. Aukion keskellä komeilee Torkkeli Knuutinpojan patsas, ”jonka katse on suunnattu hänen perustamaansa linnaan”. Opaskirja neuvoo, että linnaa olisi parempi katsoa sillalta. Linnasta sanotaan, että sen jälkeen, kun venäläiset lähtivät sieltä, se oli pitkään rauniona, mutta ”nyt se on rakennettu uudelleen niin, että sen ulkoasu on lähes samanlainen kuin vuonna 1710”. Linnan sisustus on kuitenkin uusittu, ja ”kaikki ikivanhat muistot on tuhottu”.[16] Sillan yli turistit pääsevät Siikaniemelle, jossa he pystyvät tutustuman Pyhän Annan kruunun linnoituksiin. Linnoituksien länsipuolella ovat näkyvissä vanhat ruotsalaiset vallit, jotka nykyisin ovat osittain tuhoutuneet. Sillan jälkeen reitin vasemmalla puolella on Siikaniemen mäki, jonka huipulle on pystytetty Viipurin valloittajan Pietari Suuren patsas. Aluetta ympäröivät kasarmit ja muut armeijan rakennukset.[17]

Kävelyreitti jatkui takaisin sillalle, jonka jälkeen se kääntyi heti vasemmalle, ”vanhaankaupunkiin, jota vallit ympäröivät”. Siellä turistit saattavat nähdä ”kokonaisen rivin vanhoja sekä uusia kivitaloja”, joista huomattavin on Hackman & Co:n ”kaunis rakennus”. Sen jälkeen noustaan takaisin Katariinankadulle ja sitä pitkin kävellään ”ns. uuden Raatihuoneen aukiolle”, jota ympäröivät ”venäläisen hallituksen rakentamat rakennukset”. Opaskirja kertoo, että näissä taloissa sijaitsevat myös ”tilat teatteria, esityksiä ja illanviettoja varten”. Aukiota ympäröivistä rakennuksista mainitaan Hovioikeuden talo sekä entinen kuvernöörin talo, jonka takana ovat ruotsalainen ja venäläinen lukio, kansakoulu ja tyttölukio. ”Paikallinen venäläinen tuomiokirkko” seisoo aukion keskellä.[18]

Sitten turisteja neuvotaan kiipeämään Etelävallille, josta ”avautuu hieno näkymä lahdelle” ja pystyy seuramaan ”sataman vilkasta elämää” sekä lahden toisella puolella Tervaniemellä olevan purjevenekerhon

* *”Tuomiokirkon jäännöksiksi” tekijä nimitti entistä luterilaisen tuomiokirkon rakennusta, joka oli pystytetty 1400-luvun alkupuoliskolla ja vaurioitui pahasti vuonna 1710. Sen jälkeen rakennus koki useita vaiheita, kunnes vuonna 1913 siitä tuli venäläisen 8. tarkk’ampujarykmentin ortodoksikirkko.*

“in the shade of the old trees” stands the “German and Swedish parish church of St Peter and St Paul.” The next stop is Katariinankatu Street, one of the oldest streets in Vyborg. “You can tell how old the street is from the names of the little cross-streets, Mustainveljestenkatu (Blackfriars Street), Harmaidenveljestenkatu (Greyfriars Street) and Vesiportinkatu (Watergate Street) preserved from the ancient times are telling about the age of the streets”, the guidebook says. On these small streets, “very old buildings can be seen, many of them dating from the Middle Ages.” On Katariinankatu Street, one can also see “part of the remains of the cathedral.”* The book states that it was built “in the Gothic style” and in the seventeenth century it housed one of the first organs in Finland. The “most esteemed” people in the town were buried there, and “it is said that the tomb of Bishop Mikael Agricola is also located there, but it has not been possible to determine his resting place.”[15]

From Katariinankatu Street, the tour moves to Old Town Hall Square, where the former town hall, turned into a museum, still stands. The statue of Torkkeli Knuutinpoika is in the middle of the square, and “his gaze is directed towards the castle that he founded.” The guidebook advises that a better view of the castle can be obtained from the bridge. The castle is said to have been in ruins for a long time after the Russians left but “now it is being rebuilt so that from the outside it appears almost the same as it did in 1710.” The castle interior has been renovated, however, and “all the age-old memories have been destroyed.”[16] Tourists can cross the bridge to Siikaniemi Cape to explore the fortress of St Anna’s Crown. West of the castle they can see the old Swedish forti-

* *The author also calls the former Lutheran cathedral building “cathedral ruins”; it was erected in the first half of the fifteenth century and badly damaged in 1710. The building went through several phases after that until in 1913 it became an Orthodox Church for the Russian Eighth Sniper Regiment.*

veneitä. Etelävallin vierestä löytyy ”entinen luostarikirkko, joka toimii suomalaisen maaseutuseurakunnan kirkkona”, ja jonka ”omalaatuinen kellotorni oli ennen toiminut muurin vartiotornina”. Katariinankadun ja Aleksanterinkadun kulmassa sijaitsevasta tyttölukiosta kerrotaan, että se on koko maan vanhin ja perustettu vuonna 1780 Katariina II:n hallintokauden aikana.* Sen vierestä löytyy kuvernementin hallintotalo ja sitten kuvernöörin virka-asunto. ”Uusi, hieno postirakennus” sijaitsee näiden rakennusten vastapäätä.[19]

Seuraavaksi kirjassa esitellään ”mahtava suomalainen kirkko”, joka kohoaa kuvernöörin talon vastapäätä. Kirkon edessä on Mikael Agricolan patsas. Opaskirjan mukaan kirkon lähellä sijaitsee suurin osa kaupungin kouluista, kuten suomalainen sekä ruotsalainen kansakoulu, suomalainen reaalilyseo ja suomalainen yhteiskoulu. Koulujen edessä on urheilukenttä sekä uusi tennishalli. Erityisesti opas mainitsee ”uuden hienon Edenin talon”, joka oli rakennettu Vaasankadun ja Katariinankadun kulmaan. Siitä kävelyreitti jatkuu Punaisenlähteen torille. Kirjan mukaan torilla ei ollut mitään muuta merkittävää nähtävää kuin kaupungin kirjasto torin pohjoisnurkalla. Kirjastotalon luota reitti jatkuu Repolankadulle, jossa turisteja kehotetaan kiinnittämään huomiota Lallukan taloon. Kirjassa mainitaan myös Pietarinkadun vieressä olevia rakennuksia kuten tyttölyseo, uusi suomalainen yhteiskoulu, Repolan kansakoulu, paloasema ja kuvernementin sairaala, ”jota pidetään yhtenä Pohjoismaiden sairaaloiden parhaiten varustettuna”. Kaupunkikierros päättyy Papulaan, ja sitä seuraa kirjassa osuus ”Viipurin lähiympäristö”, jossa kerrotaan mm. Huusniemestä sekä Papulan ja Monrepos’n puistoista.[20]

Käytännön neuvot

Useat opaskirjat antavat turisteille myös käytännön neuvoja, joista muodostuu varsin mielenkiintoinen kuvaus Viipurin elämästä 1900-luvun alussa. Mainovin opaskirjassa neuvotaan, että Suomeen on paras matkustaa ”tietysti kesällä, varsinkin kesä- ja heinäkuussa, jolloin suomalainen kesä on parhaimmillaan”.[21] Karl Grönhagen antoi Viipuriin saapuville matkustajille vuonna 1907 ilmestyneessä kirjassaan seuraavia neuvoja: ”Saapuminen. Rautatieasemalta löytyy aina kantajia, jotka ymmärtävät venäjää. […] Ajurille maksetaan taksan mukaan. Poliisi huutaa ajurin numeroa aseman ovella ja antaa teille ajurin merkin. […] Näin luodaan järjestystä.” Hotelleista Grönhagen neuvoi matkalaisille seuraavaa: ”Societethuset (Seurahuone) Raatihuoneen aukiolla. Huoneiden hinnat 4 markasta alkaen. Ravintola ja seisova pöytä. Lounas maksaa 2,5 markkaa tai enemmän. Hotelli Antrea Kirkkokadulla huoneet 2,5 markasta alkaen. Ravintola. Belvedere Aleksanterinkadun ja Salakkalahdenkadun kulmassa, huoneet 4 markasta alkaen. Ravintola.” Niiden lisäksi hän luettelee muita Viipurin hotelleja, kuten Continental rautatieasemaa vastapäätä, Hotel d’Europe ja Central aseman vieressä, sekä Viipuri vanhassa kaupunginosassa, Mustainveljestenkadun kulmassa.[22]

Grönhagenin kirjassa olevan ravintolaluettelon alkupäässä on ravintola Andrea, joka sijaitsi Kirkkokadun ja Katariinankadun kulmassa. Kirjoittajan mukaan sieltä saa yhdellä markalla ”kylmistä voileivistä koostuvan aamiaisen tai illallisen (voileipäpöytä 20 erilaista vaihtoehtoa)” ja kahdella markalla saa ”voileipäpöydän lämpimällä annoksella”. Hän kehui myös Pyhän Annan ravintolaa, joka sijaitsi lahden toisella puolella, mäen päällä ja josta avautui hieno näkymä kaupunkiin. Se oli kesäravintola, jossa saattoi syödä myös ulkona. Iltaisin siellä soi musiikki ja asiakkaiden käytössä oli keilailupaikka. Myös Esplanadin Paviljongissa soitettiin musiikkia kesäiltaisin sekä lounaan aikana. Turisteja kiinnostivat tietysti myös erilaiset kahvilat ja konditoriat. Niistä Grönhagen luettelee seuraavia: Svartströmin konditoria ja kahvila, joka sijaitsi

* *Sakslinin tiedot Viipurin kouluista ja niiden sijainnista ovat perin virheelliset, mutta tässä teksti seuraa opaskirjan esitystä. Viipurin kouluoloista, koulujen oikeista nimistä ja sijoittumisesta keskustan alueelle katso artikkeli toisaalla tässä teoksessa. (toimittajien huomautus).*

fied walls, which are partly destroyed today. On the left-hand side after crossing the bridge is Siikaniemi Hill, and at the top, the statue of Peter the Great, conqueror of Vyborg. The area is surrounded by barracks and other army buildings.[17]

The walking tour continues back over the bridge, after which it turns immediately left to “the old town, surrounded by its walls.” There, tourists can see “a whole row of old and new stone houses,” the most notable being Hackman & Co.’s “beautiful building”. On returning to Katariinankatu Street and walking along it to “what is known as the new Town Hall Square”, which is surrounded by “buildings erected by the Russian government.” The guidebook states that these buildings also contain “spaces for theatre, performances and soirées.” The buildings around the square which are mentioned are the House of the High Court and former provincial governor’s house, behind which are the Swedish and Russian grammar school, elementary school and girls’ grammar school. The “local Russian cathedral” stands in the centre of the square.[18]

Tourists are then advised to climb the south wall to see “a beautiful view of the bay” and observe “the bustling harbour” and the sailing club boats on the other side of the bay at Tervaniemi Cape. Next to the Etelävalli Street is the “former priory church, which now serves as the Finnish rural parish church” and “eccentric clock tower formerly served as a guard tower for the wall.” The girls’ grammar school on the corner of Katariinankatu and Aleksanterinkatu Streets is described as the oldest in the whole country, founded in 1780 during the reign of Catherine II.* Beside it are the provincial administrative building and the governor’s official residence. The “new, splendid post office building” is situated opposite these.[19]

The book goes on to present the “imposing Finnish church” which rises up opposite the provincial governor’s house. In front of the church is a statue of Mikael Agricola. According to the guidebook, most of the town’s schools are near the church, including both the Finnish and Swedish elementary schools, Vyborg Finnish Real Lyceum and Finnish coeducational school. There are a sports field and a new tennis hall in front of the schools. The guide makes particular mention of the “fine new Eden house” built on the corner of Vaasankatu and Katariinankatu Streets. The walking tour continues to Red Fountain Square. The only thing worth seeing on this square was the town library on the north corner, according to the book. From the library building, the route continues along Repolankatu Street, on which the tourists’ attention is drawn to the Lallukka house. The book also mentions buildings on Pietarinkatu Street, such as the girls’ lyceum, new Finnish coeducational school, Repola elementary school, the fire station and provincial hospital, “which is considered one of the best-equipped hospitals in the Nordic countries.” The tour of the town ends at Papula, followed by the next section of the book on “Vyborg’s immediate surroundings,” describing Huusniemi Cape, Papula and Monrepos parks.[20]

Practical advice

A number of guidebooks also give practical advice to tourists, which gives us a rather interesting picture of Vyborg life at the beginning of the twentieth century. In his guidebook, Mainov advised that it is best to travel to Finland “in summer, of course, especially in June and July, when the Finnish summer is at its best.”[21] In his 1907 book, Karl Grönhagen gave the following advice to visitors coming to Vyborg: “Arrival. At the train station there will always be porters who understand Russian. [...] Drivers are paid according to the going rate. The policeman shouts the driver number at the station door and gives you the driver’s

* *Sakslin’s information about Vyborg schools and their location is very inaccurate, but this text here follows the presentation in the guidebook. On the situation of Vyborg schools, their correct names and position in the town centre, see the relevant article in this volume (editors’ note).*

Myös venäläiset turistit saattoivat lähettää Viipurista tuttavilleen joulukortteja, joissa tontut, linna ja talojen siluetit loivat kuvan satumaisesta ”ulkomaalaisesta” kaupungista, jossa vallitsee rauha ja hyvinvointi.
Kuva: Museovirasto.

Russian tourists sent Christmas cards to their friends from Vyborg: elves against the backdrop of the castle and old houses created a fairytale picture of a peaceful and prosperous “foreign” town.
Photo: Finnish Heritage Agency.

”aukiolla, saksalaista kirkkoa vastapäätä” ja jossa ”käyvät molempien sukupuolien edustajat”, sekä Fisherin konditoria Torkkelinkadulla.[23]

Kiinnostava kuvaus Viipurin ravintoloista löytyy Nikolai Fedotovin opaskirjasta vuodelta 1908. Fedotov neuvoo, että ”jos haluatte saada edullisia, mutta samalla ravitsevia ja tuoreista aineista tehtyjä aamiaisia, lounaita ja illallisia, niin menkää Rauha-hotelliin, joka sijaitsee hienossa kivitalossa noin 400 askelen päästä asemalta. Lounas (klo 10–14) koostuu erilaisista kylmistä alkupaloista, lämpimästä liha- tai kalaruoasta, maidosta ja kahvista, ja se maksaa 1 markkaa/hlö (38 kopeekkaa). […] Syödään yhteisessä ruokasalissa, joka on siisti ja hyvin kalustettu. Tarjoilijoita ei ole ja jokainen hakee itse yhteispöydältä sen, minkä hän haluaa. Viiniä ja vodkaa ei ole, mutta on puoliolutta. […] Muissa hotelleissa lounas maksaa 3–3,5 markkaa ja ruoan tuovat tarjoilijat. Myös Antrean hotellissa ruoka on aika hyvää.”[24]

Viipurin liikenneyhteyksistä Grönhagen kertoo, että ajureilla on kiinteät taksat, jotka ovat kaupungin sisällä 25 penniä suuntaansa, matka esikaupunkiin maksaa 50 penniä ja tunnin vuokra markan, mutta yöaikaan hinnat ovat kaksinkertaiset. Monreposin puistoon pääsee yhdellä markalla ja huvila-alueille hinta on sovittava. Huvila-alueille oli mahdollista päästä myös vesitse pienillä höyrylaivoilla, jotka menivät Hiekkaan, Pikiruukkiin, Myllysaareen, Huusniemelle ja Papulaan. Nuo laivat lähtivät puolen tunnin välein ja liput maksoivat 5–10 penniä. Kauppatorin vieressä oli myös venevuokraamo, josta ”saa vuokrata soutu- tai purjeveneitä hinnalla 70 penniä/tunti”. Nuo ”veneet ovat hyvässä kunnossa ja tarvittaessa voi palkata myös soutajat, jolle maksetaan 1,5–2 markkaa jokaisesta 10:stä kilometristä”.[25]

Jos huvila-asukkaat ja turistit halusivat saada yhteyden Pietariin jääneisiin omaisiin, heillä oli mahdollisuus sähköttää, soittaa puhelimella tai lähettää heille postia. Lennätinkonttori sijaitsi Torkkelinkadulla ja se oli auki vuorokauden ympäri. Puhelimia oli jokaisessa kaupassa ja puodissa ja niiden käyttö oli maksutonta silloin, kun soitettiin kaupungin alueelle. Postikonttori sijaitsi Katariinankadulla ja se oli auki myös sunnuntaisin sekä juhlapäivinä ainakin pari kolme tuntia.[26]

Ulkonäöstään ja hygieniastaan Viipurin turistit pystyivät huolehtimaan kampaamoissa ja saunoissa. Grönhagen neuvoi käymään Loleitisin kampaamossa Katariinankadulla ja Leipzigin kampaamossa Torkkelinkadulla. Hotelli d’Europessa oli yhteinen sauna ja myöhemmin saunat avattiin myös Katariinankadulla ja Neitsytniemellä. Saunojen kertamaksu oli noin 20–75 penniä, ja 1,5 markalla sai yksityisen kylpypaikan. Kesällä Viipurissa toimi kaksi yleistä uimalaa, toinen niistä oli Eteläsatamassa ja toinen Neitsytniemellä. Kertamaksu sinne oli 15 penniä, kausilippu maksoi 10–12 markkaa. Kesän helteessä pystyi vilvoittelemaan limonadilla, jota myytiin Salakkalahden rantabulevardilla, Esplanadin puistossa ja kaikissa apteekeissa.[27]

mark. […] This is how it is organized.” On hotels, Grönhagen had the following advice for travellers: “The Societethuset (Seurahuone or Club House) on the new Town Hall Square. Room rates from 4 marks. Restaurant and buffet. Lunch costs 2.5 marks or more. The Antrea hotel on Kirkkokatu Street. Rooms from 2.5 marks. Restaurant. The Belvedere on the corner of Aleksanterinkatu and Salakkalahdenkatu Streets, rooms from 4 marks. Restaurant.” He also lists other Vyborg hotels such as the Continental opposite the railway station, the Hotel d’Europe and Central beside it, and the Vyborg in the old town on the corner of Mustainveljestenkatu Street.[22]

The list of restaurants in Grönhagen’s book is headed by the Andrea, at the hotel of the same name, on the corner of Kirkkokatu and Katariinankatu Streets. The writer states that for one mark, one can have “a breakfast or supper of cold sandwiches (the sandwich buffet has 20 different options)” and for two marks one gets “the sandwich buffet and a hot dish.” He also praised St Anna’s restaurant, which was on top of the hill on the other side of the bay, with a fine view of the town. It was a summer restaurant, where diners could choose to be seated outside, with live music in the evenings and a bowling alley which guests could use. At the Esplanade Pavilion there was also live music on summer evenings and at lunchtime. Tourists were also interested in the various cafés and patisseries. Grönhagen lists these ones: Svartström’s patisserie and café on “the square opposite the German church” which is “patronized by both sexes”, and Fisher’s patisserie on Torkkelinkatu Street.[23]

Nikolay Fedotov’s 1908 guidebook provides an interesting description of the Vyborg restaurants. Fedotov advises that “If you want to get reasonable breakfasts, lunches and dinners that are also nutritious and prepared from fresh ingredients, go to the Hotel Rauha, which is in a fine stone house about 400 steps from the station. Lunch (10 am to 2 pm) consists of a variety of cold starters, a hot meat or fish dish, milk and coffee, and it costs 1 mark/pers. (38 kopeks) […] eaten in a shared dining room, which is clean and well furnished. There are no waiters and everyone takes what they want from the buffet table. There is no wine or vodka, but there is beer. […] In other hotels lunch costs 3–3.5 marks and waiters bring the food. The food is also pretty good at the ‘Antrea’ hotel.”[24]

Regarding transport connections, Grönhagen says that Vyborg drivers have fixed rates, which are 25 pence for a one-way trip in town, 50 pence for a journey to the suburbs and one mark for an hour’s hire, but the rates are doubled at night. Monrepos Park can be reached for one mark and the price for travelling to a summer house has to be negotiated. It is also possible to get to one’s summer house by water in small steamboats which go to the suburbs of Hiekka, Pikiruukki, Myllysaari, Huusniemi and Papula. The boats left every half hour and tickets cost 5–10 pence. There was also a boat rental company next to the market

Raha-asiansa turisti saattoi hoitaa Viipurin pankeissa, joissa kuten myös rautatieasemalla oli valuutanvaihto. Valuuttaa vaihdettiin lisäksi F. I. Sergejeffin konttorissa Katariinankadulla ja joissakin venäläisissä kaupoissa. Kesälukemista venäläiset turistit pystyivät ostamaan kirjakaupoista ja niistä sai ostaa myös kalastusvälineitä sekä muistoksi kuvia Viipurista. Grönhagenin mukaan Viipurin suomalaisissa kirjakaupoissa ei ollut venäjänkielisiä kirjoja, mutta niitä pystyi tilamaan Pietarista kauppojen kautta. Suurin kirjakaupoista oli Cloubergin kauppa Katariinankadulla. Samalla kadulla sijaitsivat myös Lagerspetzin kirjakauppa sekä Oldenburgin kauppa. Niistä kaupungin vieraat pystyivät ostamaan kirjoja, kalastusvälineitä, taidemaalausvälineitä sekä suomalaisten taiteilijoiden maalauksia ja valokuvia. Itse otettuja valokuvia pystyi kehityttämään valokuvaamossa Katariinankadulla. Aseita sai ostaa asekaupasta, joka sijaitsi Harmaidenveljestenkadun kulmassa, sekä Ståhlbergin (Katariinankatu 15) ja Starckjohannin (Katariinankatu 9) kaupoista.[28]

square where one "could rent rowing or sailing boats for the price of 70 pence/hour." The "boats are in good condition and, if required, one can also hire the rowers, who are paid 1.5–2 marks for every 10 kilometres."[25]

If tourists wanted to contact relatives in St Petersburg from Vyborg or their summer houses, they could do so by telegraph, telephone or post. The telegraph office was located on Torkkelinkatu Street and was open around the clock. Every shop and boutique had a telephone and local calls within the town were free of charge. The post office on Katariinankatu Street was also open on Sundays and public holidays, at least for two or three hours.[26]

Vyborg tourists could visit a stylist and bathe at hair salons and saunas. Grönhagen recommended Loleitis hairdressers on Katariinankatu Street and Leipzig hairdressers on Torkkelinkatu Street. There was a public sauna in the Hotel d'Europe and saunas were later opened on Katariinankatu Street and Neitsytniemi Cape. A visit to the sauna cost 20–75 pence, and one could have a private bath for 1.5 marks. There were two public swimming sites in Vyborg in summer, one at the South Harbour and the other on Neitsytniemi Cape. One visit cost 15 pence, and a season ticket cost 10–12 marks. To cool down in the summer heat, one could buy lemonade on the shoreline boulevard at Salakkalahti, at Esplanade Park and in all pharmacies.[27]

Tourists could sort out financial matters and change money in Vyborg's banks or the currency exchange at the railway station. It was also possible to change money at F. I. Sergejeff's office on Katariinankatu Street and in some Russian shops. Russian tourists were able to buy summer reading in bookshops. Grönhagen said that there were no Russian books in Finnish bookshops in Vyborg, but the shops could order them from St Petersburg. The biggest bookshop was Clouberg's on Katariinankatu Street; Lagerspets' and Oldenburg's bookshops were on the same street. Besides books, visitors could also buy fishing equipment, art materials, paintings and photographs by Finnish artists. One could also develop one's own photographs at the studio on Katariinankatu Street. Guns could be bought from the gun shop on the corner of Harmaidenveljestenkatu Street and at Ståhlberg's (Katariinankatu Street 15) and Starckjohann's (Katariinankatu Street 9) shops.[28]

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Рахматуллин, Морган, Император Николай I и его царствование. Aikakauslehdessä | In Journal *Наука и жизнь* 2002, Vol. 2. http://www.nkj.ru/archive/articles/3913/ (Luettu 12.3.2014 | Accessed 12 March 2014.)
2 Tommila, Päiviö, *Helsinki kylpyläkaupunkina 1830–50-luvuilla*. Helsinki-Seura, Helsinki 1982, 26–28, 79–92, 136–137.
3 Смирнова, Мария, «Места восхитительные для глаза и поучительные для ума»: русскоязычные путеводители по Финляндии второй половины XIX – начала XX в., Teoksessa | In Вихавайнен, Тимо – Кащенко, Сергей (toim. | eds.), *Гельсингфорс – Санкт-Петербург. Страницы истории: вторая половина XIX – начало XX века*. Сборник статей. Нестор-История, Санкт-Петербург 2012, 70.
4 Ensimmäinen varsinainen opaskirja Suomesta on ilmestynyt vuonna 1862. Ennen sitä oli tehty vain kaksi Suomesta kertovaa kirjaa. Toinen niistä oli ”Geologinen opaskirja” (1851) ja toinen, jonka nimi on suomeksi käännettynä ”Suomi sen nykyisessä tilassa, sekä kuvaus nykyisen sodan merkittävistä tapahtumista” (1855), joka kertoi enemmän Suomen roolista Krimin sodassa. | The first real guidebook to Finland was published in 1862. Only two books about Finland had been produced before that. One of these was a “geological guidebook” (1851), and the other, whose title could be translated into English as “Finland in its current state, as well as a description of significant events in the current war” (1855) was more about Finland’s role in the Crimean War.
5 Смирнова 2012, 70–72.
6 Г. Л., *Путеводитель по Финляндии с описанием городов и замечательных в ней мест (со включением ладожского озера и монастырей Коневца и Валаама), расположенных в алфавитном порядке*. Издание В. Головина, Санкт-Петербург 1862, 31–34.
7 Вольперт, Геронтин, *Описание г. Выборга с окрестностями Monrepos и водопадами Иматра, Нейц-Ниеми и Кирен-Коски с Саймовским каналом*. Выборг 1874, 5–7; Анников, А., *Новый путеводитель (четыре пути) на Иматру*. Издание А. Суворина, Санкт-Петербург 1887, 12–14; Федотов, Николай, *Выборг и парк Монрепо с планом и рисунками*. Санкт-Петербург 1894, 7–9.
8 Федотов, Николай, *Новый иллюстрированный путеводитель по дачным, водолечебным и живописным местностям Финляндии с картою и словарем*. Санкт-Петербург 1896, 41–44; Федотов, Николай, *Иллюстрированный путеводитель по дачным, водолечебным и живописным местностям Финляндии с новыми картами, планами и словарем*. Санкт-Петербург 1899, 24.
9 Гренгаген, Константин, *Поездка на Иматру, Выборг, Вильманстранд и Сайменский канал…* Издание Попова, Санкт-Петербург 1899, 46–47.
10 Гренгаген 1899, 47–57.
11 Москвич, Григорий, *Практический путеводитель по Финляндии*. 1-е изд. Издательство путеводителей «Русский Бедекер», Одесса 1908, 29.
12 Сакслин, Тимофей, *Путеводитель по Выборгу и окрестности*. Karjalan Kirjapaino Osakeyhtiö, Выборг 1915, 22–23.
13 Сакслин 1915, 24–25.
14 Сакслин 1915, 26–28.
15 Сакслин 1915, 28–31.
16 Сакслин 1915, 31–33.
17 Сакслин 1915, 31–33.
18 Сакслин 1915, 33–35.
19 Сакслин 1915, 33–35.
20 Сакслин 1915, 36–43.
21 Майнов, Владимир, *Путеводитель по Финляндии*. Издание Линдберга, Санкт-Петербург 1887, 26.
22 Гренгаген, Константин, *Спутник на Иматру, Выборг, Вильманстранд и Сайменский канал*. Санкт-Петербург 1907, 63.
23 Гренгаген 1907, 63.
24 Федотов, Николай, *Иллюстрированный путеводитель по Финляндии*. Издательство А. Э. Винеке, Санкт-Петербург 1908, 32.
25 Гренгаген 1907, 64.
26 Гренгаген 1907, 65.
27 Гренгаген 1907, 65.
28 Гренгаген 1907, 66.

Как за границей: Выборг на страницах российских путеводителей конца **XIX** – начала **XX в.**

Русские путешественники начли посещать Финляндию уже в первой половине XIX столетия. После открытия регулярного пароходного сообщения в 1837 г. Хельсинки становиться популярным среди жителей Санкт-Петербурга водным курортом. Для развития туристической роли Выборга важнейшим событием было завершение в 1870 г. строительства железной дороги, соединившей Санкт-Петербург с Хельсинки и проходившей через Выборг.

Первые российские путеводители по Финляндии были изданы уже в 1830-х годах, в самом начале истории развития российского туризма в этой стране. Настоящий «бум» в издании путеводителей начался во второй половине XIX в. В период 1850–1917 гг. было издано более 70 книг, описывающих Финляндию и предназначенных для русских туристов. Выборг в этих книгах чаще всего описывался как промежуточная остановка на пути в Хельсинки, Лаппеенранту или Иматру.

Тем не менее, было издано и несколько путеводителей, посвященных именно Выборгу. Первым из таких путеводителей можно считать книжку под названием «Описание г. Выборга с окрестностями Mon-Repos и водопадами Иматри, Нейц-Ниеми и Кирен-Коски с Саймовским каналом». Автором этой книжки являлся фотограф Геронтин Вольперт, и она была издана в Выборге в 1874 г. В ранних путеводителях по Выборгу главное место обычно отводилось усадьбе и парку Монрепо. Упоминался в них и Выборгский замок. Отмечалась чистота, присущая городским улицам, а сами же улицы описывались как узкие и извилистые. Нередко авторы путеводителей сетовали на то, что среди жителей города мало кто владеет русским языком. Вообще же в ранних путеводителях по Финляндии приводились лишь весьма поверхностные описания Выборга, и город представлялся как не заслуживающий особого внимания путешественников.

Выборг, однако, быстро менялся на рубеже XIX и XX веков, когда город застроился каменными жилыми и административными зданиями. Многие из них были построены в стиле модерн или национально-романтическом стиле, и были украшены орнаментами и различными фигурами. В этот период меняется и картина Выборга, предлагаемая путеводителями для российских туристов. Теперь Выборг описывается как современный, красивый, спокойный и чистый город, и авторы не жалеют слов для похвал в его адрес.

В 1915 г. вышел «Путеводитель по Выборгу и окрестности», в котором приводится описание пешеходного маршрута по городу. Этот маршрут начинается с железнодорожного вокзала и его можно проследить по приведенной здесь карте, заимствованной из данного путеводителя. Деревянное здание Выборгского вокзала было заменено гранитным строением в 1913 г. Авторами проекта нового вокзала были известные финские архитекторы Элиэль Сааринен и Герман Гезеллиус. Как отмечает автор путеводителя, «вокзал … безусловно является одним из изящнейших и самых красивых вокзалов северных стран».

От вокзала путешественнику открывался вид на «широкую и прямую» улицу Александеринкату (совр. Ленинградский проспект). Справа от этой улицы располагался бульвар набережной Салаккалахти и проходящая по этой набережной железнодорожная ветка, ведущая к Рыночной площади. По Александеринкату турист попадал на главную магистраль города Торккелинкату (совр. проспект Ленина), вдоль которого располагался «парк Эспланады». В центре этого парка был «чудный летний ресторан, т.н. Эспланад-Павильон», с красивой террасы которого «имеем прекрасный вид вдоль Александровской и Торкельской улиц».

В путеводителе отмечались как наиболее заслуживающие внимания достопримечательности города Круглая башня, новое здание рынка, собор Петра и Павла на Парадной площади, а также упоминались «останки выстроенного в готическом стиле собора», в котором «в 17-м веку раздавались звуки первого органа в Финляндии». Описывалось и здание старой ратуши, превращенное частично в музей, и стоящая перед ним и смотрящая на замок статуя Торккеля Кнутссона. Путеводитель советовал любоваться замком с Замкового моста, а за мостом ознакомиться с Анненскими укреплениями и подняться на холм к статуе Петра Великого.

После ознакомления со «старым городом» туристам рекомендовалось дойти до «т.н. новой ратушной площади» (совр. Соборная площадь), вокруг которой располагались «построенные русским правительством дома», такие, как здание ратуши и «сосиете». Упоминались также дома «президента Гофгерихта и самого Гофгерихта», «бывший дом губернатора и градоначальника», шведский лицей, «местный русский собор», русская гимназия, народная школа и женская гимназия. Недалеко от крепостных валов находилась «бывшая монастырская церковь, которая теперь служит церковью финского сельского прихода» и «своеобразная колокольня которой прежде служила сторожевой башней крепостного вала». Новый кафедральный собор описывается как «могущественная финская церковь», перед которой находится «памятник епископа Михаила Агриколы».

Прогулку рекомендовалось продолжить к «плацу Красного колодца» (совр. Красная площадь), на которой, по мнению автора путеводителя, не было ничего примечательного, кроме здания городской библиотеки в ее северном углу. От библиотеки маршрут продолжался по улице Реполанкату (совр. Вокзальная улица) и заканчивался вновь у вокзала. Кроме этого ознакомительного маршрута путеводитель содержал крайне полезные сведения о ресторанах, гостиницах и прочих услугах, которые путешественники могли найти в Выборге.

SUOMALAISMATKAILIJAT VIIPURISSA

FINNISH TOURISTS IN VYBORG

Matkailu autonomian aikana

Joutilas oleilu vieraalla paikkakunnalla käytännöllisiä tarkoitusperiä vailla, nähtävyyksiin tutustuen, vaikutelmia keräten sekä sielua ja ruumista virkistäen. Tällä nykyaikaisen lomamatkailun mallilla oli jo 1800-luvun alkupuoliskolla sijansa säätyläistön elämäntyylissä. Kuitenkin laajempaa jalansijaa matkailu sai suomalaisten keskuudessa vasta myöhemmin. Perinteiset matkailurituaalit – matkaoppaan selailu, nähtävyyksien metsästäminen, postikorttien lähettely tuttaville ja sukulaisille sekä nähtävyyksien ja matkakumppanien tallentaminen valokuvaamalla – levisivät suomalaisturistien pariin autonomian ajan viimeisillä vuosikymmenillä.

Matkailu oli Suomessa ennen ensimmäistä maailmansotaa suureksi osaksi vielä herrasväen huvia. Verraten suppealla piirillä suomalaisia oli käytössään joutilaaseen matkailuun tarvittavaa vapaa-aikaa ja varallisuutta. Työn perässä vaeltavaa rahvasta tai markkinoille saapuneita maalaisia ei matkailijoiksi laskettu. Matkailua edistivät 1800-luvun lopulla lähinnä säätyläiset ja porvaristo. Maalaiset ja työväestö toimivat nuoriso- seura- ja työväenliikkeen parissa, jossa matkailukysymykset eivät vielä olleet juuri esillä.[1] Rajanveto kotimaanmatkailijan ja kaupungissa ensisijaisesti muusta syystä vierailevan ulkopaikkakuntalaisen välille ei tosin ole aina helppoa. Kertyihän kaupunkiin aika ajoin erilaisiin kokouksiin, juhliin ja tapahtumiin suuret joukot ulkopaikkakuntalaisia, jotka saattoivat samalla tutustua kaupungin nähtävyyksiin. Eräs tällainen merkittävä suurtapahtuma oli Viipurissa vuoden 1887 maatalousnäyttely, jonka aikana junat ja majoitusliikkeet olivat tupaten täynnä ja kaupungissa tulveksi ulkopaikkakuntalaisia joka Suomen kolkasta.[2] Matkailijoiden palvelemista ei helpottanut, että hotelli Belvedere Esplanadilla oli juuri palanut maan tasalle.[3]

Viipurin vetovoimaisuus itsenäisenä matkailukohteena oli rajallinen. Edullisen liikenteellisen sijaintinsa takia se oli kuitenkin monen matkailijan kauttakulkupaikka. Matkailun kasvu olikin kiinteästi sidoksissa liikenneyhteyksien parantumiseen. 1850–1860-luvuilla Pietarin ja Helsingin väliä liikennöivät höyrylaivat olivat sulan veden aikaan mukavin matkailijalle tarjolla oleva matkustusväline. Saimaan kanava puolestaan tarjosi vuodesta 1856 lähtien yhteyden Sisä-Suomen vesireitteihin, Lappeenrantaan, Imatralle, Savonlinnaan, Kuopioon ja Joensuuhun. Mikäli

Tourism in the autonomy period

Idling the time away somewhere foreign without any practical aims, sightseeing, gathering impressions and refreshing both body and soul. This modern-day model of tourism was already part of the upper-class lifestyle in the first half of the nineteenth century. Tourism only gained a stronger foothold among Finns rather later, however. The classic tourism rituals – browsing a guidebook, hunting for sights, sending postcards to friends and relatives and recording the attractions and one's travel companions in photographs – only spread to Finnish tourists in the last decades of the autonomy period.

Tourism in Finland before the First World War was largely a pleasure of the gentry. A relatively narrow circle of Finns had the leisure and wealth required for tourism at their disposal. The ordinary people who moved to where the work was and the country people who came to towns for market days did not count as travellers in this sense. In the late nineteenth century, most tourists were upper-class and bourgeoisie. Country folk and working people were active in the youth associations and labour movements, but tourism was not part of their activities yet.[1] Nevertheless, it is not always easy to draw the line between domestic tourists and people who visited the town for other reasons. The large groups of non-locals who came to town from time to time for meetings, special occasions and events might also stop to see the sights. One such major event was the 1887 agricultural show in Vyborg, during which trains and accommodation were bursting at the seams with non-local visitors from all over Finland.[2] The fact that the Hotel Belvedere on the Esplanade had just burnt to the ground did not ease the situation for tourist service providers.[3]

Vyborg's attractiveness as a tourist destination was limited. Due to its convenient location, however, it was a transit point for many travellers. The growth of tourism was closely linked to the improvement of transport connections. In the 1850s and 1860s, steamers operated between St Petersburg and Helsinki, and if the sea was not frozen, these were the most comfortable way for tourists to travel. From 1856, the Saimaa Canal linked Vyborg with the waterways of Central Finland and thus with Lappeenranta, Imatra, Savonlinna, Kuopio and Joensuu. If the available time allowed, the canal itself was a feat of engineering in enchanting

Monrepos'n kartano ja sen vehmas puisto nähtävyyksineen olivat 1800-luvun puolivälistä lähtien niin koti- kuin ulkomaisten matkailijoiden suosiossa. Kuvassa kartanon päärakennus ja kirjasto.
Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

Monrepos manor and its verdant park with its sights were favoured by both domestic and foreign tourists from the mid-1800s. The image shows the manor house and library.
Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

käytettävissä oleva aika salli, itse kanava kuului insinööritaidon näytteenä ja kiehtovana maisemakavalkadina Viipurin ohittamattomien matkailunähtävyyksien joukkoon. Ennen rautatien rakentamista liikkuminen maitse oli ollut vaivalloista, mutta Helsinki–Pietari-rautatieyhteyden valmistuminen vuonna 1870 teki matkustamisesta aiempaa helpompaa ja matkailijamäärät alkoivat kasvaa. Karjalan radan valmistuminen vuonna 1894 kytki Viipurin Joensuuhun Sortavalan ja Antrean kautta.

Suomalaislomailijoiden mielenkiinnon keskiössä olivat maan harvalukuisten ja pienten kaupunkien sijaan luonnonnähtävyydet. Usein matkailija tarkoituksellisesti vaihtoi kaupunki-ilman "maaseudun aromaattiseen metsäilmaan, kirjaimista ja numeroista rasittuneita silmiä lepuutettiin ja annettiin uusien rauhallisten vaikutelmien virkistää mieltä".[4] Itä-Suomeen saapuneiden ulkomaanmatkailijoidenkin huomio kiinnittyi Viipurin sijasta ennemmin vapaana kuohuvaan Imatraan, Saimaan vesistöön ja Punkaharjuun. Erään arvion mukaan Viipurissa ja sen ympäristössä oli luonnonkauneutta, jos sää sattui olemaan suotuisa, mutta se johti "askelia kaupungista pois, vaan ei kaupunkiin".[5] Viipurista poispäin oli suunnannut myös yksi Suomen Matkailijayhdistyksen perustajista, tohtori August Ramsay, kun hän kumppaneineen 1880-luvun lopulla käänsi kanoottinsa Viipurista Saimaan kanavan kautta kohti maamme sisävesiä.[6]

Harvalukuisille suomalaismatkailijoille matkaoppaat tarjosivat aluksi niukalti tietoa Viipurista. Kun Carl Gustaf Estlander oli nuorena ylioppilaana kiertomatkalla Suomessa kesällä 1852, maastamme ei ollut saatavilla painettuja matkaoppaita.[7] Saavuttuaan matkakumppaniensa kanssa Viipuriin he huomasivat seisovansa neuvottomina Raatihuoneentorilla tietämättä, missä nähtävyydet sijaitsivat. Pientä parannusta tilanteeseen saatiin, kun vapaaherra ja ranskan kielen opettaja Gustaf Philip Armfelt julkaisi 1850–1870-luvuilla ruotsiksi ja ranskaksi muutamia suppeahkoja

landscape, a must-see among Vyborg's tourist attractions. Before the construction of the railway, overland travel had been difficult, but once the Helsinki–St Petersburg rail connection was completed in 1870, travel became much easier and the number of tourists began to increase. The Karelian route, completed in 1894, linked Vyborg with Joensuu via Sortavala and Antrea.

Rather than the few small towns, Finnish holidaymakers were mainly interested in the wonders of nature. Tourists often intentionally changed their urban environment for a "rural aromatic forest air, a rest for eyes worn out by letters and numbers, and new calm impressions to refresh the mind".[4] Foreign tourists arriving in Eastern Finland were less interested in Vyborg than the sparkling waters of Imatra, Saimaa and Punkaharju. According to one assessment, there was natural beauty in and around the town of Vyborg, when the weather was kind, but it was to be found "by stepping outside the town, not in it".[5] One of the founders of the Finnish Tourist Association, doctor August Ramsay, also wended his way out of Vyborg when, in the end of the 1880s, he turned his canoe inland along the Saimaa Canal towards Finland's waterways.[6]

There were few guidebooks aimed at Finnish tourists and initially they had little to say about Vyborg. When Carl Gustaf Estlander was touring the country as a young high-school graduate in the summer of 1852, there were no printed guidebooks to Finland.[7] On arriving in Vyborg, he and his travelling companions found themselves standing on New Town Hall Square with no idea of where the sights were. The situation improved slightly from the 1850s to the 1870s, when French teacher Baron Gustaf Philip Armfelt published a few limited guides to Finland in Swedish and French. His handbook for travellers to Finland (*Handbok för resande i Finland*) published in 1858 did not receive a very positive review in the *Wiborg* newspaper.[8]

Matkailijayhdistyksen Papulanvuorelle rakennuttama näkötorni, ”Pilipuu”, tarjosi hienon näköalan yli koko kaupungin. Matkailulehdessä kuvailtiin vuonna 1913 näkymää seuraavasti: ”Papulan matkailijapaviljongista on Viipuri nähtävä! Sieltä näkee kaupungin kokonaisuutena ... linnan, kirkot, vuokrakasarmit, liikepalatsit, rautatiet, vankilat, puistot. Näkee vielä muutakin: taustana sinertävää merta ja etualana kappaleen hymyilevää Suomenvedenpohjaa.”
Kuva: Museovirasto.

The “willow tree”, the observation tower built on Papulanvuori Hill by the Tourist Association, offered a magnificent view over the whole town. A 1913 travel magazine described the scene as follows: “The view of Vyborg from Papula tourist pavilion is a must-see! From here you can see the town as a whole ... the castle, churches, barracks, shopping palaces, railways, prisons, and parks. And even more: the blue sea in the background and before it, the smiling bay of Suomenvedenpohja.”
Photo: Finnish Heritage Agency.

Suomea esitteleviä matkaoppaita. Vuonna 1858 julkaistu *Käsikirja matkailijoille Suomessa* (*Handbok för resande i Finland*) ei kuitenkaan saanut sanomalehti *Wibor*gissa korkeata arvosanaa.[8]

Suomen matkailun osalta monessa suhteessa merkittävä tapahtuma oli Suomen Matkailijayhdistyksen perustaminen vuonna 1887.[9] Suomen matkailua edistävän yhdistyksen perustajat kuuluivat akateemisiin piireihin ja toiminnan pontimena oli isänmaallisuus. Matkailu nähtiin erinomaisena keinona tutustua omaan isänmaahan. Matkailijayhdistys esitteli vuonna 1888 isänmaan matkailukohteita ruotsin- ja suomenkielisinä vihkosina nimellä *Matkasuuntia Suomessa* (*Reseruter i Finland*). Matkailunähtävyyksien joukkoon laskettiin luonnonnähtävyyksiä, uusimman rakennustaiteen ja insinööritaidon saavutuksia sekä historiallisia muistomerkkejä.

Maan vanhimpiin kuuluvassa kaupungissa historialliset muistot saivat näkyvän sijan. Historiallisiin muistomerkkeihin laskettiin ensimmäisenä linna, jota pidettiin ”myöhempien aikain kelvottoman huonosta hoidosta huolimatta” kauneimpana Ruotsin ajan muistomerkkinä. Entisessä linnoituksessa mielenkiintoa herättivät lisäksi vanhat vallit (etelävallit), suomalainen kirkko kellotapuleineen (Raatitorni), Pyöreä torni sekä vanha tuomiokirkko ja sen kellotorni. Muihin nähtävyyksin laskettiin raatihuone, hovioikeuden talo sekä saksalais-ruotsalainen ja venäläinen kirkko.[10]

Matkailijayhdistyksen paksumpi Suomen matkaopas julkaistiin ruotsiksi ja suomeksi vuonna 1895. Sen oli koonnut monipuolinen yhteiskunnallinen vaikuttaja, kanoottimatkailun ja patikoinnin edistäjä tohtori August Ramsay. Opas nosti esiin vanhankaupungin historiallisen tun-

The establishment of the Finnish Tourist Association in 1887 was significant event for Finnish tourism in many respects.[9] The association’s founders belonged to academic circles and they were motivated by patriotism. Tourism was seen as an excellent means to get to know one’s own fatherland. The Tourist Association presented the national tourist destinations in a Swedish and Finnish booklet entitled *Matkasuuntia Suomessa* (*Reseruter i Finland,* Travel Itineraries in Finland). These tourist attractions included natural sights, the latest building and engineering achievements and historic monuments.

The historical memories of one of the oldest towns in the country were given pride of place. The castle was seen as the most important historical monument and the most beautiful testimonial to the Swedish period, “despite ill-judged poor management in later times.” Other sites of interest in the former fortress included the old ramparts (south walls), the Finnish church with its bell tower (the Council Tower), the Round Tower, the old cathedral and bell tower, and outside it, the town hall, Court of Appeal Building, German-Swedish and Russian churches.[10]

The more substantial Tourist Association Finnish Travel Guide was published in Swedish and Finnish in 1895. It was compiled by polymath social influencer, canoe and hiking enthusiast Dr August Ramsay. The guidebook brought out the historical atmosphere of the old town: “A walk in this old part of town, although very few monuments are left from bygone days, evokes memories of centuries past.”[11]

Tourists could take their time to admire Vyborg’s most visible historical monument, the medieval castle, but from a distance, as for decades since the 1856 fire it had been in ruins. The central tower had been

Vuonna 1923 historialliseksi ravintolaksi muutettu Pyöreä torni kohosi nopeasti Viipurin suosituimpien nähtävyyksien joukkoon. Kolmannen kerroksen hämyisessä Vaasa-salissa matkailijat saivat nauttia tornin ainutlaatuisesta historiallisesta tunnelmasta.

Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

In 1923 the new restaurant in the historic Round Tower quickly rose to the ranks of the most popular attractions of Vyborg. In the mysterious Vaasa Hall on the second floor, visitors were able to enjoy the unique historic milieu of the tower.

Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

nelman: ”Kävely tässä vanhassa kaupunginosassa on, joskin vaan harvoja muistomerkkiä on jäljellä vanhemmilta ajoilta, kuitenkin herättävä muistoja menneiden vuosisatojen päivistä.”[11]

Matkailijat saivat pitkään ihailla Viipurin näkyvintä historiallista muistomerkkiä, keskiaikaista linnaa, ainoastaan etäältä, sillä se oli vuoden 1856 tulipalon jäjiltä vuosikymmeniä rappiolla. Venäläisten sotilasviranomaisten kunnostaman linnan keskustornin huipulle avautui kuitenkin vuonna 1895 matkailijoiden käyttöön loistelias näköalatasanne. Vierailu linnan sisätiloissa oli puolestaan useissa suomalaisarvioissa pettymys: ”Sisus on sen sijaan uudenaikainen ja ovat sieltä muistot vanhemmilta ajoilta hävitetyt.”[12]

Eräs Viipurin vanhimmista, laajimmin tunnetuimmista ja suosituimmista matkailunähtävyyksistä oli pari kilometriä keskustan ulkopuolella sijaitseva Monrepos. Paroni Nicolayn kartanoa ympäröivä puisto oli avoinna yleisölle ja kerätyt pääsymaksut oli määrä käyttää kaupungin köyhien hyväksi.[13] Monrepos edusti sellaista eurooppalaisen puutarha- ja rakennustaiteen eleganssia, jota ei muualla Suomessa ollut tarjolla. Matkailijayhdistyksen matkaoppaan mukaan ”Monrepo-puisto on laajalti kuulu […] istutuksistaan, jotka ovat luodut hienoaistisesti paikan luontoa ja maa-alaa käyttämällä”.[14] Kartanorakennuksia ympäröi vehmas puisto temppeleineen, obeliskeineen, paviljonkeineen ja Väinämöisen patsaineen.

Puiston nähtävyyksien symboliikka ja mytologinen tausta ei välttämättä auennut kaikille matkailijoille. Matkailijayhdistyksen matkaopaskaan ei tarjonnut selvitystehtävässä suurta apua. Se kehotti puiston nähtävyyksien osalta kääntymään edesmenneen paroni Ludwig Heinrich repaired by the Russian military authorities, however, and in 1895 a grand observation platform was opened at the top of it. Still, many Finns found visiting the castle interior disappointing: “The interior, in contrast, is modern and the memories of times gone by are destroyed.”[12]

One of the oldest, best known and most popular tourist attractions in Vyborg was a couple of kilometres outside the centre: Monrepos. The park surrounding Baron Nicolay's manor house was open to the public and the admission fees collected were intended to be used to provide for the poor.[13] The European elegance of the garden and architecture at Monrepos could not be seen anywhere else in Finland. According to the Tourist Association guidebook, “Monrepos Park is extensively […] planted with a fine sense of the local natural environment and use of the land”.[14] The manor buildings were surrounded by a verdant park with its temple, obelisk, pavilion and statue of Finnish epic hero Väinämöinen.

The symbolism and mythological background of the sights in the park were not necessarily clear to every tourist. The Tourist Association Travel Guide was of little help in explaining them. It praised the attractions of the park, partly relying on the late Baron Ludwig Heinrich von Nicolay's German poem *Das Landgut Monrepos in Finnland* (1804). In 1875 the book was republished with lithographs based on Michael Seifert's photographs and a scale map.

The sights of Vyborg were concentrated in the centre. The populous suburbs were not part of the official face of the town as presented in guidebooks. According to August Ramsay's Finnish guidebook (1895), “the suburbs do not deserve special attention, as they largely consist of insignificant wooden buildings”.[15] And the tourist magazine *Matkai-*

Pantsarlahden bastionin laelle vuonna 1930 valmistunut taidemuseo kuului itsestään selvästi kulttuurimatkailijan vierailukohteisiin. Rakennuksen ja siellä olleiden taideteosten ohella myös sisäpihalta pylväikön välityksellä avautunut näkymä Viipurinlahdelle oli itsessään nähtävyys.
Kuva: Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

The art museum at the top of Pantsarlahti Bastion, completed in 1930, was the destination of choice for culture-loving tourists. Besides the building and works of art inside it, the view from the courtyard through the open portico overlooking the Gulf of Vyborg, was an attraction in itself.
Photo: Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

von Nicolayn saksankielisen runoteoksen *Das Landgut Monrepos in Finnland* (1804) puoleen. Vuonna 1875 teos julkaistiin uudestaan viipurilaisen Michael Seifertin valokuviin pohjautuvien litografioiden ja mittauksiin perustuvan kartan kera.

Viipurin nähtävyydet painottuivat kaupungin keskustaan. Väkirikkaat esikaupungit eivät olleet osa kaupungin virallista julkisivua, jota esiteltiin matkaoppaissa. August Ramsayn Suomen matkaoppaan (1895) mukaan ”esikaupungit, eivät ansaitse erityistä huomiota, ne kun sisältävät ylipäätänsä vähäpätöisiä puurakennuksia”.[15] Matkailulehti puolestaan kirjoitti viipurilaisen maisteri Herman Hultinin laatimasta saksankieliselle yleisölle tarkoitetusta matkaoppaasta (*Führer durch Wiborg*, 1912) seuraavasti: ”Vaitiololla on sivuutettu, nähtävästi täydellä syyllä, Viipurin kuuluisin ja koko maassa tunnettu esikaupunki Kolikkoinmäki vilkkaine ja jännittävine kotimaantapoineen.”[16]

Matkailijayhdistyksen Viipurin osaston toiminta keskittyi aluksi kaupungin pohjoispuolella sijaitsevaan Papulanvuoren puistoon. Vuoren laelta avautui kaunis näköala yli koko kaupungin.[17] Vuonna 1888 yhdistys rakennutti vuorelle myös näköalatornin.[18] Ensimmäinen, yksinkertainen puutorni sai vuonna 1905 seuraajakseen teräsrakenteisen tornin, joka sai kansan suussa nimen ”Pilipuu”. Vuonna 1909 sen viereen avattiin arkkitehtien Axel Gyldén ja Uno Ullberg suunnittelema matkailijayhdistyksen paviljonki.[19] Aikalaisnäkemyksen mukaan se tarjosi paikan, jossa kaupunkilaiset saattoivat rauhassa levätä kauniina kesäiltana ja jonne ”kaupungin melu ja pöly eivät yllä”.[20] Pelkkään luonnonkauneuteen ja näkymiin ei aikalaisarvion mukaan kuitenkaan olisi pitänyt luottaa. Paviljongin ravintolaan olisi pitänyt saada anniskeluoikeudet paikallisten ja matkailijoiden houkuttelemiseksi paikalle.

lulehti reviewed a guidebook aimed at German speakers by Vyborg's Herman Hultin, MA (*Führer durch Wiborg*, 1912): “With good reason, [the guidebook] is silent about Vyborg's best-known suburb of Kolikkoinmäki, notorious throughout the country, with its lively and thriving native ways.”[16]

The Vyborg branch of the Tourist Association was initially based in the park on Papulanvuori Hill on the north side of town. There was a fine view over the whole town from the hill,[17] and the association built an observation tower on it in 1888.[18] The first simple wooden tower was succeeded in 1905 by a steel frame one, which the locals nicknamed “the willow tree”. Architects Axel Gyldén and Uno Ullberg designed the Tourist Association Pavilion which was opened beside it in 1909.[19] Contemporaries saw it as a place where townspeople were able to relax on a beautiful summer's evening, “far from the noise and dust of town.”[20] Natural beauty and the views alone were not enough for them, however: the pavilion's restaurant would have to get a licence to attract locals and tourists.

In 1911 a tourist information office was opened in the Finnish Bookshop on Torkkelinkatu Street, offering assistance and advice not only in Finnish and Swedish, but also in English, German, French and Russian.[21] From June to August 1913 more than 5,000 people used the office; most of them were foreigners, mainly Russians and Germans. Just 375 of them were Finns, of which 222 were Finnish and 153 Swedish speakers.[22] It is unclear whether these figures reflect a low level of domestic tourism or the fact that Finnish tourists did not need or know about the office.

We know very little about how faithfully the tourists followed the advice given in guidebooks. At least Captain Harry Wilén used the Tour-

Vuonna 1911 Suomalaiseen Kirjakauppaan Torkkelinkadulle avattiin turisteja varten tiedonantotoimisto, joka tarjosi apua ja neuvoja paitsi suomeksi ja ruotsiksi myös englanniksi, saksaksi, ranskaksi ja venäjäksi.[21] Kesä-elokuussa 1913 toimiston palveluja käytti miltei 5 000 asiakasta, joista enemmistö oli ulkomaalaisia, lähinnä venäläisiä ja saksalaisia. Suomalaisia oli vain 375 henkeä, joista suomenkielisiä asiakkaita mainitaan olleen 222 ja ruotsinkielisiä 153.[22] Ei kuitenkaan ole varmaa, kertovatko luvut kotimaanmatkailun vähäisyydestä vai palvelujen tarpeettomuudesta tai tuntemattomuudesta suomalaisturisteille.

Millaisella hartaudella matkailijat matkaoppaiden neuvoja lopulta seurasivat, on melko lailla hämärän peitossa. Ainakin kapteeni Harry Wilén tutustui Viipuriin 1910-luvulla matkailijayhdistyksen matkaoppaan johdattamana ja ajurin rattailta käsin, sillä Wilénin mukaan ”raitiotiellä kulkiessa ei saa oikeaa käsitystä Viipurin nähtävyyksistä”.[23] Kapteenin mukaan ”Esplanaadi vanhoine puineen ja jokseenkin hyvinhoidettuine ruohokenttineen ja kukkaryhmineen on omiaan vetämään jokaisen matkamiehen huomion puoleensa”. Erityismaininnan ansaitsivat myös houkuttelevat näyteikkunat ”tavaranäyttelyineen”. Sen sijaan kaupungin katukiveys ei Wilénin kuin monen muunkaan matkailijan silmissä saanut korkeata arvosanaa.[24]

Pelkästään Viipuriin ja sen ympäristöön keskittyvää suomenkielistä matkaopasta matkailijayhdistys ei Venäjän vallan aikana saanut aikaiseksi. Sen sijaan kesällä 1914 ilmestyi Viipurin Teollisuusyhdistyksen julkaisema *Viipurin opas matkailijoille*, joka oli laadittu kaupungissa järjestettyä ammatti- ja teollisuusnäyttelyä silmälläpitäen.[25] Kelpo opas ilmestyi vain onnettomaan aikaan. Samoihin aikoihin syttynyt maailmansota haittasi matkailua ja lopulta tyrehdytti sen kokonaan. Kun sota oli ohi, oppaan tiedot olivat olosuhteiden muututtua monelta osin jo vanhentuneita.

”Tervetuloa kaupunkiin, jossa vuosisadat yhtyvät”

Vastaitsenäistyneessä Suomessa vietettiin matkailun suhteen aluksi hiljaiseloa. Niin koti- kuin ulkomaisen matkailun elvyttäminen vaati määrätietoista ponnistelua. Matkailun edistämistyötä Viipurissa teki matkailijayhdistyksen paikallisosaston lisäksi vuodesta 1928 lähtien kaupungin oma retkeilylautakunta. Sen tehtäviin kuului huolehtia ulko- ja kotimaisten vieraiden vastaanotosta, majoituksesta ja opastuksesta. Matkailijayhdistyksellä oli 1930-luvulla kaupungissa kaksi tiedonantotoimistoa, joista toinen sijaitsi Pyöressä tornissa.[26] Samassa yhteydessä toimi matkailuesinemyymälä.

Matkailijamäärät kasvoivat sodan jälkeen vitkalleen. Vuonna 1925 matkailu oli matkailijayhdistyksen mukaan kuitenkin ollut jo ”hyvin vilkasta”.[27] Retkeilylautakunnan mukaan vuonna 1928 sateisesta ja kylmästä säästä huolimatta kaupungissa oli ollut ”ennätysmäärä kävijöitä”.[28] Lautakunta oli huolehtinut 37 retkikunnasta (1 053 henkeä), joista 14 oli ulkomaalaisia (381 henkeä). Lisäksi oli käynyt useita retkikuntia, joista toiset yhdistykset ja järjestöt olivat huolehtineet. Suomalaiset retkeilijät olivat olleet etupäässä koulunuorisoa tai muuta opiskelevaa väkeä. Seuraavana vuonna retkikuntia oli ollut 41 (1 169 henkeä), joista 22 (527 henkeä) ulkomaalaisia.[29] Kotimaista matkailua oli haitannut rahan niukkuus, mutta sen sijaan koululaisretkeily kukoisti.[30] Vuonna 1936 retkikuntien määrä oli jo 53 (3 724 henkeä), joista 1 346 henkeä oli ulkomaalaisia.[31]

1930-luvulla matkailunähtävyyksien kärjessä olivat linna, Pyöreä torni, Monrepos ja Papulan puisto. Saimaan kanava oli matkailunähtävyytenä jäänyt melko lailla syrjään, sillä ainakaan 1920-luvun lopulla reitillä ei liikennöinyt yksikään varsinainen matkailu-alus.[32] Linna oli siirtynyt puolustuslaitoksen haltuun, mutta matkalijayhdistys sai kantaa pääsymaksua linnassa kävijöiltä. Kertyvät varat oli tarkoitus käyttää ”linnan tutkimiseen ja sen muinaismuistojen huoltoon”.[33] Linnan ja yleisemminkin Viipurin historiallisia muistoja vaali myös vuonna 1933 perustettu kotiseutuyhdistys Torkkelin kilta.

ist Association guide to discover Vyborg in the 1910s, putting himself in a driver’s hands as he believed that “travel by tram does not give you a true picture of Vyborg’s attractions”.[23] The Captain believed that “the Esplanade with its old trees and somewhat well-maintained lawns and flowerbeds is bound to attract the attention of every traveller”. The attractive shop windows “with their exhibitions of goods” also deserved a special mention. Like many other tourists, however, Wilén did not think much of the cobbled streets.[24]

During the period of Russian rule, the Tourist Association did not manage to produce a Finnish-language guidebook to Vyborg and its surroundings. Instead, in the summer of 1914 the Vyborg Industrial Association published the *Viipurin opas matkailijoille* (Tourist Guide to Vyborg), produced for the trade and industry exhibition organized in the town.[25] A decent guidebook only appeared in unhappier times. The world war broke out, first hindering and ultimately completely putting a stop to tourism. When the war was over, in the changed circumstances the guidebook was already outdated.

“Welcome to the town where centuries converge”

Tourism started quietly in newborn Finland. It required a determined effort to enliven domestic and foreign tourism. This was done in Vyborg by the local branch of the Tourist Association and, from 1928, the town’s own tourist board. It was responsible for welcoming, accommodating and guiding foreign and domestic visitors. The Tourist Association had two offices in Vyborg in the 1930s, one in the Round Tower,[26] which also had a tourist souvenir shop.

Tourist numbers grew slowly after the war. By 1925, however, the Tourist Association described tourism as “very lively”.[27] Despite the cold and rainy weather, in 1928 the tourist board reported “record numbers of visitors.”[28] The board had supported 37 groups (1,053 people) of which 14 were foreign (381 people). Besides these, a number of other groups had been looked after by other associations and organizations. Most of the Finnish visitors were school pupils or other study groups. In the following year there were 41 groups (1,169 people) of which 22 were foreign (527 people).[29] Domestic tourism was hampered because money was tight, but school trips flourished.[30] In 1936 the number of groups had increased to 53 (3,724 people), of which 1,346 were foreign visitors.[31]

The main tourist attractions in the 1930s were the castle, the Round Tower, Monrepos and Papula Park. The Saimaa Canal was rather neglected by visitors, as no tourist vessels were operating on it, at least from the late 1920s.[32] By then the castle was in army hands, but the Tourist Association was still able to charge visitors an entrance fee. The money was to be used for “researching the castle and preserving its ancient memories.”[33] Founded in 1933, the local history society, the Torgils Guild, also cherished the heritage of the castle and the town in general.

The Round Tower on the market square became a new tourist magnet when it was restored in 1923 as a restaurant and meeting space in a historic setting. Vyborg Technical Club supported the restroration work designed by architect Uno Ullberg, which was soon one of the town’s top tourist attractions alongside the old castle and became the main venue where the town hosted its guests. The architectural focal point of the building was the Vaasa Hall on the third floor, which could seat up to 150 people, with its spectacular wall frescoes depicting the history of the town.

Papula Park had suffered in the Civil War. The old observation tower had been damaged but was repaired. In contrast, the tourist pavilion was destroyed completely. Originally the plan was to put a fire station designed by Carl Ludvig Engel on the site and make way for a new town hall, but neither project came to fruition. A new, extended tourist pavilion was opened in 1928.[34]

Uudeksi matkailumagneetiksi kohosi kauppatorilla seisova Pyöreä torni, joka kunnostettiin vuonna 1923 historiallista tunnelmaa tihkuvaksi ravintola- ja kokoustilaksi. Arkkitehti Uno Ullbergin Viipurin Teknillisen Klubin myötävaikutuksella uusima rakennus nousi nopeasti vanhan linnan rinnalle kaupungin tärkeimpien turistinähtävyyksien joukkoon ja vakiintui paikaksi, jossa kaupunki kestitsi vieraitaan. Rakennuksen arkkitehtoninen keskipiste oli kolmannen kerroksen Vaasa-sali, jonka pöytien ääreen mahtui peräti 150 henkeä. Näyttävin osa tornin koristelua oli Vaasa-salin seinille maalattu kuvasarja kaupungin historiasta.

Papulan puisto oli kokenut kovia sisällissodan taisteluissa. Vanha näköalatorni oli vioittunut, mutta se saatiin korjattua. Sen sijaan matkailijapaviljonki oli tuhoutunut täysin. Aluksi tarkoituksena oli siirtää paikalle Carl Ludvig Engelin suunnittelema paloasema uuden kaupungintalon tieltä, mutta molemmat hankkeet jäivät toteutumatta. Uusi, entistä laajempi matkailijapaviljonki avattiin vuonna 1928.[34]

Nähtävää matkailijoille tarjosi kaupungin keskustassa vanhan museotalon lisäksi kaksi uutta kulttuurirakennusta: taidemuseo (1930) ja kaupunginkirjasto (1935). Porvarillisen Viipurin virallisiin muistomerkkeihin kuuluivat itsestään selvästi myös valkoisten sotilaiden muistomerkki (1921) ja Tervaniemen laella seisova itsenäisyyspatsas (1927).

Matkailijayhdistyksen Viipurin osasto julkaisi itsenäisyyden ajalla kaksi kaupungin matkaopasta.[35] Vuonna 1923 osasto valitsi arkkitehdit Uno Ullbergin ja Juhani Vikstedtin sekä taiteilija Rurik Lindqvistin keräämään tietoja historiallisista muistomerkeistä ja nähtävyyksistä.[36] Varsinainen kirjoitustyö uskottiin *Karjala*-lehdessä työskentelevälle toimittaja Ilmari Raekalliolle. Opas julkaistiin vuonna 1925 nimellä *Päivä Viipurissa. Lyhyt matkaopas*. Huomattava osa oppaan sivuista oli uhrattu kaupungin historialle ja historiallisille muistomerkeille. Kuvaus kaupungin historiasta heijasteli valkoisen Suomen arvomaailmaa. Opas totesi, että Viipuri oli vapaussodan yhteydessä ”jälleen kunnostautunut sivistyksen ja lännen terveitten pyrkimysten etuvartijana ja ’lukkona’ idän alhaisia pyyteitä vastaan”.[37] Sama arvomaailma oli esillä myös matkailijayhdistyksen koko Karjalaa käsittelevän matkakäsikirjan historiakuvauksissa. Sen mukaan Viipurista oli vapaussodan jälkeen muodostunut ”länsimaisen kulttuurin ’lukko’ idän barbariutta vastaan”.[38]

Vuonna 1928 julkaistiin Raekallion samassa hengessä kokoama tarkempi ja laajempi matkaopas kaupungin tärkeimpään historialliseen nähtävyyteen, Viipuriin linnaan.[39] Kaupunkikuvan symboliikka oli kirjoittajalle selkeä. Linnan jylhät muurit kohosivat kalliosaarelta ”idän ja lännen välisen, leppymättömän taistelun tunnusmerkkinä”.[40]

Valtiollisen itsenäisyyden myötä alkanut Viipurin suomalaistaminen herätti ruotsinkielisessä väestönosassa närää. Niin rautatieasemalta kuin koko kaupungista oli poistettu ”aitosuomalaisuuden huumassa” ruotsinkieliset (katu)kilvet ja 1920-luvulla kaupungista oli julkaistu vain suomenkielinen opaskirja.[41] Tilanne korjautui, kun kaupungin retkeilylautakunta ryhtyi 1930-luvulla julkaisemaan omia opaskirjasia ja -vihkosia. Ne esittelivät monipuolisesti Viipurin asemaa kauppa-, teollisuus- ja kulttuurikeskuksena, alueen luonnonkauneutta sekä kaupungin historiallisia muistomerkkejä.[42] Kaupungin järjestämät opastetut kierrokset näyttävät noudatelleen samoja periaatteita.

Näyttävin Viipuria matkailun edistämistarkoituksessa esittelevistä teoksista julkaistiin vuonna 1936.[43] Kirjan toimittajien, maisterien Börje Sandberg ja H. J. Viherjuuri, työnantajana oli Suomen Matkat, joka oli perustettu tuottamaan ulkomaille suunnattua matkailupropagandaa.[44] Kaupunki antoi rahallista tukea kirjan julkaisseelle Otavalle.[45] Kirjassa oli viisi kieltä: suomi, ruotsi, saksa, englanti ja ranska. Julkaisussa rinnastettiin kaupungin historialliset muistot modernin ajan saavutusten kanssa. Vanhankaupungin ja sen muistomerkkien näkyvä asema ei ollut sattumaa. Kaupunginvaltuusto oli pyytänyt muinaismuistojen valvojaa, asemakaava-arkkitehti Otto-Iivari Meurmania, avustamaan kirjaan tulevien kohteiden valinnassa.

Yhteiskunnan demokratisoituminen, liikenneyhteyksien kehittyminen ja elintason nousu avasivat ajanvietematkailua laajempien kansa-

Besides the old museum, tourists could view two other cultural buildings in the town centre: the art museum (1930) and the town library (1935). The most obvious official monuments to bourgeois Vyborg were the Monument to the White soldiers (1921) and the statue of independence (1927) on the hilltop at Tervaniemi Cape.

The Vyborg branch of the Tourist Association published two town guides during the independence period.[35] In 1923 the branch chose the architects Uno Ullberg and Juhani Vikstedt and the artist Rurik Lindqvist to collect information about the historic monuments and attractions.[36] The task of actually writing was given to Ilmari Raekallio, a journalist working for the *Karjala* (Karelia) newspaper. In 1925, the guidebook was published, with the title *Päivä Viipurissa. Lyhyt matkaopas* (A Day in Vyborg: A Brief Guide). A significant proportion of the book was devoted to the town's history and historical monuments. The description of the town's history reflected the values of White Finland. The guidebook noted that during the war of independence, Vyborg "had once again excelled as the vanguard of Western civilization, as a 'bolt' locking out the degenerate forces of the East".[37] The same values coloured the historical description in the Tourist Association guide to Karelia as a whole: after the war of independence, Vyborg constituted "the 'bolt' of Western culture locking out Eastern barbarism."[38]

In the same spirit, a more detailed and comprehensive guidebook to the main historical attraction in town, the castle, was published by Raekallio in 1928.[39] The symbolism of the townscape was clear to the author. The rugged walls of the castle soared from the rocky island "as a hallmark of the relentless struggle between East and West".[40]

With state independence, Vyborg became Fennicized, causing resentment among the town's Swedish speaking population. In a "frenzy of true Finnishness", Swedish-language (street) signs were removed from the train station and the whole town, and in the 1920s only a Finnish-language guide to the town was published.[41] The situation improved in the 1930s when the town tourist board began to publish its own guidebooks and brochures. They painted a varied picture of Vyborg's position as a trade, industrial and cultural centre, the natural beauty of the region and the town's historic monuments.[42] The guided tours organized by the town appeared to follow the same principle.

The grandest work aimed at tourists was published in 1936,[43] edited by Börje Sandberg MA and H. J. Viherjuuri MA. The book was commissioned by Finnish Tours, which was established to provide tourist propaganda aimed at the international market.[44] The town gave financial support to the publisher, Otava.[45] The book was published in five languages: Finnish, Swedish, German, English and French. It juxtaposed the historical memories and modern-day achievements of the town, but the prominence of the old town and its monuments was no accident. The town council had asked Otto-Iivari Meurman to assist in selecting the sights.

The democratization of society, development of transport links and rise in living standards made tourism accessible to more and more sorts of people. Domestic tourism became more popular, even though the actual tourists in the 1920s and 1930s were still upper class.[46] Nevertheless, a broader range of people began to have the finances and leisure to travel. Although the workers' annual holiday act only became law in 1939, workers became more and more interested in tourism once the 1930s depression had receded. Bus travel developed rapidly from the 1920s. A round-trip train ticket for tourists was introduced in 1934. Air travel remained a significantly more exclusive form of tourism. In 1937, Aero Oy started flights from Helsinki to the Suur-Merijoki airfield in Vyborg. Besides trams, cars and horse-drawn carriages helped tourists get around town.

The long history of Vyborg and historical memories featured heavily in tourism. For instance, when the Finnish Study Tour Group Association held its second annual event in Vyborg in May 1934, over four hundred people attended.[47] The town offered members coffee in the Round Tower, where H. Lund MA gave an account of the history of the build-

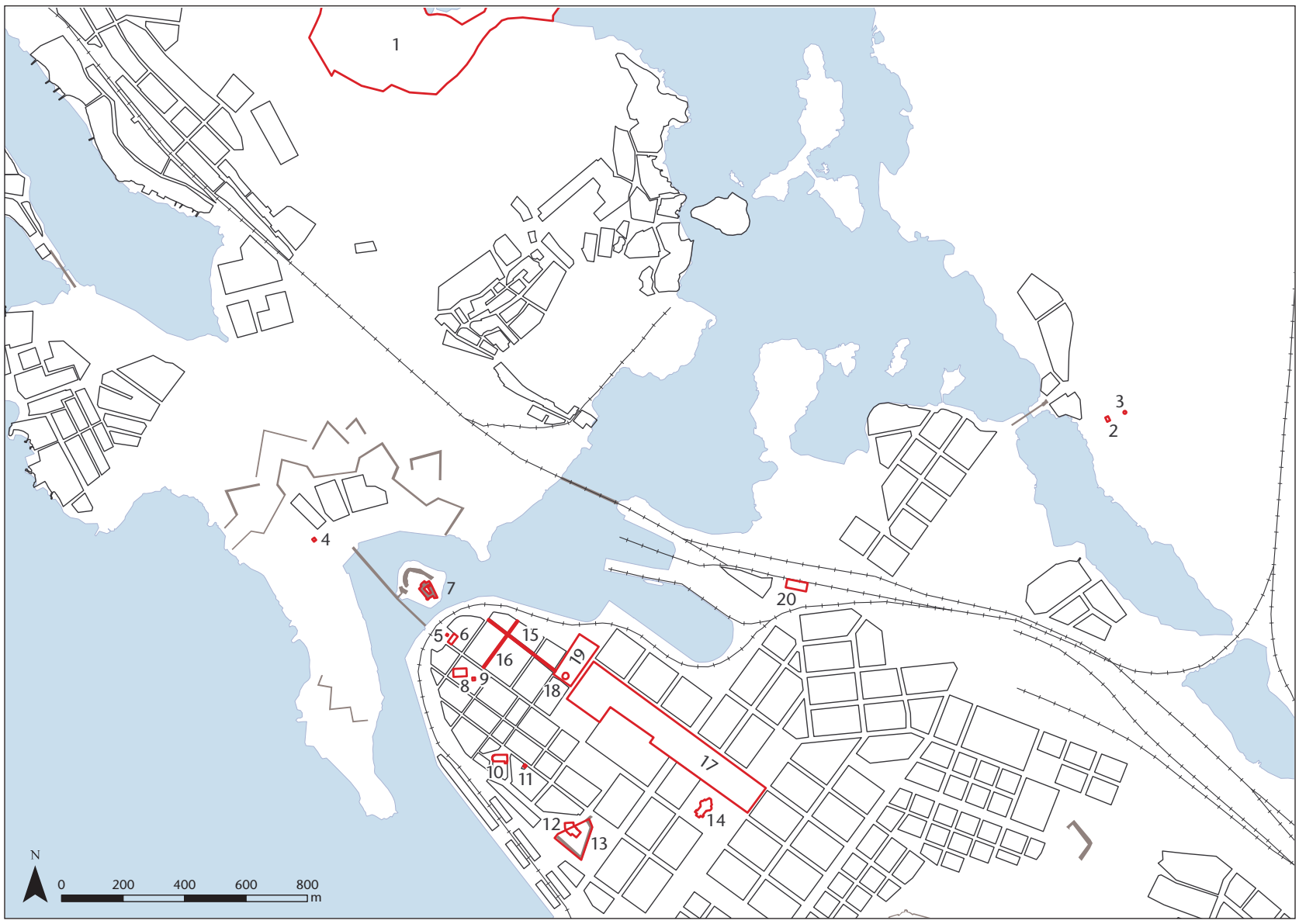

Teemakartta | Thematic Map 17.

Viipurin matkailunähtävyyksiä 1930-luvulla

1 Monrepos
2 Paviljonki
3 Näköalatorni
4 Itsenäisyyden patsas
5 Torkkeli Knuutinpojan patsas
6 Historiallinen museo
7 Linna
8 Vanha tuomiokirkko
9 Kellotorni
10 Maaseurakunnan kirkko
11 Raatitorni
12 Taidemuseo
13 Pantsarlahden bastioni
14 Tuomiokirkko ja Valkoisten sotilaiden muistomerkki
15 Karjaportinkatu
16 Vesiportinkatu
17 Torkkelinpuisto
18 Pyöreä torni
19 Kauppatori
20 Rautatieasema

Tourist attractions of Vyborg in 1930s

1 Monrepos
2 Pavilion
3 Observation Tower
4 Statue of Independence
5 Statue of Torkkeli Knuutinpoika
6 History Museum
7 Castle
8 Old Cathedral
9 Bell Tower
10 Rural Parish Church
11 Council Tower
12 Art Museum
13 Pantsarlahti Bastion
14 Cathedral and Monument to the White soldiers
15 Karjaportinkatu Street
16 Vesiportinkatu Street
17 Torkkeli Park
18 Round Tower
19 Market Square
20 Railway Station

”Autoreittejä Suomessa”. Automatkailuesite 1930-luvulta. Keskiaikainen pyöreä torni mainostaa Viipuria.
Kuva: Jarno Mela. Martti Helmisen kokoelma.

”Autoreittejä Suomessa” (car routes in Finland) brochure from the 1930s. The medieval Round Tower advertises Vyborg.
Photo: Jarno Mela. Martti Helminen Collection.

laispiirien ulottuville. Kotimaan matkailun suosio kasvoi, vaikka varsinainen matkailuväki oli 1920–1930-luvuilla vielä herraskaissävyistä.[46] Varallisuutta ja vapaa-aikaa matkailuun alkoi kuitenkin olla aiempaa laajempien ihmisryhmien ulottuvilla. Vaikka työväkeä koskeva vuosilomalaki säädettiin vasta vuonna 1939, oli kiinnostus matkailuun työväenkin parissa kasvanut 1930-luvun alun pula-ajan väistyttyä. Linja-autoliikenne kehittyi voimakkaasti 1920-luvulta alkaen. Junamatkailuun oli vuodesta 1934 lähtien tarjolla matkailijoille suunnattu rengasmatkalippu. Huomattavasti eksklusiivisempaa matkailun muotoa edusti lentoliikenne. Aero Oy aloitti vuonna 1937 lentoliikenteen Helsingistä Viipurin Suur-Merijoen kentälle. Avuksi kaupungissa liikkumiseen oli tarjolla raitiovaunujen lisäksi auto- ja hevosajureita.

Viipurin pitkä historia ja historialliset muistot olivat vahvasti esillä matkailussa. Tämä kävi ilmi esimerkiksi, kun Suomen Opintoretkeilykerhojen Liitto piti toiset opintoretkeilypäivänsä Viipurissa toukokuussa 1934 yli neljänsadan hengen voimin.[47] Kaupunki tarjosi retkeläisille kahvit Pyöreässä tornissa, jossa maisteri H. Lund selosti rakennuksen historiaa. Tämän jälkeen tutustuttiin viipurilaisten opastuksella linnaan ja vanhaankaupunkiin. Järjestön julkaiseman *Teini*-lehden Viipuri-numeron kannessa luotettiin kaupungin historialliseen vetovoimaan: ”Viipurilla on, enemmän kuin millään muulla kaupungillamme, vanhan, romanttisen keskiaikaiskaupungin leima.”[48] 1930-luvun puolivälissä esitettiin jopa käsityksiä, että matkailulehtisissä oli korostettu liikaa historiallista Viipuria. Turistille olisi tehtävä selväksi, että Viipuri on vanha, mutta ei ”muumioitunut” kaupunki.[49]

Ainakin kaupungin kestitsemien vieraiden oli vaikea välttyä historiallisilta muistomerkeiltä. Kun Parikkalan kansakoulujen 80 oppilasta ja 7 opettajaa olivat opintoretkellä Viipurissa toukokuussa 1935, he saivat nauttiakseen aimo annoksen historiaa. Heidät vietiin katsomaan paitsi Valion meijeriä, SOK:n myllyä, satamaa ja Papulan näkötornia myös vanhaakaupunkia, linnaa ja museota.[50] Vanhankaupungin historialliset muistomerkit olivat oleellinen osa sitä kuvaa Viipurista, jonka paikallishallinto halusi välittää niin asukkailleen kuin matkailijoille. Matkailulautakunta halusi toivottaa vierailijat tervetulleeksi kaupunkiin, ”jossa vuosisadat yhtyvät”.[51]

Eräs viimeisiä matkailua koskevia lehtiartikkeleita julkaistiin *Karjala*-lehdessä 24. syyskuuta 1939 suursodan Euroopassa jo puhjettua ja uhkaavien varjojen leijuessa kaupungin yllä. Matkailijayhdistyksen Viipurin-osaston toimistossa rautatieasemalla oli ollut vilkas kesä, vaikka toimiston apua käyttäneiden turistien määrä oli pienempi kuin edellisvuonna. Sodan pelko oli jo karsinut ulkomaisia matkailijoita, mutta kotimaisia matkailijoita oli vielä runsaasti.

ing. This was followed by a tour of Vyborg castle and the old town, provided by local guides. The Vyborg issue of the Association’s *Teini* (Teen) magazine trusted in the historical attraction of the town: “Vyborg, more than any other of our towns, bears the stamp of the old romantic medieval town.”[48] In the mid-1930s, some even held the view that tourist magazines placed too much emphasis on the historical side of Vyborg: it should be made clear to tourists that Vyborg was an old, but not a “mummified” town.[49]

It was certainly difficult for town’s guests to avoid the historic monuments. When 80 students and seven teachers from Parikkala school came on a study trip to Vyborg in 1935, they received a hefty dose of history. Besides the Valio dairy, SOK mill, harbour and Papula observation tower, they were also taken to the old town, castle and museums.[50] The old town’s historic monuments were an essential part of the image of Vyborg which the local authorities wanted to present to both its residents and tourists. The tourist board wanted to welcome visitors to the town “where centuries converge”.[51]

One of the last tourist magazine articles was published in the *Karjala* newspaper on 24 September 1939 following the outbreak of the war in Europe, which was already casting its shadow over the city. The Vyborg office of the Tourist Association at the train station had had a busy summer, although the number of tourists using the office was smaller than in the previous year. The fear of war had already affected foreign tourists, but there were still plenty of domestic ones.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Markkanen, Erkki, Harvojen harrastuksesta kansan huviksi 1887–1987. Teoksessa | In Hirn, Sven – Markkanen, Erkki, *Tuhansien Järvien maa: Suomen matkailun historia.* Matkailun edistämiskeskus, Suomen matkailuliitto, Helsinki 1987, 154–161, 201.
2 Både passagerare- och godstågen. *Östra Finland* 23.8.1887 | 23 August 1887.
3 Angående orsaken till eldsvådan i Belvedere. *Östra Finland* 12.8.1887 | 12 August 1887.
4 Turistföreningen i Finland. I. Pääkirjoitus | Editorial. *Helsingfors Dagblad* 11.7.1885 | 11 July 1885.
5 Ulkoilmamuseo Viipuriin. *Karjala* 21.10.1917 | 21 October 1917.
6 Ramsay, August, *Kesämatkoilla kanootissa*. WSOY, Porvoo 1891.
7 Estlander, C. G., *Ungdomsminnen*. Holger Schildts förlag, Helsingfors 1918, 155–158.
8 Handbok för resande i Finland (J. A.). *Wiborg* 14.7.1858 | 14 July 1858.
9 Markkanen 1987, 148–154.
10 *Matkasuuntia Suomessa I*. Suomen Matkailijayhdistys, Helsinki 1888, 90–91.
11 *Suomi: Matkaopas. Käytännöllinen käsikirja*. Toim. | Ed. August Ramsay. Suomen Matkailijayhdistys, Helsinki 1895, 243.
12 *Viipurin opas matkailijoille*. Viipurin Teollisuusyhdistys, Viipuri 1914, 33.
13 *Matkasuuntia Suomessa I*, 92.
14 *Suomi: Matkaopas. Käytännöllinen käsikirja*, 247.
15 *Suomi: Matkaopas. Käytännöllinen käsikirja*, 246.
16 *Matkailulehti* 5/1912, 98–99.
17 *Suomen Matkailija-yhdistyksen vuosikirja 1887*. Suomen Matkailijayhdistys, Helsinki 1887–1984, 21, 54–55; Hoving, Victor, *En wiborgare berättar för sina vänner*. Söderström, Helsingfors 1944, 313.
18 Markkanen 1987, 175.
19 Matkailijayhdistyksen paviljonki. *Karjala* 11.5.1909 | 11 May 1909.
20 Turistföreningens paviljong. *Wiborgs Nyheter* 30.4.1909 | 30 April 1909.
21 *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1911*, 139.
22 *Matkailulehti* 6/1913, 166; Matkailu Viipurissa kuluneena kesänä. *Karjala* 12.9.1913 | 12 September 1913.
23 *Matkailulehti* 4/1915, 75.
24 *Matkailulehti* 4/1915, 76.
25 Wiipurin opas matkailijoille. *Wiipuri* 23.7.1914 | 23 July 1914.
26 *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1934*, 134.
27 *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1926*, 210.
28 Kertomus Viipurin kaupungin kunnallishallinnosta vuonna 1928. Viipurin kaupunki, Viipuri 1915–1944, 531–532.
29 Kertomus Viipurin kaupungin kunnallishallinnosta 1929. Viipurin kaupunki, Viipuri 1915–1944, 547.
30 Turistiliikenne paikkakunnallamme jatkuvasti kasvamassa. *Karjala* 12.7.1929 | 12 July 1929.
31 Kertomus Viipurin kaupungin kunnallishallinnosta 1936, XXVI. Viipurin kaupunki, Viipuri 1915–1944, 260.
32 Turistiliikenne paikkakunnallamme jatkuvasti kasvamassa. *Karjala* 12.7.1929 | 12 July 1929.
33 Raekallio, Ilmari, *Viipurin linna. Sen vaiheet ja nähtävyydet sanoin ja kuvin*. Suomen Matkailijayhdistyksen Viipurin Osasto, Viipuri 1928, 108.
34 Papulan paviljongilla vietettiin eilen tupaantuliaisia. *Karjala* 31.1.1929 | 31 January 1929.
35 *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1922*, 183.
36 *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1924*, 280.
37 *Päivä Viipurissa. Lyhyt matkaopas*. Toim. | Ed. Ilmari Raekallio. Suomen Matkailijayhdistyksen Viipurin haaraosasto, Viipuri 1925, 12.
38 *Karjala. Matkailijayhdistyksen matkakäsikirja XI*. Matkailijayhdistys, Helsinki 1925, 22.
39 Raekallio 1928; *Suomen Matkailijayhdistyksen vuosikirja 1929*, 159.
40 Raekallio 1928, 21.
41 Turismen och Wiborg. *Wiborgs Nyheter* 16.6.1927 | 16 June 1927; Vad göres? *Wiborgs Nyheter* 10.12.1927 | 10 December 1927.
42 *Viipuri*. Viipurin kaupungin retkeilylautakunta, Viipuri 1937.
43 Sandberg, Börje – Viherjuuri, H. J., *Viipuri*. Otava, Helsinki 1936.
44 Markkanen 1987, 263.
45 Viipurin kaupunginvaltuuston esityslista 12.9.1935, n:o 11. Viipurin kaupunginvaltuuston arkisto, KA.
46 Markkanen 1987, 254–256.
47 SOL:n retkipäivät Viipurissa. *Kansan Työ* 23.5.1934 | 23 May 1934.
48 *Teini* 2–3, 1934, kansi | cover.
49 Turisten i Viborg. *Wiborgs Nyheter* 31.6.1935 | 31 June 1935.
50 Kertomus Viipurin kaupungin kunnallishallinnosta 1935, XXVI. Viipurin kaupunki, Viipuri 1915–1944, 259.
51 Kaupunki, jossa vuosisadat yhtyvät. *Karjala* 23.6.1932 | 23 June 1932; *Viipuri*.

Финский путешественник в Выборге

В городах Финляндии численность туристов понемногу возрастает во второй половине XIX – начале XX столетия, хотя туризм все еще остается привилегией аристократии. Росту туризма способствовало развитие транспортных связей, начавшееся в 1850-х годах. В Выборг путешественников доставляли пароходы, курсировавшие между Хельсинки и Санкт-Петербургом, а также суда, проходившие по Сайменскому каналу. С 1870 года туристы начинают приезжать в Выборг и на поездах.

Еще одним центральным фактором, повлиявшим на развитие городского туризма в Финляндии было основание в 1887 Финского туристического общества. В брошюре, изданной обществом на следующий год после его основания, и содержащей описания основных туристических мест Финляндии, рекомендовалось и ознакомление с историческими памятниками Выборга. В их число были включены средневековый замок, старинные крепостные валы (Южный вал), финская церковь с колокольней (башня Ратуши), Круглая башня, а также старый собор и его колокольня. Самой видной достопримечательностью Выборга – замком – туристы долгое время вынуждены были любоваться только на расстоянии, поскольку после пожара 1856 года замок несколько десятилетий находился в плохом состоянии. Русские власти провели восстановительные работы в замке лишь в 1890-х годах, и тогда же на центральной башне замка была открыта смотровая площадка.

Выборгские достопримечательности, в основном, были сосредоточены в центре города. Расположенные вокруг центра пригороды не входили в официальный облик Выборга, который предлагали туристические путеводители. Одна из самых старых и самых известных достопримечательностей города, тем не менее, находилась вне границ центра города. Этой достопримечательностью являлась усадьба Монрепо с окружающим ее парком. Усадьба и парк представляли собой уникальный образец европейской архитектуры и паркового искусства. Подобных мест в Финляндии больше не было, и поэтому Монрепо привлекало многих туристов. Еще одним привлекательным для туристов местом, располагавшимся за пределами центра города, являлся парк на Папульской горе. В развитие этого парка Выборгское отделение Финского туристического общества вложило много сил.

В 1911 году в книжном магазине, располагавшемся на улице Торккеля, было открыто справочное бюро для туристов. Здесь путешественники могли получить справки на финском, шведском, английском, немецком, французском и русском языках. Летом 1913 г. услугами бюро воспользовалось почти 5000 клиентов, большая часть из которых были иностранцы, преимущественно русские и немцы. Во время Первой мировой войны туризм впал в упадок, и этот упадок продолжался в Финляндии вплоть до 1920-х годов. Оживление как внутреннего, так и иностранного туризма, требовало целенаправленных усилий. Возникла необходимость в новых притягательных для туристов местах, и одним из таких мест становится Круглая башня. В 1923 башня была отремонтирована, в ней был открыт ресторан и место для проведения собраний, оформленные в псевдоисторическом стиле.

После выхода из кризиса, в начале 1930-х годов, интерес к туризму, а также возможности путешествовать возрастают и в среде рабочих. Одновременно значительно развивается автобусное сообщение, а начиная с 1934 года железные дороги предлагают туристам билеты на круговые маршруты. Наиболее эксклюзивные способы путешествий предоставляли воздушые линии. Акционерное общество «Аэро» начало проводить регулярные полеты из Хельсинки в Выборг на аэродром Суур-Мерийоки (совр. Селезнево) начиная с 1937 г. Главными достопримечательностями города в 1930-е годы оставались замок, Круглая башня, Монрепо и парк отдыха на Папуле, однако кроме них туристов привлекали и два новых объекта культуры – музей искусств (1930 г.) и городская библиотека (1935 г.).

VIIPURIN VARUSKUNTA MAAILMANSOTIEN VÄLISENÄ AIKANA

VYBORG'S GARRISON BETWEEN THE WORLD WARS

Asema linnoituksena ja varuskuntakaupunkina

Viipurin strategisesti merkittävä sijainti vaikutti kaupallisten ja liikenteellisten näkökohtien ohella merkittävästi kaupungin perustamiseen. Kaupunki oli vuosisatojen ajan linnoitus. Linna koki neljän vuosisadan aikana yksitoista piiritystä, kunnes suuren Pohjan sodan aikana vuonna 1710 linna ja sen ympärille muodostunut kaupunki vaihtoivat omistajaa. Silti Viipuri oli myös venäläisille merkittävä sotilaallinen keskus aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka.[1]

Viipurin kasarmialueet autonomian ajan lopulla on esitetty havainnollisesti vuonna 1902 laaditussa Viipuriin sijoitettavan sotaväen majoitussuunnitelmassa. Neljän pitkän pääkasarmin ohella keskustan alueella joukkoja sijoitettiin Luostarinkadun varrella sijaitsevan korttelin pitkiin kasarmeihin, joista osa on edelleen olemassa. Muut merkittävät kasarmialueet olivat Siikaniemellä, Tervaniemellä, Neitsytniemellä, Papulassa ja Linnasaarella. Majoitussuunnitelma on merkitty karttaan värisymbolein. Ruskea: 8. suomalainen jalkaväkirykmentti. Punainen: 7. suomalainen jalkaväkirykmentti. Sininen: Linnoituksen pataljoona. Harmaa: Linnoitustykistö. Musta: Upseeriklubi. Keltainen: Sotilassairaala. Turkoosi: Pioneerijoukot. Oranssi: Insinööriosasto. A. Toisen suomalaisen jalkaväkiprikaatin komentopaikka. Upseeriston talot on merkitty vinoviivoituksella.
Lähde: Kansallisarkisto.

A strategic location: fortress and garrison town

Vyborg's strategically significant location, in addition to its advantages for commerce and communication, was an important factor in its foundation. The town was a fortress for centuries. The castle faced eleven sieges in the four centuries up to 1710, when the castle and the town which had grown up around it changed hands during the Great Northern War. Vyborg remained a major military centre for the Russians, too, right up until the First World War.[1]

Barracks in Vyborg are shown on a map drawn in 1902 at the end of the autonomy period to illustrate plans for accommodating troops in Vyborg. In addition to the four long barracks in the town centre, troops were billeted on Luostarinkatu Street in a barracks that circled around the entire block, part of which is still standing. Other important barracks were on the capes of Siikaniemi, Tervaniemi and Neitsytniemi, in the Papula district and on Castle Island. The accommodation plan is marked on the map in colour as follows. Brown: Eighth Finnish Infantry Regiment. Red: Seventh Finnish infantry regiment. Blue: Fortress battalion. Grey: Fortress artillery. Black: Officers' Club. Yellow: Military Hospital. Turquoise: Pioneer troops. Orange: Engineer Department. A. Second Finnish Infantry brigade command post. Officers' houses are marked with hatching.
Source: National Archives of Finland.

Imatran kaupunginosassa sijaitsevassa entisessä venäläisessä Markovillan seminaarirakennuksessa koulutettiin vuosina 1918–1939 upseereita ja kanta-aliupseereita Suomen armeijaan. Vuodesta 1927 lähtien Markovilla tunnettiin Taistelukoulun rakennuksena.
Kuva: SA-kuva 30.8.1941.

The Markovilla building in the Imatra district was where Finnish officers and NCOs were trained from 1918 to 1939. From 1927, Markovilla was known as the Combat School building.
Photo: Finnish Wartime Photograph Archive, 30 August 1941.

Kautta vuosisatojen Viipurin kehittämistä leimasi, kuten kaupunkivaruskuntia yleisestikin, vastakkainasettelu yhtäältä kaupallisten ja muiden siviililuontoisten seikkojen ja toisaalta sotilaallisten tekijöiden välillä. Yleensä maanpuolustukselliset vaatimukset ja näkökohdat vetivät kuitenkin pidemmän korren. Kaupunkia on linnoitettu ja sinne on rakennettu kasarmeja useissa eri vaiheissa. Valmiit rakennukset olivat rajan läheisyyden lisäksi tärkeä seikka sen taustalla, että Viipurista muodostui itsenäisyyden ajalla Suomen suurin varuskunta. Vaikka upseeriston ja erilaisten esikuntien lukumäärissä Helsinki meni Viipurin edelle, joukko-osastojen määrän ja niiden vahvuuksien suhteen Viipuri oli aivan omassa sarjassaan. Puolustusvoimissa tehtiin maailmansotien välisenä aikana toistuvia organisaatiouudistuksia, minkä vuoksi Viipuriin tuona aikana sijoitettujen puolustuslaitoksen osien määrä kohosi varsin suureksi. Viipurin varuskunnan eri aselajeja ja jopa puolustushaaroja edustaneet joukot, esikunnat, laitokset ja sotakoulut oli hajautettu eri puolille kaupunkia, osin sen ulkopuolellekin.[2]

Esikuntien sijoituspaikat

Viipurin kaupunkikuvaa hallitsee linna, jonka käyttäjät ovat jo keskiajalta lähtien olleet pääasiassa sotilaita ja erilaisia sotilaallisia johtoportaita. Tilanne ei muuttunut myöskään Suomen itsenäistyttyä. Sisällissodan aikana, talvella 1918 linna toimi aluksi punaisten komentopaikkana. Sota päättyi toukokuussa 1918, jonka jälkeen Viipuriin asettui tammikuussa 1918 perustettujen itsenäisen Suomen puolustusvoimien eli valkoisen armeijan suurimman yhtymän, 2. Divisioonan, esikunta. Se toimi ennen linnaan siirtymistä venäläisen tyttökoulun talossa Aleksanterin-

Over the centuries, like most garrison towns, Vyborg was marked by the tension between commercial and other civilian issues on the one hand, and military factors on the other. Generally national defence requirements and considerations won the upper hand. The town was fortified and barracks built there in several stages. Besides its proximity to the border, these buildings were an important factor in making Vyborg the largest garrison town in independent Finland. Although Helsinki had more officers and various headquarters, Vyborg was in a class of its own in terms of the number of military units and their strength. Between the world wars, the armed forces underwent a series of organizational reforms, so the number of military facilities in Vyborg increased greatly during this period. The troops, headquarters, institutions and military schools of different branches and even services were scattered across the town, with some outside its walls.[2]

Locating the headquarters

The townscape of Vyborg is dominated by the castle, which had mainly been used by soldiers and various military leaders since the Middle Ages: this remained the case even after Finland gained its independence. During the civil war, in the winter of 1918, the castle initially served as the Red centre of command. The war ended in May 1918, after which the largest group of the White army founded in January 1918, then the Second Division of the army of independent Finland, established its headquarters in Vyborg. These were initially located in the Russian girls' school building on Aleksanterinkatu Street before moving to the castle. The Second Division headquarters moved to number four Siikaniemen-

Viipurin jalkaväen kantajoukko, Karjalan Kaartin Rykmentti, oli sijoitettu Papulan kasarmialueelle. Kuvassa Kaartin alokkaita harjoituksissa kasarminsa pihalla joskus maailmansotien välisenä aikana.
Kuva: Puolustusvoimien kuva-arkisto.

Vyborg's infantry cadre, the Karelia Guards Regiment, had their barracks in Papula on the north-east side of town. The image shows Guards recruits training in the barracks yard during the interwar period.
Photo: Finnish Defence Forces image archive, Finnish Wartime Photograph Archive.

kadulla. 2. Divisioonan esikunta muutti vuoden 1934 alussa voimaan tulleeseen aluejärjestelmäuudistukseen liittyen osoitteeseen Siikaniemenkatu 4. Muutto antoi linnaan tilaa sinne asettuvalle Armeijakunnan esikunnalle (joka oli käytännössä koko Suomen maavoimien esikunta) ja Kannaksen sotilaspiirin esikunnalle. Linnasta käsin johdettiin myöhemmin myös Käkisalmen sotilaspiiriä. Vaikka Kymenlaakson sotilaslääänin komentaja johtikin Viipurin sotilaspiirin esikuntaa, tosiasiallisesti Armeijakunnan komentaja, Viipurin "linnanherra", vastasi korkeimpana sotilasjohtajana Karjalan puolustuksesta.[3]

Vastuullinen korkea johtoporras tarvitsi avukseen viestiyksiköitä. Aluejärjestelmän voimaantulon jälkeen kaupunkiin siirrettiin joitakin johtamistoiminnan kannalta välttämättömiä ylijohdon joukkoja ja viestielimiä. Linnassa piti majaansa vuosina 1918–1925 myös Viipurin radioasema. Talvisodan aikana Pyhän Olavin tornissa oli puolestaan lottia, naisten vapaaehtoisen maanpuolustusjärjestön Lotta-Svärd -yhdistyksen jäseniä, ilmavalvontatehtävissä.[4]

Puolustusvoimien läheisen yhteistyökumppanin ja puolustuslaitoksen osan, Viipurin suojeluskuntapiirin piiriesikunnan keskustalo oli vuodesta 1925 Torkkeli Knuutinpojan torin laidalla varuskunnan Päävartiorakennusta vastapäätä osoitteessa Pohjoisvalli 1 sijaitseva Weckroothin talo. Samassa talossa olivat myös Lotta-Svärd -yhdistyksen Viipurin piirijohtokunnan toimitilat.[5]

Kasarmialueet

Lukuisat kasarmialueet antoivat monille Viipurin kaupunginosille oman leimansa. Itsenäisen Suomen puolustusvoimien rakennusvaiheessa Viikatu Street when the reform of the regional system came into force in 1934. The move made room in the castle for the headquarters of both the Army Corps (which was virtually the whole of the Finnish land force) and the Karelian Isthmus military district. Later on, the Käkisalmi (Priozersk) military district was also directed from the castle. Even though the commander of the Kymenlaakso military district was also commander of Vyborg's military district, in reality the Corps Commander and "castellan" of Vyborg was responsible for the defence of Karelia due to his higher military rank.[3]

High-level leadership needed signal units to support it. After the regional system was implemented, some of the troops and communications which were indispensable for command operations were moved to the town. Vyborg's radio station was also accommodated in the castle from 1918 to 1925. During the Winter War, St Olof's Tower housed the Lottas, members of the women's voluntary defence organization Lotta Svärd Association, for their aerial observation activities.[4]

Vyborg's Civil Guard was the defence forces' closest partner. From 1925 its headquarters, which were part of the defence facilities, were on Torkkeli Knuutinpoika Square opposite the garrison's Main Guard Building at number one Pohjoisvalli Street, in the Weckrooth's House. The Lotta Svärd Association's Vyborg district command offices were in the same building.[5]

The barracks

The numerous barracks were a characteristic feature of several districts in Vyborg. A number of military departments were stationed in Vyborg

Neitsytniemellä sijaitsi Viipurin sotilassairaala. Sen vuonna 1932 käyttöön vihityn funkkistyyliä edustavan uudisrakennuksen olivat suunnitelleet arkkitehdit Elsi Borg ja Olavi Sortta. Rakennus on edelleen (2019) sairaalakäytössä.

Kuva: Postikortti. Eino Partanen. Eino Partasen kokoelma.

Vyborg Military Hospital was on Neitsytniemi Cape. Opened in 1932, the Functionalist new building was designed by architects Elsi Borg and Olavi Sortta. The building is still (2019) in use as a hospital.

Photo: Postcard. Eino Partanen, Eino Partanen's collection.

purissa oli lyhyitä aikoja sijoitettuina useita joukko-osastoja. Aivan alkuvaiheessa vallinneissa levottomissa oloissa Viipurissa ei ollut suuria määriä joukkoja, sillä esimerkiksi 2. Divisioonan joukot olivat pitkälti sidottuina rajanvartiointitehtäviin. Se ei ollut ainoa syy, sillä itsenäisyyden ensimmäisinä vuosina Venäjältä sotasaaliina Suomen valtiolle siirtyneet kasarmit olivat pääosin huonossa kunnossa. Viihtyvyyttä lisäsivät jossain määrin kasarmialueille kunnostetut sotilaskodit.[6]

Kaupungin asemakaavassa keskeisessä linnoituksen kaupunginosassa oli Keskuskasarmi, jonka vanhimmat osat Torkkelinpuiston vieressä olivat peräisin 1700-luvun lopulta, mutta päärakennus oli valmistunut 1870-luvulla. Keskuskasarmille oli alkuvaiheessa sijoitettuina 2. Divisioonan alaisia erillisiä yksiköitä. Vuosina 1921–1922 siellä piipahti Savon Jääkärirykmentin III pataljoona. Keskuskasarmilla oli ajoittain myös Huoltorykmentin osia. Vuonna 1934 sinne majoitettiin Yleisesikunnan alaisuuteen kuulunut Kaasusuojelukoulu.[7]

Keskuskasarmilla majaansa piti vuodesta 1921 lähtien hallinnollisesti Viipurin varuskuntaan kuulunut Rannikkotykistörykmentti 2:n esikunta, joka oli sitä ennen kolmen vuoden aikana ehtinyt toimia Postitalossa, Sorvalissa ja Tervaniemellä. Rannikkotykistörykmentti 2:n toimituskomppanian korjaamo ja alukset olivat niin ikään Viipurissa. Sen sijaan kaupunkia lähimmät rannikkotykistölinnakkeet olivat Uuraansaaren vastarannalla Ravansaaressa, muut linnakkeet puolestaan Virolahden ja Koiviston välisellä rannikolla.[8]

Viipurin jalkaväen kantajoukon, Karjalan Kaartin Rykmentin, kasarmialue sijaitsi Papulassa kaupungin koillispuolella. Siellä rakennuskanta koostui etupäässä 1800-luvun matalista puurakennuksista, joista osa oli valmistunut 1882 Viipurin tarkk'ampujapataljoonan käyttöön. Niissä olivat Karjalan Kaartin Rykmentin esikunta ja soittokunta. Alueella oli myös juuri ennen ensimmäistä maailmasotaa valmistuneita henkilökunnan asuinrakennuksia ja kaksi suurikokoista tiilikasarmia.[9]

Neitsytniemen, Tervaniemen ja Siikaniemen kasarmialue sijaitsi Linnansillasta länteen. Sen kasarmirakennuksissa näkyi selvästi Viipurin sotilasarkkitehtuurin ajallinen ja tyylillinen kerrostuneisuus. Alueella oli useita kymmeniä erilaisia puu-, tiili- ja kivirakennuksia, joista osa oli valmistunut jo 1700-luvulla. Neitsytniemen alueen sotilasarkkitehtuurilla oli myös lyhytaikaisia käyttäjiä. Esimerkiksi 1910-luvun lopulla Neitsytniemessä majaili parin vuoden ajan Karjalan Ratsujääkärirykmentti N:o 2.[10]

Pyhän Annan kruunun linnoituksen vallien sisäpuolella sijainneissa vanhimmissa Tervaniemen kasarmeissa toimi aluksi Kuormastopatal-

for short periods while the armed forces of independent Finland were taking shape. In the unstable conditions in Vyborg during the very early stages, there were not very many troops in Vyborg; for example, the Second Division troops were largely tied to the border patrol. This was not the only reason; the barracks transferred to Finland as spoils of war in the first years of independence from Russia were mostly in poor condition. The service clubs were done up to some extent, making the atmosphere in the barracks more pleasant.[6]

The Central Barracks was located in the centre of town, in the Linnoitus (Fortress) district. The oldest parts of it, near Torkkeli Park dated from the late eighteenth century, but the main building was completed in the 1870s. Various units of the Second Division were stationed in the central barracks in the early stages. The Third Battalion of the Savo Jaeger Regiment stayed briefly in 1921 and 1922. Parts of the Logistics Regiment were also occasionally stationed in the central barracks. In 1934, it accommodated the Gas Protection School, under the General Staff.[7]

The headquarters of the Second Coastal Artillery Regiment, part of the Vyborg garrison, was also stationed in the central barracks from 1921 onwards; it had spent the previous three years in the post office building, Sorvali and Tervaniemi. Second Coastal Artillery Regiment's supply company repair workshop and ships were also in Vyborg. The town's nearest coastal artillery fortifications were on the opposite shore of Uuraansaari Island at Ravansaari Island, with others along the coast between Virolahti and Koivisto (Primorsk).[8]

Vyborg's infantry cadre, the Karelia Guards Regiment, had their barracks in Papula on the north-east side of town. In the nineteenth century, the buildings there were mostly low and wooden; some had been constructed in 1882 for the Vyborg Rifle Battalion to use. They then housed the Karelia Guard Regiment headquarters and band. Just before the First World War, newly-graduated staff were accommodated there and there were also two large brick barracks.[9]

The barracks area west of Castle Bridge extended across Neitsytniemi, Tervaniemi and Siikaniemi. The buildings in these barracks clearly reflected the periodic and stylistic stratification of military architecture in Vyborg. There were dozens of different wood, brick and stone buildings in the barracks, some of which dated from the eighteenth century. The military buildings in Neitsytniemi also housed a variety of short-term residents. For instance, at the end of the 1910s, the Second Karelian Mounted Jaeger Regiment was stationed there for a couple of years.[10]

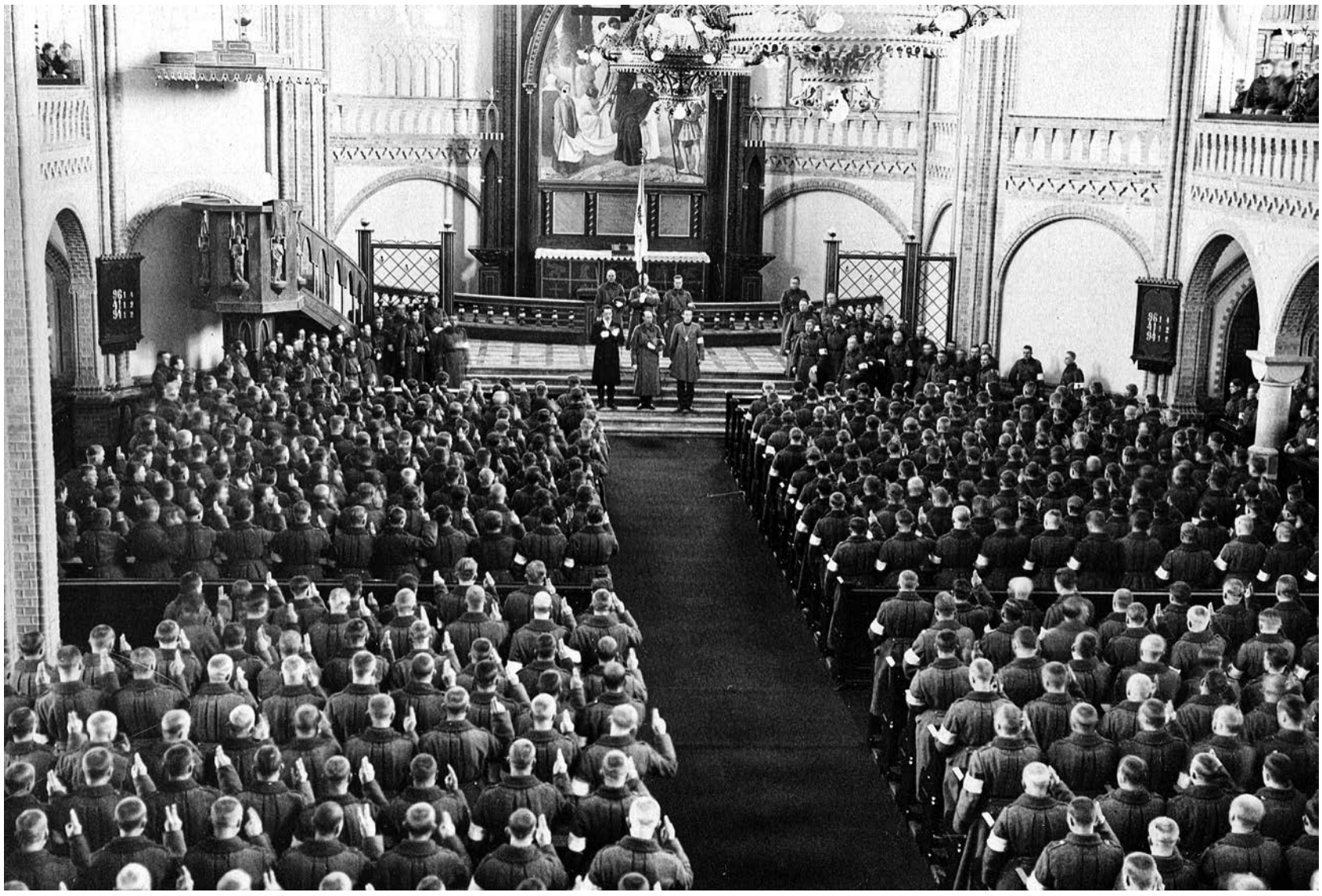

Viipurin suuressa varuskunnassa olivat edustettuina eri aselajit ja jopa puolustushaarat. Näin ollen sotilaat olivat olennainen osa Viipurin katukuvaa. Kuvassa Karjalan Kaartin Rykmentin valatilaisuus uudessa tuomiokirkossa 5.4.1932.
Kuva: Reino Siltasen perhealbumi.

Vyborg large garrisons covered different types of weapon and even branches of defence. Soldiers were an integral part of the Vyborg streetscape. The image shows the Karelia Guards Regiment being sworn in at a ceremony in the new Cathedral on 4 May 1932.
Photo: Reino Siltanen's family album.

joona. Siitä tuli sittemmin Huoltopataljoona 2, myöhemmin pelkkä Huoltopataljoona, ja lopuksi Huoltorykmentti. Siihen kuului kuljetus-, taloushuolto- ja lääkintäalan yksiköitä, muun muassa Lääkintäaliupseerikoulu. Sen lisäksi Tervaniemellä olivat Asevarikko 2:n kanslia ja korjauspaja sekä varuskunnan pesula ja sauna.[11]

Pyhän Annan kruunun vallien ulkopuolella, Siikaniemen kaupunginosassa teiden varressa oli tykistökasarmeja. Siellä vuodesta 1921 majoittunut Raskas Tykistörykmentti siirtyi vuonna 1933 Vaasaan. Huhtikuusta 1919 lähtien talvisotaan saakka siellä oli myös Viipurin tykistön tunnetuin joukko, Kenttätykistörykmentti 2, jonka kasarmit sijaitsivat Saunalahden pohjukassa. Kesäkuukausina tykistökasarmeilla oli hiljaisempaa, kun käytännössä koko Suomen kenttätykistö oli siirtynyt Viipurista 40 kilometriä kaakkoon sijainneelle Perkjärven leirialueelle. Tykistön toimintaan liittyi olennaisena osana sääpalvelu. Sotilasmeteorologinen keskusasema oli toisella puolella kaupunkia Patterinmäellä.[12]

Viipuriin oli perustettu 1928 kaksi ilmatorjuntapatteria. Toinen Kiinteä Ilmatorjuntapatteri oli aluksi Keskuskasarmilla, mutta sittemmin kaupungin eteläpuolella Pappilanniemessä ja Leppäsaaressa. Liikkuva Ilmatorjuntapatteri oli puolestaan Neitsytniemessä, joka tuli olemaan Viipurin ilmatorjuntayksiköiden kasarmialue. Erilliset patterit yhdistettiin Erilliseksi Ilmatorjuntapatteristoksi vuonna 1930, ja neljä vuotta myöhemmin syntyi Ilmatorjuntarykmentti. Vuoden 1939 alusta sitä kutsuttiin Ilmatorjuntarykmentti 2:ksi. Viipurin ilmatorjuntayksiköiden koulutus tapahtui kesäisin aluksi Perkjärven ampumaleirillä, mutta vuodesta 1930 lähtien Suomenlahden pohjoisrannalla Kuolemajärven kunnan Muurilassa, joka sijaitsi 50 kilometriä Viipurista etelään.[13]

Neitsytniemen kasarmialueella oli niin ikään sotilaslääkintään liitty-

The oldest barracks in Tervaniemi inside the walls of the fortress at St Anna's Crown initially housed the Baggage Train Battalion. This later became the Second Supply Battalion, then simply the Supply Battalion, and finally the Logistics Regiment. This had transport, maintenance and medical units, such as the Medical NCO School. The Second Ordnance Depot office and repair workshop, garrison laundry and sauna were also in Tervaniemi.[11]

The artillery barracks were at the roadside outside the walls of St Anna's Crown in the Siikaniemi district. The Heavy Artillery Regiment quartered there from 1921 until it was transferred to Vaasa in 1933. From April 1919 until the Winter War, the most famous artillery troop in Vyborg was also stationed there; the barracks of the Second Field Artillery Regiment were in the curve of Saunalahti Bay. During the summer months the artillery barracks were quieter as virtually the entire Finnish field artillery moved 40 kilometres south-east of Vyborg to the camp at Perkjärvi. Providing a weather service was a key part of the artillery's work: the main military meteorology station was on the other side of town in Patterinmäki.[12]

Two anti-aircraft batteries were established in Vyborg in 1928. At first, the Second Fixed Anti-Aircraft Battery was stationed at the central barracks but later moved south of town to Pappilanniemi Cape and Leppäsaari Island. The Mobile Anti-Aircraft Battery was in Neitsytniemi, which became the barracks for Vyborg's anti-aircraft units. The batteries were combined to form a Separate Anti-Aircraft Artillery Battallion in 1930, and four years later the Anti-Aircraft Regiment was born. From the beginning of 1939 it was called the Second Anti-Aircraft Regiment. Vyborg's anti-aircraft units were trained in summer, initially at Perkjärvi

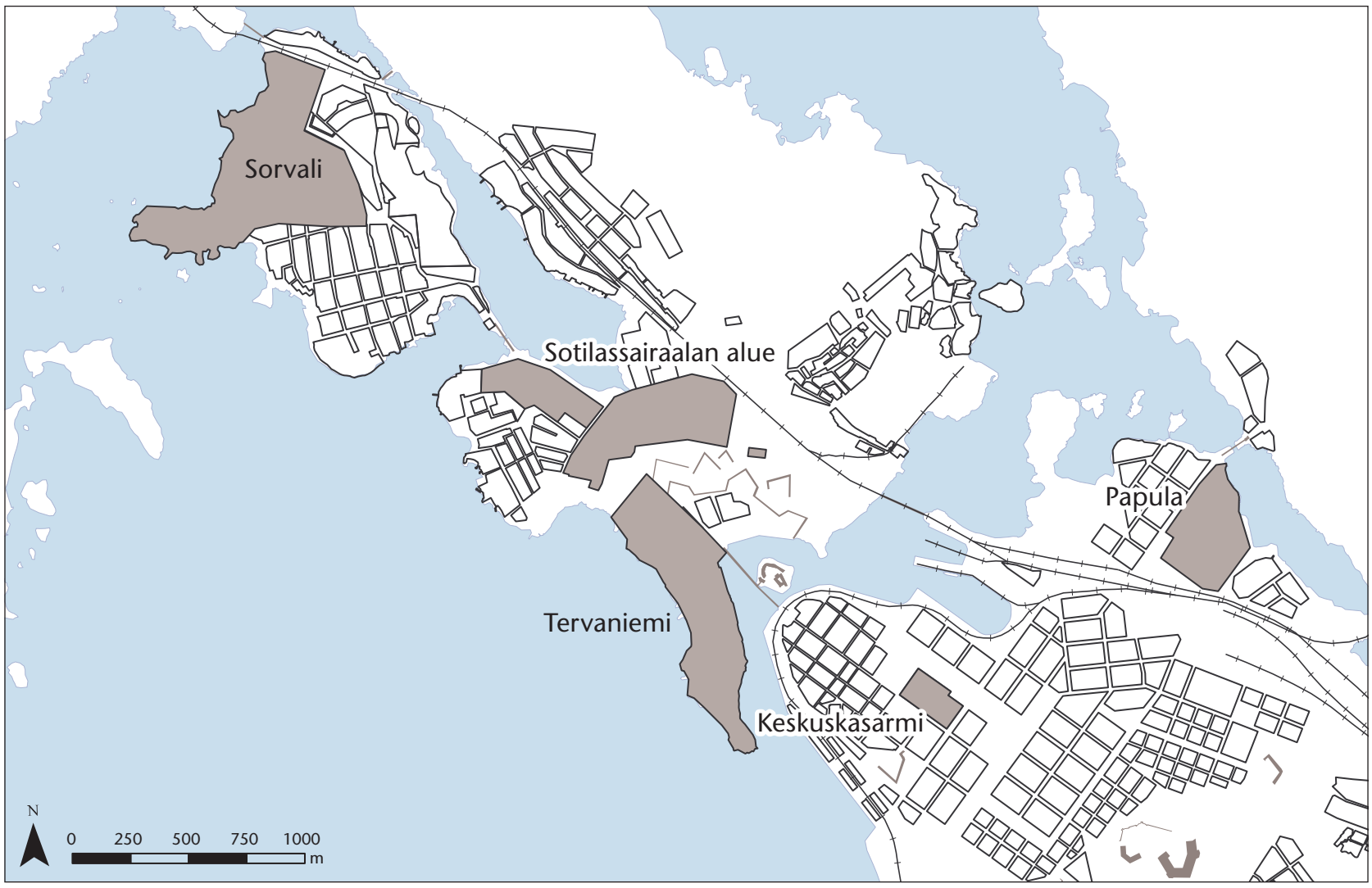

Teemakartta | Thematic Map 18.

Viipurin kasarmialueiden, esikuntien ja muiden sotilaallisten laitosten sekä kaupungin läheisyydessä toimineiden varikko-, varasto-, harjoitus- ja ampumarata-alueiden sijainnit (vuoden 1939 tilanne)

Vyborg barracks, headquarters and other military facilities, as well as depot, warehouse, training and shooting range locations in the vicinity of the town (1939 situation)

viä toimintoja. Jo 1918–1919 siellä oli säilytetty lääkintätarvikkeita saniteettivarikolla, ja siellä toimi kuudessa hirsirakennuksessa puutteellisissa oloissa Viipurin sotilassairaala. Naapurissa sijaitsi sotilasapteekki. Vuonna 1932 vihittiin käyttöön Sorvalintien varteen funkisarkkitehtuuria edustanut 530-paikkainen Viipurin sotilassairaalan uusi päärakennus ja sotilasapteekki.[14]

Neitsytniemen, Tervaniemen ja Siikaniemen alueella oli myös muita huoltolaitoksia ja varuskunnan hallinnollisia toimistotiloja. Neitsytniemessä oli Muonavarikko 2:n osia, joita oli lisäksi Hiekassa ja rehuosasto Tammisuolla. Viipurin komendanttivirasto sijaitsi Siikaniementorilla Hiekanportinkatu 2:ssa, kuten myös pääosa Viipurin varuskunnan eri kasarminhoitoalueitten rakennusmestareiden toimistoista.[15]

Ennen Kivisillansalmea Sorvalissa harjanteella oli venäläisten hiljattain rakentama kasarmialue, jossa majaili vuosina 1918–1919 ensimmäisenä II Rannikkotykistöpataljoona ja 1918–1921 Miinanheittäjäkomppania 2. Sorvalissa toimi vuosina 1919–1920 ajoittain Pioneeripataljoona 1 (aluksi Pioneeriosasto Viipuri). Sille kuuluivat alkuvaiheessa kaksi panssarijunaa, jotka kuitenkin pioneeripataljoonan muuttaessa siirtyivät loppuvuonna 1920 Korialle, aluksi Viipurin tykistöjoukkojen vastuulle, ja vuonna 1926 ne luovutettiin edelleen Viipurin suojeluskuntapiirille, johon perustettiin oma Viipurin suojeluskunnan panssarijunaosasto. 2. Divisioonaan kuului vuosina 1927–1937 Erillinen Pioneerikomppania, joka oli kuitenkin sijoitettu Terijoen Kellomäelle aivan Neuvostoliiton rajan tuntumaan. Savon jääkäreitä oli kesästä 1921 lähtien Sorvalissa. Joukon nimitykset vaihtuivat: Savon Jääkärirykmentti oli välillä

marksmanship camp, and from 1930 on the north shore of the Gulf of Finland at Muurila in Kuolemajärvi (Pionerskoye), 50 kilometres south of Vyborg.[13]

Military medical operations were also based at the Neitsytniemi barracks. As early as 1918–1919, medical suppliers were stored at the sanitary depot there, and with limited resources, six log buildings served as the Vyborg military hospital. The military pharmacy was next door. In 1932, Vyborg's new 530-bed main military hospital building, built in the Functionalist style, and a military pharmacy were opened on the Sorvali road.[14]

The Neitsytniemi, Tervaniemi and Siikaniemi area also housed other logistics facilities and the garrison administrative office space. The Second Provisions Depot was partly located in Neitsytniemi, with other buildings in the suburb of Hiekka and the animal feed stored at Tammisuo. The Vyborg Command Office was located at number two Hiekanportinkatu Street on Siikaniementori Square, along with most of Vyborg's barracks maintenance and buildings offices.[15]

On a ridge in Sorvali before Kivisillansalmi Strait, there was a barracks recently built by the Russians; in 1918–1919 the Second Coastal Artillery Battalion and in 1918–1921 the Second Mine Thrower Company quartered there. The First Pioneer Battalion (initially the Vyborg Pioneer Detachment) also occasionally operated in the suburb of Sorvali in 1919–1920. Initially it had two armoured trains, which were moved with the pioneer battalion to Koria at the end of 1920; at first these were the responsibility of Vyborg artillery forces, and in 1926 was handed over

nimettynä Savon Prikaatiksi, jonka esikunta ja I pataljoona (myöh. Savon Jääkäripataljoona ja vuodesta 1934 Savon Jääkärirykmentin II pataljoona) olivat siellä.[16]

Sorvalin kasarmit tunnetaan myös viestimiehistään. 2. Divisioonaan oli jo 1918 kuulunut tiedonantovälinekomppania, ja vuodesta 1928 lähtien Viipurissa toimi Erillinen Kenttälennätinkomppania, jonka nimi muutettiin vuonna 1930 Erilliseksi Viestikomppaniaksi. Vuonna 1934 se yhdistettiin Viipuriin saapuviin kahteen viestipataljoonaan, joista muodostettiin yksi suuri Viestipataljoona. Neljä vuotta myöhemmin se laajennettiin Viestirykmentiksi. Viestimiehiä oli joutunut majoittumaan myös Keskuskasarmille, mutta uuden Viestirykmentin tilatarpeet ratkesivat, kun se sai talvisodan alla oman modernin, aselajinsa erikoiskoulutustarpeita vastanneen kivikasarminsa. Muutoin kasarmit edustivat Sorvalissakin venäläisten 1800-luvun lopulla moniin paikkoihin eri puolelle Suomea rakentamaa kaksikerroksista punatiilikasarmityyppiä.[17]

Varusmiesten koulujen lisäksi Viipurissa toimi kantahenkilökunnalle tarkoitettuja sotakouluja. Suomenvedenpohjan rannalla Imatran kaupunginosan länsipuolella sijaitsee linnahuvilan tyylinen venäläisen seminaarin käyttöön 1900-luvun alussa valmistunut suuri Markovillan rakennus. Siinä järjestettiin vuosina 1918–1920 kadettikurssien edeltäjä eli ns. upseerikokelaskurssi, ja vuodesta 1921 rakennusta käytti kanta-alipäällystöä kouluttanut Jalkaväen aliupseerikoulu (vuodesta 1924 Jalkaväen Kapitulanttikoulu). Sen lisäksi, että puolustusvoimien aliupseerien peruskoulutus oli keskitetty Viipuriin, Markovillassa annettiin vuodesta 1927 lähtien maavoimien upseeristolle jatkokoulutuskursseja, kun rakennukseen asettui Taistelukoulu.[18]

Vaikka pääosa Viipurin varuskunnan joukoista kuuluikin maavoimiin, myös muut puolustushaarat olivat siellä edustettuina. Jo 1920-luvulla Viipurissa toimi Laivaston Radioasema. Viipurin varuskuntaan oli hallinnollisesti liitetty ilmavoimien kasarmialueet Suur-Merijoella ja Turkinsaaressa. Ensimmäisenä varuskuntaan oli kuulunut 1. Erillinen Merilentolaivue. Vuonna 1929 Viipurin maalaiskunnan puolelle Suur-Merijoen kartanon maille Tienhaaraan oli perustettu sotilaslentokenttä, joka palveli 1930-luvun lopulla myös siviili-ilmailua. Aluksi kenttää käyttivät Lentolaivueiden 12 ja 26 hävittäjäkoneet. Kansallisromanttista tyyliä edustaneessa Suur-Merijoen kartanon päärakennuksessa sijaitsi vuodesta 1938 lähtien vastaperustetun Lentorykmentti 1:n esikunta ja Turkinsaaressa puolestaan siihen kuuluneet Lentolaivueet 10 ja 14.[19]

Ampumaradat ja harjoitusalueet

Alkuvuosina Viipurin varuskunnan joukot olivat ampuneet pääasiassa Loikkasen ampumaradalla Karjalan kaupunginosassa, mutta se ei ollut tyydyttävä ratkaisu, sillä kelirikko esti radan käytön. Tilannetta helpotti jossain määrin Markovillan läheisyydessä ollut Taistelukoulun pieni ampumarata. Varuskunnalla oli ampumarata myös Hiekassa, mutta se oli lähinnä tykistön käytössä. Suuren tarpeen vuoksi vuonna 1924 valmistui uusi ampumarata Papulaan. Sen käyttäjinä olivat arkisin puolustusvoimat ja viikonloppuisin suojeluskunnan piiriesikunta ja Viipurin Ampumaseura. Vuodesta 1932 lähtien rata siirtyi kokonaisuudessaan puolustusministeriön haltuun. Rata mahdollisti ammunnat kaikilla käsi- ja konetuliaseilla. Viipurin vallien väleissä oli niin ikään pieniä ampumaratoja, joissa voitin harjoitella ampumista pienoiskivääreillä ja pistooleilla.[20]

Yksi ongelma oli se, ettei Viipurin silloisilla ampumaradoilla voinut järjestää taisteluammuntoja tai ampua jalkaväen raskailla aseilla. Sen vuoksi joukkojen oli ennen vuotta 1931 matkustettava näitä ammuntoja varten Lappeenrantaan tai Perkjärvelle, joka oli tarkoitettu ensisijaisesti kenttätykistön ampumaleirikäyttöön. Ongelman ratkaisemiseksi puolustusministeriö hankki Rääsiälän ja Juustilan kartanoiden maita, joille tehtiin monipuolinen, Rautakorven harjoitusalueena tunnettu keskus.

to the Vyborg Civil Guard, which established its own armoured train detachment. The Second Division also had a Separate Pioneer Company from 1927–1937, which was, however, stationed at Kellomäki village in Terijoki, right on the Soviet border. There were also Savo Jaegers in Sorvali from the summer of 1921. The names of the troops changed: Savo Jaeger Regiment was sometimes called the Savo Brigade, and its headquarters and first battalion (later the Savo Jaeger Battalion and, from 1934, the Second Battalion of the Savo Jaeger Regiment) were located there.[16]

The Sorvali barracks are also known for their signalmen. The Second Division had a communications company as early as 1918, and from 1928 there was a Separate Field Telegraph Company operating in Vyborg; in 1930 its name was changed to the Separate Signal Company. In 1934 it merged with the two communications battalions arriving in Vyborg to form one large Signal Battalion. Four years later it was expanded into a Signal Regiment. The signalmen also had to be stationed in the central barracks, but the needs of the new Signal Regiment were finally met when they received their own modern stone barracks suited to their specialized training requirements. Otherwise, the Sorvali barracks were typical two-storied red brick structures, like so many built by the Russians throughout Finland at the end of the nineteenth century.[17]

Besides servicemen, permanent staff were also trained in Vyborg's military schools. The grand Markovilla estate was constructed for Russian military academy use in the early 1900s and is located west of the Imatra district on the shore of Suomenvedenpohja Bay (Zashchitnaya bukhta). From 1918 to 1920 the predecessor to the cadet course, known as the officer candidate course was organized there, and from 1921 the building was used for training infantry NCOs (from 1924 it was the Infantry Kapitulant School). In addition, the basic training for NCOs was centralized in Vyborg. Army officers received advanced training at Markovilla from 1927, when the Combat School moved into the building.[18]

Although the majority of the Vyborg garrison were land troops, the sea and air forces were also represented. The Navy Radio Station was already operating in Vyborg in the 1920s. The air force barracks at Suur-Merijoki (Seleznyovo) and Turkinsaari Island were also administratively connected to the Vyborg garrison. The First Separate Navy Squadron belonged to the garrison first. A military airfield was established on the Suur-Merijoki estate at Tienhaara (Seleznyovo) in the county of Vyborg in 1929; until the end of the 1930s it was also used for civilian aviation. Initially, the fighter planes of air squadrons 12 and 26 used the field. The manor house at Suur-Merijoki, built in the National Romantic style, was the headquarters of the newly-established First Air Regiment from 1938; squadrons 10 and 14, which belonged to it, were on Turkinsaari Island.[19]

Shooting ranges and training areas

In the early years, Vyborg's troops mainly trained at Loikkanen shooting range in the Karelia district, but this was not a satisfactory solution as the range had suffered weather damage, making it difficult to use. The situation was eased somewhat by the small shooting range at the Combat School near Markovilla. The garrison also had a shooting range at Hiekka, but it was mostly for artillery use. The acute need was met in 1924 with a new shooting range at Papula. On weekdays the armed forces used it and on weekends, the Civil Guard district headquarters and Vyborg Shooting Club. From 1932, the shooting range was completely in the hands of the Ministry of Defence. It could be used to train with all sorts of small arms and automatic weapons. There were also small shooting ranges between the fortifications of Vyborg for rifle and pistol practice.[20]

One problem was that the shooting ranges in Vyborg at the time could not be organized for combat shooting or shooting with the infant-

Siellä oli mahdollista harjoitella raskasaseammuntojen lisäksi pioneeritaitoja räjäytyksineen, suluttamisineen ja linnoitustöineen sekä ajaa panssarivaunuillakin. Tälle Viipurista 15 kilometriä luoteeseen sijainneelle harjoitusalueelle valmistui myös parakkikylä. Lisäksi Markovillan vieressä oli harjoitusmaastoa, ja Viipurin varuskunnalla oli Viipurinlahden länsirannalla, Haminan maantien varrella joitakin pieniä metsäpalstoja, joissa harjoiteltiin leirielämää.[21]

Varastoalueet

Viipurin sotilaallista merkitystä ovat kautta aikojen korostaneet liikenteelliset seikat: kaupunki oli myös itsenäisyyden aikana merkittävä maanteiden ja rautateiden solmukohta ja huoltokeskus, jonne oli mahdollista keskittää Karjalankannasta, pääoperaatioaluetta, puolustavien joukkojen sotatarvikevarastoja. Asevarikko 2:n ammus- ja räjähdysainevarastoja oli sijoitettuna seitsemään paikkaan eri puolille kaupunkia. Varikkoon kuuluneita varastoja oli Sorvalin (Kivisillan), Tervaniemen, Linnansaaren, Kilpisaaren, Kolikkoinmäen ja Annanportin alueilla sekä Patterinmäen holveissa ja kellareissa.[22]

Ammusten varastoinnissa heijastuivat sotilaiden ja siviilitoimijoiden väliset kiistat. Varuskunnan ampumatarvikevarastojen sijainti asutuksen läheisyydessä rajoitti huomattavasti kaupungin kehittämismahdollisuuksia, ja monet siviiliasutuksen läheisyydessä sijainneet varastot olivat vieläpä voimassa olleiden turvallisuusmääräysten vastaisia. Näitä kysymyksiä ei saatu ratkaistua molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla ennen toista maailmansotaa. Yritys siihen suuntaan oli päätös sijoittaa Rautakorven harjoitusalueen tuntumaan ammusvarikko. Vuosina 1938–1939 ehdittiin Rapattilan tienhaaran läheisyydessä olevaan korkeaan kallioon louhia viisi tunnelia, joissa oli ennen sotaa liikekannallepanovarastoja ja joihin varastoitiin toisen maailmansodan aikana ampumatarvikkeita. Luolastossa toimi myös johtoportaita, esimerkiksi talvisodan lopupuolella II Armeijakunnan esikunta.[23]

Varuskuntayhteisö kaupungissa

Sotilaat olivat olennainen osa Viipurin katukuvaa. Sotaväki ei eristäytynyt ympäröivästä yhteiskunnasta, vaan sotilaiden ja viipurilaisten kanssakäyminen oli tiivistä. Viipurin varuskunnalla oli myös huomattavaa taloudellista merkitystä paikallisyhteisölle. Varuskunnassa palvelevat kantahenkilökunnan edustajat ja siviilit asuivat pitkälti kaupungissa, joten he muodostivat huomattavan veronmaksajien ryhmän. Varuskunta hankki osan tarvitsemistaan elintarvikkeista paikkakunnan liikelaitoksilta ja tuottajilta sekä käytti paikallisten yrittäjien ja yritysten palveluita. Läheisistä kytköksistä kertoo esimerkiksi se, että Viipurissa toimi vuonna 1939 kaikkiaan viisi pukimoa, jotka palvelivat siviiliasiakkaiden ohella erityisesti sotilaita. Liike-elämän ohella varuskunta antoi oman lisänsä kaupungin kunnalliselämälle, urheiluseuroille ja kulttuuririennoille. Kaupunki sai varuskunnalta huomattavaa apua muun muassa suurten tilaisuuksien järjestämisessä. Sotilaat tulivat siviilien keskuuteen Linnankadun varressa Paraatikentällä järjestetyillä sotilasparaateillaan ja sotilasvalan vannomistilaisuuksillaan sekä soittokuntien puistoissa pitämillä ilmaiskonserteillaan. Uudenvuoden aattona linnassa oli ilotulitus, lisäksi valleilla ammuttiin tykeillä kunnialaukauksia.[24]

Suuressa varuskuntakaupungissa sotilashenkilöiden runsas määrä aiheutti myös rauhan aikana erilaisia lieveilmiöitä, muun muassa häiriökäyttäytymistä. Eri joukko-osastojen varusmiehet tappelivat silloin tällöin Viipurin laitakaduilla ja puistoissa. Vaikka viipurilaiset suhtautuivat maanpuolustukseen pääsääntöisesti myönteisesti, joskus he valittivat siitä, että juhlapäivinä varsinkin Torkkelinpuisto sekä keskikaupungilla sijaitsevat kahvilat ja elokuvateatterit saattoivat täyttyä melkein yksinomaan varusmiehistä.[25]

ry's heavy weapons. Until 1931, the troops had to travel to Lappeenranta or Perkjärvi for marksmanship training, but these sites were primarily intended for field artillery training. To resolve the problem, the Ministry of Defence acquired land from the Rääsiälä and Juustila estates, creating a multifunctional training centre called Rautakorpi. This was used for training with heavy weapons, in pioneer skills with explosives, blockade and fortification techniques, and tank driving. The training site, which was fifteen kilometres north-west of Vyborg, also had a barracks village. There was also exercise terrain beside Markovilla, and the Vyborg garrison had some small woodlands where they could do camp training beside the Hamina high road on the western shore of Vyborg Bay.[21]

Storage areas

Vyborg's transport links were also of military importance. During independence, the town was a key road and rail hub and service centre for the Karelian Isthmus, a major area of operations suitable for storing military goods. The Second Ordnance Depot's ammunition and explosives were stored in seven locations in various parts of the town. These were in cellars and vaults at Sorvali (at Kivisilta), Tervaniemi Cape, Linnansaari Island, Kilpisaari Island, Kolikkoinmäki, St Anna's Gate and in the vaults and cellars in Patterinmäki.[22]

Tensions between soldiers and civilians were reflected in munitions storage. The garrison's ammunition stockpile was located near settled areas, which significantly limited opportunities for the town to develop. Many stocks near civilian residential areas contravened existing safety regulations. These issues could not be resolved to the satisfaction of both parties before the Second World War. One effort made towards this was the decision to locate munitions stocks at the Rautakorpi training site. In 1938 and 1939, five tunnels were bored into the high rock near the Rapattila crossroads. Before the war these were mobilization storehouses and munitions were stored in them during the Second World War. The caves also served as command centres, for example as the headquarters of the Second Army Corps at the end of the Winter War.[23]

The garrison community in the town

The soldiers were an integral part of the Vyborg streetscape. The military was not isolated from the surrounding society, but soldiers and citizens interacted closely. Vyborg's garrison was also of considerable economic importance to the local community. The permanent staff and civilians serving the garrison mostly lived in the town, so they were a significant group of taxpayers. The garrison acquired part of the food it needed from local businesses and producers, and used the services of local entrepreneurs and companies. This close relationship is evidenced by the fact that there were five tailors in Vyborg in 1939; alongside their civilian customers, they particularly catered to soldiers. Besides boosting business, the garrison made its own contribution to municipal life, sports clubs and cultural activities. The town received considerable support from the garrison in organizing major events. The soldiers came to the Parade Square in the civilian centre on Linnankatu Street for their military parades and to swear their military oath, and the military bands held free concerts in the parks. There were fireworks at the castle on New Year's Eve and salutes were fired from the cannons on the ramparts.[24]

In a large garrison town, the high number of military personnel also made itself felt in peacetime, including in disorderly conduct. The servicemen of various troops occasionally fought each other in the streets and parks of Vyborg. Although the citizens were generally positive towards the country's defence forces, they sometimes complained about the fact that on holidays, Torkkeli Park, cafés and cinemas in the town centre, were almost completely filled with servicemen.[25]

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Öhquist, Harald, Viipuri sotilaallisena keskuksena ja varuskuntakaupunkina. Teoksessa | In Kivi-Koskinen, J. et al. (toim. | eds.), *Viipurin kirja. Muistojulkaisu*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1958, 278–284; Turtola, Martti, Viipuri ja sen linnoitukset puolustuksen symboleina. Teoksessa | In Koskivirta, Anu – Paavolainen, Pentti – Supponen, Sanna (toim. | eds.), *Muuttuvien tulkintojen Viipuri*. Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 18. VSKS, Helsinki 2016, 207–214.

2 Talvitie, Sakari, *Maanpuolustushenkeä Karjalassa*. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö, Joensuu 1983, 115–120, 149–150; Öhquist 1958, 278–283.

3 *Viipurin Puhelinluettelo 1939*. Näköispainos (painettu alun perin Viipurissa 1938). | Facsimile (originally printed in Vyborg, 1938). Akateeminen Kirjakauppa, Helsinki 1988, 112; Öhquist 1958, 286; Mikola, K. J., Viipuri rauhan ajan varuskuntana ja sodissa. Teoksessa | In Halila, Aimo et. al., *Viipurin kaupungin historia V. Vuodet 1917–1944*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1978, 389; Kronlund, Jarl, *Suomen puolustuslaitos 1918–1939: Puolustusvoimien rauhan ajan historia*. WSOY, Porvoo 1990, 48.

4 Mikola 1978, 389; Myyrä, Jarmo, Jääkäreistä viestipataljooniin 1918–1934. Teoksessa | In Seilamo, Urpo – Myyrä, Jarmo (toim. | eds.), *Viestirykmentti 1918–1968*. Riihimäki 1968, 62; Järvinen, Ilmari, Talvisodan sataviisi päivää. Teoksessa | In Järvinen, Ilmari (toim. | ed.), *Viipurin Sorvali*. Sorvalilaiset ry, Hyvinkää 1993a, 98.

5 Väänänen, Kalle, *Vainotien vartijat. Etelä-Karjalan maanpuolustushistoriaa*. Viipurin Suojeluskuntapiirin piiriesikunta, Viipuri 1939, 229–241; Laasonen, Hilda – Vuori, Pertti, *Viipurin piirin lottien YH ja talvisota: Karjalan Kannaksen lotat kertovat*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2007, 23.

6 Öhquist 1958, 288; Mikola 1978, 387–388; Castrén, Klaus, *Karjalan Ratsujääkärirykmentti Viipurissa 1918–1920. Upseeristo ja siviilivirkamiehistö*. Suomen Sotahistoriallinen Seura, Helsinki 1996, 17; Neuvonen, Petri, *Linnoituksesta historialliseksi muistomerkiksi. Viipurin vanhakaupunki 1856–1939*. Aalto-yliopisto, Helsinki 2017, 59.

7 Väänänen, Kyösti, *Savon Prikaatin historiaa*. Savon Prikaatin Kilta, Mikkeli 1978, 37; Kuosa, Maunu, Kaasusuojelukoulu 1933–1952. Teoksessa | In Kuosa, Maunu, *Suojelukoulutuksen kolme vuosikymmentä 1933–1962*. Suojelukoulu, Mikkeli 1963, 22–43.

8 Hilke, Erkki, *Rannikkotykistörykmentti 2: 8.5.1918–8.5.1938*. RT 2:n 20-v. juhlatoimikunta, Viipuri 1938, 15, 24–26; Pohjanvirta, Y. E., RT 2 rauhanaikaisena joukko-osastona. Teoksessa | In Lyytinen, A. E. – Reponen, T. – Pohjanvirta, Y. E. – Hukari, E. A., *Koivisto ja Viipurinlahti 1939–44*. WSOY, Porvoo 1958, 24–48; Rönkkönen, Teuvo, *Rannikkotykistörykmentti 2 1918–1940. Perustamisesta välirauhaan*. T. Rönkkönen, Helsinki 1988, 66,73.

9 Leander, L. et al., *Karjalan Kaartin Rykmentti 1918–1938. Karjalan kaartilainen* -lehden juhlanumero. Viipuri 1938, eri kohdin | passim; Kilkki, Pertti, *Karjalan Kaartin Rykmentti 1918–1939*. Karjalan Prikaatin Kilta 1985, 47–251; Öhquist 1958, 288–289.

10 Mikola 1978, 387–388; Castrén 1996, 17–22.

11 Soukkio, A., *Huoltopataljoona 1927–1937*. Huoltopataljoona, Viipuri 1937, 5–42; Hautasaari, Kari – Kinnarinen, Pauli, *Haapajärven Asevarikko. Viipurista Haapajärvelle 1918–2003*. Haapajärven Asevarikko, Ylivieska 2003, 32; *Viipurin Puhelinluettelo 1939*, 112–113.

12 Hiipi, J., Raskas Kenttätykistörykmentti 10-vuotias. Teoksessa | In *Suomen sotilas* 1/1929, 9–11; Tiili, Kauko – Konno, Alf, *Kenttätykistörykmentti 2:sta Karjalan Tykistörykmenttiin 1918–1958*. Karjalan tykistörykmentti, Lappeenranta 1961, 17–63; Sävy, Erkki – Valjakka, Unto – Vahvaselkä, Antti, *Karjalan tykistöä Viipurista Lappeenrantaan*. Karjalan tykistörykmentin kilta, Lappeenranta 1972, 14–64; Paulaharju, Jyri, *Suomen kenttätykistön historia I osa*. Suomen Kenttätykistön Säätiö, Helsinki 1989, 247–251, 263; Savolainen, Niilo, *Suomen sotilassääpalvelun vaiheet vuosina 1921–1974*. Säämieskilta, Jyväskylän maalaiskunta 1974, 57–63.

13 Rantalainen, V., *Ilmatorjuntajoukot 1925–1960*. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys, Helsinki 1963, 64–67, 69–73; Toivonen, Pentti, *Salpausselän Ilmatorjuntapatteristo 1928–1988*. Salpausselän ilmatorjuntapatteristo, Kouvola 1988, 11–90.

14 Järvi, Simo, *Seitsemän vuosikymmentä lääkintävarikkotoimintaa Puolustusvoimissa 1918–1988*. Lääkintävarikko, Ilmajoki 1989, 10; Palmgren, Heikki, *Viipurin Sotilassairaala 1930-luvulla*. Puolustusvoimien Koulutuksen Kehittämiskeskus, Helsinki 1998, 1–137; Turunen, Mauno, *Lääkkeen tie sodissamme vuosina 1939–1945. Sotiemme lääkehuolto ja kenttäapteekkareiden muistelmia*. M. Turunen, Mikkeli 1991, 80; Mäkinen, Anne, *Suomen valkoinen sotilasarkkitehtuuri 1926–1939*. SKS, Helsinki 2000, 107–112, 115–118, 217, 221; Iltanen, Jussi, *Viipurin karttakirja 1939*. Genimap, Vantaa 2006, 29; Ponteva, Matti – Poikolainen, Ahti – Niitynperä, Tapio, Lääkintähuolto. Teoksessa | In Tirronen, Eino (toim. | ed.), *Puolustusvoimien huolto 1918–1986*. Huoltoupseeriyhdistys, Helsinki 1988, 774–776; Mikola 1978, 388.

15 Hämäläinen, Osmo, Taloushuolto. Teoksessa | In Tirronen, Eino (toim. | ed.), *Puolustusvoimien huolto 1918–1986*, 637–638; *Viipurin Puhelinluettelo 1939*, 113.

16 Järvinen, Ilmari, Sorvalin kasarmien isännät. Teoksessa | In Järvinen Ilmari (toim. | ed.), *Viipurin Sorvali* 1993b, 76–79; Saarinen, Eero-Eetu, *Pioneeriaselajin historia 1918–1968*. Pioneeriupseeriyhdistys, Helsinki 1975, 72–78, 84–85; Saarinen, Eero-Eetu, *Pioneeriaselajin taipaleelta*. Korian Pioneeriupseerikerho ry. & Korian varuskunnan Aliupseerikerho ry., Kouvola 1951, 20–21; Talvio, Paavo, Suomen puolustusvoimain panssarijunat vuosina 1918–1939 ja niiden edeltäjät vapaussodassa. Teoksessa | In *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 4/1985, 86–109; Ora, Yrjö, *Viipurin suojeluskunta vuosina 1917–1927*. Viipurin suojeluskunta, Viipuri 1928, 219–220; Väänänen 1978, 36, 60, 83–84; Hautasaari – Kinnarinen 2003, 36; Mikola 1978, 388–389.

17 Myyrä 1968, 76, 85–92; Seilamo, Urpo, Viestipataljoonista Viestirykmenttiin 1934–1939. Teoksessa | In Seilamo, Urpo – Myyrä, Jarmo (toim. | eds.), *Viestirykmentti 1918–1968*, 101–121; Järvinen 1993b, 80–82; Mikola, K. J., *Sodan- ja rauhanaikainen viestitoiminta Suomessa*. Viestisäätiö, Helsinki 1980, 96–99.

18 *Viipurin upseerikokelaskurssi 1918–1919. Muistojulkaisu*. Toim. | Ed. Oras Selinheimo. Uudistettu painos. Länsi-Savo, Mikkeli 1964, eri kohdin | passim; Ahto, Sampo, Taistelukoulun viisi vuosikymmentä. Teoksessa | In Ahto, Sampo – Rusama, Sakari, *Taistelukoulu 1927–1977*. Taistelukoulu, Tuusula 1977, 11–73; Mikola 1978, 386.

19 Myyrä 1968, 65; Mikola 1978, 386; Uola, Mikko, *Suomen ilmavoimat 1918–1939*. Karisto, Hämeenlinna 1975, 236–237.

20 Öhquist 1958, 292; Mikola 1978, 388; Väänänen 1939, 289–290.

21 *Rautakorven ohjeet: Ohjeet ja määräykset Viipurin varuskunnan Rautakorven ampumarataa, Palosillan leiriä sekä Harjoitusalueita A, B, C ja D varten*. MPKK käsikirjat, Fen Ra 3, 1–55; Öhquist 1958, 291; Mikola 1978, 388–389.

22 Mikola 1978, 388; Hautasaari – Kinnarinen 2003, 30. Liikenneinfrastruktuurista kts. | On traffic infrastructure see Antila, Kimmo, Viipurin piirin sotanäyttämö. Teoksessa | In Antila, Kimmo, *Pietarin ja Viipurin teillä: Maantieliikenne ja tienpito Kaakkois-Suomessa 1812–1950*. Tiemuseon julkaisuja 9. Tielaitos, Kymen tiepiiri, Kouvola 1994, 193–239.

23 Hautasaari – Kinnarinen 2003, 30–31, 43; Öhquist 1958, 291–292; Mikola 1978, 389.

24 *Viipurin Puhelinluettelo 1939*, 114; Öhquist 1958, 294; Mikola 1978, 390. Omakohtaisia kertomuksia Viipurista varuskuntakaupunkina kts. esim. | For personal narratives of Vyborg as a garrison town see e.g. Seilamo, Urpo, Piirteitä varuskuntaelämästä Viipurissa. Teoksessa | In Seilamo, Urpo – Myyrä, Jarmo (toim. | eds.), *Viestirykmentti 1918–1968*, 116–119, Harviala, Lauri, Muistikuvia 1920-luvun KTR 2:sta. Teoksessa | In Sävy, Erkki – Valjakka, Unto – Vahvaselkä, Antti, *Karjalan tykistöä Viipurista Lappeenrantaan*, 57–60 ja | and Tertti, Aarno, Asevelvollisena Viipurissa vuonna 1919–1920. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaiset Kirjallisuusseuran toimitteita 13*. VSKS, Helsinki 2001, 145–157.

25 Öhquist 1958, 293–294; Mikola 1978, 390.

Гарнизон Выборга в период между Первой и Второй мировыми войнами

На развитие Выборга в течение всей его истории влияло военно-стратегическое положение города. По этой причине развитие Выборга было тесно связано со строительством оборонительных сооружений города и замка. После того, как в конце XIX века старые городские стены и валы были разобраны, в Выборге были построены новые укрепления и казармы за пределами центра города. Ко времени обретения Финляндией независимости в 1917 г. строительство военных сооружений в городе, в основном, было уже завершено. В первые двадцать лет независимости Финляндии Выборг становится городом с самым большим в стране военным гарнизоном.

Военные части гарнизона Выборга, представлявшие собой различные рода войск, оборонительные отряды, учебные курсы, штабные и армейские подразделения, были рассредоточены в разных районах города. Некоторые из них располагалась за городской чертой. Большая часть штабов находилась в замке. В замке дислоцировался и штаб армейского соединения, с 1934 года являвшийся командным органом всех сухопутных войск Финляндии. В период 1918–1925 гг. в замке находился и радиоцентр, а во время войны на башне Святого Олафа располагался наблюдательный пункт сил противовоздушной обороны, на котором дежурили «лоты», женщины из добровольческой военной организации «Лота Свярд».

Главный штаб шюцкора, созданной в 1917–1918 гг. добровольческой полувоенной организации Финляндии, располагался на краю площади Старой Ратуши, напротив здания гарнизонной гауптвахты по адресу Похъойсвалли (совр. улица Северный Вал) д. 1, в здании, известном как дом купца Векрута. В самом центре города, в районе старого Вала находился комплекс центральных казарм. Старейшие строения этого комплекса были построены еще в конце XVIII в., а главный корпус – в 1870-е годы.

Ближайшие к Выборгу укрепления береговой артиллерии находились на острове Равансаари (совр. Малый Высоцкий), напротив острова Уурас (совр. Высоцк). Береговые укрепления были расположены также на побережье между селениями Виролахти и Койвисто (совр. Приморск), однако ремонтные базы, штабы и корабли частей береговой обороны дислоцировались непосредственно в Выборге и в городском порту.

Значительная часть гарнизона города была сосредоточена в районе Папулы. Гарнизонные строения в этом районе были, в основном, деревянные, не считая большой кирпичной казармы, построенной в конце XIX столетия. Вторая крупная зона сосредоточения армейских частей охватывала районы Терваниеми, Сииканиеми и Нейтсютниеми. Здесь располагались казармы, часть из которых была построена еще в XVIII в. В районе Нейтсютниеми действовал госпиталь. Старое здание госпиталя было деревянным и находилось в плохом состоянии, поэтому в 1932 г. было построено новое здание госпиталя в стиле функционализма, рассчитанное на 530 мест.

Военные занимали также кирпичные казармы в районе Сорвали (совр. Гвардейский), построенные в конце XIX в. В бывшем здании православной духовной семинарии (Марковилла), расположенном на берегу бухты Защитной, была размещена школа подготовки унтер-офицерского состава, в которой проводились также курсы повышения квалификации для офицеров. К Выборгскому гарнизону относились и казармы военно-воздушных сил, находившиеся в районе Суур-Мерийоки (совр. Селезнево) и на острове Туркинсаари (совр. Овчинный).

Гарнизон имел большое влияние на экономику города. Военные составляли заметную часть городского населения, а офицеры играли большую роль в социальной жизни Выборга. На Парадной площади (совр. Театральная пл.) регулярно проводились парады и торжественные праздники приема присяги. Гарнизонные оркестры устраивали бесплатные концерты. Разумеется, большое количество военных в городе имело и отрицательные стороны. Например, в праздничные дни солдаты заполняли все кафе города так, что гражданскому люду, нередко, уже не хватало мест. Обычным явлением для Выборга были и драки между пьяными солдатами, случавшиеся в парках и на городских окраинах.

Viipuri sisällissodassa 1918

Vyborg in the Civil War, 1918

Sisällissota alkuvuodesta 1918 oli itsenäisen Suomen ensimmäinen poliittinen, sotilaallinen ja väestöllinen kriisi. Sota käytiin Suomen hallituksen ja sosialidemokraattisen puolueen muodostaman vallankumouksellisen Suomen kansanvaltuuskunnan joukkojen, eli valkoisten ja punaisten välillä. Valkoinen armeija puolusti porvarillista kapitalismiin perustuvaa Suomea, punaisten tavoitteena oli Suomen muuttaminen sosialistiseksi, kaapata poliittinen valta ja varmistaa siten tavoiteltujen sosiaalisten reformien toteutuminen. Osapuolten välistä epäluottamusta lisäsivät ensimmäisen maailmansodan ja keisarillisen Venäjän romahtamisen aiheuttama ruokapula ja yleinen epävarmuus tulevaisuudesta.[1] Varsinkin sodan jälkiselvittelyt olivat verisiä. Sodan muisto varjosti itsenäisen Suomen sisäpolitiikkaa vuosikymmeniä.

Yleensä sisällissodan katsotaan alkaneen 28. tammikuuta 1918 Helsingissä, mutta Viipurissa oli useita vakavia yhteenottoja jo aiemmin[2]. Molemmat osapuolet pyrkivät saamaan kaupungin haltuunsa sen hyvien liikenneyhteyksien vuoksi. Etenkin Pietarin ja Helsingin välinen rautatie teki Viipurista strategisesti tärkeän paikan. Sodan alkuviikkoina punaiset pääsivät kaupungissa niskan päälle ja valkoiset jättivät kaupungin. Punaisten ja valkoisten välinen rintama vakiintui Karjalankannaksen keskelle, Viipurin itä- ja pohjoispuolelle.[3]

Keisarillisen Saksan armeijan sotilaat nousivat maihin Suomen etelärannikolla huhtikuun alussa. Valkoisen armeijan avuksi saapuneet saksalaisjoukot valtasivat Helsingin 12.–13.4.1918. Tällöin kansanvaltuuskunta siirtyi Viipuriin, jossa kokouksia alettiin pitää Suomi-hotellissa (Repolankatu 9). Punaisten ylin johto, diktaattoriksi valittu Kullervo Manner etunenässä, sijoittui hotelli Belvedereen (Salakkalahdenkatu 11). Siitä ei ollut pitkä matka ”Aleksanterin Perspektiivillä” (Karjalankatu 31) lähellä rautatieasemaa sijainneeseen ravintola Aristoon, joka oli erityisesti punaisten johdon ja kaupunkiin valitun uuden virkakunnan suosiossa. Toki sieltä etsi rentoutusta myös moni rintamalta tullut tai sinne lähdössä oleva punaisten sotilas. Lomatoiveissaan pettyneet punaiset puhuivat pilkkaavaan sävyyn jopa ”Ariston rintamasta.”[4]

Sisällissota ratkaistiin Länsi-Suomessa valkoisten eduksi kevättalvella 1918, kun valkoiset joukot valtasivat punaisten keskeisenä tukialueena olleen Tampereen. Tämän jälkeen valkoiset alkoivat valmistella Karjalassa hyökkäystä kohti Viipuria. Kun valkoisten hyökkäys alkoi huhtikuun lopulla, he mursivat punaisten rintaman Karjalankannaksella ja etenivät kohti Viipuria. Punaiset vetäytyivät kaupunkiin ja valkoiset saartoivat sen ja hyökkäsivät kaupunkiin idästä ja etelästä. Aluksi punaiset torjuivat hyökkäykset panssarijunan ja venäläisten rakentamien linnoitusten avulla, mutta lopulta valkoiset valtasivat kaupungin Papulan silloilla ja Patterinmäen kaakkoispuolella käytyjen veristen taistelujen

The Civil War in early 1918 was the first political, military and demographic crisis in independent Finland. The war was fought between the Finnish government and the revolutionary People’s Delegation forces formed by the Social Democratic Party, that is, the Whites and the Reds. The White Army defended a Finland founded on bourgeois capitalism, while the Red goal was to make Finland socialist, seize political power and thus ensure that their social reform objectives were realized. Distrust between the two sides increased due to food shortages and general uncertainty about the future, caused by the First World War and the collapse of Imperial Russia.[1] The aftermath of the war was particularly bloody, and memory of the war cast a shadow over Finnish domestic politics for decades.

The Civil War is generally considered to have begun on 28 January 1918 in Helsinki, but there were several serious clashes in Vyborg before then.[2] Both sides sought to gain control of the town due to its good transport links. In particular, the railway connecting St Petersburg and Helsinki made Vyborg a strategically important place. In the early weeks of the war the Reds gained the upper hand and the Whites left the town. The front between the Reds and the Whites stabilized in the middle of the Karelian Isthmus, north and east of Vyborg.[3]

The soldiers of the German Imperial Army landed on the south coast of Finland at the beginning of April. The German troops arriving to help the White Army took Helsinki on 12–13 April 1918. The People’s Delegation then moved to Vyborg, and began meeting in the Suomi Hotel (Finland Hotel, number nine Repolankatu Street). The Red leadership, under Kullervo Manner, was located at the Hotel Belvedere (number eleven Salakkalahdenkatu Street). A little further down “Aleksander Boulevard”, the Aristo Restaurant (number 31 Karjalankatu Street), near the train station, was very popular with the Red leadership and newly selected municipal officials. Of course, it was also a favourite with many Red soldiers returning from or leaving for the front. Reds whose hopes for leave were dashed mockingly called it the “Aristo Front”.[4]

The Whites emerged as the winning side in Western Finland in the early spring of 1918, when their troops occupied Tampere, a key Red stronghold. Then the Whites began to prepare their attack on Karelia, moving towards Vyborg. When the White attack started in late April, they broke through the Red front in the Karelian Isthmus and advanced towards Vyborg. The Reds retreated from the town and the Whites besieged it, attacking from the east and south. Initially the Reds repulsed the attack with an armoured train and the Russian-built fortifications, but eventually, following bloody battles on the bridges of Papula and south-east of Patterinmäki Hill, the Whites occupied the town. Thousands of

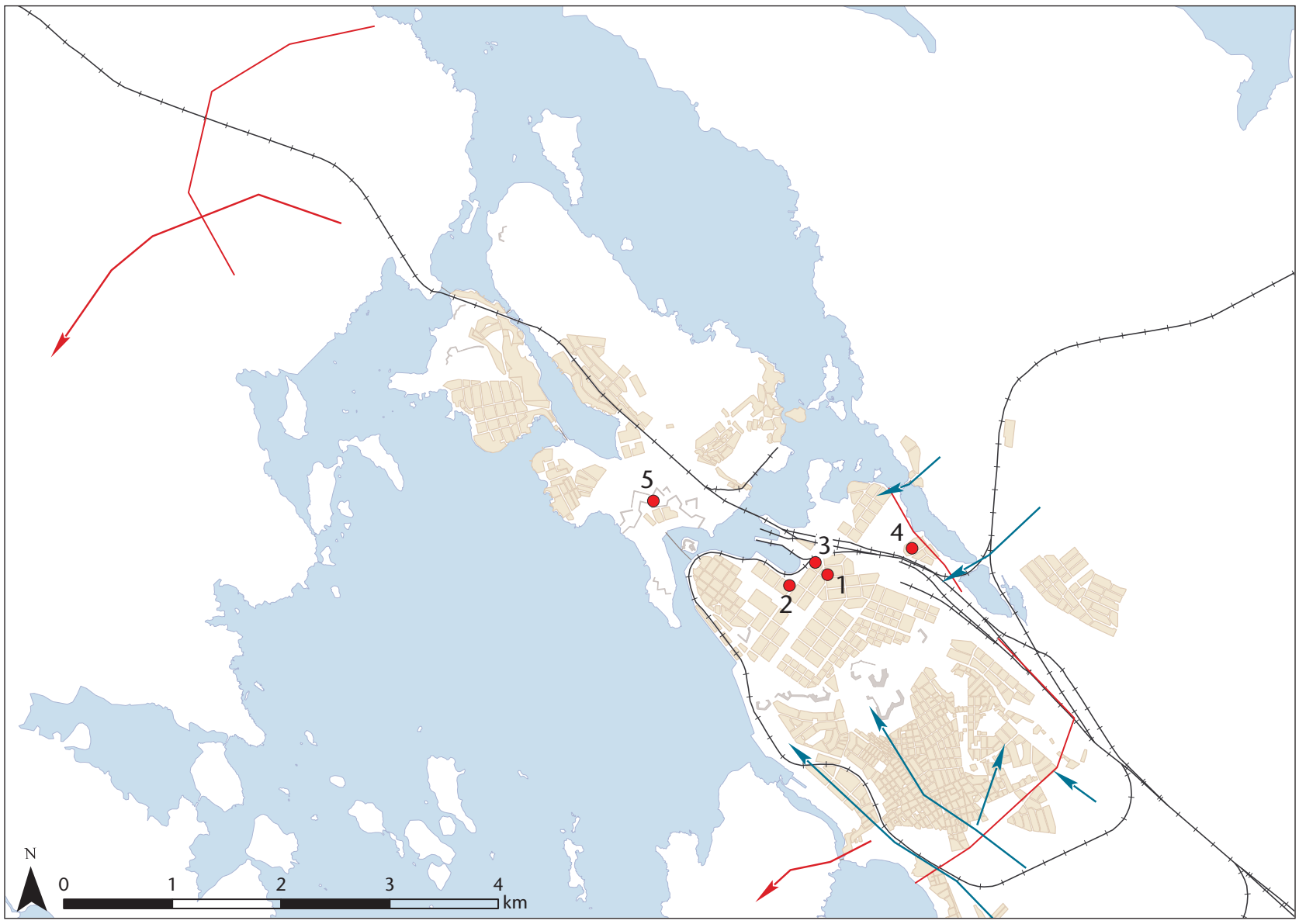

Teemakartta | Thematic Map 19.

Taistelut Viipurista Suomen sisällissodassa

Siniset nuolet kuvaavat valkoisten kaupungin valtaukseen johtaneita hyökkäyksiä Papulan suunnasta ja Patterinmäen ylitse. Punaiset kaaret osoittavat punaisten puolustuslinjoja ja nuolet pakoa Johanneksen suuntaan ja pakoyritystä Naulasaaren suuntaan. Tekstissä mainitut paikat on merkitty numeroilla: [1] Turistihotelli Suomi, [2] Hotelli Belvedere, [3] Ravintola Aristo, [4] Viipurin lääninvankila, [5] Vallihauta, jonne venäläisiä siviilejä ammuttiin.

Battles for Vyborg in the Finnish Civil War

The blue arrows show the direction of White attacks towards Papula and over Patterinmäki Hill, by which they took possession of the town. The red curves show the Red lines of defence and the arrows the escape routes taken towards Johannes and Naulasaari Island. Places mentioned in the text are numbered as follows: [1] Finnish Tourist Hotel, [2] Hotel Belvedere, [3] Aristo Restaurant, [4] Vyborg county jail, [5] Dyke into which Russian civilians were shot.

jälkeen. Tuhansia punaisia yritti paeta länteen, mutta heidät pysäytettiin Naulasaaressa Viipurinlahden länsirannalla. Aiemmin pienempi joukko oli onnistunut pakenemaan Johanneksen maantietä pitkin etelään.[5]

Viipurin asukkaat kärsivät sotatoimien lisäksi punaisesta ja valkoisesta terrorista. Ihmisiä surmattiin varsin mielivaltaisesti. Punaiset tappoivat Viipurin lääninvankilassa 30 sinne teljettyä viipurilaista merkkihenkilöä, muun muassa kansanedustajan, tehtailijan sekä vankilan johtajan ja henkilökuntaa juuri ennen kuin valkoiset valtasivat kaupungin[6].

Kaupungin valtauksen jälkeen valkoiset järjestivät etupäässä venäjänkielisiin asukkaisiin kohdistuneen etnisen puhdistuksen, jossa kuoli noin 400 henkeä. Surmatuista suurin osa oli valkoisia kannattaneita siviilejä, nuorimmat vain 12–13-vuotiaita[7]. Surmatyö tapahtui Pyhän Annan kruunun valleilla. Tämän lisäksi valkoiset teloittivat heti taisteluiden jälkeen tuntemattoman määrän punaisia. Papulan kasarmialue sai toimia punaisten vankien leirinä. Viipurin kenttäoikeuksien päätöksellä teloitettiin vielä lähes 400 punaista.[8] Vaikka sisällissodan taistelut kestivät vain vähän aikaa, ne jättivät Viipuriin pysyvät jäljet. Sota aiheutti valtavasti inhimillistä kärsimystä ja taloudellista vahinkoa. Kaakkoiset esikaupungit kärsivät taisteluissa erityisen paljon vahinkoja.[9]

Reds tried to escape westwards, but they were stopped at Naulasaari Island on the western shores of Vyborg Bay. A smaller group had previously managed to flee southwards along the Johannes (Sovetskiy) road.[5]

Besides the battles, the inhabitants of Vyborg also suffered terror at the hands of both Reds and Whites. People were killed quite arbitrarily. The Reds slew 30 members of the Vyborg elite imprisoned in the county jail, including the MP, industrialist, prison director and staff, just before the Whites occupied the town.[6]

After the town was captured, the Whites organized ethnic cleansing targeted primarily at Russian-speaking inhabitants, in which about 400 people died. The majority of those killed were White civilians, the youngest aged only twelve or thirteen.[7] The killings took place on the ramparts of St Anna's Crown. The Whites also executed an unknown number of Reds immediately after the battle. Papula garrison became a camp for Red prisoners, and the Vyborg court-martial condemned almost 400 Reds to death.[8] While the Civil War battles were brief, they left lasting traces in Vyborg. The war caused an enormous amount of human suffering and economic damage. The south-eastern suburbs suffered particularly badly in the conflict.[9]

Valkoiset joukot järjestivät sisällissodan voitonparaatin Helsingissä 16.5.1918. Pian sodan voittajat alkoivat pystyttää muistomerkkejä ja patsaita eri puolille Suomea. Näistä ensimmäinen pystytettiin Viipurin Torkkelinpuistoon tuomiokirkon viereen, johon sijoitettiin myös Viipurissa kaatuneiden valkoisten sankarihauta[10]. Suuri osa sodassa kaatuneista ja sodan jälkeen teloitetuista punaisista päätyi kaupungin ulkopuolelle Ristimäen hautausmaan viereiseen joukkohautaan.[11] Paikalle on neuvostoaikana vuonna 1961 pystytetty muistomerkki. Sekä tuomiokirkko, valkoisten sotilaiden muistomerkki että sankarihauta tuhottiin toisen maailmansodan aikana ja kohta sen jälkeen. Melko tarkkaan samalle paikalle, jossa valkoisten sotilaiden muistomerkki sijaitsi, suomalaiset ovat paljastaneet vuonna 1993 muistokiven ”Viipuriin haudattujen vainajien muistolle”.

Vuoden 1917 maaliskuun vallankumous Venäjällä kaatoi keisarivallan ja nostatti toiveita paremmasta tulevaisuudesta. Myös Viipurin Torkkelinkatu ja puisto täyttyivät parempaan tulevaisuuteen uskovista ihmisistä. Vallankumous laittoi liikkeelle tapahtumien ketjun, joka toisaalta johti Suomen itsenäistymiseen joulukuussa 1917, mutta myös suistumiseen sisällissotaan tammikuussa 1918.
Kuva: Museovirasto.

The 1917 March revolution in Russia brought down imperial rule and raised hopes for a brighter future. In Vyborg too, Torkkelinkatu Street and the park were filled people hoping for a better future. The revolution put motion a chain of events which, on the one hand, led to Finland’s independence in December 1917, but on the other, plunged the new state into a civil war in January 1918.
Photo: Finnish Heritage Agency.

The White troops organized a victory parade in Helsinki on 16 May 1918. Soon the winners of the Civil War began to erect monuments and statues all over Finland. The first of these was erected beside the cathedral in Torkkeli Park, where the fallen Whites were also buried in a heroes’ grave.[10] A large proportion of war casualties and executed Reds ended up in a mass grave besides the cemetery of Ristimäki outside the town.[11] A monument was erected on the spot during the Soviet era, in 1961. The cathedral, monument to the White soldiers, and heroes’ grave were all destroyed during and shortly after the Second World War. In 1993, on almost exactly the same site where the White soldiers’ monument was located, the Finns unveiled a memorial stone “to the memory of the deceased buried in Vyborg.”

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Ks. erit. | See esp. Alapuro, Risto, *State and revolution in Finland*. University of California Press, Berkeley and Los Angeles 1988.
2 Sodan alusta ks. | On the beginning of the war, see Manninen, Turo, Sisällissodan synty Itä-Suomessa 19.–27.1.1918. Teoksessa | In *Historiallinen Aikakauskirja* 4/1987, 259–263.
3 Partanen, Jukka, Rajalääni. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Karjala itärajan varjossa. Viipurin läänin historia VI*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 12–14.
4 Keskisarja, Teemu, *Viipuri 1918*. Siltala, Helsinki 2013, 164–166, 238–242.
5 Lappalainen, Jussi, *Punakaartin sota 2. Punaisen Suomen historia 1918*. Opetusministeriö, Valtion painatuskeskus, Helsinki 1981, 201–226; Keskisarja 2013, 281–282, 289.
6 Paavolainen, Jaakko, *Poliittiset väkivaltaisuudet Suomessa 1918 I. Punainen terrori*. Tammi, Helsinki 1966, 160–165.
7 Westerlund, Lars, Me odotimme teitä vapauttajina ja te toitte kuolemaa – Viipurin valloituksen yhteydessä teloitetut venäläiset. Teoksessa | In *Venäläissurmat Suomessa 1914–1922. Osa 2.2. Sotatapahtumat 1918–22*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja, Helsinki 2004, 97–189.
8 Tikka, Marko, *Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918*. Bibliotheca Historica 90. SKS, Helsinki 2004, 257–267, 416; Keskisarja 2013, 329.
9 Partanen 2010, 17.
10 Sarkamo, Ville, Kiveen hakattu historia. Teoksessa | In *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2018, 157.
11 Keskisarja 2014, 343.

Гражданская война 1918 г. в Выборге

Вскоре после провозглашения независимости Финляндии 6 декабря 1917 г. положение в стране обострилось до состояния гражданской войны. В войне участвовала финская красная гвардия, поддерживающая идеи социализма, и буржуазная белая гвардия. Гражданская война началась 28 января 1918 г. в Хельсинки, однако в Выборге еще до этого происходили крупные стычки. В Выборге красным удалось захватить власть и удерживать ее вплоть до заключительного этапа войны. После того, как военная удача отвернулась от красных, их правительство, называемое Совет народных уполномоченных, бежало в Выборг. Верхушка этого правительства обосновалась в гостинице Бельведер. Вскоре фронт приблизился к Выборгу и бои за город начались в конце апреля. В сложившемся безвыходном положении красные прибегли к кровавому террору в городе. Например, были убиты 30 обвиняемых к принадлежности к белым заключенных в тюрьме Папула. Белые вошли в город со стороны Папулы и Батарейной горы. Красный террор сменился белым террором. В городе начались поиски и аресты красных и им сочувствующих. Многие из них были казнены, о количестве всех казненных сведений не сохранилось. Около 400 гражданских, по большей части русских и похожих на русских горожан, были расстреляны между валами Анненских укреплений. В честь победы белые возвели памятник героям войны у стен городского собора, располагавшегося в сквере Торккеля.

Sisällissota tuhosi pahoin Viipurin esikaupunkeja. Kolikkoinmäen asukkaat joutuivat käytännössä aloittamaan sodan jälkeisen elämänsä tyhjästä.
Kuva: Museovirasto.

The civil war damaged the suburbs of Vyborg badly. Kolikkoinmäki residents were forced to start life after the war practically from scratch.
Photo: Finnish Heritage Agency.

VIIPURI SOTAVUOSINA 1939–1944

VYBORG IN THE WAR YEARS, 1939–1944

Selustakohteesta talvisodan taistelupaikaksi

Talvisotaa edeltäneiden ylimääräisten (kertaus)harjoitusten (YH) aikana Viipurin varuskunnan elämä muuttui nopeasti. Valtaosa varsinaisista varuskuntajoukoista oli varattu suojajoukkotehtäviin, joten ne siirrettiin lähemmäksi rajaa suojaamaan kenttäarmeijan joukkojen keskittämistä. Tyhjiin kasarmeihin majoitettiin tilapäisesti reserviläisiä ja täydennysjoukkoja. Itään menossa olevia joukkoja kulki jatkuvasti läpi kaupungin ja siellä saattoi nähdä myös lomalaisia. Erilaiset rauhan ajan sotilaalliset toiminnot oli hajautettu kaupungin ulkopuolelle. Armeijakunnan esikunta jätti linnan ja asettui seitsemän kilometrin päässä kaupungin koillispuolella sijaitsevaan Saarelan kartanoon. Vaikka esimerkiksi varikkoja tyhjennettiin sodan edellä, Viipurista muodostui talvisodassa Kannaksen joukkojen tärkeä huollollinen, hallinnollinen ja viestiyhteyksien keskus. Näin ollen kaupungissa oli loppusyksystä 1939 eteenpäin pysyvämmin erilaisia selustayksiköitä, kuten sotapoliisi-, vartio- ja ilmasuojelujoukkoja, ilmatorjuntaa sekä viesti- ja huoltomiehiä. Sotilaat käyttivät ensisijaisesti puolustushallinnon kiinteistöjä sekä julkisia rakennuksia. Esimerkiksi Sorvalin tyhjentyneeseen koulutaloon majoittui väestönsuojelu- ja sotapoliisimuodostelmia. Asukkaat evakuoitiin vaiheittain, osin suunnittelemattomasti.[1]

Väestönsuojelulliset näkökohdat oli pyritty huomioimaan kaupunkisuunnittelussa sen vuoksi, että Viipuri olisi sotilaallisen merkityksensä ja varsinkin liikenneyhteyksiensä vuoksi tärkeä pommituskohde. Ilma-aseen teknologinen kehitys vaikutti myös asemakaavoihin. Viipurin asemakaava-arkkitehtina toiminut Otto-Iivari Meurman kirjoitti vuonna 1943 omien kokemustensa perusteella asemakaavallisen ilmasuojelun merkityksestä.[2]

Talvisodan syttymisestä 30.11.1939 alkaen aina tammikuun 1940 lopulle saakka ilmahyökkäykset Viipuriin olivat muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta satunnaisia, mutta ilmahälytyksiä oli lähes alinomaa. Kun rintamalinjat alkoivat siirtyä lännemmäksi, Viipurista tuli rintaman lähiselustaa. Samalla se merkitsi pommitusten kiihtymistä. Helmikuu oli kuukausista ankarinta pommitusaikaa. Helmikuun 18. päivää on kutsuttu ”tuhosunnuntaiksi”, koska tuolloin punailmavoimat iskivät päivän aikana kaupunkiin lähes 500 koneen voimalla. Viipuri oli talvisodassa Suomen kaupungeista ylivoimaisesti pommitetuin kohde. Kaiken kaikkiaan 1 400 konetta pommitti talvisodassa Viipuria yhteensä 64 kertaa pudottaen lähes 12 000 erilaista pommia, eli peräti 1/8 kaikista talvisodan lentopommeista. Arviot pommituksissa menehtyneiden määrästä vaihtelevat 38:sta lähes sataan kuolonuhriin. Talvisodan, joka päättyi 13.3. Moskovan rauhaan, pommituksissa tuhoutui tai vaurioitui yli 400 rakennusta. Aineel-

From rear guard to Winter War battlefield

Vyborg garrison life changed rapidly during the additional (refresher) training exercises preceding the Winter War. The majority of the actual garrison troops were reserved for defensive tasks, so they were moved closer to the border to protect the concentration of field forces. The empty barracks temporarily accommodated reservists and additional troops. Troops going eastwards continuously passed through the town, but there were holidaymakers, too. Various peacetime military operations were decentralized outside the town. Army Corps staff left the castle and settled in Saarela manor, seven kilometres north-east of town. Although the depots were emptied beforehand, Vyborg became an important logistics, administrative and communications centre for Isthmus troops during the Winter War. Thus, in the late autumn of 1939 different rear units were in town more permanently, including military police, guards and air cover troops, anti-aircraft, signal and logistics men. The soldiers primarily used defence administration properties and public buildings, such as the empty schoolhouse at Sorvali which accommodated civil defence and military police formations. Residents were evacuated in stages, not always systematically.[1]

An attempt was made to take civil defence aspects into consideration in urban planning, as Vyborg was a key target for bombing, due to its military significance and especially its transport links. The development of air weapons technology also affected the town plan. Otto-Iivari Meurman, the architect of Vyborg’s town plan, wrote about the importance of air defense aspects in urban planning.[2]

From when the Winter War broke out on 30 November 1939 until at least the end of January 1940 air raids over Vyborg were infrequent, with a few exceptions, but the air raid warnings were almost constant. When the battle lines began to move west, Vyborg got closer to the front, and the bombing intensified. February was the worst month for bombing: the eighteenth of the month is known as “Destruction Sunday” because on that day, the Red Air Force attacked the city with nearly 500 planes. Vyborg was by far the most bombed target of all the Finnish cities during the Winter War. All in all, 1,400 aircraft bombed Vyborg 64 times, dropping almost 12,000 different bombs, as many as one eighth of all the ones dropped during the Winter War. The estimated number of lives lost ranged from 38 to almost a hundred. Bombing during the Winter War, which ended on 13 March with the Moscow Peace Treaty (signed on 12 March), destroyed or severely damaged more than 400 buildings. The major damage was focused on the central and north-eastern areas of

Viipuri oli talvisodassa Suomen pommitetuin kaupunki. Ilmahyökkäykset kiihtyivät helmikuussa. Kauppatorilta lounaaseen 3.2.1940 otetussa kuvassa palaa Linnoituksen kaupunginosa.
Kuva: Postikortti. Museovirasto.

Vyborg was the most bombed city in Finland during the Winter War. Air strikes accelerated in February. Photo taken from the Market Square, facing southwestwards to the burning Linnoitus district on 3 February 1940.
Photo: Postcard.
Finnish Heritage Agency.

liset tuhot kohdistuivat eniten kantakaupungin keskisiin ja koillisosiin, muun muassa Papulan kasarmialueelle. Keskikaupungin eräät korttelit Koulukentän ja Paraatikentän välillä selvisivät puolestaan varsin vähällä.[3]

Talvisodan loppupuolella myös puna-armeijan tykistö ylsi ampumaan Viipuria. Pommitusten lisäksi asemanseudulle kohdistunut tykistötuli vaikeutti huomattavasti rautatiekuljetuksia. Kaupunkia piinasi jo koko tammikuun 1940 ajan aavetykiksi ristitty venäläisten järeä rautatietykki, joka tulitti kaupunkia Perkjärven asemalta käsin. Pitkästä ampumaetäisyydestä ja heikosta osumatarkkuudesta johtuen kranaattien iskemiä tuli eri puolille kaupunkia. Vauriot jäivät melko vähäisiksi, mutta psykologisesti häirintäammunta oli raskasta.[4]

Helmikuun lopulla suomalaiset joukot olivat Viipurin kohdalla vetäytyneet ns. taka-asemaan, mikä tarkoitti, että taistelut alkoivat asukkaistaan tyhjentyneen Viipurin laitamilla. Molemmilla sivustoilla oli painetta, sillä neuvostojoukot ylittivät jäätä pitkin Viipurinlahden maaliskuun alussa ja saivat aikaan sillanpääaseman rannikolla uhaten näin Viipurissa olevien joukkojen tieyhteyksiä Säkkijärvellä. Vastaavasti Viipurin koillispuolella Talissa ja Kärstilänjärvellä puna-armeija sai aikaan painauman suomalaisten asemiin. Näistä taisteluista aiheutui kaupungin puolustajille vakava saarrostusuhka.[5]

Viipuri oli tärkeä taistelupaikka toisessa maailmansodassa – ja rauhanteossa symbolisesti merkittävä paikkakunta, jonka suomalaiset pyrkivät kaikin keinoin pitämään hallussaan. Venäläinen sotahistoriankirjoitus väittääkin virheellisesti, että puna-armeija onnistui valtaamaan kaupungin talvisodan lopussa, vaikka tosiasiassa suomalaisten puolustus piti ja nämä onnistuivat pysäyttämään neuvostojoukkojen etenemisen kaupungin itälaidalle Patterinmäen linjalle. Silti kaupunki liitettiin rauhanteossa Neuvostoliittoon.[6]

Takaisin Viipuriin – Viipuri jatkosodassa

Suomalaiset kokivat talvisodan aluemenetykset epäoikeudenmukaisiksi. Saadakseen takaisin Neuvostoliitolle luovuttamansa alueet Suomi liittyi kesällä 1941 Saksan rinnalle sotaan. Suomalaiset joukot etenivät heinäkuussa vanhalle rajalle ja paikoin sen ylikin ensin Laatokan pohjoispuolella, ja elokuun alussa ne aloittivat hyökkäyksensä Karjalankannaksella. Kun suomalaisten hyökkäysoperaatio Itä-Kannaksella oli edennyt ohi Viipurin, suunnitelma kaupungin takaisinvaltauksesta alkoi saada muotonsa. Sotatoimi muodostui kaksipuoliseksi saarrostukseksi. Viipuri saatown, including Papula barracks, but some blocks between two squares, the Training Ground and Parade Ground survived relatively unscathed.[3]

Towards the end of the Winter War, the Red Army artillery reached within firing range of Vyborg. Besides the bombing, artillery fire was directed around the station, which significantly impede rail transport. Throughout January 1940, the citizens faced Russian attack from the "ghost gun", the Russian railway gun which fired on the town from Perkjärvi station. Due to the long firing distance and low accuracy, shells hit various parts of the town. The damage was fairly limited, but the psychological burden was heavy.[4]

In late February, Finnish troops were withdrawn to rear positions in front of Vyborg, which meant that the fighting began on the outskirts of Vyborg, now emptied of their inhabitants. Both sides were under pressure, as the Soviet troops had crossed the ice of Vyborg Bay in early March and created a beachhead on the coast, threatening the troops' road links to Vyborg at Säkkijärvi (Kondratyevo). Similarly, north-east of Vyborg at Tali (Paltsevo) and Kärstilänjärvi (Lake Krasnokholmskoye), the Red Army was able to put pressure on the Finnish positions. These battles meant that the town's defenders were in danger of being cut off.[5]

Vyborg was a major battleground in the Second World War and symbolically important in peace-making after it; the Finns did everything they could to hold on to the town. Russian military historiography asserts erroneously that the Red Army managed to capture the city at the end of the Winter War, when in fact the Finnish defence held and they were able to stop the Soviet troops advancing further than the Patterinmäki Hill line on the eastern edge of the town. Nevertheless, in the peace process the town was annexed to the Soviet Union.[6]

Back to Vyborg – Vyborg in the Continuation War

The Finns experienced the loss of territory in the Winter War as unjust. In order to recover the regions surrendered to the Soviet Union, Finland joined the war alongside the Germans in the summer of 1941. In July, the Finnish troops advanced up to old border and crossed it in places, initially on the north side of Lake Ladoga, and at the beginning of August they began their attack on the Karelian Isthmus. When the Finnish offensive in the East Isthmus had passed Vyborg, the plan to get the town back began to take shape. The aim was on encircle the town from two sides. Vyborg was caught in this pincer movement when the troops

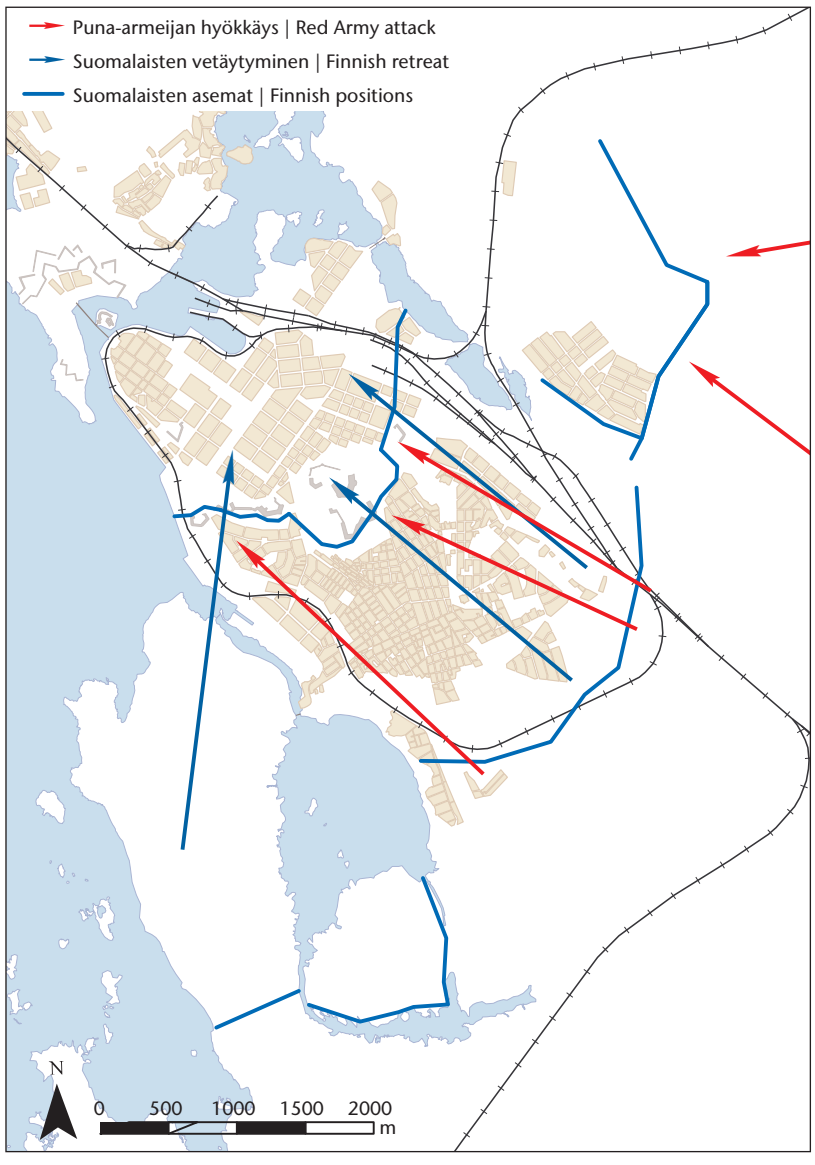

Teemakartta | Thematic Map 20.

Rintamalinjojen kulku talvisodan lopussa maaliskuussa 1940
Joukkojen asemat Patterinmäen linjalla. Siniset nuolet ja viivat kuvaavat suomalaisten joukkojen vetäytymistä ja puolustuslinjoja, punaiset nuolet neuvostojoukkojen hyökkäyssuuntia.

Front lines at the end of the Winter War in March 1940
Troop positions on the Patterinmäki Hill line. The blue arrows and lines depict the Finnish troops' withdrawal and lines of defence, and the red arrows, the Soviet troops' direction of attack.

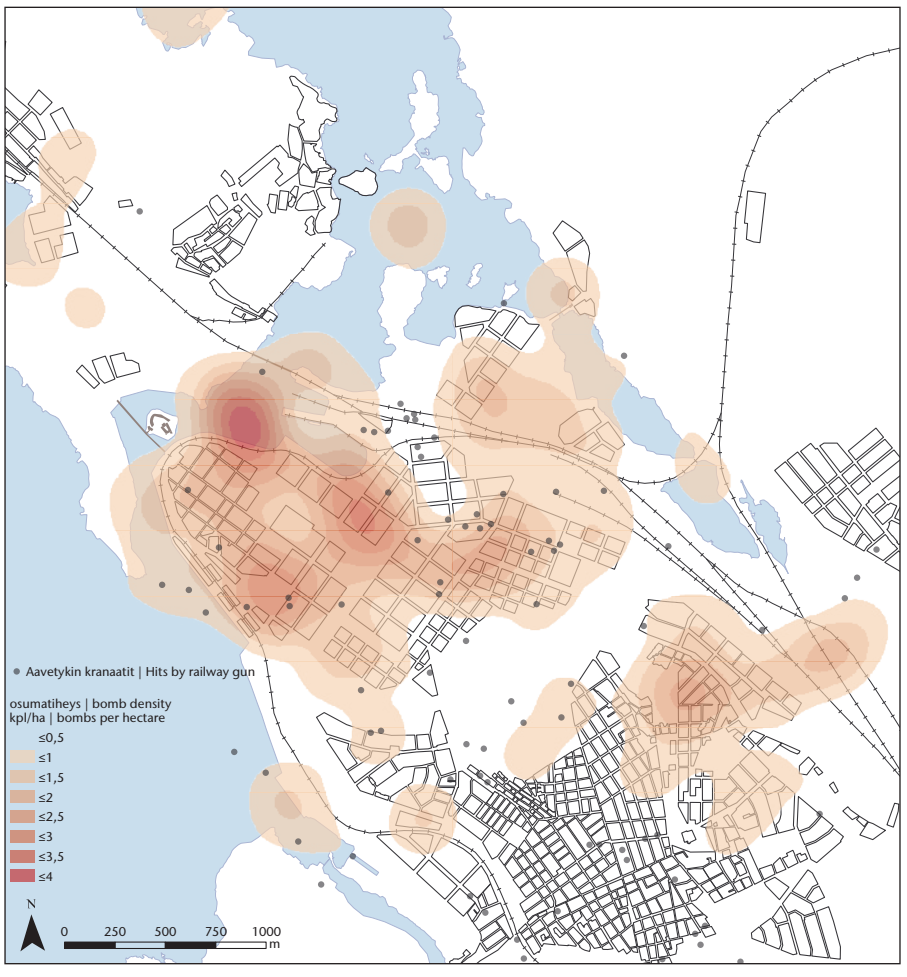

Teemakartta | Thematic Map 21.

Kaupungin keskustan rakennuskannan tuhojen alueellinen kohdentuminen talvisodassa

Kartalla esitetään aineelliset tuhot koko talvisodan ajalta värein ja osumin sisältäen ilmapommitukset ja ns. aavetykin kranaattien iskemät (mustat pisteet). Punaisen värin eri sävyt osoittavat pommitusten määrällisen ja alueellisen kohdentumisen.

Density of destruction in built-up areas of the town centre during the Winter War

Map showing material destruction during the entire Winter War in colour, including the impact of aerial bombardments and shells from the "ghost gun" (black dots). Different shades of red indicate the extent and area of the bombing.

tiin pihtien puristukseen, kun kaupungin pohjoispuolella edenneet joukot saavuttivat 22.8.1941 Kavantsaaren ja Ahvolan. Samalla yksi suomalaisdivisioona ylitti Viipurinlahden Lihaniemen kohdalla. Neuvostojoukot viivyttelivät kaupungin tyhjentämisessä, mutta suuremmilta katutaisteluilta vältyttiin. Kaupungista irtautuneet venäläisjoukot purkautuivat kaakkoon, jossa oli saartorenkaassa aukko. Suomalaisten laajan motitusoperaation jälkinäytös näyteltiin Porlammen, Ylä-Sommeen ja Korpelanaution alueilla, jonka eteläpuolella suomalaiset olivat saaneet suljettua saartorenkaansa. Vaikka neuvostojoukkojen rippeet onnistuivat pelastautumaan omiensa puolelle, suomalaiset saivat merkittävän määrän sotavankeja sekä sotasaaliikseen suuren määrän vastustajiensa raskasta kalustoa.[7]

Taistelu Viipurista kesti 12 vuorokautta. Kaupungin takaisinvaltausta juhlittiin eri tavoin. Kenties tunnetuin ja useasti kuvattu tapahtuma oli 31. elokuuta 1941 järjestetty valtausparaati, jonka katselmusosuus pidettiin Torkkeli Knuutinpojan torilla. Hieman sen jälkeen Karjalankatu (tai oikeammin sen osa) nimettiin valtauksen kunniaksi Suomen puolustusvoimien ylipäällikön mukaan Mannerheiminkaduksi.[8]

Olojen alettua normalisoitua Viipurissa havaittiin eri puolilla kaupunkia selittämättömiä rajähdyksiä, jotka tuhosivat sotatoimilta säästynyttä infrastruktuuria. Räjähdykset paljastuivat radiomiinojen aiheuttamiksi. Miinojen purkaminen onnistui, kun radiomiinojen laukaisutaajuudella soitettiin useiden vuorokausien ajan Vili Vesterisen tunnettua Säkkijärven

north of the town reached Kavantsaari (Vozrozhdeniye) and Ahvola on 22 August 1941. At the same time, one Finnish division crossed the Bay of Vyborg at Lihaniemi Cape. The Soviet troops were slow to evacuate, but larger street battles were avoided. The Russian forces who had exited the town fled south-east, where there was an opening in the surrounding forces. The aftermath of this extensive encirclement played out around Porlammi, Ylä-Sommee (Sverdlovo) and Korpelanautio, which the Finns had managed to prevent in this operation. Although the remaining Soviet troops were able to break out to their own side, the Finns gained a significant number of prisoners of war and a large amount of their opponents' heavy equipment as booty.[7]

The Battle of Vyborg lasted twelve days. The reconquest of the town was celebrated in different ways. Perhaps the best known and most frequently described event was the victory parade on 31 August 1941; the march-past was held at Torkkeli Knuutinpoika Square. Shortly after that, Karjalankatu Street (or more accurately, part of it) was renamed Mannerheiminkatu Street in honour of the Commander-in-Chief of the Finnish Defence Forces.[8]

As conditions in Vyborg began to return to normal, unexplained explosions occurred in different parts of the town, destroying infrastructure which had been spared war damage until then. The explosions were found to have been caused by a radio-controlled mine. The mines were deactivated by playing Vili Vesterinen's famous Säkkijärven Polka on the radio frequency that detonated them for several days. A one-kilowatt public radio transmitter placed in buses driven around the town was

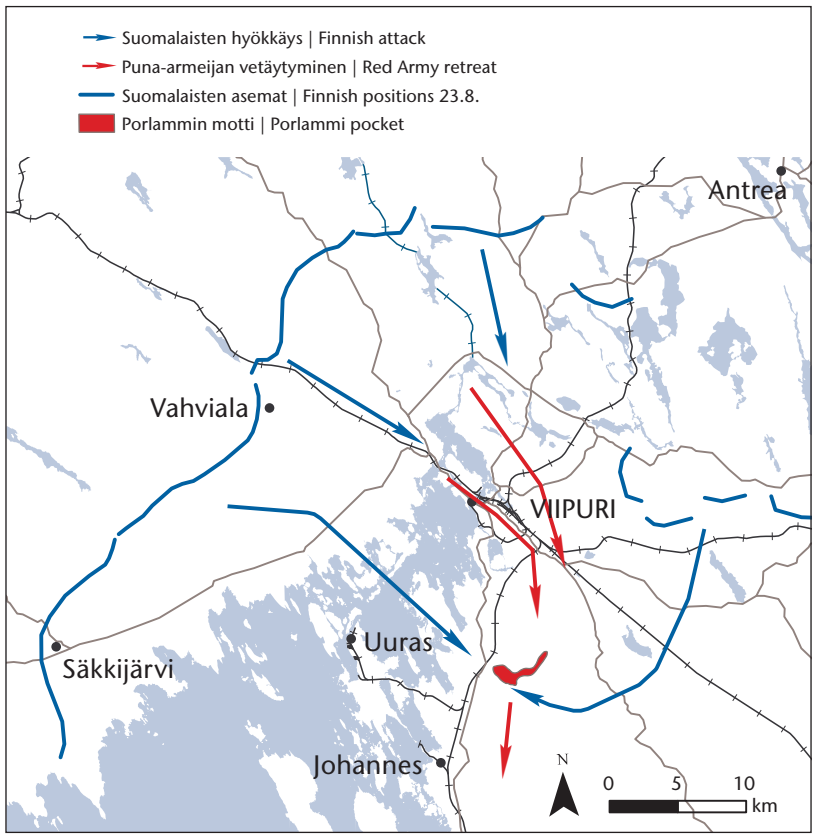

Teemakartta | Thematic Map 22.

Operaatio kaupungin takaisinvaltaamiseksi elo-syyskuussa 1941

Punaiset merkinnät (viivat ja alueet) kuvaavat Viipuria puolustaneiden neuvostojoukkojen asemia, ja punaiset nuolet näiden ulosmurtautumisia ja niiden yrityksiä saarroksiin jäävästä kaupungista. Sinisillä yhtenäisillä viivoilla on puolestaan esitetty suomalaisten joukkojen asemien kulku. Siniset nuolet osoittavat heidän tekemänsä hyökkäysliikkeet kaupungin valtausoperaatiossa ja sitä välittömästi seuranneissa kaupungin kaakkoispuolella käydyissä taisteluissa.

The operation to retake the town in August and September 1941

The red markings (lines and areas) show the positions of Soviet troops defending Vyborg, and the red arrows indicate where they tried to break through the encirclement of the town. The blue solid lines depict the movement of Finnish troop positions. The blue arrows indicate their lines of attack in the operation to capture the town and the immediately subsequent battles southeast of it.

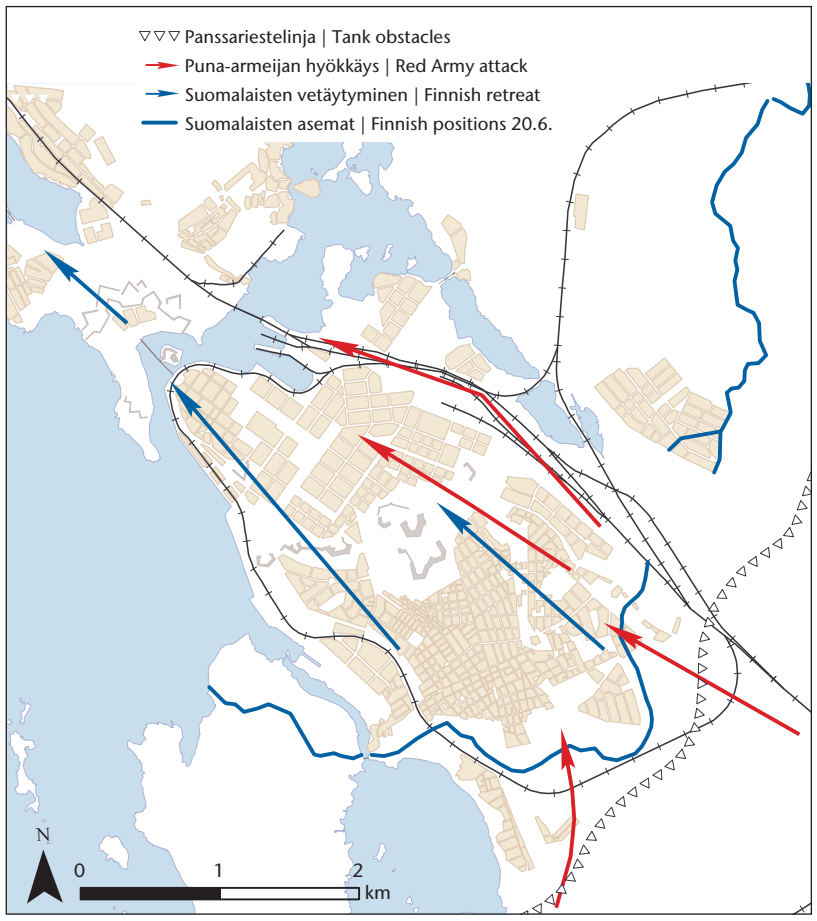

Teemakartta | Thematic Map 23.

Kaupungin menetys kesäkuussa 1944

Punaiset nuolet esittävät puna-armeijan hyökkäävien kärkiosastojen nopeaa etenemistä 20.6.1944 kohti Viipurin keskustaa. Siniset nuolet kuvaavat suomalaisten puolustajien peräytymistä kaupungista.

The loss of the town in June 1944

The red arrows show the rapid progress of the spearhead of the Red Army attack towards the centre of Vyborg on 20 June 1944. The blue arrows show the retreat of the Finnish defenders.

polkkaa. Tässä käytettiin Viipuriin ajettua ja bussiin sijoitettua 1 kilowatin yleisradiolähetintä. Myöhemmin eri puolille Viipuria sijoitettiin useita pienempiä häirintälähettimiä, joita käytettiin kevääseen 1942 saakka.[9]

Asemasodan alettua Viipurista tuli jälleen Kannaksen joukkojen tärkein viesti- ja huoltokeskus. Kaupunki oli muutenkin tärkeä selustakeskus, jonne asettui – kuten talvisodan aikanakin – erilaisia suuren sotatoimiyhtymän, Karjalan ryhmän, elimiä. Kasarmit tulivat Henkilötäydennyskeskus 1:n käyttöön, ja sen täydennyspataljoonat harjoittelivat lähimaastoissa. Lisäksi Suur-Merijoelle perustettiin koulutuskeskus ilmatorjunnan alokkaille. Varuskuntaelämä vilkastui muutenkin, kun Viipurin kaduilla liikkui myös runsaasti komennuksilla, lomilla ja materiaalikuljetuksissa mukana olleita sotilashenkilöitä. Sotilaiden ja rakennustyömiesten vanavedessä kaupunkiin palasi vähitellen myös evakossa ollutta siviiliväestöä: esimerkiksi huhtikuussa kaupungissa asui jo 15 500 henkilöä. Monet ravintolat ja muut huvittelupaikat avasivat ovensa. Suuret sotilasmäärät aiheuttivat varuskunnan johdolle majoituspaineita ja kaupungille järjestyshäiriöitä.[10]

Jatkosodassa Viipuri sai olla ilmahyökkäyksiltä melko rauhassa aina niin pitkään, kun Leningrad oli saksalaisten saartama kevättalveen 1944 saakka. Punailmavoimien toiminta vilkastui vasta kesäkuun 1944 puolivälissä, jolloin pommituskohteista tärkein oli Maaskolan ratapiha. Viipurin suojana oli jatkosodan loppuvaiheessa, toisin kuin talvisodassa, vain vähän ilmatorjuntaa. Viipurissa oli kyllä toiminut joulukuusta 1942 lähtien Ilmatorjuntarykmentti 3, mutta Helsinkiä ja Kotkaa oli jatkosodan vuosina suojaamassa huomattavasti enemmän ilmatorjuntavoimaa kuin Viipuria.[11]

used to do this. Later on, several smaller radio jammers were placed at various locations around Vyborg for the same purpose, and continued to be used until the spring of 1942.[9]

Once the trench warfare had started, Vyborg once again became the most important communication and supply centre in the Isthmus. The town was an important centre for the rear guard where – just like during the Winter War – various bodies of the large Karelian Group were located. The barracks were used by the First Replacement Centre, and the replacement battalions exercised in the nearby terrain. A training centre for anti-aircraft recruits was also established at Suur-Merijoki. Garrison life was becoming more animated anyway, as there were so many military personnel on missions, leave and transporting materiel on the streets of Vyborg. In the wake of the soldiers and construction workers, the evacuated civilian population slowly began to return. By April, 15,500 people were already living in the town; many restaurants and other entertainment venues opened their doors. The large numbers of soldiers needing accommodation were a strain on the garrison leadership and an administrative headache for the town.[10]

In the Continuation War Vyborg was rather undisturbed by air attacks until the German blockade of Leningrad ended in early spring 1944. Red Air Force activity increased until mid-June 1944, when most important target hit by the bombardment was the Maaskola rail yard. In contrast to the Winter War, Vyborg had little anti-aircraft protection for the rest of the Continuation War. The Third Anti-Aircraft Regiment was indeed operating in Vyborg from December 1942 but Helsinki and Kotka had much more anti-aircraft power to protect them.[11]

Viipurilaissyntyinen Aukusti Tuhka (1895–1973) oli valokuvaaja ja graafikko. Hän toimi Puolustusvoimien Tiedustelukomppanian valokuvaajana toisen maailmansodan aikana. Viipuria hän kuvasi vuosina 1941–1944. Kuvassa Aukusti Tuhka Viipurin takaisinvaltauksen jälkeen elokuussa vuonna 1941. Neuvostoliiton kulttuuriministeriön luvalla Aukusti Tuhka sai vierailla Viipurissa vuonna 1954, kymmenen vuotta sodan päättymisen jälkeen. Tuhka sai myös luvan kuvata Viipuria. Näistä kuvista hän julkaisi kirjan jo samana vuonna.
Kuva: Kuvaaja tuntematon. Aukusti Tuhkan kokoelma.

Vyborg-born Aukusti Tuhka (1895–1973) was a photographer and a graphic artist. During the Second World War, he was a photographer for the reconnaissance company. He photographed Vyborg between 1941 and 1944. The picture shows Aukusti Tuhka soon after Vyborg had been re-conquered by the Finns in August 1941. With the permission of the Soviet Union ministry of culture, Aukusti Tuhka could visit Vyborg in 1954, ten years after the end of war actions between Finland and the Soviet Union. Tuhka was also allowed to take pictures in Vyborg, and he published them in a book later on that same year.
Photo: Photographer unknown. Aukusti Tuhka Collection.

Suomalaisjoukkojen vallattua Viipurin takaisin elokuussa 1941 liehui Suomen lippu Viipurin linnan tornissa kesäkuun lopulle 1944, jolloin neuvostojoukot valtasivat kaupungin.
Kuva: Aukusti Tuhka. Aukusti Tuhkan kokoelma.

When Finnish troops had re-conquered Vyborg in August 1941, the Finnish flag flew from the main tower of Vyborg Castle up until late June 1944, when Soviet troops conquered the town.
Photo: Aukusti Tuhka. Aukusti Tuhka Collection.

Vanhan Tuomiokirkon kellotorni selvisi toisen maailmansodan pommituksista ja tykkitulesta. Kellotorni, joka on yksi vanhan Viipurin maamerkeistä, on rakennettu usean vuosisadan aikana. Viipurin historiallinen keskusta raunioitui sen sijaan pahoin.

Kuva: Aukusti Tuhka.
Aukusti Tuhkan kokoelma.

The clock tower of the old cathedral was undamaged by the bombings and shellings during the Second World War. The clock tower, one of the landmarks of old Vyborg, was built in phases over many centuries. The rest of Vyborg's historical centre, on the other hand, was badly damaged.

Photo: Aukusti Tuhka.
Aukusti Tuhka Collection.

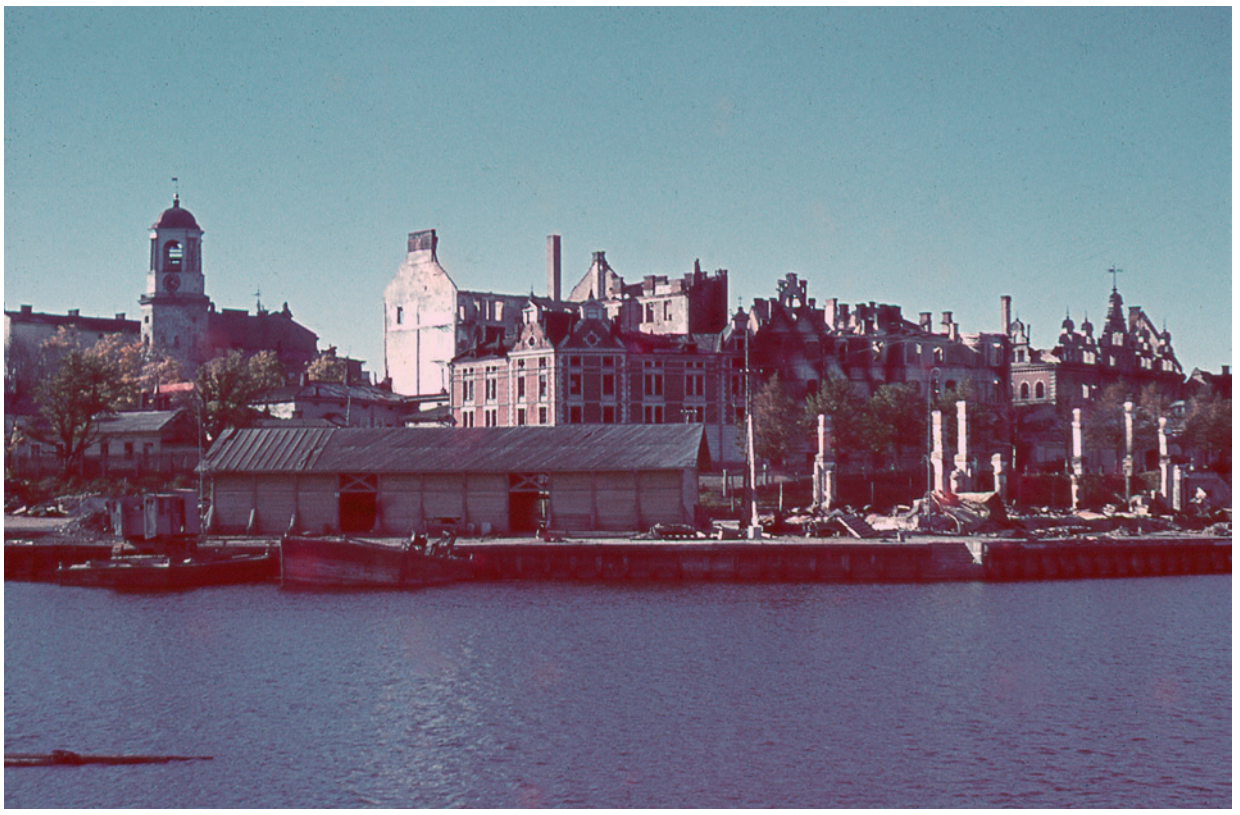

Keskiaikaiseen kaupunginmuuriin alun perin kuulunut Raatitorni toimi myöhemmin Viipurin maaseurakunnan kirkon kellotapulina. Kirkkorakennus oli keskiajalla dominikaanikonventin kirkko, jota vuosisatojen aikana muutettiin useaan otteeseen. Molemmat rakennukset vaurioituivat pahoin toisen maailmansodan taisteluissa. Kuva ilmeisesti vuodelta 1944.

Kuva: Kuvaaja tuntematon.
Martti Helmisen kokoelma.

The Council Tower, which originally formed part of the medieval town wall, later served as the bell tower of the Vyborg's rural parish church. In the middle ages, the church building served as the chapel of a Dominican priory. Over the centuries, it has been altered several times. Both buildings were badly damaged in the battles during the Second World War. The picture was probably taken in 1944.

Photo: Photographer unknown.
Martti Helminen Collection.

Vuonna 1893 valmistunut uusi tuomiokirkko tuhoutui talvisodan pommituksissa 1939–1940. Kirkon edustalla oli Suomen uskonpuhdistaja Mikael Agricolan muistopatsas, joka katosi sodan aikana. Kuvassa näkyy vain patsaan jalusta.

Kuva: Aukusti Tuhka.
Aukusti Tuhkan kokoelma.

The New Cathedral of Vyborg, completed in 1893, was destroyed in the bombings of 1939–1940. The statue of Mikael Agricola (the bishop who led the Lutheran Reformation in Finland – at that time the eastern half of Sweden) in front of the cathedral disappeared during the war. Therefore this picture only shows the pedestal of the statue.

Photo: Aukusti Tuhka.
Aukusti Tuhka Collection.

Kuvatekstien käännökset |
Translator Magnus Gräsbeck

Viipurin menetys

Neuvostoliiton 9. kesäkuuta 1944 Kannaksella aloittama suurhyökkäys tuntui Viipurissa erityisesti liikenteen vilkastumisena. Muualta siirrettyjen joukkojen kuljetukset kaupungin kautta itään ja kaupungin alueelle lisääntyivät huomattavasti. Kesäkuun puolivälissä alkoivat myös siviilien evakuointikuljetukset länteen.[12]

Tapahtumien vyöry eteni Karjalankannaksella nopeasti, ja rintama lähestyi päivä päivältä hyökkäävän puna-armeijan painopistesuunnassa ollutta Viipuria. Suomalaiset puolustajat vetäytyivät taistellen Kannaksen taaimpaan asemaan, ns. Viipurin–Kuparsaaren–Taipaleen linjalle. Tuon VKT-aseman puolustukseen tuotiin vahvennuksia Aunuksesta. Viipurin kaupungin puolustajaksi siirrettiin 20. Prikaati. Kesäkuun 20. päivän aamulla alkoi taistelu kaupungista. 20. Prikaati oli asutuskeskustaisteluun tottumaton ja heikosti valmistautunut tulevaan puolustustehtäväänsä. Sen asemat olivat keskeneräiset ja lisäksi sillä oli vain vähän ampumatarvikkeita. Taistelutahtoa ei nostattanut se, että Kannakselta päin virtasi kaupunkiin pakenevia miehiä. Monien tekijöiden, erityisesti tiedonkulun ongelmien ja huhujen, summana neuvostojoukkojen pieni sisäänmurto johti joidenkin puolustajien keskuudessa pakokauhuun. Johtajat eivät onnistuneet pysäyttämään miehiä ja käynnistämään vastahyökkäyksiä. Vaikka iltapäivällä oli vasta osa kaupungista venäläisten hallussa, tilanne johti lopulta koko kaupungin menettämiseen vain puolessa vuorokaudessa. Viipurin nopean menettämisen syistä on esitetty lukuisia tulkintoja.[13]

Kun neuvostojoukot olivat vallanneet Viipurin 20. kesäkuuta 1944, tie oli heille hetken aikaa auki syvemmälle Suomeen. Puna-armeija piti kuitenkin taukoa, jolloin suomalaiset saivat aikaa järjestää pitävän puolustuksen Kivisillansalmen länsirannalle. Siellä juhannuksena 1944 käydyissä ns. Tienhaaran torjuntataisteluissa suomalaiset pysäyttivät puna-armeijan etenemisen. Sen jälkeen suomalaiset saavuttivat torjuntavoiton Viipurin koillispuolella Talin ja Ihantalan alueella, suurimmassa koskaan Pohjoismaissa käydyssä taistelussa.[14]

Losing Vyborg

On 9 June 1944 the major Soviet offensive on the Isthmus seemed to strike Vyborg like lightning. Troops transferred from elsewhere moved eastwards through and within the town in much greater numbers. In mid-June, civilians began to be evacuated westwards.[12]

Events on the Karelian Isthmus progressed at a whirlwind pace, and every day the Red Army was advancing closer to Vyborg. The Finnish defenders retreated to the rearmost position on the Isthmus, the Vyborg–Kuparsaari–Taipale (Vyborg–Zhdanovskiy Island–Solovyovo, VKT) line. Reinforcements were brought in to defend it from Aunus (Olonets). The Twentieth Brigade was transferred to defend Vyborg. On the morning of 20 June, the battle for the town began. The Twentieth Brigade was inexperienced and poorly prepared for its task of defending a centre of population. Its positions were still being established and it had little ammunition. Their morale was not boosted by the influx of men fleeing from the Isthmus. Due to a combination of factors, particularly communication problems and rumours, a small breakthrough by the Soviet troops caused some of the defending forces to panic. The leaders did not manage to stop the men and launch counter attacks. Even though only part of the town was in Russian hands by the afternoon, the whole town was lost in just half a day. Numerous reasons have been given for the rapid loss of Vyborg.[13]

Once the Soviet troops had seized Vyborg on 20 June 1944, the road lay open for them to go deeper into Finland. The Red Army took a break, however, so the Finns had time to organize their defence of the western shore of Kivisillansalmi Strait. In the Tienhaara (Seleznyovo) defensive battles there in midsummer 1944, the Finns brought the Red Army advance to a halt. Then, north-east of Vyborg between the villages of Tali and Ihantala (Petrovka), the Finns won the largest ever battle in the Nordic countries.[14]

Jatkosodan hyökkäysvaiheessa suomalaiset valtasivat kaksipuolisella saarrostuksella takaisin talvisodassa menettämänsä Viipurin. Tapahtuman kunniaksi pidettiin 31.8.1941 valtausparaati, jonka katselmusosuus järjestettiin Torkkeli Knuutinpojan torilla.
Kuva: SA-kuva.

During the attack phase of the Continuation War, the Finns reclaimed Vyborg, which they had lost in the Winter War, by encircling the town from two sides. A victory parade was held in honour of the event on 31 August 1941, and the inspection part was held on Torkkeli Knuutinpoika Square.
Photo: Finnish Wartime Photograph Archive.

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 Järvinen, Ilmari, Talvisodan sataviisi päivää. Teoksessa | In Järvinen, Ilmari (toim. | ed.), *Viipurin Sorvali*. Sorvalilaiset ry, Hyvinkää 1993, 97–98; Mikola, K. J., Viipuri rauhan ajan varuskuntana ja sodissa. Teoksessa | In Halila, Aimo – Kuujo, Erkki – Nissilä, Viljo (toim. | eds.), *Viipurin kaupungin historia V osa. Vuodet 1917–1944*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1978, 390, 392; Öhquist, Harald, *Talvisota minun näkökulmastani*. WSOY, Porvoo 1950, 56–58; Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990*. Tammi, Helsinki 2013, 22–23; Kämäräinen, Jussi, Väestön evakuointisuunnitelmat Viipurin läänissä 1918–1939. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Karjala itärajan varjossa. Viipurin läänin historia VI*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2010, 178–179; Ahokas, Osmo, *Karjalan kannaksen evakuointi. Evakuointisuunnitelmat 1922–1944 ja evakuointien karu todellisuus*. Pilot-kustannus Oy, Tampere 2004, eri kohdin | passim.

2 Meurman, Otto-I., *Asemakaavaoppi*. 2. painos | 2nd edition. Rakennuskirja Oy, Helsinki 1982, 1, 243–252.

3 Mikola 1978, 392–393, 404; Pajari, Risto, *Talvisota ilmassa*. WSOY, Porvoo 1971, 247; Geust, Carl-Fredrik, *Talvisota ilmassa – The Winter War in the Air. Red Stars 7*. Apali, Tampere 2011, 293–294; Toivonen, O., *Sammutusjoukkojen sitkeät taistelut tulta ja tuhoa vastaan Viipurissa vuosina 1939–40*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 1979, 38–90; Laasonen, Pentti – Vuori, Hilma *Viipurin piirin lottien YH ja talvisota. Karjalan Kannaksen lotat kertovat*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2007, 51; Palmu, Pentti, *Yön yli päivään: Suomen ilmatorjunnan vaiheita 1925–1990*. Ilmatorjuntaupseeriyhdistys, Helsinki 1989, 40–45; Pesonen, Aake, *Tuli-iskuja taivaalle. Ilmatorjuntajoukkojen taisteluista talvi- ja jatkosodassa*. Kirjayhtymä, Helsinki 1982, 44; Koponen, Emil – Viitanen, Eero, *Viipurin viimeiset päivät asiakirjojen ja omien kokemusten perusteella kuvattuna*. WSOY, Porvoo 1940, 18–161, 187; Kantonen, Arvo, *Näin talvisodan Viipurin*. Kustannusliike Pohjola & Kumpp., Jyväskylä 1953, 55–96; Suhonen, Olavi, *Viipurin koulupojat talvisodassa. Viipurin suojeluskunta ja sen kouluosasto talvisodassa 1939–1940*. Karisto, Hämeenlinna 1992, 148–188; Sallinen, Terttu, *Viipurilaislapsia sodan siivellä. Muistikuvia vuosilta 1939–1945*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2003, passim.

4 Tuunainen, Pasi, Riihimäen–Kouvolan–Viipurin rataosan sotilaskuljetukset talvisodassa. Teoksessa | In *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 21/2002, 130, 136, 145–148; Kallioniemi, Jouni, *Viipuri suursodassa 1939–1944*. Kirjaveteraanit, Turku 1990, 76–81; Mikola 1978, 393.

5 Kilkki, Pertti, Taistelut Viipurinlahdella. Teoksessa | In *Talvisodan historia 2. Sotatoimet Karjalan Kannaksella*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XVI, 2. WSOY, Porvoo 1978, 247–265; Ojala, Arvo – Heikkilä, Eino, *Summan valtatiellä ja Viipurin valleilla*. Pirkanmaan Sotaveteraanipiiri, Tampere 1983, 276–322; Lappalainen, Niilo, *Viipuri toisessa maailmansodassa*. WSOY, Juva 1991, 61–78; Mikola 1978, 396; Laaksonen, Lasse, *Todellisuus ja harhat. Kannaksen taistelut ja suomalaisten joukkojen tila talvisodan lopussa 1940*. Yliopistopaino, Helsinki 1999, 177–186; Mikola 1978, 393–394; Öhquist 1950, 355–359.

6 *Известия* 14.3.1940, №60, 1; *Бои в Финляндии*, часть 2. Воениздат НКО СССР, Москва 1941, 511–514; *Бои на Карельском перешейке*. ОГИЗ-Политиздат, Москва 1941, 379–380; Laaksonen 1999, 184; Raunio, Ari – Kilin, Juri, *Itsenäisyyden puolustajat. Sodan taisteluja 1. Talvisota*. Weilin + Göös, Porvoo 2005, 293–295.

7 Kuussaari, Eero – Juutilainen, Antti, Länsi-Kannaksen valtaus. Teoksessa | In *Jatkosodan historia 2. Hyökkäys Itä-Karjalaan ja Karjalan kannakselle*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja XXV, 2. WSOY, Porvoo 1989, 205–237; Karjalainen, Mikko, *Ajatuksista operaatioiksi. Suomen armeijan hyökkäysoperaatioiden suunnittelu jatkosodassa*. Sotahistorian laitoksen julkaisusarja 1, n:o 12. Maanpuolustuskorkeakoulu, Helsinki 2009, 126–142; Mikola 1978, 397–398.

8 Kuussaari – Juutilainen 1989, 232; Raevuori, Antero, *Hyvästi, Viipuri. Karjalan pääkaupungin kohtalonvuodet 1939, 1941 ja 1944*. Minerva, Helsinki 2011, 108–110; Lappalainen 1991, 98.

9 Saarinen, Eero-Eetu, *Pioneeriaselajin historia 1918–1968*. Pioneeriupseeriyhdistys, Jyväskylä 1975, 300–304; Mikola 1978, 399; Mikola, K. J., *Sodan- ja rauhanaikainen viestitoiminta Suomessa*. Viestisäätiö, Helsinki 1980, 238–239.

10 Mikola 1978, 399; Järvinen, Ilmari, Toivon ja tuskan jatkosota. Teoksessa | In Järvinen, Ilmari (toim. | ed.), *Viipurin Sorvali*, 105–110; Shikalov – Hämynen 2013, 80–81.

11 Lappi, Ahti, *Viipurin ilmatorjunta 1944*. Ilmatorjuntamuseosäätiö, Tuusula 2008, 7–10, 17–28.

12 Mikola 1978, 404.

13 20. Prikaatin pataljoonien taistelukertomukset Viipurin taistelusta 20.6.1944 (24.6.1944). Liite 4 | Appendix 4, 20. Prikaatin sotapäiväkirjaan. Spk. 20670, mikrofilmirulla | microfilm roll F-124/1070, KA; Kuussaari, Eero – Suninen, Jouni, Kannaksen joukot vetäytyvät VKT-linjalle ja ryhmittyvät puolustukseen. Teoksessa | In *Jatkosodan historia 4. Saksalaisarmeijan hyökkäys Pohjois-Suomesta, Asemasota, Vetäytyminen Karjalan Kannakselta*. Sotatieteen laitoksen julkaisuja. WSOY, Porvoo 1993, 400–403, 410–414; Mikola 1978, 405–406. Tulkinnoista kts. esim. | On these interpretations see e.g. Jäntti, Lauri, *Viipurin viimeinen päivä kesällä 1944*. WSOY, Porvoo 1964. Tarkki, Uuno, *Miksi menetimme Viipurin? Mitä todella tapahtui Viipurissa 20.6.1944?*. Kirjayhtymä, Jyväskylä 1990 ja | and Tarkki, Uuno, *Taistelu Viipurista 20.6.1944. Viipurin menetys ja oikeudenkäynti*. Gummerus, Jyväskylä 1996 ja | and Sassi, Kalevi, *Lehmänkalliolta Härkävuorelle, Viivyttäen Viipurista. Taistelut Viipurin itäisissä kaupunginosissa 19.–25.6.1944*. K. Sassi, Espoo 1993 ja | and Tammi, Eeva, Viipuria ei aiottukaan pitää 1944? Teoksessa | In *Sotahistoriallinen Aikakauskirja* 24/2005, 228–255 ja | and *Viipuri 1944. Miksi Viipuri menetettiin?* Toim. | Ed. Eero Elfvengren – Eeva Tammi. WSOY, Helsinki 2007 ja | and Manninen, Ohto – Rainila, Kyösti, *Viipuri menetty! Rintama horjuu 1944*. Otava, Helsinki 2014 ja | and *Viipuri 20.6.1944*. Toim. | Ed. Risto Sinkko – Göran Lindgren. Suomen Sotilassosiologinen Seura, Helsinki 2015.

14 Kuussaari – Suninen 1993, 424–425; Tuunainen, Pasi, *Marttinen – kahden armeijan soturi*. Otava, Helsinki 2012, 146–154; Koskimaa, Matti, *Suomen kohtalon ratkaisut: Talvisota ja jatkosota 1939–1944*. Docendo, Jyväskylä 2013, 219–243.

Выборг в военные годы 1939–1944

Военные действия между Советским Союзом и Финляндией, получившие название Зимняя война, начались в ноябре 1939 г. Во время этой войны в Выборге было сосредоточенно большое количество тыловых частей финской армии. Эвакуация мирного населения происходила поэтапно в течении всего периода военных действий, и к концу войны город покинули практически все жители. Их расселили по различным регионам Финляндии.

Советская авиация бомбила Выборг в Зимнюю войну больше всех других городов. Особенно пострадал центр города, за исключением лишь некоторых кварталов. В конце войны разрушений добавила советская артиллерия, обстреливавшая город. Во второй половине февраля 1940 г. финские войска отступили на последний рубеж обороны перед городом. Он находился очень близко от городской черты, с юго-восточной стороны Выборга. Линия фронта проходила уже в районе Батарейной горы, когда бои были прекращены в марте 1940 г. По заключенному в Москве мирному договору Финляндия передала Выборг Советскому Союзу.

Финляндия присоединилась к напавшей на Советский Союз Германии в 1941 г. Одной из целей этого союзничества было возвращение утраченных в результате Зимней войны территорий, прежде всего – Выборга. Финские войска окружили город с двух сторон. Частям Красной армии удалось покинуть Выборг по разрыву в кольце окружения и отступить на юг, но они потеряли при этом тяжелое вооружение. Для финнов завоевание города имело большое символическое значение, и улица Каръяланкату (ранее Александринкату, совр. Ленинградский проспект) была переименована в улицу Маннергейма – Маннергейминкату.

В начале войны, именуемой в финской историографии «войной-продолжением» (1941–1944), линия фронта в районе Карельского перешейка стабилизировалось в его юго-восточной части уже к концу 1941 г. Выборг являлся в это время важным центром снабжения и информации. Налетов советской авиации на город было не много вплоть до 1944 г., когда особенно сильным бомбардировкам подвергся район Мааскола (сейчас часть Промышленного микрорайона) с расположенными здесь пристанционными постройками и железнодорожными путями.

За годы войны в город вернулось некоторое количество финского гражданского населения. Весной 1942 г. в Выборге насчитывалось уже около 15 500 жителей. В середине июня 1944 г. жители города вынуждены были вновь покинуть родные дома из-за возникшей угрозы крупного наступления Красной армии. Советские войска захватили город 20 июля 1944 г. в результате Выборгско-Петрозаводской стратегической наступательной операции. Выборг представлял собой часть финской оборонительной линии, которая к тому времени еще не была окончательно завершена. По разным причинам оборона города финскими войсками длилась лишь один день. Защитники Выборга бежали, но финские войска сумели организовать рубеж обороны на западе от города, в районе поселка Тиенхаара (совр. Селезнево), где было удобное для отражения атак место у пролива Кивисилланселкя. Линия фронта находилась здесь вплоть до прекращения военных действий 19 сентября 1944 г.

NEUVOSTOKAUPUNGISTA KESKIAIKAISEKSI TURISTIKAUPUNGIKSI

FROM SOVIET TOWN TO MEDIEVAL TOURIST TOWN

Viipuri julistettiin juhlallisesti ”neuvostoliittolaiseksi kaupungiksi” heti talvisodan päättyessä 13. maaliskuuta 1940 ja sellaista siitä alettiinkin rakentaa. Kaupunki oli korjattava asumiskelpoiseksi ja samalla oli luotava sellainen asuinympäristö, joka vaikuttaisi tutulta ja turvalliselta kaupunkiin muuttaneelle uudelle eri puolilta Neuvostoliittoa tulleelle väestölle. Sanomalehti *Viipurski bolševik* kirjoitti tammikuussa 1941: ”Kommunistinen puolue ja hallitus antavat meille varsin vakavan tehtävän: Viipuri on kohotettava kulttuurikaupungiksi Neuvostoliiton parhaimmistoon.”[1]

Suomalaisesta Viipurista alettiin muovata neuvostoliittolaista kaupunkia. Kaupungin uusilla hallitsijoilla ei ollut paljon tietoja siitä, mitä he olivat saaneet käsiinsä, sillä suomalaiset hävittivät tai veivät mukanaan suuren osan kaupunkia käsittelevistä asiakirjoista. Saadakseen jonkinlaisen kuvan Viipurista, viranomaiset joutuivat turvautumaan jopa vanhoihin turistiopaskirjoihin, jotka olivat peräisin Suomen autonomian ajalta. ”Uuden Viipurin” rakentaminen vaikutti joskus aivan käsittämättömältä tuhoamiselta, kun arvokkaita ”porvarillisia” asuntoja ja virastotiloja muutettiin uudisasukkaiden käyttöön.[2]

Kaupungin uusista ”kaupunginisistä” löytyi onneksi myös niitä, jotka ymmärsivät vanhan Viipurin arkkitehtuurin arvokkuuden ja pyrkivät sen säilyttämiseen. Toukokuussa 1941 kaupunginneuvosto julisti päätöksen, joka velvoitti rakentajia sopimaan kaikista korjaus- ja rakennustöistä kaupungin arkkitehtiosaston kanssa ennen niiden aloittamista. Luvatta pystytetyt rakennukset määrättiin purettaviksi, jos ne ”rikkovat kaupungin katukuvaa ja sen mukavuutta, häiritsivät liikennettä tai ovat vaarallisia tulipalojen tai hygieniaolojen suhteen”.[3] Väestömäärän nopea kasvu ja huonosti järjestetty kaupungin huolto aiheuttivat kuitenkin pahoja ongelmia. Viemäröinti ja jätehuolto olivat puutteellisia ja roskat heitettiin teiden varsille tai sodan tuhoamien rakennusten raunioihin. Paikallisessa lehdessä kerrottiin lukuisia esimerkkejä siitä, kuinka huonosti asukkaat hoitivat asuntojaan ja talojaan. Esimerkiksi erään Punaisen torin (Krasnaja ploštšad, Punaisenlähteen tori) laidalla sijaitsevan talon pihaa ja porraskäytävää kuvattiin niin likaisiksi, että niihin oli pelottavaa astua. Toiseen, Linnankadulla (Krepostnaja ulitsa) sijaitsevaan taloon oli puolestaan mahdotonta päästä pihan puolelta, koska se oli niin täynnä jätteitä ja ulosteita.[4]

Vyborg was solemnly proclaimed a “Soviet town” directly after the Winter War ended on 13 March 1940 and it began be built as such. The town had to be made habitable, and at the same time a familiar and safe atmosphere had to be created for the new population which had moved there from all over the Soviet Union. The newspaper *Viipurskiy bolshevik* wrote in January 1941 that “the Communist Party and the government have assigned us a very serious task: Vyborg must be promoted as one of the best cultural towns in the Soviet Union.”[1]

The intention was to make Finnish Vyborg a Soviet city. The city’s new rulers did not have much information about what they had got their hands on, because the Finns destroyed or took with them the majority of the documents about the town. In order to get some kind of impression of Vyborg, the Russian authorities were even forced to resort to the old tourist guidebooks dating from the period of Finnish autonomy. The construction of ‘new Vyborg’ sometimes seemed to be utterly incomprehensible destruction, as valuable ‘bourgeois’ apartments and office space were converted for the new residents’ use.[2]

Luckily, some of the town’s new ‘founding fathers’ understood the value of Vyborg’s architectural heritage and strove to preserve it. In May 1941 the town council issued a decision obligating builders to clear all repair and construction with the town department of architecture before starting work. Buildings erected without permission were ordered to be demolished if they “violate the streetscape and comfort of the town, disrupt traffic or are dangerous in terms of fire or hygiene conditions.”[3] Rapid population growth and a poorly organized services caused serious problems, however. Sewage and refuse disposal were inadequate and rubbish was thrown onto the roadsides or into the rubble. The local paper reported numerous cases of how badly the residents looked after their apartments and houses. For example, the yard and stairway of one house on the edge of Krasnaya ploshchad (Red Fountain Square) were described as so dirty that it was frightening to step into them. Another house on Krepostnaya ulitsa (Linnankatu Street) could not be accessed from the yard at all because it was so full of waste and excrement.[4]

←
Leninin prospektiksi uudelleennimetty Torkkelinkatu oli vielä vuoden 1950 keväällä kurjassa kunnossa. Pian sodan jälkeen määrättiin, että suomalaiset mainokset olisi maalattava piiloon, mutta ne pysyivät seinissä näkyvillä vuosia.
Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Re-named Lenin’s Prospekt, Torkkelinkatu Street was still in terrible condition in the spring of 1950. Soon after the war, it was stipulated that Finnish advertisements should be painted over, but they remained visible on the walls for years.
Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

→
Eliel Saarisen suunnittelema Viipurin rautatieasema tuhoutui sodassa lähes täydellisesti. Melkein samalle paikalle nousi vuonna 1953 Stalinin ajan uusklassismia edustava asemarakennus.
Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Designed by Eliel Saarinen, Vyborg railway station was almost completely destroyed in the war. At almost the same location, a Stalin-era neoclassical station building was built in 1953.
Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

Leningradin kainalossa

Kesäkuussa 1941 syttynyt jatkosota katkasi Neuvosto-Viipurin rakentamisen, mutta se jatkui taas sodan päätyttyä syyskuussa 1944, kun kaupunki siirtyi jälleen Neuvostoliiton hallintaan. Pahasti raunioituneen kaupungin jälleenrakentaminen oli aloitettava pikaisesti. Suomalaisten jätettyä kaupungin sinne tulvi taas asukkaita ympäri Neuvostoliittoa, erityisesti Venäjän keskialueilta sekä Valko-Venäjältä ja Ukrainasta. Heistä osa oli ”paluumuuttajia”, niitä jotka olivat olleet kaupungissa jo talvisodan jälkeen vuosina 1940–1941. Sodan jälkeen vuonna 1944 suomalaisista asukkaista tyhjentyneessä Viipurissa oli vuonna 1948 yli 30 000 uutta asukasta ja vuonna 1957 luku oli jo 51 000.[5] Viipurin rakentajien tärkein päämäärä heti sodan jälkeen oli luoda asuntoja raunioituneen kaupungin uusille asukkaille. Vaikka kaupungin rakentamiseen yritettiin saada suunnitelmallisuutta, tarve korjata sodassa vaurioituneet talot asumiskelpoisiksi määritti pitkään sitä, mitä ja kuinka Viipurin kaupunkikeskustassa rakennettiin.

Into the arms of Leningrad

The Continuation War broke out in June 1941, putting a stop to the construction of Soviet Vyborg, but this resumed when the war ended in September 1944 and the town was returned to the Soviet Union. Reconstruction had to start quickly in the badly ruined city. Once the Finns had left, the town was flooded with new residents from all over the Soviet Union, especially from central Russia, Belarus and Ukraine. Some of them were ‘returnees’ who had already been in the town after the Winter War, in 1940–1941. Vyborg was emptied of its Finnish residents in 1944; by 1948 the town already had more than 30,000 new inhabitants and by 1957 the numbers had increased to 51,000.[5] The builders’ main goal right after the war was to create homes for the new inhabitants of the ruined town. Although an attempt was made to plan the reconstruction of Vyborg, for a long time building in the city centre was guided by the need to make the war-damaged buildings habitable.

Teemakartta | Thematic Map 24.

Viipurin rakennuskannan ajalliset kerrostumat

Neuvostoaikana monia vanhankaupungin taloja paitsi korjattiin, myös muokattiin uusia tarpeita vastaaviksi. Sisäosat saivat usein uudet huonejärjestykset, mutta myös talojen ulkonäkö muuttui. Ikkuna-aukkoja suurennettiin ja useampi vanha talo sai jopa uusia kerroksia. Toisaalta jotkut uudisrakennukset olivat tonteilla aiemmin sijainneiden talojen rekonstruktioita. Näin Viipurin vanhankaupungin rakennuskannasta muodostui ajallisten kerrostumien palapeli, jossa vanha Viipurin ilme yhdistyi uudemman ajan ratkaisuihin. Muutos kaupunkikuvassa on jatkunut myös Neuvostoliiton jälkeisellä ajalla.

Lähde: Kartta julkaistu aiemmin teoksessa Neuvonen, Petri, *Viipuri. Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa*. SKS 2008. Kartta kuvaa vuoden 2008 tilannetta.

Vyborg building stock: temporal layers

In Soviet times, many houses in the old town were not only repaired, but also modified to meet new needs. In the interiors, rooms were often rearranged, but the façades also changed. The window openings were enlarged and many buildings even gained new storeys. However, some new buildings are reconstructions of houses that were previously located on the same site. Thus, the building stock in the old town of Vyborg is a puzzle of temporal layers; the old look of the place is combined with constructions to meet more modern needs. The townscape has continued to change in the post-Soviet period.

Source: Map is previously published in Neuvonen, Petri, *Viipuri. Rakennusperinnön seitsemän vuosisataa.* SKS 2008. Map describes the situation in 2008.

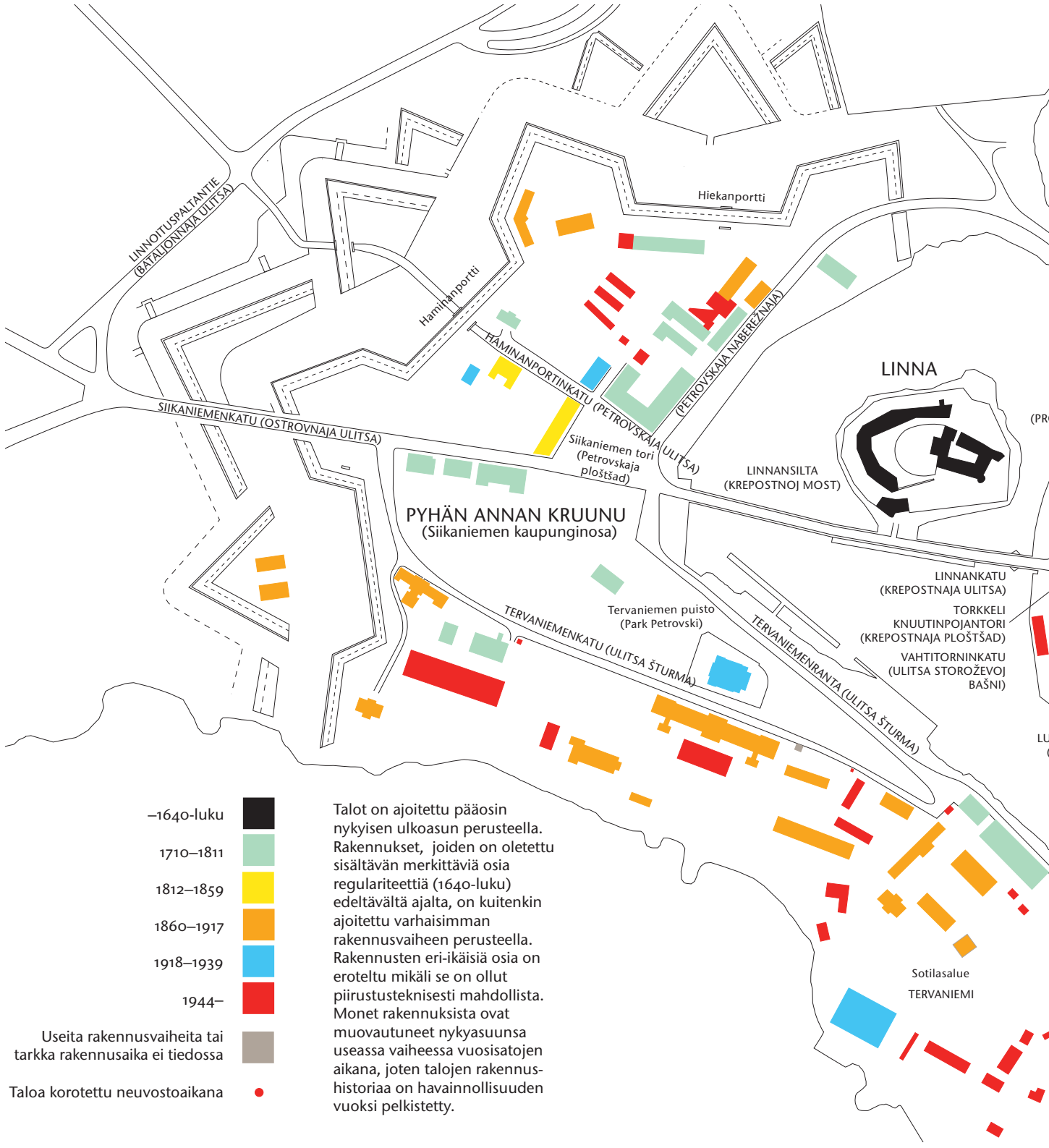

Keväällä 1946 kaupungin pääarkkitehti leimasi Viipurin vanhan keskustan ”kapitalistiseksi”, ”kaoottiseksi” ja ”epäjärjestelmälliseksi”. Hänen mukaansa se oli rakennettu ottamatta huomioon kulttuuri- ja hygienianormeja liian tiivisti ja sattumanvaraisesti. Näiden lausuntojen perusteella Viipurin neuvostojohto suunnitteli jo samana vuonna suuria muutoksia vanhan keskustan kaavaan. Suunnitelmien mukaan kapeita katuja oli laajennettava purkamalla vanhoja rakennuksia ja keskustaan oli rakennettava uudentyylisiä asuin- ja hallintokerrostaloja. Olisi avattava uusia katuja, muutettava puistoalueita ja rakennettava tyhjille tonteille korkeita kerrostaloja.[6] Muutenkin Viipurin vanha rakennuskanta joutui uhanalaiseksi, koska se ei sopinut neuvostokaupungin imagoon. Vaikka nuo suunnitelmat eivät toteutuneet, Viipurin vanha historiallinen kaupunkikuva on kärsinyt paljon neuvostokaupungin imagon luomisprosessin takia. Kun leningradilaiset arkkitehdit pian huomasivat Viipurin historiallisen keskustan ainutlaatuisuuden, näistä suunnitelmista luovuttiin.[7] Sen jälkeen historiallisen keskustan säilyttäminen on ollut kaupunkisuunnittelun keskeisiä lähtökohtia Viipurissa.

In the spring of 1946 the town architect branded Vyborg old town “capitalist”, “chaotic” and “unsystematic”. In his view it had been built without consideration for cultural and hygiene standards, too densely and at random. Based on these statements, in the very same year the Soviet leadership of Vyborg planned major changes to the layout of the old town centre. The plan was to widen the narrow streets by demolishing old buildings and construct new-style residential and administrative buildings in the centre. New streets were to be opened, the park areas changed and tall apartment buildings constructed on vacant plots.[6] Anyway, the old building stock in Vyborg could have been completely wiped out, because it did not fit the imago of a Soviet town. Although these plans were never realized, Vyborg’s old historic townscape has suffered greatly in the process of creating the imago of a Soviet town. The Leningrad architects soon realized the uniqueness of the historic centre of Vyborg, and these plans were abandoned.[7] Preserving the historic centre has been one of the key factors in urban planning for Vyborg.

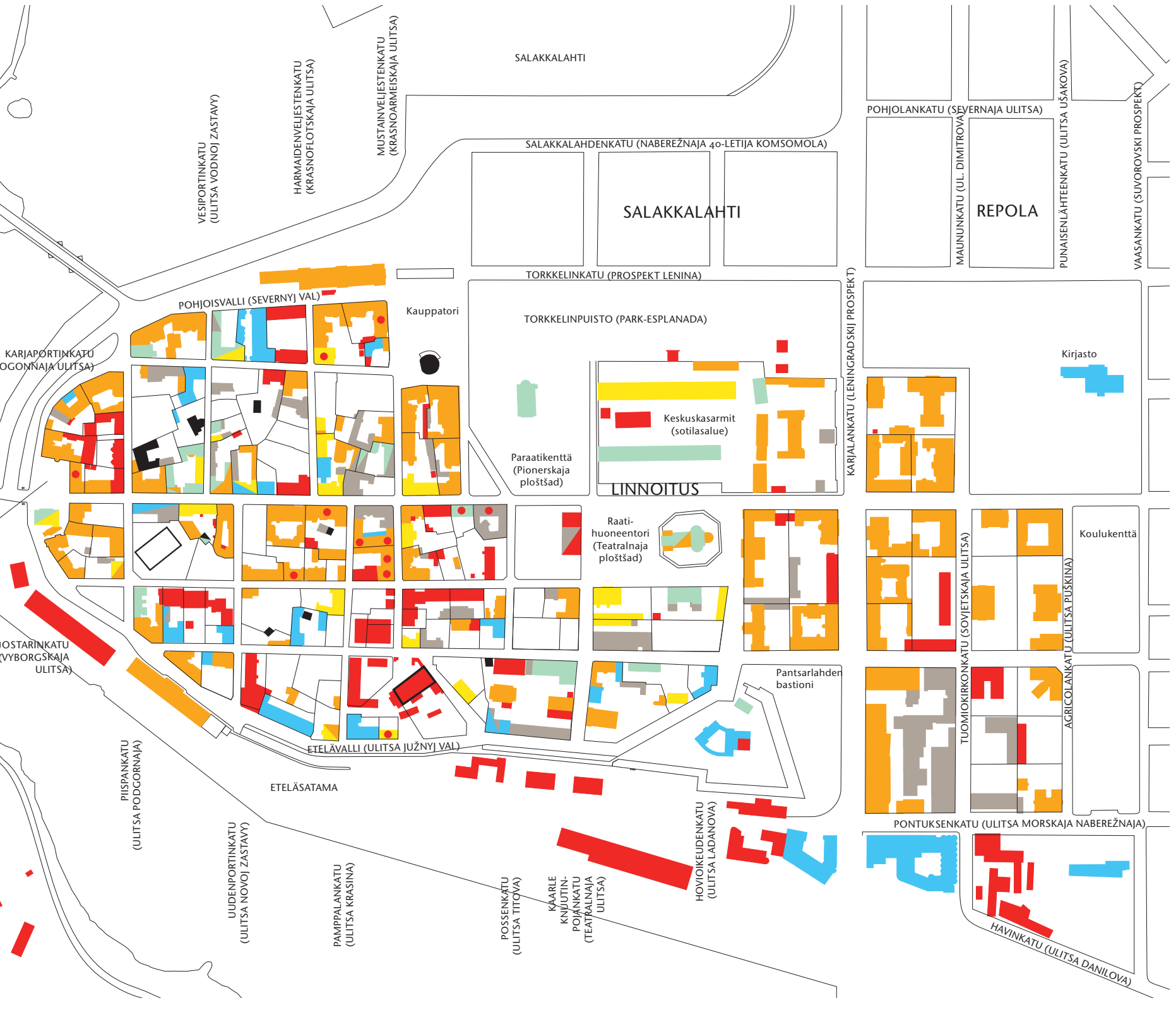

Uuden neuvostoihanteiden mukaisen asemakaavan laatiminen ei ollut helppoa puuttuvien asiakirjojen, paikallispoliitikkojen riitojen, kaupunkisuunnittelusta vastanneiden neuvostoviranomaisten ristiriitaisten vaatimusten sekä kaupunkirakentamisesta vastanneiden organisaatioiden alituisen muuttamisen vuoksi. Ensimmäinen paljolti Viipurin kaupunginarkkitehti Otto-Iivari Meurmanin vuoden 1932 asemakaavaan perustunut neuvostoajan asemakaava laadittiin Viipurille vuonna 1947, mutta se ei tullut hyväksytyksi. Ensimmäinen asemakaava, jossa pyrittiin luomaan jatkumo suomalaisen Viipurin ja neuvostoihanteiden mukaisen Viipurin välille, hyväksyttiin vuonna 1953.[8]

Pian sodan jälkeen ymmärrettiin Viipurin kaupunkikeskustan historiallinen arvo. Ensimmäinen luettelo kulttuurihistoriallisesti arvokkaista rakennuksista laadittiin heinäkuussa 1945.[9] Kaupungin jälleenrakentamisesta ja sen historiallisen keskustan rekonstruoimisesta vastanneet arkkitehdit olivat hankalassa tilanteessa, kun heidän tehtäväkseen asetettiin kaupunkikeskustan ”historiallisen asutuksen” kunnostaminen. Heillä ei ollut käytettävissään juuri mitään rakennuksia koskevia asiakirjoja, koska ne oli evakuoitu Suomeen suomalaisten perääntyessä Viipurista vuonna 1944. Asiaa ei helpottanut se, että Viipuri oli aina vuoteen 1958 saakka suljettu Neuvostoliiton rajakaupunki. Kontaktit suomalaisiin kollegoihin, jotka mahdollisesti olisivat voineet auttaa asiassa, olivat käytännössä mahdottomia.[10]

Myös ideologiset seikat ohjasivat sitä, mitä korjattiin ja mitä hävitettiin purkamalla. Vuonna 1948 kaupungin johdon käskystä pudotettiin jalustalta Ville Vallgrenin tekemä ja vuonna 1908 paljastettu Torkkeli Knuutinpojan patsas. Onneksi patsas ei joutunut sulatettavaksi kuten usein tapahtui, ja se palautettiin entiselle paikalleen Neuvostoliiton romahduksen jälkeen kesällä 1993.[11] Loppunsa kohtasi vuonna 1893 valmistunut tuomiokirkko Torkkelinpuiston laidassa. Rakennus vaurioitui pahasti talvisodan pommituksessa, mutta olisi ollut vielä korjattavissa.

It was not easy to draw up a new town plan in line with Soviet ideals, due to the missing documents, disputes between local politicians, conflicting town planning requirements of the Soviet authorities and changes to the organizations responsible for urban construction. The first Soviet town plan for Vyborg was drawn up in 1947, largely based on the one by Vyborg town architect Otto-Iivari Meurman in 1932, but it was never approved. The first plan which aimed to preserve continuity between Finnish and Soviet Vyborg was approved in 1953.[8]

The historical value of the centre was recognized very soon after the war. The first list of historically valuable buildings was composed in July 1945.[9] The architects responsible for reconstructing the historic centre of the town were in difficult position, because their task was to renovate its “historical character”. They did not have documents about almost any buildings, because the Finns had taken these with them when they evacuated Vyborg in 1944. The fact that, until 1958, Vyborg was a closed Soviet border town did not help matters. In practice it was impossible to make contact with Finnish colleagues who might have been able to help them.[10]

Ideological considerations also guided what was restored and what was destroyed. In 1948, Ville Vallgren’s 1908 statue of Torkkeli Knuutinpoika was taken down from its pedestal by orders of the town authorities. Fortunately, the statue was not melted down, as was often the case, and it was returned to its former site after the collapse of the Soviet Union in the summer of 1993.[11] The cathedral on the side of Torkkeli Park, built in 1893, met its end. The building had been badly damaged during the Winter War bombing but could still have been restored. The Russians found it unnecessary to restore the church and already began to dismantle the ruins in the period between the Winter and Continuation wars in 1940–1941. The bricks were used for repairing other buildings.[12]

→
Punaisenlähteentori muuttui neuvostoaikana Punaiseksi toriksi (Krasnaja ploštšad) ja vuonna 1957 pystytettiin sitä vartioiva monumentaalinen Lenin-patsas. Torista tuli keskeinen kaupungin juhlien järjestämispaikka. Kuva on vuodelta 1966.
Kuva. Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Red Fountain Square became Red Square (Krasnaya ploshchad) during the Soviet period and from 1957 a monumental statue of Lenin stood guard over it. The square became the main venue for town celebrations. Photo dated 1966.
Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

←
Yksi neuvostoajan suurista ongelmista Viipurissa oli asuntojen riittämättömyys. Vanhaan kaupunkikeskustaan ei rakennettu paljoakaan uutta, vaan pyrittiin korjaamaan vanhaa. Uusia, neuvostoajalle tyypillisiä harmaasta silikaattitiilestä rakennettuja laatikkomaisia taloja nousi 1960-luvulla erityisesti Repolan kaupunginosan tuhoutuneiden talojen tilalle.
Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

One of the biggest problems of Soviet-era Vyborg was the lack of housing. Not much new building was done in the old town centre; instead the aim was to repair the old ones. The grey blocks built of sand lime bricks, typical of the Soviet period, were erected in the 1960s, to replace the destroyed buildings in the Repola district.
Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

Venäläisten mielestä kirkon korjaaminen oli tarpeetonta ja kirkon raunioita ruvettiin purkamaan jo talvisodan ja jatkosodan välisenä aikana 1940–1941. Kirkon tiiliä käytettiin korjausrakentamiseen muissa taloissa.[12]

Viipurin pääarkkitehtina 1970- ja 1980-luvuilla toimineen Dmitri Fridlandin mukaan neuvostovallan aikana kaupunki koki kolme erilaista rakennuskautta. Ensimmäinen niistä loppui 1960-luvun alussa. Silloin ”poliittisista syistä” tai ilman erityisiä syitä oli purettu vanhoja arvokkaita rakennuksia ja keskustaan oli rakennettu persoonattomia kerrostaloja. Toinen rakennuskausi alkoi vuonna 1963, jolloin valmistui Viipurin 20-vuotisrakennussuunnitelma. Suunnitelman mukaisesti kaupungin laidalle rakennettiin uusia asuinalueita ja samalla pyrittiin parantamaan keskustaa rakentamalla sen miljööseen erityisesti suunniteltuja taloja. Vuonna 1985 Viipuri sai uuden rakennussuunnitelman, jossa kaupungin keskusta sai paljon huomiota. Neuvostoliiton romahdus kuitenkin esti tämän suunnitelman toteuttamisen. Fridlandin mukaan Neuvostoliiton romahduksella oli myös positiivisia vaikutuksia, koska sitä seuranneen talouskriisin aikana Viipurin vanhasta keskustasta hävisivät teollisuuslaitokset, jotka olivat toimineet historiallisissa rakennuksissa.[13]

Rakennusten korjauksista vastanneet arkkitehdit joutuivat työskentelemään ilman alkuperäisiä rakennuspiirustuksia tavallaan ”sokeina” intuitionsa varassa. Siksi monet 1950-luvulla tehdyt korjaustyöt ja rakennusten ennallistukset muuttivat rakennusten ulkoasua: fasadit yksinkertaistuivat ja hankalasti saatavat materiaalit korvattiin toisilla. Lisäksi muutamien rakennusten ulkoasua muutettiin tarkoituksella uusklassiseksi, jolloin ideologisena tarkoituksena oli korostaa Viipurin yhteyttä Leningradin kanssa.[14]

Useissa tapauksissa ihmiset, joille asunto oli osoitettu, joutuivat itse korjaamaan sodan vauriot asunnossaan. He eivät olleet rakentamisen ammattilaisia ja rakennustarpeista oli huutava pula. Siksi materiaaleja irroteltiin muiden talojen raunioista ja uusiokäytettiin niin sisä- kuin ulkotiloissa, jolloin lopputulos ei ollut välttämättä arkkitehtonisesti ajatellen

According to Dmitriy Fridland, the town’s chief architect in the 1970s and 1980s, Vyborg went through three phases of construction during the Soviet period. The first of these ended in the early 1960s. At this time, for ‘political reasons’ or no particular reason at all, valuable old buildings were demolished and faceless apartment buildings were constructed in the town centre. The second construction period began in 1963, when Vyborg got a 20-year construction plan. According to this plan, new residential areas were built on the edge of the town and an attempt was made to improve the centre by building specially designed houses. In 1985 Vyborg got a new construction plan which focused a lot of attention on the town centre. The collapse of the Soviet Union prevented the implementation of this plan, however. Fridland also saw the collapse of the Soviet Union as having a positive impact, because during the economic crisis, industrial facilities which had been operating in historic buildings disappeared from the old centre.[13]

The architects responsible for the reconstruction had to work without the original construction plans, relying on a sort of ‘blind’ intuition. Thus, much of the repair and restoration work done in the 1950s changed the outward appearance of the buildings: the façades were simplified and alternatives were used for materials that were difficult to get hold of. In addition, some buildings were made to look neoclassical from the outside; the ideological intention was to emphasize Vyborg’s connection with Leningrad.[14]

In many cases, the people assigned an apartment were forced to repair the war damage to the apartment themselves. They were not construction professionals and there was a severe shortage of building materials. These were taken from the ruins of other buildings and reused both indoors and outdoors, so the end result was not necessarily architecturally harmonious.[15] As the war had destroyed many buildings altogether and old buildings had to be modified to the needs of the town’s new res-

sopusointuinen.[15] Kun sota oli tuhonnut monia rakennuksia kokonaan ja vanhoja rakennuksia oli muutettava kaupungin uusien asukkaiden tarpeisiin sopiviksi, rikkoutui korjausrakentamisen ja sodan hävittämien rakennusten mukana vanhan kaupunkikeskustan tiivis kaupunkitila. Monet sodasta lähtien tyhjänä olleet keskustan tontit ovat edelleen rakentamattomina, mitä voi Viipurin rakennuskantaa tutkineen arkkitehti Petri Neuvosen mukaan pitää toisaalta onnena, koska ympäristöön sopimattomia uudisrakennuksia on vanhassakaupungissa tämän vuoksi vähän.[16]

Viipurissa vahvasti läsnä oleva suomalainen funktionalismi ei kuulunut heti sodan jälkeen suojeltavan rakennuskannan joukkoon, sillä sen katsottiin edustavan ”porvarillista” tyylisuuntaa, jota kutsuttiin ”formalismiksi”. Vasta 1950-luvun puolimaissa, kun valtion virallinen kanta muuttui, funktionalismia alettiin pitää arvostettavana modernismina. Esimerkiksi Alvar Aallon suunnitteleman Viipurin kirjaston (1935) ensimmäisissä korjaussuunnitelmissa vuodelta 1953 hahmotellaan kaksi vaihtoehtoa: ensimmäinen pyrki rakennuksen ulkoasun ja interiöörin entisöintiin, toisessa ehdotettiin muun muassa fasadin koristelemista pylväiköllä uusklassiseen tyyliin.[17] Josif Stalinin kuolema tuona samaisena vuonna muutti kuin taikaiskusta näkemykset arkkitehtuurista ja rakentamisen painopisteistä. Modernismi ei ollut enää kirosana, nyt tavoitteeksi tuli rakentaa ideologisten fasadirakennusten sijasta erillisasuntoja perheille, joista suuri osa asui edelleen yhteisasunnoissa eli niin sanotuissa kommunalkoissa.[18]

Nikita Hruštštevin rakennusohjelma ja suomalaisten paluu

Vuonna 1963 hyväksytty arkkitehti Valentin Fogelin laatima Viipurin uusi asemakaava lähti oletuksesta, että kaupungin asukasmäärä kasvaisi edelleen nopeasti. Arvioitiin, että 1980-luvun alussa kaupungissa olisi noin 80 000 asukasta, mikä arvio osuikin sangen oikeaan. Siksi uudisrakentaminen asumalähiöihin oli edelleen tärkeällä sijalla. Vanhaankaupunkiin suunnittelemissaan uudisrakennuksissa Fogel pyrki huomioimaan niiden

idents, war-torn buildings and reconstruction broke up the dense urban space in the old town. Many plots that have been empty since the war are still vacant, which is a blessing, according to architect Petri Neuvonen who has researched Vyborg building stock, as this means that not many new buildings unsuitable for the milieu have been constructed in the old town.[16]

Finnish functionalism, which featured strongly in the old town, was not a style of building deemed to require preservation immediately after the war: ‘formalism’, as it was called, was seen as ‘bourgeois’. Only when the official government position changed in the mid-1950s did functionalism begin to be seen as valuable modernism. For example, two options were considered in the initial plan for restoring Alvar Aalto’s Vyborg Library (1935): the first was to restore the exterior and interior of the building, and the second included a proposal to decorate the façade with colonnades in the neoclassical style.[17] As if by magic, the death of Joseph Stalin during that same year changed architecture and construction priorities overnight. Modernism was no longer a dirty word, and instead of ideological façades, the aim was to build separate apartments for families, the majority of whom still lived in communal flats, called *kommunalki*.[18]

Nikita Khrushchev and the return of the Finns

Valentin Fogel’s new town plan was approved in 1963, based on the assumption that the population of Vyborg would continue to grow rapidly. It was estimated that at the beginning of the 1980s the town would have about 80,000 inhabitants; this proved to be startlingly accurate. Therefore, constructing new residential neighbourhoods continued to be a high priority. In designing new buildings for the old town, Fogel tried to take the historical milieu into account. He also disliked the Soviet habit of decorating buildings with ideological imagery and slogans. Another person who cherished the historical buildings of the old town was town architect V. Shcherbakov.[19]

Lähiöiden moderni arkkitehtuuri ei 1960- eikä 1970-luvuilla ihanteiltaan poikennut juurikaan länsimaisesta. Viipurin B-lähiön uudet talot voisivat olla ainakin ulkoisesti lähes mistä tahansa eurooppalaisesta kaupungista. Kuva on vuodelta 1974.

Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Modern suburban architecture in the 1960s and 1970s deviated little from its Western counterpart. Seen from the outside, at least, the new houses in the B suburb of Vyborg could be in almost any European town. Photo dated 1974.

Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

Uutta Neuvosto-Viipuria ja sen puistoja somistettiin sosialismin ihanteita ja estetiikkaa edustaneella taiteella. Valetut kipsipatsaat olivat tähän kätevä, nopea ja edullinen ratkaisu ja niinpä sellainen nousi myös tuhoutuneen tuomiokirkon perustusten päälle tasatulle puistoaukiolle. Kuva on vuodelta 1970, patsas on sittemmin poistettu.

Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Soviet Vyborg and its parks were adorned according to socialist ideals and aesthetics. Moulded plaster statues were a convenient, quick and inexpensive solution, and one was erected in the park on the levelled foundations of the destroyed cathedral. The picture dates from 1970: the statue has since been removed.

Photo: Leningrad Oblast State Archive in Vyborg.

sopivuuden vanhaan historialliseen miljööseen. Hän ei myöskään pitänyt neuvostoliittolaisesta tavasta koristella rakennuksia ideologisella kuvastolla ja iskulauseilla. Toinen vanhankaupungin historiallisten rakennusten säilyttämistä vaalinut henkilö oli kaupunginarkkitehti V. Štšerbakov.[19]

Viipurin kaupunkikuva kehittyikin kahtalaisesti: toisaalta vanhankaupungin ja kaupunkikeskustan yksittäisiä rakennuksia pyrittiin korjaamaan ottaen huomioon ympäröivä kaupunkirakenne ja miljöö, toisaalta kaupungin rakentaminen keskittyi ydinkeskustan kaakkoispuolisten lähiöiden rakentamiseen Neuvostoliitossa omaksuttujen periaatteiden mukaisesti. Kun vielä sodan jälkeen rakennustapaa dominoi niin sanottu stalinilainen empiretyyli tai ”leningradilainen uusklassismi”, jonka tyylipuhdas edustaja on esimerkiksi vuonna 1953 valmistunut Viipurin rautatieasema, 1950-luvun lopulla luovuttiin tästä koristeellisesta ja mahtipontisesta tyylistä. Nyt Viipuriin alkoi nousta rakennuselementtien massatuotantoon ja tehokkaaseen rakentamiseen perustuneita Hruštštevin ajan kerrostaloja, harmaasta silikaattitiilestä rakennettuja laatikkomaisia ”hruštševkoja”. Tämän muutoksen taustalla oli valtion alulle panema asutusohjelma, jolla pyrittiin tarjoamaan kaikille perheille oma asunto. Näin Neuvostoliitossa asutettiin uusiin kerrostaloasuntoihin ilmeisesti yli 140 miljoonaa ihmistä.[20]

Ksenia Litvinenkon mukaan Viipurin ja Karjalankannaksen alueella on 1960- ja 1970-luvun rakennussuunnittelussa havaittavissa myös jonkin verran paikallista variaatiota. Tämä perustui sotaa edeltäneeltä ajalta säilyneen rakennuskannan huomioon ottamiseen sekä vaikutteisiin, joita saatiin rajan takaa suomalaisesta modernista kaupunkirakenteen ja teknologian kehityksestä. Pian sodan jälkeen Viipuri nimettiin ”vanhaksi venäläiseksi kaupungiksi” ja ”vallankumouksellisen liikkeen tyyssijaksi”, ja siksi se sai neuvostojohdolta erityisen huomion ja myös varoja jälleenrakennukseen. ”Historiallisen kaupungin” statuksen Viipuri sai vasta vuonna 1970, jolloin sillä oli suuri merkitys kaupungin historiallisen keskustan vanhojen rakennusten säilyttämiselle ja restauroinnille.[21] Viipuria suunnitelleet arkkitehdit joutuivat näin rakentamaan ikään kuin kahta kaupunkia: rekonstruoimaan vanhaa sotaa edeltänyttä Viipuria ja suunnittelemaan neuvostoihanteiden mukaista modernia Viipuria. ”Suomalaisuus” ei kuitenkaan kuulunut Neuvostoliitossa sellaisten kansallisuuksien joukkoon, joiden arkkitehtuuri olisi ollut noudatetun kansallisuuspolitiikan mukaisesti suojeltavaa. Viipuri kuului Leningradin alueeseen ja siksi sen tuli edustaa ”leningradilaista” kaupunkia Neuvostoliiton länsirajalla. Siksi Viipurin rakennuskanta ei ollut ”suomalaista” vaan ”eurooppalaista”.[22]

The townscape of Vyborg was developed in two directions. On the one hand, an attempt was made to restore individual buildings in the town and centre with sensitivity to the surrounding urban milieu, and on the other, construction of suburbs southeast of the town centre proceeded according to Soviet principles. The ‘Stalinist Empire’ or ‘Leningrad neoclassical’ style continued to dominate post-war construction: a classic example of this style is Vyborg railway station, which was finished in 1953. In the late 1950s, that ornate and pompous style was abandoned. The Khrushchev-era apartment buildings, or *khrushchevki*, were constructed of grey silicate blocks and mass-produced elements with efficient construction methods. This change was due to the government housing programme, which aimed to provide all families with their own apartment. Apparently, the Soviet Union housed over 140 million people in these new apartment blocks.[20]

According to Ksenia Litvinenko, there is some evidence of regional variation in building design in Vyborg and the Karelian Isthmus. This was partly due to consideration for the preserved pre-war building stock and partly to the influence of developments in modern Finnish urban structure and technology on the other side of the border. Soon after the war, Vyborg was called an “old Russian town” and a “bastion of the revolutionary movement”; thus it attracted special attention from the Soviet leadership and the funds for reconstruction. Vyborg only achieved ”historic town” status in 1970, which was extremely important for preserving and restoring the old buildings in the historic town centre.[21] One could say that Vyborg’s architects were forced to build two towns at once: to reconstruct the old pre-war Vyborg and plan a modern Vyborg based on Soviet ideals. Finnish was not, however, one the nationalities to be preserved in the architecture in accordance with Soviet nationality policy. Vyborg belonged to the Leningrad region and so it had to represent the “Leningrad” style on the Soviet Union’s western border. This is why the Vyborg buildings were not called “Finnish”, but “European”.[22]

Nevertheless, Finnish influences also made themselves felt. The first Leningrad architects visited Finland in 1957, which marked the beginning of a systematic study of Finnish modern building design and the attempt to apply what was learned to urban planning. When Finns were able to travel to Vyborg in the 1960s, some Finnish architects informally submitted construction drawings to Soviet architects doing restoration work in the town. This gave those responsible for urban planning in Vyborg a better idea of what its buildings had been like before the war.

Vaikutteita imettiin myös Suomen puolelta. Ensimmäiset leningradilaisten arkkitehtien matkat Suomeen tehtiin 1957, ja tästä alkoi systemaattinen suomalaisen nykyaikaisen rakennussuunnittelun tutkimus ja pyrkimys opitun hyväksikäyttöön kaupunkisuunnittelussa. Suomalaisten matkailun mahdollistuttua Viipuriin 1960-luvulla muutamat suomalaiset arkkitehdit toimittivat epävirallisesti rakennuspiirustuksia Viipuria kunnostaville neuvostoarkkitehdeille. Näin Viipurin kaupunkisuunnittelusta vastanneille syntyi aiempaa parempi käsitys siitä, millaisia kaupungin rakennukset olivat olleet ennen sotaa. 1970-luvun alussa alkaneessa Pyöreän tornin ennallistamisessa otettiin lähtökohdaksi palauttaa se asuun, jonka se sai 1920-luvulla, kun tila muokattiin Uno Ullbergin ja Jalmari Lankisen suunnitelmien mukaisesti ravintolaksi.[23] Suomalaisten ja neuvostoliittolaisten arkkitehtien ja rakentajien yhteistyö sai myös ”virallisempia” muotoja. Eräänlaiseksi suomalais-neuvostoliittolaisen yhteistoiminnan maamerkiksi nousi Salakkalahden rannalle vuonna 1982 valmistunut Vladimir Štšerbinin suunnittelema Družba-hotelli. Ulkomaalaisia turisteja palvelemaan tarkoitettu ja laivan muotoja mukaileva hotelli rakennettiin suurelta osin suomalaisvoimin, myös kalusteet tulivat Suomesta.[24]

Viimeisen neuvostoajan asemakaavan Viipurille laativat arkkitehdit Dmitri Fridland ja Nelli Li vuonna 1985. Suunnitelma lähti ajatuksesta, että Viipurin asukasmäärän kasvu jatkuisi ja että se olisi vuonna 2005 noin 90 000 henkeä. Suunnitelman olennaisia piirteitä olivat uusien asumalähiöiden rakentamisen jatkaminen varsinaisen kaupunkikeskustan ulkopuolelle, teollisuuslaitosten siirtäminen pois Viipurin keskustasta ja vanhan historiallisen keskustan rekonstruointi. Vanhan keskustan rakennukset inventoitiin ja monille niistä myönnettiin historiallisen muistomerkin status, mikä merkitsi sitä, että talo oli suojeltu ja sitä voitiin korjata vain alkuperäisen asun mukaiseksi. Neuvostoliiton talous oli tässä vaiheessa kuitenkin niin huonossa kunnossa, ettei rahaa riittänyt juuri lainkaan vanhojen rakennusten kunnostamiseen. Ajatus vanhankaupungin rakennusten ja miljöön suojelusta oli tästä huolimatta kaupunkisuunnittelun keskeinen periaate.[25] Neuvostoliitto romahti vuonna 1991 ja koitti uuden Venäjän aika.

Viipurin kaupunkikeskustan ”uusi” eurooppalainen imago

Uuden Venäjän aikana Viipurin kaupunkikeskusta on kokenut melkoisia muutoksia. Toisaalta monet arvokkaat historialliset talot ovat jääneet kylmilleen ja rapistuneet pystyyn. Osa niistä on suoranaisessa sortumisvaarassa. Tähän on ollut useita syitä, vähimpänä ei suinkaan ole ollut 1990-luvun puolivälissä tehty omaisuuden yksityistäminen. Rakennusten uudet omistajat eivät ole eri syistä joko kyenneet tai halunneet ryhtyä korjaamaan vanhaa rakennusta, rahat ovat loppuneet kesken tai uusi omistaja on yksinkertaisesti kadonnut. Syitä lienee monia. Toinen piirre on uudisrakentamisen käynnistyminen vanhassakaupungissakin. Huonokuntoisia vanhoja rakennuksia on purettu ja niiden tilalle on rakennettu enemmän tai vähemmän miljööseen sopivia taloja. Tämä on herättänyt vilkasta keskustelua ja kiistoja Viipurissa, mutta asia on huomioitu laajalti myös Suomessa. Kun Viipurin vanhassa keskustassa huonokuntoisia, vanhoja taloja korvataan uusilla, suomalaiset kokevat, että samalla tuhotaan suomalaista kulttuuriperintöä. Siksi heilläkin on ollut tarve sanoa sanansa asiassa.[26]

Viipurin historiallisen kaupunkikeskustan kehittämisen suuri kysymys onkin, mitä tehdä huonoon kuntoon päässeille rakennuksille. Tulisiko niiden omistajat velvoittaa restauroimaan rakennukset alkuperäiseen asuunsa, ja jos näin, kuka maksaisi tämän työn? Toinen vaihtoehto on purkaa huonokuntoiset rakennukset, mutta säilyttää miljöö rakentamalla tilalle modernilla tekniikalla varustetut, ulkoisesti entisen rakennuksen näköiset replikat. Tällöin on syytä kysyä, onko kyseessä enää alkuperäinen miljöö. On kuitenkin muistettava, että suuri osa eurooppalaisten kaupunkien vanhoista kaupunginosista tuhoutui toi-

When restoration work on the Round Tower began in the early 1970s, the original aim was to restore it to its 1920s condition, when it housed a restaurant designed by Uno Ullberg and Jalmari Lankinen.[23] Finnish and Soviet architects and builders also cooperated on a ‘more official’ level. The Druzhba Hotel, designed by Vladimir Shcherbin and built on the shores of Salakkalahti Bay, was a kind of monument to Finnish-Soviet cooperation. Shaped like a ship and intended for foreign tourists, the hotel was largely constructed with Finnish resources, and even the furniture came from Finland.[24]

The last Soviet-era town plan was drawn up by the architects Dmitriy Fridland and Nelli Li in 1985. It was based on the assumption that the population of Vyborg would continue to grow and reach 90,000 by 2005. The key aims of the plan were to continue constructing new residential neighbourhoods outside the actual town centre, move industrial plants out of the centre and restore the historic old town. An inventory of the buildings in the old town centre was made and many of them were granted historical monument status, which meant that the house was protected and could only be restored in keeping with its original style. At this point, however, the Soviet economy was already in such poor shape that there was hardly enough money for the renovation work. Nevertheless, preserving the buildings and milieu of the old town became a central principle of urban planning.[25] The collapse of the Soviet Union in 1991 marked the dawn of a new Russia.

The ‘new’ European imago of Vyborg town centre

Vyborg town centre has changed dramatically in the new Russia. On the one hand, many valuable historic houses have been left standing empty and dilapidated. Some of them are in grave danger of collapsing. There are a number of reasons for this, one important reason is the privatization of property by the mid-1990s. The new owners of the old buildings were either unable or unwilling to repair them, because they ran out of money, the new owner had simply disappeared, or for a variety of other reasons. On the other hand, new construction also started in the old town. Dilapidated old buildings have been demolished and new ones constructed in their place, more or less suited to the historic setting. This has given rise to a lively debate and controversy in Vyborg, but the issue has also attracted a lot of attention in Finland. When the dilapidated old houses in the centre of Vyborg are replaced by new ones, Finns feel that their cultural heritage is being destroyed. This gives them the need to have a say on the matter.[26]

The biggest issue regarding the development of Vyborg's historic town centre is what to do with these buildings that have fallen into disrepair. Should the owners be obliged to restore the buildings to their original condition and if so, who is going to pay for the work? The other option is to demolish dilapidated buildings but preserve the milieu by replacing them with replicas, equipped with modern technology, that look like the old ones from the outside. In this case, it is fair to ask whether the original milieu is retained. It must be remembered, however, that a significant proportion of the old towns of Europe were razed to the ground during the Second World War. In many cases, copies of the old buildings were built on their old sites, and this reconstructed streetscape was good enough medieval town atmosphere for tourists. The third option is to completely replace buildings that were irreparable. Where this is done, it is essential to consider what kind of new construction would suit the atmosphere of the old town. In the last few years, this has not succeeded very well.

This is not just a matter of the buildings and their cultural historical value. The old towns of Europe are teeming with life. To achieve this, the buildings have to be at least usable in order to conduct profitable business. Very few people want to live in or next door to the crumbling ruins of an outdoor museum, of which there are several in the old town centre

Moskovski prospekt kulkee Patterinmäen ja vanhan Linnoituksen kaupunginosan välissä. Kadun varteen rakennettiin paljon uusia taloja Hruštštevin aikana. Siitä tuli tyypillinen neuvostokaupungin katu; leveä ja suora prospekti, jota reunustavat harmaat laatikkomaiset talot ja valuraudasta tehdyt aidat edustavat 1960-luvun neuvostoarkkitehtuurin näkemyksiä kaupunkimiljööstä. Kuvassa Moskovski prospekt vuonna 1965.
Kuva: Leningradin alueen valtiollinen arkisto (LOGAV), Viipuri.

Moskovskiy prospekt runs between Patterinmäki Hill and the old fortress district. A lot of new buildings were constructed during the Khrushchev era. It became a typical Soviet street; a wide and straight avenue lined with grey box-like houses and cast-iron fences representing 1960s architectural interpretations of an urban setting. The image shows Moskovskiy prospekt in 1965.
Photo: Leningrad Oblast State Archive (LOGAV), Vyborg

sessa maailmansodassa maan tasalle. Monet niistä rakennettiin vanhojen talojen kopioina osin tai kokonaan takaisin paikoilleen ja tämä uudisrakennettu katukuva kelpasi hyvin matkailijalle keskiaikaisena kaupunkimiljöönä. Kolmas vaihtoehto on korvata korjauskelvottomiksi rapistuneet rakennukset kokonaan uusilla. Tällöin on olennaista pohtia, millainen uudisrakentaminen sointuisi vanhankaupungin miljööseen. Tässä ei ole kuluneiden viimeisten vuosien aikana onnistuttu kovinkaan hyvin.

Kysymys ei ole vain rakennuksista ja niiden kulttuurihistoriallisista arvoista. Euroopan kaupunkien vanhat kaupunginosat kuhisevat elämää. Tämän takaa se, että rakennuskanta on vähintään käytettävässä kunnossa ja että siellä on siksi mahdollista harjoittaa tuottavaa liiketoimintaa. On myös niin, että vain harva haluaa asua rapistuvassa ulkomuseossa tai raunioiden naapurissa, jollaisia Viipurin vanhassa kaupunkikeskustassa on jo monta. Jotta alueen kulttuurihistorialliset arvot voitaisiin säilyttää, olisi vanhan kaupunkikeskustan rakennuskanta tavalla tai toisella kunnostettava sellaiseksi, että asukkaat, liikkeenharjoittajat ja matkailijat kokisivat paikan houkuttelevaksi. Vain aktiivisessa käytössä olevat rakennukset ja miljööt pysyvät kunnossa ja säilyvät – historialliset ja nykypäivän kerrostumansa säilyttäneinä – jälkipolville saakka.

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen suomalaisturistien määrä Viipurissa kasvoi nopeasti. Samalla kasvoivat myös turismiin liittyneet kielteiset lieveilmiöt: väärennettyjen tuotteiden kauppa, prostituutio, varkaudet, ryöstöt ja muu rikollisuus. Toki suomalaisia vetivät Viipuriin paitsi kaupungin miljöö ja siihen liittyneet muistot, myös kauppatorin kojumeressä myydyt puoli-ilmaiset tuotteet, halpa alkoholi ja naisseura. Moni maksoi kuitenkin halvat hinnat kalliisti menettämällä lompakkonsa. Lopulta tilanne kulminoitui siihen, että vuonna 2003 suomalaiset matkanjärjestäjät alkoivat jatkuvien ryöstöjen seurauksena boikotoida Viipuria. Elinkeinoelämälle tärkeiden suomalaisturistien katoaminen katukuvasta sai Viipurin hallinnon ryhtymään toimiin. Kauppatori siivottiin kojuista ja rikollisuus pantiin aisoihin. Suomalaisten turistien määrä ei kuitenkaan enää elpynyt entiselleen. Nykyään Viipurin turismipalvelut suunnataankin paljolti venäläisille.[27]

Nykyisin Viipuri nähdään eräänlaisena venäläisten turistien Mekkana. Pietarin läheisyys, ainutlaatuinen rakennuskanta, keskiaikainen

of Vyborg. In order to preserve the cultural and historical value of the area, the old buildings in the town centre should be restored one way or another to make the place attractive to the inhabitants, shopkeepers and tourists. Only using them will keep the buildings and setting in good condition and preserve them – with their layers of history – for future generations.

After the collapse of the Soviet Union, the number of Finnish tourists in Vyborg grew rapidly. This also increased the negative impact of tourism; trade in counterfeit goods, prostitution, theft, robberies and other crime. Finns were not only attracted to Vyborg by the atmosphere and memories of the town, but also the almost free products sold in the market, cheap alcohol and female company. But many paid dearly for the low prices by losing their wallet. The situation finally came to a head when, as a result of continuous pickpocketing, in 2003 Finnish tour operators began to boycott Vyborg. The loss of Finnish tourists, an important source of business, spurred Vyborg's authorities to take action. The stalls were removed from the market square and crime was curbed. Despite this, Finnish tourist numbers did not return to previous levels. Today, Vyborg tourism services are largely aimed at Russians.[27]

Vyborg is now seen as a kind of Mecca for Russian tourists. Proximity to St Petersburg, unique building stock, a medieval castle and the town's rich history make Vyborg a favourite Russian destination. Fast local trains and buses between St Petersburg and Vyborg make it easy

Maaliskuun 7. päivänä vuonna 1958 Torfjanovkan kylässä (suomalaisittain Ylä-Urpala) avattiin rajanylityspaikka autoliikenteelle. Siitä alkoi suomalainen turismi Viipurissa. Ensimmäiset suomalaiset turistibussit pysähtyivät Viipurin rautatieaseman aukiolle heinäkuun 1. päivänä 1958. Kuvassa on jokin virallinen suomalainen delegaatio Viipurin keskustassa vuonna 1961.
Kuva: Viipurin kaupunginmuseo.

On 7 March 1958, a border crossing for car traffic was opened in the village of Torfyanovka (in Finnish, Ylä-Urpala). This heralded the beginning of Finnish tourism in Vyborg. The first Finnish tourist buses stopped on the railway station square in Vyborg on 1 July 1958. The image shows an official Finnish delegation in the centre of Vyborg in 1961.
Photo: Vyborg Municipal Museum.

linna sekä kaupungin rikas historia tekevät Viipurista venäläisten suosikkimatkakohteen. Nopeat paikallisjunat ja linja-autot, jotka kulkevat Pietarin ja Viipurin välillä, mahdollistavat vaikkapa yhden päivän pikavierailuja, jotka eivät vaadi pitkiä suunnitteluja. Kun Vilna, Riika ja Tallinna eivät enää olleet Baltian maiden irtauduttua Neuvostoliitosta samalla tavoin pietarilaisten tavoitettavia kuin ennen, Viipuri on jäänyt ainoaksi Itämeren piirin vanhaksi länsieurooppalaiseksi kaupungiksi, joka sijaitsee Venäjän rajojen sisäpuolella. Se tarkoittaa sitä, että vain Viipurissa venäläiset matkailijat saavat mahdollisuuden tutustua vanhaan länsieurooppalaiseen kaupunkimiljööseen, ikään kuin käydä ulkomailla ilman viisumia ja kielivaikeuksia.

Matkailun kehittämiseksi tarvitaan laadukkaita majoitus- ja ruokailutiloja sekä kiinnostavia nähtävyyksiä ja kulttuuritapahtumia.[28] Nykyinen Viipuri täyttää nämä edellytykset suhteellisen hyvin. Hotellien, kahviloiden ja ravintoloiden tarjonta on runsasta, nähtävyyksiä riittävästi ja kalenteri täynnä tapahtumia. Venäläisten elokuvien festivaali ”Ikkuna Eurooppaan”, erilaiset ritariturnajaiset ja keskiaikaiset markkinat samoin kuin jazz-, etno-, folk- ja elektronisen musiikin festivaalit sekä linnan oopperajuhlat houkuttelevat kaupunkiin vuosittain tuhansia vieraita.[29] Näin muodostuu se Viipurin imago, jota asiantuntijat pitävät hyvänä Venäjän sisäisen turismin kannalta. Se voidaan tiivistää seuraavasti: rauhallinen ja ystävällinen provinssikaupunki, joka on hieman ränsistynyt, mutta täynnä keskiaikaista romantiikkaa ja vanhaa kulttuuria.

Venäläisille matkailijoille Viipuri esitellään keskiaikaisena länsieurooppalaisena kaupunkina, jonka ”rikas historia on rakennettu eri kansojen – karjalaisten, ruotsalaisten, venäläisten, saksalaisten ja suomalais-

to pop over for a quick day trip without much planning. Ever since the Baltic States separated from the Soviet Union, Vilnius, Riga and Tallinn were no longer as accessible to visitors from St Petersburg as they had been. So Vyborg is the only old Western European town on the Baltic Sea left within the borders of Russia. This means that only in Vyborg can Russian tourists get a chance to explore an old town with a Western European milieu and ‘go abroad’ without a visa or language difficulties.

For tourism to develop, even more is needed – quality places to stay and eat out, interesting sights and cultural events.[28] Currently Vyborg meets these conditions relatively well. There is a plentiful supply of hotels, cafés and restaurants, enough attractions and a calendar full of events. The *Window to Europe* Russian Film Festival, different knightly tournaments and medieval market, jazz, ethno, folk and electronic music festivals, and the Castle Opera Festival all attract thousands of visitors every year.[29] The experts agree that all this creates a good imago of Vyborg in terms of domestic Russian tourism. It can be summarized as follows: a peaceful and friendly provincial town, which is a little run down, but full of medieval romance and old culture.

Vyborg is presented to Russian tourists as a medieval Western European town with a “rich history built by the joint effort of different peoples – the Karelians, the Swedes, the Russians, the Germans and the Finns.”[30] Medieval times have become the real tourist attraction and take the lead role in all the latest guides to Vyborg.[31] The Middle Ages are reflected in the townscape in medieval-themed restaurants, boutiques and cafés. Various festivals are organized in and around Vyborg Castle, creating a fun atmosphere based on a romanticized and mythologized

Historiaa muistetaan usein erilaisin muistomerkein, mutta ne saavat usein tarkoitushakuisia muotoja. Vuonna 2011 Viipuri sai Venäjän valtiolta sotakunnian muistomerkin, joka kunnioittaa kaupungin venäläisten puolustajien sankaritekoja. Kaupunki oli kuitenkin koko talvisodan ajan ja lähes jatkosodan loppuun suomalaisten joukkojen hallussa.
Kuva: Kimmo Katajala 2017.

History is often remembered in various monuments, but they often take tendentious forms. In 2011 Vyborg received a war monument from the Russian State, honouring the heroic deeds of Russian defenders of the town. However, throughout the whole Winter War and almost to the end of the Continuation War, the town was held by Finnish troops.
Photo: Kimmo Katajala 2017.

ten – yhteisvoimin".[30] Keskiajasta on tullut todellinen matkailuhoukutin, joka saa pääroolin jokaisessa nykyisessä Viipurin matkaoppaassa.[31] Keskiaika näkyy kaupunkikuvassa keskiaikateemaisina ravintoloina ja kahviloina, puoteina ja näyttelyinä. Viipurin linnassa ja sen ympäristössä järjestetään erilaisia viihteellisiä historiafestivaaleja, joiden tunnelmaa rakennetaan erityisesti romantisoidun ja mystisen keskiaikakäsityksen varaan. Historiallisten yksityiskohtien aitous on sivuseikka kaikille osapuolille – niin kohteiden omistajille, tapahtumien järjestäjille kuin osallistujillekin. Olennaisinta on karnevaalihenki, joka sallii arkisten käyttäytymisnormien rikkomisen. Vanhasta Viipurista, linnasta ja Pyhän Annan linnoituksen muureista on tullut festivaalien ja elokuvien kulissi, ja tapahtumissa tarjotussa historiakuvassa mielikuvitukselliset myytit ja legendat ovat usein syrjäyttäneet todellisen historian.

Keskiaika ei jäänyt varjoon, vaikka venäläismatkailijoille korostettiinkin kaupungin venäläistä menneisyyttä. Päinvastoin, venäläisten roolia kaupungin menneisyydessä on varsinkin viime vuosina tähdennetty jatkuvasti. Tällainen kehitys johtuu siitä, että isänmaallisuus ja venäläisyys ovat Venäjän hallituksen politiikan myötä korostuneet voimakkaasti 2010-luvulla koko maassa ja Venäjä pyrkii rakentamaan vahvan valtion imagoa ja kansallista identiteettiä.[32] Siten myös Viipurin historiallinen imago on venäläistymässä uudelleen. Sen huomaa katujen julisteista, kaupungin juhlakoristeista ja muistakin merkeistä. Esimerkiksi vuonna 2010 kaupungissa paljastettiin Turunsillan Siikaniemen puoleiseen päähän yliamiraali Fjodor Apraksinin patsas. Amiraali oli Pietari Suuren asetoveri, jolla oli keskeinen rooli kaupungin valloituksessa suuren Pohjan sodan aikana vuonna 1710. Muistomerkin paljastustilaisuudessa paiconcept of the Middle Ages. The authenticity of historical detail is a minor issue for all parties, whether site owners, event organizers or participants. The carnival spirit is key, and allows festival-goers to let go of everyday rules of behaviour. Old Vyborg, its castle and the fortress walls of St Anna's Crown have become a stage set for festivals and films. The imaginative myths and legends presented at these events are often very far from the historical truth.

The Middle Ages is not overshadowed, although the town's Russian past is emphasized to Russian tourists. Indeed the Russian contribution to the town's history has been continuously highlighted, especially in recent years. This development is due to the Russian government policy of promoting patriotism and Russianness throughout the country in the 2010s; Russia is striving to construct the imago of a strong state and national identity.[32] Thus, the historical imago of Vyborg is being re-Russified. This can be seen in posters on the streets or festival decorations in the town. In 2010, for instance, a statue of Fyodor Apraksin was unveiled at the Siikaniemi Cape end of the castle bridge. The admiral was a comrade-in-arms of Peter the Great and played a key role in the conquest of the town in 1710, during the Great Northern War. At the unveiling ceremony, the local governor declared that historical justice was done when Vyborg was "returned to Russia" by the admiral's troops. The authorities made no secret of the fact that the statue was erected for ideological reasons. Others thought differently, seeing the event as reflecting the "expansion of [Russia's] imperialist values."[33]

The current Russian interpretation of history is also revealed by the fact that Vyborg was awarded the title of "City of Military Glory" in

Taulukko | Table 5.
Viipurin väestö 1570–2010 | Population of Vyborg, 1570–2010

Ruotsin aika | Swedish period

n. 1570	n. 1 800
n. 1640	n. 4 200
n. 1700	n. 3 500

Venäjän aika | Russian period

1718	1 327
1738	1 285
1744	1 326
1753	1 796
1786	3 046
1811	2 893

Autonomisen Suomen aika | Period of Autonomous Finland

1815	2 746
1820	3 387
1840	4 737
1850	8 618
1860	5 421
1870	10 619
1880	14 055
1890	20 763
1900	32 312
1910	27 508

Suomen aika | Finnish period

1920	30 071
1930	55 750
1939	74 247

Neuvostoliiton ja Venäjän aika | Soviet and Russian period

1948	n. 30 000
1959	51 088
1970	65 188
1979	75 573
1989	80 924
2002	79 224
2010	79 962
2014	80 265

Asukasluvussa ei ole mukana 1500-luvulta 1900-luvulle saakka linnaan ja varuskuntiin sijoitettu sotaväki. Etenkin 1700-luvulla monilla sotilailla ja upseereilla oli varuskunnassa mukana myös perheensä, jotka eivät näy kaupungin väkiluvussa. Esikaupunkien asukkaat tulevat mukaan väkilukuun sitä mukaa kuin esikaupunkeja liitettiin varsinaiseen kaupungin alueeseen.

The figures on the resident population from the sixteenth to the twentieth centuries do not include the soldiers billeted in the castle and garrison. Especially in the eighteenth century, many of the soldiers and officers in the garrison had their families with them, who do not appear in the town population figures. The residents of the suburbs were included in the town population when these suburbs were incorporated into the actual urban area.

Lähteet | Sources: 1500- ja 1600-luvut ks. luku ”Linnan varjosta kaupalliseksi keskukseksi – Viipurin väestö 1500- ja 1600-luvulla” | On the sixteenth and seventeenth centuries see Chapter ”From the Shadow of the Castle to the Commercial Centre – the Population of Vyborg in the sixteenth and seventeenth centuries”; 1700-luvun tiedot teoksesta | data on the eighteenth century in Ruuth, J. W. – Kuujo, Erkki, *Viipurin kaupungin historia III. Vuodet 1710–1812*. Torkkelin Säätiö, Helsinki 1975, 49; vuoden 1811 tiedot Viipurin seurakuntiin kirjoitetusta väestöstä ja vuoden 1820 henkikirjatiedot | data on the recorded population of Vyborg parish in 1811 and 1820 census Kaukiainen, Yrjö, Asutus- ja väestökehitys. Teoksessa | In Kaukiainen, Yrjö – Marjomaa, Risto – Nurmiainen, Jouko (toim. | eds.), *Vanhan Suomen aika. Viipurin läänin historia IV*. Karjalan Kirjapaino Oy, Lappeenranta 2013, 221, 222; tiedot vuosilta 1815–1939 | data on 1815–1939 *Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1925*, Helsinki 1925, 9, taulu | Table 11, sekä | and *Suomen Tilastollinen Vuosikirja 1940*, 14, taulu | Table 13, kirkonkirjoihin ja siviilirekisteriin merkitty väestö | population recorded in church and civil registers. Tiedot Neuvostoliiton ja Venäjän ajalta 1944–2010: vuodelta 1948 | Information on the Soviet Union and Russia, 1944–2010: 1948 Shikalov, Yury, Viipuri muuttui neuvostokaupungiksi. Teoksessa | In Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990*. Tammi, Helsinki 2013, 108; vuodet | years 1959, 1970, 1979, 2002 *Демоскоп* Weekly No 823–824 (Katsottu 12.8.2019 | Accessed 12 August 2019.), http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus59_reg2.php; http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus70_reg2.php; http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus79_reg2.php; http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus89_reg2.php; http://www.demoscope.ru/weekly/ssp/rus02_reg2.php; vuodelta 2010 | year 2010 Всероссийская перепись населения 2010 http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm (Katsottu 12.8.2019 | Accessed 12 August 2019.)

kallinen kuvernööri lausui historiallisen oikeudenmukaisuuden toteutuneen, kun Viipuri ”palautettiin Venäjälle” amiraalin johtamien sotajoukkojen ansiosta. Viranomaiset eivät peitelleet sitä, että patsas pystytettiin ideologisista syistä. Toisinajattelijat puolestaan näkivät tapahtuman heijastelevan Venäjän ”imperialististen arvojen ekspansiota”.[33]

Venäjän nykyistä historiatulkintaa ilmentää myös se, että Viipuri sai ”Sotakunnian kaupungin” arvonimen maaliskuussa 2010. Presidentin allekirjoittamassa ukaasissa arvonimi mainitaan annetun ”urhoollisuudesta, sitkeydestä ja sankarillisuudesta, joita kaupungin puolustajat osoittivat taisteluissa Isänmaan vapauden ja itsenäisyyden puolesta”. Ukaasin teksti saattoi hämilleen niin historioitsijat kuin jotkut kaupungin asukkaatkin, sillä tosiasiassa venäläisten puolustustaistelujen historiaa Viipurissa ei ole olemassakaan.[34] Arvonimen myöntämisen kunniaksi kaupungissa paljastettiin Krepostnaja ulitsan (Linnankatu), ulitsa Puškinan (Agricolankatu) ja Suvorovski prospektin (Vaasankatu) väliin sijoittuvassa puistikossa aiheeseen liittyvä muistomerkki toukokuun 9. päivän Voitonpäivän juhlan yhteydessä vuonna 2011.

Näin nykyisille venäläisille turisteille Viipuria ”myydään” vanhana länsieurooppalaisena kaupunkina, joka on täynnä keskiaikaista mystiikkaa ja romantiikkaa. Kaupungista on tehty ”historiallinen Disneyland”, johon on lisätty venäläisyyttä ja isänmaallisia piirteitä. Viipuri koetaankin ennen kaikkea keskiaikaisena länsieurooppalaisena kaupunkina. ”Minulle tuli sellainen tunne, että olen joutunut keskiaikaiseen Ranskaan. Kaikki nuo mukulakiviset kadut, 1500- ja 1600-luvuilla rakennetut talot, ihmisten vähyys kaduilla luovat erityisen ilmapiirin”, kirjoittaa eräs pietarilainen nainen Viipurin matkastaan huhtikuussa 2015.[35] Toinen turisti, joka kävi Viipurissa elokuussa 2015, sai lähes samanlaisia matkavaikutelmia: ”Viipuri on ainutlaatuinen kaupunki. Sen omaperäinen keskiaikainen ilmapiiri ilmenee kaikkialta. […] Viipurissa on kiinnostava kävellä sen ikivanhoja katuja pitkin, katsoa sen eurooppalaisia rakennuksia, etsiä yhtenäisyyksiä ja erilaisuuksia muiden Euroopan kaupunkien kanssa. […] Vain autot paljastavat, että olemme kuitenkin nykyajassa, vahvempi on sellainen tunne, että olemme päässeet keskiaikaiseen ruotsalaiseen kaupunkiin.”[36] Viipuri nähdään myös sellaisena paikkana, joka on hyvin inspiroiva ja vaikuttava kohde taitelijoille tai muille ”sivistyneille ihmisille”.[37]

March 2010. The *ukase* (decree) issuing the title is signed by the president and refers to the “valour, heroism and tenacity which the town’s defenders showed in their fight for the freedom and independence of their Fatherland.” The text of the *ukase* might well confuse historians and some of the city’s inhabitants, as in fact there was never any Russian defensive battle in the history of Vyborg.[34] A monument honouring the granting of the title was unveiled as part of the Victory Day celebrations on 9 May 2011, in the park between Krepostnaya ulitsa (Linnankatu Street), ulitsa Pushkina (Agricolankatu Street) and Suvorovskiy prospekt (Vaasankatu Street).

Thus, Vyborg is ‘sold’ to Russian tourists today as an old Western European town brimming with medieval mysticism and romance. The town has become a ‘historical Disneyland’ with added Russianness and patriotic features. Above all, Vyborg is experienced as a Western European medieval town. “I felt like I’d landed in medieval France. All those cobbled streets, sixteenth and seventeenth century houses, so few people on the streets – it creates a special atmosphere”, a woman from St Petersburg wrote about her trip to Vyborg in April 2015.[35] Another tourist who visited Vyborg in August 2015 had almost the same impression: “Vyborg is a unique town. You can feel its original medieval atmosphere everywhere. […]. In Vyborg it’s interesting to stroll along its ancient streets, admire the European buildings and look for similarities and differences with other European towns. [...] Only cars give away the fact that we are in modern times, the feeling that you are in a medieval Swedish town is much stronger.”[36] Vyborg is also seen as a place that is a very inspiring and impressive destination for artists or other “cultured people”.[37]

LÄHDEVIITTEET | NOTES

1 *Виипурский большевик* 18.01.1941 | 18 January 1941.
2 Tikka, Boris – Balasov, Jevgeni – Stepakov, Viktor, *Karjalan kannas sotien jälkeen v. 1940–1941, 1944–1950*. Karelija – historian- ja kotiseudun tutkimusyhdistys, KultinformPress, Pietari 2002, 33.
3 *Виипурский большевик* 22.05.1941 | 22 May 1941.
4 Мусин, Мирхат – Рупасов, Александр, Виипури (Выборг) *1940 год. Документы*, Kustantajaa ei merkitty, Выборг 2009, 189, 199, 86–87; Большакова, Галина, Выборг советский: из истории становления и развития города в 1940-е годы. Aikakauslehti | In Journal *Вестник Удмуртского университета, История и филология*. Vol. 2. Уд.ГУ, Ижевск 2009, 80; Петрова, Галина, *История Выборга.* http://www.188800.ru/history/petrova (Katsottu 28.01.2011 | Accessed 28 January 2011.); Виипурский большевик 24.11.1940, 28.05.1941 | 24 November 1940, 28 May 1941.
5 Shikalov, Yury – Hämynen, Tapio, *Viipurin kadotetut vuodet 1940–1990*. Tammi, Helsinki 2013, 101, 108, 152.
6 *Выборгский большевик* 26.04.1946 | 26 April 1946.
7 Shikalov – Hämynen 2013, 115–116.
8 Shikalov – Hämynen 2013, 116; Petrov, Yevgeny – Krinitsyna, Taisia, From Finnish Urban Space to Soviet Urban Planning. The Development, Approval and Implementation of the First Soviet Master Plan of Vyborg in 1944–1953. Teoksessa | In Katajala, Kimmo (toim. | ed.), *Meanings of an Urban Space. Understanding the Historical Layers of Vyborg*. Lit Verlag, Zürich, 2016 216, 123–144.
9 Petrov – Krinitsyna 2016, 130–131.
10 Litvinenko, Ksenia, *Building Soviet Vyborg: Architectural Encounter in the Soviet-Finnish Borderland, 1960s–1980s*. Unpublished MA-thesis. Central European University, Department of History, Budapest 2017, 12.
11 Новоселова, Зинаида, *Торгильс Кнутссон: судьба рыцаря и памятника*. http://www.vbrg.ru/articles/istorija_vyborga/torgils_knutsson/sudba_rytsarja_i_pamjatnika/ (Katsottu 30.01.2012 | Accessed 30 January 2012.)
12 Shikalov – Hämynen 2013, 116.
13 Фридлянд, Дмитрий, Застройка Выборга второй половины XX в. Teoksessa | In Абдуллина, Светлана (toim. | ed.), *Страницы выборгской истории. Книга II*. «Европейский Дом», С.-Петербург 2004, 683–692.
14 Litvinenko 2017, 30.
15 Shikalov – Hämynen 2013, 115.
16 Neuvonen, Petri, History written in stone. Teoksessa | In Böök, Netta (toim. | ed.), *Common Heritage. The multicultural heritage of Vyborg and its preservation*. ICOMOS and The Finnish Architecture Society 2015, 49–51.
17 Litvinenko 2017, 56, 62.
18 Shikalov – Hämynen 2013, 146.
19 Shikalov – Hämynen 2013, 164, 185.
20 Shikalov – Hämynen 2013, 150; Litvinenko 2017, 14–16.
21 Shikalov – Hämynen 2013, 110–111, 168; vrt. | cf. Litvinenko 2017, 20, 48–49.
22 Litvinenko 2017, 51, 54–55.
23 Litvinenko 2017, 31–32, 37–38.
24 Litvinenko 2017, 44–45.
25 Shikalov – Hämynen 2013, 187–188.
26 Ks. mm. | Cf. e.g. *Helsingin Sanomat* 4.7.2013 | 4 July 2013; *Helsingin Sanomat* 7.7.2013 | 7 July 2013; *Helsingin Sanomat* 30.6.2014 | 30 June 2014; *Helsingin Sanomat* 14.11.2014 | 14 November 2014.
27 Shikalov, Yury, Russian, Lost, Fairy-tale: Images of Vyborg. Teoksessa | In Katajala, Kimmo (toim. | ed.), In *Meanings of an Urban Space. Understanding the Historical Layers of Vyborg*. Lit Verlag, Zürich, 2016, 236–243.
28 Люлько, Александр, Стратегия формирования имиджа городов и регионов. Teoksessa | In Василенко, Ирина (toim. | ed.), *Имидж России: концепция национального и территориального брендинга*. Экономика, Москва 2014, 153.
29 *Viipurin uutiset, Новости Выборга.* http://www.city.vbg.ru/content/vyborg-segodnya-0 (Katsottu 26.09.2014 | Accessed 26 September 2014.)
30 Tekijä tuntematon, *Наш Выборг – история города*. http://vbg-city.ru/vyborg (Katsottu 25.09.2015 | Accessed 25 September 2015.)
31 Katso esimerkiksi | See, for example: Максимович, Ярослав, *Выборг. Альбом-путеводитель по Выборгу.* ЦСКН, С.-Петербург 2012; Николаев, Андрей, *Древний Выборг. Легенды и городские истории.* Озон, С.-Петербург 2013; Николаев, Андрей, *Средневековый Выборг. История и предание.* ЦСКН, С.-Петербург 2015.
32 Lebedenko, Vladimir, On national identity and the building of Russia's image. Teoksessa | In Dinnie, Keith (toim. | ed.), *Nation Branding. Concepts, Issues, Practice.* Elsevier, Amsterdam 2008, 107–111.
33 Выборг 22.06.2010 | 22 June 2010.
34 Свободная пресса 27.02.2012 | 27 February 2012. Venäläiset ovat joutuneet puolustamaan kaupunkia vain loppukesästä 1941 suomalaisten hyökkäysvaiheessa. | The Russians had to defend the town from Finnish attack only in late summer 1941.
35 Гелюк, Юлия, *Тайны Выборга*. http://www.tourister.ru/responses/id_11515 (Katsottu 10.08.2015 | Accessed 10 August 2015.)
36 Глухов, Ярослав, *Средневековый Выборг*. http://yaroslav-glukhov.tourister.ru/photoalbum/24617 (Katsottu 11.08.2015 | Accessed 11 August 2015.)
37 Выборг. Часть 1: от вокзала к замку. http://www.wise-travel.ru/russia/leningradskaia-oblast/otzyv-3362.html (Katsottu 11.08.2015 | Accessed 11 August 2015.)

От советского города – к средневековому туристическому городу

В результате Зимней войны Выборг отошел к Советскому Союзу 13 марта 1940 г. Почти сразу началось строительство советского Выборга. Процесс этот был прерван начавшейся в июне 1941 «войной-продолжением» и продолжился лишь после окончания военных действий с Финляндией в сентябре 1944 г., когда Выборг вновь перешел в руки советских властей. Город заселялся переселенцами из различных регионов Советского Союза, прибывавших сюда, по большей части, из центральных районов России, а также из Белоруссии и с Украины. В 1948 г. в Выборге насчитывалось уже боле 30 000 жителей, а в 1957 их число достигает 51 000.

Важнейшей задачей первых послевоенных лет было восстановление города из руин и строительство жилья для новых жителей Выборга. Во многих отношениях эти работы проводились без единого плана. Первый послевоенный план застройки города, по которому предполагалось построить новый советский Выборг как продолжение уцелевшего финского Выборга, был одобрен лишь в 1953 г. У советских архитекторов, отвечавших за реконструкцию исторического центра города и восстановление Выборга вообще, не было в пользовании никаких документов финского периода, поскольку все они были вывезены в Финляндию в 1944 г. Задача усложнялась еще и тем, что до 1958 г. Выборг был закрытым приграничным городом, и контакты с финнами здесь были практически невозможны.

На решения по восстановлению или уничтожению тех или иных строений города влияли и идеологические факторы. Так, например, был окончательно уничтожен Новый кафедральный собор, возведенный в 1893 г. на окраине парка Торккеля (совр. Парк Ленина). После войны частично разрушенное здание собора еще можно было отреставрировать. Однако, по мнению советских властей, в соборе не было никакой необходимости, и он был снесен до основания, а кирпичи, из которых он был построен, были использованы при ремонте других строений. Место собора осталось незастроенным.

В процессе реставрации внешний вид некоторых старых зданий преднамеренно изменялся, им придавались черты, характерные для стиля неоклассицизма. В идеологическом плане целью таких изменений было подчеркнуть связь Выборга с Ленинградом. Из вновь построенных строений следует отметить здание вокзала, возведенное в 1953 г., представляющее собой образец советского архитектурного стиля, типичного для того времени. Распространенный же в городе стиль финского функционализма не входил в число одобряемых советскими архитекторами архитектурных стилей. Считалось, что функционализм представляет «буржуазное направление» в архитектуре, и его осуждали за «формализм». Лишь после смерти Сталина в 1953 г., отношение властей к этому стилю изменилось, и функционализм был оценен как модернистский стиль.

В конце 1950-х годов строительство в СССР получило новое направление, и в стране начали возводить «коробки» из бетонных блоков или серого силикатного кирпича, т.н. «хрущевки». В основе этих изменений была новая жилищная политика советской власти, имевшая своей целью предоставить отдельное жилье каждой советской семье. В Выборге тоже началось массовое строительство «хрущевок».

В 1963 г. был подготовлен новый план генеральной застройки Выборга. В его основу было заложено предположение, что в начале 1980-х годов в городе будет проживать около 80 000 жителей. Это прогноз оправдался довольно точно. По новому генеральному плану город предполагалось расширить за счет застройки пригородных зон. Одновременно планировалось строительство и в центре города, где должны были возводиться дома по специальным проектам. В 1985 г. Выборг получает еще один план застройки, в котором особое внимание было уделено историческому центру города. Однако, развал Советского Союза помешал осуществлению этого плана.

После развала СССР границы Российской Федерации становятся более открытыми, и в Выборге быстро возрастает количество финских туристов. Одновременно растет и преступность, связанная с туризмом, что приводит к бойкоту, объявленному финскими туристическими фирмами в 2003 г. Бойкот вынудил местные власти принять меры по обузданию преступности, рыночная площадь Выборга была очищена от мелких торговцев, спекулянтов и карманников, однако вернуть финских туристов в город в прежних количествах не удалось. В наши дни туризм в Выборге больше сориентирован на российских гостей.

После распада СССР старинные города прибалтийских республик оказались за границей, и их посещение для россиян усложнилось. Выборг остался единственным «западноевропейским» городом, расположенным в Российской Федерации. Здесь российские туристы могут окунуться в атмосферу старинного европейского города, побывать «за границей» не выезжая за пределы родной страны. Для путешествия в Выборг не требуется визы и здесь не возникает трудностей с языком. Российским туристам Выборг преподноситься как средневековый западноевропейский город, «богатая история которого создавалась общими усилиями многих народов – карелами, шведами, русскими, немцами и финнами».

Viipuria Helsingissä 2000-luvulla

Vyborg presence in Helsinki in the 2000s

Talvisodan päätyttyä maaliskuussa 1940 Suomi joutui luovuttamaan Viipurin Neuvostoliitolle, jolloin alue evakuoitiin. Tuolloin asukkaat, yritykset, koulut, yhdistykset jne. siirtyivät muualle Suomeen. Pääkaupunkiin Helsinkiin saapui tuhansia viipurilaisia, kouluja, järjestöjä ja yrityksiä. Välirauhan vuosina 1940–1941 toimintoja yritettiin jatkaa niin Helsingissä kuin eri puolilla Suomeakin. Jatkosodan alettua kesäkuussa 1941 suomalaisjoukot valloittivat jo elokuussa Viipurin. Osa asukkaista, yrityksistä ja kouluista palasi Viipuriin syksyn 1941 ja kevään 1944 välisenä aikana. Myös Helsinkiin siirtyneistä suuri osa palasi takaisin kotikaupunkiinsa. Puna-armeijan aloitettua Karjalankannaksella massiivisen suurhyökkäyksen kesäkuun alussa 1944, Viipuri oli jälleen evakuoitava.

Kaupungin menetyksen jälkeen vuonna 1944 viipurilaisia hakeutui etenkin Etelä-Suomen kaupunkeihin, mutta eniten heitä saapui pääkaupunkiin Helsinkiin, vuoden 1945 tilastojen mukaan lähes 30 000 henkeä. Viipuri–Helsinki-junaradan välillä sijainneisiin kaupunkeihin, Kouvolaan ja erityisesti Lahteen, asettui tuhansia Viipurin asukkaita ja kymmeniä viipurilaisia yrityksiä. Jo ennen toista maailmasotaa Helsingissä Viipurista muistutti kadunnimistö. Helsingin nimistöön ovat kuuluneet vuodesta 1901 Viipurinkatu ja Torkkelinkatu. Myöhemmin otettiin vielä käyttöön uusi aluenimi, Torkkelinmäki.

Vuonna 1916 vapaaherra Paul Ernst von Nicolay siirsi noin 8 000 teosta omistamastaan Monrepos'n kartanon kirjastosta Viipurista Helsingin yliopiston kirjastoon. Nykyisin Kansalliskirjastossa Helsingissä on oma Monrepos-huone (kuva 1). Menestynyt viipurilainen tukkukauppias Juho Lallukka perusti yhdessä vaimonsa Marian kanssa säätiön, joka päätti rakennuttaa Helsinkiin Lallukan Taiteilijakodin vuonna 1933 (kuva 2). Etu-Töölössä sijaitsevassa Lallukan Taiteilijakodissa on asuntoja 56 taitei-

In March 1940, at the end of the 1939–1940 Winter War between Finland and the Soviet Union, Finland had to cede the city of Vyborg and the Karelian Isthmus to the Soviets, and the population of the area – including businesses, schools and associations – were evacuated to other parts of Finland. During the peace treaty between March 1940 and June 1941 these institutions continued to function in Helsinki and elsewhere in Finland. The Continuation War began in June 1941, and Finland re-conquered Vyborg in August. Many of the evacuated people and institutions returned home between the autumn of 1941 and spring 1944. From Helsinki, too, a large proportion moved back. When in early June 1944 the Red Army started its major offensive on the Karelian Isthmus, both people and institutions were evacuated again.

After Vyborg was lost in 1944, the townspeople were evacuated to other cities, especially in southern Finland, but the capital, Helsinki, received the largest numbers: almost 30,000 evacuees according to 1945 statistics. Thousands of evacuees and dozens of companies had settled in the cities along the Vyborg–Helsinki railway, such as Kouvola and, particularly, Lahti. Even before the Second World War, some Helsinki street and place names reflected Vyborg ones. From 1901 on, for instance there were streets called Viipurinkatu and Torkkelinkatu (the most important street in Vyborg) in both cities. A bit later, a district of Helsinki was named Torkkelinmäki.

In 1916, Baron Paul Ernst von Nicolay transferred around 8,000 volumes from the private library of his Monrepos manor in Vyborg to the Helsinki University Library. Today, the university library, since 2006 renamed the National Library of Finland, has its own Monrepos Room (photo 1). Successful Vyborg wholesaler Juho Lallukka and his wife Maria set up a foun-

1

2

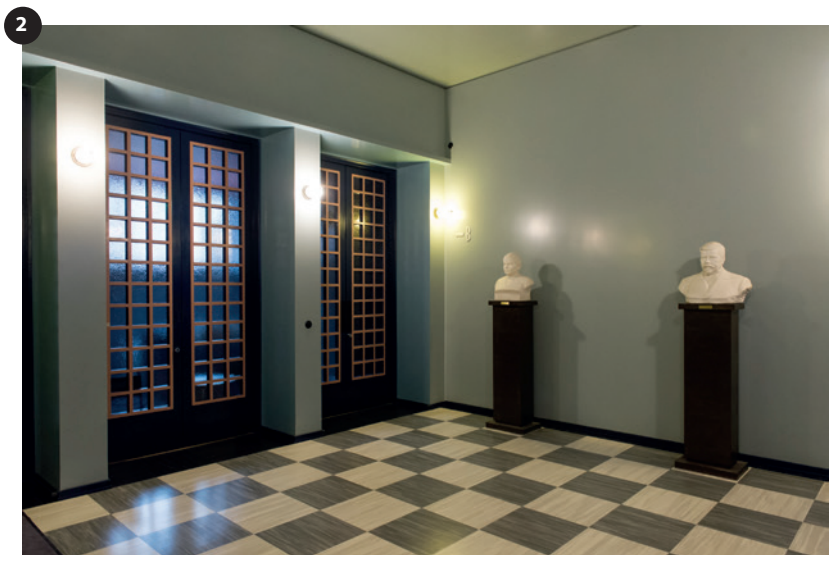

3

4

lijalle. Merkittävän viipurilaiskauppiaan nimi elää näin yhä Helsingissä.

Wiipurilainen Osakunta (WiO), ylioppilasjärjestö Helsingin yliopistossa, on perustettu jo vuonna 1653 Turkuun, jossa yliopisto sijaitsi ennen muuttoa Helsinkiin vuonna 1828. Viipurin menetyksen jälkeen osakunnan varsinainen kanta-alue on Etelä-Karjalan maakunta. Myös vanhojen viipurilaistaustaisten perheiden jälkeläisiä kuuluu tähän järjestöön. Östra Finlands Nation (ÖFN) on ruotsinkielisten viipurilaisten sisarjärjestö edellä mainitulle Wiipurilaiselle Osakunnalle. Tämä järjestö perustettiin Helsingin yliopiston yhteyteen vuonna 1924. Nykyisin myös Itä-Uudenmaan maakunnasta kotoisin olevat ruotsinkieliset opiskelijat liittyvät tähän viipurilaishenkiseen järjestöön. Molemmat opiskelijajärjestöt ylläpitävät erilaisia Viipuriin liittyviä perinteitä, esimerkiksi muistamalla vuosittain ns. Viipurin pamausta, jonka kerrotaan tapahtuneen 30.11.1495 venäläisten piirittäessä kaupunkia. Viipurista siirtyi sodan seurauksena Helsinkiin myös useita kouluja. Näitä siirtymisiä on kuvattu Viipurin kouluja käsittelevässä artikkelissa.

Helsingissä vallitsi sodan jälkeen valtava asuntopula. Pommituksissa oli tuhoutunut kymmenittäin rakennuksia ja Karjalasta evakuoituneiden lisäksi syksyn 1944 aikana kotiutettiin valtaosa rintamasotilaista. Siksi oli rakennettava uusia asuntoja. Viipurilaisia hakeutui tietyille uudisrakennusalueille, kuten Meilahden kaupunginosaan, jopa niin, että tiettyä aluetta kutsuttiin ”Pikku-Viipuriksi”. Helsingin ensimmäinen sodan jälkeen rakennettu luterilainen kirkko valmistui Meilahteen vuonna 1954. Kirkon tornissa on kaksi kelloa (kuva 3). Toinen niistä oli tarkoitettu Viidation that decided to build the Lallukka Artists' Home in Helsinki in 1933 (photo 2). This building in the district of Etu-Töölö houses 56 flats for artists. The name of the prominent Vyborg merchant still lives on in Helsinki.

The *Wiipurilainen Osakunta (WiO)*, the association for students from Vyborg at the University of Helsinki, was founded as early as 1653, when the university was still the *Kungliga Akademien i* Åbo in the city of Turku, before it moved to Helsinki in 1828. After Vyborg was lost, the association recruited students from South Karelia. Members include descendants of old families with a Vyborg background. *The Östra Finlands Nation (ÖFN)* is the Swedish-speaking equivalent of the WiO. It was founded in conjunction with the University of Helsinki in 1924. Today many Swedish-speaking students from the eastern parts of the Uusimaa region (outside the capital) join this Vyborg-spirited association. Both student associations still keep up various traditions relating to Vyborg, such as remembering the legendary 'Vyborg Bang', said to have happened on 30 November 1495 during the Russian siege of the city. As a result of the war, several schools were moved from Vyborg to Helsinki. These changes are described in the chapter about Vyborg's schools.

After the Second World War, Helsinki suffered a severe housing shortage. Dozens of buildings were destroyed during the war, and to add to the burden of evacuees from Vyborg and the surrounding Karelia region, the majority of the soldiers serving at the front were sent home in autumn 1944. So new residential buildings were needed. Many of the Vyborg evacuees settled in new-built areas, sometimes to such an extent that

5

purin uuteen tuomiokirkkoon, jota kaavailtiin rakennettavaksi sodassa tuhoutuneen tilalle. Kelloon on valettu teksti: Viipurin suomalaiselle seurakunnalle.

Viipurin luterilaisista kirkoista ehdittiin evakuoida esineistöä, joista osa on päätynyt Helsinkiin, osa muihin Suomen kirkkoihin. Helsingin Tuomiokirkossa on hopeinen 47 cm korkea viinikannu (kuva 6), jossa on teksti: Viipurin Kaupungin Suomalaisen Seurakunnan oma, 1922. Esineistöä on myös Kallion, Meilahden ja Pakilan kirkoissa. Viipurissa toimi luterilainen saksalainen seurakunta vuodesta 1743. Seurakunta jatkoi toimintaansa Helsingissä vuoteen 1949, jolloin viipurilaisseurakunta lakkautettiin (kuva 7). Osa seurakuntalaisista liittyi Helsingin saksalaiseen luterilaiseen seurakuntaan. Viipurin kirkosta ei ehditty pelastaa kuin yksi kirkonkirja, muu arkisto ja esineistö tuhoutuivat.

Viipurin ortodoksisista kirkoista on päätynyt Helsinkiin ikoneja ja muuta esineistöä. Uspenskin katedraalissa säilytetään esimerkiksi Pyhän Nikolaos Ihmeidentekijän ja Ihmeitätekevän Kozelštšanin Jumalanäidin ikoneja (kuva 8). Viipurin ortodoksisen hiippakunnan istuin siirtyi talvisodan aikana Helsinkiin, jonne se myös jäi pysyvästi. Toisen maailmansodan jälkeen Viipurin hiippakunnan nimi muutettiin Helsingin hiippakunnaksi. Talvisodan jälkeen Viipurista siirtyi Helsinkiin myös ortodoksinen Pokrovan seurakunta, joka oli perustettu vuonna 1926. Seurakunta haluaa pitää yllä vanhaa venäläistä perinnettä, se noudattaa mm. juliaanista kalenteria ja käyttää kirkkoslaavia. Seurakunnalla on pieni kirkko Helsingin Munkkiniemessä.

Viipurin katolinen Pyhän Hyacinthuksen seurakunta perustettiin vuonna 1799. Kirkon esineistöstä osa ehdittiin evakuoida vuonna 1944, ja näin Helsingin katolisella seurakunnalla on esimerkiksi hopeiset vesi- ja viinikannut Viipurista. Viipurin juutalaisen seurakunnan synagoga tuhoutui täysin jo talvisodan pommituksissa. Seurakunta lakkautettiin toisen maailmansodan jälkeen. Suurin osa seurakunnan jäsenistä liittyi Helsingin juutalaiseen seurakuntaan ja osa Turun juutalaiseen seurakuntaan.

Helsingin Töölössä lähellä Lallukan Taiteilijakotia toimii Runebergin apteekki, joka on Suomen vanhin ja perustettu Viipurissa vuonna 1689 (kuva 4). Talvisodan jälkeen vuonna 1940 tämä Viipurin I Kauppatorin apteekki siirtyi Helsinkiin. Vallilan apteekki, entinen 1824/1834 perustettu Viipurin II Linnan apteekki, siirtyi Helsinkiin myös vuonna 1940. Apteekki vaalii Viipurin Linna-apteekin muistoa.

Oy Sergejeff Ab, Suomen vanhin teetalo, perustettiin Viipurissa 1854 ja siirtyi Helsinkiin talvisodan jälkeen vuonna 1940. Ravintola Lehto-

neighbourhoods like one in the Meilahti district were nicknamed Little Vyborg. The first Lutheran church to be built in Helsinki after the war was in Meilahti, completed in 1954. The bell tower has two bells (photo 3), one of which was originally meant for the new cathedral to be built in Vyborg where the old one had been destroyed. The bell used in Meilahti instead was inscribed with the text “To Vyborg’s Finnish congregation”.

Some of the objects in Vyborg’s Lutheran churches were saved, and some have ended up in Helsinki, others in other churches in Finland. In Helsinki Lutheran Cathedral, there is a silver communion jug (photo 6), 47 cm high, inscribed “Belonging to the Finnish Congregation of the Town of Vyborg, 1922”. There are similar artefacts in the churches of Kallio, Meilahti and Pakila, too. There had been a German Lutheran congregation in Vyborg since 1743. This congregation carried on in Helsinki until it was closed in 1949 (photo 7). Some of the parish members joined the German Lutheran congregation in Helsinki. Only one volume of the congregation’s parish register in Vyborg was saved; the rest of the archives and objects were destroyed.

Some icons and other artefacts have come to Helsinki from the Orthodox churches in Vyborg. Uspensky Cathedral today holds the icons of St Nicholas the Wonderworker, the miraculous Mother of God of Kozelshchan, and others (photo 8). During the Winter War, the seat of the Vyborg Orthodox Diocese was transferred to Helsinki, where it has remained until this day. After the Second World War, the diocese was renamed the Diocese of Helsinki. After the Winter War, the Orthodox Pokrova parish (founded in Vyborg in 1926) also moved to Helsinki. This congregation wants to keep up the old traditions of the Russian Orthodox Church, such as the Julian calendar and use of Church Slavonic. It has a small church in Munkkiniemi in Helsinki.

The Catholic parish of St Hyacinth in Vyborg was founded in 1799. Some of its artefacts were evacuated in 1944, and thus the Catholic parish of Helsinki has, for example, some silver water and wine jugs from Vyborg. The synagogue of Vyborg’s Jewish congregation was totally destroyed by Soviet aerial bombardments during the Winter War. After the Second World War, the congregation was closed. The majority of the members joined the Jewish congregation in Helsinki, and some that of Turku.

In Töölö district in Helsinki, near the Lallukka Artists’ Home, the Runeberg Pharmacy is still in business. Founded in 1689 in Vyborg, it is Finland’s oldest pharmacy (photo 4). In 1940, after the Winter War, this pharmacy by the main market square in Vyborg, moved to Helsinki. Val-

Viipurilaisia yhdistyksiä, jotka toimivat Helsingissä:

- Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura, perustettu 1845.
- Teollisuuden- ja liikkeenharjoittajain Seura Pamaus, 1891.
- Handelsgillet i Wiborg, 1887. Toimii Helsingin Handelsgilletin yhteydessä, ja sillä on oma Viipuri-huone.
- Torkkelin Kilta, 1933, viipurilainen kotiseutuyhdistys.
- Sjunde Januari -yhdistys jatkaa kulttuurityötä, jonka Frauen-Verein aloitti Viipurissa vuonna 1835. Julkaissut vuodesta 1953 vuosittain lehteä Wiborgs Nyheter.

WIBORGS NYHETER

- Viipurin Lauluveikot -kuoro perustettiin vuonna 1919 nimellä Viborgs Sångarbröder.
- Viipurin Soitannollinen Kerho, 1929.
- Viipurin Taiteilijaseura, 1930.
- Partiopoikalippukunta Viipurin Metsänkävijät, 1917.
- Painiseura Viipurin Voimailijat, 1916.
- Viipurin Urheilijat, 1918.
- Viipurin Nyrkkeilijät, 1929.
- Viipurin Pallokerho 1935, vuodesta 1948 nimenä Pallokerho-35 (PK-35) jalkapalloseura, toimii Helsingissä ja Vantaalla.

Associations and clubs from Vyborg still active in Helsinki:

- Vyborg Finnish Literature Society, founded in 1845.
- Vyborg Bang Club for businesspeople and industrialists, 1891.
- Vyborg Swedish Trade Guild, 1887, functions in conjunction with the Helsinki one, where there is a special Vyborg Room.
- Torgils Guild, 1933, Vyborg local history society.
- Sjunde Januari, a Swedish-speaking society, carries on the cultural work begun in 1835 by the German-speaking Frauenverein or Womens' Association in Vyborg, and has published its own newspaper, Wiborgs Nyheter, annually since 1953.
- The Finnish-speaking male voice choir, Vyborg Song Brothers, was founded as a Swedish-speaking choir in 1919 in Vyborg.
- Vyborg Musicians' Club, 1929.
- Vyborg Artists' Association, 1930.
- Vyborg Boy Scouts Association, 1917.
- Vyborg Wrestling Club, 1916.
- Vyborg Athletics Club, 1918.
- Vyborg Boxing Club, 1929.
- Vyborg Ball Sports Club 1935, since 1948 known as Ball Club 35 (PK 35) football club, active in Helsinki and Vantaa.

vaara aloitti toimintansa Viipurissa vuonna 1916. Talvisodan jälkeen ravintola siirtyi Helsingin Taka-Töölöön, jossa se jatkaa yhä toimintaansa (kuva 5). Ravintola Konstan Möljä Helsingin Kampin kaupunginosassa ylläpitää Viipurin sataman Uuraan perinteitä ruokalistallaan ja sisustuksessaan.

Viipuriin vuonna 1901 perustettu Wahlmanin hattuliike avasi sivuliikkeen Helsinkiin 1920-luvulla. Viipurin hautaustoimisto jatkoi toimintaansa Helsingin Runeberginkadun varrella vuonna 1941 (kuva 9). Haulila Pharmacy, formerly Vyborg's Second Castle Pharmacy founded in 1824/1834, moved to Helsinki also in 1940. It still cherishes the memory of its predecessor in Vyborg. Oy Sergejeff Ab, Finland's oldest tea importers, was established in Vyborg in 1854, and moved to Helsinki in 1940 too, after the Winter War. Restaurant Lehtovaara opened in Vyborg in 1916. After the Winter War, the restaurant moved to Taka-Töölö district in Helsinki where it still serves customers today (photo 5). The menu and interior of Konsta's Mole Restaurant in Helsinki's Kamppi district still reflect old traditions from Uuras, the port ten miles southwest of Vyborg.

taustoimisto Aution Helsingin Töölössä omistaa yhä sama viipurilaissuku, joka avasi liikkeen Viipurissa vuonna 1928. Naisten alusasuliike, Wiipurin Korsetti, aloitti Viipurissa vuonna 1918 ja siirtyi myös Helsinkiin sodan jälkeen.

Kuvanveistäjä Jussi Mäntysen tekemä hirvipatsas paljastettiin Viipurissa Torkkelin puistossa vuonna 1928, missä se yhä on. Sama "Viipurin hirvi" paljastettiin Helsingissä silloisen Eläinmuseon puistikossa

Established in Vyborg in 1901, the Wahlman hat shop opened a branch in Helsinki in the 1920s. Vyborg funeral services on Runeberginkatu Street in Helsinki moved there from Vyborg in 1941 (photo 9). Autio funeral services in the Töölö district is still owned by the same family that founded it in Vyborg in 1928. The Vyborg Corset lingerie shop started business in Vyborg in 1918 and it too moved to Helsinki after the war.

9

10

vuonna 1972 (kuva 10). Vuonna 1955 Lahdessa asuvat viipurilaiset ja karjalaiset hankkivat hirvipatsaan Lahteen. Myös Turkuun hankittiin Jussi Mäntysen hirvipatsas vuonna 1969. Vuonna 1974 lukuisat karjalaisseurat rakennuttivat Helsingin Käpylään Karjalatalon, jossa on Wiipuri-sali.

Helsingin Eteläesplanadin varrella sijaitsee Bensowin liiketalo, joka on valmistunut vuonna 1940. Suunnittelija oli Uno Ullberg, Viipurin merkittävin 1900-luvun arkkitehti. Alvar Aalto suunnitteli Helsinkiin vuonna 1956 valmistuneen Kansaneläkelaitoksen toimistotalon, jonka kirjaston lukusali on pienoiskoossa samanlainen kuin kuuluisassa Viipurin kirjastotalossa oli.

Kuvat: Jarno Mela.

Jussi Mäntynen's bronze sculpture of a moose bull was unveiled in Vyborg in Torkkeli Park in 1928, where it is still standing. Casts of the Vyborg Moose have since been erected in 1972 in Helsinki (photo 10), in the park in front of the Natural History Museum, in 1969 in Turku, and 1955 in Lahti, commissioned by residents evacuated from Vyborg and elsewhere in Karelia. 1974 saw completion of Karelia House, in Helsinki's Käpylä district, with its Vyborg Hall – commissioned by the numerous Karelian associations in the city.

The Bensow business building on South Esplanade in Helsinki was completed in 1940, and designed by the best-known architect in twentieth-century Vyborg, Uno Ullberg. The office building of Kela, Finland's Social Insurance Institution, opened in 1956 and was designed by Alvar Aalto. He designed the library reading room as a miniature version of the one in his famous Vyborg Library.

Photos : Jarno Mela.

Выборг в Хельсинки

После Зимней войны Выборг был уступлен Советскому Союзу в 1940 г. Выборгские предприятия, школы и организации вынуждены были переехать на территорию Финляндии. Многие из них, как и тысячи жителей города, обосновались в Хельсинки, где они продолжили свою деятельность. Когда в начале войны-продолжения в 1941 г. Выборг был вновь присоединен к Финляндии, организации и школы вернулись в город наряду со многими горожанами, но были вынуждены покинуть его летом 1944 г., когда советские войска начали штурм Выборга. В результате этой эвакуации в особенности Лаппеенранта, Коувола, Лахти и Хельсинки получили дополнительные жизненные силы от перебравшихся в них предприятий и жителей Выборга. Не удивительно, что Выборг проявляется в Хельсинки и в настоящее время. В столице Финляндии для эвакуированных выборжан было построено большое количество квартир, а часть городского района Мейлахти даже стали называть маленьким Выборгом. Выборгские церковные приходы успели вывезти из города церковную утварь. Некоторые предметы этой утвари до сих пор используются в хельсинкских церквях и соборах. Многие школы Выборга продолжили свою деятельность в Хельсинки, при этом, правда, изменив свои названия. Заслуживают упоминания и бывшие выборгские компании с длительной историей, которые до сих пор работают в Хельсинки. К ним относятся основанная в Выборге в 1689 году аптека Рунеберга, расположенная сейчас в районе Тёёлё, а также аптека Vyborg II Castle, которая в настоящее время является аптекой района Валлила в Хельсинки. Самым известным из ресторанов, переехавших в Хельсинки из Выборга, является ресторан Лехтоваара, который до сих пор обслуживает клиентов в городском районе Тёёлё. Копия находящейся в выборгском парке Эспланада статуи лося скульптора Юсси Мянтюнена была установлена в Хельсинки перед музеем зоологии в 1972 г. Ранее такие же копии были установлены в Лахти в 1955 г., и в Турку в 1969 г. Архитектор Алвар Аалто, спроектировавший здание городской библиотеки Выборга, спроектировал в 1950-х годах здание Народного пенсионного учреждения, расположенного в Хельсинки. Библиотека, расположенная в этом здании, представляет собой уменьшенную копию читального зала выборгской библиотеки.

Kartat, asemakaavat, teemakartat, taulukot ja kuviot
Maps, town plans, thematic maps, tables and figures

KARTAT JA ASEMAKAAVAT | MAPS AND TOWN PLANS

18 Utan känd proveniens, nr. 439. Ruotsin Valtionarkisto | Swedish National Archives | Riksarkivet.

20 Kartta julkaistu teoksessa Todistuskappaleita Suomen historiaan 5, Jaakko Teitin valitusluettelo Suomen aatelistoa vastaan v. 1555–1556. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1894.

22 Utan känd proveniens, nr. 3. Ruotsin Valtionarkisto | Swedish National Archives | Riksarkivet.

38–39 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, Nr. 1. ”(1615)”. Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm.

40 Utan känd proveniens, nr. 440. ”Wiborgs stads affritningh” (1640). Ruotsin Valtionarkisto | Swedish National Archives | Riksarkivet.

42. Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, No 2. ”Vyborgh Stad och Slott” (1640). Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm .

44 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, Nr. 7. (18 Martij 1703). Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm.

52–53 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, Nr. 4. ”Wiborgh Stadh, Slot och Wallen” (1698). Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm.

64 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg, Nr. 26. ”Plan af Wiborg” (1739). Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm.

67 Fond 248, Opis 17, Delo 1162. L. 163–164. ”План Выборской” крепости каменному и земляному городку. Venäjän valtion vanhojen asiakirjojen arkisto | Russian State Archive of Early Acts | Российский государственный архив древних актов (РГАДА).

68–69 Fond 349, Opis 7, Delo 81. План Выборгской крепости с показанием внутреннего строения 1768 году. Venäjän valtion sotahistorian arkisto | Russian State Military History Archive | Российский Государственный Военно-исторический Архив (РГВИА).

73 Yleiskartat. Yleiskartat 2. [Viipurin kuvernementti- ja satamakaupungin asemakartta (ven.)] (Yleisk. Ia* 122:/- -) (1799) Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

76–77 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Plan af Viborg. -1--1 (Viipuri Ivi*2/--). (1838) Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

78 Viipurin insinöörikomennuskunta. Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto (MMA). Linnoitusalueen yleiskartat. Viipuri ja lähiympäristö 1,5 virstan päähän 1859. (7:5). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

82–83 Utländska kartor, stads- och fästningsplaner, Finland, Viipuri/Viborg 28. (1742) Sota-arkisto, Tukholma | Military Archives in Stockholm | Krigsarkivet i Stockholm.

87 Viipurin kuvernementinhallitus II arkisto. Viipurin kuvernementin piirustukset. Kartat ja piirustukset kuvernementin piiristä, kaupungeista ja julkisista rakennuksista 1802–1803. (Ia:1). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

92–93 Mordvinovin atlas (1780). Venäjän valtiollinen merisotalaivaston arkisto | Russian State Archive of the Navy | Российский государственный архив военно-морского флота (РГА ВМФ). Tässä käytetty Museovirastossa olevaa valokuvakopiota.

94–95 Meri- ja vesistökartat. Vesistökartat. Plan och profil-karta öfver Saima kanal. Med vyer af Lauritsala och Lavola sluss samt en mindre samt en mindre situationskarta. Vesistökartta B 11 / --. Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

98 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Hafenlage in Viborg. -1--1 (Viipuri Ivi*33/--. Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

101 Sisäasianministeriön kaava-arkisto. Viipurin kartat. a-c. Viipurin kaupungin Uuraan saaren länsirannan asemakaava. (SM Viipuri Iii* 25/--). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

109 Viipurin insinöörikomennuskunta. Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto (MMA). Linnoitusalueen yleiskartat. Kaupungin kartta 1878–1878 (7:11). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

121 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Viipuri. -1--1 (Viipuri Ivi*12/--). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

126 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Grundritning öfver Viborg stad med anteckning öfver invånaneres gåeds tomter, hvilka alla äro numererade, såsom och öfver crono husen och allmänna platser. -1--1 (Viipuri Ivi*27/--). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

150–151 Meurman, Otto-I. Viipuri 1930. VKP III 5b 91. Digitaalisen kartan pysyvä tunnus: http://urn.fi/URN:NBN:-fi-fe201308194324. Kansalliskirjasto | The National Library of Finland.

156–157 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. (4.-5.) Plan af Viborg stad. -1--1 (Viipuri Ivi*4/--). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

179 Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto (MMA). Linnansaari ja Sorvali. Monrepos'n maatilan kartta 1914. (18:31). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

183 Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Plankarta öfver Viborgstad jemte förslag till ny reglering af förran St. Petersborgska förstaden samt området emellan densamme och fästningen. -Planritingar öfver städerna i Finland. -1--1 Viipuri Ivi* 34/--. Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

214–215 Vanhempi kartta- ja piirroskokoelma. Asemapiirrokset. [Viipuri, sotilasrakennukset, asemakaava]. [ven.] [vkp-2/6:40). Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

TEEMAKARTAT | THEMATIC MAPS

13 1 Keskiaikaiset ja muut ruutukaavaa vanhemmat rakennukset sekä keskeiset arkeologiset tutkimuskohteet keskiaikaisella kaupunkialueella | The medieval and other buildings dating from before the grid plan, as well as the main archaeological research subjects in the medieval urban area.

43 2 Näkymät ja katvealueet linnan tornista ja vartiotornista | View and blind spots seen from the castle tower and watchtower.

49 3 Siikaniemen ja Tervaniemen asemakaava 1655 ja toteutuneet korttelit 1703 | The plan of Siikaniemi and Tervaniemi 1655 and the blocks built in 1703.

55 4 Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin vuonna 1570 | Social groups of Vyborg's population in 1570.

57 5 Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin 1630-luvun lopulla | Social groups of Vyborg's population in the late 1630s.

59 6 Viipurin väestö sosiaaliryhmittäin 1600-luvun lopulla | Social groups of Vyborg's population by the end of the seventeenth century.

85 7 Viipurin kaupunkialueen tonttien omistajat kieliryhmittäin vuonna 1768 | Owners of plots within Vyborg town limits by language group in 1768.

105 8 Viipurin raitiotieverkosto | Vyborg's tram network.

105 9 Rautatiet, tiet ja kanava Karjalankannaksella | Railroads, roads and canal in Karelian Isthmus.

133 10 Erikieliset alkeiskoulut | Different languages Elementary schools.

137 11 Reaalikoulut ja lyseot | Realschulen and Lyceums.

139 12 Ammatilliset koulut | Vocational Schools.

162 13 Viipurin kirkot | Churches in Vyborg.

168 14 Viipurin teattereita ja muita kultturikohteita 1800-luvulta nykypäivään | Cultural sites in Vyborg from the 19th century to the present

190 15 Hotelleja, ravintoloita ja kahviloita Viipurissa eri aikakausina | Notable hotels, restaurants and cafés during different periods of Vyborg's history.

198 16 Kävelyreitti Viipurissa vuonna 1915 | Walking tour route in Vyborg 1915.

211 17 Viipurin matkailunähtävyyksiä 1930-luvulla | Tourist attractions of Vyborg in 1930s.

220 18 Viipurin kasarmialueiden, esikuntien ja muiden sotilaallisten laitosten sekä kaupungin läheisyydessä toimineiden varikko-, varasto-, harjoitus- ja ampumarata-alueiden sijainnit (vuoden 1939 tilanne) | Vyborg barracks, headquarters and other military facilities, as well as depot, warehouse, training and shooting range locations in the vicinity of the town (1939 situation).

225 19 Taistelut Viipurista Suomen sisällissodassa | Battles for Vyborg in the Finnish Civil War.

230 20 Rintamalinjojen kulku talvisodan lopussa maaliskuussa 1940 | Front lines at the end of the Winter War in March 1940.

230 21 Kaupungin keskustan rakennuskannan tuhojen alueellinen kohdentuminen talvisodassa | Density of destruction in built-up areas of the town centre during the Winter War.

231 22 Operaatio kaupungin takaisinvaltaamiseksi elo-syyskuussa 1941 | The operation to retake the town in August and September 1941.

231 23 Kaupungin menetys kesäkuussa 1944 | The loss of the town in June 1944.

238–239 24 Viipurin rakennuskannan ajalliset kerrostumat | Vyborg building stock: temporal layers.

TAULUKOT | TABLES

54 1 Viipurin kotitaloudet kortteleittain ja sosiaaliryhmittäin 1570-luvun alussa. | Vyborg households at the beginning of 1570 by quarter and social group.

56 2 Viipurin kotitaloudet kaupunginosittain ja sosiaaliryhmittäin sekä henkikirjoihin merkityt kaupunkilaiset vuonna 1638. | Vyborg households by district and social group, with the townspeople recorded on the 1638 census.

58 3 Viipurin kotitaloudet kaupunginosittain ja sosiaaliryhmittäin sekä henkikirjoihin merkityt kaupunkilaiset vuonna 1697. | Vyborg households by district and social group, with the townspeople recorded on the 1697 census.

129 4 Viipurin väestö kieliryhmittäin (%) | Population of Vyborg by language group (%).

248 5 Viipurin väestö 1570–2010 | Population of Vyborg, 1570–2010.

KUVIOT | FIGURES

61 1 Arvio Viipurin väkiluvusta 1636–1708 | Estimated population of Vyborg, 1636–1708.

89 2 Eri kielten puhujien määrät Viipurissa 1812–1939 | Numbers of speakers of different languages in Vyborg, 1812–1939.

89 3 Kieliryhmien osuus prosentteina Viipurin asukkaista 1812–1939 | Language groups as a percentage of the population of Vyborg, 1812–1939.

89 4 Viipurin kaupungin väkiluvun kehitys 1718–1900 henkikirjojen mukaan | Population development in Vyborg based on the 1718–1900 censuses.

Viipurin kadunnimien muutoksia
Changing street names in Vyborg

Kaupunginosat | Districts:
Ln = Linnoitus, Re = Repola, Pl = Pantsarlahti, Ha = Havi,
Kv = Kaleva, Sl = Salakkalahti, Pp = Papula

Kadun nimi ennen vuotta 1936 *Street name before 1936*	*Kadun nimi 20.5.1936* *Street name 20 May 1939*	*Kaupungin-osa* *District*	*Venäläinen kadunnimi 2019* *Russian street name 2019*
Agrikolankatu (1928)	Agricolankatu (1935)	Ln	Пушкина ул.
Ainonkatu (1913)	Ainonkatu (1935)	Kv	Некрасова ул.
Aninankatu (1913)	Aninankatu (1935)	Kv	Сержантская ул.
Arvidinkatu (1913)	Arvinkatu (1935)	Re, Kv	Александра Невского ул.
Brahenkatu (1913) Brahenkatu (1883)	Brahenkatu (1935)	Pl, Re	Московский проспект.
Eliaankatu (1913) Eliasgatan (1878) Eliankatu, Eliaankatu (1876)	Eliaankatu (1935)	Re	Онежская ул.
Taavetinkatu (1913)	Erkonkatu (1935)	Re	Пограничная ул.
Etelävallikatu (1927)	Etelävalli (1935)	Ln	Южный Вал ул.
Etelä Wallikatu, Etelälaituri (1876)			
	Fresenkuja (1936)	Ln	
Harmain veljesten katu (1876) Catharine Twär Gata (1820) Vtoroi pereulok (Toinen poikki-katu) (1799) Karie ports Twär gatan (Karjaportin poikkikatu), Grå muncke gatan, Grå Munke gatan (1642)	Harmaidenveljestenkatu (1935)	Ln	Краснофлотская ул.
Havinkatu (1913, 1902)	Havinkatu (1935)	Ln, Pl, Ha	Данилова ул.
Havinnurmentie (1928)	Havinnurmi (1935)	Ha	
Heikinkatu (1902)	Heikinkatu (1935)	Pl	
Helminkatu (1928)	Helmikatu (1935)	Kv	
Honkalantie (1928)	Honkalantie (1935)	Ha	
Honkarinne (1928)	Honkarinne (1935)	Ha	
Hovioikeudenkatu (1913)	Hovioikeudenkatu (1935)	Ln	Ладанова ул.
Huvilakatu (1913) Huvila (1876)	Huvilakatu (1935)	Pp	
Ilmarinkatu (1913)	Ilmarinkatu (1935)	Pp	
Juteininkatu (1928) ent. Ladonkatu, Ladaunkatu	Juteininkatu (1935)	Kv	Тургенева ул.
Juusteeninkatu (1928) Juustenin katu (1876)	Juusteninkatu (1935)	Ln	Косой переулок
Kalevankatu (1913)	Kalevankatu (1935)	Kv jne	Первомайская ул.
Kasarminkatu (1928) Kasarmikatu (1913) Kasarminkatu (1876) 4 stycken Kaserner (1820)	Kaarle-Knuutinpojan katu (1935)	Ln	Театральная ул.
Kalkkikuja (1935)		Ha	
Kannaksenkatu (1928) Pietarinkatu (1913, 1871) Pietarporinkatu (1876) St Peterburgska Gatan (1839) Peterborgska portemn (1820) Sankt Peterburgskaja vorota, Peterburgskaja ulitsa, Peterburgskaja vorota (1802) (ent. Pietarintie)	Kannaksenkatu (1935)	Re, Kv	Ленинградское шоссе
Kappelikatu (1928)	Kappelikatu (1935)	Kv	
Maneesikatu/Maneesinkatu (1913)			
Karjalankatu (1928, 1913) Re Aleksanterinkatu (1913, 1876, 1863–1869) Aleksanders perspektiv (1878)	Karjalankatu (1935) (Mannerheiminkatu 1941)	Ln, Sl, Re	Ленинградский пр.
Karjaportinkatu (1928) Alakatu eli Nedre gatan (1883, 1876, 1871) Nedre Gatan (1820) Karjaportsgatan (1839) Niznaja ulitsa (1802) Nižnjaja ulitsa (1799) Karia Pfort Strasse (1739) Karie Portz Gatan, Karie Ports gata (1703) Långh gatan eli Pitkäkatu (1642) Longe Gatun, Norre Longe gatun emott Slotthet (1564) Tyska gatan (1547)	Karjaportinkatu (1935)	Ln	Прогонная ул.
Katanpäänkuja (1928)	Katanpäänkuja (1936)	Ln	
Kauppatori (1876)	Kauppatori (1935)	Ln, Sl	Рыночная площадь
Kaupunginhaka (1928, 1876)	Kaupunginhaka (1935)	Ha	

Kadun nimi ennen vuotta 1936 *Street name before 1936*	*Kadun nimi 20.5.1936* *Street name 20 May 1939*	*Kaupungin-osa* *District*	*Venäläinen kadunnimi 2019* *Russian street name 2019*
Keihäskuja (1928) Ludviginkatu (1913, 1894)	Keihäskuja (1935)	Pl	Каменный переулок
Kelopolku (1928)	Kelopolku (1936)	Ha	
Kilpikuja (1928) Robertinkatu (1913)	Kilpikuja (1935)	Pl	
Kipsikatu (1902)	Kipsikatu (1935)	Ha	
Kirkkosaarenkatu (1913)	Kirkkosaarenkatu (1935)	Pp	Путейская ул.
Kolmikulma (1913)	Kolmikulma (1935)	Re	Безымянный переулок
Koulukatu (1913)	Koulukatu (1935)	Ln	
Koulukenttä (1928) (ent. Urheilukenttä)	Koulukenttä (1935)	Ln	
Kullervonkatu (1913, 1894)	Kullervonkatu (1935)	Pl, Kv, Re	Кутузова бульвар
Kurjenkatu (1928) Pajakatu (1913, 1876) Smidjegatan (1878)	Kurjenkatu (1935)	Sl	Рыбный переулок
Kyllikinkatu (1913)	Kyllikinkatu (1935)	Pp	
Kyyhkyskuja (1928)	Kyyhkyskuja (1935)	Ha	
Lakkapäänkuja (1928)	Lakkapäänkuja (1935)	Ha	
Lallukankatu (1928) Viskaalinkatu (1913, 1876, 1838) Fiskalsgränd (1878) Fiskals Ängen (1856)	Lallukankatu (1935)	Re	Маяковского ул.
Linnankatu (1928) Katarinankatu (1913, 1876, 1871) Catharine Gatan (1820) ja jatko 1866– Jekaterinskaja ulitsa (1802) Kuninkaankatu (Kungz Gatan 1703, Königs Strasse 1739) Yläkatu, Suurikatu, Kuningattaren-katu, Suuri Kuningattarenkatu (Drottninge gata 1642) Öffuer gatunn (1420–1551)	Linnankatu (1935)	Ln, Pl	Крепостная ул.
Turunsilta (1913, 1928) Slåts Bron (1820) Abotskaja vorota (1802) Abovskoi Most, Abovskija Vorota (1799) Longbro (1551) ent. Turuntien alkukohta	Linnansilta	Ln, Si	Петровская ул.
Loikkasenkatu (1928) Pamppalankatu (1913)	Loikkasenkatu (1935)	Pp	Кузнечная ул.
Luostarinkatu (1928) Manasterska Strasse (osin 1739) Kloster Lång Gatan (1703) Kloster gatan (1642)	Luostarinkatu (1935)	Ln	Выборгская ул.
Lylynkatu (1928) ent. Kolikkoinmäenkatu (1913, 1894) Pl	Lylynkatu (1935)	Pl, Kv	Черноморская ул.
Länsikatu (1902)	Länsikatu (1935)	Ha	
Majurinkatu (1913)	Majurinkatu (1935)	Pp	Майорова ул.
Majurinpuisto (1913	Majurinpuisto (1935)	Pp	
Mallaskatu (1883) Olutpovarni (1876)	Mallaskatu (1935)	Pl	Комсомольская ул.
Magnusgatan (1878) Maununkatu (1876)	Maununkatu (1935)	Re	Димитрова ул.
Munkkitori (1928)	Munkkitori (1935)	Ln	
Munteenkatu (1928) Munnentie (1913)	Munteenkatu (1935)	Ha	
Mustainveljestenkatu (1876) Catharina Tvär Gatan (1839) Kloster Gatan (1820) Pervyj pereulok (Ensimmäinen poik-kikatu 1802, 1799) Kloster Twärgatan (Luostarin poik-kikatu 1739) Kloster Gatan (1738) Swart Munckegatan, Svartmunkega-tan (1642)	Mustainveljestenkatu (1935)	Ln	Красноармейская ул.
Myllymäki (1913) ent. Kilivuori, Pukkimäki	Myllymäenaukio (1935) Myllymäenkatu (1935)	Re Re	Школьная пл.
Myllysaarenkatu (1913)	Myllysaarenkatu (1935)	Pp	Тупиковая ул.
Niilonkatu (1913)	Niilonkatu (1935)	Pl	Одесский переулок
Olavinkatu (1928) Ollinkatu (1913)	Olavinkatu (1935)	Pl	

Kadun nimi ennen vuotta 1936 *Street name before 1936*	*Kadun nimi 20.5.1936* *Street name 20 May 1939*	*Kaupungin-osa* *District*	*Venäläinen kadunnimi 2019* *Russian street name 2019*
Oppipolku (1928) ent. Havintie, Havinkatu	Oppipolku (1935)	Ha	
Otavankatu (1913)	Otavankatu (1935)	Kv	Репина ул.
Pamppalankatu (1928) ent. Fresen katu (1876) ent. Keisarinpoikkikatu Wacht Klocks twär Gatan (1820)	Pamppalankatu (1935)	Ln	Красина ул.
Pantsarlahdenkatu (1913)	Pantsarlahdenkatu (1935)	Pl	Садовая ул.
Pantsarlahdenpuisto (1913)	Pantsarlahdenpuisto (1935)	Pl	
Papulankatu (1913) Papulagatan (1878) Papola (1706) ent. Karjalan maantie	Papulankatu (1935)	Pp	Кривоносова ул.
Parad Platsen (1820)	Paraatikenttä (1935)	Ln	Пионерская площадь
Patteri(n)katu 1913 Patterinjuuri (1928)	Patteri(n)katu (1935)	Pt, Pl, Ha, Kv	Батарейная ул.
Pellervonkatu (1913) ent. Solakatu (1894) Re Solakatu (1913), Sorakatu (1935) Kv	Pellervonkatu (1935)	Re, Kv	Мира ул.
Petäjäkuja (1928)	Petäjäkuja (1935)	Ha	
Piispankatu (1876) Biskopsgatan (1839) Bischofsstrasse (1826) Biskops Gatan (1820) Kuningattarenpoikkikatu/Kuninkaanpoikkikatu Vuoden 1935 asemakaavassa yhdistettiin eteläinen jatke: Kirkkokatu (1913, 1876) Kyrcko gatan, Kirkio Gatan (1703), Konungz Twärgatan, Kuninkaanpoikkikatu (1703) tai Haakoninportinpoikkikatu Kyrkio/Kyrkia gatan (1642)	Piispankatu (1935)	Ln	Подгорная ул.
Pohjoisvalli (1928) Pohjois Vallikatu, Pohjoislaituri (1913) Pohjois Wallikatu (1876)	Pohjoisvalli (1935)	Ln	Северный Вал ул.
Pohjolankatu (1913) Pohjolankatu (1891)	Pohjolankatu (1935)	Re	Северная ул.
Pontuksenkatu (1913) myös jatkeena ollut Tehtaankatu	Pontuksenkatu (1935)	Ln, Pl	Морская Набережная
Pormestarinkatu (1913) ent. Robertinkatu, myös Kaarlonkatu (1913, 1928)	Pormestarinkatu (1935)	Pl	
Possenkatu (1928) Teatterikatu (1913) Teatterikatu (1876) Twär Gata (1820)	Possenkatu (1935)	Ln	Титова ул.
Punaisenlähteenkatu (1913)	Punaisenlähteenkatu (1935)	Re	Ушакова ул.
Punaisenlähteentori (1913) Rödabrunnstorget (1878) ein grosser Brunnen (1739)	Punaisenlähteentori (1935)	Re	Красная площадь
Uusi Raatihuoneentori (1913) Uuden Raastuvan tori (1876)	Raatihuoneentori (1935)	Ln	Театральная пл., совр. Соборная пл.
Järnvägsgatan (1878) Rautatiekatu (1871)	Rautatiekatu (1935)	Re	Железнодорожная ул.
Repola gatan (1878, 1909)	Repolankatu (1935)	Re	Вокзальная ул.
Revonkatu (1913) Revonhändä Gatan (1878) Revonhännänkatu (1868) Revonhändä Gatan (1856) Revonhjandja (1799) Räfwo Hende (1703)	Revonkatu (1935)	Re	
Saimaankatu (1913)	Saimaankatu (1935)	Pp	
Sairaalankatu (1928)	Sairaalankatu (1935)	Kv	Рабочий переулок
Sairashuoneenkatu (1913) Sairashuoneenkatu (1894) Lasarettsgränd (1878) Lasaretinkatu (1882, 1876)			
Sairaalanaukio (1928) Sairashuoneentori (1913) ent. Aninantori	Sairaalanaukio (1935)	Kv	
Samponkatu (1894)	Sammonkatu (1935)	Pl, Kv	Васильева ул.
Salakkalahdenkatu (1885)	Salakkalahdenkatu (1935)	Sl	Набережная 40-Летия Комсомола
Sotilaskatu (1928)	Sotilaskatu (1935)	Kv	Военная ул.
Sotamiehenkatu eli Sotilaankatu (1913) Sotamieskatu (1893)			
Suo (1879)	Suokatu (1935)	Pl	Кеппа ул.
Suonionkatu (1928) Ryytimaankatu (1913) eli Kasvitarhankatu ja Abrahaminkatu Ryytimaa (1876) Kv	Suonionkatu (1935)	Re, Kv	Куйбышева ул.
Susikatu (1913)	Susikatu (1935)	Kv	Ульяновская ул.
Säiliökuja (1936)		Ha	
Tapionkatu (1913)	Tapionkatu (1935)	Pl	Ржевский переулок
Tarkka-ampujankatu (1913)	Tarkka-ampujankatu (1935)	Pp	Стрелковая ул.
Tawastinkatu (1928) Fredrikinkatu (1913) Fredriksgatan (1878) Fredrikinkatu (1876)	Tawastinkatu/Tavastinkatu (1935)	Sl	Николаева ул.
Terhenranta (1928)	Terhenranta (1936)	Pp	
Torikatu (1876) suunnilleen samalla kohden kuin aiempi Kolmas Katariinanpoikkikatu (3. Catharina Tvär Gatan 1839)	Torikatu (1935)	Ln, Sl	Пионерская ул.
Torkelgatan (1878) Torkkelinkatu, Esplanaadi (1876) Torkkelinkatu (1871)	Torkkelinkatu (1935)	Sl, Ln, Re,	Проспект Ленина
Torkkelinpuisto (1913) Esplanaadi (1866–1870, 1876)	Torkkelinpuisto (1935)	Ln	Парк Ленина
Torkkeli Knuutinpojan tori (1928) Vanha Raatihuoneentori (1913) Vanhan Raastuvan tori (1876) Stads Torget (1820) Åboische Thor (1739) Stoor Torget, Stads Torget (1703) Stadztorget (1642)	Torkkeli-Knuutinpojan tori (1935)	Ln	Крепостная площадь
Tottinkatu (1913)	Tottinkatu (1935)	Re	Ростовская ул.
Tuomiokirkonkatu (1928) ent. Possenkatu	Tuomiokirkonkatu (1935)	Ln	Советская ул.
Tuomiokirkonpuisto (1928)	Tuomiokirkonpuisto (1935)	Ln	
Tursonranta (1928) Mielikinkatu (1913)	Tursonranta (1935)	Pp	
Upseerinkatu (1913)	Upseerinkatu (1935)	Pp	Офицерская ул.
Uudenportinkatu (1876) Gymnasiegatan (1820, 1839) Tretij pereulok (1899) Uudenportinkatu (1876, 1738) Nyporzt Gatan (1703) myös Koulusola 1700-luvulla Ny ports gatan/Nyports gatan (1642)	Uudenportinkatu (1935)	Ln	ул. Новой Заставы
Vaasankatu (1894)	Vaasankatu (1935)	Pl, Ln, Re	Суворовский проспект
Vahtitorninkatu (1860-luku, 1871) Vahtikellonkatu, Wacht Klocks Gatan (1738) ent. Pyhän Andreaksen katu, St Andrae gatan, S. Anders gatu/gata (1642)	Vahtitorninkatu (1935)	Ln	Сторожевой Башни ул.
Valionkatu (1928) Antoninkatu (1913)	Valionkatu (1935)	Kv	Гатчинский переулок
Vallinpää (1928)	Vallinpää (1935)	Ha	
Vallirinne (1928)	Vallirinne (19359	Ha	
Vanha-Havi (1928)	Vanha-Havi (1935)	Ha	
Vellamontie (1928) Vellamonkatu (1913)	Vellamontie (1935)	Pp	
Vesiportinkatu (1876) Twär Gata (1820) Tsetvertyj pereulok (1799) Watu Portz Gatan (1703) Wattuportsgatan (1642)	Vesiportinkatu (1935)	Ln	Водной Заставы ул.
Veturikatu (1928) Maaskolankatu (1913)	Veturikatu (1935)	Kv, Py	
Vilkkeenkatu (1913) Wilkesgränd (1878) Wilken katu (1876)	Vilkkeenkatu (1935)	Kv	Володарского ул.
Vuorikatu (1913)	Vuorikatu (1935)	Pp	Горная ул.
Väinönkatu (1913)	Väinönkatu (1935)	Pp	Резервная ул.
Karjalankatu (1928)	Äyräpäänkatu (1935)	Re	Акулова ул.
	Öljykuja (1936)	Ha	
Öljypuunkuja (1928)	Öljypuunkuja (1935)	Ha	

Lähteet | Sources: Viipurin kaupunginosien ja katujen nimiluettelo 20.5.1936. http://digi.narc.fi/digi/slistaus.ka?ay=224375,KA; Nissilä, Viljo, Viipurin kadunnimet. Teoksessa | In *Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita 5*. VSKS, Helsinki 1982, 5–73; Ulitsy Vyborga. http://prozarium.ru/TextDetails.aspx?TextID=1505.

Karttaliite | Map appendix

Kartta 1. | Map 1.
Viipurin kaupunkikeskustan alueen topografia | Topography of the Vyborg town center area

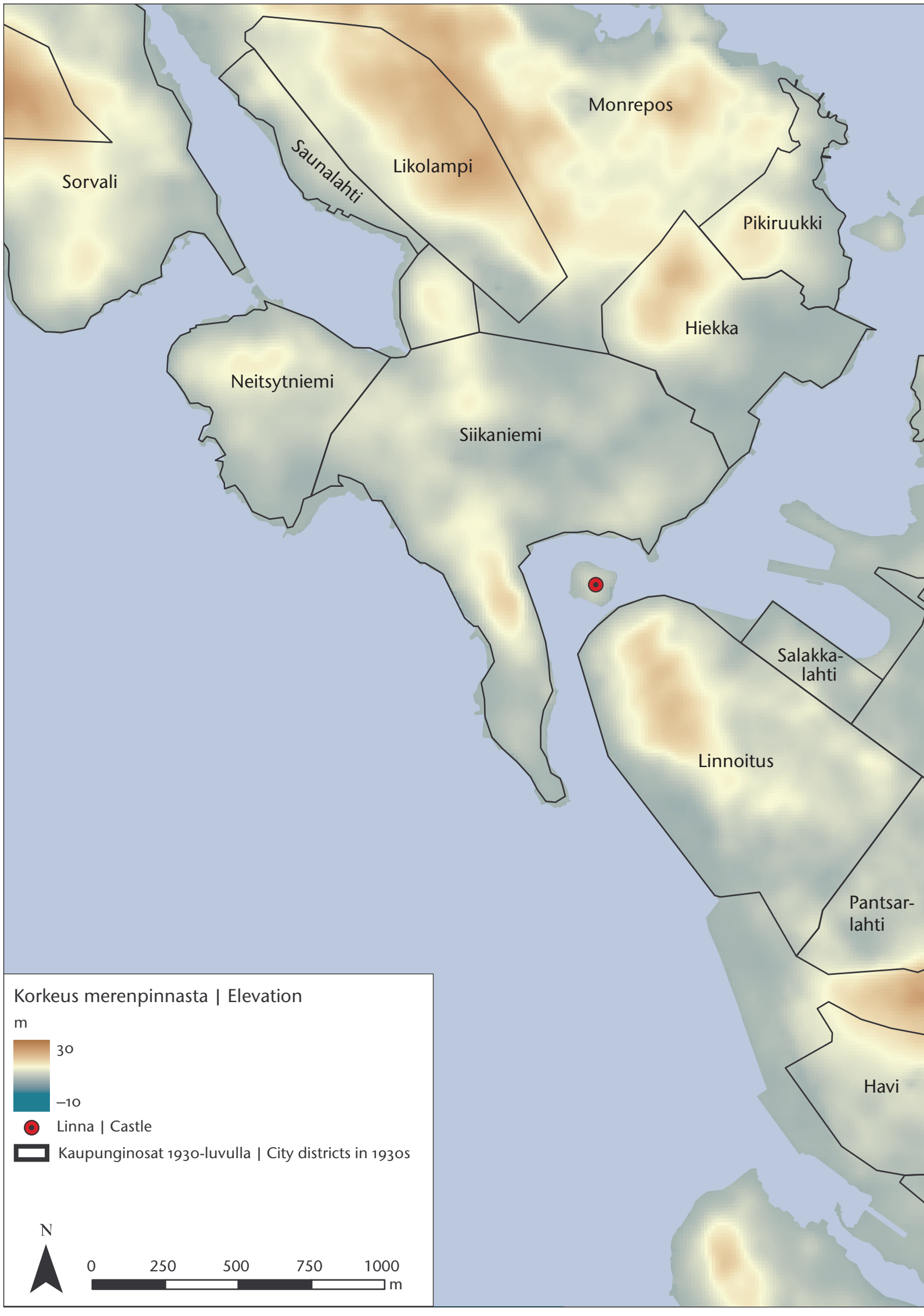

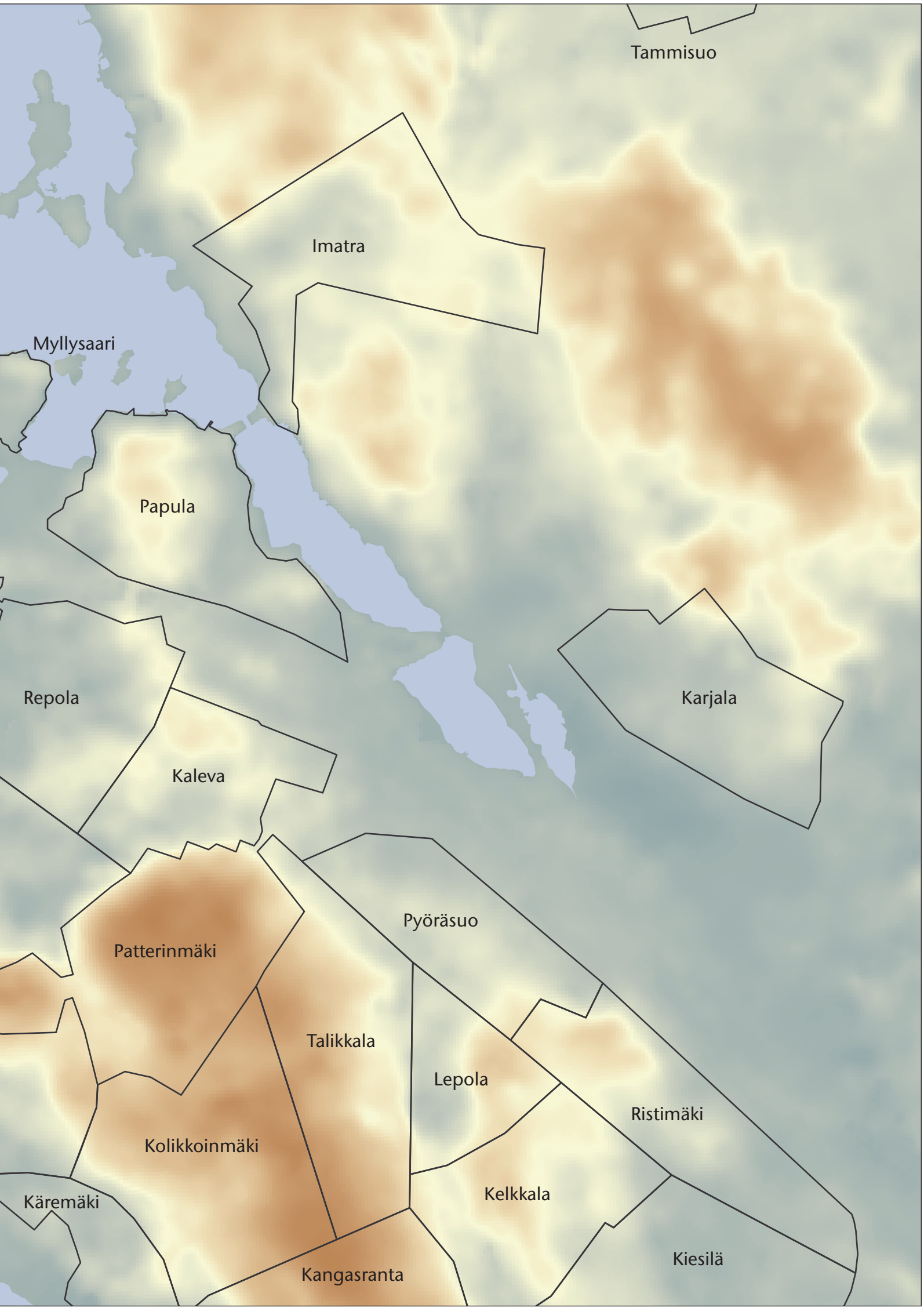

Lähteet | Sources: WorldDEM DTM. Infoterra GmbH 2016; Viipurin maistraatin arkisto. Viipurin kaupunkialue Uurasta lukuunottamatta (1938) (Ib:6), Kansallisarkisto | National Archives of Finland; Kaupunkikartat. Kartta Viipurin kaupungista (Viipuri Ivi* 32), Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

Kartta 2 | Map 2.

Viipurin kaupungin keskusta 2019, mittakaava 1:5000 | Vyborg town centre 2019, scale 1:5000

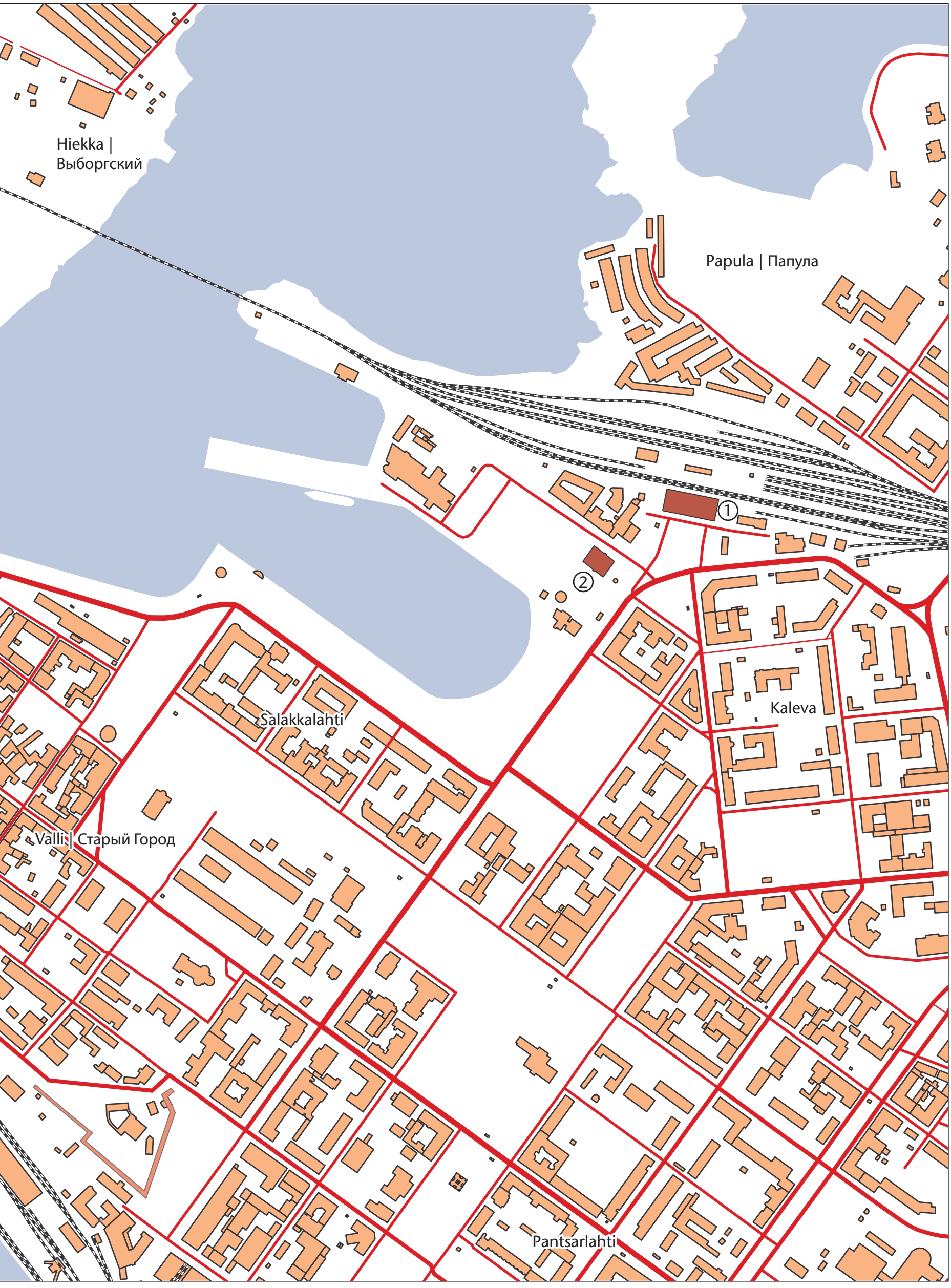

Lähteet | Sources: Open Street Map Contributors 2017

Kartta 3 | Map 3.

Viipurin kaupungin ympäristö noin vuonna 1840, mittakaava 1:25 000 | Vyborg and its surroundings around the year 1840, scale 1:25 000

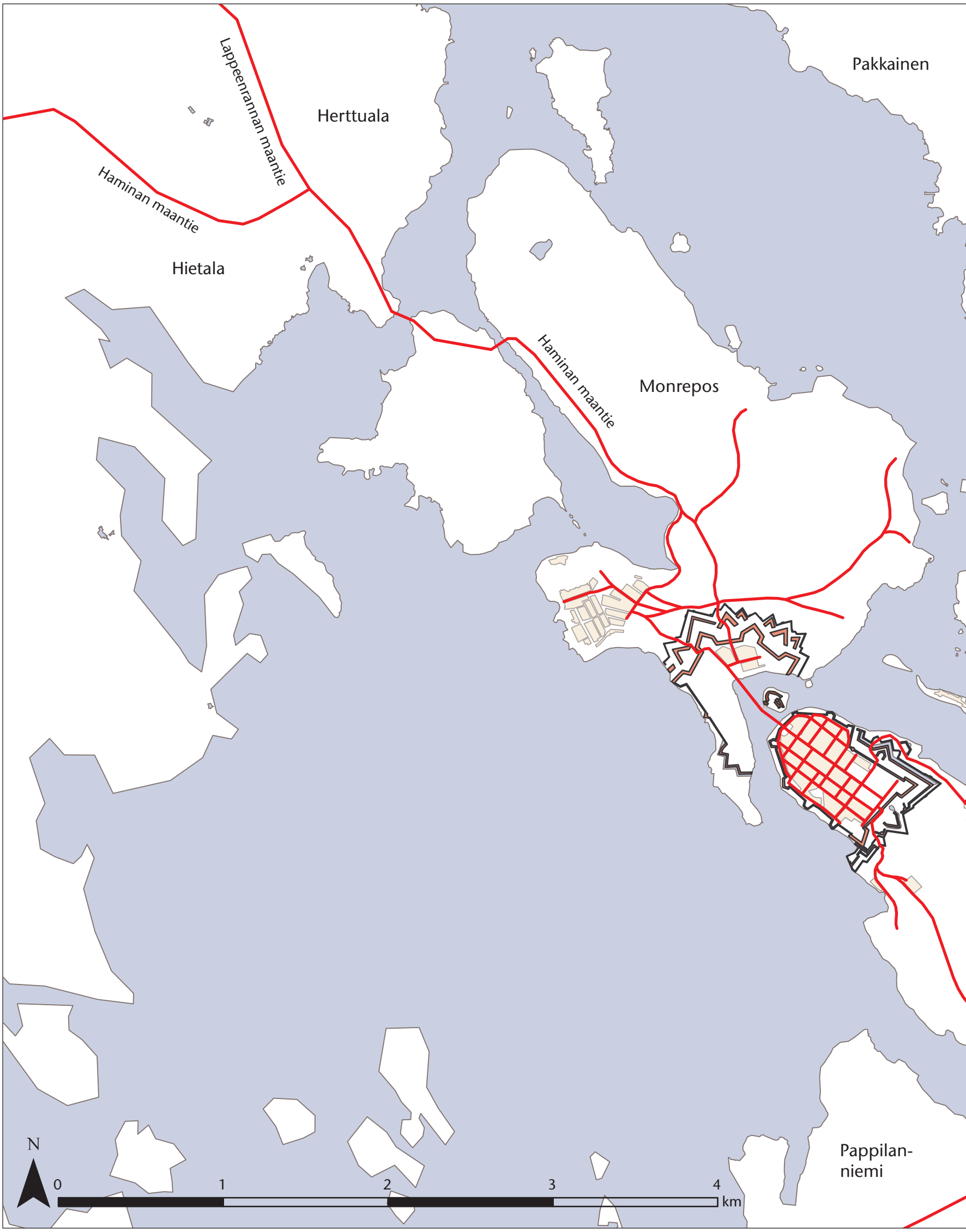

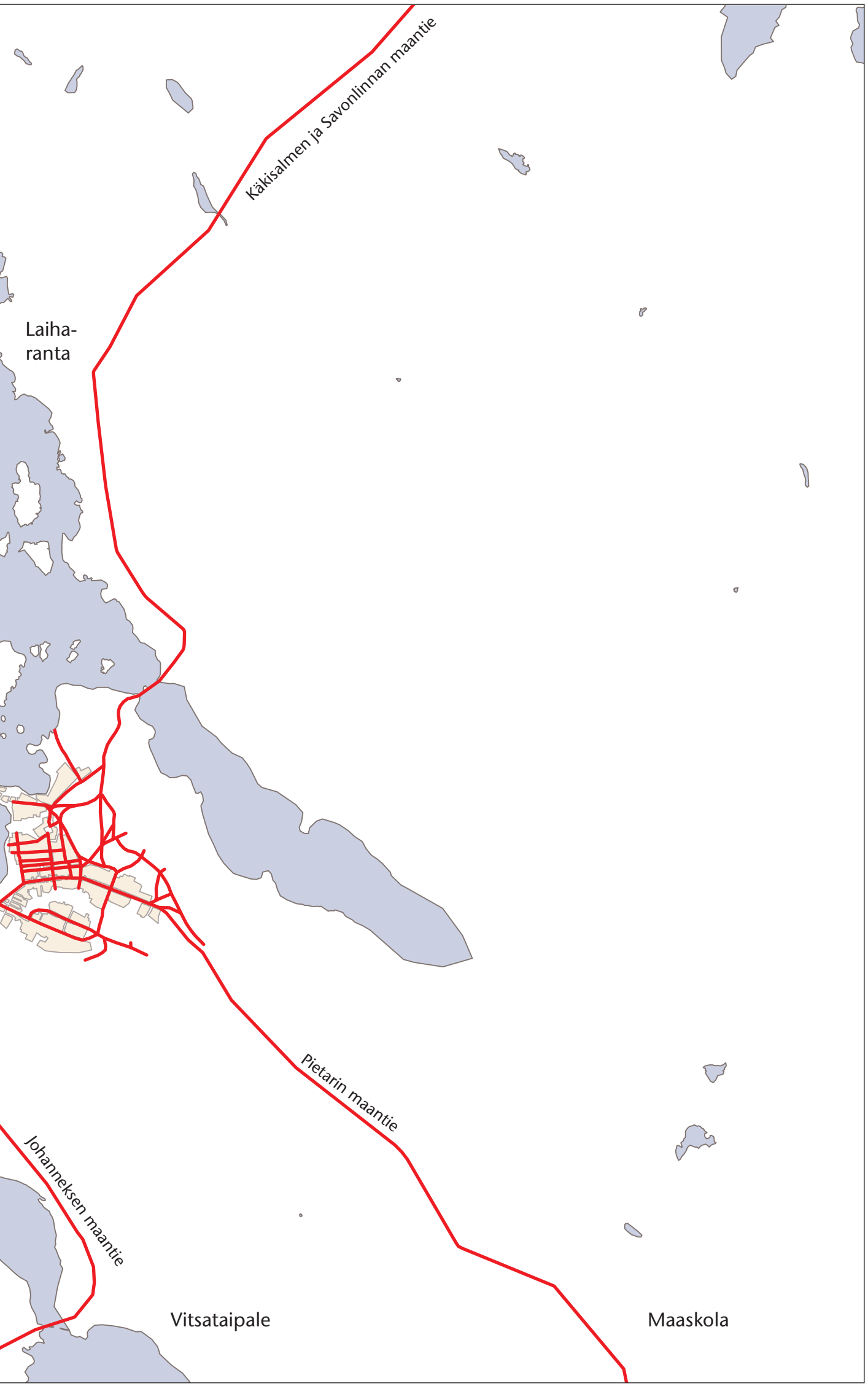

Lähteet | Sources:
Kaupunkikartat. Viipurin kartat. Plan af Viborg.-1–1. Viipuri Ivi* 2/--. (1839), Kansallisarkisto | National Archives of Finland.
Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto. Vuotuiset työpiirustukset. Linnoitustyöt 1840 (3:133), Kansallisarkisto | National Archives of Finland.

Viipurin insinöörikomennuskunta. Viipurin insinöörikomennuskunnan linnoitus- ja rakennuspiirustusten arkisto (MMA). Linnoitusalueen yleiskartat. Viipuri ja lähiympäristö 1,5 virstan päähän 1860. (7:6), Kansallisarkisto | National Archives of Finland.